

Col. r. dr. Constantin MOȘINCAT

MARȘUL SPRE MAREA UNIRE
Războiul românilor ardeleni.
Campania 1916 a Diviziei 11 Infanterie

*Cu prilejul aniversării
a 65 de ani
în memoria străbunicilor,
ca pildă pentru nepoatele:
Viviana Maria și Bianca Andreia
la aniversarea a 10 respectiv 5 ani !*

Editura

Tipo MC

ORADEA, 2018

ISBN 978-973-88123-9-0

În balanța timpului, mărturisesc că, am întâlnit situații complicate care m-au emoționat, pe care le-am depășit cu încredere, speranță, hotărâre și credința că toate sunt rânduite ca încercări. Peste toate, perdeaua timpului, a așternut o atitudine binevoitoare de înțelegere, și orientare spre soluția radicală a "nodului gordian". Iată de ce, dincolo de orizontul spart al timpului, universul strămoșilor mei îmi apare cu frânturi, cu feciori și bărbați distinși asemenea legendarilor senatori romani, îmbrăcați în togă, cu femei delicate, harnice și pricepute, costumate cu veșminte populare.

Faptele strămoșilor îmi par admirabile, monumentale, adevărate icoane de încă ne exprimată recunoștință. Cu nume și fapte sonore, sau nu, îi admir și prețuiesc pentru felul cum și-au purtat straița cu mălai, ca merinde, ca oriunde să poată poposi la muncă. Amintirea lor e o adevărată și facinantă poveste. Munca și strădania lor mă obligă la etern respect înainte de a mă închina și așeza la masa acoperită cu "abrosul" țesut în războiul familiei, cu cruculițe sau a folosi "ștergura", rămasă ca zestre.

Analiza profilul personal, privit prin ADN-ul strămoșesc, înclină spre o înțelegere pozitivă și o opțiune verticală asupra problemelor de recunoaștere a adevărului că viața, în continuă schimbare, este intim legată de soarta, uneori complicată, a celor din jur. Cărarea strămoșilor, cu asperitățile vieții incluse, a fost cu certitudine pavată cu bune intenții. Subiectivitatea aprecierilor ar copleși dreapta judecata, dacă adevărul nu ar fi mereu neutru arbitru. Am dorit că totdeauna să cunosc, să descopăr și să promovez adevărul. La temelia profesiei Onoarea și Patria mi-au fost călăuze în viață. În postul de veghe am văzut pe strămoșii mei plugari la Datorie!

La 65 de ani îmi exprim recunoștința față de înaintașii care m-au făcut și format să gândesc pozitiv, să acționez constructiv și totdeauna drept. Acesta este și îndemnul pe care-l fac pentru nepoatele mele dragi: Viviana Maria și Bianca Andrea, și le urez:

La mulți ani!

Oradea, 25 Iunie 2018

Autorul

Col. r. dr. Constantin MOȘINCAT

MARȘUL SPRE MAREA UNIRE
Războiul românilor ardeleni.
Campania 1916 a Diviziei 11 Infanterie

Editura

TIPO MC

ORADEA, 2018

ISBN 978-973-88123-9-0

Coperta: Cornel Teodor Durgheu, Costel Cărăianul

Copyright © 2007, Editura Tipo MC din Oradea

Nici o parte din textul acestei cărți nu poate fi copiată fără acordul autorului și al Editurii **Tipo MC** din Oradea. Pentru orice aranjament folosiți adresa de email, din caseta tehnică.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

MOȘINCAT, CONSTANTIN

**Marșul spre Marea Unire: războiul românilor ardeleni:
campania 1916 a Diviziei 11 infanterie / col. r. dr. Constantin**

Moșincat. - Oradea : Tipo MC, 2018

Conține bibliografie

Index

ISBN 978-973-88123-9-0

CUVÂNT ÎNAINTE

Centenarul Marii Uniri suscită, din ce în ce mai mult, un interes sporit din partea specialiștilor dar și a publicului larg, pentru studierea și înțelegerea primului Război Mondial, mai ales acea componentă a acestui amplu fenomen care a însemnat angajarea și participarea României și armatei sale la conflict având drept unic și suprem obiectiv, desăvârșirea unității național-statale și făurirea ROMÂNIEI MARI.

Faptul este îmbucurător și ar fi și mai benefic dacă asupra primului mare conflict mondial al secolului, care pentru România, dar și pentru celelalte popoare europene a însemnat, prin dezagregarea marilor imperii multinaționale, desăvârșirea unității naționale și formarea lor ca state suverane și independente, s-ar apleca cu mai multă insistență nu numai istorici dar mai ales instituțiile fundamentale ale statului cu obligații în materie. Pentru că subiectele încă sunt de actualitate, iar proiectul aniversării centenarului unirii românești, se știe cu câte poticneli a fost urnit și aceasta s-a întâmplat numai la insistențele specialiștilor și a societății civile. Meritul autorului trebuie constatat.

Printre cei ce s-au implicat nemijlocit în scoaterea la lumină a noi și noi izvoare de arhivă, memorialistică sau lucrări fundamentale, se înscrie la loc de cinste și colegul nostru col. (r.) dr. Constantin Moșincat.

Un profund cunoscător și cercetător al istoriei contemporane românești, cu ample contribuții științifice în domeniile care îi sunt cel mai aproape de suflet, istoria Ardealului și istoria militară românească, Costică Moșincat ne pune la dispoziție, în preajma și în cinstea Centenarului Marii Uniri, o lucrare de cercetare științifică amplă abordând, am putea spune de la origini și până la 1918, tot ceea ce ține de specificul, permanența și continuitatea românilor în spațiul geografic

balcano-carpato-danubiano-pontic, lupta lor multi-seculară pentru independență, unitate dar și identitate națională. Așa încât, cine citește pentru prima dată, *Marșul spre Marea Unire. Războiul românilor ardeleni, Campania 1916 a Diviziei 11 Infanterie*, a colegului și prietenului nostru, rămâne cu impresia că se află în fața unei adevărate enciclopedii istorice a Principatului transilvan și a românilor aparținători acestor ținuturi.

Este impresionant volumul de izvoare analizate, cu precădere cele din Arhivele Militare Române, dar și din arhivele Austriei și Ungariei, până la memoriile personale, unele chiar ale moșilor și strămoșilor autorului. Cum era de așteptat, pentru o asemenea întreprindere nu puteau lipsi din atenția cercetătorului experimentat, monumentalele monografii elaborate imediat după marea conflagrație de către Serviciul Istoric al armatei: *România în războiul mondial 1916-1919* (patru volume și documentele cuprinzătoare), și de-asemenea, lucrările de referință: vol. V din *Istoria militară a poporului român sau Istoria războiului pentru întregirea României*, lucrări de referință editate încă dinainte de 1989 de Ministerul Apărării Naționale.

Sigur, ca la orice specialist care se respectă, din atenția cercetătorului nu au lipsit nici lucrările de autor pe tematica dată, din perioada imediat următoare războiului sau chiar mai târziu și nici lucrările memorialistice ale celor mai mari comandanți din ambele tabere beligerante. Și chiar dacă unele însemnări memorialistice aparținând gradelor inferioare sau chiar soldaților, lipsesc, eroismul și faptele de arme ale acestor luptători, care au reprezentat esența războiului, sunt pe larg prezentate în lucrare, așa cum ele rezultă din documentele operative ale diferitelor acțiuni de luptă sau din ordinele de zi ale marilor comandanți, eroii legendari ai războiului de reîntregire precum:

Constantin Prezan, Alexandru Averescu, Ion Dragalina, Constantin Cristescu, Gheorghe Mărdărescu, Traian Moșoiu, E. Falkenhayn ș.a.

Cât privește structura lucrării, socotim de bun augur și absolut necesar, demersul de prezentare într-o primă etapă a contextului geopolitic european în care au fost constituite cele două alianțe imperialiste, Antanta și Puterile Centrale, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, ascuțirea la maximum a contradicțiilor dintre Marile Puteri componente și în ultimă instanță a declanșării, în vara anului 1914, a conflictului.

Ce a însemnat ziua de 28 iulie pentru Europa? Care au fost ororile ce au urmat imediat după declanșarea războiului? Desfășurarea campaniei 1916, sub multe aspecte tactice și de strategie, sunt foarte bine tratate, imaginea generală creată în urma studiului din primul capitol din lucrare, urmărind redirecționarea de la tema și aspectul general al încheștării dintre mării beligeranți, la particularul aderării României, contrar politicii externe oficiale a Regelui Carol I, la Antantă, intrarea țării în conflict numai și numai pentru realizarea dezideratului unității naționale, la care ardelenii au lucrat un veac și mai bine.

Starea precară de pregătire a armatei, greșelile de comandament în planificarea, organizarea și ducerea luptei, slaba dotare, mai ales cu armament automat și alte materiale de război, dar mai ales neonorarea de către aliați a obligațiilor asumate prin convențiile politică și militară, semnate în august 1916, în privința declanșării odată cu ofensiva armatei româno-ruse de pe frontul român, a unei ofensive împotriva Puterilor Centrale în Galiția și la Salonic. Nici intervenția trupelor ruse, angajate prin convenție, în Dobrogea, pe frontul de sud nu s-a produs, aspecte sintetizate și subliniate de autor. Și ca atare, prima campanie a armatei române în Primul Război Mondial din toamna-iarna 1916 s-a încheiat cu un fiasco pentru armata noastră și pentru România, în

general. Această campanie, din punctul de vedere al autorului, are particularitatea unei ofensive timide a armatei române în Ardeal și o stăruitoare ofensivă germană prin Valea Jiului, loc prin lovitura principală urmărea străpungerea, prin învăluire germană și întoarcerea apărării, a fost posibilă datorită concentrării masive a trupelor de elită, din corpul alpin și cavalerie, comandate de renumiții generali: Von Morgen, conte Smettow, Von Kühne, generalul Arz, von Kneussel, von Busse.

Autorul cărții analizează în detaliu, cauzele și consecințele catastrofei insistând pe înfrângerile suferite de trupele noastre, retragerea în Moldova a armatei, inclusiv a celei rusești, aliate, a instituțiilor statului, inclusiv a Casei Regale și a milioane de refugiați în condițiile unei ierni cumplite și a tifosului exantematic care a secerat sute de mii de vieți. În acest context, la fel de bine documentat, prezintă autorul studiului și perioadele refacerii armatei în iarna anului 1916 cu sprijinul misiunii militare franceze și mai ales luptele eroice din triumful moldav Mărăști, Mărășești, Oituz, cea mai importantă, eroică și semnificativă etapă a înscrierii armatei române pe făgașul victoriei și al apropierii de obiectivul final, realizarea unității depline, cu trimiteri la lucrările sale anterioare, referitoare la Divizia 11 Infanterie.

Ineditul absolut al acestei lucrări l-am putut descifra în capitolul de bază *Războiul românilor ardeleni pentru neatârnamare*. Subiect tabu în istoriografia românească dinaintea de 1990, aspectele vizând contribuția ostașilor români transilvăneni la războiul Puterilor Centrale împotriva Antantei, din care a făcut parte și Regatul român, sunt minuțios și în detaliu analizate, începând de la faza de pregătire a războiului și mobilizarea armatei imperiale și apoi pe parcursul operațiilor. Autorul, dispunând de materiale provenite din arhivele Austro-Ungare, insistă și pe bună dreptate o face, asupra aspectelor ce țin de încadrarea și pregătirea unităților, dotarea cu armament și tehnică dar și pe pregătirea

sufletească a soldatului român ardelean ortodox (și unit) prin obârșie și credincios prin convingere.

Rolul intelectualilor români patrioți, a prelaților în mod expres (vezi cazul viitorului patriarh Miron Cristea - n.n.) în menținerea moralului ridicat al soldaților pe front și inocularea convingerii că este foarte aproape ziua când soldatul român ardelean nu va mai sluji la străini ci își va pune brațul înarmat la dispoziția nației sale, luptând pentru idealurile acesteia. Și evenimentele vor confirma aceasta, atunci când voluntarii ardeleni, bucovineni și bănățeni vor veni în sprijinul basarabenilor în lupta lor pentru unire cu țara, din iarna anului 1917.

La fel, în cea de-a doua parte a participării armatei române la conflagrație, campania anului 1918 - 1919, când trupelor celor două divizii din Basarabia le-au fost alăturate diviziile ardeleni mobilizate, în majoritate din voluntari, după realăturarea României la Coaliția victorioasă a Antantei din toamna anului 1919: campania armatei române în Ungaria împotriva armatei bolșevice ungurești a lui Bela Kun, încheiată, după cum știm la 4 august 1919, cu ocuparea de către armata română a Budapestei și salvarea, practic a Ungariei și chiar a întregii Europe de comunism. Asupra acestei teme autorul ne promite un alt volum: *Primăvara întregirii*.

În cea mai mare parte a lucrării sunt analizate apoi, pe baza documentelor de arhivă și mai ales a memorialisticii, aproape toate acțiunile de război ale Diviziei a 11-a Infanterie de la începutul participării noastre la conflict și până la sfârșitul războiului. Sunt analizate în detaliu, planurile operative pe etape, principalele lupte desfășurate, dar mai ales faptele de arme ale ofițerilor și trupeii acestei mari unități. Răspunzând titlului lucrării, un capitol aparte a rezervat autorul campaniei armate române din toamna anului 1916, *bătălia de la Jiu* în cele două etape ale sale la care Divizia a 11-a a fost parte. Această bătălie este supusă unei

cuprinzătoare și competente analize, dovedind stăpânirea, până la măiestrie, de către domnul Constantin Moșincat, a metodologiei cercetării istorice, a celei militare, cu specificul acesteia, în mod special.

Socotim, de-asemenea, la fel de valoroase și inedite capitolele referitoare la cinstirea eroilor români căzuți pe câmpurile de luptă, pe fronturile armatelor Puterilor Centrale. Sunt de-a dreptul cutremurătoare faptele reprobabile de comportament atât ale militarilor germani și austro-ungari, dar mai ales ale celor evrei, prizonieri ca și cei români, față de prizonieri români transilvăneni, dintre care mulți proveneau din Divizia 11, aflați în situații de-a dreptul inumane, supuși unor munci istovitoare, la discreția căpeteniilor lagărelor și în cele mai multe situații, epuizați până la deces.

Colajul de documente procurat, selectat și publicat aici, reprezintă un adevărat rechizitoriu la adresa celor care astăzi mai visează la o stăpânire asemănătoare, comparabilă doar cu cea din vara anului 1940 (Dictatul de la Viena – n.n.) care pentru români nu a însemnat decât asasinate samavolnice și criminale, violuri, silnicii și tâlhării.

După cum la fel de special putem aprecia și seria materialelor publicate în anexe la ultimul capitol, *Documentar*, care fără doar și poate, văd pentru prima dată lumina tiparului. Este vorba de acea serie de studii și documentare, referitoare la rolul benefic al bisericii, indiferent de confesiune și contribuția prelaților la îmbărbătarea luptătorilor și menținerea optimismului și a stării de credință tare în victorie.

Și numai după această succintă analiză putem afirma, fără teama de a greși, că lucrarea realizată de Constantin Moșincat, este o adevărată monografie a Diviziei 11 Infanterie, cuprinzând toate momentele din istoria mării unități, cu accentul pe acele fapte de arme care au înscris-o între cele mai valoroase și mai viteze corpuri din timpul primului război mondial.

Cât privește celălalt mare segment din istoria conflagrației mondiale de la începutul secolului, lupta românilor transilvăneni, subiectul este complet de noutate. Cu priceperea-i cunoscută și cu trăirile de român bihorean adevărat, autorul a reușit să surprindă tot ceea ce aparține prin vocație caracterului și trăsăturilor românilor ardeleni, cu efectele de rigoare la vreme de primejdie. Cu trimitere directă la străbuni. După lecturarea cu atenție a celor cca 300 de pagini rezervate acestui subiect, rămâi cu convingerea că aceste informații, de o valoare cu totul aparte, pot constitui un binevenit început pentru o lucrare de dimensiuni mult mai ample care să se constituie într-o adevărată istorie a neamului românesc, de acolo de unde s-a născut românismul, Ardealul nostru strămoșesc.

Din lectura cărții, cititorul mai mult sau mai puțin avizat, va afla pe baza ineditelor documente de arhivă, publicate în extenso, o fascinantă parte a istorie în una dintre cele mai grele perioade ale evoluției societății românești. Va avea ocazia, tot mărirea sa, cititorul, să cunoască mai profund sufletul românesc și dăruirea cu care, până la urmă, soldatul român, prin vitejia sa, a devenit atunci, în anii crunți de război, făuritor de istorie. Și va descifra caracterul românilor ardeleni față în față cu stăpâniilor lor, cu realitatea în care încercau să identifice și să impună *egala îndrăzneală*, cum just și accentuat concluzionează autorul.

Fără a exagera sau generaliza faptele, trebuie să recunoaștem că fără profesionalismul, dăruirea, dar mai ales, patriotismul col. r. dr. Constantin Moșincat și nu orice fel de patriotism, ci unul local ardelenesc, care nu poate fi cu nimic confundat, studiul unor asemenea subiecte ar fi rămas sterp, arid, poate chiar de nepătruns pentru cei cărora li se adresează. Oricum, pentru istoriografia românească, pentru specialiști, cartea de față rămâne ca un reper de bază pe lângă care nu

se poate trece de către cei ce se vor apleca asupra problematicii războiului nostru pentru întregirea neamului.

Autorul ne pune la îndemână pentru documentare un divers și impresionant aparat critic și o bibliografie cu grijă aleasă, care poate fi utilă pentru cercetări viitoare, din care nu lipsesc valoroase lucrări apărute recent. Indicii de nume, ce se regăsesc la final, completează cartea care beneficiază și de rezumate în limba franceză, engleză și maghiară. Fie și numai cu aceste argumente, efortul de cercetare al autorului trebuie scos în evidență cu prea frumoasele sale preocupări pentru trecutul strămoșilor și învățătura pe care le dedică celor două nepoțele, în anul când ele împlinesc 10 și respectiv 5 ani. Pentru minunatul cadou, pe care ni-l face col. r. dr. Constantin Moșincat, la împlinirea a 65 de ani, îi dorim ani mulți, cu sănătate și bucurie.

Și nu în ultimul rând, cartea aceasta reprezintă un profund omagiu pe care autorul îl aduce, acum, la centenar, ostașului român, cel care prin jertfa sa, în urmă cu 100 de ani, a înfăptuit țelul multiseclar de neatârnare și egală îndreptățire în hotarul ROMÂNIEI MARI, la care, cum susține autorul, și strămoșii săi au contribuit.

Comandor (r.) prof. univ. dr. JIPA ROTARU
Membru Titular al
Academiei Oamenilor de Știință din România

CAPITOLUL I

PRECIZARI DE ORDIN ISTORIOGRAFIC

Mersul războiului precum și efervescenta momentelor politice care au premers marșul spre marea unire dintre 1914 și 1920, au constituit teme pentru numeroase studii. Memorialistica de război a întregit informația. Evenimentele care au schimbat în bună măsură soarta românilor explică interesul istoriografiei românești, și nu numai, față de problematica războiului și al finalității lui – Unirea. În ansamblu sau separat, evenimentele au fost scrise și descrise atât de extins încât avem senzația că nu mai există nimic nou de spus. Și totuși, depistarea unor noi documente și mărturii ne obligă să radiografiem acele evenimente și din perspectiva a ceea ce s-a scris, să întregim cu noi informații provenite, de regulă, de la cei care au trăit acele momente dramatice sau de mare sărbătoare.

Principala sursă de informare și documentare o constituie documentele cercetate în arhivele militare românești, austriece și ungare, precum și documentele în manuscris din colecția Bibliotecii Muzeului Militar Național «Regele Ferdinand I». Ca martori la evenimente, cei care au redactat documentele de stat major, și-au pus amprenta personalității lor asupra stilului de redactare, concis și precis, din jurnalelor de război, în special. Firește compararea acestora cu alte documente certifică seriozitatea și buna intenție a celor care s-au încumetat să lase pentru posteritate mărturiile lor. De o reală utilitate, pentru cunoașterea și descifrarea realităților epocii respective, sunt ziarele, studiile și memorialistica celor implicați.

Demersul nostru are ca puncte de referință monumentalele monografii elaborate în perioada interbelică de către serviciul istoric al Marelui Stat Major, *România în războiul mondial 1916-1919*, (patru volume și tot atâtea volume de documente), după cum volumul V din *Istoria militară a poporului român*, sau *România în anii primului război mondial* și lucrarea lui Constantin Kirilescu, *Istoria războiului pentru întregirea României, 1916-1919*, vol. 1-2, Nicolae Iorga, *Războiul nostru în note zilnice, vol. II, 1916-1917*, Ion Clopoșel, *Revoluția din 1918 și Unirea Ardealului cu România*, constituie instrumente de lucru pentru oricine întreprinde un studiu aprofundat în acest domeniu. Caracteristica acestor valoroase opere este aceea a reconstituirii, pe baza documentelor oficiale, păstrate în arhive, a perioadei grele a războiului, de la începuturi la armistițiu, și apoi și a doua mobilizare și campania contra bolșevismului ungar. Pentru redarea fidelă a operațiilor militare autorii acestora s-au folosit numai de documentele oficiale, provenite din surse românești, franceze, germane, austro-ungare și rusești.

Pe lângă aceste surse, studiul nostru l-am mai sprijinit și pe informația lucrărilor de memorialistică semnate de marii comandanți, combatanți pe frontul românesc, confirmați prin documente oficiale, cum ar fi, de pildă, lucrarea

generarului Falkenhayn, *Campania Armatei IX-a germane contra românilor și rușilor, 1916-1917*¹, *Le drane roumain*, a generalului Pétin, Henri Bertheloth, *Sur le front roumain en 1917*, precum și *Notițe zilnice* ale mareșalului Averescu, sau lucrările generalilor Traian Moșoiu, *Ocuparea Budapestei în legătură cu operațiunile militare din Ardeal, 1918-19*, și Gheorghe A. Dabija, *Armata română în războiul mondial 1916-1918*, vol. I-IV. Volumele citate, cu texte de mari proporții, redau cu multe amănunte anumite momente de importanță hotărâtoare pentru soarta războiului sau a bătăliei la care se referă. Fascinante, prin dimensiunea impresionantă, lucrările tind spre o tratare exhaustivă a problematicii războiului. Desprindem din conținut operelor citate caracteristicile lor comună aceea a strictei obiectivități, cu relatarea celor mai semnificative momente din desfășurarea marilor bătălii de pe frontul românesc, descriere din care singur cititorul să-și poată formula învățăminte și concluzii de ordin strategic și tactic. În sfârșit, pentru o mai facilă înțelegere a fazelor diferitelor bătălii autorii s-au rezumat, în scurte sinteze, la evidențierea caracterului și importanței operațiunilor militare.

Pentru ca istoria să nu mai fie un mijloc de propagandă, prin care trecutul să poată fi falsificat, prin prezentarea tendențioasă a unor date și fapte, autorii mai multor studii și articole aduc dovezi indubitabile privind perioada primului război mondial. Amintim aici lucrările semnate de Ion Cupșa, *Armata romană în campaniile din anii 1916-1917*, Vareriu Florin Dobrinescu, *România și sistemul tratatelor de pace de la Paris (1919-1923)*, Viorel Faur, *80 de ani de la adoptarea la Oradea a Declarației de independență a românilor din Transilvania, Crișana și Maramureș (12 octombrie 1918)*, Elsa Grozea Sublocotenent Ecaterina Teodoroiu, Constantin Ispas, *Nemuritorii. Generali gorjeni, valori ale neamului românesc*, vol. 1-2, ș.a.².

¹ În românește de maiorii Al. Budiș, și C. Franc, ediție îngrijită de I. Opreșan, Editura Seculum I. O., București 2018. Lucrarea, încheiată de autor în 1920 ocupă un important loc în literatură militară, din ea rezultând o seamă de informații care confirmă temeinicia hotărârilor luate de comandamentele române, tăria și asprimea luptelor din valea Jiului, din 1916. Este un capitol extrem de important, de fapt o arhivă adevărată, căci Falkenhayn deschide o mapă a luptelor de pe frontal românesc. O adevărată pildă de organizare și conducere a bătăliilor. Informații inedite rezultă din modul de hrănire / cu alimente puține, și nu totdeauna la timp sosite, furajarea cailor, rezervele, căile de comunicații, timpul și geografia locului în care s-au dus luptele – toate analizate atent de un versat general. Oricât au forțat cele două tabere frontal s-au izbit de neputința cailor de a ține pasul cu ostașii, pe cărările înguste, mai ales după pierderea potcoavelor, și limita ostașilor de a răspunde la eforturi prelungite, pe timp cu ploii reci și ninsori, vreme pentru care n-au fost corespunzător echipați. Spiritul de elită a generalului german îl îndeamnă la soluții cu mișcări rapide, prin surprindere pentru derutarea adversarului. Lipsa hotărârii de înaintare cu impetuoșitate în Transilvania, cu toată vitejia soldaților români, a dus la înfrângerile din toamna anului 1916, învățăminte pe care ni-l oferă cu ”mirare privind încetineala cu care au înaintat armatele române dincolo de munți, și nehotărârea cu care s-a atacat dușmanul austro-ungar, relative slab” p.7

² Aduăgăm și modestele noastre contribuții: Constantin Moșincat, *Din poarta sărutului cu dragoste de țară*, Editura Cogito, Oradea, 1996, Idem, *Cronică de Marș(1996)*, Idem, Divizia 11

În vasta literatură a primei conflagrații mondiale, din secolul trecut, un loc aparte îl ocupă lucrările dedicate unor bătălii locale, bătălii care au avut un rol determinant pentru soarta frontului. Valoarea informațiilor rezultate din micile însemnări din carnetul de front, de pildă, însemnări care devin semnificative, chiar dacă ele poartă amprenta punctului de vedere personal. Firește că nimeni nu a văzut frontul pe întreaga s-a întindere, fapt pentru care relatările din diferite locuri recompun un tablou zguduitor de dramatic și tragic prin morții și răniții de pe câmpurile de bătălie. Unele informații sunt puse sub senzația și emoția de moment. Altele sunt simple aduceri aminte în care timpul a estompat stările emoționale. Zguduitoare, prin tragismul, și puterea ce o degajă sunt, fără îndoială, acele mici istorisiri ale răniților muribunzi și forța ce-o capătă în ultimul moment pentru a se ridica și face semnul cruci, ca semn al îndeplinirii ultimei datorințe și față de Dumnezeu³.

Considerăm că relatările cuprinse în paginile acestei cărți vor contribui la cunoașterea mai în detaliu a zilelor de freamăt și luptă la care au participat ostașii armatei române și în particular cei din Divizia 11 Infanterie în campania din 1916. Scopul demersului nostru este acela de a reconstitui cadrul special și particular în care s-au executat marile decizii politice și militare românești de acum 100 de ani. Considerăm că obiectivul nostru este atins doar în măsura în care informația se întregeste pe un segment mai puțin cercetat. Fiecare afirmație are suportul real, poveștile reclădesc episoade de luptă, care completează imaginea câmpului de luptă cu noi mărturii documentare⁴.

Am rezervat credinței ostașului pe front un spațiu aparte. Pornind de la învățămintele formulate de profesorul Dumitru Caracostea, ca urmare a studiului făcut la Școala Superioară de Război - cea mai înaltă instituție de învățământ militar - la 1 Martie 1919, după o întrerupere de 3 ani, din pricina războiului, când și-a reluat cursurile. Printre cursanți se numărau ofițeri care întrerupseseră cursurile la intrarea României în război, la 15 august 1916, deoarece au fost trimiși pe front. La reluare a fost prezentă și o nouă promoție, a 26-a, cu tineri ofițeri care trăiseră deja experiența războiului. Aceștia din urmă, printre care și

Infanterie pe frontul întregirii, Editura Tipo MC, Oradea, 2006, Idem, *Sub drapelul Diviziei 11(2006)*, Idem, *Divizia 11 Infanterie, Ordine de zi și de operații*, (2011)

³ Colonel dr. Mircea Tănase, *Sentimentul religios pe câmpul de luptă – un studiu al criticului literar dumitru caracostea la sfârșitul primului război mondial*, în *Misiunea*, p.182. Relatarea aparține locotenent-colonelului M. Niculescu: „În spital, la Târgu-Jiu, între diferiți răniți, ce soseau zilnic, căzuți în luptele de pe frontieră, a sosit și locotenentul de rezervă T. Popescu, profesor și director de gimnaziu, care, fiind grav rănit în intestine, căpătase peritonită. Conștient de gravitatea bolii, cu toate ajutoarele medicale ce i se puneau la dispoziție, ofițerul își dădea bine seama de consecințele ranei. În cele din urmă, fiind convins că orice îngrijire îi era zadarnică și cu toată slăbiciunea fizică în care se găsea, totuși, pătruns de sentimentul religios și cu credința nestrămutată, am observat cum, printr-o efort fizică supraomenească **se ridică puțin, în ultimul moment, își făcu semnul crucii și împăcat că s-a achitat creștinește și de această ultimă îndatorire, în viața aceasta, își lăsă iarăși capul pe pernă și închise ochii pentru totdeauna.**

⁴ Constantin Moșincat, *Puterea credinței*, Editura GP, Oradea, 2001

ofițeri din Divizia 11 Infanterie, Dumitru Caracostea le-a ținut o serie de prelegeri de psihologie și le-a dat ca sarcină didactică întocmirea unei lucrări cu tema: **Experiența psihologică a primelor trei luni de campanie**⁵. Conținutul acestor concluzii le vom prezenta pe larg, ele fiind extrem de impotante pentru înțelegerea stării de spirit și a motivației ostașilor sub raportul lor cu patria și Dumnezeu, prin mijlocirea preotului militar.

Lucrarea noastră - bazată pe consultarea unei vaste literaturi istorice edită (cele mai semnificative lucrări fiind cuprinse în lista bibliografică), și numeroase surse inedite - consacrată problematicii războiului întregirii prezintă acțiunile de luptă ale Diviziei 11 Infanterie, în campania anului 1916 și numai informativ considerații privitoare la contextul în care acestea au avut loc.

Pentru Regatul României și pentru aspirațiile românilor, de a se regăsi în granițele unui stat puternic, războiul părea să fie oportunitatea istorică cea mai potrivită în împlinirea acestui vis din totdeauna: UNIREA. Declinul și agonia Imperiului Otoman, mișcarea bolșevică care zguduia la rândul ei imensitatea Imperiului Țarist, mișcările naționale care căpătau amploare și forfetau din temelii Imperiul Austro-ungar, păreau a fi doar ocazii favorabile împlinirii idealului național, al Unirii și Reîntregirii Neamului românesc. De altfel acest obiectiv strategic a fost fără echivoc formulat chiar de la *Declarația de război*, dată exclusiv Austro-ungariei (care viza libertatea românilor din Bucovina și Transilvania). Realitatea evidentă că lupta românilor ardeleni era pe departe cea mai avansată în cadrul mișcărilor naționale cu rădăcini de la *revoluțiile lui Horea, Cloșca și Crișan (1784)*⁶, *Suplex Libellus Valachorum(1791)*⁷, 1848⁸,

⁵ Dumitru Caracostea (n. 10 martie 1879, Slatina – d. 2 iunie 1964, București) a fost critic, istoric literar și folclorist român. Specialiștii îl consideră a fi, alături de Tudor Vianu, unul dintre cei mai mari stilisticieni ai literaturii române. La Universitatea din București i-a avut profesori pe Titu Maiorescu, Ion Bianu și Ovid Densusianu. A susținut două doctorate, în 1913, unul în filosofie, altul în filologie romanică. În 1920 era docent la Universitatea București, iar în 1930, profesor universitar la catedra de istorie a literaturii române moderne. În același an a fost primit ca membru corespondent al Academiei Române, iar în 1938 membru titular. A fost ministrul Educației Naționale, în Guvernul Ion Gigurtu (4 iulie-4 septembrie 1940) și Guvernul Ion Antonescu (4-14 septembrie 1940). În 1950 a fost arestat de autoritățile comuniste și a stat 5 ani în detenție. Vezi detalii la: Colonel dr. Mircea Tănase, *Sentimentul religios pe câmpul de luptă – Un studiu al criticului literar Dumitru Caracostea la sfârșitul primului război mondial, în Misiunea*, p.182. Dr. Irina Alexandra Simion (Locotenent psiholog, Comandamentul Flotei Constanța), *Venerabila pildă a eroismului feminin martiriul sublocotenentului Ecaterina Teodoroiu*; Dr. Ionela Zaharia (Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca)1, *Model de viață și slujire: preotul civil și militar Ioan Gheorghe Ludu (1887-1952)*; Cercetător Științific III Dr. Mircea Gheorghe Abrudan (Centrul de Studii Transilvane al Academiei Române, filiala Cluj), *Fragmente din istoria primului război mondial: arestarea și deportarea preoțimii române din Transilvania*, în *Misiunea*

⁶ **Răscoala din 1784**, numită și „Răscoala lui Horea, Cloșca și Crișan”, a fost o importantă acțiune de revoltă a țărănimii iobage din Transilvania împotriva constrângerilor feudale la care era supusă. La ea au participat iobagii români, maghiari, sași de pe domeniile nobililor și statului, mineri din Munții Apuseni și ocnele din Maramureș, meșteșugari, preoți etc. Răscoala a pus în discuție statutul de toleranță în Transilvania imperială al românilor, ceea ce i-a conferit și

mișcarea *Memorandistă*⁹, după cum ajunsese deschis exprimată prin acțiunile politice parlamentare, după 1910.

Iată și motivele pentru care capitolul rezervat **războiului românilor ardeleni pentru libertate și neatârnare** reprezintă o nevoie de interpretare și de subliniere aparte. Pe de altă parte, armata română sub comanda generalului Alexandru Averescu ajunsese la Sofia, iar succesul militar din campania celui de al 2-lea Război Balcanic alimentau aceleași speranțe de împlinire a idealului național, fără a fi neglijate și relațiile Casei regale a României cu cele ale Greciei, Serbiei și Austriei (prin căsătoria celor trei fiice ale Regelui Ferdinand¹⁰). Acest tablou real ne-a determinat să privim cu mai multă atenție campania anului 1916, din războiul reântregirii, deoarece pe aceasta s-a clădit

un caracter național. A izbucnit la 1 noiembrie 1784, în satul Curechiu, Hunedoara, și s-a încheiat la sfârșitul lui decembrie 1784, când Horea și Cloșca au fost capturați de către autorități.

⁷ *Primul Supplex* a fost trimis în martie 1791 de Ignatie Darabant, episcop greco-catolic de Oradea, Consiliului de Stat din Viena. Cel de al *doilea Supplex*, o versiune mult lărgită și argumentată a primului, a fost înaintat Curții din Viena, pe 30 martie 1792, de către Ioan Bob, episcopul greco-catolic de Blaj, și de Gherasim Adamovici, episcopul ortodox al Transilvaniei. Documentul a fost redactat de cei mai însemnați reprezentanți ai națiunii române din Transilvania (în cea mai mare parte clerici ai Bisericii Române Unite cu Roma): Samuil Micu, Petru Maior, Gheorghe Șincai, Ioan Piuaru-Molnar, Iosif Meheși, Ioan Budai Deleanu, Ioan Para, etc. Petiția era semnată în numele națiunii române de categoriile sale libere: *Clerus, Nobilitas, Civicusque Status Universae Nationis in Transilvania Valachicae*.

⁸ Mișcarea revoluționară în Transilvania a avut un caracter preponderent național. În acest context au fost reprimite toate mișcările de împotrivire ale românilor, sașilor și ungarilor rămași fideli Casei de Habsburg. La 29 Mai 1848, Dieta de la Cluj a proclamat unirea Transilvaniei cu Ungaria, fapt care a nemulțumit deopotrivă părți importante ale românilor transilvăni, ale sașilor și maghiarilor. Însuși poetul Petőfi Sandor se ridicase împotriva hotărârii unirii Transilvaniei cu Ungaria, argumentând că în Dieta care luase decizia se aflaseră din 300 reprezentanți numai 3 români și 24 de sași. În martie 1848 izbucnise revoluția la Viena, mișcare care a pătruns mai apoi în Ungaria, unde intelectualitatea liberală maghiară dorea să impună stat național independent de Austria și prin impunerea unei singure limbi oficiale, adică maghiarizare. Liderii românilor din Transilvania nu au împărtășit ideea creării unui stat național maghiar unde românii, majoritari în Ardeal, ar fi urmat să rămână mai departe fără drepturi politice egale cu ale maghiarilor, minoritari în Transilvania și au convocat o adunare proprie în care să discute problemele care îi preocupau. Adunarea românilor transilvăneni a avut loc la **Blaj pe 15 mai 1848**. Se formează apoi în Munții Apuseni o armată de voluntari români condusă de avocatul Avram Iancu.

⁹ **Memorandumul** a reprezentat o petiție semnată de liderii românilor din Transilvania și adresată în 1892 împăratului austro-ungar Franz Joseph I. Aceasta prezenta consecințele instaurării dualismului austro-ungar și cuprindea principalele revendicări ale românilor transilvăneni, printre care se număra recunoașterea drepturilor politice și confesionale. Totodată, memorandumul se dorea a fi un semn de protest față de politica de maghiarizare practică de autorități împotriva românilor din Ardeal și față de persecuțiile la care erau supuși aceștia, cuprinzând o analiză bine documentată a situației economice, politice, sociale și culturale a românilor transilvăneni de la formarea dualismului austro-ungar în februarie 1867. Efectul returnării fără să fi fost desigilat plicul nici de către împărat și nici de primul ministru a produs o mare amărăciune. Românii au înțeles cât preț se punea pe doleanțele lor.

¹⁰ Neculai Moghior, *Ferdinand, cuvânt pentru unirea neamului românesc. O poveste adevărată Basarabia 1918*, Editura Tipo MC, Oradea, 2018

ulterior totul. Dar, mai trebuie avut în vedere și faptul că în interiorul Casei regale române decidenții se situau pe poziții antagoniste, orientate, prin origini, prin Carol I spre Puterile Centrale și influența reginei Maria spre tabăra anglofonă, context pe care a basculat și clasa politică între neutralitate și război.

Cu certitudine dezbaterile sesiunilor științifice și lecturarea comunicărilor provocate de Asociația Națională a Cavalerilor de Clio, de la Oradea, pe tema *"Frontiera de vest în istoria contemporană a României"*, urmate de 10 volume de *Pietre de hotar*, precum și cele 14 de la Filiala Maia *"Barbu Catargiu"*, coordonate de domnul prof. univ. dr. comandor Jipa Rotaru, reunite în 14 volume *"Retrăiri istorice în veacul XXI"* aduc bogate informații și dezvăluiri noi ale unor surse din arhivele recent cercetate.

Documentele transcrise în această carte sunt mai degrabă selectate pentru importanța și valoarea lor documentară, unele având un cadru mai larg în care s-au purtat și acțiunile Diviziei 11 Infanterie. Fără pretenția epuizării subiectului rugăm cititorul să descifreze contextul în care personajele noastre au dus o viață aspră și grea, în care riscul și pericolul morții era permanent și să facă gestul firesc de a înțelege slăbiciunile omenești. Am stăruit și pe faptele mărunte ale ostașilor pe care le socotim vrednice de toată lauda. Din acest motiv ne-am aplecat spre crucile pe care sunt încrustate numele eroilor și le-am pomenit numele în semn de pios omagiu.

Eroul principal al poveștilor din tranșeele unirii este: ostașul roman. Pentru cel ce a învățat a ne cunoaște mai de aproape acela știe "că noi (ardelenii-nn.) tot așa am fost, de când ne-am pomenit pe plaiurile acestea: **în vreme de pace oameni de rânduială, în vreme de bătaie oameni de ispravă. Ținuta loială și purtarea eroică a fiilor neamului nostru în fapt nu este, decât o atribuțiune firească a individualității sale etnice și o urmare a educației sale sufletești**"¹¹ (subl. ns.), motiv pentru care clerul ardelean îndemna poporul credincios să urmeze glasului împărațesc și să prindă arma pentru apărarea monarhiei ("Patriei").

Premergător declanșării războiului, în vara anului 1914, românii ardeleni, prin parlamentarii lor, continuau a încerca să smulgă drepturi fundamentale pentru popor. În decursul celor aproape 50 consultări, spunea în discursul său de la Ileanda Mare, dr. Teodor Mihali, președintele Partidului Național Român, ce le-a avut cu ministrul prezident (Tisza) au fost și momente când, mai ales la început, avea motive de a spera că "pacea atât de mult dorită ne va succede dar spre sfârșitul tratativelor a trebuit să mă conving cu multă părere de rău, că de astă dată pe lângă condițiunile oferite *este imposibil a se face o pace durabilă și cinstită*"¹². Toate acestea le-a pretins - adaugă deputatul român - în baza dreptului firii și în baza drepturilor istorice; căci dacă guvernele aveau în vedere binele popoarelor, atunci și popoarele ar fi luptat pentru întărirea țării. Dr. Mihali făcea apoi cunoscute pretențiunile românilor din cursul tratativelor.

¹¹ *Biserica și școala*, Anul XXXVIII. Arad, 23 Noiembrie 1914, Nr. 47 . p.365-367

¹² *Românul*, Anal IV, Arad, Mercuri 28 Mai (10 Iunie n.) 1914, Nr. 114, p. 2-3

Durere însă, aceste pretenții, primul ministru Tisza, le-a respins. Iar ceea ce a admis și în parte a realizat, pentru români, era de neînsemnată valoare. Românii recunoșteau, fără încunjur, că între națiunea maghiară și națiunea română existau interese comune și prin urmare erau gata a-și da concursul pentru siguranța și întărirea elementului maghiar întrucât la rândul lor ”concetățenii maghiari, dar mai ales guvernele țării vor contribui prin legi și instituții pozitive ca să ne asigure libera noastră dezvoltare națională (sâc!!) pe toate terenele vieții publice. **Admiterea limbii noastre în școlile primare de stat ca limbă interpretativă, țintește ca prin, această procedură cu atât mai ușor să învețe elevii limba maghiară. Ce dă guvernul cu o mână, ia cu cealaltă! (Din mulțime: dă cu o mână și ia cu două!! – subl.ns)”**¹³ A doua zi ziarul *Românul* reproducea un fragment din discursul primului ministru Tisza, rostit în fața delegațiilor maghiare și săsești întrunite la Cluj. Problema cea mai ”*fruntașă a națiunii maghiare este astăzi chestiunea de naționalitate. Problema e pentru maghiarimea din Ardeal de-o importanță decisivă. Unitatea politică a națiunii magheare și unitatea națională a statului maghiar la mine nu dau tendințe contrare*”¹⁴ Premierul ungar Tisza era de o intoleranță totală și acuza reprezentanții partidelor românești de *iredentism* și de *politică duplicitară* față de monarhia bicefală (anexa nr.1 – cap. Documentar).

Din relația dintre stat și biserică rezultă poziția și datoria acesteia de a întări statul, prin întărirea moralității și a virtuților cetățenești în inimile supușilor. Despre biserica românească nu se va putea zice, ”*că nu și-ar fi împlinit această îndatorire superioară*”¹⁵, susținea într-un editorial publicistul bihorean al Tribunei, Gheorghe Tulbure. Atitudinea credincioșilor era o dovadă (1914-1916) că, biserica greco-ortodoxă din Ardeal, reprezenta cu siguranță și un stâlp puternic al tronului și al statului, tot atât de sigur și puternic, ca și a celorlalte confesiuni din imperiu. Aceasta era concluziunea logică și firească, la care sperau înalții prelați români, că vor ajunge și conducătorii vieții de stat. De altfel, în acele timpuri s-a adus în discuție și scrisoarea de mulțumire a contelui Tisza la adresa românilor ardeleni prin care, obligat de relațiile de pe front, n-a pregetat a recunoaște *virtuțile cetățenești și militare ale poporului românesc*¹⁶.

La apelul solemn în locul *sodatului*....., **MORT PENTRU PATRIE** vom răspunde: **PREZENT!** considerând că el și-a îndeplinit misiunea și a executat fără ezitare ordinul **PATRIE PENTRU ÎNTREGIRE ȘI UNIRE.**

¹³ *Ibidem*. Din cuvântul lui T.Mihali, de la Ileanda Mare

¹⁴ *Românul*, anul IV, Arad, Joi 29 Marti, 1914, Nr. 115, p.1-2 (reproducem discursul de la Cluj a premierului Tisza în anexă)

¹⁵ *Biserica și școala*, Anul XXXVIII, Arad, 23 Noiembrie 1914, Nr. 47 . p.365-367, articol apărut sub semnătura publicistului orădean, titrat: *Biserica noastră și războiul*

¹⁶ *Ibidem*

Peisaj din Ardeal

Tinda casei ardeleno - studiu Cornel Durgheu

Capitolul II

CONTEXTUL EUROPEAN DE ALIANȚE

*Ungurii și evreii de la Pesta pot să se laude că măcelul acesta fără pereche de mare și hâd ei l-au voit, ei l-au ațâțat, ei l-au adus. Asupra lor trebuie să cadă blăstămele tuturor celor ce vor muri, ce vor rămâea schilozi, ce nu vor mai avea sprijin și pâine*¹⁷

În preajma declanșării Primului Război Mondial succesiunea evenimentelor au evidențiat contradicțiile dintre marile puteri, iar conflictele militare regionale au demonstrat pericolul pe care îl reprezintă pentru pacea generală. Marile puteri s-au grupat în două mari blocuri politico militare ă funcție de interesele proprii. După reunificarea sa, Germania a devenit prima putere central europeană luând locul Austriei, pe care o învinsese în bătălia de la Sadowa, din 1866. Pentru a-și menține statutul de mare putere, Austria s-a orientat către estul continentului european încheind pactul dualist cu Ungaria în 1867. Cele două puteri, Austro-Ungaria și Germania au încheiat o alianță în 1879, la care va adera și Italia în 1882, alcătuind **Tripla Alianță**. Din motive de securitate și pentru asigurarea independenței statale la alianță a aderat și România în 1883. În Balcani avea loc disputa între Rusia și Austro-Ungaria, pentru stabilirea zonelor de influență. Rezultatul acestor acțiuni s-a concretizat prin anexarea Bosniei și Herțegovinei de către Austro-Ungaria în 1908 și apropierea Serbiei de Imperiul Țarist. În centrul Europei, conflictul dintre Franța și Germania a rămas deschis, ca urmare a anexării Alsaciei și Lorenei în 1871. Izolată după înfrângerea de la Sedan, Franța s-a aliat cu Rusia în 1893, apoi cu Marea Britanie în 1904. La rândul său Rusia învinsă în războiul ruso-japonez din 1905, a încheiat o alianță cu Marea Britanie în 1907. Astfel, s-au constituit **Antanta sau Tripla Înțelegere**.

Criza balcanică din anul 1913 avea să amplifice tensiunile dintre cele două blocuri militare cu grave repercusiuni asupra situației internaționale. Începută prin declanșarea luptei comune a popoarelor din Balcani împotriva dominației Imperiului Otoman, criza balcanică s-a amplificat în urma amestecului Austro-Ungariei în conflict ajutată și sprijinită de Dubla Monarhie, Bulgaria și-a atacat foștii aliați din primul război balcanic – Grecia și Serbia – împreună cu care obținuse un succes militar important împotriva Imperiului Otoman. Intervenția diplomatică a Rusiei și cea militară a României au determinat capitularea Bulgariei și semnarea Pacii de la București în 1913 îndelung contestată de Austro-Ungaria.

¹⁷ Nicolae Iorga, *Războiul cel mare*, în *Neamul românesc*, An V, pentru popor, nr. 27, 27 iulie 1914

La cel din urmă congres de Geografie, din 1914, oameni de știință au propus să se mute granița dintre Asia și Europa pe istmul dintre Pontus și Baltica, relata într-un material de presă Simion Mehedinți. Asta dovedește că Europa începea a-și simți micimea sa peninsulară față de marele trunchi continental, ruso-asiatic. Iar când Rusia urma a ajunge spre sfârșitul veacului al XX-lea la 400-mii. (după socoteala lui Kuropatkin), antiteza dintre acest colos și restul Europei, unde populația sporește mult mai încet, va fi faptul hotărâtor în istoria continentului și poate a întregii lumi moderne. Drept aceea, ”noi Români, pe lângă 1812 și 1878, avem motive de ordin și mai general, ca să ne gândim cu toată seriozitatea la atitudinea puternicului nostru vecin dinspre răsărit. De fapt ne-am și gândit - și încă de mult. La câțiva timp după războiul din 1878, un articol din *Deutsche Revue*, scris de Titu Maiorescu, fostul președinte de consiliu din timpul păcii din București, a arătat în chip lămurit că orientarea firească a României este către apus. Din nefericire nu numai pentru noi, ci și pentru alții, la cel dintâi pas dincolo de Carpați, am întâlnit stări cu adevărat asiatice”¹⁸. Dincolo de munți trăiește aproape jumătatea neamului nostru, pe o întindere de pământ aproape cât a regatului, remarca savantul cu regret. Din cauza regimului samavolnic al Ungurilor, românii din imperiul dualist duceau o viață politică și culturală cum nu se putea mai strâmtorată. Iar plângerile lor către împăratul din Viena au rămas veșnic neauzite. Fiind loiali prieteni ai puterilor centrale, ”am apelat în nenumărate rânduri la simțul lor de dreptate”¹⁹. Ziare germane, austriace, italiene, belgiene, engleze etc. au dat de multe ori alarma asupra absurdei pretenții a Ungurilor - o minoritate turanică -, care dorea să țină în robie politică, economică și culturală marea majoritate a germanilor, slovacilor, croaților și românilor. Zadarnic au fost toate. Ungurii se jucau de-a imperialismul, încercând să facă la Dunăre, ceia ce face colosul rus între Pacific, Baltică și Pontus. Astfel era foarte natural ca slavii Austro-Ungariei și alții împreună cu ei să-și întoarcă ochii după ajutor spre Rusia. Poporul judecă sintetic, începea să circule vorba: „mai bine să te îneci în Oceanul rusesc, decât în mlaștina ungurească”²⁰. Aceasta era realitatea și nu era vina românilor dacă cei ce trebuiau să o cunoască mai de mult, nu și-au dat destulă osteneală să o cunoască.

Reorientarea politicii externe românești, s-a înregistrat încă din 1903, când la conducerea Ministerului Afacerilor Străine se afla Ion I. C. Brătianu. Motivul l-a constituit agravarea situației românilor din Transilvania și lupta acestora împotriva asupririi naționale în vederea obținerii de drepturi egale cu a celorlalte naționalități. Conducătorii politici români au ales calea tratativilor cu guvernul de la Budapesta, dar au înțeles că numai luptă directă era calea reală pentru emanciparea politică și socială. Față de intervențiile Austro-Ungare în

¹⁸ Simion Mehedinți, *Înțelege Germania?*, în *Românul*, an IV, Arad, marși, 10/23 iunie 1914, nr. 125, p.1

¹⁹ *Ibidem*

²⁰ *Ibidem*

Balcani, Ion I. C. Brătianu a început să se distanțeze de Tripla Alianță invocând faptul că România nu putea rămâne pasivă la modificarea statu-quo-lui teritorial în sudul Dunării. Reorientarea politicii externe românești a evoluat pe măsură ce interesele naționale intrau tot mai mult în contradicție cu cele ale Austro-Ungariei în Balcani.

2.1. Pe 28 Iulie 1914 a pornit războiul

Austro-Ungaria a declarat război Serbiei ca urmare a faptului că la Sarajevo fusese asasinat arhiducele Franz Ferdinand²¹. La 10 ore și 35 minute a fost comis atentatul și peste 10 minute moștenitorul Francisc Ferdinand a încetat din viață. Principesa Sofia a mai trăit un sfert de oră, apoi inima a încetat a-i mai bate. Moștenitorul Franz Ferdinand mai da semne de viață, se sbătea; principesa Sofia era leșinată. ”*Imediat au sosit medicii, cari însă nu au putut face nimic. A fost chemat abatele care i-a împărtășit cu sfintele taine ale muribunzilor*”²².

²¹ *Foiaia poporului*, 1914, nr.26, p.6, Răposatul Arhiduce era un prieten al românilor, lucru despre care a dat dovadă de mai multe ori. Așa acum câțiva ani, cu prilejul vizitei sale la Sinaia a primit în audiență (vizită) o deputație a românilor ardeleni compusă din profesor Dr. Ioan Scurtu, Dr. Aurel Popovici și Nicolae Alircea, cu care s-a întreținut în chipul cel mai călduros. Arhiducele Francisc Ferdinand își avea planurile sale asupra viitoarei alcătuirii a împărăției austro-ungare și dorea *egala îndreptățire a naționalităților pe baza federațiunii statelor austriace cu un parlament central la Vicna, adecă „Gross Oesterreich”* (Marea Austrie - subl. ns.). Între multe altele se mai știe și aceea, că acum doi ani, cu prilejul manevrelor din Banat, arhiducele primind defilarea trupelor, când a văzut ținuta frumoasă a regimentelor compuse din români, a zis: „Das sind meine brave Rumänen !“ (Aceștia sunt bravii mei Români!)

²² Arhiducele austro-ungar Franz Ferdinand, moștenitorul tronului, și soția sa, ducesa Sofia, au fost asasinați în urma atentatului de la Sarajevo de studentul sarb Gavriilo Princip, eveniment ce a declanșat războiul. „*întreaga Românie, îndeosebi românii ardeleni, consternați de asasinatul odios, deplâng martiriul aceluia cari întrupau speranțele popoarelor setoase de libertate, fiind singura cheazășie sigură pentru dezrobirea lor. Trăznetele cerului cadă asupra asasinilor, care au putut ieși numai din rândurile vrăjmașilor neamului nostru!* **Atentat** condamnat de toată lumea românească Moștenitorul de Tron a fost omorât în floarea vieții, în al 51-lea an al vârstei. El se trăgea din două strălucite dinastii (familii de domnitori), tatăl său a fost un frate al Maiestății Sale împăratului Francisc Iosif iar mama-sa a fost fiica regelui Ferdinand al doilea, de Sicilia (Italia). S-a născut la 18 Decembrie 1863 în Graț (Austria). Încă nu împlinise 15 ani când a intrat în armată, trecând repede de înaintare prin grade, astfel: în 1883 a ajuns maior, anul următor 1889, fiind omorât principele moștenitor de tron Rudolf, fiul Maiestății Sale împăratului Francisc Iosif I, maiorul Francisc Ferdinand ajunge moștenitor de tron al Austro-Ungariei în locul răposatului Rudolf. Francisc Ferdinand a continuat mai departe cariera ostășească, până în 1892, când a ajuns general de brigadă. În luna Decembrie a aceluiași an a făcut o călătorie în jurul lumii, numai din vi în dorința de a cunoaște bine alte popoare, alte obiceiuri, deci de a câștiga cât mai multe cunoștințe, care Să-l ajute la vreme să cârmuiască cu dreptate destinele Austro-Ungariei. În 1900 s-a căsătorit cu contesa Sofia de Hohenberg, deși ea nu făcea parte dintr-o familie suverană (domnitoare) și știa că copiii săi n-au drept să-i fie urmași la tron ! Din căsătoria asta a avut trei copii. În anul ce a urmat după căsătorie moștenitorul de tron Francisc Ferdinand a reprezentat în străinătate pe Maiestatea Sa împăratul, a condus an de an manevrele mari, a înlocuit pe Maiestatea Sa la deschiderea delegațiunilor și la alte prilejuri de însemnătate culturală ori politică. În 1909 a făcut o vizită regelui Carol I, la Sinaia, și atunci s-a putut convinge de dragostea, cu care îl înconjoară poporul românesc din Ardeal, și s-a putut convinge și de ura ce ni-o poartă politicienii maghiari, cari n-au dorit nicidecum această vizită și au căutat să o împiedece. Maiestatea Sa l-a numit în 1913 „inspector general al armatei întregi”, și ca un

Serbia neacceptând delegația imperială la ancheta penală a declarat război Serbiei, și apoi cele două blocuri militare se angajează în război, fiecare cu interesul său. Din acel moment statele se poziționează față de război prin angajare sau rămân neutere. Pornit ca o apărare a coroanei, s-a sperat ca cele 8 Corpuri de armată austro-ungare să fie suficiente pentru un război rapid de pedepsire a sârbilor considerată “asasini și criminali”. Din ceasul în care a prins de veste, că țara (Austro-Ungaria) se află pe picior de război, românul nostru (din imperiu – nn.) n-a mai stat nici un moment la îndoială. Când a venit porunca mai înaltă, pașnicii locuitori ai satelor românești au lăsat casă și masă și-au pornit-o la drum. Doar atât au mai zăbovit până și-au grijit de sufletul obidit. Se știe că românul nu pleacă la cale mai lungă fără să se știe întovărașit de paza și ajutorul lui Dumnezeu. Înainte de a purcede să-și facă datoria de oștean, el nu uită să-și împlinească datorița de creștin. Preoții satelor s-au sculat deci în faptul zilei, luminările bisericuțelor de lemn s-au aprins și după ce au ascultat sfânta liturghie, în ecteniile pentru călătorie, cei chemați s-au cuminecat toți după rânduiala legii creștinești. Și-au mai făcut o cruce, și apoi, în sclipirea dimineții de vară, nesfârșitele cete albe au început a roii spre marginea orașelor - să se înșiruie sub pajura împărătească. Iar pe urma trenurilor, cari zburau de-a lungul țării, încărcate cu ficiori și rezerviști din Ardeal, răsunau toate hotarele de doine jalnice și de chiuituri voinicești. Așa a pornit Românul la anul 1914 sub drapelul Maiestății Sale, să se bată cu Sârbul și cu Muscalul. Și cum s-a purtat pe câmpul de luptă? Ne-o povestesc, după trei luni de războire, nu numai gazetele noastre, ci înseși știrile oficiale și - mai ales după memorabila scrisoare de recunoștință a contelui Tisza - ne-o spun aproape

astfel de inspector a descălecat la manevrele corpurilor de amată 15 și 10 din Bosnia, unde focurile de revolver i-a curmat șirul zilelor. Mulți spun, că atentatul contra arhiducelui Ferdinand n-a venit pe neașteptate. De la publicarea ordinului că manevrele vor avea loc în Bosnia, zierele din Belgradul Serbiei au agitat în mod necuviincios contra Arhiducelui Francisc Ferdinand iritând populația. Colonelul Leșjanin, atașatul militar sârb din Viena, ar fi spus de acum trei săptămâni unor persoane din Viena, următoarele: „Noi suntem foarte îngrijorați că manevrele au ioc în Bosnia, deoarece populația din Serbia e foarte iritată (neliniștită) din cauza concentrărilor de trupe la graniță.” După cum se zvonește chiar și ministrul Serbiei din Viena, Ioanovici, a atras atențiunea nu numai ministerelor, autorităților din Boemia și arhiducilor, ci chiar ducesei de Hohenberg asupra posibilității (putinței) unui atentat. Ducesa de Hohenberg a spus: „Dacă viața soțului meu e în pericol, din cauză că își face datoria, atunci locul meu e alături de el.” Ducesa de Hohenberg a stăruit atâta timp pe lângă soțul ei, care la început era de neînduplecat, până ce acesta s-a învoit ca ea încă să-l însoțească în călătoria din Bosnia și să împartă cu el toate pericolele. Ce zic gazetele din Serbia? Vreau să depărteze orice bănuială, ce ar putea cădea asupra Serbiei. De aceea încearcă a-și arăta și ele părerea de rău pentru pierderea Arhiducelui. Ba Biroul presei sârbești din Belgrad a publicat următoarea știre : „Sub impresia evenimentelor tragice din Sarajevo, n-avem cuvinte destule pentru a vestezi atentatul grozav, ale cărui victime au fost moștenitorul monarhiei vecine și soția sa. Regretând adânc că prin această moarte năpraznică, venită în împrejurări atât de grozave, a fost lovit și monarhul venerabil al țării vecine și națiunile din Monarhie, suntem în măsură a constată, că tristul eveniment a produs și în sufletele noastre cea mai mare indignare și condamnarea cea mai aspră pentru atentatori.
(*Foaia poporului*, ediție Marți 17/30 Iunie 1914, Nr. 131, p.1)

toate jurnalele străine, care laudau bravurile regimentelor românești de nu-și dau rînd (Anexa nr. 2). Țarul Nicolae al II-lea îl informa pe Kaizerul Wilhelm că „indignarea în Rusia este enormă, pentru că „un război rușinos a fost declarat împotriva unei țări slabe”. Mobilizarea armatei ruse a determinat apoi declanșarea războiului între casele regale din Europa. Sprijinul reciproc și nelimitat acordat prin tratate s-a făcut simțit.

Ținuta României, în urma mai multor întrebări din partea miniștrilor puterilor străine la București, a fost exprimată de primul ministru Bratianu și cu ministrul de externe Porumbaru care au făcut - după cum scrie „Universul“ de la 16 Iulie 1914 - următoarele declarații: „România față de conflictul austro-sârb va sta liniștită, întrucât acest conflict nu atinge nici una din chestiunile (cauzele) care o interesează. România nu are nici un fel de tratat (învoială) de alianță nici cu Serbia, nici cu Austro-Ungaria, care s-o îndatoreze a sari cuiva în ajutor. România este în bune legături însă și cu Austro-Ungaria și cu Serbia, așa că nimic nu o îndreptățește să ia vreo ținută contra unuia sau celuilalt din aceste două state. De altcun și felul conflictului austro-sârb este cu totul special: el e pornit din cauza atentatului de la Serajevo și din cauza mișcării pan-slaviste din Bosnia. Cât privește atentatul de la Serajevo România firește, că l-a condamnat cu toată sinceritatea, cu atât mai mult, cu cât arhiducele Ferdinand era un prieten al României și omul în care Monarhia își pusese toate speranțele. Dar în afară de această participare de regret, România nu poate avea nici un interes să se amestece în lichidarea (felul cum se va sfârși) acestui atentat. În ce privește mișcarea panslavistă din Bosnia, este iarăși o chestiune care n-o poate interesa pe România. Dar, dacă aceste sunt considerațiunile, care îndreptățesc atitudinea rezervată (ținuta a nu se amesteca) a României față de conflictul Monarhiei în Serbia, atât d-l Porumbaru cât și d-l Bratianu, au făcut cunoscut plenipotențiarilor (miniștrilor străini), ca România nu poate rămâne indiferentă (nepăsătoare), dacă din urmările acestui conflict ar urma o schimbare a stărilor față în Balcani. În acest caz de oriunde ar veni încercarea de a schimba echilibrul balcanic (starea țărilor de acum în Balcani), România va intra în acțiune (luptă), pentru a limita cum va putea mai bine acest echilibru (de acum), pentru susținerea căruia ca solidară (ține la olaltă), cu toate statele balcanice. Întrebarea se pune: Cum s-ar putea atinge echilibrul balcanic, stabilit (hotărât) prin pacea de la București? Sunt ipoteze (planuri, gânduri) mai multe. Prima ipoteză ar fi intrarea în luptă a Bulgariei. Pare însă înlăturată această ipoteză, întrucât Bulgaria a declarat, că ea va păstra cea mai strictă neutralitate (neamestecare). Pe de altă parte incidentele noastre cu Bulgaria sunt pe cale de a se aplată (delătură) în mod mulțămitor. Altă ipoteză ar fi o pornire a Turciei contra Greciei. Dar această ipoteză este aproape de necrezut, întrucât se știe că consfăturile de pace greco-turcești sunt pe cale bună. O a treia ipoteză ar fi o ocupare teritorială (de pământ) din partea Austriei în Serbia. Deocamdată însă nu se poate susține că aceasta se va întâmpla. Austro-Ungaria a făcut declarațiuni categorice (tare sigure), că ea nu urmărește nici o cucerire teritorială. Dacă totuși așa ceva s-ar întâmpla și echilibrul balcanic ar fi schimbat

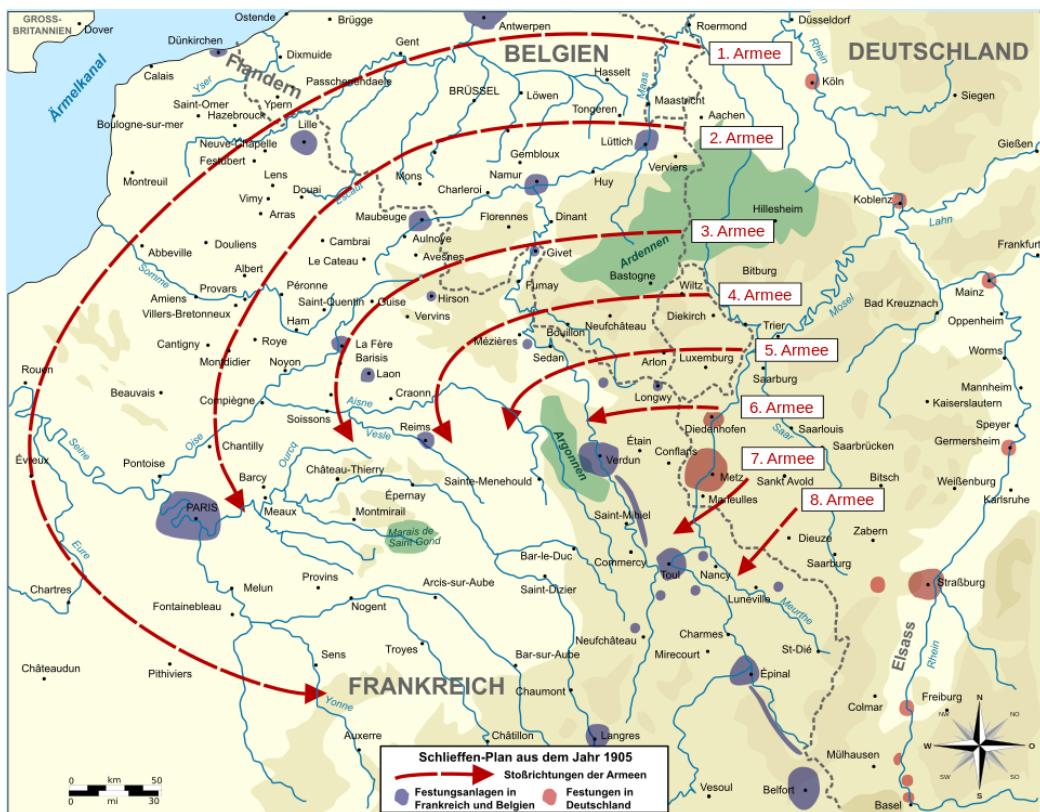
pe urma războiului Monarhiei cu Serbia, România va apăra după cum ara spus acest echilibru prin acțiunea ei. În ipoteza, ca Austro-Ungaria ar ocupa teritoriile sârbești și în urmă chestiunea va fi adusă înaintea unei conferințe europene, România, dacă se va căuta a se aduce în dezbaterile conferinței și tratatul (învoiala de pace) de la București, va avea cuvântul ei de spus în această conferință și va apăra din toate puterile ei tratatul de la București. Acestea sunt ipotezele (planurile, gândurile) cari se pun înainte. Deocamdată acțiunea diplomatică a Rusiei, pentru împiedecarea războiului continuă. În cazul când ea nu va reuși, în cercurile politice bine informate se crede că Rusia va intra și ea în luptă. S-au răspândit zvonuri, că guvernul român a ordonat mobilizarea a două corpuri de armată. Știrea nu corespunde adevărului. Este însă adevărat, că s-a luat unele măsuri militare dictate de împrejurări”²³

2.2 Război pornit din greșală.

După aflarea veștii asasinatului, împăratul Frantz Iosif I-a informat pe Wilhelm al II-lea și îi cere sprijin. Cum acesta era foarte apropiat de prințul moștenitor își exprimă profunda indignare și necondiționat și-a dat acordul. Se bănuia că va fi numai o sperietoare și că se va aplica o corecție unui stat mic ce va reprezenta o avertizare pentru oricine ar atenta la capetele încoronate. Wilhelm preocupat, în zilele următoare, cu expediția ce-o făcea în Marea Nordului când a fost informat despre mișcările de trupe mobilizate în Europa centrală.

Pe baza dispozițiilor date de împărat, Marele Stat Major german elaborează planurile sale de campanie cu ipoteza *Planului Schiliffen (foto)*, de atac prin învăluire a Franței pe la nord, pentru recâștigarea celor două provincii Alsacia și Lorena. Numai că această manevră presupunea violarea neutralității Belgiei care primise garanții din partea Franței și Angliei. În această situație Germania se vedea nevoită să lupte pe două fronturi: *în vest* împotriva Franței și Angliei iar *în est* împotriva Rusiei, aliata Serbiei. Legăturile de rudenie dintre casele imperiale și regale europene îi permit lui Wilhelm să-l contacteze pe vărul său Nicolae I al Rusiei și să-i ceară oprirea mobilizării. Acesta cerea reciprocitate, adică și nemții să oprească mobilizarea. Șeful Marelui Stat Major, generalul Molke i-a răspuns împăratului că nu mai poate opri un million de soldați imbarcați în trenuri, porniți cu entuziasm spre Paris. La acest răspuns împăratul Wilhelm i-a răspuns sec:”**faceți ce vreți**”

²³ Foaia poporului, nr. 30/20 iulie 1914

2.3 Luna fierbinte a declarațiilor de război - August 1914

Luna august 1914 devenind, prin rapiditatea evenimentelor, cea mai fierbinte. Fără a detalia mersul evenimentelor de pe front spicuiam din cronologia lor pe cele mai semnificative: **1 august 1914: Germania declară război Rusiei.** Italia își declară neutralitatea. Germania și Imperiul Otoman semnează un tratat de alianță secretă. **Mobilizare generală în Germania;**

- **2 august:** Trupele germane invadează Luxemburgul. Ultimatum german adresat Belgiei prin care Germania cere utilizarea Belgiei pentru a ataca Franța. Refuz Belgian;

- **3 august:** Germania declară război Franței și Belgiei. Mobilizare generală în Franța;

- **4 august:** Germania invadează Belgia pentru a învâliu armata franceză. Marea Britanie protestează împotriva încălcării neutralității belgiene, garantată prin tratat; Răspunsul cancelarului german a fost că tratatul este doar *o bucată de hârtie*. Marea Britanie răspunde favorabil apelului regelui Albert I al Belgiei și declară război Germaniei. SUA își declară neutralitatea;

- **5 august:** Austro-Ungaria declară război Rusiei. Muntenegru declară război Austro-Ungariei. Imperiul Otoman încheie strâmtoarea Dardanele;

- **5-16 august:** Germanii asediază și capturează fortăreața din Liège, Belgia. Serbia declară război Germaniei. Trupele franceze trec în ofensivă în partea de sud a Alsaciei;

- **7 august:** Danemarca se declară neutră. Forța expediționară britanică sosește în Franța;

- **11 august:** Franța declară război Austro-Ungariei;

- **12 august:** Marea Britanie declară război Austro-Ungariei. Armatele austro-ungare trec Drina și Sava și pătrund în Serbia.

- **14 august:** Debutul Bătăliei de la Morhange. Bătălia frontierelor (1914). Germanii obțin o victorie împotriva forței expediționare britanice și Armatei a Cincea a Franței;

- **16-19 august:** Sârbii înving trupele austro-ungare în Bătălia de la Cer;

- **17-19 august:** Bătălia de la Yadar - Armatele austro-ungare sunt înfrânte de sârbi și se retrag peste Drina;

- **17 august:** Trupele rusești intră în Prusia Răsăriteană. Are loc Bătălia de la Stallupönen terminată cu victorie germană. Atacul este un eșec, exceptând faptul că Germania încalcă principiile Planului Schlieffen;

- **17 august-19 septembrie:** Bătălia de la Tannenberg (1914) între Rusia și Germania, planificată de generalii germani. Hindenburg și Ludendorff, terminată cu victoria importantă a germanilor și mari pierderi rusești ;

- **20 august:** Trupele germane ocupă Bruxellesul;

- **21 august:** Franța pierde Bătălia frontierelor (21-23 august) iar după Bătălia din Ardeni: armata a IV-a franceză se repliază; **22 august:** Austro-Ungaria declară război Belgiei. Debutul Bătăliei de la Charleroi. Masacrul de la Tamines (Belgia): trupele germaneucid și rănesc circa o sută de civili;

- **23-25 august:** Bătălia de la Krasnik. Armata I-a austro-ungară înfrânge Armata a IV-a rusă;

- **23 august:** Se termină Bătălia de la Charleroi. armata a IV-a franceză se repliază. Bătălia de la Mons: trupele britanice se repliază;

- **24 august:** Eșec austriac pe frontul sârbesc în Bătălie de la Muntele Cer;

- **24 august-7 septembrie:** Germanii asediază și capturează fortăreața Maubeuge;

- **25 august:** Japonia declară război Germaniei. Armatele austro-ungare înfrânte de sârbi se retrag peste graniță.

Anul 1915 debutează cu ofensiva rusească în Munții Carpați care va continua până în 12 aprilie. Englezi și germanii atacă cu aviație și submarine. 24 aprilie:Atac cu gaze asfixiante, folosite de germani pe frontul din Flandra. Pe toate fronturile s-au dat lupte înverșunate.

- **1-3 mai:** Bătălia de la Gorlice-Tarnów: trupele germane sub comanda generalului Mackensen rup frontul rusesc în Galiția;

- **30 mai 1915:** Primul genocid al secolului XX, comis prin aplicarea Ordinul general de deportare a armenilor din Imperiul Otoman spre deșerturile din Siria și Irak. Sute de mii de oameni au murit în urma epidemiilor.

- **6 octombrie:** după intrarea Bulgariei în război Serbia este invadată de Germania, Austro-Ungaria și Bulgaria.

1916 luptele continuă cu consecințe dezastruoase.

- **Pe 26 ianuarie** Parisul era bombardat pentru prima dată de zeppelinele germane. După ofensiva austro-ungară, din 8-16 ianuarie 1916, împotriva Muntenegrului, acesta capitulează.

- **21 februarie:** Începe Bătălia de la Verdun (Franța), cea mai distrugătoare bătălie din acest război, soldată cu aproximativ 1 milion de victime; s-a încheiat prin respingerea definitivă, de către armata franceză, a atacurilor germane;

- 1 iulie-18 noiembrie: are loc Bătălia de pe Somme cu efecte tactice și strategice favorabile aliaților.

Așadar, la momentul intrării României în război pe toate fronturile era încordare maximă. După declanșarea războiului, mecanismele erau prinse de către sistemele de propagandă. Indiferent de tradiția politică, combatanții reacționau similar. Erau limitate libertățile civile. Era suspendată activitatea politică. S-a recurs la limitarea drepturilor sindicale. Este aplicată cenzura, dar totodată, se menținea și un echilibru, preferând ca populația să aibă acces la un flux mai mare de informații decât să se producă zvonuri tulburătoare. Statul a intervenit în funcționarea economiei și în viața socială. De exemplu, în 1915, guvernul imperial german a creat Biroul Imperial al Cartofului pentru producția și distribuția cartofilor pentru germanii de rând. Franța se baza pe auto-mobilizare, căci societatea a răspuns pozitiv apelurilor statului. Războiul era defensiv. A apărut o schimbare a atitudinilor colective, impact materializat în distrugerile umane fără precedent și în modificarea relației dintre soldat și ofițer, între individ și stat. Prin mobilizare totală, statul mobilizează în totalitate societatea. Impactul cel mai mare este descris prin numărul pierderilor umane. Mulți nu și-au pierdut viețile doar în proximitatea frontului, ci și din alți factori: epidemii, genocid și foamete. Războiul a fost direct cauza izbucnirii epidemiilor, un război biologic neintenționat care s-a dovedit a fi mult mai ucigător decât toate armele de la acea vreme. Odată izbucnit războiul, societățile agrare au fost grav afectate, productivitatea agricolă s-a prăbușit, populații masive experimentând criza alimentară și automat, fiind rămase fără imunitate, devenind vulnerabili în fața gravelor epidemii.

TABELUL
cu efectivul forțelor mobilizate și mobilizabile la 1 August 1916

DETALII			EFECTIVUL ÎN			OBSERVAȚIUNI								
			Ofițeri	Trupă	Animale									
Forțe mobilizate	A. Armata de Operații	a).Trupe combatante	13561	562847	202689	1)								
		b).Etapete Armatei de operațiuni	1707	59051	66129									
		Total Armata de operații	15268	621898	268818									
	A. Părțile Sedentare Depozitele Armatei de operațiuni Stabilimente militare și trupe de cetate.		1)	1)	1)	<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th>Detalii</th> <th>Ofițeri</th> <th>Trupă</th> <th>Animale</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Trupe cetate</td> <td>681</td> <td>20241</td> <td>1426</td> </tr> </tbody> </table>	Detalii	Ofițeri	Trupă	Animale	Trupe cetate	681	20241	1426
		Detalii	Ofițeri	Trupă	Animale									
Trupe cetate	681	20241	1426											
	4575	191860	12392											
C. Oameni disponibili mobilizabili se găseau încă la vreme în momentul mobilizării, dar ei au fost mobilizați cu nevoile războiului.	1) Oameni instruiți disponibili.	-	82.993		Stabilim și paza teritorială.	493	41099	3293						
	2) Dispensați de Serv. Militar, care au fost chemați ulterior.	-	102117											
	3) Revizuiți ca sănătate și găsiți buni.	-	25900		Părți sedentare	3401	130520	7673						
	4) Contingentul 1917. Ce urmau să fie chemați în Octomvrie.	-	55545		Total				4575	191860	12392			
	TOTAL B ȘI C...			4575	458415	12392								
Total Gen. Al forțelor mobilizabile în 1916.			19843	1080313	281210									
Contingentele 1918 și 1919. (Primul chemat, încorporat și luat parte în luptele Mărăști, Mărășești, și contingentul 1919 chemat și instruit și încorporat după Mărășești.			-	110.100										
Total General ce a luat parte la războiu.			19843	1190313	281210									

NOTĂ. – În urma pierderilor mari suferite, în prima parte a războiului, în campania anului 1916, în lupte și apoi în iarna anului 1917, din cauza bolilor, provenite din greutățile războiului, tot personalul cuprins la capitolul C, a fost mobilizat, astfel că eforturile făcute de România, cu privire la *efectivul mobilizat*, însumează 1.080.373 de bărbați (numai pentru armatele de operațiuni). În această cifră nu sunt contați oamenii mai în vârstă de 48 ani și tinerii de la 19 la 21 ani, care au fost întrebuințați în serviciile sedentare, (în fabrici, stabilimente de producție, săpări de tranșee) adică aproape a *treia parte din populația bărbătească* a țării, care se ridica la circa 2.600.000, în 1916²⁴.

²⁴ A.M.R., *fond 1696*, dosar 222, f.1254-1262,1266

CAPITOLUL III

RĂZBOIUL ROMÂNILOR ARDELENI PENTRU NEATÂRNARE

3.1 Strămoșii mei plugari

În universul rural, în care s-au mișcat străbunii mei ardeleni, pătruns-au oare ideile unioniste? Răspunsul la această întrebare ar putea rezulta din urmărirea parcursului faptelor lor, atâta cât am putut a-l reconstitui, pentru ca pe baza concluziilor să ajungem la reinterpretarea evenimentelor petrecute în ultimul veac. Reprivindu-mi arborele genealogic, atât cât poate să-l cuprindă mărturia orală, fără a mă trage din vreo viță nobiliară, alta decât cea a strămoșilor daci, constat că, pe ambele ramuri, străbunicii și bunicii mei, sălăjeni (sătmăreni – după comitat și județ), au fost siliți a avea parte de ”protecția” a 7 (șapte) regimuri de administrație: imperială austro-ungară (? habsburgică -1867-1918) – Franz Iosif, Carol IV; regală românească - în România Mare (20 Aprilie 1918-5/6 Septembrie 1940) – regele Ferdinand I, regență Mihai I, regele Carol al II-lea; ungurească horthystă (6 septembrie 1940-25 Octombrie 1944) – regentul Horthy Miklos; sovieto/regală românească (25 Octombrie 1944-03 Decembrie 1947) – regele Mihai I; regimul românesc de democrației populare (sub ocupație stalinistă și urmași) – Gheorghe Ghiorghiu Dej - până în 1964; românesc socialist (Aprilie 1964 – 24 decembrie 1989) sub Nicolae Ceaușescu; regimul de *tranziție* al capitalismului postdecembrist.

În acest răstimp, de 100 și mai bine de ani, încerc să creionez evoluția societății românești din care, sub o formă sau alta, au făcut parte, și a marcat devenirea și a strămoșilor mei, români ardeleni de baștină. Ei, strămoșii mei, au avut cu siguranță un ideal, și s-au îngrijit de nevoile casei lor, au mers pe *cărarea* lor, plină de asperități, la fel cum a fost și *drumul țării* pe care marii luminatori duceau nația spre cultura originală, populară, ori tradițională specifică zonei locului. Ei, trăitori în satele din Ardeal, această frumoasă ”grădină a lui Dumnezeu”²⁵, asemenea tuturor comunităților sătești ale neamului lor, ca agricultori au trudit și s-au întreținut din munca lor, la ceea ce regimurile, învățătorii și cârmuitorii vremii i-au sfătuit, îndemnat și lăsat, oricare ar fi fost ei, și de multe ori s-au resemnat mulțumiți cu puținul ce le-a fost lăsat, de grofii lacomi. În orice caz, ei au învățat și cultivat: voia bună pentru munca ordonată, simțul ordinii, înțelegerea binelui obștesc și al spiritului creștin, respectul pentru lege, și nu în cele din urmă demnitatea și mândria solidară de român.

Preocupările zilnice ale strămoșilor mei, așa cum sunt conșcriși ei, lapidar, în documentele de evidență al voluntarilor de la Darnița sau Roma, la depunerea jurământului de fidelitate, față de tronul regatului României, pe crucile din cimitirele de pretutindeni, ori în evidențele morților din lagărele de

²⁵ Erich von Falkenhayn, *Campania Armatei a IX-a împotriva românilor și rușilor 1916-1917*, Editura Seculum, București, 2018, p.39

prizonieri: **ortodocși, plugari**. Și asta este o dovadă certă și sigură că învățătura creștină a ajuns la ei. Dintr-o succintă privire a supra inventarului sărăcăcios, văzut sau/și moștenit se regăsește **credința** pe: toate obiectele trebuincioase din casă, costumele populare, ramele icoanelor și fotografiilor de nuntă, și crucile de căpătâi ale cimitirelor din deal²⁶.

Libertatea era înțeleasă de ei ca mod slobod de a se asocia familial, a construi în clacă case după nevoi și a munci cât le era trebuința, de a petrece și a proiecta viitorul, după placul lor. Unirea, și puterea ei o manifestau zilnic în muncă: la facerea crucilor de grâu și seară, la cositul ierbii și clăditul înalt al finului și cazalului de paie. Voia bună, de la hora din bătătură, doina și bocetul le pigmenta și le făcea plăcută viața. Au cântat din frunza codrului și au zis, îngând ori la horele din bătătura satului, ce știau: *Doina lui Lucaciu, Marșul lui Iancu* și imnul *Deșteaptă-te române, Sara pe deal, La oglindă, etc.*²⁷ Bunicul, Bubo Găvrilă, rămas orfan de mamă la numai 6 ani, a trebuit să se descurce în lume printre străini, căci tata lui (străbunicul) s-a însurat cu o femeie Crețului, văduvă și ea cu doi copii, mai avută din Cosniciu, astfel că el a crescut ca slugă printre străini. Acea școală a vieții l-a învățat să fie ordonat, disciplinat, ascultător, harnic și să se roage lui Dumnezeu, de sănătate. Mama își amintește, la cei 93 de ani (n. iunie 1925), că mereu era în carul cu boi, pe care-i îndemna în jug să-l urmeze pe bunicu, care, tot timpul, mergea în fața carului și ținea clopul în mână pentru că se ruga. Cu credința în Dumnezeu și cu speranța de viață a trebuit ca să **aservească 4 ani în război**, deși avea acasă pe surorile mai mari ale mamei: Măriuța, Onița, Anuța, și Mitru, iar în 1916, a mai venit pe lume și Petre, apoi ceilalți după război: Vasile, Ileana, Sabina, Florica și Ana. Zece guri de hrănit după război! Noroc mare și cu bunica: moașă comunală, cunoscătoare de leacuri naturiste pentru toate suferințele.

Bunicul, om gospodar, ca ceilalți din neamul său, și-a făcut casă acoperită cu paie, grajduri pentru animalele din bătătură: bivoli, vaci, boi, porci și oi, responsabilizând pe fiecare dintre copii, după puterile, vârsta și priceperea fiecăruia, pentru o anume muncă din gospodărie. Mobilierul casei era specific zonei: paturi făcute din lemnul masiv din pădure, cu saltea din paie, lădoi pentru lenjerie, masă, lavița cu spătar de lemn scrijelite, stelaje pentru vasele de lut, tuci și vesela de lemn. Bunica Floare, deși era neștiutoare de carte, spunea toate rugăciunile pe dinafară, pe care apoi frații mai mari ai mamei le-au scris, iar după ele, fratele mamei Petru, cântăreț în strana bisericii din Rădulești le-a cântat ani la rând. Bunica era, spune mama, o femeie foarte pricepută. Era moașa satului și bucătăreasa nunților și petrecerilor de botez sau la pomană. Pe toții copii născuți în colonia Rădulești, dar și în satele din jur, cât a trăit, bunica i-a moșit, și toți aduși pe lume sănătoși, fără să fi fost cazuri de deces la copii,

²⁶ În septembrie 1940, unul dintre cei doi frați vitregi ai bunicului, din Cosniciu de Jos, a fost chemat la poartă și ucis în fața casei.

²⁷ Cu poarta închisă de la str. Ion Agârbiceanu, din Carei, noi cântam prin anii 1961 acele cântece, sau *Pe al nostru steag, Ca un glob de aur, Treceți batalioane române carpații,....etc*

ori mame. Avea metodele ei, moștenite de la străbunica, pe care le-a transmis surorii mai mari a mamei, Măriuța, căreia îi mulțumesc că a asistat la nașterea mea, îndrumată de bunica. Fie-le țărâna ușoară.

Toată gospodăria era ținută de femei pricepute: coceau pâinea cea de toate zilele, care neapărat înainte de a fi băgată în cuptor era pansonată cu semnul crucii. Veșminteele zilnice și de sărbători, precum și așternunurile din casă: șterguri, prosoape, abroase, cuverturile de pat și toate pânzeturile necesare erau toate făcute de femeile din familie, în casă, țesute în război. Ele prelucrau inul și cânepa, torceau, țeseau, croiau, coseau și încrustau, cel mai adesea, cruciulițe în cele trei culori. Lâna, cânepa, inul, bumbacul fugea printre urzele și ițe, cu precizie lansată de suveică pentru ca modelul din țesătură să fie potrivit bătut, după trebuința obiectelor: sumane înflorate cu glugă, laibere, cojoace, spăcel (bluze), poale, baticuri negre și colorate din lână fină, toate făcute acasă. Așa era făcută zestrea. Dar, asemenea îndeletniciri aveau toți românii ardeleni, nu că alte nații nu o practicau, dar acum de cei de pe dealurile Plopișului și valea Ierului aducem discuția. În anexa finală, documentăm cu câteva dintre aceste minunate obiecte lucrate de mâna strămoșilor mei. (Țesăturile cu motive creștine și *tricolorul prezent* pe fusta țesută și purtată demama soacrî – Blideran Floare, abroase, prosoape, cu o varietate fantastică, țesute în mai multe ițe și cu suport de cânepă, bumbac, etc. și de mama). Să fi știut oare acei oameni simpli nevoia de a chivernisi, cum îi îndemna episcopul de Caransebeș, Miron Cristea pe români în 1915? Nu avem informația. Un lucru e cert: nevoia, hărnicia și marea dragoste pentru copii i-a făcut pe strămoșii mei: oameni de toată lauda și admirația. Bunica ajuta pe oricine la nevoie. Mama își amintește că numai ea știa *Ruga zilelor!*, a cărei poveste e următoarea. Bunica era solicitată de oameni din sat pentru cazurile grave de boală – la care bunica făcea 7 plăcințele, și pentru fiecare zi câte o gaură în plus, începând cu luna. Apoi le da unui prunc, care încă nu știa să vorbească, pentru a alege una dintre ele. Plăcințica aleasă corespundea cu ziua în care împreună cu alte 9 femei bătrâne țineau post și se rugau toată ziua respectivă. Puterea ei divină, credea că-i venea de la mama ei, pe care mama nu a cunoscut-o căci s-a prăpădit când a avut abia un an! Metoda a fost preluată și practică de bunica, cu rezultate notabile. Acele rugăciuni au fost transcrise și moștenite de sora mamei Florica. Până la finalizarea acestor rânduri nu am reușit a le identifica, căci și mătușa Florica s-a prăpădit în urmă cu 40 de ani.

Având asemenea însușiri morale și sufletești nu prea le era pe plăcere să fie priviți de sus și exploatați fără învoială de către bogătașii unguri. Erau oameni de cuvânt, cu dragoste de copii și gospodărie, sărăcicioasă cum era, căci erau conștienți că e a lor! Nu au fost tentați de aventurile americane, din acele timpuri, pentru agonisirea de averi, că ei așa știau: **nicăieri nu-i mai bine ca acasă!**. Și ce au mai tânjit după dorul de acasă, amintirea cusăturilor de pe "folvedeu: *Fii tare ca o stâncă și nu uita că ești româncă!*; sau *Păunașul codrilor spune-mi de cine mi-e dor?*" S-au mulțumit și au chivernisit gospodărește ce și cât au avut. În consecință, au ajutat pe cei nevoiași și nu au

privit cu dușmănie nici pe cei mai bogați. Birul pus pe grumazul lor l-au suportat și îndurat ani buni, până n-au mai putut. Oameni modești cei din neamul strămoșilor mei, străbunici își etalau, în zile de sărbătoare, toate virtuțile sub veșminte populare ale omului frumos și plăcut lui Dumnezeu. S-au înhămat la munci grele, cu brațele lucrând la pădurile cezaro-crăiești, ceea ce le-au istovit puterile, ori cu boii pe domeniile grofești din văi și de la șesul din vest și astfel agoniseala lor sporea. Acestea sunt câteva concluzii la care am ajuns după călătoria mea printre străbuni.

Pe înțelesul tuturor: când erau în floarea vârstei ambii bunici, patern Dumitru Moșincat, și matern Gavrilă Buboii, atunci când *dubașul* a bătut *doba chemând la oaste* s-au prezentat la regimentul de infanterie de la Zalău (cu frații lor dimpreună cu celelalte neamuri), și până în 1918 pe front și-au petrecut tinerețea, servind tronul de la Viena. O fantomă străvezie începea să ia trup, tot mai palpabil. Când a sunat goarna războiului, oamenii de pe dealurile Plopișului s-au privit zăpăciți, o clipă. Apoi au început a se dumiri, încetul cu încetul. Printr-o înțelegere mută, întrevedeau că sunase ceasul. Ungurii încălecați tot mai mult de germani, vedeau aievea, ceea ce li se năzărea de la începutul războiului: **zădărnicia luptei lor**. Poetul Ady (ce se născuse la Mintzent, sat ce-i poartă numele, era lipit de hotarul satului Rădulești, unde m-am născut) immortaliza în versuri de bronz, prăpastia, ce deschidea în întuneric, gura ei flămândă. „*Pe noi ne mănâncă* - spunea el într-un vers de la începutul războiului - *Muscalul sau altcineva, dar ne mănâncă*”. Regimente românești, croate și cehe erau azvârlite, unul după altul, în gura morții sigure din 1914. De-acum spânzurarea „trădătorilor” nu mai era un „zum beispiel”(doar un exemplu, ci o regulă) și nu mai mira pe nimeni. Dedesubturile lumii erau minate până în temelii, prăbușirea nu mai putea întârzia. Oamenii trecuseră de-atâtea ori prin proba de foc a morții, încât așteptau liniștiți inevitabilul: Să vie odată!, își ziceau românii ardeleni. Să măture tot putregaiul din lume! Și el venea implacabil, lumea trosnea din încheieturile slăbănogite, năzuindu-se sub suflul de răzbunare al destinului. Cei rămași acasă, îl așteptau și ei, întrezărindu-l vag.

Călătoria mea, cu siguranță ar fi fost una fascinantă, însoțind trenurile încărcate cu *flăcăii români*, din regimentele de hondvezi, formate în proporție de 53% din români, ce purtau cu permisiune și cu mândrie, pentru a-i înflăcăra, **cocarde tricolore în deplasarea lor la ordinul Patrie**, dacă n-ar fi fost întreruptă de întretăierea trenurilor încărcate cu materii prime pentru industria plasată concentric capitalei Budapesta, și de trenurile ticsite cu unguri care se refugiau din Ardeal, din calea frontului. Și dacă nu s-ar fi izbit de îndărătnicirea unгурilor de a-și manifesta, fără argumente, superioritatea culturală peste cea a neamului meu. Ce contrast izbitor.

Cum au fost tratați soldații ardeleni pe fronturile din Galiția, Isonzo, Monte San Michel, s.a. și cum au răspuns ei? La fel ca ceilalți români: scrâșnind din dinți și suportând ocară unğurească a ofițerilor, învățând *Cred-eul* unğurește

de la capelani²⁸, rugându-se să supraviețuiască și să scape din iadul morții! Părinții lor acasă, trudeau pământul puțin și dau *cotele de război*: porci grași, slănină, untură și boi pentru susținerea războiului²⁹. Și așa inventarul lor agricol și gospodăresc scădea, după cât de apăsător era birul cerut de autoritățile timpului. Căci ei pricepeau că au și obligații cetățenești și o datorie de a apăra *tronul și hotarul patrie!* Dar patria le-a asigurat drepturi ? Despre soarta lor de după război vom reveni³⁰ căci bunicul Dumitru, după război, s-a însurat cu Maria Silaghi, al cărei frați au pierit pe front, prin locuri neștiute. Se unesc cele două *sărăcii*, care a mai sporit zestrea familiei din noua Patrie – România Mare - ca urmare a reformei agrare din 1921³¹, prin împrăștierea cu 12 iugăre de

²⁸ Învățase din amenințările lui Kossuth care **nu a recunoscut nici un drept românilor din Transilvania și Ungaria în afara „dreptului” de a se dizolva în națiunea ungară**. În articolele de fond, pe care le scrie în ziarul *Pesti Hirlap*, consideră că primul obiectiv care trebuie realizat este „uniunea” Transilvaniei – până atunci autonomă – cu Ungaria, ca o „condiție a extinderii și dezvoltării națiunii ungare”. Pentru el, faptul că românii constituiau populația majoritară a Transilvaniei constituia un element insignifiant. Kossuth preconiza să le ia românii, dar și sârbilor, croaților, slovacilor și sașilor, ceea ce aproape un mileniu de teroare nu reușise să le ia: identitatea națională. **„Eu niciodată, dar niciodată, sub sfânta coroană maghiară, altă națiune sau naționalitate decât cea maghiară nu voi recunoaște**. Știu că sunt oameni care vorbesc altă limbă, dar mai mult de o națiune aici nu este.” (*Magyarország története*, VI/1, Budapeșt, 1979, p.164). Se schimbă ceva între timp? Nu, dar apăruse și mai aspre legile de maghiarizare a școlilor după legea lui Apony, și așa umblând printre stăini au învățat și ungurește.

²⁹ 22 octombrie 1917, ziarului „*Ardealul*”, publica la Chișinău, sub egida marelui intelectual și politician Onisifor Ghibu, un text intitulat „*Vești din Transilvania*”. Iată câteva spicuiuri: *Pe acasă-i supărare multă. Ungurii prigonesc pe-ai noștri fără nici o milă. Acum pun mâna pe frunțași. Astfel aflăm că deputatul nostru Dr. Ștefan Pop de la Arad, care s-a luptat neconținut în parlament pentru drepturile românești, a fost dus la închisoare. Tot așa au pățit-o și alți frunțași care îndrăzneau să strige împotriva chinurii părinților și fraților noștri. Prin sate abia mai vezi moșnegi, femei și copii. Ceilalți sunt târâți în război, la tranșee ori în închisori, pentru că au primit cu bucurie oastea României. Bisericile stau fără proeți, iar școalele sunt goale căci învățătorii au fost luați și ei în oaste. Ne doare mult soarta tristă a frumoaselor noastre școale din Brașov. Profesorii lor au plecat și ei cu armata română așa că numai câțiva inși au mai rămas. Astfel școlile merg greu de tot, mai ales că au fost mutate în niște căși strâmte iar zidurile frumoase ce le aveau s-au luat de Unguri pentru spitale. Între profesorii rămași sunt doi oameni de nimica: Arsenie Vlaicu și Nicolae Sulică, cari s-au pus în slujba Ungurilor. Ei scriu în gazetele ungurești, batjocurind armata României și spunând că lor nu le trebuie România Mare. Asemenea ocărăsc pe tovarășii lor, profesorii plecați în România, zicând că-s niște vânzători ai patriei maghiare. Așa și trebuie să fie orcare Român: Vânzător al Ungariei, căci ea nu e patria noastră. Patria noastră e România și pentru ea trebuie să ne punem noi viața, iar nu pentru Ungurii cari ne au supt sânge.*

³⁰ Constantin Moșincat, *Primăvara întregirii*, volum pregătit pentru publicare 1919.

³¹ *Monitorul Oficial* nr. 93/30 iulie 1921, *Lege din 30 iulie 1921 pentru reforma agrară din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*. Regele Ferdinand, într-un discurs mobilizator susținut pe front, le promite țăranilor, cei care alcătuiau grosul armatei, pământ. O lună mai târziu regele reînnoiește promisiunea făcută printr-o nouă proclamație. Exproprierea se făcea în următoarea ordine: se expropriază terenurile cultivabile ale Coroanei, fundațiilor, persoanelor juridice, proprietățile rurale ale persoanelor cu domiciliu în străinătate, 2.000.000 de ha ale proprietarilor privați, progresiv, lăsând un teren intangibil de 100 de ha. Despăgubirea se făcea prin titluri de rentă cu o dobândă anuală de 5%. Aceasta prevedea doar exproprierea terenului, nu și împrăștierea țăranului și intra în vigoare la 6 luni după încheierea războiului.

pământ în colonia Rădulești, (la 14 km sud-est de Carei) fondată în 1928, împreună cu alți 32 de băștinași veniți din zona Sălajului, de la Halmăjd, Aleuș, Cerâșa.

3.2 Egala îndreptățire – ideal al străbunilor ardeleni

Legea diferențierii e bună în măsura în care, grație ei, a fost posibilă **nașterea vieții spiritului în lume**. În consecință, dacă admitem că Duhul, ca vântul, suflă unde vrea, atunci este posibil ca în mijlocul oricărui popor, fie el cât de mare, mic, tare sau umil, se *poate naște OMUL excepțional*, om care, *poate întrupa cel mai înalt ideal de umanitate al vremii sale*. Și/sau dacă admitem că **toate popoarele sunt egale înaintea Tatălui Ceresc**, atunci de ce unii pretind mai mult decât li s-a lăsat ca dat?. O fi ungerii popor ales și noi încă nu am aflat? Conform unei asemenea teorii fiecare națiune, mică sau mare, puternică sau slabă, dezvoltată din punct de vedere material, este în principiu **un**

Exproprierea se făcea pe proprietate și pe proprietăți. Pământul expropriat nu era vândut direct țăranului, ci arendat obștilor sătești constituite cu ajutorul Casei centrale a cooperației și împrumutării; tot în acest timp trebuiau rezolvate și toate litigiile legate de expropriere. Datorită particularităților locale și regionale s-au elaborat mai multe legi pentru înfăptuirea reformei agrare, îndeosebi pe regiuni istorice. În Transilvania realizarea unei reforme agrare „radicale” în vederea împrumutării și asigurării existenței țăranilor, se regăsește în Rezoluția de la Alba Iulia. Aici, Consiliul Dirigent a fost însărcinat de guvernul central să realizeze reforma agrară. Decretul-lege elaborat sub îndrumarea lui Victor Bontescu, șeful resortului agriculturii, era unul radical, se cerea exproprierea în întregime a tuturor proprietăților străinilor (cei care vor opta pentru o altă cetățenie), celor care erau domiciliați în străinătate, iar conform articolului al doilea ulterior se vor putea expropria mai multe categorii de proprietăți. Aici, spre deosebire de Regat, exproprierea se realiza pe proprietari și permitea și exproprierea pădurilor. De asemenea exproprierea era realizată pentru o cauză de utilitate publică, termen care includea și interesele minorităților, și asigura că nu era îndreptată împotriva lor. În următoarea perioadă se aduc mai multe modificări și completări legilor agrare, ajungând să fie sancționate de rege în forma finală abia în 13 martie 1920 pentru Basarabia, 17 iulie 1921 pentru Moldova, Muntenia, Oltenia și 30 iulie 1921 pentru Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș. Sub incidența legii au intrat și teritoriile din Transilvania, unde apartenența pământului în funcție de naționalitatea proprietarului arată că peste 70% din totalul terenului agricol era în posesia maghiarilor. Dintre proprietățile între 100-1.000 de iugăre, 61,4% erau în posesia maghiarilor, 20,3% în posesia românilor și 16,1% aparținea germanilor. Proprietățile de peste 1.000 de iugăre, într-un procentaj de 81% erau ale maghiarilor, 7,7% ale germanilor și 5,5% ale românilor. Din moșiile de peste 100 de iugăre 81% și 93,7% din cele de peste 1.000 de iugăre erau în posesia maghiarilor. Din totalul exploatațiilor care aveau între 0,1 iugăre și 5 iugăre, 70,5% aparținea românilor, iar cele între 5-10 iugăre reprezentau doar 69,4%. În Transilvania au fost expropriate aproximativ 1.600.000 ha (3.769 de moșii, din care 2.218 aparțineau maghiarilor, 555 românilor, 443 evreilor, 424 germanilor, etc.) din 8.564.950 de ha care reprezenta întinderea totală a proprietăților rurale. După unele surse maghiare au fost expropriate și bisericile evanghelice germane, 55% din totalul bunurilor până în 1924 și restul bunurilor până în 1937. Aceste proprietăți au fost împărțite bisericii greco-catolice și asociației culturale „Așezământul Cultural Mihai Viteazul”. În Transilvania, 63% din cei împrumutați în urma reformei agrare aveau naționalitate română, în timp ce 37% aveau o altă naționalitate. Colonizarea potrivit capitolului 15, art. 113 din lege prevedea ca *”Întreaga operație a colonizării regiunilor având populație rară în înțelesul legii de față e încredințată Casei centrale a împrumutării, care ia măsurile necesare pentru alcătuirea de sate noi, sau mărirea celor existente.”*

rezervor de puteri creatoare de cultură originală. Să ne gândim la cultura materială și spirituală ce o avem moștenire în vatra ardeleană, de pildă, de la daci încoace și trebuie să călcăm cu grijă și băgare de seamă, spre a nu stirvi trecutul, căci la el au pus umărul și străbunii mei!

În acest sens, generalizând, fiecare dintre popoarele pământului reprezintă cel puțin o *promisiune*. Iar dacă aruncăm o privire sumară de la curbura Carpaților și până în câmpia de vest, vom constata existența unor oameni providențiali pe numele lor: Inochentie Micu Klain, Ignatie Darabant, Gheorghe Lazăr, Horea, Cloșca, Crișan, Avram Inacu și Tribunii, Șaguna, Bărnuțiu, Andrei Mureșanu, Emanuil Gojdu, Ion Rațiu, Vasile Lucaciu, George Pop de Băsești, Ioan Moța, Octavia Goga, Iuliu Maniu, Ciceo Pop, Mihali, Aurel Lazăr, Onisifor Ghibu, Lucian Blaga, Aurel Vlad, , Vasile Goldiș, Aurel Vlaicu,ș.a., adică oameni devotați cauzei neamului lor. Ce favoruri personale au cerut pentru dânsii? Nimic, cum spunea Crăișorul Munților, în testamentul lui, ”*numai să-mi văd nația fericită*”.

Merită reținută ideea de valorizare a rezervelor poporului românesc din Ardeal deoarece, cel puțin pentru ei, neatârănarea reprezenta o valoare *unică în lume*, pentru că erau stăpâniți de această concepție profund biblică potrivit căreia *nici un popor nu poate fi înlocuit absolut prin altul*³². Dominați de

³² În războiul româno maghiar, ungurii clamau superioritatea culturii maghiare. Dar oare au a ne arăta pe unul asemenea lui Aurel Vlaicu, care și-a început studiile ingineresti la Universitatea Tehnică din Budapesta, studii pe care le-a continuat la Technische Hochschule din München, obținând diploma de inginer în 1907?. După aceea a lucrat ca inginer la uzinele Opel în Rüsselsheim. În 1908 revenea la Biniținți unde construiește un planor cu care efectuează un număr de zboruri în 1909. În toamna anului 1909 se mută în București și începe construcția primului său avion, *Vlaicu I*, la Arsenalul Armatei. Avionul zboară fără modificări (lucru unic pentru începuturile aviației mondiale) în iunie 1910. În anul 1911 construiește un al doilea avion, *Vlaicu II*, cu care în 1912 a câștigat cinci premii memorabile (1 premiu I și 4 premii II) la mitingul aerian de la Aspern, Austria. Concursul a reunit între 23 și 30 iunie 1912, 40 piloți, din 7 țări, dintre care 17 din Austro-Ungaria, 7 germani, 12 francezi printre care și Roland Garros, cel mai renumit pilot al vremii, un rus, un belgian, un persan și românul Vlaicu. În cel mai cunoscut ziar vienez, *Neue Freie Presse*, se găseau următoarele rânduri despre zborurile lui Vlaicu: „*Minunate și curoajoase zboruri a executat românul Aurel Vlaicu, pe un aeroplan original, construit chiar de zburător, cu două elici, între care șade aviatorul. De câte ori se răsucea (vira) mașina aceasta în loc, de părea că vine peste cap, lumea răsplatea pe român cu ovații furtunoase, aclamându-l cu entuziasm de neînchipuit.* Conform spusei contelui Apponyi la Paris, în 1919: „*națiunea română este una tânără* și care nu și-a descoperit conștiința națională decât la mijlocul sec XIX. Religia sa este cea bizantină, limba ritului său este slavă, iar în Transilvania biserica românească și-a câștigat independența datorită pricipilor maghiari protestanți și uniunii confesionale. Cruciadele, sistemul feudal, papalitatea, Sfântul Imperiu Roman, Renașterea și Reforma au trecut fără să lase urme asupra acestui popor. Dimpotrivă, națiunea maghiară a luat parte la toate aceste evenimente. Trăind într-un stat, alături de alte popoare români nu au reușit multă vreme să egaleze acele popoare, nu au reușit să formeze *un stat al lor*. În Ardeal și Banat elementul românesc nu a înființat decât în ultima sută de ani instituții proprii intelectuale și economice, sub influența mediilor maghiar și german”. Faptele contrazic argumentele contelui, fie numai dacă privim cazurile de purtare barbară ungurească de dincoace de linia de demarcație din noiembrie 1918 – aprilie 1919, ca să nu aducem în discuție

această concepție de inspirație europeană, ardelenii au căutat să formeze conștiința națională și prin conlucrare cu frații de peste Carpați să statueze națiunea română: *egal îndreptățită*, (și între celelalte popoare europene) după cum proclamaseră la Blaj, în Mai 1848, repedând dreptul la libertatea divină, ce de 500 de ani o râvneau și o făceau tocmai pe *Câmpia Libertății*, dar pentru a cărei punere în practică n-au avut nici răgaz, nici puțință de realizeze.

Toate virtuțile afirmate, ori cele ce au mocnit latent, chiar dacă nu au realizat pe deplin niciuna, ardelenii, adunați unitar de Bărnuțiu, Timotei Cipariu, Andrei Șaguna, Lucaciu, Samuil Vulcan, Goga, Lazăr, Ciceo Pop, Vaida Voievod **au ținut la dreptul inalienabil, de existență națională și la libertate**. În virtutea acestui drept, imprescriptibil, pretindeau ei ca românii să devină **națiune liberă**, să creeze **stat național**, asemenea celor din Vestul Europei: Franța, Anglia, Germania, care să servească drept cadru optim pentru propășirea vieții spirituale și culturale.

Drept urmare, prin demersurilelor individuale, s-a făurit o operă colectivă **în care viața, libertatea și teritoriul, apărat cu sângele generațiilor trecute și fecundat cu sudoarea de fiecare zi a înaintașilor, nu pot fi niciodată obiecte de târguială**. *O generație oarecare a unui popor nu are dreptul să renunțe la aceste drepturi, nici pentru ea, și cu atât mai puțin pentru generațiile ce-i vor urma*³³. Din perspectiva din care considerăm acum lucrurile și în ce privesc aceste drepturi inalienabile, toate națiunile sunt egale. Este vorba aici de egalitatea de drepturi, care nu înlătură inegalitatea de puteri și de însușiri.

Din acest punct de vedere, se poate spune cu privire la națiuni ceea ce se spune și privitor la persoane: **că nu există drepturi pe care unele popoare le-ar avea, iar altele nu**. Dacă este așa, *aservirea politică* a unei națiuni de către alta, nu-și găsește niciodată justificarea de drept. Ea poate fi înfăptuită și istoria ne arată cazuri nenumărate, iar o stare de fapt nu poate deveni niciodată și o stare de drept! Căci, nimic în lume **nu poate face ca o nedreptate să se schimbe în dreptate!** *A căuta să desființezi o națiune, analizată prin prisma spiritului, este un rău absolut, deoarece faci să dispară din lume o posibilitate de creație originală în împărăția spiritului. Și noi, încercăm o privire asupra drepturilor absolute ale națiunilor, în particular ale românilor ardeleni!* O asemenea concepție nu preconizează suprimarea întrecerii (concretenței) dintre

preliminariile ce le prezentăm. Oricum, la Conferința de Pace figurile din fruntea Antantei nu i-au acordat ascultare, dând astfel de înțeles că petele albe din harta lui Oskar Iaczi erau locuite de români. Era prea versat fostul ministru să nu fi auzit de descoperirile mondiale făcute de ardeleni, fie și cei cu care fusese contemporan; Traian Vuia, Aurel Vlaicu, Coandă, Babeș, Racoviță, s.a. Orice comentariu împotriva evidenței istorice a faptelor românilor pot construi variante proprii pe lângă adevăr, după interesele lor. Poziția delegației maghiare era de înțeles în acel context. A stârnii noi interpretări a teoriei tragice trianoniene și jalea ungurească are termen expirat.

³³ Fără a intra în detalii de istorie recentă, totuși punem întrebarea cine și cu ce drept a negociat ruperea Ardealului în 1940, au înstrăinat alte teritorii: insula Șerpilor, fundația privată Emanoil Gojdu, ori au dat bogățiile altora? s.a.

națiuni, ci formulează un ideal de realizat cu egalitatea de șanse (condiții). Restrângem aceste posibilități cu privire la deviza pașoptistă: Egalitate, Fraternitate, Libertate!

Pentru egalitate și libertate, altfel spus, pentru **neatârnarea** lor, ardelenii, au purtat propriul lor război în care deosebim cel puțin două componente: *războiul pentru drepturi și libertăți politice și sociale și o dimensiune spiritual umană-culturală*. Biserica și școala au fost instituțiile care s-au poziționat în avanposturile formării spirituale și al caracterelor, iar presa vectorul lor.

Atunci când vorbim de neatârnare, sau de independență, în istoria românilor istoriografia și tentația mai multor autori, a fost îndreptată spre o privire parțială, după caz, astfel: *unirea Principatelor* nu a fost analizată în relație cu exemplul oferit anterior de documentele programatice de la Balj, din Mai 1848, când "**egala îndreptățire**", dacă ar fi fost acordată atunci și independența și unirea românilor ardeleni ar fi fost împlinite. Lupta prin cultură și școlă au fost pilduitoare în cazul ardelenilor, în special după crearea Partidului Național Român și a Asociației culturale *Astra*, în care luminatorii poporului / cler și dascăli / au avut un rol extrem de important.

Având în vedere aceste considerente susținem că neatârnarea și zbaterea românilor ardeleni pentru dobândirea libertăților individuale și colective a constituit o permanență. Cel mai adesea au ieșit în evidență în momentele de maximă încordare socială și cu prilejul unor conflicte, atunci când li s-au încălcat drepturile în mod insuportabil. Notăm astfel, câteva momente: 1437 - **Unio Trium Nationum**³⁴, deși părțile semnatare au fost patru, care excludea în mod tacit grupul etnic român (*Universitas Valachorum*) din *Uniune* și de la orice formă de participare politică sau socială. Românii erau considerați în Transilvania, conform cu prevederile înscrise în actul - *Fraterna Unio* - o națiune "tolerată", acest statut fiind menținut până la desființarea iobăgiei și a sistemului politic medieval în timpul împăratului Iosif al II-lea, împăratul "cel bun"³⁵ înainte de 1800, după ce vizitase de mai multe ori principatul Transilvan.

Altă zdruncinătură a primit imperiul habsburgic la 1784, scrierile protestelor exprimate prin *Suplex*, sau cu sabia ca Iancu, cu munca pentru o renaștere religioasă-culturală potrivită cu "trebuințele bisericii, cu mântuirea poporului și cu spiritul timpului", după cum întreit preciza Andrei Șaguna la întrunirea istorică de la Blaj, la 15 Mai 1848³⁶. Vizionar, ilustrul cărturar-patriot

³⁴ Constantin C. Giurescu, *Istoria României în date*, București 1971, pag. 91. A fost un pact de alianță mutuală militară și politică încheiat pe parcursul Răscoalei de la Bobâlna, în data de 16 septembrie 1437, între marea nobilime maghiară din Transilvania, clerul catolic, orașenii sași și secui. Înțelegerea a fost semnată la Căpâlna, aflată pe atunci în Comitatul Dăbâca, și a stabilit eliminarea completă a iobașilor, cei mai mulți aparținând etniei majoritare române, din viața politică și socială din Transilvania, deși iobașii formau vasta majoritate a populației transilvane. Noile orânduri s-au consolidat în dauna dreptului strămoșesc românesc care dispare treptat din provincia majoritar românească.

³⁵ Mathias Bernath, *Habsburgii și începutul formării națiunii române*, Cluj 1994, pag. 226.

³⁶ *Ibidem*, p.49

ardelean, în spiritul timpului, nu vedea realizate idealurile națiunii decât legate. Deși formal, iobăgia fusese legal abolită, practicile nemeșești frâneau dobândirea ”independenței naționale-politice”. Prin fericita și strânsa colaborare dintre cei doi mari preoți: Simion Bărnuțiu și Andrei Șaguna, s-a scris cea mai frumoasă realizare națională a veacului al 19-lea: ”concentrarea tuturor românilor ardeleni într-o singură tabără, înțelepciunea lor fiind sprijinită, din fericire, de eroismul dacic al lui Avram Iancu și al legiunilor populare, care sub comanda iscusită a prefectilor și tribunilor improvizați în clipa de primejdie, au consacrat botezul de sânge al independenței național-politice, care fusese proclamată pe Câmpia Libertății”.³⁷

La finele anului 1848 s-a clarificat sensul liberalismului și al naționalismului glorificate numai atunci când aveau la bază moralitatea și iubirea de patrie. Desigur că se pune chestiunea și sensului pe care pașoptiștii îl acordau noțiunii de *patrie*. Dacă reușita lor a fost doar parțială, în sensul că, doar pentru biserica ortodoxă, au reușit să obțină independența față de biserica sârbească, iar la 24 Decembrie 1864 Andrei baron Șaguna a fost numit Mitropolit al românilor din Transilvania și Ungaria³⁸. Acesta a fondat Asociațiunea transilvană ASTRA, împreună cu Gh. Barițiu, Timotei Cipariu, Ioan Pușcariu, ș.a. și cu fonduri proprii și colectate vor sprijinii mișcarea culturală a românilor ardeleni. Șaguna, a donat toate fondurile personale la dispoziția poporului, a tipărit *Biblia* și manuale școlare asigurând, astfel, ocrotirea vieții sufletești a poporului împotriva atacurilor vrăjmașe ce vor urma. Prin toate acestea s-a trezit și readeșteptat o puternică conștiință a drepturilor și datoriilor cetățenești a poporului credincios. Din credința în Dumnezeu și în popor au izvorât și dispozițiile testamentului său de *a dărui tot* ce a strâns cu hărnicie³⁹.

În anul 1883, Comitetul Partidului Național Român din Transilvania, avându-l în frunte pe dr. Ion Rațiu, *cel mândru ca un stejar și falnic ca un stindard*⁴⁰ încurajat de alți bărbați tineri, de mâna întâi, ca dr. Vasile Lucaciu, Aurel C. Popovici, Nicolae Cristea și alții, a hotărât să editeze un ziar zilnic. Acesta se voia, de fapt, a fi un ziar *cu totul la îndemâna* Partidului Național Român, pentru a da un avânt mai remarcabil și un ritm mai viu vieții politice a poporului românesc. În acest scop a fost ales Sibiul, unde, de altfel, trăiau cei

³⁷ *Ibidem*, p.50

³⁸ Este de remarcat statutul de organizare a bisericii, activitatea culturală și școlară care l-au impus în conștiința românilor ca erou al faptelor. A pus bazele multor instituții, împreună cu ceilalți tovarăși de luptă bazele Partidului Național Român, a înființat tipografia de la Sibiu, și ziarul *Telegraful Român*, cu scopul de a răspândi mai multă lumină. A organizat Seminarul teologic, Școala și liceul ce-i poartă numele, așezăminte ca niște podoabe naționale. Sunt merite pentru care merită a fi pomenit *din neam în neam*, cum spun sfintele porunci bisericești. .

³⁹ Ioan Lupaș, *Semicentenarul morții lui Andrei Șaguna*, în *Cultura*, an I, nr. 1 Ianuarie 1924, p. 49-53

⁴⁰ Pr. Ioan Moța, *42 de ani de gazetărie*, Orăștie, 1935, p.6. Vezi și Col. r. dr. Constantin Moșincat, *Preotul Ioan Moța gazetar și luptător pentru drepturile românilor, militant pentru unire*, în *Art – Emis*, 2017

mai mulți dintre redactorii ziarului. Acest ziar urma să apară cu începere de la 1 Aprilie 1884. Până în 1884, în Transilvania au apărut mai multe ziare, săptămânale, sau 2-3 apariții, între care cele mai vechi: *Telegraful român* la Sibiu, întemeiat de Mitropolitul Andrei Șaguna, și *Gazeta Transilvaniei* întemeiată, la Brașov, de Gheorghe Barițiu.

Gazeta Transilvaniei pentru a nu pierde întâietatea, cu sprijinul unor fruntași din Blaj, apare zilnic de la 1 Ianuarie 1884. Familia Mureșan, ce devenise proprietara gazetei, nu a consimțit a se pune *neconționat* în slujba Partidului. Așa se face că pentru a pune la dispoziția publicului un ziar *cât mai bine scris* în fruntea noii publicații: *Tribuna* a fost poftit ca director, Ioan Slavici și a apărut la 1 Aprilie 1884. De la prima sa apariție *Tribuna* a pornit o foarte vioaie viță națională, de luptă dărză în contra dușmanilor neamului. După doi ani de apariție *Tribuna* înrolase în lupta națională, toată intelectualitatea din Transilvania, Banat și Crișana, unde mai apărea *Familia* lui Iosif Vulcan⁴¹.

Dar marea bătălie a poporului, în contra temușilor săi apăsători, trebuia dată de popor. Pentru pregătirea acestuia, în 1 ianuarie 1893, apărea, *Foaia Poporului* sub redacția scriitorului Ioan Russu Șirianu. Primul număr, apărut în 1.000 exemplare a fost difuzat de preoți și învățători în sate. *Foaia* a prins la țărani căci, la suma de 2 forinți (4 lei) abonamentul pe an, au sosit peste 2.000 cereri de abonare, ceea ce a impus o reeditare a primului număr. Apariția *Foii poporului* și a numărului de Duminică a *Gazetei Transilvaniei* au reprezentat prelungiri ale *vorbelor trimise de domnii noștri dr. Rațiu, dr. Vasile Lucaciu și ceilalți prin foi*, după cum afirmau țărani ieșiți în uliță, așezați pe lavițele de la poartă.

Stăpânirea maghiară, foarte atentă la orice semn, sau acțiune de organizare a mișcării naționale la popoarele *ne maghiare* și îndeosebi la români, de a căror trezire, fiind tare îngrijorată, se înarmase cu *biciul procurorilor*. De la

⁴¹ Iosif Vulcan, la Budapesta, în 1865, având drept program răspândirea culturii române în Transilvania și cultivarea limbii și a conștiinței naționale. Ea a fost, în urma dispariției *Foii pentru minte, inimă și literatură* a lui George Barițiu, cea mai însemnată revistă românească din Ungaria în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, devenind, în scurt timp, o tribună a întregii literaturi românești, o emblemă a identității culturale naționale. Fondatorul ei, Iosif Vulcan (31 martie 1841, Holod, Bihor – 8 septembrie 1907, Oradea), publicist și scriitor român, animator cultural, membru al Academiei Române, și-a dedicat întreaga viață editării revistei - uneori chiar cu sacrificii materiale. Înființată în 1865, la Budapesta, revista purta pe frontispiciu subtitlul „foaie enciclopedică și beletristică cu ilustrațiuni”, programul ei nefiind pur literar, ci și social, adresându-se fiecărei familii românești în parte, dar și familiei mai mari a națiunii. Numărul de probă a apărut la 1/13 mai, iar numărul 1 la 5/17 iunie. În 1880, redacția revistei *Familia* se mută la Oradea, locul în care va continua să apară - cu unele întreruperi - până în zilele noastre. Prima serie a revistei *Familia*, cea de sub conducerea lui Iosif Vulcan, este un caz unic în analele publicisticii românești, prin longevitatea ei de patru decenii. La renumele său a contribuit în mod esențial și faptul că, în numărul 6 al revistei, apărut la 25 februarie/9 martie 1866, a debutat Mihai Eminescu, cu poezia *De-aș avea...*

⁴¹ Pr. Ioan Moța, *42 de ani, op.cit.* p.12. Despre supravegherea presei și procesul ziarului Unirea, vezi Sorin Valer Russu, *Biserica, istorie și cultură în ziarul Unirea de la Blaj, de la apariție la marea unire (1891-1918)*, Editura Mega, Cluj Napoca, 2014

prima apariție *Tribuna* a fost lovită de mai multe procese. După legea de presă unguerească, fiecare ziar care dorea să facă politică, trebuia să depună la Prefectură o garanție de 10.000 florini, iar cele săptămânale 5.000.⁴² La proces pe lângă osândirile la temniță se dădeau și amenzi usturătoare în bani, care se scoteau din garanția depusă, și îndată ce garanția era știrbită, gazeta era suspendată până la refacerea garanției. Pentru a *sparge cuibul Tribunei* redactorii erau întemnițați iar gazeta aspru amendată. Cel dintâi martir a fost directorul Ioan Slavici cu un an închisoare de stat la Vaț (închisorile din Seghedin și Vaț, erau cele mai aspre, fapt pentru care românii erau închiși acolo). Din acea închisoare politică nu putea scrie articole politice. Locul lui Slavici a fost luat de , iar ca procesele să nu golească redacțiile de elemente indisponibile în frunte au fost puși tipografi credincioși. Acest lucru a înfuriat pe procurorii maghiari, căci nu mai puteau sparge cuibul argisit de ei. Închisorile erau mai ușor de suportat decât amenzile. Capitalul de peste 40.000 florini, împărțit în acțiuni, a fost mereu afectat până la lichidare. În 1893, pentru un articol, *Tribuna*, a fost din nou târâtă în proces. Redactorul *răspunzător* s-a prezentat la judele instructor dar a refuzat să-i indice autorul, asumându-și-l Magistratul instructor, furios îi răspunde: *nu primesc răspunderea ta!*(deși era perfect legală), *ci îți cer să-mi dai pe autorul articolului că de nu, înfundă pușcăria toată redacția.*⁴³ Și după un interogatoriu celebru toți redactorii *Tribunei*: Septimiu Albini, Augustin Russu Șirianu, Liviu Albini, Ian Dordea au fost osândiți la câte 2-3 luni de temniță ordinară. Dar adevărata față, justiția maghiară, și-o arată în 1894, în marele Proces al Memorandiștilor⁴⁴, când nici revărsarea manifestației poporului român, 20.000 de oameni veniți din munți, din câmpii din tot Ardealul, Banatul și Crișana, nu impresionează căci toți membrii Consiliului au fost condamnați de la 1 an la 4 ani închisoare.

Împotriva *truției unguerești* s-au ridicat și alte publicații. Preotul Ioan Moța, alături de dr. Silviu Moldovan, redactor, și Aurel Popovici Barcian în *Revista Orăștiei* au protestat în ajunul marelui praznic național maghiar al *Mileniului* venirii ungarilor în Europa. *Revista Orăștiei* a adus o dârză campanie împotriva participării poporului nostru la praznicul de bucurie al ungarilor. *Căci vor fi având ei de ce se bucura, dar noi? Pentru că de 1.000 de ani ne calcă în picioare orice drept, ne smulg rodul muncii noastre din mâini și se îmbuibă ei*

⁴² *Ibidem*, p. 13

⁴⁴ „Badea George (Pp de Băsești)”, cum îi spuneau contemporanii, și-a pus întreaga sa viață și avere în slujba neamului său. Învățătorii sălăjeni beneficiau și ei de ajutorul marelui mecenat. Astfel, în fiecare an primii 2 învățători care instruiau cel mai mare număr de analfabeți erau premiați cu câte o vacă cu vițel și o scroafă cu porci. Aceste premii s-au acordat și în perioada 1894-1895, când George Pop era închis la Vacz, în urma procesului memorandiștilor. Ziarul *Tribuna*, nr. 16 din 28 ianuarie 1894 lăuda inițiative lui George Pop ca de Crăciun să dăruiască scolarilor săraci din Băsești 24 de sumane, 24 de pălării, 10 perechi de încălțăminte, 40 de năfrâmi și fructe pentru toți copiii, iar celor din Băița, 22 de sumane, 17 pălării, 16 perechi de încălțăminte, 24 năfrâmi și rechizite școlare (tocuri, penițe, creioane, hârtie, etc.). Această tradiție instituită se repeta anual cu ocazia sfintelor sărbători de Crăciun

*din el.*⁴⁵ Față de acea sărbătoare vreo 400 de comune au înaintat un *bărbătesc Protest*.

La 1 ianuarie 1902 o nouă publicație cu nume sugestiv: LIBERTATEA patronată de dr. Victor Bontescu, dr. Lucian Borcea, dr. Alexandru Vaida Voevod s.a. continuă lupta pentru drepturile și libertățile românilor. În primul editorial, reamintind cititorului versurile: *Plecat-am nouă din Vaslui...* se arăta cum s-au întors *curcanii* acasă purtând, strălucitoare, pe piepturile lor *Virtutea militară*. Așa ziceau și ei, ceata de fondatori ai acelei foi, la război contra *turcilor noștri*. Și se rugau lui Dumnezeu. Să se întoarcă din luptă purtând pe piept medalia *Datorința împlinită*, pe care era așa de plăcut s-o simți atârându-ți pe pieptul sufletului⁴⁶.

Ziarele maghiare aveau o rubrică specială *Turnul de Veghe* pentru urmărirea și denunțarea mișcărilor românești. Și ocazia pentru a lovi *Libertatea* se ivi în toamna anului 1902. Ungurii înălțară în Piața Clujului statuia ecvestră a regelui Mathia (Matyaș cum îi zic ei – Matei Corvin). Pe 11 octombrie 1902 se făcuse dezvelirea cu o zgomotoasă paradă. Și cu sunet și răsunset în jurul ei „*surle și tobe și s-a vânturat pleavă de vorbe*”⁴⁷. Toți vorbitorii (consensul, cred, că ei l-au inventat și nu renunță la el nici azi) s-au fâlit cu regele Matyaș, al lor (uitând că-i fiul lui Iancu de Hunedoara, voievod român al Transilvaniei) sub a cărui domnie a fost în Țara Ungurească odată dreptate!. Însuși poporul maghiar îl pomenește prin cuvinte: **Meghalt Matyas, vele az igazsag!** (*A murit Mathia, și cu el dreptatea*)⁴⁸. Această expresie a fost, de altfel și titlul articolului de *salut* al *Libertății* scris de preotul Ioan Moța după cum l-a tăiat capul și i-a dictat inima (anexa1).

Ungurii din *Turnul de Veghe* văzând îndrăzneala tinerilor ziariști asmuțiră procurorii asupra gazetei. Deși în articol nu era vătămată, cu nimic, memoria vestitului Rege, ba chiar a fost preaslăvită, pigmeii unguri care se tămâiau în „*ațâțat prin articol pe români împotriva ungarilor, ba am și preamărit pe Memorandiștii cei osândiți de același Tribunal din Cluj*” (subl. ns.)⁴⁹. Pentru ațâțarea la ură pedeapsa cu *arest de stat* era o *închisoare domnească* dar pentru a doua se cuvenea *temniță ordinară*. Cele două învinuiri nu trebuiau dovedite și dezvinovățite. La proces, în fața juraților și Tribunalului, preotul român Ioan Moța, a refuzat să răspundă la întrebările judecătorului, adresate în limba maghiară, fiind necesară aducerea unui tâlmaci (deși judecătorul știa românește iar preotul ungurește!). Când notarul de ședință a omis un *și*, prin care se deforma înțelesul frazei, preotul a replicat prompt.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 17-18

⁴⁶ *Ibidem*, p. 21.

⁴⁷ *Ibidem*

⁴⁸ *Ibidem*, p. 23. În castelul Corvineștilor de la Hunedoara, în sala de festivități pe un perete a fost zugrăvit portretul mamei lui Matei Corvin, în haina albă, românească modestă și cuvioasă. Acea icoană, prețios document istoric a fost acoperită când s-a renovat castelul. Pizma ungurească a făcut să dispară o probă a originii române a legendarului rege renumit pentru dreptate.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 25.

Atunci președintele, enervat, s-a adresat asistenței: **vedeți, spune că nu știe ungurește și ne silește să folosim tălmaciul, și el distinge așa o mică nuanță în traducere!**(subl. ns.) *Din asta reiese ce perfid e!*⁵⁰ Și cu această frază verdictul a rămas definitiv: *Un an temniță ordinară.*⁵¹

Cu toată străduința și excelența apărătoare pe care i-a făcut-o dr. Aurel Vlad și la Curia (Casația) din Pesta, care a casat sentința subliniind „*ce naiba! Un an de închisoare de stat, aș mai zice, dar temniță ordinară?*”⁵². Preotul român a fost din nou judecat de același Tribunal din Cluj, condamnat tot la an de *temniță grea*, pe care apoi Curia, (câtă clemență-nn.) a redus-o la 2 luni. Ridicat pentru a fi întemnițat preotul Ioan Moța a fost escortat spre închisoarea din Cluj pe lângă statuia lui Mathia. A privit spre statuie, cam ciudat, căci pentru el trebuia să stea la temniță două luni. Cu bunătate Regele l-a privit și parcă i-ar fi zis: „*Ce să-ți fac?... Ai cam avut dreptate când ai zis căci cu mine de-odată a murit dreptatea*”⁵³.

Dar procesele au continuat. După articolul *Sus inimile!* în care s-a subliniat faptul că nici pedeapsa cea mai grea nu poate înfricoșa, procurorul a văzut *agitație* și poc: *5 luni temniță ordinară*, în 1903. Revista *Libertatea* a avut merit incontestabil în campania electorală din același an, în care dr. Aurel Vlad l-a învins pe candidatul guvernului și a devenit deputat de Dobra. Dr. Aurel Vlad s-a prezentat singur cuc, în numele poporului românesc, în Parlamentul din Pesta. Puternica sa personalitate, ținuta și vorba sinceră și clară l-au făcut simpatic chiar și multora dintre maghiari, iar presa maghiară aproape că l-a admirat.

După acest succes *Libertatea* a cărui curent a fost preluat în aparițiile zilnice din *Tribuna Poporului* de la Arad, *Telegraful Român din Sibiu* ș.a., se reorganizează, așa că săptămânalului preotului Ioan Moța i se adaugă o *foaie poporală* cu nume de botezat *Foaia interesantă*. Primul număr a fost „*îmbrobodit cu chipul senin și dulce al lui Avram Iancu, în haină albă de Moț cu mâna dreaptă pe tunul lui de cireș. Acest chip era un simbol al programului care spunea în ce duh va apare foia*”⁵⁴. La Crăciunul anului 1906, *Libertatea* a intrat în casele cititorilor cu două suplimente *Foaia Interesantă* și *Tovărășia* pentru îndrumări economice. Peste trei ani, în 1909, tot de Crăciun s-a mai adăugat o foaie de glume numită *Bobârnaci*. Din pornirea bobârnacului redăm o glumiță (care se potrivește și astăzi): „ - *Câtă leafă capeți ca practicant în slujba în care ai intrat?.- Anul acesta încă NIMIC, dar dacă mă port bine, după un an capăt ÎNDOIT...*”⁵⁵

La prețul celor patru foi de numai 6 coroane pe an, cu apariție săptămânală, în 30 de pagini, numărul abonaților a depășit 12.000. Toate aceste

⁵⁰ *Ibidem*

⁵¹ *Ibidem*

⁵² *Ibidem*

⁵³ *Ibidem*

⁵⁴ *Ibidem*, p. 32

⁵⁵ *Ibidem*, p. 40

publicații au pregătit poporul român din punct de vedere politic, fapt pentru care în 1906, 15 deputați români au ocupat jilțurile parlamentare la Pesta, unde împreună cu slovacii și sârbii au format *Blocul parlamentar al naționalităților*. În acest bloc dr. Aurel Vlad, Iuliu Maniu, Coriolan Brediceanu, s. a., au luptat pentru drepturile românilor.

Turnul de Veghe unguresc era însă încă la post. În 1914 a început războiul despre care - prin foile preotului Ioan Moța din Orăștie, difuzate în 16.000 exemplare -, țăranul român a fost ținut la curent. Cenzura ungurească, la început, a fost păcălită căci se cita din *Budapesti Hirlop* și atunci foaia trecea căci era *glas unguresc* care transmitea știri de pe front, chiar dacă ele nu erau favorabile guvernului. Cerându-i-se să transmită știri false despre Hotărârea Consiliului de Coroană Român de a intra în război alături de Germania și Austro - Ungaria preotul Ioan Moța a refuzat. Prefectul județului l-a atenționat pe șeful poliției din Orăștie despre *reaua credință* a preotului. Slujbașii unguri îl pârau că ar fi îndemnat soldații români să nu fie *credincioși steagurilor* ungurești, îl vorbeau de rău la cazarmă și în cercurile publice. Această strâmtoare l-a făcut să se refugieze la București împreună cu întreaga familie, de unde va continua să editeze aceleași publicații.

Preotul Ioan Moța, singurul redactor la *Libertatea*, a mai fost arestat și a treia oară de autoritățile maghiare pentru că într-o sâmbătă la vecernie a anunțat pe românii din Șibot, că a doua zi va fi o adunare populară la Orăștie, la care vor vorbi dr. Vasile Lucaciu și St. Cicio Pop. Și pentru acest anunț „*am fost chemat în judecată pentru că am făcut politică în biserică ...*, - iar părintele Simion Secărea - *pentru că m-a lăsat să vorbesc în biserică sa*”⁵⁶. Pentru această faptă cei doi români au fost condamnați la 2 săptămâni închisoare de stat la Seghedin. Când a intrat în închisoare și a auzit în urmă sunetul zăvorului greu, părintele Secărea, care nu știa numai drumul până la biserică, i-a reproșat lui Moța: „*unde mă aduseși tu pe mine!...*, dar apoi văzând că în închisoare nu-s închiși decât români, oameni cumsecade, ziarști unguri (pentru că-l înjurau pe împăratul neamț din Viena - n.n.) și domni pentru duel, s-a împăcat cu soarta și părintele Secărea, căci suferea pentru neamul său”⁵⁷.

Protoiereul Ioan Moța, un ardelean de o modestie admirabilă, a activat în 42 de ani de gazetărie poporală la cele mai larg răspândite, înainte de război, reviste din Ardeal, Banat și Crișana, în care a publicat o sumedenie de fotografii din toate domeniile. A surprins figurile celor mai iluștri înaintași și a schițat portretele morale și acțiunile politice în slujba neamului românesc a luptătorilor ardeleni, dar niciodată pe al său. Opera gazetărească a omului care a avut puterea optimismului superlativ merită o selecție și o grupare tematică pentru o eventuală editare, căci ideile de forță ale sfaturilor sale practice, trebuincioase

⁵⁶ *Ibidem*, p. 73

⁵⁷ *Ibidem*. În capitolul documentar redăm integral articolul semnat de *Ioan Moța, Libertatea*, Nr.18, din 3/16 Mai 1903

poporului, căruia se adresa, au și astăzi maximă viabilitate și credem că și căutare.

Unirea a fost marele vis pentru care Ioan Moța a trudit neîncetat. De pildă la apariția, și apoi susținerea *Foii interesante* când auzea de un român vrednic printr-o faptă a sa, prin suferința sa, imediat îi cerea fotografia și istoria și le publica în gazetă. Pentru a lega sufletește pe ardeleni de frații lor din regat a luat legătură cu revista armatei de la București pentru a-i împrumuta clișee cu grupuri de ofițeri la deferite activități. Astfel cititorii admirau armata română, pe prințul Carol, de pildă, alături de unchiul său Regele Carol I. Și prin calendarele tipărite în culori, precum și prin numerele de la praznicele de Paști și Crăciun, preotul Ioan Moța anima sufletul românesc. Actul Marii Uniri a fost alcătuit din izbânzi mici la care Ioan Moța a clădit. În 1906, de pildă, când dr. Teodor Mihali a fost ales președinte al grupului parlamentar român din Budapesta (și președinte al PNR) acesta a recunoscut că prin mai multe locuri „mai mult ne-a ales (ca deputați) *Libertatea D-tale, decât agenții electorali*”⁵⁸ lucrul adevărat căci *Libertatea* contribuise prin rubrica sa permanentă, *Sunt mândru că-s român*, la înălțarea poporului român, chiar și atunci când prin măsurile luate de autorități, în 1910, au căzut din deputație: dr. Aurel Vlad, Iuliu Maniu și Coriolan Brediceanu.

Nu de puține ori Ioan Moța, folosea pseudonime precum: *Horia, Opincă, Moș - Roată* etc. sau găzduia în paginile sale condeie celebre: Emil Borcea (creatorul *Bobârnacu*-lui scris aproape tot în versuri); dr. Alexandru Vaida Voevod, dr. Ioan Mihi (care în numărul 11 al *Libertății* a scris un articol despre politica națională, care a avut un mare răsunet, fiind comentat și la *Albina* de Partinie Cozma), Ilarie Chendi care conducea cu măiestrie rubrica de critică literară cu amintiri despre George Coșbuc, Ioan Luca Caragiale și Alexandru Vlahuță, precum și note despre viața culturală și artistică din *Capitala București*.

Ideea de-a lumina poporul l-au făcut pe Ioan Moța să scrie într-o limbă ușoară, accesibilă țăranului, fapt pentru care a rămas și a trudit singur la *Libertatea*, explicând poporului înțelesul cuvintelor: congres, unanim, șomer, parlamentar ș.a., fapt ce stârnea admirația cititorilor, care deși citeau *Tribuna, Românul* așteptau *Libertatea* ca apoi aceea îmi explică ce n-am priceput⁵⁹.

Constrâns de autoritățile ungare, preotul Ioan Moța, împreună cu familia, a trecut Carpații și s-a stabilit la București. *Foile* tipărite prin grija cumnatului său, dr. Nicolae Dămian au fost oprite de la apariție, în 1915, sub pretextul că nu au pe cine chema la răspundere în caz de nevoie. Până la 15 august 1916, când România a intrat în război, *Libertatea* a apărut la București, fiind bine primită, abonamentele din Oltenia, Moldova și Muntenia acoperind cheltuielile de ediție și îi mai rămânea ceva pentru munca depusă.

Cel ce luptase atât de admirabil pentru românii ardeleni, odată cu începerea războiului pentru întregire, nu putea să stea de-o parte. Ziarele și-au

⁵⁸ *Ibidem*, p. 45

⁵⁹ *Ibidem*, p. 37

suspendat activitatea iar Ioan Moța a intrat în armata română ca translator, cu gradul de sublocotenent pe lângă Comandantul teritoriului ocupat, colonelul Constantin Pietraru. Comandamentul a instalat primele organe ale administrației române (notari, primari etc.) în județele Brașov și Trei Scaune. Secuii care, speriați, s-au refugiat în păduri, dar văzând ce frumos și omenește s-au purtat *noii stăpâni* s-au întors la casele lor. Roata norocului cum zicea Ioan Moța s-a întors fiind nevoiți să se retragă în Moldova⁶⁰.

⁶⁰ Odată cu retragerea armatei o parte din intelectualii români (preoți și învățători) din Transilvania au plecat în pribegie, ei fiind urmăriți de autoritățile ungare. Asupra celor rămași s-au abătut represalii de o barbarie fără seamăn. Câteva exemple considerăm că vor fi grăitoare.- *Preotul Lazăr Popa*, din Șinca Nouă pentru *atitudine patriotică* a fost condamnat la 8 ani închisoare și i s-a confiscat averea (Arh. Institutului de Studii Istorice și Social Politice, *Fond XIII, dosar 1125, mapa 2*); *Vasile Boldorean* din Doba, acuzat că și-a exprimat dragostea pentru România a stat un an în închisoare, deși era tată a 10 copii.(Ioan Munteanu, *acțiuni bătăiești în anii primului război mondial pentru formarea statului național român unitar* în Apulum, XVIII, 1980, p. 480 - *Ilie Gherban* din Sârbova arestat și condamnat ca *agitator* contra statului, la doi ani închisoare, iar preotul Roman Jurchescu, întemnițat doi ani pentru că la percheziția domiciliului pentru independență României. Învățătorul George Costescu din Racovița a fost condamnat doi ani pentru că a pretins copiilor să-l salute în limba română. (*Ibidem*, p.481-482) - *Ioan Senchea* a fost arestat și executat în anul 1916, că s-a pronunțat pentru *autonomia națiunii române* (Victor Cornea, *Țara Făgărașului în luptele politice din Ardeal, în Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul 1918-1928, vol.III*, București, 1929, p. 1512). Încriminat pentru cântecele sale *iredentiste* compozitorul Gheorghe Dima a stat în închisoarea de la Cluj, trei ani de zile, iar învățătorul și compozitorul Ion Vidu a fost suspendat din funcție pentru că a acționat *pentru unirea românilor și întărirea conștiinței de unitate națională* (Ștefan Pascu, *Făurirea statului național unitar român, 1918 vol.I*, București, 1983, p. 396) - *Întregul sat Șuștea* din Banat a fost supus inchizițiilor inclusiv **clopotul de la biserică**, pentru că au făcut agitație *contra statului ungar* (Ion Munteanu, *op. cit.* p. 483). Frontul unguresc a fost îngroșat cu tinerii români. Nesupunerea pe front semnalată în 38.869 cazuri de ostași care au trecut de partea Antantei. Curțile marțiale au pronunțat sentințe de condamnare la moarte împotriva celor ce refuzau să lupte contra fraților români. Cazul sublocotenentului Emil Rebreanu executat la 1/14 mai 1917 la Valea Ghimeș, evocat în *Pădurea spânzurațiilor* de Liviu Rebreanu. Comisarii guvernamentali unguri au raportat despre dorința puternică pentru *o Românie Mare, și dacă invazia s-ar produce orice român fără excepție, ar intra în slujba acestui ideal* (Raportul comisariului din Turda, Betagh, în 1918 la români, vol. I p.565). Români căzuți prizonieri s-au *lepădat de dreptul de cetățean austro-ungar* și s-au înrolat voluntari în armata română luptând sub drapelul tricolor. Până la 8 ianuarie 1918, 8513 transilvăneni au sosit în țară. (Arh.M.Ap.N. *fond Marele Stat Major*, dosar 386/1917-1918, p. 109) - Prizonierii români căzuți pe frontul italian au fost eliberați prin dispozițiile ministrului de război, echipați în uniforme italiene cu insignele Legiunii române : *tricolorul românesc orizontal* și trimiși să lupte în nordul Italiei. Prima companie comandată de locotenentul Emilian Piso, cu noul drapel tricolor, înmănat de generalul Armando Diaz, comandantul șef al armatei Italiene, a intrat în operație în cadrul Armatei a 8-a italiene. (*România în anii primului război mondial*, Ed. Militară București, 1987, vol.2, p.513) La 22 octombrie 1918, existau pe front două companii și un pluton, și trei regimente gata *Horea, Cloșca, Crișan*. Pentru comportarea exemplară de pe front locotenent Emilian Piso a fost citat prin ordin de zi pe armată acordându-i-se *lencomio solemne* (lancea solemnă) a regelui Italiei (*Ibidem*, p. 514) - Referindu-se la *Legiunea italiană a voluntarilor ardeleni* trecută în revistă de generalul de brigadă Ioan Boeriu, la venirea în țară, preotul Ioan Moța, în articolul *Darul Italiei* scria că italienii după război nu au *stricat rânduiala batalioanelor* ci le-au trimis în țară, italienii ne mai având lipsă de ei dar lipsă are țara voastră cea mare, liberă! Mergeți și v-o apărați alături de eroii

În primăvara anului 1917, după detronarea Țarului rus, guvernul român a hotărât să trimită în America o *misiune patriotică* formată din ardeleni cunoscuți care să stăruie pe lângă românii americani să formeze *Legiuni de voluntari* care să lupte în Franța, pe frontul apusean contra puterilor centrale. Delegația a fost alcătuită din părintele dr. Vasile Lucaciu, preotul Ioan Moța și profesorul Vasile Stoica care să se prezinte în *uniformă de ofițer român*. Periplul celor 11 zile prin Rusia, gazetarul Ioan Moța, îl surprinde în scrierea sa și remarcă bunătatea din gări *bufet, masă, ceainărie, și nici un om sau soldat zdrențos! Am văzut orașe și cazărmi prin Siberia cum noi n-avem!*⁶¹

După alte 16 zile de navigație prin oceanul Pacific debarcă la San Francisco oraș cu mare *alergătură de tramvaie, de automobile, de camioane încât dacă nu ești deprins a te strecura printre ele, îndată te calcă unul sau altul*⁶² și unde oamenii sunt *încerezuți pe puterea limbii lor și încredințați că toată lumea care merge în America o știe*,⁶³ delegația română s-a stabilit la Cleveland, un fel de capitală a românilor din America unde preotul Ioan Moța a început să tipărească *Libertatea* cu suplimentul său *Foaia Interesantă*. După primul număr a primit atâtea abonamente încât după acoperirea cheltuielilor i-a mai rămas ceva. Știrile, abil strecurate se refereau la traiul din țară, la mersul războiului, și la patima fraților ardeleni refugiați. Ziarul a prins la români, și a apărut două luni, până când știrile, din presa americană, au anunțat *dezertarea în chip ticălos a rușilor de la datorie, retrăgându-se din front și lăsând largi spărturi în frontul român biruitor*.⁶⁴ Atunci preotul Ioan Moța a revenit, în grabă, în țară unde-i rămase familia cu doar 5.000 lei, ce-i ajungeau doar o lună.

La întoarcerea spre casă, când a ajuns la Petrograd a aflat vestea că *a izbucnit revoluția* ce se întindea în întreaga Rusie. După pacea de la Buftea – București, Ioan Moța a fost trimis să lucreze la *Cuvânt Moldovenesc*, redactat de Pantelimon Halippa. A învățat scrierea cu litere chirilice și a redactat *Cuvântul Moldovenesc* aproape un an, timp în care a publicat alături de alfabetul rusesc și alfabetul latin. În ziar a apărut în paralel scrisul rusesc și românesc, acesta fiind *începutul scrisului cu litere latine pentru moldovenii Basarabiei*.⁶⁵ Așa a ajutat

de la Mărăști și Mărășești. (*Libertatea*, Orăștie, an XVIII, nr.2/zi februarie/6 martie 1919, p. 1). Legiunea română din Italia a simbolizat continuitatea luptei pentru dezrobirea și unitatea națională a românilor. Aceasta a fost misiunea istorică a legiunii (*Gazeta voluntarilor* an VII, NR. 12/10 august 1933, p. 3)

⁶¹ Ioan Moța, *op. cit.* p. 52. Pentru detalii citește: Aurel Pop, *In Memoriam Epaminonda Lucaciu - 140 (1877-2017)*, în *Mărturii culturale*, Anul II, nr.3(7), iulie-septembrie 2017, p. 17-22

⁶² *Ibidem*, p. 54

⁶³ În convorbirile purtate la Departamentul de Război al S.U.A. delegația română a expus planul de principiu al constituirii *legiunii de voluntari români emigranți în S.U.A. care să lupte în Franța (România în anii primului război, op. cit. p. 518)*. Deși americanii n-au consimțit constituirea acestor legiuni, prezența lor s-a simțit în cadrul unităților americane, *Divizia 37 Ohio și Bateria 112 de mortiere de tranșee*, ultima compusă numai din români născuți în Transilvania, *frontul român prelungindu-se astfel până în Franța.* (*Ibidem*, p. 519).

⁶⁴ Ioan Moța, *op.cit.* p. 55

⁶⁵ *Ibidem*, p. 58

pe basarabeni să îndrăgească scrierea românească, și mai ales lupta pentru a-i *încălzi pentru unirea cu Țara mamă*,⁶⁶ lucrare de covârșitoare importanță a cărui *suflet și motor era, mai mult ca oricine altul, Onisifor Ghibu*.⁶⁷

La 27 martie 1918, s-a ținut la Liceul rusesc din Chișinău ședința solemnă a Sfatului Țării și a fost prezidată de Ion Incuț, îmbrăcat în *uniformă simplă de soldat rus cu o centură simplă peste mijloc*,⁶⁸ ședință în care s-a proclamat unirea Basarabiei cu România.

Înainte de ședința Episcopul rus Serafim a oficiat sfânta liturghie pe care a *cetit-o în românește spre marea plăcere a tuturor*,⁶⁹. Cu toată lingușirea de ultimă oră pe lângă români, atunci când generalul Văitoianu a fost numit Comandant și comisar al Basarabiei l-a *poftit pe Serafim să plece în Rusia*, arhiepiscop fiind numit Nicodim. Ținta plină de tact a preasfințitului Nicodim, energia și dreptatea generalului Văitoianu, pana ascuțită a lui Onisifor Ghibu și gazetăria populară a lui Moța au fost de bun augur pentru Basarabia.

La actul unirii Basarabiei au contribuit neîndoielnic și ostașii români din Divizia 11 Infanterie. Exemplificăm prin influența ardelenilor asupra Congresului ostășesc ținut la Chișinău la 2-9 noiembrie 1917. Batalionul din legiunile ardelenesti ce se îndreptau spre țară, s-au oprit în Chișinău și au desfășurat drapelul tricolor pe care sta scris: *Trăiască România Mare* și au cântat imnuri naționale⁷⁰.

Apoi trupele Diviziei 11 Infanterie, comandate de generalul Ernest Broșteanu, care a operat începând cu 7 ianuarie 1918, pe teritoriul Basarabiei pentru a asigura *liniștea și ordinea publică, au protejat populația de jaful bolșevicilor în retragere*.⁷¹

Când la Alba Iulia, la 1 decembrie 1918, s-a hotărât Unirea cea Mare și s-a jurat credință numai națiunii române, strigătele de bucurie au fost mănate de vânt până la mormintele celor care n-au apucat să vadă minunea: România Mare. Minunea aceea a fost fapta lor. Ți de aceea ne îndreptăm gândul spre acei viteji mulți și fără nume, ce dorim în morminte cu putrede cruci de lemn presărate peste tot, căci fără ei nimic nu ar fi fost. Iar atunci când pentru totdeauna soldatul Unirii a intrat în Ardeal și părintele Ioan Moța a revenit la el acasă, la Orăștie, și a colindat, și a fost colindat și sorcovit, dar nu s-a oprit de la rosturile sale ci la 1 ianuarie 1919 a scos de sub tipar din nou *Libertatea* cu *Foaia interesantă*. Spiritul nou și uneori răzbunător din alte gazete și în special apariția *Universului* Bucureștean a făcut ca spiritul împăciuitoar al preotului Ioan Moța să nu aibă căutare la abonați. În locul preferatelor rubrici despre

⁶⁶ *Ibidem*

⁶⁷ *Ibidem*

⁶⁸ *Ibidem*, p. 59

⁶⁹ *Ibidem*

⁷⁰ *Cartea unirii 1918-1928*, Ed. Luceafărul, București, 1929 p. 54

⁷¹ A.M.R., *fond Divizia 11 Infanterie*, dos. 9/1918

pungași și ocnași foile lui Ioan Moța aduceau *senzații tari ale descoperirilor științei, tehnicii, învățatură filozofică și cunoștințe folositoare.*⁷²

Întrucât prin gazete se insista asupra luptei politice, ce împărțea lumea, funcție de acest criteriu, pentru a readuce lumea de după război la admirația de gazetăria populară ardelenescă împreună cu părintele Trifa au fuzionat foile naționaliste *Libertatea* cu foaia de propagandă religioasă *Lumina Satelor* ce apărea la Sibiu, abonații acestora depășind 30.000 exemplare în 1930. Neânțelegerile au venit repede, căci deși lucrase singur calendarul foii din 1931, pentru care se încasase 60-70.000 lei n-a fost plătit cu nici un leu. Nu s-a plâns nimănui dar și-a luat *Libertatea* și-a plecat acasă, rămânându-i banii în *Mireasa Vântului*, (mașina de tipar) cumpărată și cu banii lui de frații Trifa, care apoi s-au certat și alungat reciproc. *Lumina Satelor* s-a stins încet, încet.

Un an de zile preotul Moța și-a lipit foaia și de *Universul* din București cu largul concurs al lui Stelian Popescu, dar în *Regat foaia n-a mers pentru că țărani nu făceau abonament, ci citeau doar ocazional.*⁷³]

În 1933, presimțind criza, Ioan Moța suspendă apariția foilor sale. Deși a fost în repetate rânduri sfătuit să se înroleze ba la un partid, ba la altul, a rămas în afara politicii, dar în **deplină curățenie națională**. N-a agreat niciodată gazetăria ca pe o *simplă trâmbiță răgușită de partid ci pentru a face numai politica românească.*⁷⁴ O asemenea presă trebuia să fie susținută. Dar uneori și oamenii politici mari au avut judecată strâmtă. Vintilă Brătianu prin mândra sa deviză (actuală și astăzi): *Prin noi înșine!* pe când a fost ministru al finanțelor a înființat marele *Credit Industrial* a cărui publicitate a încredințat-o exclusiv casei de anunțuri *Schulder et comp. plină stup de evrei*⁷⁵, care n-a dat-o *Libertății* căci nu-i era pe plac. Vintilă Brăteanu a cruțat de ceva parale guvernul român dar a ghiftuit buzunarele jidovești și astfel *deviza sa a rămas golită de sensul firesc de a ne ajuta între noi românii!*

În lumea democrată românească, în 1925 *Libertatea* a fost oprită din înalta poruncă ce venea de la *Direcția Presei*, ce funcționa pe lângă Consiliul de Miniștri, și unde era funcționar un pui de jidan căruia nu-i plăcea *Libertatea* căci avea o rubrică permanentă despre *Ce mai fac neamurile lui Marmorosch – Blank ?*,⁷⁶ fapt pentru care a suspendat apariția foii, dar văzând că se face interpelarea cazului, în Parlament, tot telefonic a revocat oprirea.

În ajunul încoronării regelui Ferdinand la Alba Iulia, în 1922, conducătorii Partidului Național Țărănesc, vorbeau despre neparticiparea la festivitate, fapt ce l-a mâhnit pe preotul Ioan Moța, căci nu era vorba de neparticiparea la vânătoarea princiară ci la *încoronarea regelui tuturor românilor*. Pentru a-și verifica de e bun simțul său, prin *Libertatea* preotul Moța

⁷² Ioan Moța, *op.cit.* p. 64-65

⁷³ *Ibidem*, p. 70

⁷⁴ *Ibidem*, p. 75

⁷⁵ *Ibidem*, p. 77

⁷⁶ *Ibidem*, p. 78

a făcut un plebiscit, nepublicat, la cererea lui Maniu, dar care a dat un răspuns grăitor: *80% să luăm parte și doar 20% ca să nu luăm parte.*⁷⁷ Iată cât de interesantă și îngustă era opinia exprimată de un cizmar din Cugir: *dacă dl. Maniu ar conduce încoronarea, m-aș duce și eu cu familia mea! Așa meargă – Brătienii!*⁷⁸, așa era educat de alte gazete și mare a fost lipsa lui la Încoronare, spunea ironic cel ce făcuse sondajul⁷⁹. Nu același lucru putem nota în schimb despre hotărârea lui Maniu de neparticipare, căruia preotul Ioan Moța i-a spus *asupra unui lucru sigur bun, inima și rațiunea nu cer unui om o luptă sufletească atât de îndelungată*⁸⁰ și i-a pus la dispoziție calitatea sa de membru al partidului, rămânând tot restul zilelor doar *creștin și român*.

Ajunși la guvernare, în 1927, Iuliu Maniu și țărăniștii săi au împărțit remunerații naționale, celor care au suferit mai greu în anii războiului, întemnițați de unguri sau siliți să se refugieze cu sume de până la 200.000 lei. Pe părintele Ioan Moța *darnicii dăruitori, l-au uitat, deși a pribegit peste 4 ani cu întreaga familie,*⁸¹ l-au omis căci n-au uitat că a luat parte la încoronarea regelui Ferdinand.

Aspra suferință ce-a îndurat-o, minunata rezistență națională ce-a făurit-o credința într-un înalt ideal: al Unirii, l-au așezat pe preotul Ioan Moța în galeria iluștrilor gazetari ce au luptat, aproape o jumătate de veac pentru drepturile românilor, a militanților pentru unire. S-a aplecat prin scrisul său *poporal* de suferința plugarului și l-a sfătuit creștinește, să-și înfrângă durerea și să nu-și piardă speranța în cauza națională. Analizându-i militantismul național și opera gazetărească putem conchide că merită ca medalia *Datoria împlinită* să-i fie așezată pe opera înfăptuită. Fie ca această lucrare să trezească îndemnul zidirilor viitoare, așa cum preotul Ioan Moța le-a dorit. Foile și gazetele sale cu siguranță au fost așternute în locul abrosului pe masa străbunilor mei. Sfaturile sale către plugari și crescătorii de boi și drigane au pătruns și au fost urmate și în Aleuș și Cerâșa, din Sălaj, ori prin Porița, de unde plecase ca episcop de Oradea Ioan Vancea, pe la neamurile Bliderenilor ori/și a lui Bălan.

Ziarul *Unirea*, organ de presă al Mitropoliei greco catolice de la Blaj a fost, de la înființarea sa, printre acelea care au format conștiința de unitate, și a orientat acțiunile prin școlile confesionale, prin preoți spre un asemenea ideal. Prezența și rezonanța pozițiilor exprimate în acest organ oficios al mitropoliei unite o prezentăm în contextul luptei ardelenilor pentru neatârnamare. Căci flacăra românismului a fost aprinsă și vegheată la școla de la Blaj cu cel mai înalt spirit patriotic, cu atentă îndrumare.

Așadar, încadrată strict în pagina universală, din secolul al XIX-lea, istoria românilor din imperiul Austro-ungar este rezultanta ciocnirii dintre

⁷⁷ *Ibidem*, p. 80

⁷⁸ *Ibidem*, p. 81

⁷⁹ *Ibidem*

⁸⁰ *Ibidem*

⁸¹ *Ibidem*, p. 82

interesele marilor puteri europene, puteri ce s-au perindat la întâietatea conducerii destinelor popoarelor europene, după cum și cu ideile scoase la suprafață de revoluția franceză. Vor fi mulți de credința, susținea, în conferința sa din 1914, Ioan Lupaș, că întreita lozincă a revoluției: libertate, egalitate, fraternitate ar fi fost ceva cu totul nou, idei puse în circulație întâia dată de revoluția franceză și menite să determine numai ele cursul istoriei universale. Adevărul, însă, e că acele idei sunt cu mult mai vechi decât revoluția franceză, le găsim la temelia „bisericii creștine, care le propovăduise secole de-a rândul ca pe niște principii fundamentale pentru reformele sociale creștinești. Dacă în «*declarațiunea drepturilor naturale și sacre ale omului*» se spune, că «*libertatea consistă în a putea face tot ce nu vatămă pe altul*», morala creștină propovăduia, din timpuri foarte vechi, reia același concept sub formula: «*ce ție nu-ți place, altuia nu-i face*»⁸². Iată dar, că nu poate fi vorba de o invenție, de un rezultat nou al curentului revoluționar de la sfârșitul secolului XVIII. Revoluția franceză a vulgarizat, cu o violență extraordinară, aceste *principii sfinte*, despoindu-le de caracterul lor Dumnezeiesc și aruncându-le pradă neînfrânatelor patimi omenesti.

Lozincile trâmbițate lumii moderne de revoluția franceză s-au denaturat atât de mult, încât pare oglinda unei triste și dureroase realități următoarea cugetare istorică a lui Eminescu: «Libertatea e libertate de a exploata, egalitatea e egalitate de a deveni tiran ca și vecinul meu, fraternitatea un moft ilustrat prin ghilotină». Năzuințele lui Napoleon de a întemeia o monarhie universală au trezit, în toate părțile Europei, popoarele din somnolența seculară și au dat naștere cu timpul unor curente tot mai puternice spre independența națională. Astfel în jumătatea a doua a secolului XIX și începutul sec. XX una dintre caracteristicile de căpetenie ale istoriei universale era tendința de a *crea state naționale*. Ca o reacție contra monarhiei și contra cosmopolitismului se întărește tot mai mult simțul de apartenență la o singură individualitate națională, de prețuire și iubire a tuturor însușirilor și comorilor proprii națiunii. Bunăstarea maselor aducea cu sine înflorirea și întărirea curentului național, chiar și în acele părți unde încă n-a putut ajunge la biruință politică, unde puterile teritoriale au reușit să țină încătușată în anume bariere însuflețirea națională.

3.3 Curente, și politici europene

Ideea fundamentală a lui Napoleon: *alianța Europei continentale - contra Angliei*, continuată prin alianța sfântă. Dinastiile Romanov, Habsburg, Hohenzollern, Bourbon voiau să reprezinte Europa contra Angliei și Americii, dreptul dinastiilor contra drepturilor popoarelor, vechimea contra înnoirilor. Lozincă lor era: *pacea e cea mai de căpetenie datorie cetățenească*. Dar curentul liberal și democratic nu-l putură sugruma timp îndelungat puterile reacționare, el a biruit în Anglia, unde liberalii ciuntiseră, la 1830, din

⁸² Dr. Ioan Lupaș, protopopul Săliștii, *Istoria universală în ultima jumătate a veacului al XIX-lea. în Transilvania*, An. XLV. 1 Iunie, 1914. Nr. 6, p. 208.

privilegiile conservatorilor și în Franța, unde revoluția din Iulie 1830 așezase în persoana lui Louis Philipp de Orleans un adevărat burghez pe tron.

Acest curent al liberalismului adusese Europa vestică în contrast cu reacționarismul Prusiei, Austriei și Rusiei. În revoluțiile din 1848 s-a pronunțat în mod și mai hotărât curentul național, deși n-a fost încă atât de puternic, ca să biruiască pe deplin. În parlamentul din Frankfurt s-au întrunit 600 de reprezentanți ai națiunii germane și unitatea Germaniei părea ajunsă în pragul realizării, dar regele Prusiei, Friedrich Wilhelm IV, fiindcă nu voia să recunoască suveranitatea poporului, a respins coroana de împărat, ce-i oferise parlamentul.

Tendențele naționale ale italienilor, în 1848, n-au putut ajunge la biruință din cauză că bătrânul Radetzky a reușit să înfrângă mișcările naționale în Italia și să salveze stăpânirea austriacă. În Ungaria fuseseră sugrumate cu ajutorul Rusiei. Astfel, ca rezultat al mișcărilor din 1848-1849 rămase faptul, că între Prusia și Austria s-a iscat ura, care avea să le ducă la ciocnirea de la Konigratz și Sadowa, iar pe de altă parte a sporit puterea și influența Rusiei, care se credea acum cel mai însemnat factor în politica Europei. Din timpul lui Petru cel Mare, Rusia a pornit pe calea progresului. Turghenieff spunea, că «Petru cel Mare a turnat cu ciubărul cultura vest europeană în poporul rusesc, bine știind, că sănătatea acestuia e destul de tare, ca să poată mistui străinismul»⁸³. În testamentul politic, ce i se atribuie, Petru cel Mare spunea că Dumnezeu «i-a îngăduit a vedea, că poporul rus este chemat în viitor a domina asupra Europei întregi, de aceea îndrumă pe urmașii săi a se apropia cât mai mult de Constantinopol și de Indii, căci cine va domni acolo, va fi adevăratul suveran al lumii. Tot astfel îi sfătuiește a lega și reuni împrejurul lor pe creștinii ortodocși răspândiți fie în Ungaria, fie în Turcia, fie în sudul Poloniei, a se face centrul lor, sprijinul lor, și a stabili de mai înainte o predominare universală printr-un fel de autocrație sau de supremație sacerdotală⁸⁴». Țarul Nicolae I, după ce a reușit să potolească pornirile revoluționare din Ungaria și Polonia, a crezut că a sosit timpul spre a împlini, măcar în parte, unele dispoziții din testamentul lui Petru cel Mare, aducând întregă peninsula balcanică sub influența rusească.

Întâmpinând împotrivire din partea Sultanului, începu *războiul Crimeii* (1853-1856), în care Franța, Anglia și Sardinia sprijiniră pe Turci. Rușii au fost strâmtorați. Țarul Nicolae a murit de supărare încă înainte de ocuparea Sevastopolului (1855). Pacea s-a încheiat, la 1856, prin Congresul din Paris, sub conducerea lui Napoleon III, care prin plebiscitul din 1852 se proclamase împărat și ridică *Franța la importanța primei puteri pe continent*. Austria, participând la acel război, și-a atras ura Rusiei fără să fi profitat câtuși de puțin din acel conflict. Preponderanța Franței în politica europeană a fost un bun prilej pentru pregătirea *unității Italiei* și pentru *unirea principatelor române*.

⁸³ *Ibidem*, p.209

⁸⁴ *Ibidem*

Politica lui Napoleon III avea ca obiective: sporirea influenței prin succese diplomatice și războinice pentru gloria Franței, iar pe paln intern de a consolida imperiul său uzurpat. La Solferino a fost bătută armata austriacă. Regele Sardiniei Victor Emanuil II cuprinse partea cea mai mare a Lombardiei. În primăvara anului 1860 Toscana, Parma, Modena, Romagna se uniră cu Piemontul. Statul cel nou: Italia italienilor începe la 13 Aprilie 1860. Italia de Sud și Sicilia o cuceri Garibaldi cu 1000 de oameni. În 14 Martie 1861 luă Victor Emanuil titlul de «*rege al Italiei din mila Lui Dumnezeu și din voința națiunii*»⁸⁵. Capitala țării era Florența, dar parlamentul italian destinase încă din 1861 cetatea eternă, Roma, ca viitoare capitală a Italiei. Unitatea Italiei s-a desăvârșit apoi la 1866, câștigând Veneția în urma războiului pruso-austriac și la 1871, când războiul franco-german îi dăruie și Roma. Pe când unitatea Italiei se înjgheabă prin diplomația ascuțită a lui Cavour și vitejia lui Garibaldi.

3.4 Unitatea Germaniei a făurit-o Bismarck prin foc și sabie. Rivalitatea dintre Austria și Prusia trebuia să ducă la conflict. Bismarck înțelesese curând, că pe orizontul germanismului nu poate străluci decât un soare, împăratul Francisc Iosif chemă în 1863 la un Congres în Frankfurt pe principii germani, dar Bismarck înduplecând pe regele Prusiei Wilhelm de a participa la acel congres, a zădărnicit intențiile lui Francisc Iosif. Apoi a reușit să co-implice Austria în războiul germano-danez pentru Schleswig-Holstein (1864), a căror cărmuire pruso-austriacă, în formă de «condominium» avea neapărat să provoace conflictul cel mare și răfuiala definitivă între Prusia și Austria. În vara anului 1866 Austria, având să lupte pe 2 fronturi, a biruit în Italia, dar a fost înfrântă la Konigratz și Sadowa de armata Prusacă, care porni spre Viena. În pacea încheiată la Praga (în August 1866) se dovedi înțelepciunea diplomatică a lui Bismarck, care a știut să îndupleca pe prusaci ca să renunțe la orice câștig teritorial în dauna Austriei, prevăzând de pe atunci, că o alianță cu Austria va deveni mai târziu necesară. Italiei a cedat Austriei Veneția.

Pierzându-și influența în afară, monarhia habsburgică s-a transformat în **monarhia dualistă austro-ungară** (1867)⁸⁶. Pentru gloria Franței și pentru Napoleon III a devenit fatală neutralitatea, față de războiul pruso-austriac.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 210

⁸⁶ George Barițiu vedea în autonomia Transilvaniei un scut de apărare a naționalității române și un frumos teren de luptă pentru dobândirea drepturilor ei politice. De aceea a fost totdeauna un ireductibil apărător al acestei autonomii, pe care a introdus-o ca postulat politic și în programul național din 1881, după ce luptase timp de 2 decenii, zadarnic, pentru apărarea și salvarea ei. Dacă autonomia Transilvaniei n-a putut fi salvată și dacă chiar legile, favorabile pentru Români, ale Dietei ardeleni din 1863-1864 au fost mai târziu desființate, Barițiu era într-un timp dispus a crede, că aceasta s-ar fi întâmplat și din cauza unor greșeli ale conducătorilor politici români, care «puneau foarte mult preț pe promisiunile Vienei» și de aceea ar fi accelerat intrarea deputaților ardeleni în senatul imperial din Viena la 1863, pe când el stăruia ca deputații ardeleni să între în senatul imperial numai după ce promisiunile făcute atât cu privire la autonomia Transilvaniei, cât și mai ales la asigurarea drepturilor politice ale națiunii române vor fi reglementate mai întâi în Dieta ardeleană «sanctionate de monarh și cuprinse în *diploma inaugurală* consacrată prin jurământ

Expediția lui Napoleon III în Mexic, cu tragicul sfârșit al arhiducelui Maximilian, fratele împăratului Francisc Iosif, era un motiv care îl împiedeca de la o intervenție mai hotărâtă în acel război. După încheierea păcii a cerut, fără rezultat, «compensații» pe malul stâng al Rinului și a încercat, iarăși zadarnic, să câștige prin cumpărare Luxemburgul, ori Belgia și să le atragă pe partea Franței. Bismarck pregătea războiul cu francezii, pentru care s-a ivit momentul, când coroana Spaniei a fost oferită prințului Leopold din familia Hohenzollern Sigmaringen. Napoleon III, a protestat contra acestei candidaturi și principele Leopold a renunțat la ea. Dar când Napoleon a cerut de la regele Prusiei, Wilhelm să declare că nici în viitor nu va admite o asemenea candidatură, acesta l-a refuzat iar Franța a declarat Prusiei război, în Iulie 1870. Napoleon spera, ca germanii din Sud, Austria și Italia îl vor sprijini contra Prusiei. După primele biruințe ale armatei germane, Victor Emanuil II și Francisc Iosif au renunțat la planurile lor de intervenție.

Din conflict Franța a ieșit strâmtorată și ciuruită, împăratul Napoleon detronat și a treia republică franceză proclamată. Au început tratativele de pace, dar pretențiile germane erau exagerate. Bismarck a răspuns scurt și rece: «aşadar vom lupta mai departe»⁸⁷. În urma unei asemenea decizii ferme pacea s-a încheiat în Mai 1871, la Frankfurt: Franța a cedat Prusiei Alsacia și Lotaringia germană și s-a obligat a plăti ca despăgubire de război 5 miliarde franci. În 18 Ianuarie 1871 în castelul din Versailles, Wilhelm, regele Prusiei, fu proclamat împărat al Germaniei. Italia unită își dobândi capitala: Roma. Iar papa încercase și el să-și sporească puterea spirituală, după ce o pierdu pe cea lumească: se suprapuse conciliilor: dogma infailibilității, care provocă în Germania lupta culturală (Kulturkampf).

Astfel factorul de căpetenie în politica Europei continentale a devenit Germania. La Berlin se întruniseră reprezentanții marilor puteri europene spre a revizui pacea preliminară, încheiată între Rusia și Turcia, la San Stefano, în Martie 1878. Dezbaterile au fost conduse de Bismarck, după cum cele din Paris (1856) fuseseră conduse de Napoleon III. Pe temelia principiilor stipulate de Congresul din Berlin pacea Europei a fost menținută timp de 3 decenii. Pacea preliminară de la San Stefano întinse hotarele principatului bulgar până la Marea Egeică, fapt pentru care Anglia s-a împotrivit. Astfel Bulgaria fu micșorată, în sudul Balcanilor. Rumelia orientală a rămas provincie turcească. Rusia a fost silită a primi soluția propusă de Anglia, la care s-au alăturat și celelalte puteri.

România pentru sprijinul dat Rușilor a fost sancționată prin răpirea Basarabia și a primit în schimb Dobrogea. Această nedreptate era răsplata României pentru jertfele însemnate de sânge în cursul aceluși război, căci după cum spunea lordul Beaconsfield, în legătură cu reclamațiunile românești: «*în politică ingratitudea este adeseori răsplata pentru cele mai bune servicii*»⁸⁸. Mai mult a profitat, în urma Congresului de la Berlin, Austria căreia i s-a îngăduit

⁸⁷ *Transilvania*, An. XLV. 1 Iunie, 1914. Nr. 6, p.210

⁸⁸ *Ibidem*, p.212

să ocupe Bosnia și Herțegovina. Turcii s-au împotrivit, dar la urmă neavând încotro s-au împăcat cu explicația sofisticată a tratatului, că ocuparea nu e egală cu anexarea (care avea să urmeze tocmai la 30 de ani) și cu nădejdea, că vor veni timpuri mai bune pentru semilună.

Anglia a tras folos din slăbirea Turciei, ba mai mult și-a asigurat insula Cipru și s-a întins în Egipt. Duelul dintre Rusia și Anglia s-a continuat în Asia centrală. (Afganistan, Turkestan).

3.5 Geneza Triplei Alianțe

În Octombrie 1879 între Germania și Austria s-a încheiat o alianță contra Rusiei. Domnitorii acestor două împărății au considerat de a lor ”sfântă datorie a priveghea și păzi pacea popoarelor. Alianța lor nu avea nici o tendință agresivă, era numai de natură defensivă: **alianță pentru pace și sprijin reciproc!**”⁸⁹ Dacă una dintre cele 2 monarhii va fi atacată de Rusia, ori de altă putere, care era în legătură cu Rusia, cealaltă îi vine în ajutor cu întreagă puterea sa militară, dacă va fi atacată din altă parte, va adopta *neutralitate binevoitoare*. În 1882 s-a alăturat la această alianță și Italia, din cauză că Franța ocupase, la 1881, Tunisul, pe care intenționa să-l ocupe însăși Italia. Existența acestei alianțe a fost adusă de Bismarck la cunoștința lumii numai la începutul anului 1888, când politica revanșardă pentru Sadowa ridicase valuri amenințătoare în Franța, care se pregătea de război contra Germaniei, iar Rusia contra Austriei. În discursul parlamentar rostit la 6 Februarie 1888 spunea Bismarck cu privire la durata contractului de alianță următoarele: «Keine Grossmacht kann auf die Dauer im Widerspruch mit den Interessen ihres eigenen Volkes an dem Wortlaut irgend eines Vertrages kleben, sie ist schliesslich genotigt, ganz offen zu erklären: Die Zeiten haben sich geandert, ich kann das nicht mehr»⁹⁰. Nu e lămurit cuprinsul contractului încheiat cu Italia, și nu se știa, dacă Italia și-a luat vreun angajament și față de Austria ori numai față de Germania, și față de aceasta chiar numai în cazul unui atac din partea Franței, căci în chestia marocană, la 1906, Italia se poziționase pe față contra Germaniei, care rămase numai cu sprijinul Austriei, pe când toate celelalte puteri, inclusiv America, sprijiniră Franța, care astfel a putut să-și stabilească și întindă protectoratul său în Maroc. Împăratul Wilhelm II nu a întârziat a mulțumi ministrului austriac Goluchowski pentru «excelentele servicii de secundant». Iar la 1908, când Austria anexat Bosnia și Herțegovina, Italia nu avu nicidecum atitudinea unei aliate, ci mai curând a unei rivale a monarhiei în peninsula balcanică, năzuind să stăpânească ambele țărmuri ale Mării Adriatice, pe când pentru monarhie Adriatica liberă era chestiune de existență, căci dacă s-ar fi întins Italia în peninsula balcanică, având și legături dinastice cu Muntenegrenii, înjghebând și alianță cu Sârbii și România, ar fi

⁸⁹ *Ibidem*

⁹⁰ Nici o putere mare se poate lipsi ori de câte ori un contract pe termen lung vine în contradicție cu interesele proprii ale oamenilor formularea, în cele din urmă este genotip, pentru a explica în mod deschis: vremurile s-au schimbat, nu se mai poate.(translator online)

strâns ca într-un cerc de fier monarhia habsburgică, de la Sud-Vest până la Sud-Est, unde începea îmbrățișarea Rusiei.

Către sfârșitul secolului XIX se ridică la rangul de mare putere și Japonia, după ce a ocupat în războiul cu China partea de Sud a Manciuriei (1894). În conflictul dintre China și Japonia s-au amestecat 3 puteri europene: Germania, Rusia și Franța. Wilhelm II a alarmat lumea cu pericolul, ce ar putea să-l aducă asupra Europei o invazie a rasei galbene, din partea Asiei. După îndrumările lui zugrăvi profesorul Knakfuss un tablou cu efect: *Budha plutind pe un tron de nori aduce moarte și pieirea rasei albe*. China plăti despăgubire de războiu Japoniei 700 mii. mărci. Astfel în cea dintâi ciocnire a rasei galbene se dovede, că naționalismul este și aici mai tare, decât considerațiile de rasă⁹¹.

Secolul al XX-lea îl deschide, în istoria universală, războiul buro-englez, în care iasă mai trist la iveală lăcomia fără scrupule și fără nici o îndreptățire morală a industrialismului față de eroismul înălțător al celor ce conduși de simțul național își apără moșia, fără a o putea scăpa de jugul străin. Sub conducerea lui Botha, Dewet, Delarey și Krüger Burii se afirmară cu multă vitejie, până când în Mai 1902 Eduard VII le oferi pacea. Prin anexarea teritoriului lor bogat în aur și pietre scumpe puterea mondială a Angliei cresc, întinderea ei asemenea. Anglia stăpânește azi 1/2 din întreagă suprafața pământului și mai mult decât a cincea parte din totalitatea omenirii. Din cauza războiului cu Burii a ajuns într-o «splendidă izolațiune». Mai târziu la 1903, încheie însă Eduard al VII-lea o «entente» cordială cu Franța și o alianță cu Japonia (până la 1915).

Simțindu-se în stare a declanșa lupta cu Rusia, care se întindea prea mult spre Răsărit, Japonezii atacă la 1904 flota rusească de lângă Port-Arthur. Până în Septembrie au reușit să respingă pe Ruși din Manciuria de Sud. La începutul anului 1905 căzu Port-Arthurul. Stossel se predă lui Nogi. Rușii abia câștigară câteva rezultate mai mici. Toate luptele mai însemnate le pierdură. Războiul ar fi durat mai departe, dar Japonezii nu mai aveau bani. Englezii și Americanii nu voiau să le dea împrumut⁹². Englezii profitând de încurcătura rușilor, au cucerit Tibetul de Sud-Est, ocupând Lhasa, capitala lui Dalai Lama. Apoi temându-se că aliații lor Japonezii, prea își întind aripile, nu i-au mai sprijinit. Astfel ei fură siliți să încheie pacea în Septembrie 1905 fără despăgubire de război din partea Rușilor, ceea ce a fost o mare lovitură pentru Japonia, cea mai săracă dintre marile puteri. Mulți Japonezi de supărare au făcut hara-kiri. După convenția încheiată la 1903 cu Franța, Eduard VII ajunse în August 1907 la înțelegere și cu Rusia (Tripla entente) cercă să desfacă și Austria de Germania, dar nu izbuti.

Spre a încurcă itele politice germane în Turcia și Orient, pregăti revoluția junilor turci în 1908, de care a profitat Austria pentru că a anexat Bosnia și Herțegovina. Italia spre a ocupa Tripolis și statele din peninsula

⁹¹ Ibidem, p.213

⁹² Ibidem, p.214

balcanică spre a-și întinde stăpânirea și asupra conașionalilor de sub jugul turcesc.

3.6 Ideea statelor naționale, din ultima jumătate de secol XIX a ajuns treptat, deși cu prețul multor jertfe de sânge, la o serie întregă de mari succese, deși încă nu a biruit pretutindeni. Mai erau încă popoare frânte și împărțite prin granițe politice sub diferite stăpâniri. Mai erau state poli-etnice, în care ciocnirile naționale prefăceau viața într-un adevărat «bellum omnium contra omnes», dar tocmai împrejurările acestea nefirești vor contribui și vor accelera izbânda naționalismului și vor încununa evoluția istorică pretutindeni adată cu realizarea și desăvârșirea statelor naționale la început de secol XX.

Cele două principate române au fost atâtea veacuri despărțite din cauza concepției de stat, după care ele erau considerate ca moșia Principelui, a șefului statului. Când Ștefan cel Mare a ajuns victorios la București, nu s-a gândit să confiște Capitala și Muntenia, ci a respectat dreptul de proprietate al familiei Basarabilor, așezând pe tronul din București un membru din acea familie, pe care-l credea devotat. S-a mulțumit prin urmare să aducă Muntenia în sfera politicii sale fără a se gândi să o anexeze. Numai după schimbarea concepției că țara este proprietatea Principelui și cu înrădăcinarea ideilor de suveranitate a poporului din veacul al 19-lea își face loc ideea unirii printre fiii națiunii din amândouă principatele. Călduroasele opintiri ale Românilor sunt ajutate de la jumătatea veacului de împrejurări favorabile, ivite în urma războiului Crimeii, cari cereau crearea unei bariere contra Rusiei la gurile Dunării. **Dacă poporul român n-ar fi existat, el ar fi trebuit să fie inventat, căci necesitățile politicii europene cereau un pedestal contra Rusiei la Dunărea de jos**⁹³. Astfel năzuințele partizanilor unirii au concordat cu năzuințele lui Napoleon III de a crea un stat la gurile Dunării, care să fie o stavilă contra expansiunii teritoriale a colosului moscovit peste Dunăre. La congresul din Paris (1856) Franța a sprijinit cu multă căldură tendințele Românilor și a izbutit a face să triumfe principiul unirii prin crearea unei Curți de justiție la Focșani și prin unificarea măsurilor și uniformei militare din amândouă țările. Odată principiul câștigat, Românii știură să clădească edificiul măreț al unirii prin alegerea aceleiași persoane în amândouă țările (1859), iar providența făcea că noul ales să aibă toate calitățile cerute pentru a înfăptui opera măreață: pătrundere a împrejurărilor, știință în a le forță și multă abnegațiune și jertfire de sine în vederea realizării idealului. El a pus temelia României prin secularizarea mănăstirilor, împrumărirea țăranilor și realizarea unirii complete în contra voinței Turciei și a altor state vecine. Poporul românesc capătă apoi un principe din o familie strălucită europeană, care continuă opera cu multă încordare și izbuti să ducă barca cea nouă a statului printre cele mai periculoase stânci înălțându-și țara, în urma unui război contra Turcilor în unire cu Rușii, - unde Prințul Carol avu comanda supremă - la rang de stat independent, pe care nu

⁹³ *Transilvania*, An XLV, 1 Ianuarie 1914, Nr. 1, p.7

întârzie să-I proclame regat (1881) - punându-și pe cap *Coroana de oțel*, făurită din tunurile luate de la dușman.

Dar pe cât de grea a fost opera aceasta, de a formă din două țărișoare, nebăgate în seamă, un regat cu autoritate, tot așa de grea a fost consolidarea internă, căci noi n-am moștenit aproape nimic din trecut și a trebuit să clădim totul din nou: școli, cazărmi, linii ferate, drumuri, vapoare, clădiri publice etc. Nu e decât o jumătate de veac și ce drum frumos, ce operă măreață! Totuși nu suntem decât la jumătatea drumului, dar țara noastră va ști să meargă cu aceeași viteză, căci deviza este: înainte și tot înainte!

3.7 Războiul ardelenilor cu ungurii

Mai înainte de clarificarea acestei chestiuni extrem de complexe, care s-a întins pe parcursul mai multor veacuri, am dori să aducem în prim plan poziția oficială, din 1916 a României, respectiv decizia de declarare a războiului. Aspectele privitoare la neutralitate le abordăm în capitolul următor. Așadar decizia era în mâna regelui Ferdinand I, care nu era legat prin nici un fel de angajamente de onoare față de cei care declanșaseră războiul și, totodată, ca urmare a strânselor legături cu oștirea română, sesizase faptul că opinia publică nu era favorabilă unui război alături de imperiul austro-ungar care asuprea pe frații ardeleni, de peste Carpați.

Așa cum aprecia în jurnalul său și regina Maria: *”Ferdinand se găsea în fața poporului său ca o carte închisă. Viitorul stătea în fața lui, dar nimeni nu cunoștea adevăratele lui gânduri. El niciodată nu se pronunțase într-o privință sau alta, nimeni nu ghicise gândurile sale, dorințele și părerile sale. Până în clipa aceea, cu neștirbita sa lealitate, el adoptase fără să murmure vederile și politica unchiului său, niciodată buzele sale nu pronunțaseră vreo părere, vreo critică. Toți ochii erau pironiți cu îngrijorare la el, supușii se întrebau ce se va întâmpla. A doua zi după moartea unchiului său, când se duse la Parlament ca să depună jurământul, el jură să fie un bun român, și cu aceste cuvinte rostite la sfârșitul unui discurs solemn și bărbătesc, provoacă un entuziasm măref; de acum rămânea ca el să dovedească cum înțelege să fie bun român”*⁹⁴. În această adevărată confruntare cu vremurile și cu el însuși, regele Ferdinand a avut alături mari personalități ale României, între care menționăm pe Ion I. C. Brătianu, Nicolae Filipescu, Take Ionescu, I. G. Duca, Titu Maiorescu, Nicolae Iorga, Barbu Știrbei ș.a., care, în ciuda deosebirilor de opinii politice au manifestat disponibilitatea necesară pentru a se putea analiza cu responsabilitate toate posibilitățile și a se adopta, după multă chibzuință, decizia capitală pentru viitorul întregului neam românesc.

Așa cum a demonstrat, prin întreaga sa activitate, regele Ferdinand I s-a dovedit a fi gata pentru a urca, cu chinuri și suferințe, *golgota* sa și a neamului românesc în războiul care a urmat pentru înfăptuirea României Mari. Afirmția că **”va fi un bun român”** a avut un mare ecou în toată societatea românească, deoarece toți se așteptau de la noul rege să ia hotărâri deosebite în împrejurări deosebite. *În aceste împrejurări, Ferdinand I începe a domni, în această zi hotărâtoare de 27 septembrie 1914. El n-are popularitate fiindcă ajutorii, care s-au impus regelui Carol, au făcut tot ce le-a stat în putință pentru ca el să nu fie o forță prin sine însuși. ”Majestate, fii și de acum înainte ocrotitorul celor mici, care numai la Dumnezeu și la rege își pot ridica nădejtile! În marginile puterilor constituționale, care sunt totuși destul de largi în ele însele, consacră zilele pe care ți la va da Dumnezeu pentru înălțarea lor. Ca ostaș, știi că ei sunt cei mai credincioși, cei mai devotați, cei mai buni; că ei dau pentru*

⁹⁴ Neculai Moghior, Ion Dănilă, Vasile Popa- *Ferdinand I văzut de contemporanii săi*, Editura Militară, București, 2006, pp. 59-60

țară ultimul ban și ultima picătură de sânge, fără a cere nimic în schimb pentru dânsule (...) Descoperiți odată și pe acești oameni de treabă, care ard de dorința de a folosi și ei țării! O clipă de hotărâre și țara întreagă s-ar simți întinerită și ar mulțumi aceluia ce a făcut minunea de a o curăța de vechile și grelele ei infirmități. Ea singură nu poate, și nu poți tu singur: împreună ați fi în stare să săvârșiți minunea. (...) Regele s-a născut acum, el nu poate avea scăpări, șovăiri, slăbiciuni. E icoana de bronz a țării, statornică, neînduplecată în cele bune, în cele rele neiertătoare. A trăi, pentru el, e altceva decât pentru noi, care putem căuta odihnă și mângâiere în plăcerile vieții; a trăi e a munci, a crede, a jertfi, a se jertfi.”⁹⁵.

Într-o asemenea idee s-a încadrat și lupta ardelenilor pentru neatârarea lor, care după cum se știe a atins coordonate politice parlamentare, cu o largă susținere. Ei, tocmai această aderență masivă a ardelenilor și unitatea în jurul ideii afirmării drepturilor și libertăților lor speriau pe unguri. Pentru a încerca zădărnicierea acestei lupte ungurii au înăspriț legile de maghiarizare, iar întrunirile cu caracter politic erau și împiedicate și strict monitorizate, după cum și organele de presă erau aspru sancționate. Înaintea declanșării războiului guvernării unguri încercau izolarea românilor față de tron și procedau cu disperare pentru discreditarea lor.

Partidul Național Român, la întrunirea organizată în primăvara anului 1914, adoptase un proiect de rezoluție, care trebuia citit, adus la cunoștință la întrunirea de la Alba Iulia. Guvernul Tisza, avea tot interesul, de-a face și lăsa să planeze asupra norodului ardelean bănuiala iredentismului. Cunoscând claritatea și eleganța gândului cum înțeleg românii credința către tron, credința către patrie și credința către neamul românesc, atâta timp cât tronul nu le-a cerut să se îndepărteze de *neam românesc*, nici ”patria” (înțelegând guvernul ungar de la Budapesta) nu o putea pretinde, și deci nici guvernele și oamenii politici unguri! Firește că astfel de declarații și constatări nu au fost pe placul guvernului Tisza, care tocmai pe tema aceasta și pe asemenea intrigi își contruia, contra românilor și nu numai, discursul de la „Burg” și mai ales cel de la „Belvedere”! Iată explicația dizolvării adunării de la Alba-Iulia. Dar proiectul de rezoluție - care era în fapt manifestul politic al ardelenilor, cerut de grava situație internă și internațională - trebuia citit, cunoscut de popor. Trebuia citit, mai ales, pentru că guvernul maghiar nu s-a mulțumit cu înăbușirea credeului românesc, la Alba-Iulia, ci prinse a face pe grozavul, constituindu-se în acuzator, pringlasul presei ungurești, după cum vom arăta. Ultimul discurs al ministrului de interne, ținut în parlamentul ungar, trăda totul. El acuza, în mod repetat și după ce apărarea și argumentele parlamentare românești fusese înăbușite. Dar adunarea de la Ileana, și hotărârile luate, păreau a fi un răspuns dat guvernanților și ministrului de interne! Importanța enunțurilor făcute de Teodor Mihali, în darea de seamă,

⁹⁵ Neculai Moghir, *Regele Ferdinand I, cuvânt pentru unirea neamului românesc. O poveste adevărată Basarabia 1918*, Editura Tipo MC, Oradea, 2018, p.50-52. Pentru detalii vezi Nicolae Iorga în articolul *O Domnie nouă*, în *Neamul Românesc*, publicat, la 28 septembrie 1914

rezulta din faptul, că acesta fusese desemnat președinte al grupului parlamentar român, și în al doilea - în realitate întâiul - rând președinte al Partidului Național Român!

3.8 Rezoluția de la Ileanda Mare prevedea:

Poporul român din Transilvania și Ungaria întrunit în adunarea populară în Ileanda-Mare, la 8 Iunie 1914, a luat la cunoștință despre gravele fisuri ale noii legi electorale, încalcă pentru ca românii să fie împiedicați vota.

”Având în vedere că poporul român este lipsit de drepturile naționale, și este împiedecat nu numai în limitarea sa națională ci chiar și în exercitarea drepturilor și libertăților cetățenești,

Având în vedere că reforma electorală de curând înfăptuită atât prin împărțirea cercurilor, cât și prin statorirea dreptului electoral, este oprită în mod vădit în contra validității participării a poporului român⁹⁶, având în vedere, că nemulțumirea ce urmărea aceasta stare umilitoare și jignitoare numai în detrimentul poporului românesc și al țării și al întregii monarhii,

Conviins fiind, că aceasta tristă stare de lucruri numai prin înfăptuirea dorințelor exprimate la programul politic al partidului național se va putea înlătura și numai luptând în strânsă solidaritate sub steagul acestui partid va putea atinge ținta sa legală și justă: se exprimă nestrămutata sa credință și alipirea programul partidului național român la organizația sa de partid fiind hotărât a continua lupta politică în deplină solidaritate și fără șovăire.

Tare în conștiință, că poporul român a fost totdeauna și este și astăzi supus loial al dinastiei austriece și că și-a făcut și își face fără șovăire datoriile față de patria în care trăiește, protestează cu toată energia în contra celor ce atribuie poporului român o politică iredentistă străină de firea și cugetarea lui politică. Credința noastră către Tron și patrie poporul român nu o afirmă numai prin cuvinte. Ani de-a rândul părinții și străbunii noștri au dovedit-o în chipul cel mai strălucit prin fapte pentru Tron și patrie. Ei și-au vărsat sângele și oiaie pe toate câmpurile de război a monarhiei noastre și nici odată românii n-au șovăit în credința lor și nu au conspirat cu inimizii țării sau a monarhiei habsburgice. Dacă prin urmare cândva s-ar ivi chiar și între români glasuri contrare, **cauza, care le-ar putea produce, este politica de maghiarizare**, aplicată și în trecut și în prezent ca sistem de guvernare (subl. ns.).

Recunoaște fără înconjur, că între națiunea maghiară și națiunea română există o superiorioară comunitate de interese și e gata a da concursul său pentru siguranța elementului maghiar având și concetățenii noștri maghiari și mai ales guvernele țării să contribuie prin legi, și instituții pozitive la a noastră siguranță, la a noastră întărire națională a românilor din regatul ungar. *Pretinde deci, deplina și neîntârziata recunoaștere a individualității politice naționale a poporului român în cadrele regatului ungar și ale monarhiei*, care recunoaștere este perfect compatibilă cu unitatea statului și cu libera dezvoltare a tuturor celorlalte națiuni din patrie. Solicită deci înfăptuirea fără amânare a unei

⁹⁶ A se vedea răspunsul bihorenilor de la Cercul Târcaia

reforme electorale pe deplin corespunzătoare justelor considerațiuni democratice, și nu mai puțin ocrotirea intereselor economice a poporului român.

În consecință regretă, că în tratativele sale cu delegații partidului nostru național, prim ministrul Ungariei nu a crezut de cuviință să dea poporului nostru garanții serioase și constituționale, pentru libera sa viață națională. Dar fără recunoașterea drepturilor noastre naționale pacea, și de noi dorită, între națiunea maghiară și română este cu neputință a se încheia vreodată. Vedem cu adânc regret, că guvernul prezidat de contele Tisza consideră ca o concesiune reintroducerea catehizării românești și admiterea limbii noastre în școlile primare de stat numai ca simplă limbă interpretativă, deși acele școli sunt susținute și din birurile poporului român, în număr de 3 și jumătate milioane suflete, care prin dările lor de bani și sânge sunt un element tot așa de „susținător de stat”, ca și elementul maghiar. Dar și aceste pretinse „concesiuni”, a căror importanță în caz dacă s-ar executa loial nu o tragem la îndoială, sunt cu desăvârșire nimicite prin menținerea diacezei maghiarizatoare de Hajdudorog, prin condamnarea la pușcărie a românilor, care, bazați pe dreptul firei, pe legi pozitive, bule papale, decrete împărătești, protestează contra înființării ei.

Prin noile prigoniri ale ziarelor noastre naționale: prin întrebuițarea a zeci de milioane de coroane pentru întemeierea de nouă colonii maghiare între români; prin nesocotirea limbii românești în oficiile publice; prin declarația publică a dlui prim ministru, că nici d-sa nu va executa nici măcar legea naționalităților, lege sancționată de Maiestatea Sa și neabrogată; și prin înfăptuirea noii legi electorale îndreptată împotriva popoarelor nemaghiare.

Oricât ar fi de asupritoare sistemele de guvernare sub care trăiește o parte a neamului românesc, noi ne simțim sub raportul cultural un singur popor cu românii de pretutindena și nici o putere lumească nu are dreptul și nu va izbuti să slăbească aceasta coeziune morală, să întunece aceasta a noastră bimilenară și sfântă conștiință. Ea este rodul istoric și cu desăvârșire natural al glorioasei noastre origini comune și ai limbii noastre naționale, în care de două mii de ani se reflectă și gândurile și bucuriile și durerile celor 14 milioane de români. Constată deci, că orișicine atacă și vrea să umilească ființa noastră națională a românilor din Ungaria sau din alte țări, jignește sufletul tuturor românilor.

Poporul român va jertfi averea și sângele său pentru Tron și patrie, însă nici odată nu se va lepăda de legea și limba sa, de pământul, de credințele și tradițiunile sale strămoșești. Pentru nimenea și pentru nimic în lume nu își va jertfi neamul românesc sufletul său: naționalitatea sa. Niciodată Tronul nu ne-a cerut asemenea jertfe și nici patria nu ni le poate cere. Numai partide și guverne fără dreaptă judecată au îndrăznit și îndrăznesc să ceară asemenea jertfe contrare firii și dezastruoase pentru însăși existența țării. În fine exprimă deplina încredere față de comitetul central al partidului, și față de deputații români naționali din parlamentul Ungariei și îi roagă să persiste în lupta ce o duc”⁹⁷.

⁹⁷ *Românul*, Anal IV, Arad, Mercuri 28 Mai (10 Iunie n.) 1914. Nr. 114, p.1

La adunarea de la Ileanda –Mare se strânsese o mulțime de oameni, aproape atât de mare ca la Alba Iulia (peste 10.000 după jandarmeria ungurească), deși invitațiile se făcuseră cu numai 3 zile mai înainte. Dar cum spunea plugarul N. Lazar, „*simțim că trebuie să se întâmple ceva, și acest sentiment împingea poporul să alerge cu dor să audă cuvântul conducătorilor săi*”⁹⁸. Și acest cuvânt trebuia spus în graba mare, după scandalul de la Alba-Iulia! Bineînțeles că pentru mulțimea de peste 5000, curtea filialei de la „Someșana” n-a fost destul de încăpătoare, fapt pentru care adunarea s-a ținut în piață, unde s-a înălțat o frumoasă tribună „*păzită*” - *ca de obicei - de sulițele împănașilor...*”.

Redăm prin glasul vremii acea importantă manifestare patriotică a ardelenilor, la care venise lume și din depărtări cu toate că intriganții ”lățiră faima” între săteni, că numai cei cu drept de vot pot lua parte. ”La intrare în sat o poartă triumfală din ramuri verzi, și înghesuială mare. Părintele Ion Pocol, din Buzaș, salută pe deputatul cercului care sosește, pe jos, de la gară, împreună cu dna și suita oaspeților. Dr. Teodor Mihali mulțamește mișcat. Nu am putut reține cuvintele dâșilor, răpindu-mi atenția scena cum *un jandarm da cu piciorul în spate unui băiețaș*, care n-a luat seamă destul de repede că trebuie să se ferească din calea lui. Pe toată calea taraful de lăutari cântă „Deșteaptă-te Române!” Aclamațiile nu mai vreau să contenească. Sosind la tribună Dr. Ioan Cherecheș, adv. în Dej, veteranul luptelor naționale din acest ținut, propune constituirea. Tot dâșul citise mai pe urmă și istoricul proiect de rezoluție. Se alege: prezident: părintele cu drepturi tradiționale pentru acest post, Ioan Pocol, un preot de rară conștiință și demnitate națională (*ce frumos, că și aci, și la Alba-Iulia „prezidează” preoții crezuți legați și la mâni și la picioare prin congruă!!*); notari dr. Iosif Boca, adv. și Ioan Moldovan, candidat de adv. Pe tribună ia loc lamura intelectualilor din ținut, în jurul dnei Eleftera Dr. Mihali. Părintele prezident salută în scurte, dar bine ticluite cuvinte, pe cei adunați, și dă cuvântul d-lui Dr. Teodor Mihali. Urale nesfârșite, „trăiască, trăiască!” - în părțile acestea, cu faimă de „slave românești” nu se aude decât vorbă românească! - întâmpină în cercul său atât de popularul, deși mare moșier, prezident al clubului parlamentar român. E interesant: Dr. Teodor Mihali, în cercul său e acasă. Astfel se explică poate și avântul în adevăr tineresc, cu care își rosti discursul războinic, în picant contrast cu ramura de măslin, purtată la butonieră. Acest discurs - simbol al luptelor cu demnitate și nu al împăcărilor lașe - va risipi și cele din urmă nelămuriri asupra atitudinii ce a luat și ia partidul nostru. Trebuie să scot la iveală, aci, felul cum țărani din ținutul acesta ascultă discursurile politice, chiar și cele de un cuprins mai superior. Le savurează! Și nu exagerez, întrebuițând fraza asta. O să vedeți ce potrivit, ce variat, și ce imediat subliniază ascultătorii țărani, aproape fiecare propoziție a oratorului. Foarte des se aud uralele de-o notă religioasă: „S-ajute Dumnezeu! Să dea Dumnezeu!”. Mi se spune, că în satele de aci se citesc mult ziarele populare. S-

⁹⁸ *Ibidem*

au făcut dispoziții de altfel și din partea Biroului Central ca să se împartă gratuit mai multe sute de broșuri populare. Dr. Teodor Mihali a comandat vreo 500 de călindare”⁹⁹.

În discursul său - Dr. Mihali, după cuvintele de salutare - reamintea că au trecut zece ani de când la Ileanda Mare s-a desfășurat steagul „activității”, sub deviza „libertate, frățietate, egalitate!” De aceste sfinte porunci ara nevoie mai ales în acele zile, când țara și monarhia avea în afară atâția dușmani primejdioși, iar buna înțelegerea din lăuntrul țării lăsaă mai mult de dorit decât ori și când. Membrii comitetului Partidului Național Român în cea mai perfectă înțelegere au luptat pentru izbândirea acelor principii în parlament și în afară de parlament. Dintre toate acțiunile politice, cea mai grea și totodată mai importantă acțiune a fost pertractarea de pace ce a urmat la invitarea ministrului Tisza. Se aștepta cu drept cuvânt, ca după atâtea suferințe și lupte grele, ce au îndurat românii ardeleni, să poată ajunge la o înțelegere cu guvernării unguri, și astfel, punându-se odată capăt neînțelegerilor și luptelor să se urmeze în deplină liniște dezvoltarea comună pe tărâm cultural și economic. Delegații pentru conducerea tratative cu ungurii, pe deplin conștienți cu privire la marea responsabilitate, ce aveau, și-au dat toată silințele ca să se găsească modalitatea prin care să poată fi aplanat diferendul mare și secular ce exista între poporul român și guvernării țării. Vorbitorul mărturisea sincer, în fața mulțimii adunate că, deși a trecut peste multe și mari greutăți, niciodată n-a avut atât de grea zbuciumare sufletească, ca și în decursul acelor tratative, căci în decursul celor aproape 50 consultări, ce le-a avut cu ministrul Tisza Ștefan au fost și momente când, mai ales la început, avea motive și speranța că pacea, atât de mult dorită, va triumfa, dar spre sfârșitul tratativelor a trebuit să se convingă, cu multă părere de rău, că nici de această dată, cu toate condițiunile oferite, *a fost imposibil a se face o pace durabilă și cinstită.*

Toate acestea le-am pretins - adaogă Teodor Mihali - în baza dreptului firii și în baza drepturilor istorice; căci dacă guvernele voiau binele popoarelor, atunci și popoarele ar fi contribuit la întărirea țării. După această privire retrospectivă președintele partidului, Mihali a prezentat pretențiunile ardelenilor invocate în cursul tratativelor cu ungurii. ”**Durere** însă, aceste pretențiuni ale noastre ministrul prezident le-a respins. **Iar ce a admis și în parte a realizat, pentru noi este de neînsemnată valoare.** Noi Românii recunoaștem fără încunjur că între națiunea maghiară și națiunea română există o superioară comunitate de interese în urmare suntem gata a da concursul nostru pentru siguranța și întărirea elementului maghiar întrucât Ia rândul lor concetățenii noștri maghiari, dar mai ales guvernele țării vor contribui prin legi și instituții pozitive ca să ne asigure libera noastră dezvoltare națională (aplauze!) pe toate terenele vieții publice. Admiterea limbii noastre în școlile primare de stat ca limbă interpretativă, țintește ca prin, această procedură cu atât mai ușor să învețe elevii limba maghiară. **Ce dă guvernul cu o mână, ia cu cealaltă!** (*Din*

⁹⁹ *Ibidem*, p.2

mulțime: dă cu o mână și ia cu două!!) Dr. Mihali înșiră aci doleanțele cuprinse în punctul IV al rezoluției: *episcopia Hodorogului, legea electorală, împărțirea cercurilor* (Ileanda, ca exemplar tipic!) colonizările, etc. apoi continuă: **Cerem o nouă lege electorală** democratică prin care să se introducă votul universal, egal, secret și după comune. (S-ajute D-zeu!) Zi de zi auzim acuze în presa maghiară, de orice partid, și în diferitele întruniri ale Maghiarilor, că am fi iridentişti și panslavişti. Respingem cu toată energia aceste acuze nedrepte și le declarăm de calomnii nebazate. (Nu sunt adevărate!) Opoziția a împiedecat împăcarea noastră (nu le ajute Dumnezeu!) folosindu-se de acuza trădării. Dar pe noi să nu ne învețe ei nici când ce înseamnă iubirea de patrie și loialitatea față de tron. Alipirea noastră către dinastie nu este fățărîtă, ci izvorâtă din inimă și curată ca aurul. **Principiile noastre de patriotism nu înseamnă asuprirea altora, ci libertatea națională, cinstită, pentru toate națiunile,** (Pe aceea ați jurat!) Ei umblă să ne supună la fel de fel de examene, când la examen electoral, când la examen de patriotism. Dar noi am făcut examenul de patriotism pe câmpul de război! (aplauze) Noi nu mai trebuie să facem examene și jurăminte, acolo e trecutul nostru întreg! (așa-i! așa-i!) Vă întreb: Oare o să vorbească tot așa și ei? (vii contestații; care!) Să nu ne pierdem cumpătul și să nu-i mărim pe calea dușmănoasă, căci ura e cel mai primejdios izvor de orientare politică. **Apoi viitorul mai apropiat ne va dovedi, toate popoarele din țară trebuie să ajungă la o înțelegere reciprocă. Aceasta o pretinde chiar existența lui și siguranța dinastiei. Și eu nu-mi pot închipui pe politicianii maghiari oricât de orbiți și preocupați în patimile lor, că atunci când va fi vorba de însăși existența statului, când va fi vorba a fi sau a nu fi, ca să nu-și vină în fire.** Partidele opoziționale aleargă după prietenia muscalilor, a francezilor și după a fraților lor din America. (Râsete!) Orbi ce sunt, nu înțeleg, că rusul, francezul și americanul are să-i întrebe: voi veniți la noi după prietenie, când nu știți prețui prietenia popoarelor la voi acasă? (Aplauze zgomotoase!)”¹⁰⁰

În continuare Dr. Mihali a adus în discuție chestiunea alipirea ardelenilor la Tripla Alianță, și despre greutățile economice și financiare, ce au bântuit în anii anteriori și cele care amenințau și în anul 1914, datorate semănăturilor slabe la grâu. Dar cine-și bate capul cu de-astea la noi, se întreba vorbitorul? În sate se cheltuiesc zeci de milioane pe colonizările de unguri în zonă. Zilnic jurnalele ungurești invocau faptul că opoziția cere guvernanților fortificări la granița către România a Ardealului care ar fi costat miliarde, în condițiile în care poporul era lovit de foamete. Colonizări zadarnice și întărituri fanteziste. Pentru a dovedi lipsa de folos al acestora Teodor Mihali invoca ca argument faptul că sutele de milioanei ruși și dacă ar veni cu brațele goale și tot i-ar potopi. Nu întărituri militare, ”ci întărituri în contra foametei să clădească dumnealor, (furtunoase

¹⁰⁰ *Ibidem*, p.3

aplauze!) și atunci vom ști noi apăra țara!! Căci mare domn e foamea, dragii mei”¹⁰¹.

Apoi, dr. Teodor Mihali a vorbit despre scăderea vamală și importul pe bucate și de scăderea taxelor de transportul pe căile ferate, în timp ce se auzise o voce din mulțime care cerea: ”Să scadă băncile camătă!” La aceasta președintele Mihali a răspuns: ”Sunt vesel că mi-ați dat prilej să vorbesc și de un nou păcat al celor ce conduc soarta țării. Știm cu toții, că în cei din urmă ani, atât de grei pentru plugari, banca țării și celelalte bănci mari, au avut o dobândă cu zeci de milioane mai mare decât a fost. Vedeți de ce au trebuit să urce camătă și băncuțele noastre? Dar noi bucuroși am plăti camete, numai ca să fie. **Noi nu cerem ajutoare de pomană suntem gata să dăm înapoi bucatele și împrumuturile, deși nu din vina noastră au ajuns în starea asta!** Fraților! Când politicienii încăpățânați în păreriile lor birocratice, jurnaliștii avântați în ideile lor stilistice, și savanții de înaltă știință cufundați în demersul teorii de stat vor lua cunoștință despre cele discutate acestea la această adunare afară de chestiile generale și ne-am mai ocupat cu chestii atât de banale, ai chestia lipsei de bucate, chestia pâinii de toate zilele poate vor surâde cu un dispreț suveran. Noi însă știm din propria experiență, că fără pâinea de toate zilele nu poate exista nici individul nici statul. O să-și ia osteneala să vină în mijlocul nostru mai la o zi de vară, când noi dis de dimineață ieșim la munca câmpului, să ne vadă muncind din greu din zori și până seara târziu, să vadă, cum toată ziua nu privim norii pe ceriu și ne rugăm cu pietate la Dumnezeu ca în timp de secetă să ne dea ploaie, să revarsă ploile, neconținut ne rugăm ca să fim mereu fără potoape, ca să nu ne fie nimicită roadă muncii. Atunci, numai atunci vor înțelege suferințele noastre, atunci vor înceta cu surâsele lor sarcastice și înțelege însemnătatea hotărârilor noastre în care *cerem stăruitor pentru regularea râurilor și pentru înlesnirea câștigării pâinea de toate zilele*. Dacă vor avea suflet curat, ne vor asculta și ne vor împlini rugămintele, dacă nu, știm că și ei se prăpădesc cu noi împreună, izbăvirea va fi însă aceea, că noi ne vom scăpa de suferințe, dar ei vor plânge că-și pierd bunătățile lumești. (aplauzele acoperă ultimele cuvinte ale dlui: T. Mihali. Cei de pe tribună și cei de jos întind mâna SPRE felicitare. Taraful intonează un marș!)¹⁰²

Ioan Cherecheș a prezentat Rezoluția, urmată de discursurile rostite de Valeriu Braniște din Banat, care a spus: ”Vizându-vă îmi crește inima ca pâinea albă, căci am venit la un popor cu dragoste către țară. Patriotismul vostru este dragostea către pământ, către țară, către pământul de care pătimim. Cine vrea să ne învețe patrioți, Acei, care zic că patria e acolo unde ti-e bine? Avem o vorbă strămoșească: fie pâinea cât de rea tot mai bine în țara mea!”. Apoi a urmat discursul mai consistent și la fel de plin de învățătură, mobilizator și esențializat pe măsura înțelegerii de către poporul asistent, care a intervenit cu aplauze de acceptare ca într-un dialog, rostit de Iuliu Maniu: ”Ce-aș putea eu să Vă spun

¹⁰¹ *Ibidem*

¹⁰² *Ibidem*

după cuvintele cuminți care a spus Dr. Mihail, și cuvintele calde spuse de Dr. Branisce? Ca o ploaie caldă de vară au căzut în inimile d-voastră cuvintele lor. Lauda vi se cuvinte fiindcă ne-ați trimis ajutor pe cea mai înțaleaptă căpetenie (se referea la alegerea lui Mihali). Aș, vrea să fie aci, acei domni din Pesta, care spun că deputații români nu vorbesc din inima poporului ci din capul lor. (Să vie numai încoace! Le spunem noi ce se cuvine!) Ar vedea ei, că neamul întreg, plugari și cărturari împreună, nu sunt puși la cale de „agitatori”, ci însetați pe urma legilor firii... **așteaptă cu dor ziua, când soarele dreptății va răsări peste capetele tuturor.** (Să dea Dumnezeu!) Două lucruri vă spun. (Furtună de voci. S-auzim!) **De-o fi pământul cât de bun, roadă tot slabă va fi dacă la cârma plugului nu este om priceput. Așa e și cu cârma țării.** Rodnic este pământul țării noastre și totuși trebuie să plece oamenii la America (așa-i) fiindcă la cârma țării stau oameni nevrednici. Să luptăm, ca alți oameni să ajungă la cârmă! De aceea, care asemenea deputatului d-voastră, cunosc lipsurile poporului român și luptă pentru libertatea popoarelor. De-ar fi toți oameni ca dânsul în sfatul țării, așa ar merge treburile cum merg? (Nu! De bună seamă nu!) Nu, zic și eu, căci oamenii pricepuți și cu tragere de inimă către popor, nu mai știu, dar și fac ceea ce e spre binele tuturor. Sunt oameni, cari nu se pot răbda să nu se atingă de holda vecinului. Sunt apoi alții, care zic „io nu mă bag în brazda lui Pătru, dar nici pe Todor nu-l las să se bage în a mea”. Care-i om mai de viață: cel lăsat ori sau cel care-și știe apăra moșia? (Cel care se apără!!) Pe omul acesta îl veți pune în fruntea satului, nu-i așa? (Așa-i!). Veți cugeta și d-voastră, că cel ce-și știe apăra drepturile sale, acela va ști să le apere și pe ale tuturor! Despărțiți totdeauna pe cei credincioși de cei nevrednici, și nu uitați nici când că toate popoarele sunt de la DUMNEZEU! (Strigăte de înțelegere.) Lupta noastră a avut rezultate, orice s-ar zice, iată legea despre școlilor. **Ministrul a poruncit ca în toate școlile religia să se învețe ungurește.** (Urât lucru au poruncit!) Preoții noștri însă nu au făcut după cum le-a poruncit ministrul. Mai bine au respins leafa lor, decât să învețe pe copil în limbă străină religia. Noi cu toții am protestat cât e țara de mare. (Dumnezeu să-l țină pe Măria Sa.) și iată că ministrul și-a retras poruncile. (Aplauze!) Să rămâneți și pe viitor credincioși limbii, legii și neamului nostru. (Totdeauna!) **Vremile de azi nu vor dăinui un veac: ele vor trebui să se schimbe.** (Ne temem că nu!) Ba vor trebui să se schimbe, căci așa e legea firii. Cerul nu poate rămânea înnorat un veac întreg; după furtună trebuie să urmeze soare! (Aplauze! Să dea Dumnezeu!) Cuvintele ce le-ați auzit aci, duceți-le și spuneți-le și celor ce n-au putut veni! (Așa vom face!) Duceți-le ca pe niște comori, și grijiți de ele să nu le pierdeți. Cinstiți pe preoți și pe învățători. Pe părintele Pocol a treia oră îl vedeți aci în fruntea mesei. Doamne bine-i șade dumnealui și Doamne rău le șade celor ce n-au avut poftă să vină aci (trăiască!). De încheiere dl Maniu explică rostul gazetelor pentru popor și îndeamnă pe oameni să cetească aceste gazete!! Dl. Maniu este aclamat și felicitat cu toată dragostea”¹⁰³.

¹⁰³ *Ibidem*

A doua zi ziarul *Românul* reproducea din discursul primului ministru Tisza rostit în fața delegațiilor maghiare și săsești de la Cluj. ”Problema cea mai fruntașă a națiunii maghiare este astăzi chestiunea de naționalitate. Problema e pentru maghiarimea din Ardeal de-o importanță decisivă. Unitatea politică a națiunii maghiare și unitatea națională a statului maghiar la mine nu dau tendințe contrare”¹⁰⁴. Această teză fundamentală primul ministru a avut-o în vedere toată viața (fiind moștenită de la tatăl său, fost premier Tisza Kalman) și în cursul convorbirilor purtate cu unii dintre deputații diriguitori ai Partidului Național Român. *Am încercat să-i conving, că pentru ei este un interes de existență, a se înrola în rândurile națiunii maghiare alcătuitoare de stat, să-i sprijinească năzuințele politice, să-i înmulțească greutatea și puterea, fiind asta pentru Români un interes vital, mai mult decât pentru oricare altă naționalitate, cu excepția celei germane*, susținea în fața delegaților unguri adunați la Cluj. Acele convorbiri n-au avut măcar rezultatul de-a putea câștiga o parte cât de mică a partidului naționalist român, spre marea părere de rău a lui Tisza, căci românii au găsit mai de cuviință de-a rămânea uniți în tabăra acelor care cereau drepturi și libertăți. Cu toate aceste constatări politica ungurească nu s-a schimbat. Datorința unguirilor, ca prin mijloace, în conformitate cu principiului călăuzitor să se silească a împăca un număr din ce în ce mai mare de români cu politica națională maghiară. Aruncând vălul asupra durerilor din trecut, Tisza Ștefan constata numai, că și în trecut au existat tendințe care n-au fost spre folosul nici uneia dintre părți, ci au avut darul numai să producă suferințe și să fie în detrimentul celor două popoare, care au dus spre nimicirea reciprocă.

”E posibil că azi să-și rădă cineva de mine; dar eu, repet, știu, că nici noi, dar nici fiii noștri nu vor ajunge vremea când să nu mai existe agitație naționalistă în Ardeal, dar trebuie să ajungem acea vreme când românii din Ardeal care au mai multă considerație și judecă mai rațional, să se oprească în calea fatală pe care înaintează și la sfârșitul căreia îi pândește pe români primejdia catastrofală, și să urmeze acea direcție corectă pe care o urmează germanii din Ungaria care de bună seamă țin la marele popor german, care de bună seamă sunt mândri de ființa lor germană întocmai ca și românii de ființa lor românească, dar care știu că Germania așteaptă de la ei să dea sprijin guvernamentului maghiar. Așa dar noi, domnii mei trebuie să înaintăm pe calea noastră, așa să meargă guvernul, așa societatea. Despre aceea, spun încă odată, **puteți fi convinși că guvernul cu acei care țin la programul lor politic naționalist, nu va încheia nici un compromis politic.** (Aprobări zgomotoase și aplauze prelungite.) Condiția fundamentală a înțelegerii politice e: să facem totul ceea ce în cadrele statului unitar național maghiar, se poate face în favorul dorințelor lor vrednice de apreciat. După mine aceasta e politica corectă. Aceasta cu o consecvență nealterabilă vreau să o continui, fără considerația că

¹⁰⁴ *Românul*, Anul IV, Arad, Joi 29 Marti (11 Iunie n.) 1914, Nr. 115, p.1-2 (Textul complet în cap. Documentar)

va avea oare rezultat imediat, ori nu, pentru că totuși va avea un rezultat. Dacă noi năzuim de exemplu pe terenul catehizării și în alte chestiuni similare să luăm în considerație dorințele și postulatele respectabile ale românilor și dacă facem tot posibilul să îndreptăm administrația, ca exponenții statului maghiar să fie adevărați părinți sfătuitori, conducători, îngrijitori ai poporului încredințat lor, dacă noi de fapt năzuim să remediem tot răul, toate neajunsurile: aceasta își va aduce roadele și din zi în zi se vor înmulți românii care vor recunoaște, că merg pe cărări greșite când se avântă în labirintul agitației naționaliste și în care într-un moment dat va naște tăria morală să se declare pe față și să urmeze o politică românească patriotică și cu adevărat corectă”¹⁰⁵.

La adunarea de la Ileana au rostit cuvântări apropiate de sufletul poporului mai mulți fruntași ai partidului, parlamentari: cu îndemnuri pentru purtare de grijă copilașilor și vetrelor, ca cel puțin cei ce vor veni pe urma noastră, să se bucure de-o soartă mai bună, decât aceea de care a avut parte neamul românesc de pe coastele munților ce împrejmuie Ardealul. Răul se trăgea de sus de la cei ce cârmuiau țara. Cârmuitorii unguri provocau și trimiteau răul, ca ardelenii să plece capetele de durere și de amar. Lor nu le ”tihneste, să ne vadă fericiți și mulțumiți. Cât de târziu, însă tot vom învinge, căci noi luptăm sub steagul lui Dzeu! **Steagul nostru este praporul, și cel mai mare general din fruntea oștirii noastre este însuș bunul Dzeu.** Nu vă pierdeți nădejdea, căci cel ce ne duce la luptă are să reverse și mult noroc peste capetele poporului român. Urechea voastră și sufletele voastre sunt primitoare. Ascultați de sfaturile ce vă dau cărturarii voștri. *Noi trebuie să fim uniți în simțiri, așa cum razele de soare cuprind bolta cerului întreagă. În jurul marelui vostru căpitan, a dlui Dr. Mihalț să vă strângeți cu toții, ca din cinstea lui să se adaoge la cinstea fiecăruia. Așa cum ați venit astăzi la acest loc, așa să vă înșirați totdeauna în jurul conducătorului vostru”* a spus la întrunire deputatul Gavril Tripon . ”Nu suntem în stare, noi nădrăgarii, să vă spunem cât ținem la voi și cât de drag ni-e să vedem pădurea asta de om în jurul nostru! Iubiți-vă și voi unii pe alții, căci până este iubire de frate către frate, putem aștepta milă și îndurare pe acest pământ”¹⁰⁶. Între timp din mulțime urcă pe tribună țăranul Vasle Hossu din Mesteacăn, un om zdravăn, cu fața rumenă, și cu toată sfiala bunei cuviințe, dar încolo cu toată siguranța de orator, spune întors către mulțime: „Lăsați-mă să mulțumesc în numele vostru”, apoi întors către Dr. T. Mihali: „Ilustre domnule deputat! Vă aducem toată dragostea și toate

¹⁰⁵ *Ibidem.*

¹⁰⁶ *Ibidem.* Au mai vorbit la adunare și la recepție: Gavril Tripon, Dr. Ioan Cherecheș, Dr. Clement Barbul, părintele Aurel Bilțui, Nicolae Lazar din Purcărești, care vorbise la masă timp vreo 10 minute, începând cu un citat din O. Goga. George Gradovicu, Iosif Boca, Octavian Filipan, Ioan Moldovan, Augustin Pinte, Gregoriu Sindean, Victor Mihali, Iuliu Pop, Ioan Anca, Valer Roman, Augustin Mihali, Valentin Drăgan, Petru Poruțiu, Victor Manu, Ioan Șliam, Victor Gael, din Csákiğorbó, Aurel Nyilván din Șomcuta-Mare, Ioan Mureșan, preot din Bârșeu. Părintele Martian, preot Cheșei. Părintele Pop, din Baia Mare.

mulțumitele noastre față de interesele țării, ce ați luat pe umeri... Să țineți neclintit steagul luptelor, împreună cu ceilalți iluștri domni. Cetiți din inimile noastre alipire, și vă asigurăm că și de aci înainte vom împlini glasul și chemarea Dvoastră, ori când vă veți îndrepta către noi. În rugăciunile noastre de seară și de dimineață vom cere ajutorul Domnului pentru lupta ce purtați. Să fiți buni patrioți ai poporului românesc, ai țării întregi și ai monarhiei". Ascultătorii aplaudă, Teodor Mihali, adânc emoționat, îmbrățișează pe iscusitul vorbitor (unul din cei trântiți la examenul electoral!!!) acolo în fața mulțimii.

După receptarea efectului adunărilor populare, dintre care cele de la Alba Iulia, Ileanda Mare, Târgu Mureș, Beiuș, ș.a. au fost imediat atacate de presa ungurească defăimătoare. Astfel că voci din presă citează apariția în „*Pesti Hírlap*” următoarele idei: ”Față de acțiunea de apărare a Maghiarilor din Ardeal, Românii se pregătesc cu putere îndoită pentru desfășurare. Agitația naționalistă mai nouă a pornit în vederea mișcării electorale apropiate, dar are scopuri cu mult mai îndepărtate: vreau să-i dovedească României că nizuințele lor au răsunat în Carpați printre conaționali ei din Ungaria.

Adunările populare din Alba-Iulia și Ileanda-Mare vor fi urmate de în curând de adunarea de la Deva și altele ce se vor ținea în centrele circumscripțiilor românești. Aceste adunări pregătesc întrunirea mare de protestare ce o vor ținea în Sibiu. Vor fi acolo de față reprezentanți din toate colțurile locuite de români, va defila poporul în grupuri mari, pentru că și-au anunțat participarea la adunare mai mulți politicieni conducători ai Ligei Culturale, cărora agitatorii români de la noi vreau să le arate că poporul e cu ei. Adunarea populară de la Sibiu se va ținea la sfârșitul lui Iunie, ori la începutul lui Iulie. Rezoluția adunării românești din Ileanda-Mare acum a ajuns în publicitate. Hotărârile comitetului național român bineînțeles nu cutează să agite pe față împotriva integrității țării, dar și fără aceasta sunt foarte grave din punctul de vedere al ideii de stat. Iar apelul către „întreaga monarhie” de fapt se adresează Vienei, prin urmare ar fi amenințare. Al doilea punct geme de credință loială față de tron; al treilea e ca și un ultimatum”¹⁰⁷

Ziarul „*Világ*” reproducea și comenta discursul caracteristic lui Valeriu Branisce, cel mai moderat și chibzuit dintre membrii comitetului, și care a vorbit „vehement împotriva guvernului, dar și rezoluția însăși aruncă lumina deplină asupra nizuințelor sterpe ale contelui Tisza... Declarația de sub punctul 2 al rezoluțiunii simplaminte trebuie luată la cunoștință. Românii din Ungaria în cultură, economie, tradiția istorică, viața socială se deosebesc foarte mult de conaționali lor din România, încât nu pot fi acuzați de iredentism. Masele românești niciodată n-au făcut politică iredetistă, numai acum i-a venit în minte contelui Tisza să-i acuze pe Români că ar avea astfel de tendințe. E de mare însemnătate și, de sigur, va provoca multe discuții punctul 5 din rezoluție. Acesta desvoltă părerea contelui Tisza, anume că oricare român din Ungaria poate să se intereseze de România și enunță că românii din Ungaria au unitate

¹⁰⁷ Idem, p.5-6

sufletească cu românii de pretutindenea și nu vor suferi ca această coeziune morală să le-o nimicească cineva".

„Pester Lloyd” remarca că la adunarea de la Ileanda Mare oratorii au făcut o critică aspră guvernului și politicii de naționalitate a statului ungar, dar orientările lor critice au fost făcute în conformitate cu prevederile legilor. Oratorii au deci să ”mulțumească moderării lor proprii și corectității lor cetățenești că n-au fost molestați din partea autorităților. Rezoluțiunea primită nu prezintă încă baza, pe care ar putea fi reluate tratativele de împăcare în speranța unui succes cu conducătorii națiunii române; tonul acestei manifestări diferă în chip favorabil de dispoziția, care de pildă a stăpânit după întreruperea schimbului de vederi cu primul ministru. *Faptul că poporul român își manifestează din nou credința și alipirea lui la comitetul național și conducătorii lui, nu-l va surprinde pe nici un cunoscător al stărilor.* Dacă în rezoluție se subliniază loialitatea și dinasticismul românilor din Ungaria și se respinge învinuirea cu iredentism, este aceasta o constatare, de care se poate numai bucura sincer fiecare cetățean. De la început însă trebuie respinsă pretențiunea ca „*poporului român să i se recunoască individualitatea politică*”. Poporul român își poate desăvârși în statul ungar individualitatea sa etnică și culturală. Recunoașterea individualității politice ar fi însă ce a dintâi despicătură în integritatea inviolabilă a statului, ar fi primul pas în direcția tendințelor federaliste. Repețim, rezoluțiunea de la Ileanda Mare nu formează nici pe departe o bază de înțelegere, dar, ea pare a fi ca o revelație a unei obiectivități și vederi mai mature, precum și a unei tendințe spre moderare”¹⁰⁸. „Az Ujság” (guvernamental). apreciază în rezumat scurt rezoluția, fără comentarii. „*Budapesti Hírlap*” (guvern) turba, de mânie, și declara că până-i lumea nu "se va putea înfăptui pacea cu noi..."¹⁰⁹

Trimisul ziarului *Românul* la Târgul Mureș în 7 Iunie 1914¹¹⁰ relatează impresiile adunate și gândurile puse pe hârtie despre ceea ce a văzut la această „mare adunare” fără să vrea, ”se îmbulzește lângă icoana recentă a acestei întruniri ungurești, o icoană, ce mi s-a întipărit acum sunt câteva zile: adunarea noastră din Alba-Iulia. Și omu, omul ce scrie, nu poate amuți glasurile sufletului său fără să deie greș în scris - și eu mă dau învins îndemnului de a pune pe o clipă alături chipurile acestor două întruniri politice. Și poate din asemănarea icoanelor se va cunoaște mai limpede sufletul, rostul ficăreia din cele două adunări. Ziua adunării noastre începuse ploioasă. Furtuna din presară nu s-a mulțumit cu un puhoi de apă, ci până târziu în zi cernu ploaie fină, țiuitoare. Nu vor veni oamenii! Nu vor putea pleca pe vreme de asta la drum! Și până în Bălgrad trebuiau să facă unii zeci de kilometrii, pe drumuri de munte spălate de ape!! Dar oamenii noștri plecaseră, unii de cu noapte, pe viscol, plecaseră la

¹⁰⁸ *Ibidem*

¹⁰⁹ *Ibidem*

¹¹⁰ Adunarea mare din Murășvașarhely. - Az Erdélyi Szövetség nagygyűlése.

Bălgrad la „adunarea românească”. Și pe când pe la amiazi, soarele răzbi norii, din patru părți a Albei-Iuliei se porni a intra în oraș mulțimea de oameni, grupe-grupe cu preoții în frunte, în șir de patru, asemenea unor reînviată legiuni romane, având fiecare grup purtător de insignii: o tablă cuprinsă în cunună de flori, cu însemnarea satului de unde e ceata. Așa vin, în pas de marș, cei de pe Mureș și Târnave cu sumanele întunecoase, muntene cu haine de lână albe... Și ți se pare, că aceste 10.000 de oameni au fost porniți din satele lor de o agitație întetită, de o pregătire a adunării, făcută cu luni înainte; și ți se pare, că aceste mii de țărani au fost instruiți cum să vie, cum să pășească, cum să privească, cum să se ție, ca să deie aspectul acela neîntrecut de ordine, de mândrie înțeleaptă, de bărbăție. Un străin ar crede că spunem povești, când îl asigurăm, că toată astă mulțime imensă a fost pornită de o știre trecută cu câteva zile înainte ca fulgerul prin munți și pe Mureș: „La Bălgrad (Alba Iulia-n.n.) e adunare românească. Conducătorii noștri ne vor spune cum stau lucrurile în țară, ce au lucrat și ce trebuie să facem”. Iar satele în rază de zeci de kilometri s-au mișcat, au ales oameni, care să meargă, să vadă, să aducă solia,- bună ori rea,- și acasă sutelor de mii. Așa a plecat, cu mălaiul merinde în straiță, fiecare din cele zece mii, mânat de nedreptatea și greul ce-l apasă, de dragostea de neam, de conștiința sa națională și de încrederea fără hotar, ce o au pentru conducătorii adevărați ai acestui neam. Iar când au apărut într-un grup, Mihali, Pop, Maniu, Vaida, Vlad și ceilalți șefi a vieții noastre politice, mulțimea de oameni, ce nu isprăvea aclamările, se frământa, se muncea, oamenii se ridicau pe rând pe umeri, să vadă din nou figurile domnilor de român, cari s-au pus în fruntea oastei, ce-și caută dreptate. Fiecare avea o observare plină de dragoste, fiecare avea un cuvânt de la inimă din care izbucnea adorarea, supunerea oarbă ce o au față de șefii lor. Iacă așa era Maniu și acum zece ani; parcă îl ferește și vremea. Uite la ochii lui, blânzi și buni, tot cei vechi. Să vezi când o vorbi... Să vezi, când ne-o spune iară năcazurile ce ne apasă. Doar le știe mai bine decât noi. Și cum ne-am scăpa de ele... Uite Vaida, săracu, îl trântiră la Ighiu cu hămîșag. Da tot o răzbit în casa țării. Asta cunoaște căniile din țara asta. Cel mic e Vlad. Mic da iute ca piperul. Să ni-l trăiască Dumnezeu. Iată-l pe Mihali. Colo e Ștefan Pop de la Arad... tot de ai noștri.... Iar când au început să vorbească, Mihali r» penit, Vaida cu minunatele sale întorsături, caritaminează deodată chestia cea mai grea, Vlad cu pornirea dsale - simțai, vedeai cu ochii, parcă, steaua de sentimente ce leagă întreagă mulțimea. Simțai căldura sufletelor, bățile egale ale inimilor. Nu mai erau conducătorii veniți din patru unghiuri ale Ardealului, nu mai erau zece mii de suflete, zece mii de oameni, veniți de la Ampoi de la Ocna Sibiului, pe Mureș și de pe Târnave. Din miile de dureri s-a închegat o durere, din mii de doruri s-a făcut un dor, din miile de suflete, la suflet. Un suflet, care își constată ranele și cauți înțelepțește leacul. Dizolvarea volnică a fost în urmă supremul argument, ca și care mai potrivit nu ar fi putut ce la nici un caz oratorii, care urmau să iubească. Adunarea a fost tăiată de nefericiții slujbași Roșea, în vremea celei mai frumoase înălțări safletești. Oamenii o clipă

au stat uluiți, apoi au pornit a clocoti sufletele batjocorite, și numai conducătorii adunării au fost în stare a porni oamenii să plece în liniște.

Numai o vorbă să ne spuie Maniu, apoi plecăm! O vorbă de mângâiere. Maniu o clipă apare pe podium, fără să spună un cuvânt. Face un semn cu mâna, ca de rămas bun. Știți mă ce ne-a spus? Maniu a zis să ne aducern aminte de ce-am văzut, de ce-am auzit. Cât trăim ne aducem aminte! Și miile de țărani au luat iară drumul muntelui și a Mureșului, ducând la cei de acasă solie bună: că dreptatea e pe drum, în gând cu puternic argument al stărilor și dreptății de la noi, dat de păzitorii acestui stat nefericit. Așa adunarea „valachilor sălbateci”. Și acum „pornirea națională” din Marosvásárhely.

Cu săptămâni înainte s-a început o întinsă agitație pentru „marea adunare a asocierii ardeleni”. Ziarele independiste din Ardeal în număr mare au încondeiat primejdia Ardealului și necesitatea manifestării grandioase în interesul mântuirii acestui turn de apărare a întregii țări ungurești. „Am ajuns la ceasul din urmă. Dacă nu ne grăbim să mântuim Ardealul, l-am pierdut, și cu el am pierdut tot”. „Azi nu mai are România nevoie de aieronele lui Vlaicu ca să năvălească în Ardealul neîntărit”. „Românii se pregătesc de luptă. Mihai Viteazul arată către Ardeal. Să ne organizăm, să-și ia Matia al nostru din Cluj sabia spre țara valahilor” „Cetățeni, arborati pe case steaguri naționale, De azi începe mântuirea Ardealului!” Dar cetățenii, parcă nu sunt prea conștii de „primejdia valachă” mai de însemnătatea zilei: străzile principale ale orașului abia au putut cumani în tot 6 zile, șase steaguri. Iar foaia de aici a partidului muncii salută ziua mare și oaspeții distinși cam așa: „*De la Erdélyi Szövetség, din adunarea lor, pătrunde în lume o asemenea duhoare, de omul care-o simt nici nu o poate tolera, ci trebuie să o înjure pe departe*” Mântuirea Ardealului e «deviză care aduce grase procente agenților ei”.

Pornită sub asemenea auspicii puțin favorabile, „marea adunare” s-a ținut la orele 2 în fața teatrului național din localitate. Presa nu a fost reprezentată decât de două foi de opoziție din localitate. Lumea din oraș nu se interesează. Ceia mulți nici idee n-au ce adunare se ținea. Se zvonea, că ar fi un congres al oțelierii din Ardeal. Pe scenă au luat loc între alții: Ugrón Gátat, organizatorul și prezidentul adunării, Pronai prezidentul asocierii gr. Bethlen István, Vettan Endre și br. Bethlen Bálint, gr. Teleki Andor, Poldalaghy László, Apáthy István, Dési Zoltán și Biró Balázs¹¹¹.

Clujul a avut senzație mare când a primit în sânul său cu mare alai pe contele Tisza și ministrul de interne Sándor János, împreună cu o ceată întregă de ”mameluci guvernamentali”, pe 7 iunie 1914, veniți cu toții să asiste la o constituire a „clubului muncii” din Cluj. Un corespondent ocazional consemna despre acea vizită următoarele: ”Dimineața deja pe la ora 7 pe strada care duce la gară mișuna o mulțime neobișnuită. Ici-colea, câte un polițai în uniformă, dar

¹¹¹ *Ibidem*

Clujul, Tisza și Românii. De la corespondentul ocazional din Cluj, 7. VI. 1914.

cu atât mai multe mutre cunoscute de polițai în haine civile puteai observa printre public, care nebănuiți de nimeni spionau, ca nu cumva să se întâmple vre-un „atentat”. La gară pe peron puteai intra numai cu bilet de la club, tot așa și la adunarea clubului. Nu știm ce s-a întâmplat deci, dar nici nu suntem curioși. Într-un colț de stradă un grup de studenți români discută aprinși, și unul dintre ei face gesturi teribile și explică. Desigur trebile țării.

La unul observ și indexe, va să zică, ori înainte ori după examen. Mă apropiu de ei și aflu, că e vorba de scorniturile foilor jidano-maghiare din localitate, care lățiseră vestea, că dintr-o mulțime de sate vor veni „valahii” sub conducerea popilor și învățătorilor români, ca cu această ocaziune să-și depună omagiile înaintea mărinimosului împăciuitoar Tisza. „Scandal! Una ca asta nu se poate! Ar fi un blamaj prea mare” - strigă unul dintre ei, cu glas aprins. Cu orice preț trebuie să împiedecăm - întrerupe altul. ”Ar însemna că solidaritatea de care în ultimul timp, cu drept cuvânt putem fi mândri nu există. De la Vlădică până la opincă”. Și glasurile se aprind tot mai tare: „Între conducătorii noștri, între preoți, învățători și țărani, e astăzi atât de perfectă armonia, ca niciodată!” E adevărat - așa e. Solidaritatea este și există. Un suflet de Român n-am zărit, care să fi venit cu scopul. Nici preot, nici învățător. Aici-colea câte un țăran nevinovat din Mănăsturean sau Fenes, stătea și se uita lung și întrebător, neștiind ce va să zică mulțimea mare de domni. „*Mégis, mégis, mari domni au putut veni... oare nouă, când ne-or da drept*”, grăi cu un greu oftat unul, către vecinu-so. Sărmane, țăran român, tu știi, că trăbuie să capeți dreptate. Tu Feneșan și Mănăsturean care cu mândrie și fără frică umbli cu pantlică tricoloră românească pe străzile Clujului, tu dorești din inima ta adevărul și dreptatea. Rabdă numai și așteaptă,.... că va veni.

La Cluj Tisza a primit deputățiile venite din toate comitatele Ardealului. Printre ele o grupă de 50—60 Sași, țărani de la Teaca și Reghin și vreo 100 de țărani și țărance, unguri de la Huedin, - care i-au adus și un cadou lui Tisza. Numai români nu observ nicăieri, cu toate că în vorbirea-i de o oră întregă aproape tot despre noi a vorbit. Și convingerea finală e că: pace cu Tisza, nici când n-om putea face. Cine-l aude pe Tisza vorbind îndată se convinge despre aceasta¹¹².

Întreagă presa vieneză relatase despre rezoluția de la Ileanda-Mare ca despre un eveniment de cea mai mare importanță. „*Neue Freie Presse*” într-un articol intitulat „*O manifestare patriotică românească*” scria despre adunarea poporală, aranjată de Partidul Național Român, la care deputatul Dr. Teodor Mihali și-a ținut darea de seamă, finalizată cu o rezoluție, în care se declara că poporul român ținea neclintit la programul Partidului Național Român și era decis să lupte în deplină solidaritate fără șovăială și pe mai departe”. „*Reichspost*” după o scurtă introducere despre adunarea de la Ileanda-Mare, pe care o numea ca o importantă manifestare, publica sub titlul „*O importantă rezoluțiune a Românilor din Ungaria*”, o traducere foarte liberă a acesteia în

¹¹² *Românul*, An IV, 11 iunie 1914, nr. 115, p.6-7. Discurs publicat în cap. Documentar

limba germană, care în esență reda conținutul exprimat dar pe un ton aspru și înfierător, ceea ce diferea și schimba sensul. Nu putea trece neobservat faptul că traducătorul ziarului „Reichspost” atribuia rezoluției românilor pasagii, cari de fapt documentul nu le conține. Așa de pildă: „Poporul român știe că iredentismul i-ar aduce însuși lui cele mai mari pagube”¹¹³ - nu exista în documentul original. Dar, de și propaganda era bună la atingerea scopului propus.

„*Schlesisohe Zeitung*” din Breslau scria într-un articol intitulat *Politica de naționalitate ungară* următoarele, privind rezultatul politicii de naționalitate a contelui Tisza, care cu mult patos a declarat în cameră că el va acorda concesiile pentru naționalități tuturor națiunilor din Ungaria cu totul independent de rezultatul tratatelor lui cu Partidul Național Român. Dar care erau în fapt dispozițiile contrare? După un termen lung a venit ministrul cultelor și instrucțiunii, Jankovich cu o ordonanță, prin care permitea ca într-un număr de școli, pe care le înșira demonstrativ, să se facă catehizarea în limba școlărilor. Executarea acestei concesiile la aparență era pusă cu totul la discreția preoțimii și a învățătorilor, iar cei care cunoșteau starea acestor două categorii de slujbași din Ungaria, acela știa deja că aceștia nu vor cuteza, să pună în aplicare ordonanța lui Jankovich, astfel că rezultatul pentru copii Germani va fi nul. Astfel traducea în faptă contele Tisza discursurile lui destinate străinătății!

Aceasta procedură a avut drept urmare lupta naționalităților împotriva legii școlare revărsată într-un șir de lupte singuraticice ale părinților împotriva învățătorilor și a preoților și acesta în toate comunele, dacă nu vor întâmpina o obstrucția din partea preoțimii. Considerând primatul regatului Ungariei, Csernoch, aplica cu asprime pedepse severe pentru orice abatere a preoțimii. Numai puțini preoți au îndrăznit să împlinească dorința credincioșilor lor. Așa că prin reforma aparență se pune capăt discuției chestiei de naționalitate atât de neplăcută maghiarimii. Cu reforme aparente se caută să se trăgă de timp, iar dacă stările în Balcani se potoleau cât de puțin, s-ar fi auzit vechiul argument maghiar, că discuțiile și promisiunile au fost numai ecoul unor tratative „cu totul neobligatorii”. Aceasta tactică a guvernului ungar provocau dificultățile monarhiei în Balcani. Unul dintre cei mai moderați oratori ai delegațiunii austriece Dr. Baernreither, a declarat recunoscând deplin caracterul constituțional al Ungariei, că drumul Austriei la București duce în primul rând prin Budapesta. Toate străduințele imperiului german și a diplomației lui de a readuce România la raporturile dinainte, cu tripla alianță, trebuiau să privească astfel ordonanța nu ca o batjocură. Dar nici față de germanii care, chiar răsfirați fiind în trei grupuri, erau circa 3 milioane de suflete, nu se observa altă schimbare, majoritatea naționalităților erau lipsite de drepturi și chiar și sașii din Ardeal, cari afirmativ se bucură de atâtea privilegii, sunt siliți să jertfească din cele 30 de ore de instrucție pe săptămână aveau jumătate destinate pentru

¹¹³ Idem, Nr. 116, p. 8

învățarea limbii maghiare. Continuarea politicii de maghiarizare se observa în chipul cel mai neplăcut nu numai pentru Ungaria, ci pentru întreaga monarhia austro-ungară”¹¹⁴.

Ziarul „*Nagyvárad*” din Oradea-Mare scria revoltat știrea că părintele protopop gr. or. Andrei Horváth din Oradea-Mare cu prilejul examenelor la școala din Peterd (comitatul Bihor) ar fi muștrat aspru pe învățătorul Alexandru Sala pentru că acesta unui copil care nu înțelegea o întrebare în românește! îi puse aceeași întrebare în ungurește. Totodată părintele protopop Andrei Horváth a declarat că nu suferă ca într-o școală românească copiii să vorbească ungurește. Același ziar a publicat și o scrisoare iscălită de țărani George Finat, Alexandru Martin, Iosif Vașadi, Dimitrie David și George David în care aceștia denunță pe părintele protopop moșierului lor Elek Gusztáv rugându-l să le câștige „satisfacție”(!). Numitul moșier a luat un proces verbal cu denunțanții și apoi l-a trimis împreună cu „plângerea” inspectorului regesc-școlar Ludovic Vasady din Oradea-Mare, cerând o anchetă severă și satisfacție cuvenită pentru marea vătămare adusă limbii maghiare. Cei, care-l cunoșteau pe părintele protopop Andrei Horváth nu puteau decât ”să-l felicităm pentru atitudinea demnă și românească de care și de astădată a dat dovadă întru apărarea dreptului limbii românești în școală. Suntem însă pe deplin convinși că faptul denunțat de cei cinci iscăliți nu s-a întâmplat tocmai așa după cum vrea cineva, pe care-l bănuim mult, să-l prezinte”¹¹⁵.

3.9 Notele informative ale serviciile secrete austro-ungare adunau date, dintre cele mai diverse, despre personalități decidente și influente din regatul Român. Informațiile secrete indicau ca sigură orientarea politica unionistă în direcția realizării *României Mari*. Toate instituțiile care aduceau în discuție influența anumitor personalități din România asupra opiniei publice pentru a izola Austro-ungaria și formarea Dacoromaniei¹¹⁶ reprezentau surse de interes. Astfel, se arată în documentul austriac, se pregătea deocamdată, ”terenul numai pentru unitatea spirituală și culturală a tuturor românilor, abstracție făcând românii din Transilvania”¹¹⁷, dar scutișul ei este îndreptat, prin tineret împotriva Austriei, avându-le pe Nicolae Iorga ca agitator, al cărui lucrări istorice sunt pline de ură antiaustriacă, preciza sursa. Liga Culturală, cu sediul la București, coordonată de generalul rezervist Ștefan Stoica influența presa, cu precădere ziarul *Adevărul*, și avea aderenți în armată. Cât privește poziția partidelor politice parlamentare, acestea se subordonau opiniei publice, schimbare ce v-a repercuta foarte puternic asupra românilor din Transilvania, în special. Poziția Românie din sud-estul Europei era privită cu îngrijorare de

¹¹⁴ Idem, Marți 13/26 Mai 1914, nr. 104, p.5. *Politica de naționalitate a contelui Tisza*.

¹¹⁵ Idem, 23 iunie 1914, nr. 125, p.4. Un protopop pomân apărăd dreptul limbii românești în școală.

¹¹⁶ *Nicolae Iorga în arhivele vieneze și ale siguranței regale (1903-1914,)* p.236. Ministerul de Interne Viena, adresa nr. 12535/13, 13 august 1913 *Mișcarea pentru România Mare*, - traducere

¹¹⁷ *Ibidem*, p.238. Era semnată apropierea și implicarea ofițerilor de rezervă în acțiunile politice și culturale

Viena, deoarece ideea de unitate a tuturor românilor era pe cale de a răsturna toate înțelegerile de onoare și familie a casei regale.

Despre situația românilor bucovineni se reținea faptul că manifestă loialitate față de împărat, dar starea materială precară ar putea influența ușor o schimbare de atitudine¹¹⁸. Îngrijorătoare erau însă schimburile culturale reciproce, spectacolele teatrale și așa numita ”afacere a tricolorului, când, încă din secolul XIX, se întreceau în a purta panglici și cocarde tricolore - roșu, galben, albastru - și să înalțe astfel de steaguri la ocazii festive, ca semn al mândriei că sunt români”¹¹⁹. Dacă atunci aceste manifestări, inițiate de intelectualitate, agitatori cu școală, aveau caracter strict de opoziție față de măsurile draconice ale guvernelor locale, de atunci țărani purtau brâie tricolore, fără a li se da conotație politică, dar cu rădăcini naționaliste și manifestări, ca a preoților de altfel, pro Austria Mare (nu pentru maghiari), credincioși și fideli împăratului.

Într-o altă notă informativă către șeful de stat major al armatei cezaro-roiști, Corpul 11 Armată, din Lemberg furniza informații, pe 31 august 1913, din surse demne și foarte demne asupra atitudinii și a stării de spirit nefavorabile față de Austro-ungaria. Și în acest sens s-a verificat prezența generalului Constantin Cristescu și a colonelului Cihoschi pentru realizarea unor convenții militare la Belgrad, în legătură cu campania din Bulgaria. Nici înțelegerile realizate cu Țarul Nicolae I nu erau străine serviciilor austriece care vedeau actele de bunăvoință a guvernului rus ca în ”școlile din Basarabia să se învețe și limba română”. În acest context era de așteptat ca schimbarea de atitudine din România pro unitate națională a românilor să influențeze puternic opina poporului din Transilvania. Sursele austriece de informații identificau propaganda pro-unitate dusă de Nicolae Iorga și junimea română ca motor al acestei lupte, fapt pentru care l-au expulzat în repetate rânduri. Deopotrivă, informațiile austriece, identificau și curente pro-austriece, oficiale sau/și ținerea departe de orice manifestări în rândul preoțimii înalte.

Cea mai serioasă sinteză pe temă a relizat-o șeful statului major austro-ungar, Conrad von Hötendorf către contele Berchtold, ministru de externe, comunicat și arhiducelui Franz Ferdinand¹²⁰ care excludea orice angajare tranșantă a situației până după moartea bătrânului rege Carol I și Frantz Iosif. Despre moștenitorul tronului românesc se exprimau rezerve în următorii termeni: ”Prințul Ferdinand, a cărui inteligență mediocră este însoțită de o anumită malițiozitate de caracter, așa cum de fapt apare la oamenii cu voință slabă dar care vor să apară tari, este supus influențelor din afară și mai ales ale soției sale, care din punct de vedere intelectual îi este mult superioară, nu oferă

¹¹⁸ *Ibidem*, *Vezi și Românul*, nr.216, 2017 din 3/16 și 4/17 octombrie 1913

¹¹⁹ *Ibidem*. Detalii la: Constantin Moșincat, *Steagul – simbol al identității naționale. Comentarii și note la documente inedite*, în *Identitatea națională*, anul II, nr. 2, iunie 2017, p.40-49; Idem, *Povestea steagului*, Editura Tipo MC, Oradea, 2018 / volum în curs de apariție.

¹²⁰ *Ibidem*, p.263. Adresa secretă nr.241/10 noiembrie 1913

decât garanția că în momente grele va fi de partea noastră, în ciuda elementelor ce-l vor copleși. Prințul Carol (II) e altfel, dar, din punct de vedere al Monarhiei, nu e mai bun. El are ceva de la inteligenta și impulsiva mamă, a fost crescut în spiritul ei și în cel românesc-șovin (în principal de către profesorul Nicolae Iorga), este ostil față de străini și e socotit încă de pe acum făuritorul predestinat al României Mari, cea ce înseamnă Transilvania în primul rând și a Basarabiei în al doilea”¹²¹. Sinteza acestei note informative privind îngrijorările privind mișcările subversive ale românilor a fost trimisă și Guvernatorului din Cernăuți, pe 17 noiembrie.

Desigur că activitatea desfășurată de Liga Culturală și Nicolae Iorga în cadrul acesteia va preocupa conducerea armatei austriece. Pe 14 Martie 1914, adresa strict secret nr.881 cuprindea relații despre proporțiile propagandei și starea de spirit din regat și provinciile locuite de români. Se identificau trei elemente comune: agravarea sentimentului ostil anti-austo-ungar; acțiunea viitoare împotriva ei, cu opinii favorabile și în armată și agitații antimaghiare din orașe și de la sate¹²². Primele două atacau direct fără teamă de amenințare armată, laudându-se și crescând încrederea în armata română, care era însărcinată să elibereze pe frații subjugăți din monarhia bicefală, cu tot elanul și entuziasmul. Ostilitate față de nedreptățile îndreptate împotriva românilor din monarhie au fost susținute de demonstrația, organizată de Liga Culturală, la care 200 de participanți au strigat ”Jos Austria, Jos Ungaria, Jos adunătura austro-ungară”, conform raportului semnat de contele Ottokar Czernin, trimis cu telegram nr. 126, din 30 Martie 1914, manifestări pe care primul-ministru Brătianu al guvernului regal român ”le regretă, produse ca urmare a nefericitului apel din *Viitorul*, incidente provocate de adversari iresponsabili”¹²³.

Urmărit continuu, și expulzat din monarhie Nicolae Iorga avea să afirme și să prevadă dezmembrarea ”imperiul de muzeu și de veche garderobă al Austro-Ungariei”¹²⁴. Atunci ceasul nostru va veni, dar numai atunci, când, asupra ambițiilor zdrobite, ideea senină va putea să cumpănească dreptățile naționale care azi ni se întrevăd deasupra măcelului. Neutralitatea pentru români însemna doar o prelungire de termen și nu o abdicare, o renunțare, căci nația care renunță și abdică de la drepturile ei naționale nu merită să trăiască. Aceste convingeri, precum și puterea sa de a influența opinia publică, politică și statală erau de mult creionate de serviciile secrete austriece. Acei bieți săteni români din Văile Ardealului, de pe câmpurile mănoase ale Banatului și Ungariei, din Munții Maramureșului, căci ca și ai lor și ai noștri de același sânge, din preajmănistirilor Bucovinei s-au dus să-și verse sângele pe steagul care este al unuia și al altora dar al nației române nu e. Iorga atrăgea atenția șefilor militari din împărăția bicefală ”care clipește din ochi cu bucurie că au găsit momeala

¹²¹ Ibidem, p. 264.

¹²² Ibidem, p.289

¹²³ Ibidem, document nr.110, p.296

¹²⁴ Gh. A. Știrbăț, *Nicolae Iorga și Marea Unire*, în <http://cimec.ro> - <http://istoriebv.ro>, p.91

valahului, care face să spumege, să turbe, să biruiască, să moară”, că acel steag nu e decât ”forma materială care flutură în aerul liber și îndeamnă la luptă a tuturor avânturilor către neatârnare, către războiul nostru?”.

În această credință istoricul își exprima speranța că acel steag se va întoarce ”o să-l vadă sate și târguri din Ardeal, o să-l vadă și-o să-l ție, pentru că el reprezintă un ideal, o dorință de neatârnare și sete de luptă”. Încrederea nestrămutată în izbânda luptei pentru unitatea națională îl face să afirme cu tărie: ”și să știți că urmașii noștri în ciuda tuturor puterilor lumii supt acest steag pe care în neștiută durere și întuneric voi l-ați înălțat, desfășurat și sfințit vor fi tot împreună. Eu nu mă uit cine poartă steagul, eu steagul țării îl văd, eu steagul țării îl apar!”

Perioada neutralității nu însemna intrarea savantului într-o stare de așteptare a momentului intrării României în război, când să-și reia activitatea pe tărâmul luptei pentru unitatea națională. Revine în noiembrie la conducerea Ligii Culturale, pe care caută să o readucă ”într-o atitudine corectă și cuviincioasă”, când ea ”nu-și putea înfrâna o clipă măcar optimismul clocotitor”.

După izbucnirea războiului, Bucureștiul devenea locul de refugiu și de stabilire a elitei ardeleni care continua lupta pentru dezrobirea provinciei de peste munți, avându-i în frunte pe V. Lucaciu, O. Goga, O. Ghibu, C. Bucșa. Octavian Goga a motivat refugiarea militanților ardeleni în capitală, ca un element de siguranță pentru că ”viitorul nostru politic nu este decât un punct de sprijin, un singur punct fix pe care ne putem rezema: acesta este regatul fratelui nostru liberal”. Militanții dezrobirii Ardealului și o mare parte a oamenilor politici din regat, aflați în opoziție, care doreau cu insistență denunțarea neutralității și aderarea României la *Tripla Înțelegere*, vor pune bazele, la 26 octombrie 1914, Acțiunii Naționale, condusă de Take Ionescu¹²⁵.

Deschis la 14 decembrie 1914, Congresul Extraordinar al Ligii Culturale era chemat să aleagă noua ei conducere care să canalizeze toate energiile să atenuze disputele și să o orienteze de la unitatea culturală către unitatea politică. Nicolae Iorga la cei 43 de ani era o personalitate de prim rang a științei și culturii românești. Deputat în Parlament începând cu 1907, apostol pe tărâmul luptei naționale, îl prezintă pe marele istoric drept persoana cea mai (indicată) îndreptățită la funcția de președinte al Ligii.

Reprezentanții Ardealului și cei din Regat s-au orientat spre V. Lucaciu, vechiul memorialist, un simbol viu al luptei românilor din afara actualelor granițe politice pentru drepturi naționale. El, "leul din Sisești", ajuns acum la o vârstă înaintată "o icoană sfântă, ca niște moaște pe care le poartă lumea la procesiuni". Marele învățat s-ar fi așteptat să fie el nominalizat pentru această funcție ca o recunoaștere a îndelungatei sale activități în domeniul luptei naționale. El devenise un simbol atât de puternic încât lumea nu era încă obișnuită să-i "atribuie roluri în afara câmpului științei și a naționalismului militant". Mulți din cei angrenați pe făgașul activității pentru unitate națională

¹²⁵ *Ibidem*, p.96

nu apreciau calitățile organizatorice ale profesorului, iar unii considerau chiar mai dificilă colaborarea cu el.

Marelui patriot și de spirite călăuzitoare dr. Vasile Lucaciu, i s-au dedicat o semă de studii și articole¹²⁶. Salutăm demersul autorilor care au surprins aspecte și fapte cotidiene din activitatea preotului, politicianului și eruditului prelat. Viața și activitatea de maturitate a lui Vasile Lucaciu se suprapune peste una dintre cele mai frământate timpuri ale devenirii și împlinirii aspirațiilor colective ale românilor: Unirea. Este incontestabil faptul că el s-a alăturat și înrolat voluntar în frontul luptătorilor pentru realizarea idealului național, dintr-o pornire lăuntrică. În acest suiş, suferințele personale din temnițele ungurești, greutățile materiale și eforturile intelectuale nu l-au oprit din marșul triumfal spre marea unire, în care a crezut și sperat. Fără a privii scolastic cronologia faptelor, menționăm între multele lucrări consacrate marelui memorandist și cele care susțin că nimic nu-i mai adevărat și mai profund că spusele sale, „...*acolo unde sunt eu, acolo bate inima Ardealului.*” după cum reținea în articolul său Daniela Bălu (p.39 -), .

Vasile Lucaciu s-a autodefiniț ca *protestatar istoric al Ardealului Românesc o jumătate de veac*, fapt pentru care, oricât ne-am strădui și tot nu am putea cuprinde între copertele unei singure cărți uriașa sa personalitate. Și totuși, temerarii cercetători au încercat, și reușit, în bună măsură, și cu argumente solide, să ni-l prezinte pe „Leul de la Sisești” într-o privire, din unghiuri diferite, care surprinde caracterul și atitudinea sa statornică pusă în slujba neamului pe care l-a servit, cu toate puterile și credința sa. Chemat parcă de Pronia divină să facă religie din cultura și istoria națională, dr. Vasile Lucaciu a fost la amvon călăuză pentru popor, la tribună port-drapel al interesului național, iar printre străini un adevărat apostol al neamului său.

Împărtășea valorile iubirii îndelung răbdătoare, căci iubirea neamului nu invidiază. Iubirea nu se îndărătnicește, nu se trufește, nu se poartă în necuviință, nu caută ale sale, nu se întărită, nu gândește răul, nu se bucură de nedreptate, ci numai în adevăr plăcut lui Dumnezeu. Toate le suferă, toate le crede, toate le speră, toate le rabdă, „iubirea nici odată nu cade, chiar de profețiile vor lipsi, chiar limbile de vor înceta, chiar știința de se va strica”. (Cor. 13,1-8.). La înălțimea aceasta morală, ne vor iubi și aceia, care astăzi ne urăsc, remarca Roman R. Ciorogariu în articolul inaugural al revistei *Cele trei Crișuri*. De o astfel de iubire a avut parte din plin preotul Vasile Lucaciu și în pelerinajul său din America, după cum reține prof. Nicolae Pop (la p.34) „*Dorim să cooperăm pentru realizarea ideilor proclamate de Dumneavoastră, spre binele umanității și de aceea rugăm pe Excelența Voastră* (referire la președintele american) *să ne*

¹²⁶ Prin purtarea de grijă a colonelului Voicu Șichet, mai mulți autori îi aduc un binemeritat omagiu și o frumoasă cunună de recunoștință prin publicarea, unui volum de comunicări și articole de cercetări științifice - la centenarul Unirii celei Mari, la temelia căreia eroul nostru național a contribuit, cu toate puterile sale. Volumul prefigurează complexitatea personalității eroului nostru național sub titlul: *Părintele Vasile Lucaciu în revista sătmăreană „Eroii neamului”*.

arate calea și mijloacele prin care am putea să cooperăm cu glorioasa Armată Americană, pe orice front, pentru realizarea idealului nostru național și să sfărâmăm lanțurile sclaviei seculare a maghiarilor, pentru a crea România Mare, care va constitui una din cele mai mari satisfacții ale lumii civilizate”.

Octavian Goga, alături de care Dr. Vasile Lucaciu a condus lupta pentru ca neamul românesc să-și poată dura existența pe temeiurile libertății, dreptății, progresului și democrației, îl caracteriza ca pe un „mândru senator roman”, care a protestat mereu „cu glasul plin de sonorități de clopot, tunător ca o răzvrătire”, om care se „află pe toate cărările”(p.296). Pentru neamul său a fost deopotrivă învățător, diplomat, militar și preot credincios. Și cât de minunat s-a rugat preotul Vasile Lucaciu pentru neamul românesc aflăm din materialul semnat de dr. Viorel Câmpean¹²⁷ „Tu știi, că Românul numai pentru onoarea sa se luptă; nu lăsa, ca onoarea noastră să fie călcată de cei orbiți de trufie. Oh Doamne! Curmă suferințele poporului Tău ca în pace să-ți putem servi Ție, părintele nostru! și ca în ziua cea mare, când seamă ne vei cere despre viața noastră pe pământ, cu conștiință liniștită să-Ți putem răspunde: <<O Doamne în lume cât am stat, În ochii ei plini de-admirare, Pe tine te-am reprezentat>>”.

Volumul *Părintele Vasile Lucaciu în revista sătmăreană „Eroii neamului”* are meritul incontestabil de a aduce pe tărâmul istoriografiei românești aspecte inedite, sau mai puțin cunoscute, care conturează personalitatea lui Vasile Lucaciu în dimensiunea sa culturală, religioasă și în misiunea sa patriotică de contributoriu la marea unire, la a cărei centenar salutăm acest eveniment editorial, bine venit. La depărtarea colbului după faptele sale îl vom remarca pe Vasile Lucaciu ca stâlp în calea acelora care voiau ca toți să purtăm nume unguerești, să ne dezrădăcinăm în credință și să ne abandonăm obiceiurile și tradiția originară: traco-dacă!, adaptată timpurilor noi.

În vremurile tulburi când neprietenii unguri fluturau amenințător armura zăngănitului de arme, Vasile Lucaciu și-a întărit credința, și-a adunat energiile și a luptat pentru drepturile semenilor ardeleni. Rostul publicării volumului *Părintele Vasile Lucaciu în revista sătmăreană „Eroii neamului”* îl rezumăm a fi cuprinzător de fapte și atitudini exemplare, de mare învățătură pentru generațiile viitoare, iar cartea este cel mai de preț semn al datoriei pe care o avem față de aceea care au făurit acum un veac România Mare. Dr. Vasile Lucaciu a fost unul dintre acei bravi români care a pus amprenta faptei sale la temelia realizării idealului național. Salutăm deopotrivă demersurile cercetătorilor sătmăreni care s-au aplecat să tămâieze cu slova lor faptele *Leului de la Sisești*.

Lectura volumului *Părintele Vasile Lucaciu în revista sătmăreană „Eroii neamului”* va fi, cu siguranță, un exercițiu intelectual confortabil pentru cititor, răsfățat de cercetători cu documente semnificative pentru creionarea personalității eroului omagiat. Grupajul tematic, propus de colonelul Voicu

¹²⁷ O rugăciune rostită de părintele dr. Vasile Lucaciu în Biserica *Sfântul Gheorghe* din București p.49

Șichet, permite să ne mișcăm cu ușurință de la o problematică la alta, după cum și Vasile Lucaciu a făcut-o: să-l descoperim în conștiința locuitorilor din satul natal, Apa; să-i cuprindem viața tumultoasă și activitatea din cele de 70 comunicări, întinse pe 430 de pagini; să-l admirăm în sânul familiei, al prietenilor și tovarășilor de luptă; să-l prețuim ca erou național, memorandist, voluntar printre prizonieri, cărturar al limbii române!

Cu siguranță că dorința autorilor de a pune la îndemâna celor interesați de personalități, care au luptat pentru unire, sinteza materialelor îndelung cercetate, în forma autocenzurată, astfel că demersul științific se susține pentru reconstituirea unor fapte reale, asupra cărora conchidem, că au dat dimensiune astrală României Mari. Noi cinstim faptele înaintașilor, căci deasupra tuturor vremurilor, acestea vor dăinui, după cum ne îndatorează la veșnică recunoștință și dr. Vasile Lucaciu.

Doina lui Lucaciu și Așteptându-l pe Lucaciu, poezia lui Ioan Tipu Sălăjanul, urmate de o bogată iconografie de epocă, și de evenimente de comemorare a părintelui Vasile Lucaciu, așa cum au fost în timp și cum s-au reflectat în revista sătmăreană. Prefațată de dr. Teodor Ardelean, cartea a fost lansată, în prezența publicului și a copiilor din Apa, județul Satu Mare, pe 21 ianuarie 2018, omagiind și în acest fel ziua de naștere a marelui patriot. La casa memorială „Vasile Lucaciu” din Apa s-a înălțat steagul României pe un catarg. La Căminul cultural s-a mai lansat și un alt volum monografic, semnat de prof. univ. dr. Simion Retegan¹²⁸ cu titlul semnificativ: *Luptând pe două fronturi: memorandistul Vasile Lucaciu*. Ambele apariții editoriale fiind salutate și apreciate pentru rigoarea științifică și efortul cercetătorilor semnatari.

Despre evenimentul din 21 ianuarie 2018 presa sătmăreană a relatat pe larg. Iată câteva spicuiuri¹²⁹. Invitați de seamă au onorat manifestarea organizată pentru a preamări opera nepieritoare a lui Vasile Lucaciu.

De ce oare s-au învrednicit întratâta ardelenii contra ungarilor din împărăție? Pentru că aceștia, după cum am arătat prin vocea lui Koșuth Lajos, de la el încoace toți, au îmbrățișat politica de maghiarizare a românilor și de înecare în masa ungurească. Nici un drept nu aveau, și l-au arogat. Să nu se audă decât ungurește. Și aceasta reprezenta politica statarială promovată de unguri. Iată un

¹²⁸ Simion Retegan, *Luptând pe două fronturi memorandistul Vasile Lucaciu*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2016; Ediție aniversară la 100 de ani de la Marea Unire, Editura Societății culturale Pro Maramureș ”Dragoș Vodă”, Cluj-Napoca : prof. Augustin Iuga, *Vasile Lucaciu, acte, documente, procese*; Tiron Albani, *Vasile Lucaciu - Leul de la Șișești*;

¹²⁹ <http://www.buletindecarei.ro/> *Se spune simbolic un catarg realizează legătura dintre cer și pământ, un catarg cu drapelul țării noastre leagă România de jos cu România de sus, ne leagă cu strămoșii noștri a căror exemplu trebuie să-l urmăm, iar unul din aceștia e Vasile Lucaciu. În vremurile pe care le trăim trebuie să fim cu toții ca Avram Iancu și să ne manifestăm ca Vasile Lucaciu pentru că războaiele nu se mai duc cu arma în mână ci pe plan diplomatic, economic. În zilele noastre sunt mult mai utile mijloacele pe care le-a folosit Vasile Lucaciu. Îi felicit pe cei de la Asociația Tempora pentru ridicarea acestui simbol. Fiind an de centenar cred că ar trebui să continuăm să ridicăm asemenea simboluri în tot județul Satu Mare*” a spus prefectul Darius Filip

document relevant pentru a dovedi *lingușirea și bătutul pe umăr* emanat de primul-ministru Contele Tisza adresat învățătorilor români, după începerea războiului. Este cunoscut - și de o deosebită valoare din toate punctele de vedere - zelul corpului învățătoresc român în colectarea de pansamente și albituri pentru ajutorarea soldaților răniți în război. Dascăli nemobilizați și preoții din sate au colectat "pieptare și pănură de lână pentru scutirea vitejilor noștri soldați de frigul greu al iernii, ce-l vor întâmpină pe câmpiile de război din Rusia". Hărnicia și patriotismul învățătorimii române a ajuns și la cunoștința ministrului președinte, contele Ștefan Tisza, care apreciind această muncă nobilă a adresat lui Ioan P. Lazar redactorulul *Gazetei învățătorilor* și președintelui comitetului *Jertfa învățătorilor români* următoarea scrisoare de mulțumire: "Preastimate domnule, Venindu-mi la cunoștință valoroasa acțiune de colectare realizată de corpul de învățători români și rezultatul strălucit al actului de voluntariat, Vă exprim mulțumită și recunoștința mea patriotică. O lature înălțătoare de suflete a acestui război, în care suntem puși la grele încercări, este și aceea, că va aduce un viitor mai frumos și mai bun pentru patrie și totodată va apropia inimile unora de a celorlalți, deschizând sufletele tuturor pentru o dragoste și încredere reciprocă. Domniavoastră încă săvârșiți aceea muncă nobilă, care deschide sufletele și dobândește inimile. Bunul Dumnezeu să Vă binecuvinteze pe toți, pentru aceasta faptă bună și nobilă"¹³⁰. Cele două destinații exprimau, la rândurile, mândria față de hărnicia dovedită a învățătorilor pentru acele timpuri de grea restriște, iar scrisoarea ministrului-președinte era, pentru toți, un document într-adevăr prețios, și venit la timp, pentru că românii din această țară (Ungaria-nn.) sunt - așa cum i-au crescut acești dascăli modești - "un popor credincios, harnic și viteaz, care bucuros își varsă sângele pentru binele patriei comune în nădejdea unui viitor mai liniștit și îndestulit"¹³¹.

În contrast cu acel document ministerial, ziarul *Românul* publica un articol devastator la adresa *maghiarului* care și-a pus în gând să devină *nația europeană cea mai importantă*, axa sau pivotul în jurul căror să se învârtască toată caleidoscopica desfășurare a vieții internaționale europene, dacă nu chiar mondiale. Suferind de un fel de *elephantiasis sufletesc*¹³² al cărei simptome se manifestau fără întrerupere, și zi de zi cu mai mare accentuare. Contele Tisza Kalman, prin discursuri sforăitoare (cum era și în exemplul de ami sus), cu rost și fără rost, în orice ocazie, oferea în chip nu numai solemn, dar mai ales emfatic, Triplei Alianțe sprijinul nației maghiare, ceea ce era egal cu a zice: "să nu vă temeți de muscal, să nu vă pese de pierderea eventuală a prieteniei României"¹³³.

Toate acestea erau *floare la ureche*, câtă vreme nația maghiară va binevoi prea grațios să nu-și retragă mâna ei ocrotitoare de pe Austria, Germania

¹³⁰ *Biserica și școala*, an XXXVIII, p.358-359

¹³¹ *Ibidem*

¹³² *Românul*, Anul IV, Arad, Marți 17/30 Iunie 1914, Nr. 131, p.4

¹³³ *Ibidem*

și Italia. Cum, din contră, nația maghiară, săraca, avea cea mai mare nevoie de sprijinul și de ocrotirea triplei alianțe, dar imaginația și fudulia grofească era mare. Despre așa ceva nu admitea ungurul să i se vorbească căci ”se va uita la tine cu ochii holbați, ca la un nebun, adică așa ca și când tu ai fi nebunul! Dar e adevărat că și aceia care ar trebui să-l supună la un tratament de vindecare sau cel puțin de ameliorare a stării în care se găsește, urmează un ciudat sistem, acela care s-ar putea numi al temerii de contrazicere”¹³⁴. Sunt boli pe care, în adevăr, contrazicerea pare a le înrăutăți, cărora în tot cazul ea le exagerează manifestările simptomatice, lucru ce pare că trebuie evitat, după o oarecare terapeutică. Dar oare unde, oare la ce se va putea ajunge, cu un astfel de sistem de cruțare, de continuu și repetat menajament a tuturor fanteziilor și capriciilor pornite din ”megalomania aceasta progresivă, ce amenință nu numai pe bolnav dar amenință tot mai mult și pe vecinul veșnic îngrijorat?”¹³⁵

Îi bate maghiarului prin cap că lui îi trebuie fortificații care să-i asigure mai bine ”**înghițirea de vii a Valahilor din Transilvania**, (subl.ns.) metodă prin care să mai crească, să se mai îngrășe cu jumătate din actuala-i ființă trupească națională. Și de la Viena nu se cutează a se contrazice o asemenea injocățiuine, se trimit chiar comisiumi ca să *studieze* chestiunea, în tot cazul un act de măgulire față de expresiunea dorinței maghiare. Și așa trebuie să fie, căci altminteri, iată de la Budapesta are să **pornească peremptoria pretenție**, ca sediul ministerului comun de război să se mute și să se stabilească în capitala Ungariei ca să nu mai fie apoi atâta discuție”¹³⁶.

Timidă, Viena obiecta că acel minister, precum și acela al externelor, de asemenea comun, au prea multe ramificații de organizare în capitala austriacă pentru ca să poată fi strămutate, dar iată este al treilea *minister comun acela al finanțelor*, care s-ar putea ceda. Maghiarii se mulțumeau, bineînțeles așteptând. Și se mulțumeau cu atât mai mult, cu cât în chestiunile externe influența lor se exercita cu toate că sediul ministerului era la Viena și chiar în chestiunile militare, porniră o lovitură energică a ripostei. Apoi nu era nici un motiv ca apetitul să se oprească. Ungurii cereau pe seama lor Bosnia și Herțegovina. *Ungurii*, se preciza în articol și nu Ungaria, deși ei se prevala de *așa-zise drepturi istorice*, ale *regatului*. Însuși contele Tisza, iarăși el, ca cel mai *moderat* dintre megalomanii maghiari a spus în delegații „rezolvarea definitivă a problemei Bosniei și Herțegovinei nu e posibilă decât printr-o încorporare organică a acestor provincii în statul ungar”. Iar *statul ungar*, după concepția ungurească, atunci în vigoare prin brutalitate, însemna **limba maghiară obligatorie în toate școlile din Bosnia și Herțegovina** (subl. ns.). Micul popor maghiar, numeric, cam jumătate cât întreg neamul românesc, creștea astfel văzând cu ochii. ”*Dar cât a crește? El crește ca broasca din fabulă, fără să se*

¹³⁴ *Ibidem*

¹³⁵ *Ibidem*

¹³⁶ *Ibidem*

gândească atâta cât ar trebui la siguranța pielii proprii, ei punându-o în mare primejdie, și aceasta în orice înțeles am lua constatarea aceasta”¹³⁷.

Cu adevărat maghiari în monarhia austro-ungară erau dictatorii din Tripla Alianță. Ei subordonau milioanele de români, slovaci, ruteni, sârbi, și pretindeau Bosnia și Herțegovina pentru ca să fie tot o apă în **Marele ocean maghiar! destinat să cuprindă globul întreg**. Ungurii închideau ochii să nu vadă, își astupară urechile ca să nu audă toate acele glasuri care se ridicau în corul tot mai armonios și mai unanim, al necesității europene de a se face în sfârșit dreptate și poporului de patru milioane al românilor din monarhia austro-ungară. Și pentru ca să se recâștige prietenia prețioasă a României de la sud, a acelei țări a cărei alipire, sau realipire de alianța puterilor centrale nu se putea înlocui cu nimica în lume, - prietenie neapărat condiționată de tratamentul conaționalilor din alte țări și mai ales din Austro-Ungaria unde, cum scria profesorul Simion Mehedinți, „viețuiește aproape jumătatea națiunii noastre pe un teritoriu aproape tot atât de mare cât regatul român”. Și iată încă o mare, o capitală, o zdrobitoare deosebită între România de la sud și „România de la nord”, din punctul de vedere al însemnătății lor pentru alianța puterilor centrale: Prietenia Svediei mai este și absolut izolată, pe când prietenia - sau neprietenia - României, însemnează în același timp și cea a neamului românesc întreg, din care numai jumătate alcătuiește regatul român¹³⁸.

În acele vremuri de grave și mari primejdii, necunoscutele pentru frunțașii ardeleni le reprezentau atitudinea viitoare a curții de la Viena într-un conflict viitor, în care ar fi fost angajată România, și de partea cui se vor situa aliați: de partea ungarilor, ori al românilor¹³⁹. Socoteala pe care și-o făceau cei mai mulți dintre politicienii maghiari de a forța înstrăinarea României de alianța puterilor centrale, pentru ca apoi să nu mai aibă absolut nimic de zis împotriva politicii de hegemonie maghiară, zdrobitoare de naționalități. Era o socoteală din care erau intenționat neglijate câteva elemente necunoscute, sau cel puțin incerte. Tocmai asta va face ca scenariile imaginate de unguri să nu se potrivească deloc cu realitatea. Prima din aceste mari necunoscute, de care politicienii maghiari nici nu voiau să audă, necum să o rezolve, sau să țină seamă de ea, era: **puterea de rezistență proprie a neamului românesc**. Acest fenomen, care nu trebuia să îi surprindă pentru că, deși a pătruns destul de adânc în convingerea românilor ardeleni, nici măcar ei nu își făcuse calculele ferme de viitor bazându-se pe această caracteristică. După mai bine de o mie de ani de experiență, fără nici o îndoială hotărâtoare, tresăririle au fost de natură a avertiza și nu de a zdrobi, prin împotrivirea colectivă a tuturor românilor.

Zadarnice s-au dovedit a fi încercările ungarilor de a Ardealului realiza fortificații pe la cele zece strâmtoni spre România. Zadarnică în înțelesul acesta, că tăindu-se orice legătură cu frații români din regat, și respingând cu o astfel de

¹³⁷ *Ibidem*

¹³⁸ *România de la Nord*, în *Românul*, An IV, Arad, Duminică 15 iunie 1914, nr. 130, p. 2

¹³⁹ *Românul*, nr.125, p.2. Vezi articolul de pe pagina 2 din nrul 117 al ziarului

brutalitate România din sfera alianței puterilor centrale, s-ar fi putut asigura izolarea completa a românilor ardeleni și apoi: ”înghițirea în apele maghiare. Nu sunt aceste ape destul de încăpătoare pentru un asemenea înec. De abia, ne ajung până la glesne și ne pot da cel mult un guturai trecător”¹⁴⁰, titra oficiosul editat de Episcopia ortodoxă din Arad.

La 22 Iunie 1914 o învrăjbită cu monarhia habsburgică nu era de imaginat, și deci în context, românii ardeleni deși cetățeni nedreptățiți, au rămas pururea credincioși și loiali împăratului de la Viena, având pe filieră germană sprijin și în osul domnesc din ”țara soră, pentru a cărei soartă și al cărei viitor vor bate pururea cu ardoare inimele noastre. Și pururea vom scoate și de aci tot mai multă putere ca să ne fortificăm și noi la rândul nostru! Rrezistența noastră nebiruită față de orice încercări de cotropire, de deznaționalizare. Nu vom tăgădui că, cu disperate eforturi, maghiarismul va mai reuși să ciupească câte ceva de pe la marginile noastre etnice sau să-și mai atașeze pe ici pe colo câte un suflet pierdut, dară grosul, blocul nostru etnic va rămâne a neclintit de acuma pentru totdeauna, și sporul nostru va fi pururea mai mare decât vor putea fi vreodată ciupelile atât de laborioase ale deznationalizării. Și chiar ceea ce am pierdut sau vom mai pierde, știm bine că nu e pentru totdeauna, că orice conștiință națională adormită e susceptibilă de redeșteptare, numai vremurile priincioase să vină și sâmburele să fie mântuit și să rămână trainic”¹⁴¹. Atunci, orice altă prefigurare a posibilităților viitorului era etichetată ca o iluzie deșartă.

Mai exista însă o necunoscută pe care politicienii maghiari o elimină în mod arbitrar și nesocotit din calculele lor. Era vorba despre atitudinea pe care alianța puterilor centrale urmau a o lua, sau a o păstra, față de încercările ungarilor de a determina îndepărtarea unui aliat foarte incomod pentru ei (care era România), de către toată alianța. Având a alege între prietenia României, cu înțelesul și cuprinsului întregului neamului românesc, și între sprijinirea năzuințelor asatine ale șovinismului grandoman maghiar, ce vor face oare Puterile Centrale? Se puneă serios această întrebare dacă se vor lăsa convinse de raționamentul că: ”elementul maghiar singur ar fi chemat și capabil să susțină și să asigure existența monarhiei habsburgice și deci că numai el are să fie întărit, îngreșat și crescut mare cu orice preț și cu orice sacrificii, în interesul alianței, care are neapărată nevoie de o Austrie puternică? Sau vor rămânea la recunoașterea adevărului că o asemenea Austrie puternică, în care s-ar dezlănțui tot mai crâncene și mai înviersunate luptele pentru existență ale naționalităților amenințate, n-ar putea fi decât o iluzie și o imposibilitate? Între pretenția maghiarilor, de a fi lăsați să crească, nu în chip natural, ci pe spinarea altor popoare, care însă desigur că nu se vor da așa cu una cu două, și între cererile noastre, cele mai drepte și raționale cari pot fi deciziile?”. În preajma evenimentelor ce urmau și a situației cum se înfățișa înaintea a ceea ce a daclanșat războiul, atentatul de la Sarajevo și cum se prefigurau lucrurile, presa

¹⁴⁰ *Ibidem*

¹⁴¹ *Ibidem*

vremii aprecia că ”numai zăpăciții sau conducătorii politici maghiari (ori e tot una) pot să nu o cunoască și să nu tragă din ea toate consecvențele, singurele consecvențe ce comportă? Credința noastră, în ce privește această orientare a politicii puterilor centrale, este că putem aștepta cu toată încrederea, într-un viitor fără îndoială foarte apropiat, triumful rațiunii, care va fi în același timp și al dreptății”¹⁴².

Împăcarea sau tranzacționarea cu ungurii, era de părere, încă și în 1871, Mihai Eminescu, nu ”încap aicea, căci divergența noțiunilor fundamentale și a principiilor sistematice condiționează o eternă divergență a deducțiilor dintre ele. Va să zică aicea nu încap acest mijloc dulce și pașnic, care va fi etern neânțeleș. Tu le spui, că națiunea română vrea cutare și cutare lucru - el îți răspunde, că *națiunea română nici nu există!*. Apoi înțelege-te cu un astfel de om! Se zice: să cerem de la unguri cutare și cutare lucru, iată iar terenul cel fals. Cum pot fi ei oare competenți de a ne dărui lucruri pe care Domnul le dăruiește servului? Suntem noi servii lor? Drepturile se dăruiesc? Sau sunt acești reprezentanți din Dietă reprezentanți fideli ai națiunilor? Dar toată lumea știe că ungurii și Ungaria proprie, sunt în minoritate și că numai prin influența materială la alegeri au putut improviza acea adunare ce se pretinde adunare. Noi nu ne putem pune în relație de domn și aservit, nici putem intra în tranzacțiuni cu oameni, care pentru că nu sunt competenți nici de a da ceva, decât doar din puterea ce le-o pune la dispoziție imperiul, nu însă prin esența dreptului. Puterea executivă trebuie să fie pentru noi aceea ce aplică asupra noastră legi ce ni le-am făcut noi; iar noi știm ce nume să-i dăm. Și apoi tranzacțiunea cu astfel de oameni, care în faptă n-au ei înșiși nimic, a căror existență e iluzorie, nu prezintă nici o garanție de durată, ba încă te compromiți pacctând cu ei asupra unor lucruri, care nu sunt ale lor.”

În anul simbol al Marii Uniri, din 1918, când toate provinciile aflate sub dominația străină s-au întors acasă alcătuind România Mare în Proclamația adresată populației Transilvaniei generalul Traian Moșoiu menționa că odată cu trupele eliberatoare „*sosesc și Horea și Cloșca și Crișan și Iancu vine cu mândrii săi moși*”¹⁴³.

Considerăm că nu ne aflăm doar în fața unor figuri de stil sau exprimări metaforice, pentru simplul motiv că cele două revoluții – 1784, condusă de Horea, Cloșca și Crișan, și 1848 din Transilvania, condusă de Iancu au fost într-un sens mai larg uverturi ale Marii Uniri, că ele au pregătit desăvârșirea procesului de formare a statului național unitar român în 1918, prin voința unanimă și hotărârea întregului popor român. Am îndrăznit să afirmăm că revoluțiile au jucat un rol esențial în motivația istorică pentru a afirmarea tot mai mult a drepturilor și liberăților românilor din arealul Transilvaniei, în ansamblul teritoriului românesc și legitimitatea ca necesitate obiectivă. Sau altfel spus, fără aportul celor două revoluții ar fi fost imposibil de îndeplinit Marea Unire din

¹⁴² *Ibidem*, nr. 130, p. 2

¹⁴³ În *Grai Nou*, revistă bilunară, anul III, Nr.1-2, Oradea Mare, 1921, p. 17.

1918 pe compasul istoric respectiv. Și în ambele cazuri cu siguranță și străbunii mei au fost părtași, și dintre ei s-or fi amestecat și în oștile crăișorilor ardeleni.

Niciodată, sub nici un fel de împrejurări românii ardeleni nu vor accepta ideea de stat maghiar, în care nu era decât națiunea maghiară, iar celelalte popoare socotite ca conglomerate de indivizi, care încă nu știu ungurește și cărora li se făcea doar o favoare (și nu dreptul) de a se folosi de limba lor proprie, până nu vor ajunge, ca să știe toți limba statului. "Împăcarea" pusă la cale de contelui Tisza Ștefan de a stângeni !upta politică și de a băga zinzanie și zăpăceală între români a eșuat. O desconsiderare a Partidului Național Român și constituirea unui nou partid, guvernamental românesc a fost doar o iluzie. Trebuie să recunoaștem că au fost și mulți români, care erau gata a da ascultare tentației seducătoare, care venea în numele păcii pentru a înlătura primejdia războiului. În schimb pentru această concesie să se angajeze a sprijini politica guvernului Tisza Ștefan. Dar poporului și-a păstrat cumpătul și a rămas în cetatea bine întărită a răbdării sale, care i-a conservat dreptul său incontestabil la viață națională proprie. Mulțumită acestei bărbății s-a produs dovada că "acțiunea de împăciuire" a fost o cursă binegândită, dar prost așezată. Poporul a învățat din pățaniile trecutului și nimeni nu-l mai putea determina să-și vândă dreptul său de mâne pentru promisiunile zilei. Guvernul a încercat zdrobirea Partidului Național Român, sau măcar să izoleze fruntașii săi. Experiența de 4 decenii din secolul XIX și 2 decenii din secolul XX al lui George Pop de Băsești au garantat constant stabilitatea luptei pentru neatârnare a românilor ardeleni, la cârma căreia s-au aflat mereu bărbați reprezentativi, care au susținut-o întreaga lor viață¹⁴⁴. El avea să lupte cu ambii prim-miniștri Tisza (tatăl) Kalman - pe care l-a asigurat că și dacă i-ar da toată ungaria și ton n-ar trăda poporul român¹⁴⁵ - fapt ce a urmat a fost sentința ca să nu mai poată ocupa post de parlamentar la alegerile care au urmat după incidentul provocat de legea învățământului din Mai, respectiv după ce la 25 noiembrie 1879 l-a numit

¹⁴⁴ Ioan Georgescu, *Gheorghe Pop de Băsești- 60 de ani din luptele naționale ale românilor transilvăneni*, Oradea, editura Astra, 1935. În 1872 a fost ales deputat în parlamentului ungar din partea cercului electoral Cehu Silvaniei, pe care l-a reprezentat până în 1881. A reprezentat pentru 9 ani interesele burgeziei românești din Transilvania în parlamentul de la Budapesta. La 9 august 1880 a propus, într-o conferință ținută la Turda, unirea tuturor românilor din Transilvania și Ungaria într-un singur partid național. În urma acestei propuneri s-a convocat, la 17 octombrie 1880, o conferință alcătuită din 30 de fruntași români din Transilvania și Ungaria, care au decis convocarea conferinței naționale de la Sibiu din anul 1881, care a decretat solidaritatea partidelor naționale românești din Ungaria și unirea acestora sub numele de Partidul Național Român din Transilvania și Ungaria. În perioada 1892-1894 George Pop de Băsești a fost unul dintre liderii mișcării memorandiste, care cerea autonomia Transilvaniei și drepturi suplimentare pentru românii din Transilvania aflată în Austro-Ungaria. A fost unul dintre politicienii români condamnați la închisoare pentru susținerea Memorandumului, în cadrul procesului memorandiștilor de la Cluj în 1894. A prezidat Adunarea Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918. A murit câteva luni mai târziu, la vârsta de 84 de ani. Urmașul său la conducerea PNR a fost Iuliu Maniu.

¹⁴⁵ *Ibidem*, p.43

”daco-român fanatic” pe premierul ungar. E cunoscută poziția sa deschisă în procesul memorandiștilor 1894, când a fost osândit la 1 an cu executarea temniței la Vacs. Sub conducerea sa din 11 ianuarie 1905 Partidul Național Român reia lupta activă parlamentară. Acesta a fost momentul confruntării cu al doilea Tisza Istvan.

Domnia uninominală vieneză era o chestiune acceptată de toate popoarele monarhiei, cu excepția ungarilor care o vedeau doar ca pe o treaptă în realizarea doar a independenței lor. Tendința lor separatistă era singura primejdie din interior și deși era cunoscută era tolerată/acceptată, deși susținerea ca mare putere politică și militară europeană venea din fidelitatea celorlalte naționalități. Cunoscând această realitate românii susțineau unitatea armatei cu toată tăria convingerea. Națiunile nemaghiare ale Ungariei aveau credință statornică față de dinastie și înaltul tron, dorind și sprijinind întărirea monarhiei habsburgice în așteptarea cu răbdare a momentului răsplăteii meritată a credinței lor.

3.10 Ordinul imperial de mobilizare

Iată cum s-a vestit aceasta: Duminecă la 11 ceasuri înainte de amiază, s-a înmânat spre publicare următoarea înștiințare oficioasă, trimisă din partea comandai militare cesaro-crăiască și regională din Sibiu, sub numărul rezervat al adresei nr. 1493¹⁴⁶. Comunicatul avea următorul cuprins: „Avem onoare a Vă recerca cu stimă oficioasă, să binevoiți a publica cu *litere bătătoare la ochi și la loc mai de frunte*, a foii Dumneavoastră, că în urma hotărârii prealalte din 26 iulie 1914, Maiestatea Sa a ordonat mobilizarea unei părți a armatei”¹⁴⁷. Miercuri, în 29 Iulie 1914, Maiestatea Sa împăratul a dat un manifest (scrisoare), *cătră toate popoarele Monarhiei*. Acel manifest, care a apărut mai întâi în foile oficioase ale guvernelor din Budapesta și Viena, avea următorul cuprins: ”**Cătră popoarele mele!** Dorința mea cea mai fierbinte a fost, ca anii, ce Mi-a dat Dumnezeu, să-i trăiesc lucrând pentru pacea și înaintarea popoarelor mele, pe care să le feresc de jertfele și greutățile unui război. Dar soarta a hotărât altcum. Neastâmpărul și ura dușmanului m-au silit, ca pentru apărarea cinstei și onoarea monarhiei, pentru apărarea puterii și a rasei ei, cum și pentru asigurarea teritoriului Monarhiei, după atâția ani de pace acum să iau sabia. Serbia a uitat tare iute, că încă de la începutul existenței și neatârării ei (a Serbiei-nn.), a fost sprijinită și ajutată până în timpul de curând, din partea la toți înaintașii mei. În schimb, Serbia de ani de zile a apucat pe o cale dușmănoasă față de Austro-Uugaria”¹⁴⁸. După aceea se face în manifest o retrospectivă asupra ținutei dușmănoase a Serbiei după alipirea Bosniei și a Herțegovinei la Monarhie, precum și asupra ținutei binevoitoare a Monarhiei față de Serbia în decursul războiului balcanic. După aceea urmează înșirarea crimelor și a atentatelor care au fost puse la cale de sârbi până la asasinarea prințului moștenitor.

¹⁴⁶ *Foaia poporului*, an 22, nr. 29, Ediție specială, Duminecă, 13/26 Iulie 1914, p.1-2

¹⁴⁶ *Ibidem*

¹⁴⁷ *Ibidem*

¹⁴⁸ *Ibidem*

Neîncetatei provocări ale Serbiei trebuia pus odată capăt, pentru ca onoarea și paza Monarhiei să nu sufere, sublinia Manifestul care apoi, se încheia cu următoarele cuvinte: ”Eu am cercetat și cumpănit totul. Cu inima liniștită pornesc pe drumul, ce mi-l arată împlinirea datorinței. Eu mă reazem și încred în popoarele mele, care în timpurile grele totdeauna s-au adunat cu unire și credință în jurul tronului meu, fiind totdeauna gata a lupta pentru onoarea, mărirea și puterea patriei. Mă încred deci și mă reazem pe însuflețirea armatei mele. Mă încred și rog pe cel Atotputernic, ca să împărtășească de biruință armata noastră”. Manifest iscălit de împăratul Frantz Iosif, pe 29 Iulie 1914.

Acesta a fost parcursul până la starea de război. Marți în 28 Iulie 1914, foile oficiale ale guvernelor din Budapesta și Viena publicase declarația, după ce guvernul sârbesc n-a răspuns destul de mulțămitor la nota pe care ministrul austro-ungar din Belgrad i-a prezentat-o, la 23 Iulie 1914. Guvernul imperial și regesc se vedea silit, ca să se îngrijească însuși de apărarea drepturilor și intereselor sale, spre care scop apela la puterea armelor. Austro-Ungaria se considera, deci, din acel moment în stare de război cu Serbia. Ministrul de externe austro-ungar Conte Berchtold, semna respectiva declarație. *Proclamația guvernului ungar de luni seara, de la ora 5 (17), din 27 Iulie 1914, s-a adresat cetățenilor din Ungaria. Proclamația amintea de momentele critice prin care a trecut țara și care au pricinuit mobilizarea armatei. Conform cu voința guvernului maghiar țara întreagă trebuia să dovedească, că ”**fiecare cetățean este gata să-și sacrifice ultima picătură pe altarul patriei**”¹⁴⁹ (subl. ns.). Prin declarație se garanta că guvernul ungar va face totul pentru apărarea ordinii și a liniștii țării și pentru asigurarea vieții și avutului cetățenilor. Prin urmare guvernul oferea fiecărui om, fără deosebire de rasă și religie, ajutor și aștepta de la fiecare ajutor de la toți cetățenii de limbă nemaghiară. Statul avea atâta putere ca să zdrobească pe aceia care ar fi urmat ascultarea *agitatorilor criminali* și care astfel ar fi încălcat în picioare datorințele dictate de fidelitatea cetățenească. Ar fi însă dureros, dacăca statul ar fi fost nevoit să ia astfel de măsuri, căci ar deteriora pe termen îndelungat soarta și viitorul acelor naționalități, care s-ar abate în zilele crizei de la legile și ordonanțele noi”.*

Foaia oficială a guvernului publica ordinele ministeriale, care cu ziua de 27 Iulie 1914 intrau în vigoare pentru durata războiului, pe baza Legii 62, votată în anul 1912. Pe baza acelei legi, guvernul era împuternicit a numi comisari guverniali, care, în coînțelegere cu autoritățile militare, se îngrijeau de ordinea și siguranța publică. În posturile de comisari guverniali au fost numiți: Deputatul dietal baronul Tallian, ca și comisar pe lângă comandantul suprem al armatei. Pentru Transilvania cornițele suprem al comitatului Turda-Arieș, groful Betcg, pe lângă corpul 12 de armată. De acel corp se țineau comandamentele de completare (Erganzungsbezirk): Bistrița, Brașov, Alba-Iulia, Cluj, Mureș-Oșorheiu, Sibiu, Orăștie și Odorheiu-Secuesc. Cornițele suprem al comitatului Torontal, Ludovic Dellinians, cu locuința în Becicherecul-Mare, a fost numit

¹⁴⁹ Ibidem,

comisar pentru comitatele Bacibodrog și Torontal, precum și pentru orașele Ujvidek, Panciova, Zombor, Szabadka și Baja; Cornițele comitatului Timiș, Alexandru Ioanovich, pentru comitatul Timiș, cu orașul liber regesc Timișoara și comitatul Caraș-Severin. De asemenea mai erau numiți o seamă de comisari pentru comitatele din Croația, Bosnia și Herțegovina. În zilele următoare au fost emise și publicate 33 de ordonanțe ministeriale cu valoare de drept, pe baza legii 62 din 1912.

Mobilizarea și războiul. Mobilizarea înainta cu pași repezi astfel că într-o săptămână a fost gata, pentru ca apoi să înceapă luptele, dacă până la primul foc nu s-ar fi mai întâmplat vreo minune, care să aducă pace. Căpeteniile politice ale Monarhiei erau de părere că războiul nu se va întinde în afară de Serbia și Austro-Ungaria. În cazul acesta Monarhia desigur că ar fi isprăvit iute socotelile cu Serbia, pentru că avea și cu mult mai multă armată decât Serbia și mai bine instruită. Într-un astfel de calcul sârbii, în scurtă vreme, ar fi mâncat o bătaie zdrobitoare, iar războiului s-ar fi sfârșit foarte repede. Dar Serbia se baza tare pe sprijinul Rusiei, care să-i vină în ajutor, ca astfel sârbii cu rușii să bată armata austro-ungară. Se înțelegea însă, că îndată ce ar sări Rusia în ajutorul Serbiei, în ajutorul Monarhiei ar sari Germania. Asta a avut ca urmare, că în ajutorul Rusiei a mai sărit Franța și Anglia, iar în ajutorul Monarhiei trebuia să sară Italia, fiindcă așa sună alianța inițială. Astfel războiul european era în toi pe cumpăna miezului de vară 1914. Pentru a se încunjura așa ceva, s-a băgat la mijloc Anglia. Ea vroia, inițial, să mijlocească pacea. Bunul gând al Angliei, se zicea, că a fost primit cu bunăvoință în Viena, dar s-a răspuns, că deja era prea târziu pentru a se mai descunjura pregătirile de război. De altfel, Anglia a propus, ca să se conchieme la Londra o conferință, de pace propunere neacceptată nici de Viena, nici de Berlin. Astfel stând lucrurile, peste tot locul se recunoștea că războaiele numai necaz vor aduce pe capul oamenilor, dar nimeni nu ceda.

3.11 Organizarea oastei austro-ungare din Ardeal 1914¹⁵⁰

Înainte de toate trebuie menționat faptul că armata austro-ungară era copia fidelă a societății monarhice, forțele armate erau supranaționale, datorând credință împăratului, ce echivala cu atenuarea disensiunilor sociale, politice născute din interesele divergente ale "închisorii popoarelor", cum era supranumit imperiul dualist. La semnarea pactului dualist de la 1867, armata imperială era declarată unitară, cu cele două componente Landwer pentru austrieci și Honved pentru partea maghiară, create cu scopul de a apăra statul și patria împotriva unei agresiuni. Dar probleme grave erau în toate structurile militare și erau generate de cele politice, fapt pentru care armata sfătuia pe suveran să acorde dreptul la vot universal, iar pentru românii din Transilvania ambasadorul german la Viena scria ministrului de externe, prin care demonstra necesitatea acordării unor drepturi politice pentru români, și astfel s-ar evita

¹⁵⁰ *Erdelyi ezredekek a vilaghaboruban (1914-1918)*, coordonator General de brigadă vitez Deseo Lajos, Editura Ardoi Gyula, Budapesta, 1940, p. 5-6

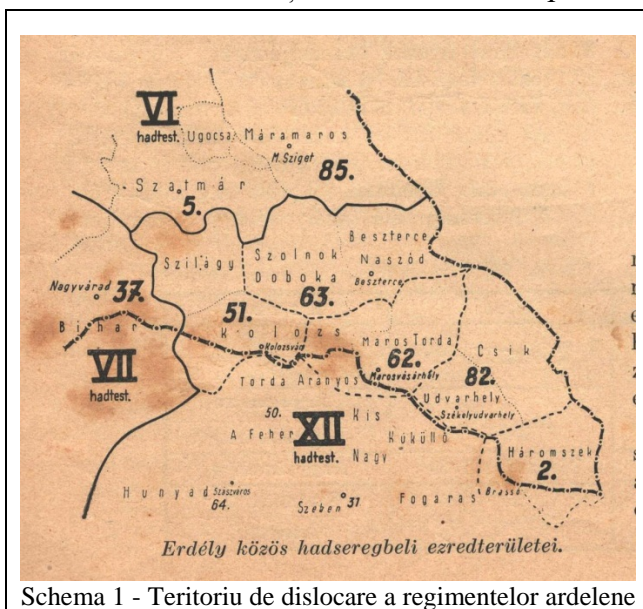
îndreptarea României contra imperiului, și s-ar asigura atașamentul stabil al românilor față de "tron și patrie".

Analiza pune în discuție și mofturile ungarilor ce nu reprezentau decât "dificultăți politice față de totala prăbușire a imperiului"¹⁵¹. Desigur că asemenea discuții, purtate în septembrie 1914 erau cam târzii, iar vașnicul Tisza Stefan nici să audă o asemenea teorie, dar de pus în practică. Cu toate că încă din 1907 generalul Conrad von Hoenzenendorf, în memoriul statului major al armatei către monarh, solicita ca "cetățenii, indiferent de naționalitate, trebuie să simtă că el are drepturi egale în forțele armate și de aceea nimic nu trebuie să-i dea impresia că acolo (în armată -nn.) există popoare privilegiate"¹⁵². Problemele apăsătoare asupra conștiinței soldaților și ofițerilor erau sufocate de patriotismul artificial al dinastiei.

Conflictul izbucnit în armată, în Cehia, a adus cu sine și nevoia de redisolcare a unităților și a oamenilor din arealul lor etnic, deoarece era dovedit faptul că cele două popoare conducătoare nu erau majoritare pe tot teritoriul imperiului. Din statistica anului 1910 reținem că românii erau doar 7% din totalul gradelor, 0,9% din ofițerii activi, 0,6% din ofițerii în rezervă, comparativ cu 25%, 78,7%, 60,2% germani, respectiv 23,1 %, 9,3%, și 23,7% maghiari! Ideea care domina conducerea armatei era una egală cu a lui Tisza: numai conducători să nu fie de aceeași naționalitate cu trupa!

După mobilizare raportul ofițerilor români era de 10 la mie. Dacă ofițerii minoritari reprezentau nici 10%, la trupă acesta trecea de 53%. Peste timp, în 6 iunie 1941, foștii ofițeri din armata austro-ungară evocă

grelele lupte pe care le-au dus în campania anilor 1914-1918, luptând sub drapelul imperial. Printre semnatari se aflau și cei 3 generali Ioan Boieriu, Gheorghe Domășneanu și Dănilă Papp, și 27 de ofițeri superiori.¹⁵³. Tributul

Schema 1 - Teritoriul de dislocare a regimentelor ardeleni

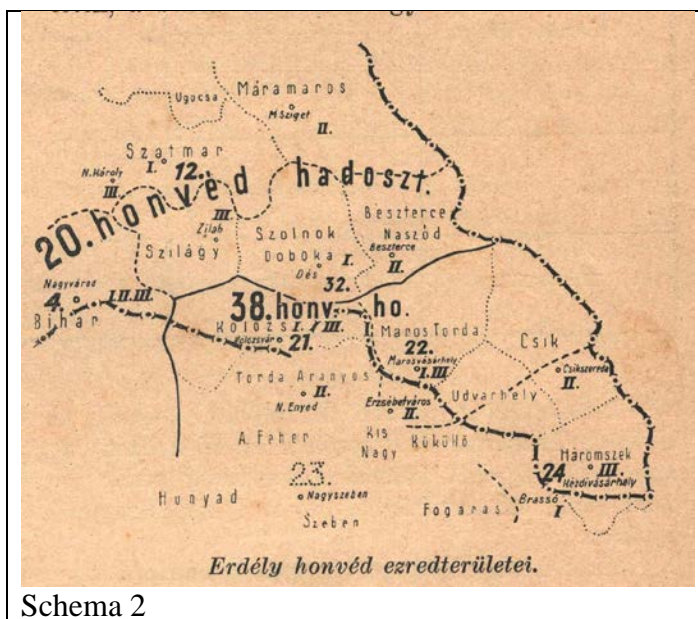
¹⁵¹ Apud, I. I. Șerban, *România în armata austro-ungară în anii primului război mondial*, p.201

¹⁵² *Ibidem*

¹⁵³ A.M.R., fond 950, dos.724, f.8-22. MEMORIUL Românilor din Transilvania și Banat care au luptat în războiul 1914-1918 sub drapelul austro-ungar împreună cu armatele Germane, Memorandiștii arătau că din cele 5 Corpuri de Armată austro-ungare din Ungaria de dinainte de război, „aproape jumătate (Corpul 7 și 12) se recrutau din Transilvania și Banat și erau în majoritate covârșitoare compuse din Români. Aceiași era situația în Diviziile de Honvezi

românilor în morți, sacrificați și pentru cauza germană au fost de „23 la mie, aproape egal cu al maghiarilor care au avut 28 la mie”. Așadar românii din Transilvania și Banat și-au făcut datoria de ostași nu numai cu arma în mână ci **au contribuit în mod însemnat chiar și la pregătirea și conducerea războiului.**

Generalul baron Boieriu, Comandantul Suprem al Armatei naționale române din Transilvania, în iarna anului 1918-1919, precum și Colonelul Baron Popovici, cavaleri ai Ordinului Militar *Maria Terezia*. Generalul Domășneanu a fost mulți ani înainte de război și mult timp chiar în cursul războiului, sufletul muncii de organizare a Ministerului de Război din Viena. Colaboratorul lui cel mai de seamă, în chestiuni de artilerie, a fost Generalul Hanzu, Generalul Dănilă Papp a fost apărătorul viteaz al Bucovinei și stâncă de ocrotire a multor căminuri germane. Sub ordinele sale a luptat Locotenentul colonel Rusu, Conducător al unui război de guerilă în Carpați, devenit aproape legendar. Pe capul lui pusese Comandamentul Rus importante premii. Generalii Iacobici și Ilcușu, actualul și fostul Ministru al Apărării Naționale al României, au fost ca ofițeri de Stat Major colaboratori valoroși pentru conducerea supremă a armatei austro-ungară. Unul dintre ofițerii armatei austro-ungare care a primit cele mai multe și cele mai

Schema 2

frumoase decorații de front, a fost Generalul Vlad. Mulți ofițeri români se mândresc a fi decorați cu Ordinul German Crucea de Fier. Cât privește moralul trupei acesta era zdruncinat de bocetul celor rămași acasă și care-i petreceau la gară. Toți gândeau ca un cor de slugi îndemnați de stăpâni să meargă la moarte. Și acesta era lucru pe care ardelenii nu-l puteau pricepe: stăpânul le-a luat tot și tot îl slujesc. Au existat și încercări de împotrivire, cea mai mare parte prin trecerea graniței, circa 26.000, sau/și prin refugiu în adâncul codrului de unde,

(*Armata Națională Ungară) din aceleași regiuni*”. De asemenea amândouă Corpurile de Armată au intrat de la începutul războiului contra Rusiei și au luat parte la cele mai grele bătălii ale armatei austro-ungare, menite a ușura sarcina apărării graniței Imperiului German, în August și Septembrie 1914.

potrivit jandarmeriei maghiare, în 1918, formau circa 38.000 de "cadre verzi". Voluntarii înrolați în armata română s-au ridicat la peste 100.000 oameni.

Din schema (2) alăturată rezultă că pe teritoriul Ardealului armata austro-ungară era organizată pe 3 Corpuri de Armată, respectiv nr. VI, VII și XII. Corpul XII dislocat la Sibiu includea și Diviziile 35 Cluj, și 16 Sebeș, de asemenea și Divizia 38 Cluj cu toate regimentele sale, care au luptat în această structură până în august 1914, după care a ieșit de sub comanda acestui corp. Regimentele din Comitatele: 85 Maramureș, Ugocea și 5 Sătmar au format Corpul VI, iar Regimentul 37 Oradea a intrat în compunerea Corpului VII Timișoara. În afara teritoriului Transilvan, erau Regimentul 12 Sătmar, Regimentul 4 honvezi Oradea, Regimentul 32 Dej și Regimentul 3 honvezi Debrețin care au format corpul extrateritorial al Divizia 20 Oradea.

Recrutarea în aceste structuri nu a rămas definitivă, căci imediat după mobilizare și apoi pe parcursul războiului structura organizatorică s-a modificat. Așa de pildă, Regimentul 12 Sătmărean și Regimentul 32 Dej nu au luat parte la război cu Divizia 20 Oradea, pentru că deja imediat ce a început mobilizarea Regimentul 3 și 4, din Divizia 20 Oradea, s-au și deplasat spre frontul sârbesc. După ce s-au mobilizat aceste Regimente: 12 și 32 au pornit sub comanda Diviziei 41 Budapesta spre frontul rusesc unde au luptat tot timpul războiului.

A doua schemă prezintă teritoriul din care Corpuri de Armată au făcut

Corp de Armată	Divizie	Brigadă	Regiment
			E z r e d
		Kolozsvári 75.	Kolozsvári 21.
Nagyszebeni XII.	Kolozsvári 38.		Marosvásárhelyi 22.
		Brassói 76.	Nagyszebeni 23.
			Brassói 24.
Temesvári VII.	Nagyvárad 20.	Nagyvárad 39.	Nagyvárad 4.
	Budapesti 41.	Szatmári 40.	Szatmári 12.
			Dési 32.

Tabel cu dislocarea unităților de artilerie în teritoriu

completările de război, în principiu după organigrama de pace. Regimentele de infanterie aveau câte 4 batalioane, iar cele de honvezi numai 3, dar care rareori aveau dislocare într-o singură garnizoană. La începutul războiului, pe măsură ce efectivele au fost completate, unele structuri s-au subordonat temporar celor angajate pe diferite fronturi. În tabelul de mai jos redăm structura locurilor de dislocare a comandamentelor **unităților de artilerie** din Corpului XII Sebeș, cu Divizia 38 Cluj, cu Brigăzile 75 la Cluj, iar cele 2 regimente 21 la Cluj și 22 la Târgu Mureș. Fiecare Divizie a avut și Regimente de artilerie, numerotate după numărul similar al mării unități cărora li se subordonau acestea.

Diviziei 38 Cluj, cu a doua Brigadă, 76 Brașov avea Regimentele 23 Sebeș și 24 Brașov. Corpul VII Timișoara avea în subordinea Diviziei 20 Oradea, Brigada 39 Artilerie și Regimentul 4 Artilerie la Oradea și Divizia 41

Budapesta cu Brigada 40 Artilerie Satu Mare, cu 2 regimente în subordine: 12 Sătmar și 32 Dej. În afara unităților de infanterie, honvezi, și artilerie Armata mai avea și 2 regimente de cavalerie (husari) la Brașov și împrejurimi regimentul 2, respectiv Regimentul 9 husari honvezi la Gherla.

Pe teritoriul ardelean s-a mai format și Batalionul 23 vânători în sudul Banatului, la Pancsova, care pe timpul războiului a fost repartizat la Corpul VII Timișoara. Cu aceste unități armata austro-ungară, a cărei efectiv însumat s-a angajat pe fronturile din Rusia, Italia și Serbia. Regimentele de Infanterie, curat românești, Nr. 51, din Cluj și 64 din Orăștie, care juraseră pe Drapelul românesc credință Consiliului Național Român din Viena, au servit „mai mult de o lună ca

Corp de Armată	Divizie	Brigadă	Regiment	
			Comandament R. și B.	Unități dislocate în Bosnia
Nagysebeni XII.	Kolozsvári 35.	Gyulafehérvári 69	51. II, III. Marosvásárhely IV. Kolozsvár	I. Domonovic 1. hdt. XVI. hdt.
			56. I, II, III. Gyalófehérvár	IV. Szász 6. hdt. XVI. hdt.
		Kolozsvári 70.	62. II, III. Kolozsvár IV. Marosvásárhely	I. Vlasencia 10. hdt. XV. hdt.
	Nagysebeni 16.	Brassói 31.	63. II, III, IV. Beszterce	I. Mostar 1. hdt. XVI. hdt.
			2. II, III, IV. Brassó	I. Nagyseben
			82. I, II, IV. Bécs	III. Székelyudvarhely
Kassai VI.	Kassai 27.	Eperjesi 54.	85. I, IV. Lőcső II. Máramarosziget	III. Rogation 2. dtr. XV. hdt.
	Miskolci 15.	Ungvári 29.	5. I. Eperjes IV. Kisseben III. Szatmár	II. Rogation 7. dtr. XV. hdt.
Temesvári VII.	Nagyvárad 17.	Nagyvárad 33.	87. II. Nagyvárad	IV. Bék 6. hdt. XVI. hdt.
Zágrábi XIII.	Zágrábi 26.	Zágrábi 71.	Erzredtörzs és I, III. Zágráb	

Organigrama cu dislocarea batalioanelor

reazim tânărului guvern Germano-Austriac în cele mai grele situații”.

Reîntors în țară acele trupe au slujit drept cadre Gărzilor Naționale Române, formate în Transilvania și Banat cu ofițerii activi și de rezervă și au garantat trecerea liniștită în noua ordine politică a țării, adânc zdruncinată prin prăbușirea Regatului Ungar.

Dacă luăm în seamă totalitatea serviciilor aduse de români din monarhia austro-ungară în anii 1914-1918 cauzei germane, atunci înțelegem că au convingerea lor îndreptățită, ca și-au împlinit cel puțin în aceiași măsura și cu același devotament

ca maghiarii, datoria față de poporul de care erau legați prin jurăminte de credință. Mai mult decât atât. *Ei au sentimentul, că, din punct de vedere moral, sacrificiile lor sunt superioare, fiind aduse în împrejurări deosebit de grele, căci românii din fosta Ungarie se găseau într-o coaliție ce lupta împotriva conaționalilor lor din vechiul regat, care duceau războiul pentru unitatea națională.*¹⁵⁴

Cele 8 Cercuri de recrutare de pe teritoriul Transilvaniei au dat la mobilizarea din 1 august 1914: fiecare câte un regiment cu 4 batalioane a 1000 de soldați, adică 32.000 oameni, la care se mai adaugă și Regimentele de honvezi din 3 Cercuri a câte 3 batalioane, cu un efectiv total de 9000. Corpul XII Armată a plecat pe front cu 11 regimente, preponderent românești, cu

¹⁵⁴ Ibidem

efectiv de 41.000 militari de toate gradele și armele. Conform statisticii realizate de Teodor V. Păcățianu, în 1923, din totalul populației românești de 2.979.614, din cele 24 de județe din Transilvania unită (două au rămas în afară – Micherechiu și Ugocea), 449.796 au luat parte activă ca soldați pe front, alți 34578 la partea sedentară, arestați sau internați 1784. Pentru faptele de arme au fost decorați 44.101 ostași români. Au murit în serviciul *patriei* 41.739, iar 11.275 morți în temnițe, pribegie, spitale și boli, 25.406 invalizi de război, 37898 răniți, 29.839 dispăruți fără urmă. Au rămas 38.630 văduve de război, 79226 orfani¹⁵⁵. Unitățile austro-ungare de pe frontul din Galiția au suferit între 26-30 August 1914 înfrângeri catastrofale, cu peste 250.000 morți și răniți și peste 100.000 prizonieri. Conform cifrelor prezentate, într-un raport manuscris, de veteranul Vasile Barbu, rezultă că Regimentul 51 Cluj a pierdut în primele 2 luni peste 3400, din cei 4000 efectiv, iar Regimentul 63 Bistrița într-o săptămână de lupte a pierdut 60% din personal. În ce privesc unitățile cu efectiv majoritar românesc, în timpul ofensivei lui Brusilov, din iunie-iulie 1916, Divizia 7 Infanterie Oradea a pierdut 11.000 de oameni, din efectivul de 18.000. Regimentul 82 Odorhei a rămas cu 511 soldați din 5.330, iar regimentul de la Sighet a pierdut peste 2.000 militari¹⁵⁶. După asemenea înfrângeri românii așteptau să se dărâme *șandramaua austro-ungară* și ca nădrajii scoși la pensie să cedeze, după cum ironic își amintea sublocotenentul Avram Todor, din Regimentul 64 Orăștie.

Tratamentul militarilor români și pe front a fost unul umilitor din partea ofițerilor unguri. Pe timpul retragerii erau mai domoliți, mai înțelegători cu dispoziție de a ”proceda cu ploaie de decorații și avansări”. Dacă se obțineau succese le revenea furia patriotismului închipuit și deveneau aroganți și brutali, ceea ce a creat o stare de încordare în care românul să dovedească, nu din convingere, ci din orgoliu că luptă mai bine și pe front! Despre vitejia românilor ardeleni, un doctor militar neamț povestea că i-a văzut și pe nemți, și pe husarii honvezi cum șarjează, a văzut și asalturile infanteriei ungurești ”dar modul cum a luptat regimentul de honvezi din Deva, alcătuit numai din români, e mai presus de orice închipuire. Nu se poate scrie faptele acestor oameni; ofițerii trebuiau să-i oprească. Soldații români se aruncau asupra dușmanului ca niște tigri, nimicindu-i cu baioneta, alții cu patul puștii, câțiva îi înăbușeau cu mâinile. Nu aș fi crezut că sunt oameni în stare să desfășoare în luptă atâta voiciune, atâta curaj”¹⁵⁷ Soldatul Neagu lui Lupușor, român din Bucovina când a primit porunca de și ca alții din neamul lui batjocorit, a mers la război. Cu ochii după steag el s-a dus înainte, cu apăsătorii lui lângă dânsul și împotriva fraților lui. El era în ”chip de neamț, iar frații în chip de muscali. De pe câmpul de luptă

¹⁵⁵ Teodor V, Păcățianu, *Jertfele românilor din Ardeal, Banat, Sătmar și Maramureș, aduse în războiul mondial din anii 1914-1918*, în *Transilvania*, an IV, Ianuarie-Februarie 1923, nr. 1-2, p.32-54

¹⁵⁶ Apud, I.I. Șerban, *op.cit.*, p.211

¹⁵⁷ Reproducere după *Epoca*, în *Neamul românesc pentru popor*, nr.40, 26 august 1914, p.628

adunate rămășițele sale trupești, radiau un zâmbet creștin al omului care și-a făcut datoria. Dar când să i se pună rămășițele în pământ s-a constatat că era înfășurat în steagul său tricolor, pe care-l salvase”.¹⁵⁸ În luptele dintre Sârbi și Austro-Ungari s-a vărsat mult sânge românesc. Deoarece erau mulți soldați români și în armatele sârbești și rusești și foarte mulți în armatele Austro - Ungare. La Lemberg regimente întregi de români au fost secerate, fiindcă românii au fost puși totdeauna înainte. Nouă nu ne rămânea decât, să-l rugăm în taină pe Dumnezeu, ca din sângele românesc vărsat, să rezulte numai bine pentru neamul nostru. În acele vremuri de cumplită învălmășeală, noi Românii trebuia să fim cumiți. Să observăm, și să ascultăm, și să vorbim puțin. Să ne pregătim în taină ca fecioara în șoaptă, căci nu știm ce ne aduce ziua de mâine. ”Ce e permis altora, nu ne e permis nouă. Să ne rugăm în toată ziua, căci am credința mare, că el Dumnezeu nostru nu ne va părăsi”¹⁵⁹.

Așa se crease prăpastia dintre ofițerii unguri și soldații români. Vestea că România se pregătea de război se răsfrângea asupra bietului soldat român cu pedepse dure: legat la stâlp, înfometat, santinelă non-stop, erau dintre cele mai ușoare. Cocardele din primele zile dispăruse, nici cântece, nici sentiment național, nici vorbitul în limba română nu mai era permis. Un ordin al ministrului de război obliga ofițerii să-i învețe pe soldați că sunt ”**cetățeni maghiari cu buze valahe**”(subl. ns.) și li s-a impus ca pe front comanda să fie **exclusiv în limba maghiară!**. Cine nu putea învăța raportul ungurește era legat două zile la stâlp. Un ofițer ungur, de pildă, a bătut la sânge un soldat român pentru că nu vorbea ungurește. I-a smuls cocarda tricoloră de la chipiu, a rupt-o, călcat-o în picioare iar pe soldat l-a palmuit.

După declarația de război, dată de România exclusiv Austro-ungariei, ardelenii au fost ridicați cu forța de la casele lor și duși la muncă forțată dincolo de Szolnok și Ostffyajszyfaja. Curțile Marțiale judecau, cu celeritate și precădere, procesele de ”*trădare și agitație*” acuzațiile și suspiciunile de colaborare cu armata română erau frecvente. Din comitatul Sibiu 293 persoane au fost ridicate, 264 din Hunedoara, 205 din Făgăraș, 198 Brașov și 134 din Alba. Majoritatea celor condamnați 2-3000 persoane au repartizați în comunele de lângă Sopron, puși la muncă. S-au închis 311 școli românești, și au fost lăsați pe drumuri 477 dascăli. Cei care dezertase de pe front erau urmăriți și căutați iar familiilor lor li se sista imediat ajutorul de front. Prin ordin, pentru a stopa orice încercare de dezertare, sau de dezordine, se pedepsea pe loc de către ofițeri, fără judecătă, cu **spânzurătoare sau împușcare**.

S-a trimis înștiințare tipărită, nemțește și românește, că, pentru că s-ar fi descoperit vânzători de țară, față de ruși, ”orice ofițer are dreptul să împuște ori să spânzure și pe acela care numai bănuie ar fi. Nu mai e nevoie că atâția dintre ofițerii unguri sau și nemți au tras în bănuieți ca în niște câini și că droaia de evrei

¹⁵⁸ Nicolae Iorga, *Neagu lui Lăpușor*, în *Neamul românesc pentru popor*, nr.40, 26 august 1914, p. 626

¹⁵⁹ *Biserica ortodoxă*, nr.5, august 1914, *Răsboiul*, p.442, www.dacoromanica.ro

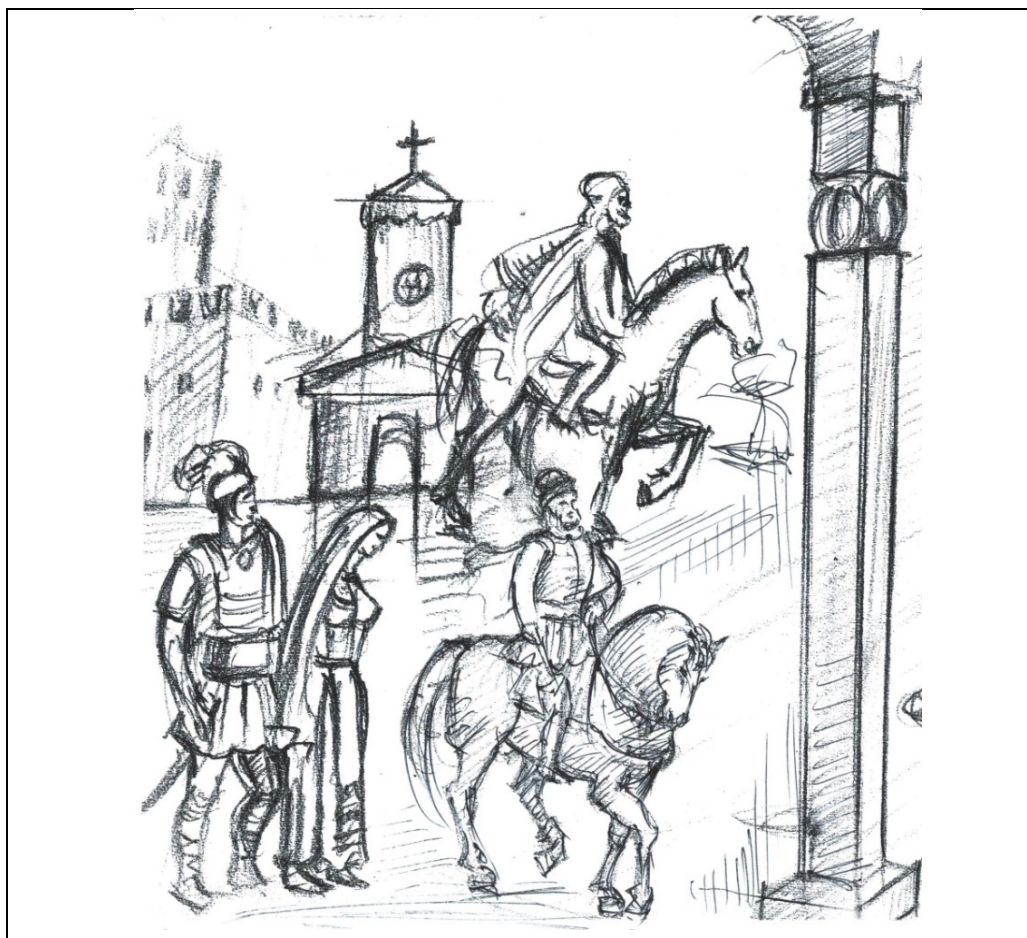
de acolo (Bucovina, nn) s-a năpustit cu pâră asupra tuturor oamenilor pe care aveau te miri ce necaz.” Pe bătrâni, preoți i-au luat de prin sate, i-au legat și purtat de batjocura lumii. Iar evreii îi scuipau și loveau cu ce apucau. La Cernăuți comandantul jandarmilor îi încuraja susținând că nu cunoaște decât trei feluri de oameni: nemți, jidani și trădători¹⁶⁰.

După intrarea României în război majoritatea unităților, cu efective românești, au fost transferate pe frontul din Italia, ceea ce a dus la scăderea presiunii de pe frontul din Galiția. Dar și acolo unii dintre combatanți, în special cei care au fost comandanți de unități, au lăsat pagini de amintiri și memorii cu privire la luptele în care au fost angajate unitățile lor. Lecturăm câteva episoade. Având în vedere momentul de euforie când aceste impresii au fost scrise – 5 septembrie 1940 – când Ardealul revenea Ungariei, prin decizia lui Hitler și Musolini, vom privi cu atenție relatările, cu atât mai mult cu cât, chiar și de pe front, știrile au fost trunchiate, după cum dezvăluia *Foaia poporului* în numărul din decembrie 1914.

Dăm drumul la descrierea faptelor de arme furate de la români și atribuite honvezilor unguri. Noi românii ne cam învățasem cu felul de a informa publicul al foilor ungurești din Budapesta. E o poveste veche această apucătură a lor. Însă știrile ce le aducea „Pesti Hirlap” Nr. 321 despre strălucita învingere a Regimentului 31 din Sibiu, *compus din Săcui și Sași*, - după cum zice „P. H.” îi scotea din nota de tăcere și i-a silit să le răspundă. Alte știri de acest fel, strecurate anterior în numitul ziar, unde era vorba numai de persoane, au fost trecut cu vederea. ”Mărginindu-ne doar la zâmbetul ce-l ai când vezi pe cineva că se laudă cu calul altuia. Acum însă când e la mijloc onoarea și recunoștința ce trebuie dată miilor de români, din care e compus aproape în întregime Regimentul 31 Infanterie din Sibiu și care au sângerat, murind pentru patrie, nu mai putem tăcea. Bunul simț ne silește să răspundem domnilor de la „Pesti Hirlap”. Dăm aici un pasaj (o părțică) din minunatul articol apărut în numărul 321 al ziarului „Pesti Hirlap”. „Cu ocazia cuceririi orașelor Przelborz și Pictricow, - zice „P. H”, - statul nostru major face amintire și de vitejia celor două regimente din Ungaria, ceea ce iarăși ne înarmară cu o nouă glorie. Sunt regimentul de infanterie 31 din Sibiu, cu *ostașii lui săcui și sași* și regimentul de infanterie 31 din Caransebiș”. Cu astfel de știri „Pesti Hirlap” va sili mâine-poimâine să protestăm împotriva acestor neadevăruri, care n-au pereche în istoria popoarelor. Noi însă, care suntem lângă acest regiment, care vorbim zilnic cu feciorii lui și ca ei contribuim în mare măsură la creșterea lor, ținem să constatăm că știrea dată de „Pesti Hirlap” e cel mai sfruntat neadevăr. Regimentul 31 de infanterie din Sibiu ***e un regiment aproape întreg românesc și că soldații lui, - românașii neînfricați***, - au scris pagini de aur în istoria Țării prin vitejia lor la Custozza, Aspern și în multe alte locuri, iar acum în localitățile din Polonia rusească, despre care face amintire „Pesti Hirlap”. Un sfat le dăm compatrioților de la „Pesti Hirlap”, și anume: **să nu încalce prea des pe calul**

¹⁶⁰ Nicolae Iorga, *Urgia din Bucovina*, în *Neamul românesc pentru popor*, nr.42, p.658

vecinului și să nu se fălească prea mult cu el prin târg, deoarece îi pot vedea stăpânul calului și așa pățesc rușinea. Dacă pe calul propriu nu pot încălecă, atunci calul altuia ar face mai bine să-i lase în pace”¹⁶¹

¹⁶¹ *Foiaa poporului*, Anul al 22-lea Duminecă, 21 Decembrie 1914 (3 Ianuarie 1915), Nr. 55, p.4

CAPITOLUL IV

BISERICA ȘI DATORIA DE OSTAȘ

„A fi român în țara ungurească era o crimă în fața cârmuitorilor acestei țări, clădite, din veac, pe temelgia fărădelegilor. Iar cel ce cuteza să dea glas credinței sale românești fără sfială, purta pecetea trădătorului de patrie și era scris cu slove de osândă în catastifele negre ale stăpânirii. Și osândă cea mai grea căzuse asupra slujitorilor altarului, pentru că stăpânirea ungurească înțelesese că preoții români au fost vestalele, care au ținut pururea vie flacăra focului credinței naționale în sufletul poporului românesc”¹⁶².

Exista statornicită în credința strămoșilor mei din Ardeal, acea datorie față de bunul Dumnezeu și față de ”bunul împărat”, care întruchipa în ochii lor autoritatea supremă față de care se combinau într-un tot respectul și teama de constrângerea legii. Convingerea oamenilor de rând izvora și din sentimentele pe care intelectualii le răspândeau, și acestea coincideau cu ordinul de chemare. În acele împrejurări grele compasiunea față de durerea pierderilor dinastice prevala în fața rațiunii care era redusă la tăcere. Războiul românilor, dus pe planurile anterior arătate, în atâția ani, se rezuma în surdină în starea sufletească, în zbaterea între sentimentul național și datoria față de tron.

Ar fi o naivitate să credem că războiul românilor pentru neatârnamarea lor s-a dus doar în anul de grație 1918. Acesta este și motivul pentru care privirea noastră retrospectivă include acele perioade care au relevanță pentru întărirea acestei teze. Cel din urmă a răspuns la ordinul patriei a fost: ”prezent”, iar la semnalul de goarnă al încolonării rezerviștilor ardeleni, prezenți chiar înaintea termenului de moblizare și cu mult înaintea ungarilor, ori al germanilor. Fără îndoială un rol decisiv în acest sens l-a avut concepția lor față de niște valori considerate sacre: Datoria, Jurământul. Preoțimea din satele românești, deși era bănuită (pe bună dreptate, de altfel) că ea conduce poporul român pe *cărări rătăcitoare*, era raportarea față de direcția impusă oficial, sens în care ca nașione români nici nu existau. Apoi învățătorii, care erau prin sate sădeau în sufletul tinerilor aceste valori morale și sociale. Și apoi, dar nu în celele de pe urmă, o mare influență au avut întâlnirile și ideile fruntașilor politici: Theodor Mihali, Alexandru Vaida Voievod, după cum și îndemnul dat de chiar doamna de onoare a reginei României, doamna Elefteria Mihali ca ”fidelitatea” reprezintă o chestiune onorabilă i-au decis în final. În acest sens vom vedea angajate și cele două Mitropolii a Ardealului și episcopiile românești. De bună seamă că neutralitatea României i-a dezorientat în prima fază și a influențat hotărârea adoptată, nădejdea ardelenilor fiind pusă în rânduielele fraților de peste Carpați.

¹⁶² Sebastian Stanca (1878- 1947), preot dr., participant pe front în armata austro-ungară. Sebastian Stanca, *Contribuția preoțimii române din Ardeal la războiul pentru întregirea neamului (1916-1919)*. Ediție, studiu introductiv, note și indici de Mihai-Octavian Groza și Mircea-Gheorghe Abrudan, Ed. Argonaut, Ed. Episcopiei Devei și Hunedoarei, Cluj-Napoca, Deva, 2015, p. 39

Sușinerea resemnată a frontului austro-ungar, până la intrarea României în război, a avut asemenea determinări, pentru ca după s-a manifestat cu ostilitate sub forme diverse de exprimare, mai cu seamă prin trecerea liniilor frontului la inamic și înrolarea în voluntariatul luptei pentru cauza lor.

Resemnarea plecării pe un front ce nu era a lor a fost potolită de permisiunea dată soldaților, în primele zile de după mobilizare, de a ”*purta cocarde în culorile naționale, iar fanfarele unităților îi petreceau cu Deșteaptă-te române* (subl. ns.)”¹⁶³. Existau și temeri exprimate de unii intelectuali ca nu care cumva războiul să se încheie cu victoria Puterilor Centrale căci astfel soarta românilor ar fi fost pe veci înmormântată, cum spunea în 1915, Teodor V. Păcățianu, când s-a hotărât, cu sprijinul Astei și al bisericilor românești, să facă statistica oamenilor de pe front. Datele puteu fi folosite pentru a demonstra *loialitatea și contribuția de sânge* a ardelenilor la marele conflict, după cum au încercat, peste 20 de ani, ofițerii combatanți în fața lui Hitler.

Poziționarea *fidelă față de putere* a fost și una de așteptare a zefirului prielic pentru românii ardeleni, combinat cu asigurarea existenței și cu frica de asprimea legii (în special aceea al pedepsei prin spânzurătoare publică). Deși prin presă se luau unele atitudini demne de a fi analizate cu atenție, comparate cu atitudinea blajină și al resemnării deoarece în spirit tradițional ”strămoșii ne îndemneau la precauție”¹⁶⁴ iar războiul ne-a prins nepregătiți pentru înfăptuirea marelui ideal de unitate – cu opțiuni între angajamente onorabile față de alții și cu răspundere față de propriile năzuințe și nevoi.

4.1 Împărtășire adoliului imperial

Casa regală a României, vestită de Marghiloman despre tragicul asasinat, a trimis Monarhului îndoliat telegrame și a însărcinat pe generalul Mavrocordat, mareșalul palatului, să prezinte condoleanțe Legației Austro-Ungariei¹⁶⁵. Prim-ministrul guvernului român, Brătianu și Emil Porumbarii, ministrul de externe au trimis de asemenea telegrame de condoleanțe ministrul Austro-Ungariei la București, contelui Czernin, care se afla atunci la Sinaia. Principele moștenitor Ferdinand și soția sa Maria au plecat să reprezinte pe suverani la înmormântarea Arhiducelui Francisc Ferdinand și ducesei de Hohenberg. Despre noul moștenitor de tron Carol Franz Iosif, s-a vorbit puțin. Numele care urma a-l purta Carol I, ca împărat al Austriei și ca rege al Ungariei Carol al IV-lea¹⁶⁶. El

¹⁶³ Roman R. Ciorogariu, *Zile trăite*, Oradea, 1926, p.16

¹⁶⁴ *Ibidem*

¹⁶⁵ *Foaia poporului*, 1914, nr.26, p.6

¹⁶⁶ *Biserica și armata*, Anul XL. Arad, 1326 Noemvrie 1916, p. 332-337. Regele Carol IV. Regele Carol IV s-a născut în 17 August 1887 în Persenblug, Austria de jos, ca fiu al principelui Otto și al pricipesei Măria Iosefa. Naș i-a fost fericitul rege Francisc Iosif I. Tânărul arhiduce a făcut studii serioase militare și s-a îndeletnicit în acelaș timp și cu dreptul public și administrativ. Cunoștea în afară de limba germană, limbile maghiară, boemă, franceză și engleză. În 1907 arhiducele a fost declarat majorean, fiind în vârstă de 20 ani. Tutor i-a fost fericitul moștenitor al

putea ajunge în tot momentul la conducerea Monarhiei, având în vedere că împăratul era atât de bătrân și slăbit, iar pe deasupra mereu încercat de necaz și supărare. Nu mai era de mirare, că în fiecare zi se zvonea că: e greu bolnav, iar alții ziceau chiar că ar fi murit. Între astfel de împrejurări, toată lumea politică din Monarhie și Europa, se îndrepta spre noul moștenitor de tron Carol Francisc Iosif. El însă, nu era o persoană cunoscută în lumea politică. Doar ce se auzise printre români, că maghiarimea începea a se lăuda, că noul moștenitor *știe bine ungurește*. Deci, *îi avea dragi pe maghiari*. Pe vremea când a fost căpitan, comandant la un regiment din Oradea-Mare, unde erau și români, el s-ar fi cerut la Debrețin. Că aceste știri corespundeau sau nu adevărului, nu puteu fi verificate. Viitorul ne va arăta și dovedi, lămurii în următorii 3-4 ani.

Cuprins de durere, pe 4 Iulie 1914, din Viena, Franz Iosef, a dat următorul **ordin de zi către armată și marină**: „Alteța Sa Imperială și Regală generalul de cavalerie și amiralul arhiducele Francisc Ferdinand, inspector general al armatei întregi, a căzut jertfa unui atentat urât. Adânc îndoliat deplâng împreună cu armata mea întregă pe fericitul, a cărui ultimă lucrare a fost închinată împlinirii datorinței sale scumpe de soldat. Ultimele sale ordine le-a adresat trupelor brave, care se instruiesc cu credință și bucurie în Bosnia și Herțegovina spre a ajunge la culmea chemării lor. Pe cât de înaltă a fost starea pe care i-am dat-o răposatului în armata mea, pe uscat și pe apă, pe atât de înalta a fost gândirea sa despre lucrările luate în primire. Din mijlocul acestei activități (munci) binecuvântate ne-a fost răpit. Ne plecăm îndurerăți în fața voinței

tronului Francisc Ferdinand, care s'a îngrijit cu o deosebită iubire de educația tânărului arhiduce, care avea să-i moștenească odată și tronul. Căsătoria. În vârstă de 24 ani, arhiducele Carol Francisc Iosif s-a căsătorit în 12 Octomvrie 1911 cu prințesa Zita Măria, fica prințului de Parma și Piacenza și infante spaniol Robert. Prințesa Zita s-a născut în 1892 în Pianore. Căsătoria a fost din dragoste dintre cele mai ideale. Căsătoria a fost binecuvântată cu 4 copii. Ca orice prinț din casa de Habsburg arhiducele Carol a primit o deosebită educație militară. În ziua când a fost declarat majorean, a fost numit sublocotenent al Regimentului 7 de dragoni. Avansat la rangul de căpitan, iar după căsătoria sa, la rangul de maior și în această calitate a fost transferat la Viena. În actualul războiu a luat parte activă și a avut un rol deosebit, mai întâi ca comandant al frontului italian, apoi ca comandant al frontului bucovinean și în urmă ca **comandant al frontului ardelean și românesc**, distingându-se prin eroismul și talentul său deosebit de strateg. Ca rege al Ungariei va purta noul nostru **rege numele de Carol IV**. iar ca împărat al Austriei numele de Carol I. E obiceiul, cu prilejul evenimentelor mari în familia domnitoare o parte a condamnaților, mai ales condamnații politici să primească amnestie. Așa se va întâmpla și cu prilejul urcării pe Tron a noului rege și anume în Ungaria probabil cu prilejul încoronării, iar în Austria cu prilejul depunerii jurământului. Intenția Majestății Sale regelui Carol IV este, ca să fie încoronat de rege al Ungariei încă în decursul acestui an. Încoronarea se va face probabil în prima jumătate a lunii Decembrie. În Austria, unde nu există încoronare, Majestatea Sa va face un simplu jurământ în fața parlamentului. În această chestie monitorul oficial austriac a publicat următorul autograf preainalt: Iubite dr. Korber! Cugetându-mă la acea îndatorire constituțională a mea, ca în conformitate cu legea fundamentală a statului din 21 Decemvrie 1867, secția Vili, să depun jurământul prescris în vederea domniei și exercitării puterii executive, aștept propunerile d-tale referitoare la îndeplinirea acestor dispozițiuni. Viena, 23 Noemvrie 1916. Carol va. p. Korber, m.

Nepătrunse a Atotputernicului, care a cerut jertfă atât de mare pentru mine, pentru armata mea și pentru Patrie”¹⁶⁷.

La Viena și în Ardeal era doliu mare. În semn de doliu și recunoștință față de arhiducele Francisc Ferdinand, delegația ardelenilor formată din: Dr. Teodor Mihali, însoțit de domnii Aurel Popovici, Dr. Alexandru Vaida-Voevod, Dr. Sterie Ciurcu și studentul Isăceanu au depus pe sicriul răposatului moștenitor de tron o *cunună de lauri și trandafiri, iar panglica tricoloră purta mult grăitoare inscripție: „Românii din Ardeal – Ungaria, nobilului lor ocrotitor“*. În țară, în diferite adunări s-a exprimat sentimente de solidaritate și regret și s-a organizat doliul după asasinarea arhiducelui Francisc Ferdinand și a soției sale. În numele românilor, la o întrunire de la Sibiu, a vorbit asesorul consistorial care a spus: „Noi reprezentanții poporului român din comitatul Sibiului, ca o parte, a poporului românesc din această țară, care popor excelează prin *credință și alipire față de tron și patrie, condamnăm, mâhniți în inimile noastre îndurerate, cu cea mai mare hotărâre a convingerii noastre acest act barbar, cu atât mai mult, cu cât am văzut în calitățile alese ale fostului nostru moștenitor o cheazășie pentru o soartă mai bună a poporului nostru* (subl. ns.)¹⁶⁸. Ca mângâiere nu rămânea numai speranța că ideile, care l-au condus pe răposatul moștenitor, vor trai și mai departe.

În acest context al preocupărilor pentru organizarea funerariilor și pregătirile de război societatea își consuma preocupările majore. Din Serbia, știrile alimentau ideea că Petesburgul sprijinea poziția sa. De la Budapesta sunau chemările amenințătoare cu războiul. La Viena împăratul, pe 29 Iulie 1914, încerca cu vorba ca să apere onoarea și cu armata să facă paza, ca hotarele monarhiei să nu sufere. Cu inima liniștită – arăta împăratul în manifestul către popoare - ”pornesc pe drumul, ce mi-l arată împlinirea datorinței. Eu mă reazem și încred în popoarele mele, care în timpurile grele totdeauna s-au adunat cu unire și credință în jurul tronului meu, fiind totdeauna gata a luptă pentru onoarea, mărirea și puterea patriei. Mă încred deci și mă reazem pe însuflețirea armatei mele. Mă încred și rog pe cel Atotputernic, ca să împărtășească de biruință armata noastră”¹⁶⁹.

După cum știm, neutralitatea României a derutat poziționarea intelectualității și a românilor ardeleni, care, apreciind că încă nu erau favorabile condițiile pentru biruința luptei lor, s-au alăturat datoriei față de împărat, chestiune pe care din punct de vedere moral o justificau în tot felul, după cum vom exemplifica. Era însă greu de înțeles pentru oamenii de rând, în special pentru cei chemați la oaste, să admită starea de incertitudine, și bascula de la lupta radicală la cea de supunere.

¹⁶⁷ *Foaia poporului*, 1914, nr.27, p.2

¹⁶⁸ *Ibidem*, nr. 27, p.7

¹⁶⁸ *Ibidem*

4.2 Aservirea intereselor statale

Documente de arhivă, memorialistica și o parte din presa vremii surprind preocuparea înalților prelați din Ardeal pentru povățuirea spre *ordinea cetățenească* a tinerilor ardeleni, chemați să-și satisfacă datoria ostășească. Astfel, pe 18 decembrie 1915, Miron Cristea, în vremea când era episcop de Caransebeș, s-a adresat Confesoratului militar austro-ungar de la Sibiu, spre a examina și aproba textul *Pastoralei* pe care o pregătise pentru soldații români prezenți pe front pentru a apăra cauza Monarhiei. În jur de 40000 de suflete de soldați români din diaceza ortodoxă a Caransebeșului urmau să primească, din partea episcopului lor, cuvinte de mângâiere și încurajare în preajma praznicului nașterii Domnului 1915. Vlădica era folosit de autorități ca mediator între români și oficialii austro-ungari, cu toate că în mod real ostașii aveau nevoie de susțineri morale pentru a suporta greutățile și ororile războiului și a diminua numărul celor care recurgeau la suicid și dezertări, așa cum elocvent a ilustrat Liviu Rebreanu în *Pădurea Spânzuraților*.

Miron Cristea cunoștea aceste lucruri, atât din vizitele de la spitalele unde se găseau internați soldați români bolnavi, ori răniți, cât și din unele scrisori și mărturisiri de spovedanie ale enoriașii săi de acasă și de pe front. El, după cum însuși o mărturisea, avea obligația *dinastic-patriotică* să le transmită credincioșilor săi atât un mesaj creștin de încurajare, dar și un îndemn la împlinirea “curajoasă a obligației supreme pentru tron și patrie”¹⁷⁰. Pentru a avea efectul scontat, anume înălțarea morală și exaltarea patriotică, cele 600 de exemplare din Pastorală proiectată trebuiau prezentate soldaților pe front în zilele de Crăciun, sau în altă sărbătoare imediat după.

La începutul *Pastoralei* Miron Cristea a rememorat momentul chemării la oaste pentru împlinirea datoriei celei mai “*sfinte și supreme pentru tron și patrie*”. Atunci episcopul i-a îndemnat să aibă încredere în Dumnezeu și să lupte cu mult curaj, să se afirme ca apărători demni ai “*patriei și adepții cei mai cinstiți ai tronului*”. Printr-o astfel de formulare trecea „puntea” dintre autorități și enoriași, dând satisfacție ambelor părți.

Întregul text al *Pastoralei* e structurat pe discursul omiletic, invocând copios mesajul Scripturii, din învățătura Sfinții Părinți sau din unii gânditori. Potrivit acestei învățături păstrarea credinței și a nădejzii erau necesare în orice împrejurare, cu atât mai utile în acele clipe grele. În acest scop, Miron Cristea le aducea soldaților în atenție cuvintele apostolului Pavel, din epistola către romani, și le solicita să fie supuși față de conducători spre binele sufletului lor. Apoi le recomanda să citească cărțile de rugăciune redactate de el în “*a noastră limbă românească frumos răsunătoare*”. În aceeași termeni îi îndemna la întărirea credinței pentru a alunga teama și a le menține curajul. Episcopul a

¹⁷⁰ Arhivele Naționale-Direcția Județeană Bihor, *fond Confesoratul militar austro-ungar romano-catolic de Sibiu*, dos. 9, f. 11. Vezi și Drd. Mihai Georgiță, *O pastorală a episcopului Miron Cristea adresată soldaților români din armata austro-ungară*, în *Cetea Bihariei* nr.5/2006, p. 6-10

insistat pe valoarea curajului, credinței și îndeplinirea datoriei ce vor fi răsplătite de Dumnezeu. El le amintea faptul că, pe lângă răsplata sfântă, faptele lor de vitejie și sacrificiile lor vor fi “enumerate în istorie”, iar împăratul și consiliul vor recompensa cu bunătațe faptele lor de bravură¹⁷¹.

Firese se pune întrebarea: de ce Miron Cristea, viitorul patriarh al României Marii¹⁷², și ceilalți înalți prelați, iar din ordinul lor, toți preoții, al celor două biserici românești din Ungaria, au încurajat românii ardeleni din eparhii ca să lupte pentru cauza austro-ungară, care de atâtea ori s-a arătat ostilă cauzei românești!?. Cum de, când nici clopotele n-au scăpat de rechiziții, mai existau resurse pentru a continua suișul spre nenorocire? Se pune firese întrebarea dacă ierarhii bisericilor românești aserveau interesele statale austro-ungare, ori acțiunile lor erau doar conjuncturale, pentru atingerea obiectivelor luptei seculare, în așteptarea unui prilej favorabil?

Vom încerca a descifra răspunsul după analiza câtorva documente, din etape diferite, ale luptei românilor ardeleni pentru neatârnavare. La o simplă citire a Pastoralei, și a altor articole de presă, ne-am putea gândi că este vorba de *gruparea* în jurul puterii sau de un oportunim de moment. Privită în contextul istoric mai larg atitudinea din scrisul lui Miron Cristea, și nu numai, capătă un alt înțeles, iar gestul lui poate fi catalogat ca unul normal în acea *fază a istoriei politice a românilor* din Transilvania. Reprezentanții români ai *politici pasiviste*, de bună colaborare cu maghiarii, au început să aibă piardă teren din cauza, că după 1913, de când Tisza Ștefan a ajuns prim-ministru, drepturile românilor nici nu se mai afirmau, nici nu se mai asigurau. La această *politică docilă* s-au aliat și ierarhii celor două biserici, Miron Cristea mai mult la insistențele

¹⁷¹ *Ibidem*, ff. 12-15.

¹⁷² Miron Cristea era de obârșie din Toplița, a urmat gimnaziul la Năsăud, apoi studii universitare de teologie la Sibiu și filologice la Budapesta, unde a obținut un doctorat în poezie lui Eminescu, a fost mulți ani secretar și asesor la Arhiepiscopia Sibiului și un timp redactor la *Telegraful Român*. În decembrie 1909 a fost ales episcop de Caransebeș, și confirmat în scaun în aprilie 1910. Ca episcop alături de ceilalți ierarhi ardeleni a luptat pentru salvarea și afirmarea școlilor românești din Monarhie.: Mircea Păcurariu, *Istoria bisericii românești din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*, Cluj –Napoca, 1992, p. 320. Vezi privitor la activitatea lui lucrările lui Antonie Plămădeală, *Documente, acte și corespondență rămase de la Elie Miron Cristea*, Sibiu, 1986. În timpul procesului Memorandumului (1894), împreună cu alți studenți, a redactat un manifest, îndemnând țărani din Ardeal să ia parte în nume cât mai mare la proces. După 1900 desfășoară o activitate susținută pentru emanciparea culturală a românilor din Transilvania, prin înființarea “Băncii Culturale Lumina”, care-și propunea să acorde din dobânzi burse de studiu tinerilor români și să contribuie la susținerea familiilor, care doreau să învețe meserii. A fost unul din animatorii cei mai entuziaști ai ASTRA, fiind din 1905, președintele Despărțământului Sibiu. A militat pentru înființarea de Muzee și reuniuni pentru românii din Transilvania. Împreună cu marele filantrop basarabean Vasile Stroescu, cu care era prieten apropiat, a ctitorit și salvat numeroase biserici și școli românești din Transilvania. Gheorghe Vasilescu, *Patriarhul Miron Cristea-Un luptător pentru unitatea neamului*, în “*Glasul Bisericii*”, LIV, nr. 5-8, 1998, p. 127-128.

mitropolitului Mețianu, și apoi a lui Vasile Mangra¹⁷³. Totuși ei s-au distins prin acțiuni hotărâte în vederea obținerii a cât mai multe avantaje în urma tratativilor cu Tisza¹⁷⁴, care, conform declarațiile proprii, după cum vom vedea, avea o statornică poziție de *dus cu preșul, și de afirmare exclusivă a ungarilor din Ardeal, alte nații neexistând pentru el*. Izbucnirea primului război mondial a amânat fructificarea acestor relații proiectate și moștenite în familia Tisza, dar speranța că ele vor avea un rezultat bun nu s-a atins.

În 1915 România, deși încă neutră, dădea semnale că va opta pentru Antantă. În Transilvania autoritățile impuneau liderilor politici și eclesiastici să-și reafirme fidelitatea față de guvern și tron. Mitropolitul ortodox Vasile Mangra printr-o telegramă îl asigură pe Tisza Ștefan de încrederea deplină a clerului (anexa în capitolul Documentar).

4.3 Fidelitate impusă, loialitate asumată?

Intrarea României în război l-a determinat pe primul-ministru maghiar să solicite, din nou conducătorilor politici și eclesiastici, *declarația de fidelitate* în numele populației românești și în nume propriu să dezavueze intervenția militară a României. Așadar, li s-a **impus** oarecum reprezentanților românilor să declare *loialitatea* față de monarhie și *frățietatea cu maghiari*, și astfel condamnarea acțiunilor celorlalți români. În lipsa unei astfel de declarații de fidelitate s-ar fi creat o ruptură dintre cler și popor, ceea ce ar fi dăunat și mai grav situației. În acel moment, loialitatea față de împărat a acestor reprezentanți încă mai funcționa, dar impactul care l-a avut asupra lor, mai întâi asasinatul asupra prințului moștenitor, și apoi decesul împăratului Francisc Iosif I, în septembrie 1916, și apoi conștientizarea sfârșitului iminent al Monarhiei Austro-Ungare, au contribuit la diminuarea treptată a devoțiunii față de dinastie și față de politica conciliantă a pasivismului¹⁷⁵, deși la hirotonire ca mitropolit al lui Vasile Mangra o parte a privirilor se îndreptau încă spre noul împărat și rege Carol IV. Notăm totodată și încercarea de maximizare a favorurilor pentru biserică: acceptarea propunerii de hirotonire a Mitropolitului Vasile Mangra în scaunul rămas vacant, și desemnarea sa ca *intim consilier al împăratului*, mărirea lefurilor preoților și dascălilor diacezani cu 40% ca urmare a scumpetei războiului.

Incursiunea în Ardeal a armatei române a fost condamnată la început de importante personalități politice reprezentative: Ștefan Ciceo Pop și Alexandru Vaida Voevod, Vasile Mangra, Miron Cristea, ș.a. (capitolul documentar - anexă). Astfel simpatia românilor transilvăneni față de frați lor de dincolo de Carpați a fost, la început, mai mică decât era de așteptat, sau cel puțin așa fusese percepută. În acest context, ierarhii celor două biserici românești, în cursul lunii

¹⁷³ Marius Eppel, *Vasile Mangra. Activitatea politică. 1875-1918*, Presa universitară clujeană, Cluj-Napoca, 2004, p. 259-251.

¹⁷⁴ *Ibidem*, p. 264-265.

¹⁷⁵ Liviu Maior, *Românii în armata habsburgică. Soldați și ofițeri uitați*, București, 2004, p. 191-192. A se vedea circulara în Anexă la Cap. II Documentar.

septembrie 1916, au trimis circulare credincioșilor prin care condamnau trecerea Carpaților de către armata română. Mitropolitul Vasile Mangra, împreună cu episcopii Ioan I. Papp și Miron Cristea înștiințau clerul și credincioși că *“România, spre marea noastră durere, a călcat făgăduiala de credință, a rupt pecețile contractului în chip perfid și-a ridicat arma asupra patriei noastre (...), îndemnând poporul să nu se lase amăgiți de sentimente așa-zis fraterne, ci să dovedească în continuare aceeași vitejie pe câmpul de luptă și devotamentul față de tron. De fapt, acești ierarhi, se arătau încrezători în apropiata victorie a Austro-Ungariei și în faptul că pacea între Monarhie și România va fi restabilită”*¹⁷⁶. Fiecare dintre ierarhi vor continua să-și mențină un timp declarațiile, ceea ce a creat o stare de iritare în popor, cu atât mai mult cu cât în aceeași perioadă se proceda la rechiziționarea celor mai sfinte simboluri creștine: clopotele, ridicate fără acordul poporului, dar cu știrea preoților!

Astfel, Miron Cristea trimitea alte pastorale și circulare în care îndemna soldații români la *îndeplinirea cu sfințenie a jurământului* față de Monarhie, mai cu seamă după ce se refugiasse la Budapesta¹⁷⁷.

¹⁷⁶ Marius Eppel, *op. cit.*, p. 281-284.

¹⁷⁷ [http://www.ortodox.net/article/Greșelile_BOR_\(Trădări_de_neam_și_atitudini_nedemne\)](http://www.ortodox.net/article/Greșelile_BOR_(Trădări_de_neam_și_atitudini_nedemne)) Tot în *Telegraful Roman*, (redactor șef al ziarului Teodor V. Păcățian, (4/17 ianuarie 1901 - 5/18 Decembrie 1917), a fost condamnat de patru ori pentru articolele publicate în „*Telegraful Român*”, cu închisoare, amenzi în bani și plata cheltuielilor de judecată, însă „nimic n-a putut să-i clatine demnitatea și patriotismul de care era însufletit) episcopul Clujului și apoi mitropolitul Ardealului, Nicolae Ivan, în 21 Iulie 1916, pune la stâlpul infamiei pe poetul Octavian Goga și pe luptătorul, numit “Leul de la Sisești”, par. greco-catolic Vasile Lucaciu, într-un articol plin de murdărie, ce n-ar fi putut fi scris într-un mod mai infamat nici măcar de un iredentist ungar!. Iata câteva fraze: “La București continuă campania de a constrânge guvernul să iasă din neutralitate și să intre în război alături de Rusia, pentru a lua Ardealul (...) Fugarii noștri plătiți de legațiunea rusească, nu pot lipsi de la asemenea întruniri. Marele demagog, Vasile Lucaciu, le prezidează și rostește vorbiri, exprimându-și dorința de a putea prezida o întrunire la Alba-Iulia. Ei au o credință falsă, că Monarhia Austro-Ungara se va păabuși, dar ea va exista pentru că existența ei e o necesitate pentru Europa și pentru că, dacă n-ar exista ar trebui să fie creată!. Același Nicolae Ivan a mai susținut în 1915: “Din ziua primă a mobilizării, noi românii unguri, ne-am făcut datorința față de patrie. Suntem mândri că am putut dovedi din nou dinastiei și monarhiei probata credință română (...) avem încredere că guvernul ungar va fi gata să îndeplinească dorințele românimii loiale în cadrele ideii de stat maghiar. **Ce binecuvântare ar fi aceasta pentru noi!**”(subl.ns.). Tot *Telegtaful Roman*, în 8 Septembrie 1916, după ce România a declarat război Austro-Ungariei, publica *Cercularul întregului cor episcopesc ortodox din Transilvania* în care se spune: “România, căreia ființa i-a dat patria noastră Ungaria, căci Radu Negru de la Făgăraș a întemeiat principatul Țării Românești, Dragoș din Maramureș a întemeiat principatul Moldovei și cu sprijinul Monarhiei Habsburgice s-a ridicat și s-a întarit România modern- (...). România în mod perfid a ridicat arma asupra patriei noastre (...). Unde vă este și în ce se arată patriotismul vostru, români ucigașori de frați (...) Voi întindeți granițele voastre în hotarele noastre, voi creșteți puterea voastră, venitele voastre dezbrăcând pe alte națiuni (...) Acela care cu vorbele vicleniei pe buze, cu dorul de jaf în suflet, vine în hotarele noastre, nu-i frate, ci cel mai păgân dușman. Și mai departe: “Față de noul dușman care râvnește în chip atat de păcătos la știrbirea și la stricarea hotarelor noastre, vom lupta cu vitejie și credință.”*Semneaza: Mitropolitul Vasile Mangra, Episcopii, Miron Cristea de Caransebes, si Ioan Papp de Arad.* Episcopul Miron Cristea a trimis din partea sa o circulară către preoții

Episcopul Miron Cristea, o personalitate cu însemnate contribuții în istoria și cultura românilor, semnat al acestor pastorale, apare ca un om al timpurilor sale, care, ca și ceilalți reprezentanți ai românilor ardeleni, a dus o politică inspirată și adaptată după scena politică a vremii, crezând că acțiunile sale sunt numai în avantajul poporului pe care-l păstorea, iar atunci când a considerat că a *sosit momentul potrivit* pentru a crea un destin comun cu ceilalți români, de peste Carpați, n-a ezitat să contribuie, cu entuziasm și convingere, la actul Unirii de la Alba Iulia¹⁷⁸.

Adăugăm faptul că Pastorală, mai sus citată, a fost pregătită pentru Crăciunul din Decembrie 1915, iar România a declarat război Austro-Ungariei în 15 august 1916. Faptul că un ierarh al bisericii acorda importanță valorilor ostășești și cetățenești precum: datoria, jurământul, abnegația, jertfa, credința, cinstea, curajul, vitejia, devotamentul, în numele cărora se subordona și se afirma spiritul național românesc reprezintă o trăsătură de caracter pozitivă. Episcopul își încuraja soldații pentru a învinge greutățile inerente războiului prin înarmarea cu speranță și credință tare: *Dacă ne aflăm într-o nenorocire cuprinși de griji și întristare, speranța este aceea care, ca un vis frumos se ivește în suflet, vis care alungă grijile și dă strălucire razei unor vremuri mai bune. Și vă mai cer tuturor acelora care vă aflați în ploaia de gloanțe sau vă adăpostiți în tranșee sau vouă care vă vindecați rănilor dureroase în infirmerii:- ridicăți-vă gândurile la Atotputernicul Dumnezeu și cereți-i fierbinte în rugăciunile voastre zilnice victoria definitivă cât mai grabnică a armatei monarhiei noastre glorioase și pentru pace pe pământ.*

Așadar cuvinte pline de pilde biblice, de învățătură creștină, de grijă părintească. Pentru cei pe care-i aștepta să se întoarcă, cât mai grabnic de pe front, ca eroii victorioși, episcopul de Caransebeș se ruga ca bunul Dumnezeu să-i aibă în paza lui. Fără a rămâne neobservate circularele și pastoralele trimise preoților militari pe front, de către episcopul de Caransebeș, activitatea lui Miron Cristea s-a înscris atât în corul înalților prelați, - Ioan Papp, episcop al Aradului, Roman R. Ciorogariu, Vasile Goldiș, ș.a.- atașați formal și cu interes față de împărat - cu evidente și uneori grave exagerări și alunecări (anti-fraticide inițiate de Vasile Mangra) - cât și în linia convingerilor sale lăuntrice că *datoria de ostaș* trebuie bine împlinită și îndreptată ca să slujească ca pildă pentru generațiile viitoare. Episcopul Miron Cristea, avea în vedere mai ales Regimentul Nr. 43 Infanteriecare care s-a distins pretutindena în luptele la care a participat, astfel încât prin ținuta, vitejia și isprăvile sale a făcut cinste nu numai poporului Român din eparhia Caransebeșului, ci și întregii armate a

militari, cerând ostașilor să-și îndeplinească cu sfințeni jurământul depus! El, se refugiază la Budapesta, de unde trimetea în continuu pastorale comandai militare, în care îndemna soldații români: "să nu se clatine în credință și alipirea către Tron". A mai făcut o declarație la începutul războiului, spunând că: "**va zdrobi personal cu cârja sa de episcop, țeasta primului soldat regățean, care va îndrăzni să treacă Carpații și să pășească pe pământul Transilvaniei cu numele de Erdely**".(Dr. Șerban Milcoveanu).

¹⁷⁸ Gheorghe Vasilescu, *op. cit.*, p. 129.

Monarhiei. Cu un cuvânt: *fiii româniei din ”patrie care au pecetluit în modul cel mai splendid fidelitatea cătră tron și patrie cu sângele lor, vărsat în atâtea lupte glorioase ale acestui războiu mondial și prin eroismul dovedit în atâtea rânduri și recunoscut de toți factorii competenți. Deci, nu mă îndoiesc, că credincioșii eparhiei noastre și toți fiii ei vor dovedi și pe viitor aceeași ținută bravă, loială și vrednică de toată încrederea, spunea episcopul de Caransebeș. Cu toate acestea îmi țin de datorință, ca și în fața situației, ce s-a creat patriei noastre prin noaua declarație de războiu să vă sfătuesc și îndemn, să nu părăsiți vechile voastre virtuți militare, ci să ne facem și pe viitor cu aceeași dovedită loialitate datorință cătră patria și tronul, care și până acum ne-au ocrotit. Deci, fiecare credincios al eparhiei să rămâie fidel Regelui, fidel steagului lui și credincios față de patria ungară, identificându-se cu toate interesele pământului, pe care s-a născut și care l-a hrănit pe el și pe strămoșii săi, și pe care trebuie să-l apere între alte împrejurări. Sperez, că toți fiii noștri sufletești se vor purta până la sfârșit așa, încât nimenea să nu poată avea nici barem vreo umbră de bănuială, că fie și numai unul și-a uitat de sine și-a dat mâna cu inimizii țării, ori care ar fi aceia”¹⁷⁹. Merită subliniat că și această declarație se înscrie în contextul pretins al actului de fidelitate, luat înainte ca mitropolitul să fie instalat în scaun.*

La acel măreț moment al întronizării însă era de prisos orice stăruieță asupra îndatoririlor ce reveneau înaltului ierarh, deoarece ele fusese expuse în actul mărturisirii credinței, ce a făcut în fața întregii asistențe și în fața sfântului altar, motiv pentru care în cuvântul rostit de episcopul Ioan I. Popp, al Aradului acesta întârea rolul mitropolitului de mediator dintre stat și biserică. Acest rol venea în atingere cu două momente, și anume: ”mai întâi, că toate acestea să le privești ca o dovadă a adevărului cuvintelor Sf. apostol Pavel, că: «Celor ce iubesc pe Dumnezeu, toate li se îndreaptă spre bine», (Rom. VIII. v. 28) și că deși toiagul arhiepiscopesc, care ți s-a dat spre apărarea turmei este neted și luciu, cărările vieții sunt și pot fi grunțuroase, și deși aureola, ce se formează în jurul feței Tale își are splendoarea ei deosebită, - poate și invidiată, - să nu pierzi din vedere, că sarcinile, care s-au pus pe umerii Tăi cu ziua de astăzi, sunt cu mult mai grele, decât splendoarea aureolei, ceea ce este urmarea naturală a situației, prin care trecem și a activității, ce trebuie să dezvolți spre a îmbina interesele bisericii cu ale statului, și ale statului cu ale bisericii noastre naționale, spre atingerea scopurilor ei. Această greutate însă n-are să Te descurajeze, precum nu ne descurajează nici pe noi, pentru că viața Ta destul de zbuciumată, de 44 ani pe terenul vieții publice bisericești și politic, îți va indigea calea și mijloacele, de care să Te folosești spre împlinirea misiunii Tale sublime ce o începi cu ziua de astăzi, și nu vei pierde. Momentul luării la braț a făcut o impresie deosebi de bună asupra publicului asistent, care l-a considerat ca un agajament, că Prea Sfinția Sa, episcopul Aradului, va sprijini pe noul Arhiepiscop și Mitropolit în toate acțiunile sale bune și legale din vedere, că noi,

¹⁷⁹ *Biserica și școala*, Anul XL. Arad, 4|17 Septembrie 1916. Nr. 36, p.1

ca cetățeni și ca bisericiani, trăim în sat și ca atari suntem biserică liberă, iară biserica liberă nu poate să fie, decât în stat liber, deci ai **să fii apostolul libertății bisericii noastre precum ai fost și ești și apostolul libertății statului nostru**. Introducerea Ta, întâmplată în ziua de astăzi, o țin de un bun augur pentru coincidența ei fericită, că această introducere s-a întâmplat tocmai în Dumineca Sămănătorului, deci din sf. evanghelie a acestei zile vei lua învățătura de a curăți spinii și polomida, ca toată sămânța să cadă pe pământ roditoriu și să aducă roadele așteptate”¹⁸⁰.

Atitudinea lui Vasile Mangra, cu timpul a fost una aparte și departe de interesul poporului și al clerului care l-a ales. Răsfoind presa vremi pătrundem și în înțelesul adânc al concepției nou alesului mitropolit al ortodoxiei românești din Ungaria, care după exemplul versetelor biblice exprimate ca un erudit cunoscător, Vasile Mangra direcționa ierarhii și mai ales preoțimea în legătura sa cu poporul și al loialității și a datoriei față de stat. Învățătura de căpetenie reieșită din cuvântarea mitropolitului, după hirotonirea sa, este despre *păcatul mare săvârșit de către rangul cel mare*. În conducerea și guvernarea spirituală a credincioșilor, în prudenta purtare și tratare cu oamenii, în știința de a le da povăzuirile necesare, nu numai în biserică, ci și afară de biserică, în deferitele referințe și cazuri ale vieții lor, să cuprindă toată puterea morală a preotului, tot secretul autorității și chemării sale.

Pentru exercitarea cu deplin succes a dregătoriei sale de învățător, întru luminarea spirituală a credincioșilor, și de săvârșitor al sfintelor taine spre sfințirea acelora, *preotul are neapărată trebuință de autoritate și de puterea de a stăpâni și a governa sufletele oamenilor*, aceasta autoritate și putere el o primea prin taina preoției, prin transmisiune de la Isus Hristos, care ca împăratul cerurilor pe pământ s-a pogorât și cu oamenii a petrecut, întrebunțând autoritatea și puterea sa împărătească pentru mântuirea noastră: „Bucura-te fiica Sionului, saltă fiica Ierusalimului, iată împăratul tău vine la tine drept și mântuitor, a căreia împărăție nu va avea sfârșit, cum învață biserica în simbolul credinței, argumenta învățătura sa mitropolitul în septembrie 1916.

Conceptual Vasile Mangra includea comunitatea credincioșilor bisericii ortodoxe în structura intimă a statului, susținând unicitatea sa, pe care ungerii îl asumau și reprezentau. Deoarece ei nu trăiesc singuri și izolați ”*ci în societatea tuturor cetățenilor, care alcătuiesc statul, oameni, fiind egali, în respectul originiei și a lui Dumnezeu, ei nu formează, după expresiunea Sf. Vasile, decât un popor și o frățietate* (Epist. 161. 1.). *Dumnezeu ne-a creat frați, zice Lactanțiu ca să ne iubim unii pe alți și să ne bucurăm de egalitatea noastră*” (Lact. Div. Inst. VI. 10.) De aici *speciala chemare a preotului de a povăzui pe credincioșii săi în toate afacerile și relațiunile cu concetățenii lor, a cultiva și propaga iubirea și bună înțelegerea cu toți fii patriei. Biserica ortodoxă orientală, din care face parte și biserica noastră națională ortodoxă română,*

¹⁸⁰ *Biserica și Școala*, Anul XL Arad, 6/19 Noiembrie 1916. Nr. 44-45, p. 319-330

nu s-a constituit nici odată stat în stat, ci a respectat totdeauna pricipiul evangelic: dați cele ce sunt ale Cezarului, Cezarului și cele ce sunt ale lui Dumnezeu, lui Dumnezeu, recunoscând dreptul statului în afacerile ce privesc organizația și activitatea sa esterioră, jus circa sacra, dreptul de supraveghere și de paza (jus ispiciendi et cavendi) ca nu cumva prin activitatea exterioară și prin dispozițiuni unilaterale să lucreze în contra statului și a intereselor lui. Din acest raport de drept dintre stat și biserică, pentru conducătorii spirituali ai poporului naște înalta îndatorire de a cultiva și a propaga iubirea față de patrie și spiritul de ordine și de supunere la legile statului și rânduielilor stăpânirii civile: Căci nu este stăpânire fără numai de la Dumnezeu, și stăpânirile care sunt, de la Dumnezeu sunt rânduite. De aceea cel ce se împotrivește stăpânirii sale, rânduelii lui Dumnezeu se împotrivește" (Rom. 13. 1, 2.) (subl. ns.).

Am ținut de datorința mea de a pune în vedere acestea adevăruri evanghelice pentru prestigiul bisericii noastre, ca credincioșii ei și îndeosebi conducătorii spirituali ai poporului, preoții de toate stările, să știe trage din ele concluziunile și învățăturile cuvenite, că biserica **ortodoxă a mers totdeauna mână în mână cu statul sprijinindu-se reciproc**. În consecință asemenea tuturor bunilor fii ai patriei, preotul bisericii naționale ortodoxe române, **dator este a conlucra din toate puterile sale la binele comun și la fericirea patriei cu cuvântul și cu fapta, că lucrând pentru binele comun al patriei păstorul totodată conlucra la fericirea familiei și a poporului său, care se cuprinde în fericirea patriei**. Preotul, mai ales, are sarcina de a cultiva și întări legăturile iubirii reciproce și ale frățietății, cu cetățenii patriei fără deosebire de limbă și de confesiune, pentru a înlăptui unirea tuturor când patria e în pericol și are nevoie de apărarea fiilor săi încât pentru mine, îndreptariu și normă vieții îmi vor fi cuvintele prorocului David: „Făclie picioarelor mele legea ta Doamne și luminează cărările mele." (Ps. 118. v. 105.) Căutând ca dreptatea, legalitatea și corectitatea să domnească de sus până jos, pe toate terenele vieții noastre bisericești, ținând cu tărie ca să fie respectată de toți și întru toate autonomia și constituția bisericii noastre ortodoxe naționale române.

Voi stăruii prin armonică conlucrare cu Prea Sfinții Episcopi în înțelesul legii bisericii și a sfiintelor canoane, pentru îmbunătățirea vieții interne bisericeștii, cum și pentru înaintarea culturii și a buneii stări materiale a poporului. Cu aceasta îmi sfârșesc juruința mea de arhieru al bisericii ortodoxe naționale române, și mulțumind cu recunoștință măritului congres bisericesc, care m-a ales, **mulțamesc cu omagială supunere și cu devotament fiesc Maiestăți Sale împăratului și Regelui nostru Francisc Iosif I., care a binevoit prea grațios a mă întări, mulțamesc înaltului guverm, care a binevoit a mă recomanda și Prea Sfințiilor Voastre, care prin chemarea Sf. Duh ați binevoit a osteni pentru mine**. Mulțamesc îndeosebi P. S. Sale Dlui Episcop al Aradului care a ostenit și pentru îndeplinirea scaunului mitropolitan și instalarea mea în acest scaun. Trăiască M. Sa împăratul și Regele nostru Francisc Iosif I ! Trăiască Alteța Sa moștenitorul de tron Arhiducele Carol și toată casa domnitoare!

Trăiască iubita noastră patrie ungară! Darul Domnului nostru Isus Hristos și dragostea lui Dumnezeu Tatăl și împărțășirea Sfântului Duh să fie cu voi cu toți. Amin”¹⁸¹.

Imediat ce a fost hirotonit, mitropolitul Vasile Mangra a trimis spre toate eparhiile din subordine la cler și popor o înștiințare prin care, la început, făcea anunțul privind alegerea sa ca Arhiepiscop, iar apoi da asigurarea și hotărârea fermă, de a cârmui biserica pe baza instituțiilor canonice și în special pe baza statutului organic, urmărind totdeauna ca scop, folosul sufletesc al credincioșilor și în general prosperitatea sfintei biserici ortodoxe. Reținem din misiunea ce o avea de îndeplinit unitatea de gândire, simțire și acțiune, inspirați din faptele aposolilor:” Siliți-vă a dovedi mai mult cu faptele, decât cu vorbele, împlinirea *datoriilor voastre către sfânta noastră biserică și către stat*, arătând că sunteți urmași vrednici ai strămoșilor noștri, care au dat totdeauna dovezi strălucite despre iubirea lor către biserică și patrie, apărându-le cu viața lor. Urmași dar porunca sfintei maice biserici, rugându-vă neîncetat: ca Domnul Dumnezeu să încununeze, să nu umbrească capul Maiestății Sale, împăratului și Regelui nostru Francisc Iosif I. În ziua războiului, să-i întărească brațul, să-i înalțe dreapta, să-i susțină stăpânirea, să-i supună pe toate neamurile, care s-au ridicat cu război asupra noastră, să-i dăruiască pace, să grăiască Domnul în inima lui cele bune pentru biserica ca și pentru poporul său, pentru că în liniștea lui să petrecem o viață lină și fără gălceavă, întru toată bună creștinătatea și curăția. Dându-vă binecuvântarea Noastră arhipăstorească, în legătura dragostei și a ordinii canonice, Vă rugăm să ne cuprindeți în sfintele Voastre rugăciuni.”¹⁸²

4.3 Misiunea pastorală pe front

Din această învățătură mai degrabă vom considera că menirea episcopilor ardeleni, și a preoților, era aceea de a îndruma și educa poporul spre respectarea legilor. Iată cum s-a reflectat această misiune, mai târziu în 1918, concret pe front. Corneliu Leucuța, preot militar, trimitea un interesant material referitor la o *Conferință pastorală pe front*, (cap. documentar - anexă). În sinteză misiunile pastorale de împlinit, pe lângă cele legate de serviciile altarului și cele civice preotul avea rol de luminator și părinte al sătenilor. Preotul, după

¹⁸¹ *Biserica și școala*, Anul XL Arad, 23 Octombrie (5 Nov.) 1916. Nr. 43, p. 318

¹⁸² *Biserica și școala*, Anul XL. Arad, 20 Noiembrie (3 Dec.) 1916, Nr. 47, p. 344. Oradea-Mare - Nagyvarad, la 16/29 Oct. 1916, Vasile, Arhiepiscop și Mitropolit. Despre toate acestea dar emitent și îi dăm la mâna numelui Arhiepiscop și Mitropolit Vasile Mangra această **gramată**, ca document despre aceea, că dânsul este investit cu demnitatea arhierască și cu jurisdicțiunea de Arhiepiscop al bisericii ortodoxe române din Transilvania și de Mitropolit al tuturor Românilor din Ungaria și Transilvania, având darul și puterea de a pune, după prescripțiile sfintei biserici răsăritene, cetitori, cântăreți, ipodiaconi, diaconi, preoți și protopopi la bisericile din Arhidieceza Transilvaniei, eventual egumeni eparhiali, după rândul ierarhic din provincia noastră mitropolitană, și a face în eparhia sa toate cele ce lui ca arhipăstor se cuvine spre edificarea duhovnicească a turmei sale. (S-a dat din ședința Preasfințitului Sinod episcopesc al bisericii ortodoxe române din Ungaria și Transilvania, ținută în Oradea-mare (Nagyvârad), la 16/29 Octombrie 1916. Ioan I. Papp m. p., Dr. E. Miron Cristea m. p., episcopul Aradului episcopul Caransebeșului - *Biserica și școala*, Anul XL. Arad, 13/26 Noiembrie 1916. p.)

experiența de front, era văzut ca *un organ de mult folos pentru neam și țară*¹⁸³. Datoria preotului pentru a lumina poporul, era condiționată de procurarea de gazete, formarea și dezvoltarea lui în dragoste de neam și de moșie. Constatarea era desprinsă din discuțiile cu soldații, care-și aminteau că după Sf. liturgie, preotul din sat le citea știrile din ziar, și că sfaturile pentru lucrările din gospodărie tot din gazete le aflau. Gândul și dorul soldaților de casă au condus spre asemenea concluzii. Și mai era și acea constrângere de a putea folosi limba lor în traiul militar, foc mocnit în sufletele ardelenilor. *”Mii de soldați români de pe diferitele fronturi dornici de literă românească vor fi siguranța zilelor de mâine, dar trebuie să te cobori până în adâncimile sufletului fiecăruia pentru a-i trezi nădejdele biruinței de mâine. Trebuie să cunoști spiritul, temperamentul, să pătrunzi în lumea lor sufletească și nimenea ca preotul nu vine mai des și mai în variate ocaziuni în contact cu poporul. Preotul poate cunoaște mai bine gradul de pricepere al țăranului, inteligența lui naturală, preotul poate studia sentimentele lui pentru a i-le cultiva.*

Preotul militar, care **”servește sub cerul liber în arșița soarelui ori pe ger, la groaznicul bubuit de tunuri, e silit să aducă mângâiere sufletească unor oameni de tot istoviți”**¹⁸⁴ (subl. ns.). Și cugetând astfel vedea înaintea ochilor *falnicul arbore al culturii românești - biserica ortodoxă națională - și o jale, o durere a fost pentru mine aceste momente cugetate*. Atunci, și-a adus aminte de nepăsarea păcătoasă și de dezvinovățire dintre români. I-au venit în minte acei slujitori ai altarului și ai națiunii, care stăpâniți de pătimi mărunte, personale, în loc să înpodobească biserica lui Hristos cu purpură, stricau prin faptele lor frumșetea ei genuină. Mai erau vizați, desigur, și acei slujitori ai miilor de gloate românești, care nu conștientizau asupra sublimei chemări și de pozițiunea ce aveau, de nobila sarcină de a fi apostoli ai creștinismului, luminători ai lumii, ai neamului. Interesantă reflectare, comparată desigur cu practicisul dovedit la preoții catolici, păstoriți de episcopul din Baltazar, din Debrețin.

Păstoresc peste zece mii de soldați și sunt duhovnic la cinci spitale și mi s-a dat prilejul să pătrund până și în cele mai ascunse colțuri ale sufletului său – mărturisea preotul - Am înjghebat cu soldații bibliotecă populară, desfășurând aproape la trei-patru mii de exemplare din literatura popularizată și o mulțime de cărți de rugăciuni, cu un succes grandios. Precum cel flămând caută mâncare pentru a-și potoli foamea, întocmai așa și poporul nostru e dornic de lumină. Ce să zic despre sufletul lui care e un mângăritar neprețuit, care însă zace în pulbere, pentru că nu e curățit, nu e cizelat. Câte cântece de dor și jale s-au născut în războiul actual din gura soldaților români! în amurgul serii până în depărtări mari se aude trăgănatul dulce al poeziei populare românești și de atâtea ori sufletul ni-se înduioșează la auzul cuvintelor pline de

¹⁸³ Corneliu Leucuța, *Conferință pastorală pe front*, în *Biserica și școala*, an. XLII, Arad, 27 octombrie 1918, nr.42, p.1

¹⁸⁴ *Ibidem*

pătrundere ale doinei. În scurt timp o să le adun acestea mărgăritare scumpe pentru a le păstra prin tipar". În toate acestea erau cuprinse, cu certitudine și idei din ordinele, pastoralele, circularele emenate de eparhiile ardelen.

În acest spirit s-au manifestat, înalții prelați ardeleni, fără ezitare, și atunci când vremurile au permis și au servit fără disimulare poporul. Temeinica lor convingere, de slujire a poporului, este dată de memorabila rostire, după îmbrățișarea cu Iuliu Hosu, de la Alba Iulia: ***Pe cum ne vedeți azi îmbrățișați frățește, așa să rămână îmbrățișați pe veci toți frații români!***

Analiza faptele ierarhilor bisericilor românești, din imperiul austro-ungar, din imediata apropiere a redactării documentelor, scot în evidență puternice simțăminte patriotice, naționale, românești, precum și povața respectului față de sacrificiile aceluia care au muncit ogorul și l-au apărat, acesta fiind adevăratul înțeles al *patriei*. Cu siguranță că spusele lui Vasile Goldiș: „*să jurăm credință de aici înainte numai națiunii române*”¹⁸⁵ au rămas ca o poruncă pentru cei mici și cei mari ai generației Marii Uniri, chiar dacă el fusese cel care, în calitate de secretar Consistorial al Eparhiei de Arad, a propus redactarea actului de fidelitate din septembrie 1916. Acestui cor de clerici ortodocși li s-au alăturat, fără rezerve și episcopul Radu Demetrie¹⁸⁶ al Oradei, și mitropolitul bisericii greco-orientale române din Ungaria, de la Blaj, prin poziția lui Victor Mihalyi, care la banchetul de după hirotonirea lui Vasile Mangra a vorbit și *românește și ungurește și sfătuia și îndemana "la muncă statornică spre binele tronului regesc și a patriei maghiare"*

Așa erau ordinele, așa erau sfaturile! În acele zile Oradea, în opinia mitropolitului unit, nu mai era o localitate de margine, ci în urma iportanței ce o avea, "un punct luminos de concentrare a tuturor instituțiilor apărării țării, iar ca Mitropolie prin instalarea principelui bisericii gr. ort. române în demnitatea sa, a dovedit, concilianța cetățânească a bisericilor între ele, acomodată să aducă spiritele mai aproape de-olaltă, *să îndemne pe fiii patriei, ca să înțeleagă interesele patriei, și pe calea respectării drepturilor să-i însuflețească la fapte glorioase, jertfitoare de sine, săvârșite din iubire de patrie*. Ridic paharul întru sănătatea instalatului principe bisericesc. Deie-i Dumnezeu putere și zile senine, cu voie să poată munci, în statornicie, ani numeroși, **spre binele tronului regesc și al patriei maghiare. Trăiască!** (subl. ns.)”¹⁸⁷. La asemenea sfaturi, îndemnuri și prealăudate merite și datorii față de patria maghiară, oficialitățile

¹⁸⁵ Idem, p.328

¹⁸⁶ În politică fiind român adevărat. El nu s-a târguit cu Tisza, precum o făcuse Vasile Mangra. El a susținut că cine dorea pace cu românii ardeleni acela să stea de vorbă cu reprezentanții chemați ai partidului Național Român. Ca bun român nu putea lipsi nici de la "întâmplarea cea mai însemnată a zilelor noastre, de la adunarea națională din Alba Iulia de la 1 Decembrie 1918, când s-a proclamat unirea tuturor românilor. El a avut fericirea să vestească românilor din cele 42 de parohii, alipite cu forța la cea maghiară de la Hajdudorog, eliberarea lor desăvârșită, primind drept răsplată paliul de arhiepiscop și iar pentru merite culturale membru de onoare al Astrei" – vezi pe larg: *Bihar- Biharmegye, Oradea-Nagyvarad kulturtortene es oregdiajkjainak emlekkonyve, 1933-1937*, p.222-223

¹⁸⁷ *Ibidem*

prezente, flatate și că li se vorbea pe limba lor, că auzeau ungurește pe înalții ierarhi ai bisericilor românești, răspundeau ridicând paharul **pentru națiunea maghiară singura din patrie!** Nu știm cât de mult simțeau ceea ce spuneau românii ardeleni, căci apăsarea o resimțeau și prelații atunci când credincioșii se despărțeau cu lacrimi de clopotele, care băteau în dungă, când se prăvăleau din înaltul turlor pentru a fi făcute gloanțe ale morții!

La nici doi ani, de la amintitele poziționări și de la celebra iscălitură de *fidelitate*, evenimentele au luat o altă turnură. Vasile Mangra, s-a sinucis la Budapesta (14 octombrie 1918)¹⁸⁸. Miron Cristea, Ioan Papp, Vasile Goldiș s-au înfrățit cu Iuliu Hosu la Alba Iulia. Iar vicarul orădean Roman Ciorogariu pentru a scăpa cu viața de următorii unguri bolșevici, ce declanșase o adevărată teroare împotriva românilor, dincoace de linia de demarcație dintre Sighet, Zalău, Cicea, Zam, *îndemna preoții să-și radă barba*, care va crește, dar capul nu!¹⁸⁹

Fără a ne ocupa de mersul evenimentelor de pe front, și nici de prezența episcopilor ardeleni, de ambele confesiuni, în fruntea delegației la Alba Iulia, subliniem doar faptul că după a doua mobilizare a Armatei române a început războiul contra bolșevismului ungar. Din 16 Aprilie până la 22 Noiembrie 1919, teritoriul ungar, de la est de Dunăre, a fost ocupat de armata română¹⁹⁰. Astfel, dreptul la autodeterminare a poporului român, afirmat la Alba Iulia, la 1 Decembrie 1918, a fost recunoscut și de către bolșevicii unguri. În această împrejurare, pentru supravegherea teritoriului cucerit, a cărui guvernator a fost numit generalul Traian Moșoiu, a fost mobilizat și Regimentul 3 Dorobanți Olt, unitate ce va intra în componerea Diviziei 11 Infanterie, începând din 1923.

În baza Ordinului Marelui Cartier General nr. 1298/1919 cu începere din 20 iunie 1919, Regimentul primea mobilizarea "*cu mare entuziasm*"¹⁹¹.

¹⁸⁸ Deși a fost unul din conducătorii luptei românilor transilvăneni pentru obținerea de drepturi național-politice care în 1892 a făcut parte din delegația care a dus Memorandumul la Viena, în 1894 a organizat marea Adunare Populară de la Sibiu care a protestat împotriva hotărârii guvernului maghiar de a dizolva Partidul Național Român și în 1895 a fost principalul organizator al Congresului naționalităților (români, sârbi, slovaci) de la Budapesta, în ultima parte a vieții mitropolitul Vasile Mangra s-a situat însă pe o poziție diametral opusă, devenind unul din oamenii de încredere ai guvernului maghiar. Fiu al Bihorului, din Săldăbagiu, Vasile Mangra a avut o evoluție extrem de contradictorie pe tărâm politic, trecând de la apărarea drepturilor românilor la exagerarea superiorității culturii maghiare. a devenit un apropiat al guvernului maghiar, condamnând intrarea trupelor romane pentru eliberarea Transilvaniei în vara anului 1916. Odată ales, mitropolitul Vasile Mangra, trebuind să-și răsplătească patronul, a făcut numeroase declarații de loialitate, aprobate de ierarhii BOR din Ardeal și întărite prin semnături pe documentele bisericești oficiale, care au stârnit pe buna dreptate revolta multor români. Declarațiile de loialism unguresc pe care noul ales al Contelui Tisza, ca mitropolit al românilor din Ardeal, le-a făcut cu privire la România și cultura românească nu au fost înțelese și au dezamăgit pe mulți.

¹⁸⁹ Constantin Moșincat, *Gărzile naționale din Bihor*, Editura Tipo MC, Oradea, apariție 2018

¹⁹⁰ Constantin Moșincat, *Primăvara întregirii*, Editura Tipo MC, Oradea, apariție în 2019

¹⁹¹ Arhivele Militare Române (în continuare: A.M.R.), *fond Registrul jurnal de operații nr. 798/1919-1920*, dos. 1164, p. 15. Vezi Constantin Moșincat, *Din poarta sărutului cu dragoste*

Conform planului de mobilizare Regimentul a chemat, începând cu 24 iunie, contingentele 1910 și 1911, prin ordine de chemare individuale și prin cercurile de recrutare. Ofițerii s-au chemat telegrafic. Deși se aflau în toiul secerișului "oamenii au răspuns cu drag la chemare"¹⁹².

Conform ordinelor primite, de la Brigada 4 Infanterie, Regimentul Olt nr. 3 a început îmbarcarea în gara Slatina, în trenul G2 și G4, în eșalonul întâi: Cartierul Brigăzii 4 Infanterie, statul major al regimentului, Batalionul 1 Infanterie și aprovizionarea, iar în eșalonul doi, a doua zi, pe 22 iulie 1919, batalioanele 2 și 3. În total 52 ofițeri, 1680 trupă, 56 cai și 100 trăsură. În fruntea regimentului se afla locotenent colonel Petre Bucică, cu organizarea și încadrarea cu efective reduse, care a început marșul cu direcția Caransebeș.

Registrul istoric consemnează evenimentele din 21 iulie 1919, ziua părăsirii garnizoanei și din următoarele conform ordinelor. Astfel, marșul de la cazarma regimentului la garnitura s-a executat în cele mai bune condiții. Înainte de plecare, slătinenii i-au petrecut până la gară ținând a fi cu toții de față la plecarea fiilor județului. Îmbărbătați, încrezători și stăpâni pe puterile lor, ofițerii și soldații au urcat scara vagonului, purtând în suflet și pe buze izbânda și întregirea neamului. Simbolul vitejiei le-a fost exprimat în cuvinte de V. Georoceanu, căpitan în rezervă, veteran de război, iar iubirea, ce le-au arătat-o slătinenii, prin flori și lacrimi.

Avântul militar, sufletul și voința lui, datoria și onoarea, toate au fost cuprinse în cuvântul comandantului Regimentului locotenent-colonel Bucică Petre care a răspuns la urarea slătinenilor. Cu lacrimi de bucurie, cu credința în izbândă au pornit feciorii Oltului la frații lor bănățeni și pe deasupra acestor mii de vieți, „plutea lin și sonor cântecul de vitejie intonat de muzica Regimentului: "Înainte, tot înainte". Ne trimitea țara, ne chemau frații. Capitala Olteniei, Craiova, în puterea nopții (ora 23.30) a putut vedea și simți vrerea ostașului român de a aduna toți frați într-o Românie Mare și puternică”¹⁹³.

La 9.10 trenul a oprit la Orșova, unde s-a încins "Hora. Unirii" în care s-au prins dorobanții regimentului și fetele locului în timp ce "privirea unгурului de aici ne este dușmănoasă, dar vorba lui mâniaoasă este plătită cu voie bună. Pe tot traseul ovațiile populației române i-au copleșit pe olteni, cu steaguri, flori și preoți în frunte"¹⁹⁴.

La Caransebeș generalul Bucur Bădescu, a fost întâmpinat cu pâine și sare și purtat de mulțime spre piața orașului trecând în acordul marșului pe sub arcuri de triumf cu înscrisurile: "Trăiască România Mare" și "Trăiască Regele".

de țară, Editura Cogito, Oradea, 1996. Detalii despre acțiunile de luptă ale regimentului vezi la Constantin Moșincat, *Starea de veghe*, Editura Papyrus, Oradea, 1997, Constantin Moșincat, *Divizia 11 Infanterie pe frontul întregirii*, Editura Tipo MC, Oradea, 2006

¹⁹² *Ibidem*

¹⁹³ *Ibidem*, p. 7. Despre personalitatea comandantului Petre Bucică, vezi Constantin Moșincat, *Cronică de marș. 80 de ani de la înființarea Diviziei 11 Infanterie*, Editura Cogito, Oradea, 1996, p.41-42

¹⁹⁴ *Ibidem*

La această manifestare generalul Bădescu a spus: „Bănățeni, frații la frați au veni și dragostea voastră ne dă mai multă putere, ca să putem îndeplini jurământul pentru țară și tron”¹⁹⁵, cuvânt îndelung ovaționat.

În piață, episcopul Miron Cristea i-a primit cu binecuvântarea sa. Regimentul 3 Dorobanți „Olt” s-a adunat în careu, înconjurat de fete și flăcăi călări. Glasul episcopului "*curgea ca un șuvoi copleșit de chinurile îndurate, iar acum când mântuirea o vede așezată sub priviri, cuvântul îl deapănă printre flori, inimă și bucuria o împarte cu noi*". Episcopul și-a încheiat discursul spunând: "*mulțumim Ție Doamne că ne-ai hărăzit ziua când de acum bănățenii pot așterne la picioarele Măriei Sale Regele (Ferdinand I al tuturor românilor - nn.) viața și avutul mândrului Banat. A urmat tunetul de urale care a înfricoșat văzduhul, iar bucuria tuturor a mișcat întreaga fire*"¹⁹⁶.

A urmat cuvântul colonelului Petre Bucică, care a reiterat că "românilor care și-au plămădit, din veac în veac, cu prețul sângelui și al vieții pământul de care i-a legat Dumnezeu, de secole nenumărate, li s-a dat răsplata mântuirii. Dacă neamuri barbare au apăsât pe limba, viața și avutul nostru, românul a știut ca la vreme să deschidă testamentul strămoșesc care spune: mai bine stropiți pământul nostru cu sângele vostru decât să-l scuipe dușmanii, mai bine îngropați limba și viața în pământul nostru decât să v-o îngroape dușmanul. Bănățeni!, voi ați fost acei ce la vreme ați știut să citiți în acest testament și astăzi sub ochi tuturor și în ciuda multora, se înfăptuiește visul dorit de veacuri. Pământul românesc al neamului rămâne astăzi Țara Românească, România Mare. Și dacă dușmanii mai cârtesc, fiți siguri că fii Oltului au baionetă și sufletul lor cu care vor ști să răzbată până dincolo de Tisa și Dunăre"¹⁹⁷. Când dorobanții au pășit, în pas voinic, la defilare "ploaie de flori a curs pe ei". În cazarma Franz Iosif trupeii i s-a servit masă oferită de populație.

A doua zi la ora 2.00, ofițerii au participat la banchetul oferit în onoarea lor. Au rostit toasturi înflăcărate episcopul Miron Cristea, la care au răspuns generalul și comandantul Regimentului. Preotul catolic în numele șvabilor a spus: "Dacă șvabii supuși românilor nu vor fi asupriți vor fi mai români decât românii alipiți"¹⁹⁸. La 12.30 pe 24 iulie 1919 garnitura se puse în mișcare din Caransebeș, salută de episcop și populație, cu destinația Lugoj, Arad unde trenul a ajuns pe 26 iulie la ora 10.30, deoarece podul de cale ferată de la Săvârșin a fost rupt de viitură. Cu muzica în frunte Regimentul a mărșăluit spre Micalaca (cartier al Aradului) unde a cantonat și unde seara s-a încins o mare horă. Pe 30 iulie 1919, la ivirea zorilor, trenul trecea prin gara Bekescsaba, "ținut unguresc unde limba și obiceiurile sunt străine românilor"¹⁹⁹. Marșul spre Tisa a continuat prin gările Kisujszalas, Turgony și Fegyvernek unde

¹⁹⁵ *Ibidem*, p. 8

¹⁹⁶ *Ibidem*, p. 9

¹⁹⁷ *Ibidem*, p. 10

¹⁹⁸ *Ibidem*

¹⁹⁹ *Ibidem*, p. 11

Regimentul a debarcat. De la gară coloana Regimentului s-a îndreptat spre Tiszabo unde a cantonat. După sosirea celui de-al doilea eșalon Regimentul a primit ordinul de operații, de a trece Tisa pe podul de pontoane. În jurnalul de operații acest drum era descris în următorul mod: "La 5.30 Regimentul se pune în marș trecând peste apa ce trebuie să despartă două popoare ce de secole luptă unul pentru dezrobire și celălalt pentru desființare. Astăzi stăvilarul s-a rupt și robii sunt dezrobiți iar huruitul lanțurilor a îngrozit chiar Budapesta. Robii aleargă spre capitala "pumnului nebun", și pășește piciorul ostașului român pe pământul câinelui ce ne-a mușcat, ne-a supt viața și" avutul agonisit de secole. Drumul se așterne de-a lungul Tisei iar de jur împrejur se întinde pusta unzurească. Avem încă de mers. În drum aflăm că alte Regimente au intrat în Budapesta [...]"²⁰⁰. La 13.15 Regimentul a intrat în Besenyozog, unde cu populația unzurească nu s-au putut înțelege (decât prin interpret), dar "toți ne privesc ca pe niște dezrobitori, toți salută cu înclinări și smerenie ostașul român". Pe 5 august 1919, din ordin, sătenii s-au adunat la primărie unde, prin interpret, comandantul Regimentului le-a zis: "Azi e o zi mare pentru voi și noi. Budapesta, centrul bolșevismului, a căzut în mâinile armatei române. De acum încolo bolșevismul nu va mai exista în aceste ținuturi și fiecare v-a putea munci în liniște ogrorul său. Vreme îndelungată au fost bântuiți de o boală ce se prindea la toată lumea, dar azi baioneta ostașului român a împuns așa de bine că totul a pierit ca prin farmec. Am venit să vă scăpăm de această boală, nu să vă asuprim"²⁰¹.

Potrivit ordinului de operații, Divizia 2 trebuia să plece în Banat. Până la plecare s-a continuat instrucția pe batalioane, dislocându-se începând din 27 august pe companii, formând garnizoane la: Jasz Kiser (companiile 6 și 8), Jasz Apati (compania 5), Jasz Arokszalas (compania 2), Jasz Ladany (compania 7), Tapioszele (companiile 11 și 12), Nagykató (compania 9) în cursul lunii septembrie, Regimentul ocupă mai multe cantonamente la Kunszentmiklos (4 septembrie 1919), în timp ce companiile fac garnizoane în localitățile din jur (Domsod, Jasz Bereny, Racz Keye, Szelszent Marton, Aprotag, Alberti, Tapioszele, Alsoditos). Purtarea soldaților a fost călăuzită de ofițeri.

Însuși comandantul le-a atras atenția și le-a vorbit despre "cinste, care este caracteristică militarului. Minciuna, furtul și lenea sunt cele 3 lucruri care distrug omenia. Și s-a arătat felul cum să se poarte aici, unde suntem chemați ca pacificatori"²⁰². Conform ordinelor primite, Regimentul a predat sectorul său Regimentului 4 Vânători, s-a îmbarcat și a revenit la Arad, cantonând la Beleneze, începând din 21 septembrie 1919. În acest cantonament s-a făcut instrucție după programul stabilit de Regiment. La 8 noiembrie 1919 contingentul de recruți a depus jurământul militar în cetatea din Arad. '

Desigur că întâlnirile lui Miron Cristea cu ostașul au fost bune ocazii de reflectare și de explicare pe înțelesul tuturor a misiunii fundamentale a acestuia -

²⁰⁰ *Ibidem*, p. 12

²⁰¹ *Ibidem*, p.13

²⁰² *Ibidem*, p. 17

datoria sfântă de ostaș. Sacralizarea datoriei, în concepția sa, avea cel puțin două componente, una de ordin creștin și a doua de ordin civic, moral, aspecte care se cereau a fi aprofundate. Într-o astfel de împrejurare îl găsim și-n calitatea de Patriarh când s-a preocupat de numirea noilor episcopi, pentru locurile rămase în urma trecerii la cele veșnice a generației Marii Uniri.

CAPITOLUL V

CAMPANIA 1916 A DIVIZIEI 11 INFANTERIE

5.1 Neutralitatea României

A fost declarată la 3 august 1914²⁰³ prin vocea lui Ion I. C. Brătianu, în Consiliul de Coroană – din 21 iulie 1914 – spunea: ”Noi cerem ca România să rămână neutră. Tratatul (cu Puterile Centrale) precum s-a arătat nu ne obligă, dar, chiar dacă ne-ar obliga, România nu poate admite ca aliații ei să dispună de soarta ei fără ca măcar să-și dea osteneala de a o vesti. Austria și Germania au pregătit războiul și l-au declarat.

Nu ne-au făcut cinstea să ne comunice măcar intențiile lor (...) Pe de altă parte, România nu ar putea admite să ia armele într-un război a cărui cauză este tocmai nimicirea unei națiuni mici. Sentimentul public este aproape în unanimitate împotriva războiului. Chestia românilor din Ardeal domină întreaga situație, ea a fost pururea punctul negru al Alianței (...) Soarta Românilor de peste munți, idealul național al Românismului, sunt chestiuni pe care nici un guvern român nu le poate nesocoti (...).

Romania ar fi fost obligată să intre în război (potrivit cu prevederile Tratatului în care era parte) doar dacă aliata sa Austro-Ungaria era atacată, dar la izbucnirea conflictului militar statul român a considerat că Austria a declanșat războiul și prin urmare a decis să rămână neutră. Pe scena politică se formase un curent germanofil, reprezentat de regele Carol I și de Petre Carp, și un altul care cerea o acțiune militară îndreptată împotriva Austro-Ungariei, în timp ce poporul ar fi dorit eliberarea Transilvaniei. După moartea regelui Carol I, la 16 octombrie 1914, curentul naționalist reprezentat de Take Ionescu, Nicolae Filipescu, Nicolae Iorga, Ion I.C. Brătianu și Octavian Goga a influențat decisiv

Ion I.C. Brătianu
Președintele
Consiliului de Miniștri

²⁰³ Despre momentul intrării României în război generalul francez Philippe Petain avea să declare în 1918 că: „N-am uitat și nu vom uita niciodată că România a intrat în război de partea noastră într-o epocă când războiul era departe de a fi câștigat: a doua zi după Verdun și spre sfârșitul bătăliilor de pe Somme. Ne vom aduce aminte că intervenția sa a deplasat din Occident spre Orient divizii germane de calitate”

intrarea în război a României, iar diplomația românească a început să poarte tratative cu ambele grupări beligerante, dar în special cu Antanta.

Ca odinioară, “strigătul de luptă” a venit din durerea nevindecată, căci amputările teritoriale trecute au obligat, în condiții favorabile, la o atitudine de demnitate națională: ridicarea la luptă pentru unirea tuturor românilor într-un singur stat.

România a fost ținta atragerii în una sau alta din cele două coalitii, datorită potențialului său economic și militar și astfel situația internațională a favorizat realizarea idealului național. Primejdia care amenința România, de a fi strivită de marile puteri, a fost subliniată de C. D. Gherea, încă din 1914. Cele două împărății “mari și hrăpărețe” ce o amenințau, obligau - în această viziune - la o politică defensivă, de pace și de neutralitate. Această politică a fost menținută timp de doi ani și a avut la obârșie însăși originea casei regale. Bătrânul Regele Carol I, presimțind inevitabila decizie, a murit de “inimă rea”, înainte de a fi pus în situația angajării armatei în război. Carol I ar fi pornit război în orice direcție, dar nu spre apus, deși de acolo s-au produs rapturile: 1775 Bucovina, apoi la 1812 Basarabia, luată ca “pradă de război” de ruși și, în fine, Transilvania, la 1867 alipită Ungariei, prin compromisul dualist din 1867.

În plan intern, taberele s-au împărțit în *pro* și *contra* războiului și pentru menținerea neutralității. Ion I. C. Brătianu a înclinat decizia în urma unui discurs susținut și argumentat pozitiv prin motive clare: ”Într-o vâltoare ca aceea a actualului război, în care harta lumii se preface, o țară ca a noastră, o țară cu aspirațiuni naționale, nu poate rămâne neutră până la capăt, fără să-și compromită definitiv tot viitorul. Pe de altă parte, având drept ideal unitatea națională, suntem datori să urmărim realizarea lui. Iată de ce nu putem merge decât alături de aliați și în contra Puterilor Centrale. De aceea, chiar de ar fi să fim bătuți, prin faptul că patru din cele mai mari puteri ale lumii au recunoscut temeinicia revendicărilor noastre naționale și au sfințit printr-un act solemn hotarele etnice ale românilor de peste Carpați, cauza românismului va face un pas înainte mai mare și mai însemnat decât oricând”²⁰⁴.

În perioada de neutralitate, România a făcut eforturi mari pentru organizarea, înzestrarea și pregătirea armatei, deoarece guvernul și-a dat seama că până la urmă România Mare nu putea fi croită decât cu sabia.

Stabilindu-și ca obiectiv politic realizarea României Mari, puterea politică ce guverna și opoziția au adoptat, în final, o decizie favorabilă pentru intrarea în război alături de Antantă. În acest scop s-au încheiat două documente secrete, o convenție politică și o convenție militară, semnată de Ion I. C. Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri al Regatului României, în numele guvernului român, de o parte, și contele de Saint Aulaire, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Republicii franceze pe lângă M. S. Regele României, Sir George Barclay, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al M. S.

²⁰⁴ Constantin Moșincat, Neculae Moghior, Ion Dănilă, *Din întuneric un soare nou răsare. Basarabia - 1918*, Ed. GP, Oradea, 1997, p. 46

Regele Regatului Unit al Marii Britanii și Irlanda și al Dominioanelor Britanice de peste mări, Împărat al Indiilor, pe lângă M. S. Regele României, baronul Fasciotti, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al M. S. Regele Italiei, pe lângă M. S. Regele României, Stanislas Pokleski – Koziell, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al M. S. Împăratul tuturor Rușilor, pe lângă M. S. Regele României, special autorizați de către guvernele respective, pe de altă parte.

România se angajează să declare război și să atace Austro-Ungaria, în condițiunile stipulate prin convenția militară și să întrerupă, de la data declarării războiului, toate relațiile economice și schimburile comerciale cu toți dușmanii aliaților.

În schimb, Franța, Marea Britanie, Italia și Rusia promiteau României dreptul asupra teritoriilor Monarhiei Austro-Ungare. Linia de delimitare va începe pe Prut, la un punct al frontierei dintre România și Rusia, aproape de Noua-Suliță și va urca acest fluviu până la granița Galiției la confluența Prutului cu Ceremuș. Apoi va urma granița Galiției și a Bucovinei și aceia a Galiției și a Ungariei, până la punctul Stog, la cota 1655. De acolo va urma linia de separație a apelor Tisei și a Râului Vișeu, pentru a ajunge Tisa în satul Trebusa, în fața locului unde se unește cu Biso. Plecând de la acest punct, ea va scoborâ povârnișul Tisei până la 4 km pe valea confluentului său Szamos, lăsând satul Vazaros-Nameny României. Ea va continua apoi în direcțiunea sud sud-est, la 3 km, în valea unde se unesc acești doi afluenți (Crișul Alb și Crișul Repede). Ea atinge apoi Tisa la înălțimea satului Algyo, la nordul Szeghedinului, trecând la estul satelor Oroshaza și Bekessanison, făcând o curbă la 3 km depărtare de acesta din urmă. Începând de la Algyo, linia coboară povârnișul Tisei până la confluența sa cu Dunărea și urmează valea Dunărei până la granița actuală a României²⁰⁵.

România se angajează să nu ridice fortificații în fața Belgradului într-o zonă ce se va determina mai târziu și să nu ție în această zonă decât militarii necesari forțelor de poliție. Guvernul regal român se angajează să-i despăgubească pe sârbii din Regiunea Banatului care, abandonând proprietățile lor, ar voi să emigreze în timp de doi ani, cu începere de la încheierea păcii.

Al doilea document încheiat, *Convenția militară*, a avut menirea de a duce la atingerea scopului militar. Prin convenția militară s-au reglementat relațiile formale cu armatele aliate²⁰⁶. Ne oprim doar la câteva aspecte ale convenției militare, din care rezultă că între subscrișii:

„D-l Ion I. C. Brătianu, Președintele Consiliului de Miniștrii, Ministrul de Război al R. atului României, pe de o parte, Colonelul A.M.F.M. Despres, Atașat militar pe lângă Legațiunea Franței la București, Locotenent Colonel C.B.Thomson, Atașat militar pe lângă Legațiunea Marii Britanii la București,

²⁰⁵ Ion Cioară, *Acțiunile armatei române (12.04.1.05 1919) în limitele stabilite de către aliați prin convenția politică din august 1616*, în *Pietre de hotar*, vol. 1, Oradea, 1997, p. 42-48

²⁰⁶ Viorel Bârloiu, *Granița de vest a României între promisiuni (1916) și realitate (1920)*, în *Pietre de hotar...*, p. 94-99

Locotenent Colonel L.G. Ferigo, Atașat militar pe lângă Legațiunea Italiei la București, Colonelul A.Tatarinoff, agent militar al Rusiei în România, speciali autorizați de către Comandamentele supreme ale Armatelor respective, pe de altă parte, s-a convenit condițiile în care România accepta condițiile politice și garanțiile care le ofereau aliații în schimbul intrării în război alături de aceștia”

Presiunile externe, precum și convenția politică și militară încheiate cu Antanta, s-au finalizat cu *Declarația de război* dată numai Austro – Ungariei, din care redăm partea finală: "Când războiul actual a izbucnit, se putea spera că Guvernul Austro-Ungar, cel puțin în ultima oră, va termina prin a se convinge de necesitatea urgentă de a face să înceteze această nedreptate care pune în pericol nu numai relațiunile de amicitie dar chiar raporturile normale care trebuie să existe între statele vecine.

Cei doi ani de război, în care timp România și-a păstrat neutralitatea, au dovedit că Austro-Ungaria ostilă oricărei reforme interne, care ar fi putut face mai bună soarta popoarelor ce guvernează s-a arătat tot atât de grabnic dispusă a le apăra contra atacurilor dinafară.

Războiul la care ia parte întreaga Europă pune în discuție cele mai grele probleme ce ating dezvoltarea națională și chiar existența statelor: România mișcată de dorința de a contribui la sfârșirea conflictului și sub imperiul necesității de a apăra interesele de rasă se vede forțată de a intra în rând alături de acei care îi pot asigura realizarea unității sale naționale.

Pentru aceste motive, ea se consideră, din acest moment, în stare de război cu Austro-Ungaria”²⁰⁷.

Ferdinand I la Consiliul de Coroană - din 14 august 1916 – avea să spună „Nu cunosc interesele Dinastiei, nu cunosc decât interesele țării. În conștiința mea aceste două interese se confundă. Dinastia va urma soarta țării, învingătoare cu ea, sau învinsă cu ea. Deoarece mai presus de toate, să știți, domnule Carp, că dinastia mea este română. Rău ați făcut când ați numit-o străină, germană. Nu, e românească! Românii nu au adus aici pe unchiul meu, Regele Carol, ca să întemeieze o dinastie germană la gurile Dunării, ci o dinastie națională și revendic pentru casa mea cinstea de a fi îndeplinit în întregime misiunea pe care acest popor i-a încredințat-o”.

După decretarea mobilizării, regele, Ferdinand I, care s-a dovedit a fi un “*bun român*”, încrezător în victoria împotriva germanilor, deoarece a “*înving deja un Hohenzollern*”, s-a adresat armatei cu următorul ordin de zi: ”OSTAȘI, v-am chemat ca să purtați steagurile noastre peste hotarele unde frații noștri vă așteaptă cu nerăbdare și cu inima plină de nădejde.

²⁰⁷ Constantin Moșincat, Neculae Moghior, Ion Dănilă, *op.cit.*, p. 45-85. La data intrării în război, România avea un efectiv de 1254471 oameni mobilizabili, circa 16% din populație, adică 32% din partea bărbătească, împărțiți în patru Armate și un Corp de Armată la dispoziția Marelui Cartier General. Vezi și Neculai Moghior, *Regele Ferdinand I - cuvânt pentru unirea neamului românesc. O poveste adevărată basarabia 1918*, Editura Tipo MC Oradea, 2018.

Umbrele marilor voievozi Mihai Viteazul, Ștefan cel Mare, a căror rămășițe zac în pământurile ce veți dezrobi, vă îndeamnă la biruință ca vrednici urmași ai ostașilor cari au învins la Războieni, la Călugăreni și la Plevna.

Veți lupta alături de marile națiuni cu care ne-am unit. O luptă aprigă vă așteaptă. Cu bărbăție să îi îndurăm însă greutățile și cu ajutorul lui Dumnezeu izbânda va fi a noastră. Arătați-vă deci demni de gloria străbună. De-a lungul veacurilor un neam întreg vă va binecuvânta și vă va slăvi”²⁰⁸.

Scopul politic și cel militar au fost lîmpede și fără echivoc formulate și vizau realizarea României Mari. Pentru atingerea acestui scop, guvernul român a mobilizat Marele Cartier General, 4 armate, 6 corpuri de armată, 20 de divizii de infanterie, 2 de cavalerie, 1 brigadă de grăniceri, 5 brigăzi de călărași, 2 brigăzi de artilerie grea, 1 regiment și un divizion de artilerie munte, trupe de geniu, căi ferate, specialiști, aviația cu 4 escadrile, marina și flotila de Dunăre. Totalul forțelor mobilizate s-a ridicat la 366 batalioane, 104 escadroane și 374 baterii de artilerie. Armamentul automat greu a fost insuficient, doar 614 mitraliere. Din totalul batalioanelor de infanterie, 146 au fost active, 120 încadrate cu rezerviști și 100 teritoriale și de miliții. Efectivul inițial, de 833.601 din care 19.843 ofițeri și elevi, a constituit 75% armata de operații și 25% în zona interioară. Ulterior, prin mobilizare, s-a adus pe frontul întregirii 16% din populație, care reprezenta 32% din partea bărbătească²⁰⁹.

Din cauza lungimii frontului de peste 1.200 km, cel mai lung front european, trupele mobilizate nu au putut realiza superioritatea numerică necesară unei ofensive puternice, cu atât mai mult cu cât aliații, în pofida acordului scris, nu au pornit ofensiva: rușii în Galiția, iar anglo - francezii la Salonic. Inactivitatea aliaților a permis inamicului dislocări de trupe, în special, pe frontul din Transilvania.

5.2. Unitatea – obiectiv strategic

Romania ar fi fost obligată să intre în război (potrivit cu prevederile Tratatului în care era parte din 1883) doar dacă aliata sa Austro-Ungaria era atacată, dar la izbucnirea conflictului militar statul român a considerat că Austria a declanșat războiul și prin urmare a decis să rămână neutră.

Pe scena politică curentul germanofil, reprezentat de regele Carol I (până la moartea sa din 27 septembrie 1914) susținut și de Petre Carp, continua disputa cu gruparea care cerea o acțiune militară îndreptată împotriva Austro-Ungariei, în accord cu ceea ce și poporul ar fi dorit: eliberarea Transilvaniei. Ccurentul naționalist reprezentat de Take Ionescu, Nicolae Filipescu, Nicolae Iorga, Ion I.C. Brătianu și Octavian Goga a influențat decisiv intrarea în război a României, iar diplomația românească a început să poarte tratative cu ambele grupări beligerante, dar în special cu Antanta.

²⁰⁸ *Monitorul oficial*, 1916, nr. 108, p. 5417

²⁰⁹ *Ibidem*, p. 87

Ca odinioară, “strigătul de luptă” a venit din durerea nevindecată, căci amputările teritoriale trecute și traiul insuportabil al românilor din dubla monarhie au obligat, în condiții favorabile, la o atitudine de **demnitate națională: ridicarea la luptă pentru unirea tuturor românilor într-un singur stat**. Primejdia care amenința România, de a fi strivită de marile puteri, a fost subliniată de C. D. Gherea, încă din 1914. Împărățiile “mari și hrăpărețe” ce o amenințau, obligau - în această viziune - la o politică defensivă, de pace și de neutralitate. Această politică a fost menținută timp de doi ani și a avut la obârșie însuși originea casei regale. Bătrânul Regele Carol I, presimțind inevitabila decizie, a murit de “inimă rea”, înainte de a fi pus în situația angajării armatei în război. Carol I ar fi pornit război în orice direcție, dar nu spre apus, deși de acolo s-au produs rapturile: 1775 Bucovina, apoi la 1812 Basarabia, luată ca “pradă de război” de ruși și, în fine, Transilvania, la 1867 alipită Ungariei, prin compromisul dualist din 1867.

Regimentul 3 Dorobanți, Unitate în componerea D.11 I.

Pregătirile de război și dotarea armatei²¹⁰, pe parcursul celor 2 ani cât s-a păstrat neutralitatea față de conflictul început în vara fierbinte a anului 1914, s-au făcut prin eforturi susținute concomitent cu purtarea unor tratative diplomatice. De altfel, generalul Grigore Crăiniceanu susținea, în ianuarie 1916, că „războiul nu se poate face numai cu armata ci cu puterea fiecărui cetățean în parte și ale întregului popor”²¹¹. Ideea de unitate și de efort național era considerată garanție pentru succes pe câmpul de luptă.

²¹⁰ În acest context, Ministerul de Război - al cărui titular era chiar Ion I.C. Brătianu - și Marele Stat Major au elaborat patru planuri de reformă a armatei având ca obiectiv general creșterea capacității combative a acesteia: 1) „Planul de completare, transformare și reparare a armamentului, munițiilor și materialelor de război”; 2) „Planul pentru completarea echipamentului de toate categoriile și acela pentru hotărârea subzistențelor oamenilor și animalelor la toate eșaloanele de luptă și studierea înființării centrelor mari de aprovizionare de nutriment și echipament”; 3) „Planul sanitar al armatei”; 4) „Planul efectivelor trebuincioase armatei de operații și serviciilor ei”

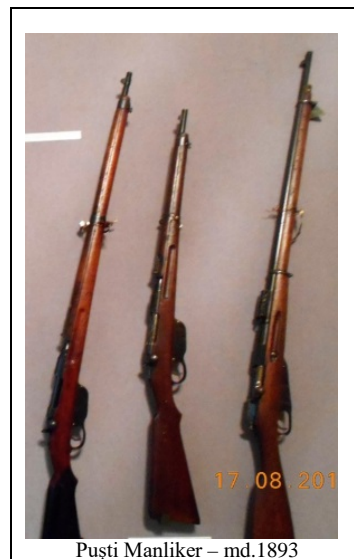
²¹¹ *România în anii primului război mondial*, (în continuare RPRM), Ed. Militară, București, 1987, p.125

Pentru punerea în practică a planurilor de pregătire pentru război au fost alocate fonduri importante, atât prin buget cât și prin credite extraordinare. Bugetul Ministerului de Război a crescut de la 73.000.000 lei, în 1913, la 115.000.000 lei (18% din bugetul de stat) în 1916. În același timp, până în toamna anului 1916, suma creditelor pentru armată a atins 700.000.000 lei, iar până la intrarea României în război la 838.841.215 lei. Mobilizarea întregului potențial național, mai ales după închiderea strâmtoarelor Bosfor și Dardanele, prin care România exporta 97% și importa peste 60% din mărfuri, era tot mai dificilă. Așa se face că Banca Națională a României a început a face importante împrumuturi interne, prin subscripție publică cu 2,5-4% dobândă. În numai 3 zile, în aprilie 1916, s-a depășit plafonul scontat datorită numărului de subscripții, făcându-se o suplimentare a subscripțiilor. Este un elocvent exemplu că obiectivul strategic de unitate națională avea sprijin popular. Împrumuturile externe pentru cumpărarea de armament și muniții se contractau mai greu și la dobânzi duble de 6,5% din Italia, 5% din Anglia.

Scăderea drastică a importurilor a determinat luarea unor importante măsuri de organizare a industriei și producției private românești orientate spre producția de război. Exemplu uzinele Wolff, Vulcan, Lemetre, șantierul naval Galați, industria petroliferă, etc. Astfel s-a modernizat și extins Arsenalul armatei, Pulberăria, Pirotehnia, ș.a. Generalul Constantin Zaharia se ocupa de producția alimentară pentru război: pâinea, biscuiți, conserve, echipament.

Serviciul sanitar coordonat de ministrul dr. Constantin Angelescu se ocupa de procurarea de materiale sanitare, medicamente și de organizarea trenurilor sanitare²¹² Instrucțiunile sanitare date aveau caracter general până la declanșarea mobilizării.

Serviciul geografic pregătea hărțile necesare pentru teatrele de operații militare. *Direcția generală a munițiilor* a fost pusă sub coordonarea inginerului Anghel Saligny și avea competența executivă pentru aprovizionarea cu armament, muniții și materiale. Între 1914 și august 1916 în România s-au organizat 11 stabilimente industriale publice și 59 de fabrici și ateliere private,

Puști Manliker – md.1893

²¹² *Romania în războiul mondial*, (în continuare RRM), vol.III, p.818-828. Starea sanitară general în prima parte a campaniei anului 1916 era socotită foarte bună în toată țara. Din 23 septembrie 1916, din cauza oboselii și a timpului umed și rece, maladiile contagioase și-au găsit mediu prielnic febra tifoidă, scarlatina, oreon și difteria, care a cuprins și populația din zona de operații. Apar și primele focare de holeră, în Dobrogea, fapt ce determină pe profesorul dr. Cantacuzino, să propună înlocuirea Diviziei 5 Infanterie și să dispună aducerea întregii cantități de vaccine antiholerice pur de care dispunea laboratorul său din capitală

care au produs materiale de artilerie și 70 milioane cartușe pentru infanterie. Ce reprezenta aceasta producție? Mai nimic, dacă avem în

vedere că România a mobilizat peste 1,2 milioane oameni, ceea ce însemna că fiecărui luptător din linia întâi îi reveneau câte 125 gloanțe. Din aceste motive prin convenția militară secretă România solicita urgentarea importurilor de armament și muniții.

România a importat din țările neutre, în special Elveția, și chiar din Germania material de război. Din Italia s-au contractat 50 milioane cartușe pentru pușca Manliker, 100 tone dinamită, 140 tone nitrat de potasiu. În 1915, colonelul Vasile Rudeanu semna primul contract din Franța în valoare de cca 6 milioane lei pentru achiziția a 40 avioane, 50 tone pulberi pentru artilerie, 50 milioane cartușe de infanterie, 200000 proiectile. Din Anglia s-au cumpărat 300 motociclete, 42000 bocanci. Din Spania 40000 revolvere și săbii pentru ofițeri. Din SUA 3 milioane cartușe pentru revolver. Deși modeste, pregătirile de război se făceau²¹³.

Cunoscând importanța prinderii în hora războiului a României, Ionel I.C. Brătianu avea să declare, în 1916, că România nu cerea teritorii de aiure, nu vrea cuceriri ci doar o *restituție in integrum*. România, susținea el, dorește să elibereze și să se unească cu frații săi. Pentru pacea viitoare a Europei principiul naționalităților trebuia să triumfe, pentru cei interesați. Mai mult, Brătianu era de părere că unitatea tuturor românilor reprezenta o garanție puternică pentru stabilitatea păcii în această zonă.

5.3 Un trăznet din senin. Dacă neutralitatea a fost decisă de Carol I, intrarea în război alături de Antanta a fost decisă de Ferdinand I, ambele prin întrunirea și hotărârea Consiliului de Coroană. În perioada de neutralitate, România a făcut eforturi mari pentru organizarea, înzestrarea și pregătirea armatei, deoarece guvernul și-a dat seama că până la urmă România Mare nu putea fi croită decât cu sabia ostașului

În plan intern, taberele *pro* și *contra* războiului și pentru *menținerea neutralității* în continuare nu pierdeau nici un prilej pentru a se ataca reciproc. Prins la mijloc, regele Ferdinand I, încă din 1914, după depunerea jurământului în parlament, avea să-i răspundă lui I. G. Duca că este un rege constituțional iar dacă țara îi va cere să lupte contra puterilor centrale o va face dar cerea ca țara să chibzuiască bine înainte de a trage „*sabia războiului*”. Nicolae Iorga, în revista sa *Neamul Românesc*, scria despre *O domnie nouă*, că nu știu ce crede Ferdinand I despre modalitățile prin care se poate „*realiza idealul nostru, dar n-am măcar dreptul de a bănuși că sufletul lui se încălzește de el mai puțin decât*

Regele Ferdinand I

²¹³ *Ibidem*. p.905 și urm.

oricare din sufletele noastre. În materie de politică internă această domnie va da hotărâri nebănuite și puteri la care nimeni nu se așteaptă”²¹⁴. Pe un astfel de palier au evoluat evenimentele interne, iar la cele externe diplomația românească era racordată prin toate mijloacele, scopul declarat fiind acela al înfăptuirii idealului de unitate națională.

Hotărârea Consiliului de Coroană, din 14 august 1916 – prezidat de liberalii conduși de Ionel I.C. Brătianu, în prezența invitaților Take Ionescu, Nicolae Filipescu, P.P. Carp, Titu Maiorescu, Al. Marghiloman a hotărât intrarea în război alături de Antanta. P. P. Carp, filogerman, i-a reproșat lui Ferdinand hotărârea luată afirmând: „*Maiestate, un Hohenzolern nu a fost niciodată învins*”, la care regele i-a răspuns: „*te înșeli, domnule Carp, eu am învins deja unul*”²¹⁵, și avea credință că-l va învinge chiar și pe Makhensen.

Cât de importantă a fost intrarea României în război o aflăm din declarațiile unor martori din preajma împăratul Wilhelm, veste care a venit ca un „*trăznet din senin*”²¹⁶. Kaizerul, nota în însemnările sale prințesa Blüher, agitat a exclamat cu voce tremurândă: „*totul e pierdut, aș face mai bine dacă aș abdica imediat*”²¹⁷, în timp ce la vestea intrării Americii în război era vesel și liniștit exclamând că din pricina submarinelor sale americanii nu-și vor putea transporta trupele.

Deși, serviciile secrete anticipase, într-o oarecare măsură, această decizie a României, pentru frontul de răsărit aceasta avea o importanță covârșitoare. Așa se face că împăratul a convocat imediat Consiliul Federal Imperial. Cu acest prilej, Wilhelm a hotărât înlocuirea și mutarea pe frontul din Transilvania, de îndată, a șefului Marelui Stat Major general al armatei germane, feldmareșal Erik von Falkenheim (de pe frontul din Rusia), și a generalilor von Knoissel, Arz von Straussenburg, Schmettow, Kurt von Morgen, Hermann von Staubs, ș.a., mutați de pe frontul din Franța, în timp ce pe frontul din Dobrogea a fost numit celebrul *spărgător de fronturi din vest* generalul von Makenssen, de pe frontul din Galiția¹. Și această mutare ne demonstrează importanța strategică pe care o acordau comandamentele germane și austro-ungare frontului care se deschidea în răsărit.

De notat că spionajul românesc, în perioada de neutralitate, prin agenți infiltrați, culegea informații despre trupele dislocate în Transilvania, precum și despre mersul operațiilor militare la Cartierul militar austro-ungar. Informațiile

Drapel de luptă md.1916

²¹⁴ Neculae Moghior, Ion Dănilă, Leonida Moise, *Ferdinand I cuvânt pentru ... Op. Cit.* p, 58:

²¹⁵ *Ibidem*, p.64

²¹⁶ *Ibidem*, p. 58

²¹⁷ *Ibidem*, p.33

se refereau atât la starea morală a trupelor, ca de pildă aceea a Regimentului 25 Infanterie Praga, desființat ca urmare a faptului că o parte s-a predat sârbilor, în timp ce altă parte au fost împușcați cu mitraliera, sau cea referitoare la soldații români din Regimentul 51 Infanterie Cluj siliți să se mute la Praga și să lupte sub drapel tricolor românesc.

Aceștia au refuzat spunând că dacă nu le e permis să poarte tricolorul pe timp de pace nici în luptă nu-l vor purta. Nemulțumiți erau și de calitatea pâinii soldățești făcută din porumb, orz și secară²¹⁸. Alte date se refereau la rechizițiile de cereale, animale, materiale necesare armatei și despre mișcarea trupelor. Prețioase informații avea să furnizeze agentul „F” de la cartierul general al armatei austro-ungare, agent infiltrat ca ziarist.

Bucurându-se de simpatia feldmareșalului Conrad von Hotzendorf, comandantul armatei habsburgice. Astfel s-a aflat că împăratul german, Wilhelm al II-lea a cerut aliaților săi să utilizeze toate căile posibile pentru evitarea intrării Italiei și României în război alături de dușmani. În acest scop a propus unele concesii teritoriale pe care contele Tisza, primul ministru ungar, le-a acceptat cu greu, astfel acesta urma „să cedeze României cinci comitate din Ardeal, adică să permită ocuparea acestora de armata română și să se cedeze sudul Bucovinei, în schimb Austro-Ungaria să fie despăgubită cu teritorii din Polonia rusească”²¹⁹. Pentru că monarhul german conștientiza că încercuirea strategică, economică și militară ar fi „un dezastru definitiv” pentru Puterile Centrale propunea asemenea concesii. După intrarea în război a Italiei același spion își exprima opinia menținerii neutralității românești deoarece orice pretenție teritorială ar fi fost obținută fără angajare într-un război extrem de costisitor. Desigur că nu erau luate în considerare toate informațiile, mai ales cele care duceau la intoxicarea și inducerea în eroare.

5.4 Planuri de război, strategii noi de luptă

Uniforma mr. Morjan D-tru, cp. 6 I/ R43/59 I. din D.11 I. Mort pe 21 august 1917, DI Secului

²¹⁸ Dr. Alexandru-Alin Spânu, *Eroi ai unui război nevăzut. Agenții acoperiți „U” și „F” (1916)*, în *Eroism și eroi la români*, Ed. Fundației Andrei Șaguna, Constanța, 2006, p. 211-212

²¹⁹ *Ibidem*, p. 213

Este de reținut că planurile de campanie ale armatei române erau în atenția puterilor centrale, după cum și armata noastră se interesa de cele ale adversarilor potențiali. Așa se explică și faptul că pe frontiera româno-austro-ungară și în Transilvania erau concentrate, de o parte și de alta pe cei 1200 km, importante forțe. Planul de campanie german conceput de Alfred Schlieffen (încă în 1905) preconiza un *război fulger*, dus succesiv pe frontal împotriva Franței, cu un *marș asupra Parisului*, înfrângerea adversarului printr-o *bătălie nimicitoare în 6 săptămâni*, pentru ca apoi să se îndrepte și să obțină succesul în războiul terestru, prin *bătălie decisivă*, împotriva uriașei armate ruse, care nu putea să se mobilizeze în acest timp. Austro-Ungaria avea două variante la planul de campanie *Maximal Fall* și *Minimal Fall* de război fulger contra Serbiei și apoi a Rusiei.

Planul francez, elaborat de generalul Joseph Joffre prevedea o ofensivă puternică în Alasacia-Lorena, susținută de corpul expediționar englez, iar planul rus prevedea ofensivă împotriva Germaniei în Prusia orientală și împotriva Austro-Ungariei, în Galiția.

Calculul statelor majore din 1914 au fost infirmate de realitatea de pe fronturile războiului. După 2 ani de aprige și devastatoare confruntări fronturile nu s-au mișcat mai mult de 10 km, cu pierderi umane uriași și succese ale bătăliilor indecise. Fără a face o analiză detaliată a celor mai importante bătălii reliefăm câteva elemente de artă militară utilizate în aceste confruntări și conceptele strategice noi de folosire în luptă a trupelor.

După *campania surprizelor*, din 1914, au urmat *strategii ale epuizării forțelor* și atragerea altor beligeranți cu scopul răsturnării raporturilor de forțe pe *fronturile epuizate*. Argumentăm aceste sublinieri cu pierderile de peste 3 milioane de oameni²²⁰. După 37 de zile de ofensivă trupele germane au ajuns pe Marna având capacitatea de luptă diminuată. În aceste împrejurări, între 23-30 august 1914, s-a dat *bătălia decisivă*. *Miracolul de pe Marna*, cum i s-a spus, a îngropat definitiv celebrul război fulger prognozat de Schlieffen, germanii fiind siliți să se retragă. *Marșul spre Paris* fiind transformat în *război de uzură, de durată*. Deoarece nici manevra spre mare a nemților nu a avut succes războiul

Ordinul Mihai Viteazul

Pelerina ordinului
Mihai Viteazul

²²⁰ Rusia a pierdut 1 milion șapte sute de mii. Germania, un milion șase sute de mii. Franța, 1 milion trei sute de mii. Austria cu Ungaria, opt sute de mii. Anglia, șapte sute șase mii. Italia, patru sute șaiszeci de mii. Turcia, două sute cinci zeci de mii. România, două sute nouăzeci de mii. Bulgaria o sută de mii. Serbia cu Muntenegru împreună, o sută de mii. Statele Unite din America, cinci zeci de mii.

din câmp a devenit unul de *asediu*. Stabilizarea fronturilor a rezultat din “*îngroparea*” trupelor în tranșee, adăposturi consolidate și fortificații pe fronturi continue. De aici au apărut și noi strategii ale germanilor și austro-ungarilor de *ruperea frontului și operații de mare amploare* pe frontal de răsărit, pentru anihilarea capacității ofensive a armatei ruse și scoarerea acesteia din război. Cu toate că a pierdut peste 1.750.000 morți, răniți și dispăruți, armat rusă, deși uzată, s-a retras din teritoriile cucerite până pe Nistru, dar nu și-a pierdut puterea de rezistență și acțiune. Numai că, frontul slăbit de germani în vest, era atacat de francezi pentru a slăbi presiunea asupra Rusiei, astfel încât nu s-au putut disloca prea multe forțe spre răsărit. Ba mai mult, s-a recurs de către aliați la *strategia periferică*, anume deschiderea frontului de sud, partea vulnerabilă a Puterilor Centrale.

Pe teatrul de est s-au desfășurat *operații militare de mare amploare* care au dus la eșuarea planului german datorită ofensivei Brussilov din Prusia și din Galiția, iar după doi ani de succese tactice și aici războiul a devenit de *poziții*. Nici în Balcani primele cuceriri austro-ungare nu au putut fi exploatate și datorită intervenției Italiei în război, cu 37 divizii și a ofensivei acestora și deschiderea *frontului de sud*, cu intervenția aliaților pe *frontul de la Salonic*. Campania celor doi ani de război nu aducea răsturnări notabile ale raportului de

forțe de natură a schimba radical situația strategică a Europei, nici pe uscat, nici pe mare și nici în aer. Din aceste motive angajarea Românie în acest război nimicitor nu putea să aibă decât un singur obiectiv: reîntregirea poporului roman în vatra vechii Dacii.

Într-un schimb de mesaje dintre generalul Joseph Joffre și generalul Alekseev se sublinia “*necesitatea de a se obține cooperarea armatei române*”²²¹ pe baza unui plan de coordonare a unor acțiuni pe frontal ruso-român, în care să se urmărească ofensiva din Transilvania pentru eliberarea românilor din monarhie. Deși opiniile franceze erau ușor în dezacord cu concepția rusească, șeful Marelui Cartier General rus transmitea omologului său francez că aderarea României ar fi de natură a “*exercita o influență considerabilă asupra evenimentelor următoare*”²²². Aceste considerente au stat la baza tratativelor pentru încheierea Convenției Militare, după cum francezii cunoșteau și acceptase viitoarele frontiere românești pretinse aliaților. Ce deranja pe ruși era independența de acțiuni ofensive din Transilvania preconizate la intrarea României în război. Situația de pe front, din vara anului 1916, a determinat și intervenția președintelui francez Raymond Poincare, pe lângă țarul Nicolae al II-lea, pentru urgentarea acordului ruso-român și acceptarea revendicărilor solicitate, inclusiv în recunoașterea independenței de acțiune a armatei. Așadar românii au fost poftiți și așteptați să intre în război pentru a-și apăra propria lor cauză, într-un context complex, indecis.

²²¹ R.P.R.M, *op. cit.*, p.146

²²² Ibidem, p.147

Cunoscând aceste realități ale “strategiei epuizării” generalul Constantin Hârjeu avea să noteze, în februarie 1916, că războiul început le întrece pe toate de până acum “prin întunderea teritoriilor, pe care se desfășoară, prin lungimea fronturilor de acțiune, prin numărul țărilor beligerante, prin efectivele armatelor care luptă, prin cheltuielile fără măsură pe care le provoacă, prin starea armată a țărilor neutre, prin caracterul special, măreț și sălbatic al bătăliilor care se dau pe pământ și sub pământ, în aer, pe mare și sub mare, prin mijloace de luptă întrebuințate de armate, prin nerespectarea convențiilor internaționale care regulau legile războiului, prin contribuția tuturor forțelor materiale și însuflețite, de care popoarele învrăjbite dispun, prin concepția legilor speciale ale războiului și prin caracterul bătăliilor”²²³.

O hotărâre în interesul țării, pe suișul calvarului

Ferdinand I la Consiliul de Coroană - din 14 august 1916 – avea să spună „Nu cunosc interesele Dinastiei, nu cunosc decât interesele țării. În conștiința mea aceste două interese se confundă. Dinastia va urma soarta țării, învingătoare cu ea, sau învinsă cu ea. Deoarece mai presus de toate, să știți, domnule Carp, că dinastia mea este română. Rău ați făcu când ați numit-o străină, germană. Nu, e românească! Românii nu au adus aici pe unchiul meu, Regele Carol, ca să întemeieze o dinastie germană la gurile Dunării, ci o dinastie națională și revendic pentru casa mea cinstea de a fi îndeplinit în întregime misiunea pe care acest popor i-a încredințat-o”. Prin urmare, ceea ce pregătise cu dibăcie Brătianu prindea contur. La ora 20,45 în aceeași zi reprezentantul nostrum la Viena, Edgar Mavrocordat, înmâna declarația de război Austro-Ungariei²²⁴.

Pe 14/15 August 1916 Ferdinand I – **adică acum 100 de ani!** - avea să decidă soarta României, în fruntea căreia se afla, prin angajarea ei în prima conflagrație mondială alături de Antanta (Franța, Anglia, Rusia, Italia, SUA, ...). Decizia sa nu a fost una ușoară, dar a fost sigur de reușita fiindcă „am **știut să mă înving**”. Pentru această faptă **șeful Casei de Hohenzollern-Sigmaringen, prințul Wilhelm, fratele mai mare al lui Ferdinand I, l-a renegat public pe regele României și i-a anulat toate drepturile care le avea ca membru al acelei Case!**²²⁵ Prin această decizie regele se rupea de familia sa, de prietenii de altădată, de întregul trecut. A ridicat din umeri aflând că fratele l-a renegat și a mers drept pe drumul său de rege al tuturor românilor. Pe suișul calvarului Ferdinand I și-a asumat rolul dictat de interesele țării și de datoria de monarh. Din acel moment a fost mereu printre ostași, pe aceea linie a frontului unde

²²³ *Ibidem*, p. 128

²²⁴ Constantin Moșincat, *Divizia 11 Infanterie pe frontul întregirii*, Ed. MC, Oradea, 2006

²²⁵ N. Moghior, I. Danilă, Leonida Moisa, *Op.cit.* p.60. Prin 1917, regele avea să mărturisească ce luptă a dat între conștiință și inimă. Lupta dintre conștiință și inimă a învins așa cum va birui în bătăliile ce au urmat.

operațiile cereau prezența sa, ca un veritabil șef de corp, din curajul căruia a crescut încrederea țării.

Și în compensație, pentru pierderile suferite, Ferdinand a meditat la palatul de la Scroviștea și a desenat în cele mai mici detalii crucea **Ordinul Mihai Viteazul!**²²⁶ A fost, și a rămas cea mai înaltă distincție de război, rezervată exclusiv ofițerilor și drapelelor de luptă! Ce luptă, ce zbucium era în sufletul suveranului rezultă din convorbirea acestuia cu regina Maria încheiată cu următoarele cuvinte: „*voi aveți să le spuneți într-o zi cât am suferit*”²²⁷. Crezul de căpetenie al regelui Ferdinand I a fost acela ca „*neamul în fruntea căruia se afla să nu piardă prilejul de a-și asigura dreptul de a trăi netrunchiat și de sine stătător*”²²⁸.

Dorința de unire a tuturor românilor a fost exprimată de rege, dar și de alte personalități culturale și politice în cei 2 ani de neutralitate. Impresionantă este declarația lui Nicolae Filipescu, la 15 februarie 1915: „*Când pe tron s-a urcat Ferdinand, Europa era zguduită de cel mai înfricoșător război din câte sunt pomenite în istorie (...) Ești trimisul lui Dumnezeu ca să împlinești visul țării, împodobindu-te cu titlurile lui Mihai Viteazul: domn al transilvaniei, al Țării Românești și al Moldovei, aducând pe deasupra și podoaba purpureri regale și într-un suprem avânt de vitejie a neamului vei fi sfințit ca erou național. De aceea mărirea ce ți-o urăm, Sire, este: Să te încoronezi la Alba Iulia sau să mori pe câmpia de la Turda*”²²⁹. Se auzea răsunând din ce în ce mai aproape și mai tare clopotele unirii de la Alba.

Din perspectivă istorică putem spune că influența pe care primul ministru Ionel I.C. Brătianu a avut-o pe lângă rege a fost benefică și era în consonanță cu *conștiința națională*, după cum sublinia acesta. Emoția era transmisă de la rege la țaran iar sorta fraților de dincolo de Carpați era preocupare la ordinea zilei. Decizia intrării în război a fost salutăată de popor, și de aliați, ceea ce a produs un călduros ecou în inima regelui.

Ionel I. C. Brătianu a înclinat decizia Consiliului de Coroană, în urma unui discurs susținut și argumentat pozitiv prin motive clare: „*Într-o vâltoare ca aceea a actualului război, în care harta lumii se prefăce, o țară ca a noastră, o țară cu aspirațiuni naționale, nu poate rămâne neutră până la capăt, fără să-și compromită definitiv tot viitorul. Pe de altă parte, având drept ideal unitatea*

²²⁶ Despre cavalerii ordinului în războiul întregirii vezi: Constantin Moșincat, *Cronică de marș*, op. cit. *Ordinul Mihai Viteazul*, instituit prin Înaltul decret regal nr. 2968, din 26 septembrie 1916, reprezintă cea mai înaltă distincție militară de război destinată răsplătirii faptelor excepționale de arme ale ofițerilor români și a drapelelor de luptă ale unităților pe câmpul de luptă. Inițial ordinal nu a avut un regulament nici modalități de acordare, sau purtare, aceasta s-a stabilit prin uz. Deși prin decretul initial nu fusesera prevăzute și bunuri materiale pentru cavalerii ordinului, în anul 1927 ei sunt împroprietăriți cu 25 hectare de teren agricol.

²²⁷ N. Moghior, I. Danilă, Leonida Moisa, *Op.cit. p.60*. Prin 1917, regele avea să mărturisească ce luptă a dat între conștiință și inimă. Lupta dintre conștiință și inimă a învins așa cum va birui în bătăliile ve au urmat. Cuvântare la întrunirea Corpurilor Legiuitoare din noiembrie 1914

²²⁸ *Ibidem*, p.59

²²⁹ *Ibidem*, p. 60

*națională, suntem datori să urmărim realizarea lui. Iată de ce nu putem merge decât alături de aliați și în contra Puterilor Centrale. De aceea, chiar de ar fi să fim bătuți, prin faptul că patru din cele mai mari puteri ale lumii au recunoscut temeinicia revendicărilor noastre naționale și au sfințit printr-un act solemn hotarele etnice ale românilor de peste Carpați, cauza românismului va face un pas înainte mai mare și mai însemnat decât oricând*²³⁰. Rezultă și din această declarație, fără echivoc, că realizarea idealului național era opțiunea majorității românilor.

Stabilindu-și ca **obiectiv politic strategic unirea**, puterea politică ce guverna și opoziția au adoptat, în final, o decizie favorabilă pentru intrarea în război alături de Antantă. În acest scop s-au încheiat două documente secrete, o convenție politică și o convenție militară, ambele semnate de Ion I. C. Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri al Regatului României, în numele guvernului român, de o parte, și contele de Saint Aulaire, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Republicii franceze pe lângă M. S. Regele României, Sir George Barclay, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al M. S. Regele Regatului Unit al Marii Britanii și Irlanda și al Dominioanelor Britanice de peste mări, Împărat al Indiilor, pe lângă M. S. Regele României, baronul Fasciotti, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al M. S. Regele Italiei, pe lângă M. S. Regele României, Stanislas Pokleski Koziell, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al M. S. Împăratul tuturor Rușilor, pe lângă M. S. Regele României, special autorizați de către guvernele respective, pe de altă parte.

România se angajează să declare război și să atace Austro-Ungaria, în condițiunile stipulate prin convenția militară și să întrerupă, de la data declarării războiului, toate relațiile economice și schimburile comerciale cu toți dușmanii aliaților.

În schimb, Franța, Marea Britanie, Italia și Rusia promiteau României dreptul asupra teritoriilor Monarhiei Austro-Ungare. Linia de delimitare promisă trebuia să înceapă pe Prut, la un punct al frontierei dintre România și Rusia, aproape de Noua-Suliță și urca acest fluviu până la granița Galiției la confluența Prutului cu Ceremușul. Apoi urma granița Galiției și a Bucovinei și aceea a Galiției și a Ungariei, până la punctul Stog, la cota 1655. De acolo va urma linia de separație a apelor Tisei și a Râului Vișeu, pentru a ajunge pe Tisa în satul Trebusa, în fața locului unde se unește cu Basiso. Plecând de la acest punct, urma să scoboare povârnișul Tisei până la 4 km pe valea confluentului său Someș, lăsând satul Vazaros-Nameny României. Apoi în direcțiunea sud sud-est, la 3 km, în valea unde se unesc acești doi afluenți (Crișul Alb și Crișul Repede). Ea atinge apoi Tisa la înălțimea satului Algyo, la nordul Szeghedinului, trecând la estul satelor Oroshaza și Bekessanison, făcând o curbă la 3 km depărtare de acesta din urmă. Începând de la Algyo, linia coboară povârnișul Tisei până la

²³⁰ Constantin Moșincat, Neculae Moghior, Ion Dănilă, *Din întuneric un soare nou răsare. Basarabia-1918*, Ed. GP, Oradea, 1997, p. 46.

confluența sa cu Dunărea și urmează valea Dunării până la granița actuală a României²³¹.

România se angajează să nu ridice fortificații în fața Belgradului într-o zonă ce se va determina mai târziu și să nu ție în această zonă decât militarii necesari forțelor de poliție. Guvernul regal român se angajează să-i despăgubească pe sârbii din Regiunea Banatului care, abandonând proprietățile lor, ar voi să emigreze în timp de doi ani, cu începere de la încheierea păcii.

Al doilea document încheiat, *Convenția militară*²³², a avut menirea de a duce la atingerea scopului militar. Prin convenția militară s-au reglementat relațiile formale cu armatele aliate. Ne oprim doar la câteva aspecte ale convenției militare, din care rezultă că între subscrișii:

„D-l Ion I. C. Brătianu, Președintele Consiliului de Miniștrii, Ministrul de Război al Regatului României, pe de o parte, Colonelul A.M.F.M. Despres, Atașat militar pe lângă Legațiunea Franței la București, Locotenent Colonel C. B.Thomson, Atașat militar pe lângă Legațiunea Marii Britanii la București, Locotenent Colonel L.G. Ferigo, Atașat militar pe lângă Legațiunea Italiei la București, Colonelul A.Tatarinoff, agent militar al Rusiei în România, speciali autorizați de către Comandamentele supreme ale Armatelor respective, pe de altă parte, s-a convenit condițiile în care România accepta condițiile politice și garanțiile care le ofereau aliații în schimbul intrării în război alături de aceștia”

Presiunile externe, precum și convenția politică și militară încheiate cu Antanta, s-au finalizat cu *Declarația de război* dată numai Austro – Ungariei, din care redăm partea finală: "*Când războiul actual a izbucnit, se putea spera că Guvernul Austro-Ungar, cel puțin în ultima oră, va termina prin a se convinge de necesitatea urgentă de a face să înceteze această nedreptate care pune în pericol nu numai relațiunile de amicitie dar chiar raporturile normale care trebuie să existe între statele vecine.*

Cei doi ani de război, în care timp România și-a păstrat neutralitatea, au dovedit că Austro-Ungaria ostilă oricărei reforme interne, care ar fi putut face mai bună soarta popoarelor ce guvernează s-a arătat tot atât de grabnic dispusă a le apăra contra atacurilor dinafară.

Războiul la care ia parte întreaga Europă pune în discuție cele mai grele probleme ce ating dezvoltarea națională și chiar existența statelor: România mișcată de dorința de a contribui la sfârșirea conflictului și sub imperiul necesității de a apăra interesele de rasă se vede forțată de a intra în rând alături de acei care îi pot asigura realizarea unității sale naționale.

²³¹ Ion Cioară, *Acțiunile armatei române (12.04.1.05 1919) în limitele stabilite de către aliați prin convenția politică din august 1616*, în *Pietre de hotar*, vol. 1, Oradea, 1997, p. 42-48. Textul complet al celor două convenții secrete poate fi consultat la Constantin Moșincat, *Divizia 11 Infanterie pe frontul întregirii*, Ed. MC, Oradea, 2006.

²³² Viorel Bârloiu, *Granița de vest a României între promisiuni (1916) și realitate (1920)*, în *Pietre de hotar...*, p. 94-99

*Pentru aceste motive, ea se consideră, din acest moment, în stare de război cu Austro-Ungaria*²³³.

După decretarea mobilizării, regele, Ferdinand I, care s-a dovedit a fi un “*bun român*”, încrezător în victoria împotriva germanilor, deoarece a “*învins deja un Hohenzollern*”, s-a adresat armatei cu următorul ordin de zi: “*OSTAȘI, v-am chemat ca să purtați steagurile noastre peste hotarele unde frații noștri vă așteaptă cu nerăbdare și cu inima plină de nădejde.*”

Umbrele marilor voievozi Mihai Viteazul, Ștefan cel Mare, a căror rămășițe zac în pământurile ce veți dezrobi, vă îndeamnă la biruință ca vrednici urmași ai ostașilor cari au învins la Războieni, la Călugăreni și la Plevna.

*Veți lupta alături de marile națiuni cu care ne-am unit. O luptă aprigă vă așteaptă. Cu bărbăție să îi îndurăm însă greutățile și cu ajutorul lui Dumnezeu izbânda va fi a noastră. Arătați-vă deci demni de gloria străbună. De-a lungul veacurilor un neam întreg vă va binecuvânta și vă va slăvi*²³⁴.

Scopul politic și cel militar au fost limpede și fără echivoc formulate și vizau realizarea României Mari. Pentru atingerea acestui scop, guvernul român a mobilizat Marele Cartier General, 4 armate, 6 corpuri de armată, 20 de divizii de infanterie, 2 de cavalerie, 1 brigadă de grăniceri, 5 brigăzi de călărași, 2 brigăzi de artilerie grea, 1 regiment și un divizion de artilerie munte, trupe de geniu, căi ferate, specialiști, aviația cu 4 escadrile, marina și flotila de Dunăre. Totalul forțelor mobilizate s-a ridicat la 366 batalioane, 104 escadroane și 374 baterii de artilerie. Armamentul automat greu a fost insuficient, doar 614 mitraliere. Din totalul batalioanelor de infanterie, 146 au fost active, 120 încadrate cu rezerviști și 100 teritoriale și de miliții. Efectivul inițial, de 833.601 din care 19.843 ofițeri și elevi, a constituit 75% armata de operații și 25% în zona interioară. Ulterior, prin mobilizare, s-a adus pe frontul întregirii 16% din populație, care reprezenta 32% din partea bărbătească²³⁵.

Din cauza lungimii frontului de peste 1.200 km, cel mai lung front european, trupele mobilizate nu au putut realiza superioritatea numerică necesară unei ofensive puternice, cu atât mai mult cu cât aliații, în pofida acordului scris, nu au pornit ofensiva: rușii în Galiția, iar anglo - francezii la Salonic. Inactivitatea aliaților a permis inamicului dislocări de trupe, în special, pe frontul din Transilvania.

5.5 Planurile de campanie 1916

Aducerea la cunoștință a mobilizării armatei s-a făcut “*prin trâmbițări de goarne, sunete de clopote și bătăi de tobe*”, veste primită cu muzică într-un

²³³ Constantin Moșincat, Neculae Moghior, Ion Dănilă, *Din întuneric un soare nou răsare. Basarabia 1918*, p. 45-85. La data intrării în război, România avea un efectiv de 1254471 oameni mobilizabili, circa 16% din populație, adică 32% din partea bărbătească, împărțiți în patru Armate și un Corp de Armată la dispoziția Marelui Cartier General. Text complet: dr. Constantin Moșincat, *Ordine de zi și de operații*, Ed. MC, Oradea, 2011

²³⁴ *Monitorul oficial*, 1916, nr. 108, p. 5417

²³⁵ *Ibidem*, p.87

avânt aprig pentru dezrobirea fraților de peste Carpați.²³⁶ Cu acest prilej regale Ferdinand I a adresat o proclamație către țară prin care îndemna la aprigă luptă pentru înfăptuirea operei începută de Mihai Viteazul, pentru unirea românilor de dincolo și de dincoace de Carpați.²³⁷

Deși România a mobilizat un efectiv deosebit de mare, dotarea și calitatea armamentului a fost sub necesar. Înainte de război a fost adoptată politica păguboasă, sub lozinca că *“românul are șapte vieți în pieptu-i de aramă”*, și apoi lumea politică, între euforie și panică, între interese și discursuri patriotarde, a uitat de înfrângerile din campaniile 1916-1917 și și-a asumat doar idealul: UNIREA cea MARE.

Până la atingerea scopului, grozăvia războiului a cunoscut, pentru România, mai multe etape. Campania din 1916 a început cu ofensiva generală în Transilvania, pe baza planului operațional *“Ipoteza Z”*, concomitent cu acoperirea pe frontiera de sud. Acest plan definea obiectivul politic major al războiului ca fiind *„realizarea idealului nostru național, adică întregirea neamului, prin eliberarea teritoriilor locuite de români, care se găsesc astăzi înglobate în monarhia austro-ungară”*²³⁸. Planul prevedea desfășurarea de către Armata Românei de operații militare pe două fronturi astfel: *o ofensivă strategică în Transilvania*, pe frontul de nord și nord-vest și *defensiva strategică pe frontul de sud*. Premisele fundamentale pe care s-a întemeiat această decizie au fost că: printr-o ofensivă viguroasă armata română va respinge forțele austro-ungare din Transilvania, înainte ca Puterile Centrale să poată aduce pe acest front efective noi, precum și că trupele germano-bulgare de la sud de Dunăre nu aveau capacitatea de a duce o operație militară de anvergură, care să pună în pericol acțiunile de pe frontul din Transilvania. Pe frontul din Transilvania

²³⁶ Constantin Moșincat, *Din poarta sărutului cu dragoste de țară*, Editura Cogito, Oradea, 1996, p. 23

²³⁷ *Proclamația către poporul român „ROMÂNI! Războiul care de doi ani a încins tot mai strâns hotarele noastre a zdruncinat adânc vechiul așezământ al Europei și a învederat că pentru viitor numai pe temeiul național se poate asigura viața pașnică a popoarelor.*

Pentru neamul nostru el a adus ziua așteptată de veacuri de conștiința națională, ziua unirii lui. După vremuri îndelungate de nenorociri și de grele încercări, înaintașii noștri au reușit să întemeieze Statul Român prin unirea Principatelor, prin războiul independenței, prin munca lor neobosită pentru renașterea națională. Astăzi ne este dat nouă să întregim opera lor, închegând pentru totdeauna ceea ce Mihai Viteazul a înfăptuit numai pentru o clipă: unirea Românilor de pe cele două părți ale Carpaților.

De noi atârnă azi să scăpăm de sub stăpânirea străină pe frații noștri de peste munți și din plaiurile Bucovinei, unde Ștefan cel Mare doarme somnul lui de veci. În noi, în virtuțile, în vitejia noastră stă puțința de a le reda dreptul ca într-o Românie întregită și liberă, de la Tisa până la Mare să propășească în pace, potrivit destinelor și aspirațiunilor ginteii noastre.

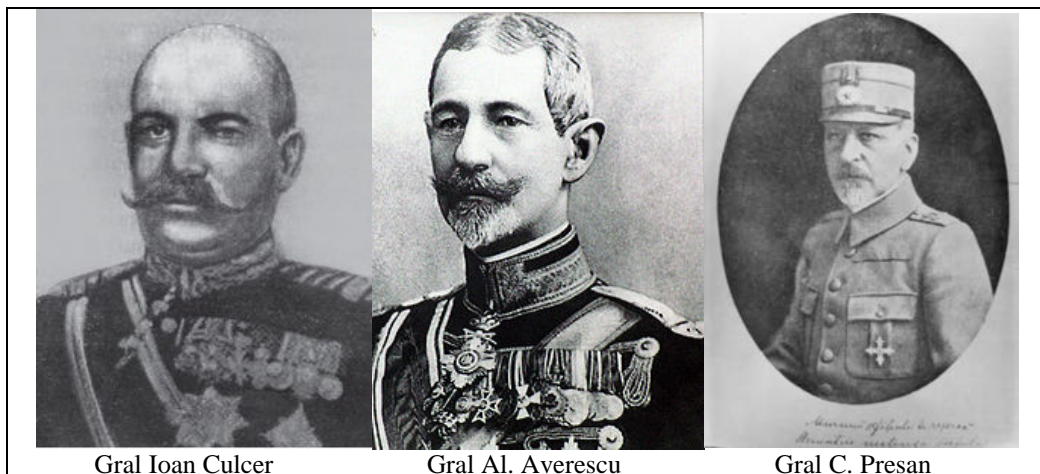
ROMÂNI!

Însuflețiți de datoria sfântă ce vi se impune, hotărâți să înfruntăm cu bărbăție toate jertfele legate de un crâncen război pornim la luptă cu avântul puternic al unui popor care are credință nemăsurată în menirea lui. Ne vor răsplăti roadele glorioase ale izbândeii. Cu Dumnezeu înainte!

²³⁸ RPR, p. 97

acțiunile militare ofensive urmau să se desfășoare în trei etape și erau prevăzute să dureze 30 de zile de la începerea mobilizării, moment în care forțele române trebuiau să atingă aliniamentul Ciucea-Caransebeș în vederea angajării unei *bătălii generale* cu inamicul în Câmpia Tisei.

În conformitate cu prevederile acestui plan, în momentul declarării

mobilizării se înființau patru armate: Armata 1 (gral Ioan Culcer), Armata 2 (Gral Alexandru Averescu), Armata 3 (Gral Mihail Aslan) și Armata de Nord (general Constantin Presan), prin transformarea corpurilor de armată existente. Forțele angajate au fost următoarele: 576.408 militari în unitățile combatante din care 420.324 pe frontul din Transilvania (Armatele 1,2 și de Nord), 145.430 militari pe frontul de sud (Armata 3) și 51.165 militari (Corpul 5 Armată și artileria grea) rezerva la dispoziția Marelui Cartier General. Aceștia li se adăugau alți 257.193 de militari în partea sedentară. Totalul efectivelor mobilizate: 658088 oameni, la care s-a mai adăugat încă 420870 oameni disponibili.

Planul de campanie al armatelor puterilor centrale, elaborat la 16/29 iulie 1916 de generalii Eric von Falkenhayn, Conrad von Hotzendorf și locotenent-colonelul P. Gancev, a fost ulterior însușit și semnat și de generalul turc Enver pașa și prevedea ca, în prima etapă, forțele din Transilvania să întârzie ofensiva română și să le oprească pe cursul Mureșului până la Dunăre, iar armata bulgaro-turco-germană să pornească concomitent ofensiva dinspre sud. În faza a doua, trupele austro - ungare și germane să treacă la ofensivă simultan, cu forțarea Dunării, pentru a determina capitularea României. Pentru a-și duce la îndeplinire planul, Puterile Centrale au concentrat trupe de elită în Transilvania, în valoare de 50,5 batalioane de infanterie, 25 de baterii de artilerie, 9 escadroane de cavalerie, 1 tren blindat și 81 de posturi de jandarmi. Aceștia li s-a adăugat alte 86 de batalioane de infanterie, 23 de escadroane, 76 de baterii de artilerie și flotila de Dunăre, deci un raport de forțe generale de 3,6 la 1 în favoarea trupelor române. Trupele erau formate inițial din Armata 1 austro-ungară, comandată de generalul Arthur Arz von Straussenburg, care

forma cu Armata a7-a grupul arhiducelui moștenitor Carol. Forțele au fost împărțite pe sectoare, mai tari pe direcția trecătorilor. Forțele combatante din Bulgaria de nord au fost subordonate feldmareșalului August von Mackensen, cu Armata 3 bulgară formată din 62 batalioane, 23 escadroane, 55 baterii.

Din analiza raportului de forțe se poate observa o superioritate corespunzătoare în efective pe frontul de nord și un raport corespunzător pe frontul de sud, favorabil armatei române. Pe frontul din Transilvania acel raport favorabil a fost în scurt timp anihilat prin concentrare de noi forțe de către inamic. Acțiunile ofensive impetuoase au fost duse într-un ritm de circa 13/20 km pe zi. Lipsa rezervelor a încetinit ritmul

Pentru realizarea surprinderii în prima fază operațiile armatei române trebuiau să fie duse într-un ritm susținut, chiar din noaptea precedent mobilizării. Ofensiva era asigurată și susținută de forțele aflate pe frontieră, în acoperire încă din timp de pace. Planul strategic al campaniei din 1916 depășea concepția epocii de ducere a războiului, prin repartitia de forțe sensibil egale celor trei armate de pe frontul ofensiv din Transilvania, cu posibilități de manevră pe la flancuri, concomitant cu apărarea Dunării și a Dobrogei. Planul de campanie inamic prevedea o ofensivă generală spre nordul Dobrogei pentru întoarcerea armatei și scoaterea definitivă din război a României. Gruparea bulgaro-turco-germană comandată de feldmareșalul von Mackensen avea, în cele două grupări, de est și de vest, 96 Batalioane, 29 escadroane de cavalerie, 74 baterii de artilerie și 19 baterii de artilerie grea.

Planul de campanie prevedea ca pe *frontul de sud* Armata a 3-a să ducă o operație defensivă strategică. Inițial forțele Armatei 3, comandant al generalul de divizie Mihail Aslan (foto), urmau să asigure acoperirea frontierei sudice de la Calafat la Marea Neagră urmând ca ulterior, după sosirea Corpului 47 Armată rus să desfășoare o operație ofensivă limitată în vederea scurtării liniei frontului pe linia Rusciuc - Șumla - Varna. Obiectivul acestor două operații era acela de a asigura libertatea de acțiune a forțelor principale ale Armatei României care operau în Transilvania.

General M. Aslan

La Armata 3, comanda diviziilor era asigurată de: general de brigadă Constantin Teodorescu - Divizia 17 (Turtucaia), general de brigadă Ioan Basarabescu - Divizia 9 (Siliștra), general de brigadă Nicolae Arghirescu - Divizia 19 (Cernavodă), contraamiral Nicolae Negrescu²³⁹ - Flotila de Dunăre total de 142.523 de oameni, ocupa dispozitiv de luptă de-a lungul frontierei, astfel:

- Grupul de Vest, dispus în Oltenia, format din Divizia 20 Infanterie cu un efectiv de 19.864 de oameni;
- Grupul Central, dispus între Olt și Argeș, format din Diviziile 16, 18 Infanterie și 1 Cavalerie și Brigada 2 Călărași, cu un efectiv de 50.846 de oameni;
- Grupul de Est, dispus între Argeș și Marea Neagră, format din Diviziile 17 (Zona Fortificată Turtucaia), 9 (Zona Fortificată Siliștra) și 19 (Zona Fortificată Cernavodă) Infanterie și 1 Cavalerie și Brigada 5 Călărași, cu un efectiv de 71.813 de oameni.

Totodată, trupele române din Dobrogea urmau să fie sprijinite de Corpul 47 Armată rus (comandant - generalul A.M. Zalonicovski), format din o divizie de infanterie și o divizie de cavalerie rusești și Divizia sârbă, cu un efectiv total de circa 30.000 de oameni. Concentrarea trupelor rusești s-a realizat în raionul Medgidia-Peștera, însă cu întârziere, abia la 1 septembrie 1916. De reținut că de pe frontal Armatei 3 s-au luat pentru sprijinirea ofensivei din trecători 3 divizii. Astfel armata de Dobrogea, după opinia feldmareșalului Mackensen, “*se prezintă în condiții de vădită inferioritate*”.

Modul de organizarea acțiunilor de apărare a Turtucaiei a reprezentat o eroare majoră de planificare a Marelui Cartier General. Această eroare a făcut ca o înfrângere tactică minoră să aibă implicații strategice majore asupra armatei și a întregii populații a țării. Generalul Averescu se întreba retoric: „*Cine este autorul ideii ca să avem la Turtucaia, un cap de pod? Ce avem de apărare la Turtucaia?! Faimosul cap de pod fără pod! Cine a fost inconștientul care a legat de un punct fără însemnătate - cărui îi lipsea partea esențială, podul - soarta a 33.000 de oameni și reputația noastră militară?!*”

²³⁹ Vezi la cap. documentar: raportul înaintat către regele Ferdinand cu detaliile întregii operațiuni militare de la Flămânda

Bătălia de la Turtucaia s-a desfășurat între 1-6 septembrie 1916. Pe 2 septembrie, forțele bulgaro-germane aflate sub comanda generalului Mackensen au început să atace pozițiile Armatei României din zona fortificată Turtucaia. Capul de pod era apărat de trupele Diviziei 17 Infanterie sub conducerea generalului Constantin Teodorescu și formate preponderent din rezerviști. Din cauza în principal a modului defectuos de exercitare a actului de comandă de către conducerea militară superioară a armatei (șeful Marelui Cartier General, comandantul Armatei 3, comandanții Divizilor 17, 9 și 19 Infanterie), după numai cinci zile de lupte, trupele bulgaro-germane ocupă Turtucaia.

Pierderile suferite de armata română au fost foarte mari: 160 ofițeri și circa 6.000 trupe și grade inferioare, morți și răniți, plus 480 de ofițeri și circa 28.000 de alți militari luați prizonieri. Din capul de pod de la Turtucaia au reușit să se salveze circa 2.000 de militari care au fost evacuați peste Dunăre de vasele Flotilei de Dunăre și alți circa 3.500 care s-au retras în debandadă spre Silistra

Consecințele înfrângerii de la Turtucaia au fost imense, influențând decisiv cursul campaniei anului 1916. Pentru bulgari recucerirea orașului „răpit” în 1913 a dus la o creștere a moralului național și a dorinței de a continua să lupte alături de Puterile Centrale. Ea a reprezentat o „gură de oxigen” și o încurajare pentru liderii austro-germani care se confruntau cu o serioasă criză și căutau încă soluții pentru a contracara ofensiva românească în Transilvania. În România, căderea Turtucaiei a creat o panică generalizată în rândul populației care nu se mai gândea la speranțele pentru România Mare ci se temea pentru soarta României Mici. Dar cea mai importantă consecință a fost decizia autorităților române de a opri ofensiva în Transilvania și a abandona planul de campanie inițial, fapt care avea să ducă la o serie de înfrângeri și în cele din urmă la pierderea a două treimi din teritoriul național.

După Turtucaia, comandamentul germano-bulgar de pe de pe frontul de sud comandat de von Mackensen, a realizat faptul ca românii nu aveau experiența unui război modern, conducere politică și militară a țării nefiind pregătită să accepte riscuri, chiar minore. Viitoarele lor acțiuni militare au fost pregătite pornind de la considerentul că românii, care încă luptau conform doctrinei apărării terenului cu orice preț și nu anihilării forțelor vii ale inamicului, nu vor accepta o amenințare directă asupra Capitalei, în spatele forțelor din Transilvania, amenințare care nu era serioasă în fapt, armata bulgară neavând capacitatea de a angaja forțe semnificative la nord de Dunăre, în condițiile în care avea masat grosul forțelor pe frontul de la Salonic.

La 15 septembrie 1916, regele convoacă la Periș un Consiliu de Război la care participă primul ministru, loțiitorul șefului Marelui Cartier General – generalul Dumitru Ilescu, și comandanții de armate, generalii Ioan Culcer, Alexandru Averescu și Constantin Presan. Pe timpul consiliului s-au conturat două concepții diametral opuse, una susținută de generalul Presan care cerea continuarea planului inițial și a ofensivei din Transilvania, cu unele întăriri punctuale ale frontului de sud și cea de-a doua susținută de generalul Averescu căruia i s-au adăugat ceilalți comandanți de armate, care prevede oprirea ofensivei în Transilvania și desfășurarea unei ofensive la sud de Dunăre. Pe timpul dezbaterilor „s-au amestecat rațiuni de stat cu orgolii personale, propuneri fanteziste și oferte realiste etc”. Consiliul a adoptat varianta susținută de Averescu, care a fost însărcinat cu pregătirea și conducerea operațiunii.

Regele Ferdinand I la Periș

Operația de la Flămânda „- subiect de studiu excelent în manualele de artă militară – a fost o improvizație cu efecte dezastruoase pentru începutul campaniei anului 1916 în România. Inițiatorul operației avea să recunoască că dacă trecerea Dunării și-ar fi urmat cursul, până la completa realizare a planului stabilit, din cauza modului cum s-au desfășurat evenimentele, în celelalte părți ale teatrului de operațiuni român, „suma algebrică a tuturor operațiunilor ar fi fost negativă, în așa măsură, încât ar fi echivalat cu un quasi-dezastru, pentru situațiunea generală, oricare ar fi fost rezultatul local”

La rândul său, generalul Erich Ludendorff își exprima nelămurirea referitor la planificarea unei astfel de operații: „Ce a urmărit comandamentul român cu această operațiune nu am putut să înțeleg. Ea nu putea schimba în nici un caz cursul evenimentelor din Ardeal și Dobrogea”. După construirea unui pod la Flămânda și trecerea la sud de Dunăre a două divizii în data de 1 octombrie 1916, operația a fost anulată în ziua următoare, din cauza ruperii podului și inundării sectorului de trecere în urma unor ploi torențiale. Trupele au fost retrase la nord de Dunăre pe 3 și 4 octombrie 1916. Paradoxal, generalul Averescu își asumă și aici marele merit de a fi ajutat astfel Marele Cartier General să mute aceste trupe din nou pe frontul din Carpați: „Această schimbare a putut să se facă la timp, și deci cu rezultat fericit, mulțumită în parte faptului, că din cauza unor ploi torențiale, îndrumarea operațiunilor de la Flămânda a suferit o oareșicare întârziere”.

Șirul deciziilor pripite începute cu Turtucaia și continuate cu „Manevra de la Flămânda“ a dus la oprirea ofensivei pe frontul din Transilvania, armatele române trecând la apărare pe un aliniament nefavorabil, dând astfel timp forțelor Puterilor Centrale pentru realizarea dispozitivului de luptă în vederea trecerii la ofensivă pentru străpungerea apărării de pe Carpați, în timp ce un număr important de divizii românești se deplasau de pe un front pe altul în marșuri

istovitoare. S-a dovedit încă odată adevărul dictonului conform căruia *generalul care nu știe să piardă o provincie pierde întreaga țară*.

Operația de apărare a trecătorilor din Munții Carpați a fost cea de-a treia operație de nivel strategic desfășurată de Armata României în campania anului 1916. Ea s-a desfășurat începând cu a doua decadă a lunii septembrie și până la începutul lunii octombrie 1916, având trei obiective principale: oprirea ofensivei declanșate de inamic pe frontul din Transilvania, menținerea și consolidarea unui dispozitiv defensiv pe aliniamentul Munților Carpați și crearea condițiilor pentru reluarea inițiativei strategice și trecerea la ofensivă. Planul de operații român prevedea trecerea la apărarea strategică pe întreg frontul de nord și menținerea de către cele trei armate (1, 2 și de Nord) a aliniamentului Carpaților până la sosirea iernii „*când zăpezile mari ce vor cădea peste munți vor opri operațiile*”.

Ofensiva Armatei 1 austro-ungare întărită cu trei divizii germane având ca scop forțarea Carpaților Orientali, s-a desfășurat între 19 și 27 octombrie 1916. Toate încercările de forțare a trecătorilor (Tulgheș, Bicz, Trotuș, Oituz, etc.) au fost respinse de Armata de Nord. Înfrângerea în bătălia decisivă de la Oituz și respingerea trupelor sale peste graniță, a dus la decizia comandamentului central de a stopa operația și a trece la defensivă pe frontul din Carpații Orientali.

Planul general al ofensivei Armatei 9 germane prevedea „*trecerea munților odată cu inamicul, sau în cel mai rău caz înainte ca el să aibă timpul a se instala în lucrările de fortificație existente pe înălțimile trecătorilor de pe granițe*”²⁴⁰. În acest scop urmau să fie atacate succesiv forțele românești care apărau trecătorile Carpaților Meridionali, în vederea ocupării prin surprindere a uneia dintre acestea și facilitarea astfel a trecerii grosului forțelor germane la sud de Carpați.

Din cauza rezistenței forțelor române la Jiu, Olt, Bran, Valea Prahovei etc. acțiunea germană nu își atinge obiectivul fixat, Falkenheim ajungând la concluzia că „*încercarea, de a trece munții odată cu inamicul, a eșuat*”. La 29 octombrie 1916, Falkenhayn decide schimbarea strategiei și concentrarea eforturilor pentru forțarea unei singure trecători, alegând pentru aceasta trecătoarea Pasul Lainici (Surduc) din defileu Jiului, unde a concentrat forțele principale ale armatei sale, pe direcția apărută de Divizia 11 Infanterie. „*Rezultatul calculelor a fost că ceea ce n-am putut obține în regiunea Surduc, prin surprindere, trebuia obținut prin întrebuintare forței brutale. Numai în această cea mai îngustă porțiune a munților era posibil a executa cu trupele trecerea spre câmpia românească, într-un marș forțat. Numai aci cunoșteam condițiunile, de ambele părți ale șoselei, în mod precis. Aci ieșirea spre Sud se afla în mâna noastră, și puteam spera să surprindem inamicul. Era evident, că după succesul obținut împotriva lui Kneussel, el nu mai conta pe repetarea atacului nostru*”²⁴¹

²⁴⁰ Erich von Falkenhayn, *Campania armatei... op.cit.*, p.128

²⁴¹ *Ibidem*, p.188

Concepția și estimările privitoare la tăria forțelor inamice și a rezistenței mai serioase a acestora pe Mureș s-au dovedit a fi fost juste. Ceea ce nu s-a prevăzut au fost posibilitățile inamicului de dislocare de forțe în Transilvania într-un timp atât de scurt. Și asta pentru că aliații nu au pornit ofensive nici în Galiția și nici la Salonic, după cum și rușii au venit târziu în Dobrogea. Menționăm că acest plan a fost realist și a aparținut în întregime Marelui Stat Major român, general Dumitru Iliescu.

Campania anului 1916, față de planul inițial, a suferit modificări și s-a finalizat după 4 luni și jumătate, cu bătăliile memorabile de la Jiu, Sibiu, Bran - Câmpulung, Brașov, Oituz, Dobrogea, Turtucaia, Flămânda, București, bătălii care merită fiecare în parte un studiu monografic.

Judecate astăzi, războaiele mondiale, cu bătăliile lor locale, prin prisma raportului de forțe favorabil unei ofensive reușite a fost și se menține de 3 la 1. Revenind la aspectele concrete dispozitivul de luptă cu fronturi răsturnate a creat mari dificultăți Marelui Cartier General român. Acestea nu au fost neapărat legate de insuccesele locale din Dobrogea, cât mai ales de inactivitatea aliaților și îndeosebi de lipsa sau calitatea precară a materialului de război.

La declararea războiului, în seara zilei de 15 august 1916 grupurile de asigurare ale celor trei armate române au trecut la atac simultan „deschizând” trecătorile din Munții Carpați, în scopul de a permite afluirea nestingherită și concentrarea trupelor mobilizate. Operațiunile inițiale au fost încununete de succes, obligând forțele austro-ungare la o retragere generalizată. Operațiile au fost oprite temporar la 10 septembrie 1916, ca urmare a deciziei de executare a operației de la Flămânda. În urma insuccesului acesteia și a sosirii pe frontul din Transilvania a patru divizii germane, la 26 septembrie 1916 s-a luat decizia de oprire a ofensivei și trecerea la apărarea strategică pe linia Munților Carpați

Realitatea a demonstrat că oprirea ofensivei a fost o eroare strategică care a influențat desiv soarta campaniei. Generalul Erich Ludendorff recunoștea în memoriile sale că o înaintare rapidă a românilor în interiorul Transilvaniei ar fi condus nu numai la învăluirea grupării de forțe a Puterilor Centrale, „*dar drumul ar fi devenit liber pentru a merge către inima Ungariei și împotriva comunicațiilor cu Peninsula Balcanică [...] Am fi fost învinși*”. Acestea au fost însă chiar principiile folosite împotriva forțelor române de către forțele Puterilor Centrale, lucru prevăzut de generalul Constantin Prezan în Consiliul de Război din 15 septembrie 1916, când a fost singurul care s-a împotrivit inițierii operației de la Flămânda și a cerut hotărât continuarea ofensivei în Transilvania, fiindcă „*se crea inamicului o situație defavorabilă, fiindcă nu mai avea puțință de a concentra forțele în această regiune și a ataca cu ele, rând pe rând, cele trei armate românești (1, 2 și de Nord)*”.

Cu 2/3 din teritoriu expus jafului trupelor inamice, cu populația supusă unui regim de ocupație, cu peste 160.000 de morți, răniți și dispăruți și cu aproximativ 145.000 prizonieri, armata română a fost nevoită să se retragă în Moldova. Și totuși, România nu a putut fi scoasă din război, după cum scria generalul Ludendorff, deși „*noi am bătut armata română, dar n-am putut să o*

nimicim”²⁴². Moldova a rămas singurul colț de țară liber. Aici situația a fost extrem de grea atât pentru armată, cât și pentru zecile de mii de refugiați din teritoriile ocupate. În această aglomerație s-au refugiat monarhul, guvernul, parlamentul, Marele Cartier General, armata română și cele trei armate ruse. Lipsa de alimente și îmbrăcăminte, condițiile de cazare și iarna cumplită au declanșat epidemii de tifos, holeră, gripă, care au făcut tot atâtea victime ca și războiul..

5.6 Acțiunile Diviziei 11 Infanterie pe valea Jiului - 1916

La 14/27 august 1916, în baza ordinului ministrului de război numărul 2891, a luat ființă Divizia 11 Infanterie, prin transformarea Comandamentului 1 Teritorial. O parte din elementele componente ale mării unități fuseseră formate anterior. Astfel, conform Legii de organizare a puterii armate din 29 martie 1908, începând cu 1 iunie același an, în noua structură a armatei intrase Batalionul de recrutare Dolj, din Cercul de recrutare cu același nume. Comandant al acestui batalion era numit căpitanul Toma Costescu, șef al biroului de recrutare fiind căpitanul Gheoghe Popescu, în anul 1913, ca urmare a evenimentelor grave din Balcani, produse de agresiunea Bulgariei împotriva foștilor ei aliați, Serbia, Grecia și Muntenegru, conform Înaltului Decret nr. 4608, cu începere din noaptea de 23 spre 24 iunie (stil vechi), întreaga armată română a fost mobilizată. Batalionul de rezervă Dolj nr. 1, împreună cu un al doilea batalion, au format Regimentul 41 Infanterie, care a participat la scurta campanie din sudul Dunării, încheiată, cum se știe, prin semnarea Păcii de la București, din 28 iulie/10 august 1913. Regimentul avea să primească drapelul său de luptă un an mai târziu, la 10 mai 1914. În august 1916 va mobiliza cartierele Diviziei 11 și ale Brigăzii 22 Infanterie, intrând apoi în organica acesteia.

Plicul de mobilizare în ipoteza "Z" conținea ordinea de bătaie a diviziei, partea activă, a cărei conducere a fost asigurată de generalul Ion Muică, având ca șef de stat major pe locotenent-colonelul Rafael Mărculescu, ajutat de Alexandru Mlădinescu și căpitanul Dumitru Diamandi. La terminarea mobilizării, divizia era constituită pe două brigăzi, astfel: *Brigada 21 Infanterie*, comandată de colonelul Dumitru Cocărăscu, cu Regimentele 18 și 58 Infanterie, având în frunte pe colonelul Constantin Jipa, respectiv pe locotenent-colonelul Savu Neagu; *Brigada 22 Infanterie*, comandată de colonelul Ion Anastasiu, cu Regimentele 41 și 71 infanterie, conduse de colonelul Mihail Obogeanu și de locotenent-colonelul Nicolae Munteanu. Artileria diviziei a fost pusă sub comanda colonelului Dumitru Pașalega, fiind formată din Regimentul 21 Artilerie (locotenent-colonelul S. Petroianu) și Regimentul 1 Artilerie Munte (colonelul Moscu).

Mobilizarea s-a executat în conformitate cu planul stabilit din timp de pace: astfel, în parte marea unitate și-a mobilizat personalul și materialele, cu deosebire grosul forțelor, care au format *Grupul "Jiu"*, compus din Brigada 21

²⁴² Constantin Moșincat, Divizia 11 Infanterie....op. cit.

Infanterie (Regimentele 18 și 58 Infanterie) și divizionul de munte de 63 mm, comandat de maiorul Iliescu.

În prima parte a campaniei din anul 1916, Grupul de acoperire "Jiu" a acționat sub ordinele directe ale Corpului 1 Armată, până la constituirea diviziei, pe zona de concentrare. Operațiile de mobilizare s-au realizat la reședința fiecărei unități, bineînțeles cu excepția trupelor ce compuneau Grupul "Jiu", care, de la 14 august 1916, se găseau deja mobilizate pe frontieră.

Pentru Divizia 11 Infanterie, ipoteza "Z" prevedea ca aceasta să se concentreze în zona Târgu-Jiu, Românești, Drăguțeti, Cârbești, Dâmbova. Datorită însă faptului că Grupul "Jiu" a respins acțiunile Diviziei 144 austro-ungare dincolo de frontieră, înaintând adânc în dispozitivul inamic, în scopul susținerii sale, Corpul 1 Armată avea să hotărască mutarea zonei de concentrare mai aproape la Livezeni²⁴³. Nici aceasta nu a fost o zonă propriu-zisă de concentrare, căci, pe măsură ce unitățile soseau, ele erau trimise imediat pe frontul de luptă, acolo unde situația tactică o impunea.

Misiunea Grupului "Jiu", ca și a diviziei, s-a înscris în ansamblul de misiuni încredințate Armatei 1, comandată de generalul Ioan Culcer. Ea a constat în respingerea inamicului din Banat și din valea inferioară a Mureșului și ocuparea, ca prim obiectiv, a zonei Alba-Iulia, Porțile de Fier. În acest scop, Divizia 11, concomitent cu mobilizarea, cu Grupul de acoperire "Jiu", trebuia să ocupe gura defileului Jiului, stabilindu-se pe înălțimile Chicioara, Petrila, Mina Vulcan.

În înaintarea spre Hațeg, divizia trebuia să asigure flancul stâng al Armatei 1 și să înainteze până pe linia Sibiu, Petroșani, pentru a ajunge la Mureș, între Alba Iulia și Deva. Așadar, îi revenea una din misiunile cele mai grele și mai importante, deoarece divizia forma pivotul manevrei ce urma să se strecoare prin trecători în valea Mureșului.

Până la 25 august 1916, concentrarea tuturor elementelor diviziei avea să fie încheiată. În subordinea operativă, pe lângă unitățile organice, ea mai avea și Regimentul 26 Infanterie; în total 5 Regimente, cu 16 batalioane, 19 baterii de artilerie de diferite calibre (8 baterii de artilerie de 75 mm, 2 baterii de obuziere de 120 mm, 3 baterii de artilerie munte de 63 mm, 3 baterii de 57 mm, 3 baterii de 53 mm) și 2 companii de pionieri. La aceste unități luptătoare s-au mai adăugat două echipe de cai ferate și un divizion de muniții al Corpului 1 Armată. În ziua de 26 august, cartierul Diviziei 11 Infanterie a fost instalat la Petroșani, dispozitivul de luptă fiind astfel constituit²⁴⁴.

Acest prim eșec al trupelor inamice din apărare a determinat o analiză temeinică la nivelul Comandamentului Suprem al Puterilor Centrale. Frontul român căpăta în viziunea acestuia un rol prioritar. Pentru stoparea înaintării

²⁴³ A.M.R., *fond Divizia 11 Infanterie, Registrul jurnal de operații*, vol. 1, p. 8-10. Plicul care conținea ordinele și dispozițiile de mobilizare a diviziei în ipoteza "Z" cuprindea și ordinea de bătaie, cu generalul Ioan Muică comandant și colonel Rafael Mărculescu, șef de stat major.

²⁴⁴ *Ibidem*, p.13

armatei române și în vederea trecerii la contraofensivă pe întreg lanțul carpatin, inamicul a dislocat de pe celelalte fronturi și din rezervă trupe de elită temeinic instruite și înzestrate, având o experiență bogată de război: Corpul Alpin german, divizii bavareze, Corpul 1 rezervă german etc. În fruntea acestor mari unități, care repurtaseră anterior victorii răsunătoare, au fost numiți cei mai eficienți și competenți comandanți și ofițeri de stat major: generalul Erik von Falkenhayn, fost șef al Marelui Cartier General German, generalul Arz von Staussenburg, generalul Kurt von Morgen, generalul von Deetmensingen al trupelor alpine (cu aceste trupe a luptat în România, cu gradul de locotenent și viitorul feldmareșal Erwin Rommel); nu în ultimul rând, amintim de "spărgătorul de fronturi", feldmareșalul von Mackensen. Această concentrare de forțe care se afla în fruntea grupării germano-bulgare din sudul Dunării avea ca obiectiv "un război fulger", pentru scoaterea României din război.

În ceea ce privește acțiunile Grupului "Jiu", în componerea acestuia, pe lângă unitățile organice ale Brigăzii 21 Infanterie, au mai intrat batalionul II/Regimentul 41 Infanterie, batalionul II/Regimentul 26 Infanterie, bateria 2/Regimentul 5 Artilerie, bateria 5/Regimentul 9 Artilerie și escadronul 2/Regimentul 1 Călărași. Cu aceste forțe, în noaptea de 14 spre 15 august, Grupul "Jiu" a atacat prin surprindere Brigada 144 austro-ungară și a ocupat zona Petroșani Livezeni, cu avanposturi pe linia Petrila, Tora, Colonia Nouă, Piatra Roșie, Cetatea Bolii. Artileria sa a ocupat poziții de tragere pe dealul Feții, pe cotele 1003 și 773²⁴⁵.

Pentru îndeplinirea misiunii de luptă ordonate, colonelul Dumitru Cocărăscu, comandantul Grupului "Jiu", a împărțit, inițial, poziția de luptă în *sectorul de est*, în stânga Jiului, cu grosul forțelor Regimentului 58 Infanterie, *sectorul de vest*, în dreapta Jiului, cu Regimentul 18 Infanterie și *sectorul de centru*. La ora 9 seara, Grupul "Jiu" a declanșat ofensiva, atacând prin surprindere pe trei coloane, astfel: la est batalionul maiorului Pleșoianu a înaintat pe direcția Recea, Prisloape, Măgura, Chicioara; la centru colonelul Jipa a acționat cu gruparea sa pe direcția Livezeni, sud Petroșani, vest Chicioara, iar la vest forțele maiorului Dobrovolski pe direcția Bărbăteni, Aninoasa, mina de cărbuni nord Aninoasa. Grupul și-a fixat în flanc gardă batalionul II din Regimentul 58 Infanterie, pentru a manevra pe direcția Poiana Muierii, Valea Jiului, spre Petrila, Petroșani.

Această dispunere a forțelor s-a dovedit a fi eficientă, pentru că ea a permis angajarea tuturor celor 5 batalioane întărite ale brigăzii austro-ungare. Coloana principală a operat în lungul Văii Jiului, iar grupările din est și vest pe pantele și culmile accidentale ale acestei văi. Ofensiva declanșată prin surprindere a avut ca rezultat străpungerea liniei de frontieră și depășirea obiectivelor fixate inițial cu 6-8 km, după primele două zile de luptă.

Grupul "Jiu", până la 25 august 1916, a purtat în permanență acțiuni ofensive cu caracter local. În baza Ordinului nr. 225 al Corpului 1 Armată, toate

²⁴⁵ *Ibidem*, p. 14

forțele din sectorul Jiu trecute dincolo de frontieră au fost puse sub comanda generalului Ion Muică, comandantul Diviziei 11 Infanterie.

Din motive de ordin strategic, ca urmare a neașteptatului dezastru de pe frontul de sud, de la Turtucaia, în baza deciziei Marelui Cartier General, la 29 august, Armata 1 a oprit ofensiva Grupului "Jiu", deși pătrunderile în dispozitivul inamic depășeau 5 km în adâncime, pe un front de circa 25 km lărgime. Acest ordin l-a determinat pe colonelul Cocorăscu, care luase comanda Brigăzii 21 (adică a Detașamentului "Merișor"), să raporteze comandantului Diviziei 11 (Grupul „Jiu”) că își face o "datorie din a aduce la cunoștință că toate întârzierile noastre în înaintare vor fi primejdioase, fiindcă ne vor sili a cuceri teritoriul în zona de acțiune cu mari sacrificii de oameni și cu mari cheltuieli de munițiuni"²⁴⁶. Observația s-a dovedit a fi pertinentă, dar, din păcate, ea nu a fost luată în considerare.

Acest proim eșec al trupelor inamice din apărare a determinat o analiză temeinică la nivelul Comandamentului Suprem al Puterilor Centrale. Frontul românesc căpăta în viziunea acestora o importanță sporită și un rol prioritar în sectorul Jiului. Pentru stoparea ofensivei române în acest sector au fost redirijate importante rezerve și trupe de elită, cu bobată experiență de război, cum erau depildă trupele Corpului Alpin, pentru angajarea, după străpungerea trecătorilor, a unei bătălii decisive cu Corpul de cavalerie Schmettow, în Oltenia. Pentru realizarea acestui obiectiv pe valea Jiului în fața trupelor Diviziei 11 Infanterie, s-a constituit *Grupul General von Kneussel*, compus din: Divizia 11 bavareză, cu trei regimente de infanterie și unul de artilerie, a trei divizioane; Divizia 301 Infanterie austro-ungară, formată de 10 batalioane, de infanterie, vânători și cicliști, 1 escadron de cavalerie și 10 baterii de artilerie; Divizia 6 Cavalerie cu 6 regimente de cavalerie și o baterie de artilerie călăreață. Așadar, un total de 19 batalioane de infanterie, 2 batalioane cicliști, 17 baterii de artilerie, 6 regimente de cavalerie, plus un escadron divizionar; efectivul total al acestora depășea 30 000 de combatanți. Acestei forțe importante, pe un front cu o dezvoltare de 63 km și cu o supraveghere de flancuri ce depășea 80 km, Divizia 11 română i-a opus 17-18 batalioane de infanterie și 7-8 baterii de artilerie, ale căror efective nu depășeau 25000 de ostași. Pentru consolidarea aliniamentului atins în această etapă, Comandamentul diviziei a hotărât constituirea a două sectoare: *Sectorul de Est* (colonel Constantin Jipa), între Prisloape și (inclusiv) valea Jiului, cu 9 batalioane de infanterie și 3 baterii de artilerie; *sectorul de Vest* (colonel Ion Anastasiu), de la defileul Jiului până la pasul Vulcan (exclusiv), cu 9 batalioane de infanterie și 7 baterii de artilerie; în prelungirea sectorului de vest s-a constituit *Detașamentul maior Trușculescu*, cu 2 batalioane și 3 companii de infanterie, între pasul Vulcan și vârful Ostia. În rezerva diviziei erau dislocate 4 companii de infanterie, 2 escadroane de cavalerie, o companie cicliști și o baterie de artilerie.

În perioada imediat următoare, în fășia diviziei luptele au avut aspecte și

²⁴⁶ *Ibidem*

intensități diferite, fiind mai degrabă tatonări pentru polarizarea în jurul lor a rezervelor, decât acțiuni de finalizare a unor planuri elaborate. Pierderile de o parte și de alta au fost ne semnificative. La comanda Diviziei 11 Infanterie a fost numit, începând cu ziua de 6 septembrie, colonelul Dumitru Cocărăscu, care l-a înlocuit pe generalul Muică, suferind. El a menținut dispozitivul de luptă existent, datorită faptului că ofensiva începută cu o zi înainte, când sectorul fusese inspectat de generalul Ioan Culcer, comandantul Armatei 1, nu îngăduia răgazul de reorganizare.

Despre luptele din Regiunea Merișor, valea Aninoasa și valea Crivazi, purtate la sfârșitul lunii august 1916, generalul Falkenhayn, în lucrarea sa *Campania Armatei 9*, nota: "*Trupele Diviziei 11 române se arată mai puțin capabile decât restul detașamentelor. Comandantul său (generalul Muică - n.n.) în mod vizibil nu era activ*"²⁴⁷. În lucrarea menționată, el făcea o temeinică analiză a configurației și proprietăților terenului, a înălțimii munților și orientării lor, a pasurilor Vulcan și Surduc, precum și a văii Jiului, pentru a justifica de ce "*înaintea lui von Kneussel stătea o neobișnuit de grea misiune*". La 2 octombrie 1916, comandantul german dădea o directivă operativă Grupului von Kneussel, prin care îi fixa ca misiune să cucerească prin surprindere și înconjur poziția română din pasurile Surduc și Vulcan, în vederea deschiderii regiunii Târgu-Jiu pentru acțiunile diviziilor 6 și 7 cavalerie. Momentul favorabil urma să fie ales de comandantul grupului german.

A doua zi, la ora 16.30, Falkenhayn aproba deja planul elaborat de statul major al Grupului von Kneussel, prin care terenul deținut de Divizia 11 română trebuia cucerit prin acțiuni de fixare de front și de întoarcere a pozițiilor, urmate de pătrunderi în lungul pasurilor Surduc și Vulcan. În acest timp, rezervele urmau să fie atrase prin atacuri demonstrative. Forțele principale trebuiau să înainteze din zona păduroasă spre ieșirile din pasurile Vulcan și Surduc. Din ordinele de operații nr. 681 și 898, din 4 respectiv 7 octombrie, semnate de von Kneussel și găsite apoi la prizonierii luați de forțele române, rezultă un plan general al unui atac de flanc, combinat cu unul frontal. Acțiunile ofensive inițiate de inamic au fost respinse de trupele Diviziei 11; ele au avut ca scop principal îndepărtarea pericolului ce-l reprezenta această divizie, dacă ea ar fi ocupat depresiunea Hațeg și ar fi interceptat calea ferată Arad-Deva, pe care erau transportate unitățile Armatei 9 germane. Von Kneussel și-a amânat ofensiva până la 10 octombrie, când va ataca dezlănțuit pe trei coloane.

Terenul în zonă fusese amenajat cu lucrări defensive, pe mai multe aliniamente, încă din 1915. Sub presiunea puternică și continuă a inamicului, amenințată cu învăluirea, Divizia 11 a fost nevoită să se replieze mereu, încercând prin contraatacuri energice să recucerească poziții pierdute. În cursul lunii septembrie, inamicul nu a reușit decât să se apropie de pozițiile deținute

²⁴⁷ A.M.R., *fond serviciul istoric*, dos.10, Armata IX Germană, p. 20-21. Vezi și Ordinul de operații nr. 49 către generalul von Arz și nr. 41 către generalii: von Staabs, Krafft von Dellmensingen, conte Schmettow, p. 17-19.

inițial pe vechea frontieră. Contraatacurile executate de ostașii noștri au surprins prin manevrele largi, executate cu grupuri mici, prin locuri accidentate, ajungând în spatele posturilor telefonice și la observatoarele de artilerie.

El a produs spaimă și panică în rândurile trupelor Puterilor Centrale. Bătăliile din Valea Jiului au fost deosebit de înverșunate, dramatice și istovitoare, dar nu au fost finalizate printr-o bătălie decisivă. În istoriografia militară, „*Bătălia de la Jiu*” este tratată sub aspectul a două faze: prima bătălie de la Jiu, între 10-16 octombrie și a doua bătălie de la Jiu, între 29 octombrie 4 noiembrie 1916.

Bătălia de la Jiu în prima fază a înregistrat un raport de forțe superior de partea inamicului, de 1 la 1,5 baterii de artilerie și 1 la 14 escadroane de cavalerie; în privința batalioanelor de infanterie, el era de numai 1 la 1,1 și a părut liniștitor, chiar favorabil trupelor noastre. La aceste date trebuie avut în considerare și faptul că unele din unitățile Diviziei 11 **luptau în prima linie în mod neîntrerupt de o lună și jumătate**, că înprospătarea și completarea lor s-a făcut cu oameni disponibilizați sau reformați, slab instruiți sau chiar neinstruiți, la care se adăuga și scăderea moralului acestora datorită pierderii a 3, 4, 5 poziții, în așteptarea zadarnică a ajutoarelor cerute cu insistență de comandanții de subunități, dar care, până atunci, nu sosiseră.

După o pregătire de artilerie de două ore, începută la ora 10.30, în ziua de 10 octombrie, inamicul trecea la ofensivă, în sectorul de vest, apărut de trupele colonelului Anastasiu și la flancul stâng, în sectorul maiorului Trușculescu, în timp ce sectorul de est a fost amenințat doar cu patrule. Atacul s-a desfășurat în forță și a avut ca rezultat ocuparea tuturor creștelor de la vest de râul Jiu, mai puțin o fâșie foarte îngustă din pasul Vulcan. Din cauza văilor adânci cu diferențe de nivel de peste 1000 metri și a prăpăstiilor, legătura dintre Brigada 22 infanterie și Detașamentul maior Trușculescu nu a mai fost posibilă. Sesizând situația critică, generalul Cocorăscu a cerut întăriri de la Armata 1, căreia i se subordona, și a luat măsuri de preschimbare a misiunilor rezervelor, pe care în cursul nopții le-a îndreptat spre pasul Vulcan, încercând a

manevra inamicul din flanc și din spate. *"Rezistați pe pozițiile ocupate"*²⁴⁸ - a fost ordinul comandantului. În rapoartele operative din cursul zilei de 10 octombrie 1916 (nr. 364, 365 și 367), acesta a raportat Armatei 1 situația de criză produsă. Rezulta că toate punctele Brigăzii 22 fuseseră "atacate cu focuri violente de artilerie. Nu mai dispunem de nici o rezervă. Suntem pe tot frontul atacați de forțe superioare. Am dat ordin de rezistență succesivă până la sosirea ajutoarelor".

Gral Ion Dragalina
Sabia și tunica –
MMN-Filiala Oradea

Analizând situația respectivă, generalul Ion Culcer s-a adresat, printr-o *Notă raport*, chiar suveranului, încunoștinându-l despre imposibilitatea executării ordinului 2169 (prin care se ceruse retragerea din dispozitivul armatei a 7 batalioane), deoarece *"așa cum suntem azi este foarte greu de ținut față unor acțiuni continue"*. Rezultatul a fost surprinzător, după cum reiese din notițele zilnice ale generalului Culcer: *"cererea nu a fost admisă și ca urmare am primit un Înalt Ordin de a lăsa comanda armatei generalului Dragalina"*, pentru a rezista și a executa ordinul 2169, prin care Divizia 11 trebuia să se concentreze la Pitești, ca rezervă a Marelui Cartier General.

În dimineața următoare, la ora 11,45, era primit ordinul nr. 2291 al M.C.G., prin care *"nu admite ca să se vorbească de retragere"*. Schimbarea comandantului și a șefului de stat major a Armatei 1 cu generalul Ioan Dragalina, și respectiv colonelul Constatin Găvănescu, nu văm odifica, însă, situația pe frontul Diviziei 11.

După-amiaza, preluând comanda, generalul Dragalina avea să dea ordinul prin care cerea cu fermitate: *"Trupa care nu mai poate să înainteze, să moară pe poziție, iar comandanții care vor da ordinul de retragere vor fi de îndată trimiși sub escortă și judecați. Voi fi fără milă față de aceia care se uită înapoi în loc să se uite înainte, față de aceia care părăsesc poziția și fug în fața inamicului"*. Din orgoliu, se pare, situația Diviziei 11 nu interesa Marele Cartier General, care ținea morțiș să nu i se interpreteze, ci să i se execute ordinele. Cu ce preț însă?

În cursul nopții de 10 spre 11 octombrie 1916, statul major al generalului Kneussel, pentru a exploata succesul zilei precedente, dădea un ordin de operații, din care reținem că *"pasul Vulcan trebuie luat printr-o înaintare concentrică pe direcțiile: dealul Futețiu, Șeaua lui Sâncrai și Dumitra. După luarea pasului Vulcan batalioanele vor înainta peste Buliga și Pereții Bratcului. Detașamentul Schmidt să atace în direcția Frâncești"*.

În același timp, neavând rezerve, generalul Cocorăscu transmitea ordin către comandanții săi de sectoare, în care, după ce-și arată nemulțumirea, fiindcă

²⁴⁸ *Ibidem*, p. 121; Telegrama nr.89, a Divizie 11 Infanterie către Armata 1-a, din 14 septembrie 1916, p. 419-420.

s-au "lăsat surprinși de inamic" și pentru că nu și-au constituit eșaloane în adâncime, le explica ce înțelege prin *defensivă activă*: „Am zis-o de atâtea ori că cea mai bună defensivă este ofensivă și nu am fost niciodată ascultat, ceea ce este o neiertată greșală. Noi ne gândim numai la rezistență de pe punctele atacate și începem a cere ajutoare și a arăta pericolul în loc să luăm ofensiva cu vigoare în alt punct pentru a slăbi energia atacului în punctele ce el și-a ales. Prin urmare trebuie să ne facem o regulă, când inamicul atacă într-un punct sau două să rezistăm energic acolo și în același timp să atacăm noi pe inamic în alt punct”. Pierzându-și speranța în sosirea ajutoarelor, comandantul diviziei ordona "să rezistăm și să acționăm numai cu forțe proprii. Trebuie dar cu orice preț și orice sacrificiu să facem o defensivă activă".

Îndreptarea situației de pe front nu s-a produs imediat, cu toate măsurile ordonate, pentru că inamicul și-a continuat ofensiva pe aceleași direcții și a atacat și sectorul de vest, sprijinite puternic și eficace de focul artileriei proprii. În aceste împrejurări, în sectorul "Jiu" a fost deplasat de pe frontul Diviziei 1, Detașamentul locotenent-colonel Dejoianu; potrivit unui ordin anterior, trupele din zonă au format Grupul "Jiu" (cu Regimentele 1 8, 58 și 41 infanterie și batalionul de miliții "Dol"), pus sub comanda colonelului Anastasiu și Grupul "Cerna" (cu Regimentele 17, 1, 31 infanterie, batalionul de miliții "Mehedinți"), comandat de generalul Dumitru Cristu. Celelalte unități ale Diviziei 11 Infanterie urmau să se deplaseze la Pitești, unde împreună cu unități scoase din alte sectoare să constituie o mare unitate, sub comanda generalului Cocorăscu, care să fie în rezerva Marelui Cartier General.

Despre complexitatea, dinamismul și încheștarea forțelor care s-au confruntat în valea Jiului ne informează notele telefonice și rapoartele înaintate pe diferite trepte ierarhice. Unul dintre aceste episoade se referă la *luptele de la Rașovița*.

Detașamentul lt.col. Dejoianu începe mișcarea de la Brădiceni la ora 6, în dispozitivul și pe direcțiile hotărâte prin ordinul de operații, pe care l-a dat în timpul nopții, la ora 24. Către ora 8, Batalionul III/Regimentul I Infanterie (maior Stănescu), care forma coloana din dreapta, întâlnește patrula inamică pe pârâul Sohodolul, iar la est de acest pârâu descoperă prezența inamicului pe liziera satului Răchiți, 500 m sud satul Rașovița²⁴⁹

Către ora 9.30, batalionul raportează că s-a angajat la est de Răchiți, cu un batalion inamic susținut de 6 mitraliere, care era în marș spre Rașovița și cere detașamentului să ordone, dacă poate continua lupta, sau să execute ordinul inițial de operațiuni, de a merge la Runcu, lăsând în acest caz pe inamic în spate²⁵⁰. La ora 9.35 Detașamentul lt.-col. Dejoianu, raportând Diviziei 1-a

²⁴⁹ *Darea de seamă* a Detașamentul lt.-col. Dejoianu asupra luptei din ziua de 14/27.X 1916.

²⁵⁰ Raportul Nr. 58 din 14/27.X ora 9.45 al Bat. III/1 către Detașam. lt.-col. Dejoianu, dos. 35, Armata I-a, p. 322

că se găsește în luptă la satul Răchiți²⁵¹, divizia îi ordonă să opereze cu energie, ținând legătura continuă cu Grupul Jiu și îi comunică totodată că, pe lângă cele 2 baterii de artilerie anunțate că sosesc, vor sosi încă 4 batalioane și alte baterii, ce vor debarca la Târgu-Jiu, în ajutorul Grupului Jiu²⁵².

Divizia 1-a luase dispozițiuni de a întări Detașamentul lt. col. Dejoianu cu artilerie, încă din dimineața zilei, când ordonă, ca bateriile 6-a/Reg. 1 artilerie și 4-a/Reg. 5 artilerie, care erau în marș spre Filiași, pentru a intra potrivit noii grupări în constituirea rezervei diviziei, să vină în marș forțat. numai cu bateriile de tragere, la dispoziția lt.-col. Dejoianu²⁵³. Aceste 2 baterii nu pot însă lua parte la acțiune în ziua de 14/27 octombrie, deoarece sosesc la Bârsești de abia în seara zilei²⁵⁴.

Față de situația raportată de Batalionul III/1 cu privire la angajarea de la est de Răchiți și la prezența inamicului până la sud de Rașovița, Detașamentul lt.-colonel Dejoianu nu mai continuă înaintarea pe vechile direcții și ia, la ora 10.25, următoarele dispozițiuni pentru atacul forțelor inamice din zona Răchiți-Rașovița²⁵⁵: prelungeste dreapta Batalionului III/1, la sud de șoseaua Tismana-Târgu-Jiu, cu o companie din Batalionul II/17 din rezerva detașamentului, pentru a ataca pe inamic de front spre Rașovița²⁵⁶; Batalionul III/1 să continue lupta în care este angajat, căutând totodată să cadă în spatele inamicului de la Rașovița²⁵⁷; Bateria 1-a/21 artilerie să ocupe pozițiile la sud-vest de Arcani, să pregătească și să sprijine atacul, iar cele două companii din Batalionul IV/43, care, potrivit ordinului inițial, constituiau coloana din stânga și trebuiau să înainteze spre Balta (Nord), primesc ordinul să schimbe direcția spre nord-est, către Runcu.

Cum, prin schimbarea direcțiilor de înaintare ale unităților Detașamentului lt.-colonel Dejoianu spre est, se făcuse un gol mare între acest detașament și Detașamentul maior Dumitrescu de la Frâncești, Divizia 1-a ordonă²⁵⁸, iar acest din urmă detașament execută, trimiterea a 2 plutoane din compania 13-a/31 la Balta, pentru a face legătura între cele 2 detașamente²⁵⁹.

Raportând Armatei 1-a situația la ora 12, pe întregul front al Grupului Jiu, Divizia 1-a arată: ”inamicul, atacat viguros de Detașamentul lt.-colonel Dejoianu, a fost forțat a se retrage cu un mic detașament spre direcția Frâncești-

²⁵¹ *Raportul* Nr. 50 din 14/27.X ora 9.55 al Det. lt.-col. Dejoianu către Divizia 1-a, (*Ibidem*, p. 271).

²⁵² *Ordinul* Nr. 3 B din 14/27.X al Diviziei 1-a către Detașam. lt.-col. Dejoianu

²⁵³ *Ordinul* Nr. 2 A din 14/27.X ora 8.05 al Diviziei 1-a, *Ibidem*, p. 350

²⁵⁴ *Buletin zilnic* Nr. 59 din 14/27.X al Divizionului II/Reg. 1 Art., *Ibidem*, p. 462

²⁵⁵ *Darea de seamă* a Detașam. lt.-col. Dejoianu asupra luptei din 14/27.X. 1916

²⁵⁶ *Ibidem*

²⁵⁷ *Ordinul* Nr. 682 din 14/27.X ora 10.25 al Detașam. lt.-col. Dejoianu către III/1, *Ibidem*, p. 316

²⁵⁸ *Ordinul* Nr. 28 A din 14/27.X al Diviziei i-a către Detașam. maior Dumitrescu, (*Ibidem*, p. 406)

²⁵⁹ *Ordinul* Nr. 25 din 14/27.X ora 16 al Detaș. maior Dumitrescu cătr8:c 13/31, *Ibidem*, p. 422; *Raportul* Nr. 30 din 14/27 al Detaș. maior Dumitrescu către Divizia 1-a, *Ibidem*, p. 427 și 270.

Rostovanul. Coloanele inamice, care înaintaseră până la Stroești-Rașovița, atacate și ele, s-au retras. Lupta continuă. Forțele Grupului Jiu au atacat, de asemenea, în același timp cu Detașamentul Lt.-colonel Dejoianu. Inamicul a fost forțat a se retrage spre Porceni-Schela-Horez. Lupta continuă, urmărindu-se inamicul”²⁶⁰ (anexa nr. 25-29).

Aceste succese, anunțate de Divizia I-a la ora 12, nu se realizaseră însă până la acea oră, iar o parte din ele nu vor putea fi obținute nici în restul zilei. În adevăr, situația reală la ora 12 era următoarea: după cum s-a arătat mai sus, din cauza inferiorității sale numerice, Detașamentul maior Dumitrescu nu izbutise, în cursul dimineții, să determine o retragere spre Rostovanul, a forțelor inamice superioare din față, adică Divizia 6-a cavalerie germană, sprijinită de 2 batalioane, de numeroase mitraliere și de 3 baterii de artilerie; din contra, detașamentul fusese nevoit să se mărginească, în după amiaza zilei, la rezistență, pe aceeași poziție de la nord de Frâncești, iar Detașamentul Lt. colonel Dejoianu era numai angajat cu inamicul din zona Rașovița-Răchiți și va reuși să-l respingă și să ocupe această zonă, după lupte grele, deabia în seara zilei.

De asemenea, după cum se va arăta mai departe la descrierea operațiunilor pe restul frontului Grupului Jiu, Brigăzile 21-a și 22-a mixte vor trece le vest de Jiu către amiaza zilei și numai în seara zilei vor repurta succesele raportate, în timp ce la centrul dispozitivului Grupului, Detașamentul maior Trușculescu, care se afla la ora 12 în plin atac contra forțelor inamice din zona Ursăței-Lelești-Rașovița, va fi nevoit să se retragă în după amiaza zilei pe pozițiile de plecare la atac. Primind raportul de mai sus, prin care Divizia I-a comunica situația la ora 12, Armata I-a dă imediat și direct Grupului Jiu (colonel Anastasiu) 3 ordine consecutive, în care prevede: 1). După relațiunile date de prizonieri, rezultă că în acest moment aveți 3 batalioane infanterie mai mult ca inamicul, iar în artilerie sunteți cu mult superiori, întru cât inamicul nu și-a putut trece întreaga artilerie. Comunicați aceasta tuturor și căutați a alunga pe inamic dincolo de frontieră²⁶¹. 2). Ordonăți colonelului Jippa să atace cu toată vigoarea pe inamicul care se retrage²⁶². 3). Să se spună neîntârziat tuturor, că, dacă nu zdrobesc pe inamic, Oltenia este în primejdie. Să fie urmărit inamicul până la distrugere. Cine va captura un tun, va primi 1.000 lei primă și va fi decorat și înaintat. Unitatea care va face prizoniere unități întregi inamice, va fi decorată în întregime și vor avea toți premii. Nu vă lipsiți de rezerve, că până deseară, vă sosesc încă 4 batalioane și două baterii de artilerie²⁶³.

La ora 12.50, Armata I-a transmite și Marelui Cartier General o copie după raportul Diviziei I-a cu situația de la ora 12²⁶⁴, iar printr-un alt raport de la

²⁶⁰ *Raportul* Nr. 2501 din 14/27.X al Diviziei I-a către Armata I-a

²⁶¹ *Ordinul* Nr. 736 din 14/27.X al Armatei I-a către Grupul Jiu

²⁶² *Ordinul* Nr. 737 din 14/27.X al Armatei I-a către Grupul Jiu

²⁶³ *Ordinul* Nr. 738 din 14/27.X al Armatei I-a către Grupul Jiu

²⁶⁴ *Raportul* Nr. 740 din 14/27.X ora 12.50 al Armatei I-a către M. C. G.

ora 13 referitor la moralul ofițerilor arată că numai vitejiei fără seamăn a unora, cât și a capacității altora, s-a putut obține acest rezultat.

În consecință, comandantul Armatei 1-a cere aprobarea M. C. G., ca recompensele de înaintare să le poată da imediat, chiar el, pe câmpul de victorie. Aceasta le-ar ridica moralul tuturor și va naște emulația „cea mai desăvârșită”²⁶⁵ conchidea raportul Armatei.

În afară de aceste rapoarte și de cele 3 ordine consecutive citate mai sus și date direct Grupului Jiu, Armata 1-a trimite, în după amiaza zilei, tuturor comandamentelor în subordine, inclusiv deci Diviziei 1-a, Corpului I Armată și Detașamentului Dunărea, 2 ordine, care cuprind însă prea puține prescripțiuni cu caracter pur operativ, ci mai mult de ordin general, făcute în scopul de a ridica moralul trupelor, de a reda energia și avântul războinic necesar comandanților de toate treptele, atrăgându-le atenția asupra răspunderii pe care o au în fața regelui, legilor, întregii țări, cât și în fața istoriei. Astfel, în primul ordin dat în acest sens, comandantul Armatei I-a prevedea: 1) Comunicați îndată trupelor de pe frontul d-voastră, că știrile care vin de la Armata de Nord și Armata II-a sunt din cele mai bune. Peste tot inamicul e înfrânt. În deosebi la Grupul Bran s-au făcut prizonieri, s-au luat 4 mitraliere și 2 tunuri de munte. În valea Jiului inamicul a fost respins de azi dimineață cu mari pierderi pentru el. Comunicați cu acest prilej tuturor că nu trebuie să se mai lase inamicul să mai pătrundă un pas pe pământul nostru, de unde părinții, soțiile, frații și copiii noștri ne cer protecție și siguranța vieții lor”.

Cuprinsul celui de al doilea ordin al Armatei este următorul: „Dat fiind că, spre a putea da timp M. C. G. să formeze noua grupare a Armatei, în vederea unor operațiuni ce vrea să întreprindă, este nevoie neapărată ca trupele Armatei I-a, nu numai să nu mai cedeze un pas din teren, dar încă trebuie recâștigat terenul pierdut. Se face cunoscut comandanților de mari unități, că atât ei personal, cât și toți subordonații lor, se încarcă de cea mai mare răspundere în fața legilor, în fața Regelui și a întregii țări, dacă se vor mai retrage din pozițiile astăzi ocupate. Fiind încredințat că nu superioritatea inamicului este cauza unor retrageri din ultimele zile, ci lipsa de bună conducere, de energie și de avânt războinic din partea comandanților de trupe, rog pe domnii comandanți de mari unități, care la urma urmei răspund, și în fața istoriei și a conștiinței lor, de pierderea teritoriului național, să uzeze, în cea mai largă măsură și imediat, de marea latitudine ce li s-a dat de M. S. Regele, de a numi la comanda unităților pe cei mai vrednici. Toți comandanții, care s-au dovedit până acum că le lipsesc autoritatea și energia și nu-și stăpânesc trupa în luptă; că nu știu să dea subalternilor lor exemple personale de îndrăzneală și bravură, ținându-se prea departe de trupe; că, văd întotdeauna pe inamic în forțe duble decât cele reale și cer ajutoare, chiar când sunt atacați de patrule, toți aceștia să fie imediat înlocuiți prin ofițeri mici, mici în grad, dar cu inimă tare dovedită în ultimele operațiuni. Cei înlocuiți se vor trimite comandamentului

²⁶⁵Raportul Nr. 739 din 14/27.X ora 13 al Armatei I-a către M. C. G

Armatei cu documentele necesare spre a fi judecați de toate actele de lașitate comise, fie de ei personal, fie de trupa lor”²⁶⁶.

Aceste două ordine cu prescripțiuni generale au fost singurele pe care Armata 1-a le trimite Diviziei 1-a în ziua de 14/27 octombrie. Toate celelalte ordine cu caracter pur operativ în ce privește operațiunile din sectorul Jiu, sunt adresate direct și numai Grupului Jiu, colonel Anastasiu. În după amiaza până în seara zilei de 14/27 octombrie, operațiunile se desfășoară astfel, de la vest spre est: la Detașamentul Lt.-colonel Dejoianu. Până către ora 14, Bateria 1-a/Regimentul 1 Artilerie pregătește atacul, executând trageri asupra pozițiilor inamice de la satul Rașovița²⁶⁷, contra cărora se angajează de front Batalionul II/17, mai puțin compania 12-a (căpitan Morțun). Această companie este trimisă de către Detașamentul Lt.-colonel Dejoianu²⁶⁸, din ordinul Diviziei 1-a²⁶⁹ către Tg. Jiu, în urma raportului telefonic al maiorului Mlădinescu - ofițer de legătură al Grupului Jiu - cum că o companie inamică a înaintat până la podul de peste Jiu din marginea orașului Tg. Jiu. În acest timp, Batalionul III/1, angajat la est de Răchiți, caută să întoarcă pe la nord rezistența inamicului de la Rașovița.

Pentru a încercui complet forțele inamice de la acest sat, Detașamentul Lt.-colonel Dejoianu comunică, la ora 14, Batalionului III/58 de la aripa stângă a Detașamentului maior Trușculescu - deși nu-l avea sub comandă, ca să înainteze de la Rașova și să atace spre cota 280 - 2 km sud-est Rașovița-, pe care să pună stăpânire și să se întărească²⁷⁰. Se va vedea însă mai jos, că Detașamentul maior Trușculescu nu reușește în atacul pe care-l executa în acest timp în direcțiile Ursăței-Lelești și Rașovița, iar Batalionul III/58, care înaintase spre acest din urmă sat, începe către ora 17 să se retragă.

În schimb, Detașamentul Lt.-colonei Dejoianu continuă acțiunea cu toată vigoarea asupra inamicului de la Rașovița, atacând cu Batalionul II/17 de la vest, iar cu 2 companii din Batalionul III/Reg. 1 infanterie, de la nord, asupra flancului drept inamic. La acțiune ia parte și Compania 12-a din Batalionul II/17, care, după cum s-a arătat, primise ordinul Detașamentului Lt.-colonel Dejoianu, de a merge în marș forțat la Tg.-Jiu. Ori, în timpul marșului, primind focuri din spre Rașovița, compania se îndreaptă, din proprie inițiativă, asupra flancului stâng inamic, completând astfel încercuirea pozițiilor inamice²⁷¹. La ora 18, Batalionul II/17 ocupă satul Rașovița după lupte sângeroase, în care batalionul pierde 3 ofițeri (morți), printre cari căpitanul Lepri, comandantul companiei 5-a; 2 ofițeri răniți; 25 oameni de trupă morți și

²⁶⁶ Ordinul Nr. 741 din 14/27.X al Armatei I-a către toate unitățile și sectoarele din subordine

²⁶⁷ Darea de seamă a Detașam. Lt.-col. Dejoianu asupra luptei din ziua de 14/27.X. 1916

²⁶⁸ *Ibidem*

²⁶⁹ Ordinul Nr. 7 B al Diviziei 1 către Detașam. Lt. col. Dejoianu, *Ibidem*, p. 355. Nu s-au putut trimite 2 companii, după cum prevedea ordinul, deoarece Detașam. Lt.-col. Dejoianu avea forțele angajate în luptă.

²⁷⁰ Ordinul Nr. 59 din 14/27.X al Detașam. Lt.-Col. Dejoianu către Bat.111/58

²⁷¹ Darea de seamă a Detașam. Lt.-col. Dejoianu asupra luptei din 14/27.X. 1916

52 răniți, majoritatea din compania 5-a²⁷².

Inamicul suferă pierderi și mai mari. Astfel, în afară de numeroși răniți, lasă în mâinile trupelor noastre un număr de peste 400 prizonieri, 10 mitraliere și mult material de război, din Divizia 11-a bavareză. Această captură însemnată se datorează încercuirii aproape complete a inamicului, prin atacul asupra flancului de nord, și mai ales prin intervenția Companiei 12-a din Batalionul II/17, în flancul de sud și spatele inamicului²⁷³.

În timp ce se dădea atacul de la Rașovița, cele 2 companii ale Batalionului IV/43 (căpitan Greceanu) de la extrema de nord a Detașamentului Lt.-colonel Dejoianu, reușesc să ocupe, până în seara zilei, după mici ciocniri cu inamicul, satele Runcul și Dobrița și o poziție la nord-est de acest sat. Companiile au 1 ofițer și 4 oameni trupă răniți, un soldat mort²⁷⁴. În fine, Escadronul 3/Regimentul 2 Călărași se menține în timpul luptei de la Rașovița pe aripa dreaptă a Detașamentului Lt.-colonel Dejoianu, făcând legătura cu Detașamentul maior Trușculescu²⁷⁵.

Pentru noaptea de 14/15 (27/28) octombrie, Detașamentul Lt.-colonel Dejoianu se oprește pe următoarele poziții²⁷⁶: Batalionul IV/43 (2 companii) pe dealul Valarilor, între satele Suseni și Frățești. Batalionul III/1 pe dealul Ursăței, între Lelești și Ursățel. Batalionul II/17, cu o companie pe dealul Rașovița și restul în rezervă în satul Rașovița. Bateria 1-a/Regimentul 1 Artilerie la Rașovița.

Deoarece inamicul și-a continuat ofensiva și în cursul zilei de 12 octombrie, noul dispozitiv nu s-a putut restructura. Trupele Grupului "Jiu" s-au repliat la est de râu, între localitățile Tetila și Târgu Jiu, Bârsești, Rasova, Stroești. În timpul inspecției frontului din defileul Jiului, în 12 octombrie 1916, generalul Dragalina avea să fie însă grav rănit la braț și torace. Cel care a apărat țara "cu mintea lui de cugetător, cu energia lui de soldat", după cum s-a exprimat N. Iorga, se stingea din viață câteva zile mai târziu, la 24 octombrie 1916. Moartea sa a impresionat profund trupele din subordine.

Noul comandant al Armatei 1, generalul Nicolae Petală, a hotărât să întărească Grupul "Jiu" și l-a numit la comanda Diviziei 1 pe colonelul Anastasiu. Pentru moment, forța atacului inamic slăbise, deoarece Grupul Kneussel își menținuse neschimbată compunerea de la începutul ofensivei. Distanțele dintre baza de plecare la ofensivă și aliniamentele atinse în condițiile rezistenței românești dârze, a terenului accidentat și a timpului ploios, îi epuizaseră puterea combativă. Dar inamicul aștepta întăriri de la Armata 9 germană, încercând totodată să-și îmbunătățească poziția și să se consolideze la

²⁷² Tabele de pierderi ale Reg. 17 int (Dosar 35, Armata I-a, pag. 585). Buletin zilnic Nr. 1 din 14/27.X al Bat. 11/17, *Ibidem*, pag. 467).

²⁷³ *Ibidem*

²⁷⁴ *Buletin zilnic* f. n. din 15/28.X al Bat. IV /43 către Detașam. Lt.-col. Dejoianu, *Ibidem*, p. 690

²⁷⁵ *Buletin zilnic* din 14/27.X al Esc. 3/2 Călărași

²⁷⁶ *Ordinul* Nr. 62 din 14/27.X ora 20.30 al Detașamebntului Lt.-col. Dejoianu, (*Ibidem*, p. 318); Buletine zilnice ale unităților.

teren.

Criza de conducere creată la nivelul Armatei 1 s-a resimțit și la nivelul micilor unități. Faptul că punctul de comandă al Diviziei 1 a fost același cu al Detașamentului locotenent-colonelului Dejoianu s-a reflectat în rapoarte, atribuindu-i-se, considerăm noi, mai multe merite decât a avut. Schimbarea conducerii într-un moment de criză nu a avut rezultate bune, deoarece noii șefi numiți nu cunoșteau exact situația de pe front. Ea se reflectă în ordinul contradictoriu transmis de șeful de stat-major al Armatei 1: „*Locotenent-colonel Dumitrescu C. conduce operațiile, comanda având-o colonel Anastasiu*”.

Ulterior, formularea a dat naștere la neînțelegeri și polemici. Ordinele date de șeful de stat-major al Armatei 1, de a se rezista pe un aliniament așa-zis „*întărit*”, dar deja pierdut, sau de retragerea în extremis pe Olt”, au produs o firească derută. Situația de pe front era extrem de grea, fiind cauzată și de lipsa mitralierelor, puștilor mitraliere, armamentului de însoțire și mai ales a „*existenței unor oameni fără puști care așteptau înapoi să ia arma de la un rănit sau de la un mort*”. Acestor lipsuri de natură materială li s-au adăugat și „*frecușurile*” dintre gradele superioare, dar care cereau cu fermitate rezistența gradelor mici și a trupe și promiteau recompense. Dar răsplata nu a fost de fiecare dată primită, ori s-a îndreptat spre cei ce nu o meritau. Aceste aspecte au dus la scăderea moralului trupe și au creat confuzie, derută și uneori dezordine.

În seara zilei de 13 octombrie, șeful Grupului „*Jiu*” i-a convocat la postul său de comandă, instalat în localul Poștei din Târgu-Jiu, pe comandantul Brigăzii 11 Artilerie, șeful de stat-major al Diviziei 1, șeful de stat-major al Diviziei 11 și comandantul Regimentului 21 Artilerie. Rezultatul consfăturii a fost „*hotărârea de a încerca o contraofensivă (în aceiași idee de manevră stabilită prin ordinul anterior dat de generalul Cocorăscu), cu fixarea inamicului cu stânga și atac viguros cu centrul și dreapta*”. Hotărârea a fost raportată de colonelul Anastasiu, în aceeași seară, Armatei 1, cerând „*aprobarea și pentru evacuarea populației din Târgu-Jiu*”. După aceasta, s-a „*iscat o ceartă între șefii de state majore ai diviziilor 1 și 11*”, ultimului cerându-i-se să părăsească punctul de comandă. Ulterior, meritul elaborării hotărârii de contraatac a fost atribuit, pe nedrept, Diviziei 1 Infanterie. Executarea contraatacului a fost aprobată.

În acord cu intențiile Marelui Cartier General, Grupul „*Jiu*” a dat următorul ordin: „1. *Din Înalt Ordin al M.S. Regelui, pozițiile nu se vor părăsi decât atunci când va rămâne un singur om.* 2. *Murind cu toții pe pozițiile noastre însemnează că am luptat.* 3. *Subsemnatul va veni pe poziție cu ultima rezervă pentru a muri lângă voi.* 4. *Rezistență până la ultima picătură de sânge*”²⁷⁷. În acest timp, șeful de stat-major al Armatei 1, necunoscând bine situația, telegrafia de trei ori la Marele Cartier General, anulând de fiecare dată informațiile cuprinse în buletinele nr. 710, 713 și 723, anterior raportate atât în

²⁷⁷ A.M.R., *fond Serviciul istoric Armata I*, dos.13, p. 200

ce privește situația trupelor proprii, cât și a inamicului. Pe acest fond de nestăpânire a situației, el prescria „*rezistență disperată și retragere forțată cu ridicarea moralului prin informații despre succesul francezilor*”²⁷⁸, dar nu dădea nici o directivă asupra executării contraatacului stabilit la Poșta din Târgu-Jiu, aprobat de altfel.

De partea adversă, pentru ziua de 14 octombrie generalul Kneussel ordona ca "succesele dobândite până acum să fie urmărite cu toată energia, de trupele sale pe direcțiile: Comești, Copăceni, Racovița, Târgu-Jiu și spre Bumbști-Jiu, concomitent cu o cercetare vie a trupelor aflate pe malul stâng al Jiului, la nord de Bumbști-Jiu.

În aceeași zi de 14 octombrie, la ora 10,00, Marele Cartier General român cerea ca, profitându-se de vremea rea și de oboseala inamicului, să se execute un contraatac energic, pentru a arunca inamicul înapoi. Dar omisiunea constituirii unui comandament unic avea să creeze noi confuzii, ambii comandanți, cel al Grupului "Jiu" și cel al Diviziei 1, considerându-se în drept să dea ordine. Exagerările din rapoartele Diviziei 1 Infanterie și stilul lor de prezentare nu se încadra cu onoarea și demnitatea militară, după cum menționa unul din martorii acestor "*frecușuri*". Astfel, afirmația că executarea contraatacului a început la ora 6 de către Detașamentul Dejoianu, în raionul Rașovița, Runcu, Brădiceni, apare ca incorectă, deoarece Grupul "Jiu" nu a cunoscut poziția aceslui detașament și numai faptul că el va sosi de la "Cerna". În mod real, la sfârșitul zilei, acesta a fost în aceeași poziție de început. Cooperarea deci a fost exclusă. O acțiune în flancul și spatele inamicului ar fi trebuit să fie susținută, ori ea nici nu s-a executat. Grosul contraatacului a început în mod real la ora 7.00, iar unele unități au trecut Jiul către ora 12 și după acea oră, când au constatat că inamicul se retrăsese.

Într-o manieră asemănătoare a fost prezentată și acțiunea de la podul din Târgu-Jiu, la care au luat parte "*de la străjeri, la femei și bătrâni*". În fapt, podul a fost apărat de o companie din Batalionul de miliții "*Gorj*" (căpitan în retragere Popilian), sprijinită de compania 13 din Regimentul 59, sosită în mare grabă la ora 16.30, companie care a atacat în flanc subunitatea inamică. Către ora 20.00, aceasta s-a retras spre dealul Târgului, lăsând 9 morți și 10 răniți. Orașul Târgu-Jiu a fost decorat. Descrierile de mai târziu nu corespund într-un tot cu ceea ce s-a întâmplat în realitate. Șeful de stat-major a Armatei 1, ajuns general mai târziu, a pretins că, dacă lupta de la podul Jiu nu va fi înregistrată de manualele de artă militară, ca exemplu de înaltă concepție strategică sau iscusită execuție tactică, ea va rămâne întipărită în sufletele românilor, ca o mărturie a puterii pe care a putut s-o dea dragostea de vatră strămoșească. Despre strategie nici nu putea fi vorba. Compania inamică s-a strecurat spre Târgu-Jiu neobservată, din cauza ceții. Apărarea s-a făcut în grabă, cu singurele forțe care au mai rămas disponibile.

²⁷⁸ *Ibidem*, p. 224. Generalul Petală informa M.C.G. despre discuția telefonică avută cu generalul Dragalina, care raporta despre o retragere în ordine a trupelor în bătălia de la Jiu.

Am recurs la acest exemplu, pentru a înțelege subiectivismul unor rapoarte sau relatări, care se îndepărtează de adevăr. În timp ce fapta, cu adevărat eroică, a comandantului companiei 7, sublocotenent Nicolae Pătrășcoiu, din Regimentul 18 Gorj, săvârșită la Arsuri, a fost simplificată în rapoarte, deși mai târziu ea a fost recompensată cu ordinul "Mihai Viteazul". Redăm în întregime darea de seamă întocmită de către sublocotenentul Nicolae Pătrășcoiu, deoarece această acțiune a dus la succesul contraatacului de la Jiu. Meritul este cu atât mai mare, cu cât a pornit din proprie inițiativă și reprezintă un caz singular în istoria războiului mondial:

„Dau ordin Companiei să atace în direcția Sâmbotin-Dealul Mare și să ajungă în Arsurile, de unde compania a plecat pe front în ziua mobilizării. După o cantonare de un an de zile în Arsurile, oamenii cunosc bine regiunea. Ajung fără incident în zăvoiul Jiului și trec Jiul (întrunit) pe malul drept cu aproape toți oamenii companiei și o bună parte din compania de vânători. Patrulă puternice fixe inamice încearcă oprirea trecerii; ele însă au fost respinse și mișcarea înainte reluată. Hățișul zăvoifului, bura de ploaie și ceață mă protejează în înaintare și, îndemnând oamenii, ajung la ieșirea de sud-vest a satului Sâmbotinul (mahalaua Copitoi). În acest moment efectivul ce conduc e aproximativ 70-80 de oameni din ambele companii. Sâmbotinul este înșesat de inamic și de îndată ce ies din grădini peste drumul mahalalei Copitoi, în Lunca de sub Deal, acesta mă primește cu focurile a 2 mitraliere în flancul drept, din botul dealului Sâmbotin (viile din Scări). Mitralierele trag prea sus și liniile de trăgători se frâng în două: o parte face față la dreapta, cu sublocotenentul Vâcul Ion, din compania mea, iar eu cu cealaltă parte scap de sub focurile mitralierelor în unghiul mort, după muchia botului de deal cu vii (Viile de sub Deal).

Artileria inamică trage și acum cu violență la moara Rebedea. Îmi pare atât de aproape că nici un kilometru nu ne-ar despărți și intru în pădure, mult departe înaintea oamenilor mei, îndemnându-i. Pe acest drum mă urmează, fără un minut de repaus, aproximativ 30 de oameni din compania mea istoviți, după 3 zile și 3 nopți de luptă și marș în retragere de la muntele Sapa la Târgu-Jiu și înapoi la Tetila, în dimineața acestei zile.

Ajunși la drumul de pe Dealul Mare - Arsuri Cartiu, la punctul numit Ifrumea, vedem urme proaspete de trăsuri trecute spre Cartiu - Turcinești. Dau ordin să alerge câțiva oameni pe drum în această direcție spre Cartiu. Rup aci legăturile telefonice și cu restul de oameni mă îndrept în grabă spre nord, către satul Arsurile și pe la ora 3,30 p.m. ajung la Via Tecan, de unde se aude larmă și văd mișcare spre pivnițele de la Via Negrești (bifurcarea drumurilor Arsuri - Cartiu și Arsuri - Sâmbotin). Tragem focuri de salvă, apoi focuri repezi și înainte. Nădăjduiam să fie aci artileria inamică. Urmărim cu focuri pe fugarii ce apucă pe drumul Sâmbotinului, spre Pajiștile, din pădure și grădini și rupem cu baioneta firele telefonice inamice ce duc spre Sâmbotin.

Las aci, la bifurcația drumurilor, pe plutonierul-major Păsărin Grigore, să pună o pază de o grupă pe drumul dinspre Sâmbotin, spre a întâmpina cu focuri pe inamicul ce ar veni de la Sâmbotin, pentru a-l deruta iar cu restul de oameni

și cei ce ar mai sosi din urmă să mă ajungă în grabă, după ce o termina cu urmărirea lor, până departe petrecându-i cu foc, pe văi. Sunt atât de încălzit, cu toată vremea răcoroasă și bura de ploaie, că nu mai pot suporta mantaua-dolman și o arunc. Mă avânt singur înainte și trag cu carabina în fiecare casă de pe linia satului, de unde văd ieșind germani. După o jumătate de kilometru de înaintare prin sat, cam prin dreptul Dosului Borzești, văd retrăgându-se prin Pajiștile spre nord aproximativ 2 companii inamice, în coloană de marș, urmate de cai cu samare (probabil eșalonul de luptă al mitralierelor sau vreun convoi de muniții și hrană). Curând încep a dispărea spre est, după deal, către râul Sâmbotin.

De un sfert de oră artileria inamică nu mai trage și mă tem că am pierdut-o. Desigur că a înhămat și a fugit. Dar oricum drumul e greu de urcat în sat și, din cauza ploilor, drumul slab pietruit s-a desfundat. Trebuie să prind cel puțin un tun până la ieșirea din sat spre Schela. Alerg mereu înainte și, la prima cotitură de drum, mă întâmpină în galop un călăreț. Îiucid calul, el îmi scapă neatins prin viile din stânga. Încă 200-300 metri de fugă și la cotul uliței ce vine dinspre piscul Zăpozi apar înhămați, trăgând greu un cheson 2, 4 și apoi 6 cai. Rezemat de colțul casei de lemn a văduvei Sanda Lupulescu, în unghiul dintre uliță și drum, trag mereu în cai. Omor și rănesc. Gândul îmi este să omor caii întâi, fiindcă tunurile vor rămâne de la sine. Chesonul se răstoarnă, artileriștii sar de pe cai și taie atelajele. Care cum poate trece în goană călare pe dinaintea mea, fiindcă alt drum de scăpare nu mai este. Agentul de legătură, soldatul gornist Florian Draica, stă aiurit lângă mine când îi cer arma. Carabina mea nu mai funcționează, țeava e tare încălzită și palma stângă arsă. Până a înfășura mâna într-o batistă și a lua arma soldatului se face o mică pauză. Artileriștii mai apropiați, prinși la strâmtoare, aruncă revolverele, agită în sus batiste albe și vin încet în grup, țipând și bolborosind în limba lor. Îmi văd moartea cu ochii mai aproape ca oricând, fiindcă ce-aș face cu atâția prizonieri la 8-9 km în spatele liniei inamice, când vor băga de seamă că nu suntem decât doi. Uit de durerea mâinii și trag înainte fără a mai ochi pe cât mai repede cu putință, numai zgomot de armă să fie. Fug toți în toate părțile spre pârâul Bisericii și pârâul Cartiu.

Din urmă încep să-mi vină unul câte unul soldații. Alerg înainte după artileriștii scăpați pe drumul satului și la poarta casei părintești un ofițer inamic se urcă pe cal, ajutat de ordonanță. Îlucid cu cal cu tot. (Din scrisorile găsite în buzunarul său de soldați mai târziu, numele lui ar fi maiorul Gegner din Regimentul 21 Artilerie. A fost înmormântat ulterior la biserica din Arsuri, 300 m. depărtare de locul unde a fost ucis).

Soldatul Florian Draica, dezmeticit, mă ajunge pe drumul satului din urmă și îmi spune că sunt opt tunuri mari și cai mulți, iar inamicul a fugit. Ii dau ordin să încalce un cal și cu orice preț să ajungă la Tetila sau acolo unde va găsi trupe amice ținând calea pe unde am venit și să raporteze ce-a văzut, fiindcă timp de scris rapoarte nu am. Cu oamenii ce sosesc continui drumul în goană spre nord până la Schela, de unde petrecem cu focuri pe cei întârziați cu scoaterea cailor de prin curțile satului Arsuri. Drumul e plin de căruțe și chesoane părăsite până la Schela".

Ne retragem, fiindcă se înnoptează și cartușele sunt pe sfârșite. Ne retragem la tunuri, unde găsesc o baterie în poziție și alta înșirată pe drumul satului. Mă muncește gândul cum să trag cu ele cel puțin 2-3 proiectile spre Schela, când soldatul Procopie Constantin îmi raportează că știe să tragă cu tunul, fiindcă a făcut stagiul de 2 ani la artilerie. Cu multă greutate, prin întunericul de nu-ți vezi mâna, întoarcem spre Schela un tun din cele așezate în poziția de tragere spre sud. Abia terminăm întoarcerea lui în tăcere și auzim zgomot dinspre pârâul Cartiu. Tragem în această direcție câteva focuri de armă și se face apoi liniște.

Ajutoare nu mai sosesc. E miezul nopții și suntem numai 16. Una din două: ori soldatul Florian Draica a căzut în mâna inamicului, ori trupele amice au fost respinse de pe linia Jiului și se retrag spre Copăcioasa și atunci zadarnic aștept ajutor. În orice caz, fără cartușe suficiente și numai cu o mână de oameni nu pot sta aici în mijlocul satului. Încelec un cal din cei rămași și plec cu sergenții Miruță Grigore și Pârvoțoiu Gheorghe în întâmpinarea ajutoarelor, lăsând pe plutonierul-major Păsărin Gheorghe cu restul oamenilor să păzească tunurile, dar nu le spun intenția mea.

Pe drumul Arsuri - Sâmbotin, în dreptul viilor Negrești, pe la ora 1 noaptea, ne întâmpină o patrulă germană cu Was ist? (Cine-i acolo?). Îi răspund pe cât mă pricep nemțește: "Deutscher soldat" și în momentul când descalec o lanternă electrică ne luminează. Tragem și omorăm 2 germani și rănim pe alții care fug gemând, pe când noi ne continuăm drumul în mare grabă spre Jiu.

La Jiu germanii aruncau rachete luminoase și se aud focuri rare de armă. Ajunși la Sâmbotin, văd lumini aprinse la câteva case, iar aproape de biserică se încălzesc la un foc mare soldații germani și în lumina focurilor se văd coifuri ascuțite. În grabă ne înapoiem la albia râului Sâmbotin.

O companie inamică trece pe alături grăbită spre nord și urmăm albia râului prin apă, pentru a nu face zgomot pe prundiș.

Suntem muiiați complet și ploaia începe acum repede cu vânt. Din cauza întunericului și hățșului din zăvoiul Jiului nu mai găsim vadul prin care am trecut. După multe cercetări în dreapta și în stânga ajungem pe un prundiș la Albia Jiului. Găsesc prin întuneric 7-8 oameni de-ai mei și din vânători acoperiți cu foile de cort. Foile se confundă cu prundișul albicios și oamenii de abia își țin respirația, când aud tropotul calului meu, crezând că eu sunt "inamic", după cum și eu cred că ei sunt "inamici", când îi zăresc. Recunoașterea reciprocă se face în șoaptă. Ei sunt fericiți că n-au fost capturați de inamicul care este aproape și nu voiesc să rămână aci cu nici un preț. Nu-i pot convinge că voi veni din nou cu trupă și când intru cu calul în apă se iau și ei de mână în urma mea și o parte se îneacă. Restul pierde armele luate de puterea apei și abia scapă cu viață înapoi la mal. Cei doi sergenți scapă de asemenea de la înec. Pe direcția pe care trec îmi șuieră câteva gloanțe pe la urechi. Apa a trecut peste cal și malul stâng al Jiului abrupt nu-l pot trece decât după o lungă băjbăire de-a lungul lui spre sud. Scăpat de această primejdie, la trap și la galop - fără a întâlni pe cineva, decât șuieratul gloanțelor răzlețe, - ajung la casa bogătașului Rebeta din Tetila,

unde găsesc pe la 4 dimineața pe domnul locotenent-colonel Coandă. Cornistul Florian Draica adusese la timp știrea despre capturarea tunurilor la Arsuri. Domnul colonel Jipa luase cunoștință de acest fapt, prin locotenentul Teiușeanu Liviu.

Abia sosit, domnul locotenent-colonel Coandă îmi ordonă să-mi adun, cum voi ști, încă în cursul nopții, compania, și cu orice preț să ajung din nou la tunuri. Altfel nu voi fi crezut de nimeni. Locotenentul Teiușeanu se oferă să mă ajute cu mitralierele sale, dar când ajungem aproape de Jiu mă părăsește. Plec și eu la artileria noastră și rog pe locotenentul Ionescu Gheorghe din 5 Artilerie (veche cunoștință de gimnaziu) să-mi dea 2 buni ochitori-trăgători, ceea ce și face cu bucurie. Ajuns la podul Jiului de mijloc, cu cei doi artileriști, întâlnesc la moara Rebedea pe domnul locotenent-colonel Ostroveanu, îl rog să grăbească atacul, fiindcă altfel pierd tunurile capturate la Arsuri.

Inamicul a pierdut de ieri legătura cu Cartiu și Turcinești și totuși se încapățânează să reziste la Sâmbotin și dealul Sâmbotinului. Trec Jiul cu artileriștii. Urmăm malul drept până la confluența Sâmbotinului de sub Dealul Mare, pe care îl urcăm tot în trap și în galop. De pe deal văd fanioane albe ridicându-se pe dealul Sâmbotinului. În satul Arsuri prind un tânăr telefonist, care plânge și nu răspunde decât: "Ich bin Beobachter" și în orice mișcare a mea i se pare că vreau să-l ucid, fiindcă de câte ori mă uit la el mă imploră în genunchi cerând: "Verzeihung".

Soarele a ieșit de o jumătate de oră după dealuri și din părul înalt din mijlocul bateriilor, amenajat ca observator de germani, văd bine cu binoclul retragerea inamicului prin Horez și Rugi, de la Cartiu la Turcinești. Trupă amică se vede sosind și obuzierele noastre de Căineni amenință să ne lovească. Încălecăm din nou caii și pornim cu prizonierul în întâmpinarea trupelor. Nici un om din cei rămași aseară aci cu plutonierul-major Păsărin Grigore nu e la tunuri.

Bătrânul Gheorghe al Tomii, singurul suflet de om rămas în sat, ascuns într-un butoi, ne asigură că au trecut prin Arsuri la vale nemți: "Câtă frunză și iarbă". Trimit un om cu prizonierul, și fiindcă artileria noastră nu mai trage acum, ne înapoiem iarăși la tunuri.

Plutonierul-major Păsărin Grigore, împreună cu oamenii rămași după o noapte de spaimă că vor fi făcuți prizonieri, ies acum din adăposturile de peste noapte și vin la tunuri. De data aceasta tragem câteva proiectile la nord de Horez și nord de Rugi în batalioanele inamice ce se retrag în coloană de marș și tragem apoi neconținut în convoaiele inamice ce se văd retrăgându-se de la Vama Veche spre Poiana lui Mihai Viteazul. Pe la orele 12 sosesc timide trupe amestecate din batalionul II/18 Gorj (cu sublocotenentul Vâlcu Ion și alți ofițeri), din Regimentul 71 infanterie și 5 vânători.

Inamicul, nebănuit a fi așa de aproape, se instalase în zorii zilei în tranșeele lucrate de batalionul II/18 Gorj în 1915/16 la ieșirea de nord a satului Arsurile (1200 metri depărtare de poziția tunurilor capturate). Mergând călare în capul coloanei sunt primit cu focuri de mitraliere și infanterie încă înainte de a

ieși din sat. Împart grupul de aproximativ 400 de oameni în două: sublocotenentul Vâlcu Ion atacă cu o parte la apus de șosea și cealaltă parte o dirijează la est de șosea până la râul Sâmbotin. Mă înapoiez din nou la tunuri, pentru a scurta tragerea. În acest timp sosește și restul batalionului 11/18 Gorj, ca și restul trupelor domnului locotenent-colonel Ostroveanu.

Sublocotenentul Comșa Nicolae, în după amiaza zilei, se urcă pe acoperișul casei părinților mei, între mine și inamic, și prin releu de doi oameni îmi comunică distanța și efectul tragerii. Trag apoi pentru a sparge șoseaua strategică Schela Buliga, între Vama Veche și Poiana Mihai Viteazul, pentru a face imposibilă retragerea convoiurilor inamice, obligate să se scurgă pe această grea pantă. Lupta se angajează bine când ne sosesc în ajutor câteva tunuri de munte și artileriștii noștri. Inamicul nu poate răspunde cu focuri de tun, dar se apără vitejește din poziția întărită, pe care au întors-o și nu cedează decât târziu seara. În timpul nopții, inamicul se retrage până la Poiana lui Mihai Viteazul, lăsând patrule la înălțimea Schela și Mina de Cărbuni Antracit.

În seara zilei de 15 octombrie predau cu chitanță din ordinul Brigăzii 21 Mixte (colonel Jipa) cele 8 obuziere cu chesoanele lor și 2 căruțe de telefoane domnului colonel Petroianu Scarlat, comandantul Regimentului 21 Artilerie. Dorind tuturor vrednicilor mei camarazi din Regimentul 18 Gorj aceeași putere și eroism, cu care s-au remarcat de la începutul războiului, urez viață lungă tuturor șefilor mei pentru a ne putea conduce cu luminile lor mintale la realizarea a tot ceea ce dorește sufletul românesc de 1000 ani: "O Românie Mare", și de acum mai încrezători în forțele noastre unite: Cu Dumnezeu înainte să zvârlim peste hotare pe trufașul dușman "²⁷⁹".

Din rapoartele înaintate de generalul inamic Busse, relativ la șocul contraatacului românilor, rezultă tăria acestuia și nevoia de retragere pe linia Suseri, Rugi, Rajiște, Bernici. Către ora 16,00 legăturile acestei mari unități cu generalul von Kneussel au fost întrerupte.

În noaptea de 14/15 octombrie, însă, s-a raportat pierderea celor două baterii de la Arsuri. Trupele Diviziei 11 Infanterie puseseră stăpânire pe artera principală de comunicație: Jiu, Arsuri, Schela, iar generalul Kneussel fusese nevoit să-și abandoneze automobilul, pentru a nu fi capturat. Violența acțiunii de la Arsuri a fost apreciată, ca fiind purtată de cel puțin 2-3 batalioane, fapt pentru care cunoscutul general german avea să ordone retragerea. Până la 16 octombrie trupele generalului Busse s-au retras, având noroc că românii nu i-au urmărit. Lupta s-a dus mai mult pe cont propriu de micii comandanți, lipsind conducerea și aportul eșaloanelor superioare. Succesul culminant și nesperat al contraofensivei de la Jiu s-a datorat capturării bateriilor de obuziere germane de la Arsuri, după cum s-a exprimat un observator englez. La 18 octombrie 1916, N. Iorga scria că un ofițer de rezervă la Jiu a făcut minunea, fiindcă era pe pământul lui, trupele germane fiind respinse pe aliniamentul vechii frontiere.

²⁷⁹ Nicolae Pătrășcoiu, *Bătălia de la Jiu*, Editura Institutului de Arte "Marvan", București, 1937, p. 78-84

Despre eveniment s-a scris până și în străinătate, dar recompensa promisă "imediat" a fost dată abia în 1919, pentru "comandantul companiei 7 și 16 grade inferioare din Regimentul 18 Gorj, pentru capturarea prin acte de bravură a 8 obuziere de 105 mm și 8 chesoane în bătălia de la Jiu". Cei 17 600 lei au fost dați astfel: sublocotenentului Nicolae Pătrășcoiu - 5 000 lei, plutonierului major Păsărin Grigore - 3 000, iar celorlalți câte 640 lei. Atunci, distinsul învățător a cugetat „recompensa morală dacă nu este acordată la timp nu rareori produce amărăciune. Recompensa materială neacordată la vreme nu mai are valoare”²⁸⁰.

Așadar, prima fază a bătăliei de la Jiu a luat sfârșit cu succesul trupelor noastre. Comandamentul inamic, disperat că a fost nevoit să revină pe frontieră, a căutat noi soluții, pentru a străpunge trecătoarele carpatine în zona Jiu. În acest scop, generalul Falkenhayn va opera schimbări în structura organizatorică, inclusiv numirea noului comandant. Misiunea acestuia, (generalul Robert von Kühne), precizată la 16 octombrie, prevedea "curățirea de inamic, deocamdată ambele părți ale șoselei Surduc", spre a ieși din munți în zona Târgu-Jiu și pentru a da posibilitatea "Corpului de cavalerie Schmettow să poată înainta spre sud, în câmpie".

Până la 28 octombrie acțiunile s-au redus la schimburi de focuri. Grupul Kühne a concentrat pentru reluarea ofensivei: un corp de armată, un corp de cavalerie, patru divizii de infanterie, două divizii de cavalerie germane, formând *Corpul de cavalerie Schmettow*, cu un total de 36 batalioane de infanterie, 2 batalioane de cicliști, 53 escadroane de cavalerie, 45 baterii de artilerie, 3 baterii de aruncătoare și 290 de mitraliere.

Fiind informat asupra acestei masive concentrări de trupe inamice din depresiunea Petroșani, marele Cartier General Român numea la comanda Armatei 1, la 22 octombrie, pe generalul Paraschiv Vasilescu și suspenda măsura retragerii de trupe din acest sector. Nici nu prea mai avea ce lua căci, până la 23 octombrie, încă 5 batalioane fuseseră retrase. Deci, la 28 octombrie dispozitivul de luptă era astfel constituit: Brigada 21, Grupul "Jiu", sub comanda colonelului Ion Anastasiu, cu 8 batalioane de infanterie și 9,5 baterii de artilerie, care a format *Sectorul Jipa*, între vârful Moldovișul și dealul Pleșa, Brigada 22 Infanterie, cu 7 batalioane de infanterie și 5 baterii de artilerie au format *Sectorul Obogeanu*, în fâșia dealul Pleșa, vârful Eremia Mare. Între Poiana Bradului și vârful acesteia a fost dispus *Detașamentul "Muncel"*, cu 3 batalioane și 1,5 baterii de artilerie. Rezerva grupului a cuprins 3 batalioane, două de infanterie și unul de miliții, o baterie artilerie și un escadron de cavalerie.

Raportul de forțe între unitățile române și cele inamice era de 1 la 2,6 în artilerie, 1 la 53 în cavalerie și 1 la 11,2 în mitraliere, de această dată avea să fie hotărâtor în rezultatul bătăliei. În fața acestei superiorități, comandamentul român va pregăti retragerea.

Cât de aprige au fost luptele de la Jiu aflăm din Ordinul de Operații Nr.

²⁸⁰ A.M.R. *fond D.11 I*, dos. 206, p. 128. Vezi și Decizia ministerială nr. 206/3 mai 1919.

178 al Comandantul Diviziei 11-a către TRUPELE DIVIZIEI

„1. Inamicul dispune de forțe proaspete și superioare al căror efectiv crește mereu. Trupele noastre inferioare în număr și foarte obosite de luptele de zi și noapte, ce au avut să. susțină de la 8 Septembrie și până astăzi. În conformitate cu autorizațiunea dată de d-l general Culcer, comandantul Armatei 1-a, *Hotărâsc*:

2. Divizia 11-a se va retrage pe crestele de la sudul regiunii Petroșani (frontiera română) în modul următor: Se vor retrage mai întâi bateriile de tunuri și obuziere. care nu au nici o întrebuințare și vor ocupa pozițiunile la Est și Vest de defileul Jiului (Lainici) și arlume: Bateria 3-a tunuri și Bateria 8-a obuziere din Reg. 21 artilerie la Recea, Prisloape (Est de defileu); Bateria 5-a tunuri și Bateria 7-a obuziere din Reg. 21 artilerie între Vulcan-Straja. Pozițiunile acestor baterii vor fi așa alese, încât fiecare din ele să poată acționa prin focuri eficiente, atât la luptele ce vom mai avea de susținut încă cu inamicul de la Nord de Petroșani și Jiul românesc, cât și pentru susținerea retragerii trupelor diviziei. Pentru urcarea tunurilor pe pozițiunile indicate acestor baterii de către comandantul artileriei diviziei, se va cere telegrafic Prefecturii de Gorj, să se găsească la ora 7 în dimineața zilei de 20 Septembrie câte 40 perechi de boi, cu tânjale, în fiecare din punctele: Gura Sadului și Turcinești-Cartiu.

4. Mai înainte de a se începe retragerea de pe pozițiunea unităților de artilerie și infanterie, se vor retrage toate trenurile și convoiurile care de la Surduc se vor scurge prin defileul Lainici. Ordinea în scurgerea prin defileu a trenurilor și convoiurilor se va ține de către compania din defileu și jandarmii diviziei, ai căror șefi rămân personal răspunzători de orice nereguli, de orice întârziere și de orice accidente. Ele vor parca la Bumbesti adăpostite.

5. Artileria de pe pozițiunile de luptă (afară de artileria de munte, care se va retrage cu infanteria și afară de câte o baterie de tunuri de fiecare brigadă), se va retrage înaintea infanteriei, scurgându-se în ordine prin defileu, după care, cu ajutorul boilor ce se vor cere de la Prefectura de Gorj, se vor urca pe înălțimile de la sudul regiunii Petroșanilor: o parte în sectorul de Est și cealaltă în sectoarele de Vest ale defileului Jiului (Lainici). Pozițiunile bateriilor vor fi determinate „în fiecare sector de către' comandantul artileriei diviziei.

6. În fiecare sector de brigadă, retragerea trupelor se va face pe eșaloane, unitățile retrăgându-se direct pe înălțimile de la Est și Vest de valea Jiului (defileul Lainici) și după cum urmează: a) Trupele ce se află sub comanda colonelului Scărlătescu se vor retrage pe înălțimile cuprinse în spațiul dintre pasul Vulcan (inclusiv)-Oslea (exclusiv), ocupându-se toate crestele și făcându-se întăriri puternice și adânci de cel puțin 2 metri. Cotele 1621 (pasul Vulcan), 1607 (dealul Futețului), 1870 (Straja), 1739 (Dealul Mutu) și 1628 (Piscul Rusesc) vor fi ocupate de câte una sau cel mult două companii, susținute înapoi de alte companii. Două batalioane vor ocupa crestele dintre Piscul Rusesc și Oslea, punând pe creste câte o companie și ținând înapoi ca susținere celelalte companii. Comandantului unității de la aripa stângă a acestui sector, i se va pune îndatorirea de a menține legătura cu cele două companii ce se

găsesc deja la Oslea sub comanda căpitanului Julea. Restul trupelor, afară de Batalioanele I și III din Reg. 43 Infanterie care vor participa la formarea rezervei generale a diviziei, va fi ținut în rezervă înapoi (la Nord;-Vest de Buliga), cu unitățile bine ascunse în vederea aeroplanelor. Retragerea trupelor întregului sector se va face sub protecțiunea unei ariergarde, ce se va hotărî de comandantul Brigadei, colonel Scărlătescu. Bateria de artilerie de ariergardă. se va retrage prin defileu. Atât artileria de pe pozițiunea (N.-V.) cât și bateria ariergardă, vor fi bine susținute de infanterie, pentru ca ele să se poată retrage în liniște și fără pierderi. Comandanții unităților de susținerea artileriei, vor fi făcuți. răspunzători de orice pierdere; *b*) Trupele ce se află sub comanda colonelului Anastasiu, se vor retrage pe înălțimile cuprinse în spațiul dintre: pasul Vulcan (exclusiv) și defileul Jiului (Lainici) ocupându-se toate crestele și făcându-se întăriri puternice și adânci de cel puțin 2 m. Cotele 1636 (Obârșia-Merișor), 1631 (Dimitriana), 1621 (Murgile), 1550 (Cândețul) și 513 (lângă defileu) vor fi ocupate de câte una sau cel mult 2 companii susținute înapoi de alte companii. Restul trupelor, afară de Batal. IV /Reg. 42 și BataI. IV din Reg. 43, care vor participa la formarea rezervei~generale a diviziei, va fi ținut în rezervă, înapoi (la stâna Dimitriana), eu unitățile bine ascunse în vederea aeroplanelor. Retragerea trupelor întregului sector se va face sub protecțiunea unei ariergarde, ce se va hotărî de către comandantul Brigadei, colonel Anastasiu. Bateria de artilerie de ariergardă se retrage prin defileu. Atât artileria de pe pozițiunea (N. V.), cât și bateria de ariergardă, vor fi susținute bine de infanterie, pentru ca ele.să se poată retrage în liniște și fără pierderi. Comandanții unităților de susținere a artileriei vor fi făcuți răspunzători de orice pierderi; 6. Trupele ce se află sub comanda colonelului Jippa cum și acelea de sub comanda lt-col. Pomponiu și care vor trece sub comanda colonelului Jippa, se vor retrage în spațiul dintre defileul Jiului inclusiv) și Prisloapele (inclusiv), Est de defileul Jiului. În defileu se vor retrage unitățile de sub comanda lt.-col. Pomponiu, având în sarcina lor apărarea acestui defileu. clar pe înălțimile cuprinse între defileu și Prisloape, se vor retrage toate trupele sub comanda colonelului Jippa ocupându-se toate crestele și făcându-se întăriri.puternice și adânci de cel puțin 2 metri. Cotele 1108 (Nord de Ogrinul), 1365,1475, 1822 și 1425 (de la Gropul și Petriceaua), 1289 (Sud de Surupata), 1101 (Est de Surupata), 1447 (Prislop), vor fi ocupate de câte un ploton sau două, o companie sau două, după poziție, susținute înapoi de alte plotoane sau companii. Restul trupelor, afară de Batalionul III din Reg. 58 și de compania de cicliști, cari vor participa la formarea rezervei genera le a diviziei, va fi ținut înapoi în rezervă către Recea și pădurea de la sudul Recei, cu unitățile bine ascunse de vederea aeroplanelor. Retragerea trupelor întregului sector se va face sub .protecțiunea unei ariergarde, ce se va hotărâte de comandantul Brigadei, colonel Jippa. Bateria de artilerie de ariergardă se va retrage prin defileu. Atât artileria de pe pozițiuni (N. V.) că și bateria de ariergardă, vor fi susținute bine de infanterie pentru ca ele să se poată retrage în liniște și fără pierderi. Comandanții unităților de susținerea, artileriei vor fi făcuți

răspunzători de orice pierderi. d) Pionerii se vor retrage după retragerea ultimului element al trupelor, dând foc la mine, la depozitele ce nu au putut fi golite și zvârlind în aer toate podurile de la Colonia-Nouă și până la Surduc pe cele de la Lupeni până la Surduc și pe cele de la Surduc până la Polatiște. e) Toate trupele speciale aparținând diviziei, cum și serviciile ei, ca și escadronul de călărași, se vor retrage prin defileu imediat după trenurile regimentare și convoiuri. 6. Rezerva generală a diviziei compusă din unitățile date de fiecare brigadă, după cum s/a arătat la punctele 1, 2 și 3 de sub Nr. VI se va aduna astfel: unitățile date de Brigadele colonel Scărlătescu și colonel Anastasiu în pădurea de la estul și vestul șoselei Schela-Buliga, la 2 km la Sud de Buliga; unitățile date de Brigada colonel Jippa se vor aduna în pădure, la cantonul dintre Recea și Comanda; cel mai vechiu în grad dintre ofițerii fiecăreia dintre aceste 2 grupe va avea comanda tuturor unităților, ambii comandanți ascultând numai de ordinele mele. Toate ordinele și instrucțiunile Marelui Cartier al Armatei, acelea ale Armatei I-a, cum și acelea ale Diviziei i-a, privitoare la patrulări, cercetări, recunoașteri, legătura în sensul frontului și acela al adâncimii, paza intervale lor dintre unități și sectoare, aplicarea lucrărilor la teren asigurându-se flancarea lor, eșalonarea lucrărilor și unităților în adâncime, facerea de lucrări cât mai puternice și de adăposturi pentru ofițeri și trupe, ajutorul reciproc între unități și arme și legarea unităților cu autoritățile superioare ierarhice, vor fi din nou și de toți cetite, executându-se întocmai toate prescripțiunile cuprinse în ele. Aprovizionările și reprovizionările în hrană și în munițiuni cum și evacuarea răniților se vor face în același fel și cu aceleași mijloace ca în zilele de la 7-16 Septembrie a. c. Cartierul diviziei la Horez. Secția de telegrafie cu fir și telefoane va face imediat legătura între cartierul diviziei și comandanții de sectoare și unități, începând de la Oslea și până la Poiana Muerii.

Comandantul Diviziei 11,

(ss) *General D. I. Cocorăscu*

Șef de stat-major

(ss) *Lt.-col. Mărculescu*”

(A.M.R., *fond serviciul istoric*, dos. 6 - Divizia 11, p. 45)

5.7 A DOUA BĂTĂLIE DE LA JIU 29 octombrie-4 noiembrie 1916

*"Am pus, domnule general, la dispoziția țării și neamului meu, pe lângă trei copii, tot ce Dumnezeu mi-a dat ca suflet, trup și minte. Regret din suflet că a fost imposibil să ajungem la rezultatele ce speram, când nu cunoșteam îndeajuns forțele inamicului"*²⁸¹

General Dumitru Cocorăscu

În prima bătălie de pe Jiu, gruparea inamică suferise o grea și neașteptată înfrângere. Planurile de campanie prognozate și detaliate cu atâta atenție și amănunte de către generalul von Falkenhayn și executate, fără succes, de gruparea general Knneusel, a îndârjit și mai mult lupta.

Cu toate că nu reușise pe deplin planul său, generalul von Falkenhayn se încapățâna să atace tot pe valea Jiului, să facă spărtura printr-un atac bruscat, prin surprindere și neapărat înaintea venirii iernii. Direcția de atac aleasă de generalul german era, în opoziție cu concepția austriacă a grupării comandate de arhiducele Carol, care ținea la părerea ca lovitura principală să se dea la Brașov, mai cu seamă că generalul von Kneussel fusese bătut pe valea Jiului. Falkenhayn își întemeia concepția pe următoarea argumentație: o eventuală înaintare pe fronturile celelalte din Ardeal era exclusă și chiar dacă s-ar fi produs ar avea o relevanță minoră. Schimbarea serioasă a frontului în Munții Carpați înainte de sosirea ierni era foarte puțin probabilă în oricare sector. În regiunea Surduc munții aveau cea mai mică adâncime și o acțiune hotărâtă putea asigura ieșirea trupelor din defileu. Numai acolo, scria generalul - „*se mai poate spera să surprindem pe inamic, căci după succesul obținut de români contra trupelor generalului Kneussel era evident că românii nu se vor mai aștepta la un atac din partea noastră*”²⁸² pe acea direcție.

²⁸¹ Raportul generalului Ion Culcer, către regele Ferdinand I

²⁸² RRM, vol.III, partea II, p.238, doc. 763, p.149/150 anexe. Documentul datat 8 octombrie 1916 al Armatei a 9-a către Grupul de Armate Arhiducele Karl Frantz Iosef avea următorul conținut: „Desfășurarea luptelor, influențată din primul rând de schimbarea bruscă a vremii, la 17 octombrie, în defileuri, face să se nască fatal întrebarea, dacă merită să continuăm încercările, față de anotimpul înaintat, când probabil se pot repeta asemenea precipitații atmosferice, Majoritatea trupelor armatei nu dispune în prezent de cantități”suficiente de echipament de munte, pentru fiecare om, nici pentru artileria de munte și nici pentru trenurile samarizate de munte.

Fără aceste mijloace nu se poate duce cu succes un război ofensiv, pe înălțimi de peste 1000 m, când sunt înzăpezite și pe îngheț, împotriva unui inamic alat pe poziții dinainte pregătite și numericește superior, care are legăturile metodic instalate, în timp ce pe partea noastră ele lipsesc complet, Cu toate acestea gădesc, că a renunța de pe acum la continuarea acțiunilor ofensive ar fi prematur.

Deocamdată se pare că situația generală impune, ca presiunea puternică exercitată în sectorul Armatei să nu diminueze. Pe de altă parte, iarna adevărată nu este încă atât de apropiată,

Pentru a-și pune în aplicare planul său comandantul Armatei a 9.a germane a purces la câteva modificări printre care înlocuirea generalului Kneusel, cu generalul Kuhne căruia îi rămăneau și forțele la dispoziție și aceeași misiune. „*Veți înainta inițial pe ambele părți ale trecătorii Surduc, stăpânind ieșirile din defileuri până la înălțimea aproximativ Tg. Jiu, astfel încât Corpul de cavalerie să poată fi împins spre sud în regiunea deluroasă a țării*”²⁸³. Condiția esențială a reușitei o constituia starea drumurilor, afectate de mai multe ploii torențiale, a căror reparație cădea în sarcina Diviziilor 41 și 109 germane, relocate în sectorul Jiu. Generalul era foarte atent la acțiunile de atac demonstrative pe tot frontul. Din acele observații a tras concluzia că nu sunt indiciile unei ofensive de amploare. Ofensiva programată a fost amânată, datorită intemperiilor și stricăciunilor la drumuri, până la începutul lunii noiembrie, după cum raporta feldmaresalului Hindenburg, la 9.30 în seara de 20 octombrie 1916.

Pentru a masca intenția loviturii principale a presat, cu acțiuni ofensive puternice pe toate trecătorile, fără a fi contat pe succese răsunătoare deoarece inamicul se apăra pe poziții favorabile iar încercările lui de învăluire în munți imita tactica folosită de noi, explica generalul Falkenhayn. La Brașov a primit musafiri distinși, a organizat petreceri, a făcut exerciții demonstrative, a decorat și a făcut parade militare cu scopul de a-și ascunde adevăratele intenții ofensive și a deruta adversarul. Pe valea Jiului erau aduse masive și proaspete forțe în gruparea Kuhne, care primise ordin de atac pentru 28 octombrie 1916, asupra „*Urmei Boului*”. Acolo s-au concentrat 4 divizii de infanterie, 2 divizii de cavalerie cu o forță combativă de 36 batalioane, 2 batalioane de cicliști, 53 escadroane, 4 companii de pionieri, 36 baterii ușoare, 6 baterii grele, 3 baterii aruncătoare de mine (36 piese) și 290 mitraliere.

Proiectele de operații ale armatei române, după succesul din prima bătălie de la Jiu, s-au mutat spre celelalte sectoare, iar trupele de la Jiu au rămas în contact cu inamicul fiind trecute pe sectoare în apărare pe poziția liniei de întărire Bumbești, Horezu, Valari, Dobrița, iar cu linia a 2-a pe Tetila, Căineni, Curtișoara, Vădeni, Bălani, Palota, Rașovița. Forța combativă a Grupului Jiu era, înaintea celei de-a doua bătălii, de 21 batalioane și 2 companii de miliții, 9 baterii de câmp, 8 baterii de diferite calibre, 1 escadron de cavalerie și 26

după indicațiile conducătorilor din regiune, încât să nu mai existe reale speranțe, de a putea continua operațiunile înaintea operației ei. În fine, situația tactică nu este nicidecum defavorabilă, deși în ultimele zile s-a înaintat atât de încet, în tot cazul trebuie avut în vedere că modificările de ultim moment în dispozitivul Armatei s-ar resimți cu mult mai rău decât altă dată, date fiind căile de comunicații dinapoi atât de lungi și atât de rele. De asemenea s-a constatat că despre înaintarea a Corpului Schmettow nu se poate vorbi pentru câțiva timp. Divizia 71 infanterie, pe care apasă greul luptelor într-un sector aproape inacceptabil luptelor cavaleriei, s-a bătut într-un mod excepțional de vitejesc. Forța sa ofensivă este încă atât de influențată, după 14 zile de lupte grele și neîntrerupte, încât are absolută nevoie de o scurtă pauză de odihnă, iar în viitor nu va putea obține succese reale decât dacă va mai fi întărită cu forțe noi”

²⁸³ *Ibidem*, doc.773/ 16 octombrie 1916, p.151

mitraliere. Adică, un raport de forțe devastator în favoarea trupelor germane 1/53 escadroane de cavalerie sau de 1/11,6 în mitraliere. Într-o asemenea împrejurare sfătuiți de ruși, sau/și de francezi comandamentele române mai mutau cu întârziere trupe, de ici acolo, pentru a astupa o nevoie, așteptând încă sosirea pe front a corpurilor de armată rusești, sau pur și simplu se ordona trupeii „**care nu poate înainta să moară pe loc!**”. Păi cum altfel putea face maior Gagiu, dacă **Urma Boului a fost violent atacată de 6 companii inamice, să o recucerească?**, când primea asigurarea că „*pentru moment nu vă pot asigura nici un ajutor*”! Rapoartele și telegramele Grupului Jiu, către forurile ierarhice, descriau cursul bătăliilor năprasnice ce s-au dus până la începutul lunii noiembrie când s-a dat ordin de retragere. Spicuim câteva idei din acele documente: „*Maiorul Dumitrescu și căpitan Terpu rămân pe poziția lor, pe care se găsesc acum, recomandându-le a se opune oricărei încercări de înaintare din partea inamicului*”²⁸⁴ - ordin dat de colonelul Anastasiu, pe 29 octombrie 1916. Să rezistați „*încă 2-3 zile până când cred că se lămurește definitiv situația de la Olt, după care vi se vor trimite 3-4 batalioane în ajutor*”²⁸⁵. (...) Să atacați „*imediat energic, cu trupele disponibile, trupele inamicului care au ocupat gura defileului*”...- suna poruncitor ordinul generalului Cocorăscu, către gruparea colonel Jippa. Trebuie a se considera ca o „*sfântă datorie pentru fiecare, apărarea până la ultima picătură de sânge a tuturor pozițiilor, pentru ca inamicul să nu mai poată pătrunde în valea Jiului și Tg.-Jiu, căci aceasta ar fi mare nenorocire pentru întreaga Olteniei*”²⁸⁶. Armata 1-a încerca să susțină moralul trupelor. Să-i îndemne la acțiuni de manevră „*pe fronturi mici, cu înaintare îndârjită, întoarceri cu efective mici de front, trăgători rari, fofilarea unităților dinapoi printre formele terenului, distrugerea mitralierelor prin artilerie...*”²⁸⁷. Generalul Vasilescu, transmitea trupelor informații despre vrăjmașul „*epuizat de osteneli și suferințe, demoralizat și dezorganizat și incapabil de a rezista unei acțiuni hotărâte din partea trupelor noastre*”. Numai că lozinca sa **înainte, tot înainte**, cu luarea măsurilor pentru reducerea pierderilor, nu avea cine s-o mai susțină. Trupele erau în contact permanent cu inamicul și cunoșteau bine situația din teren. Comandantul Grupului Jiu,

²⁸⁴ *Ibidem*, doc. 76, p. 159

²⁸⁵ Telegram 949/29 .10 1916, a Armatei I către Divizia 1. Pentru „*vitejia cu care și-a comandat batalionul în luptele din Transilvania și Carpați – căpitan Bădescu Haralambie, din Regimentul 58 Infanterie, a fost decorat cu Ordinul Mihai Viteazul – Între 15-20 septembrie 1916, a condus cu energie și bravură batalionul raportând frumoase succese; pentru cucerirea muntelui Pietrele Leșului. S-a distins și în octombrie 1916, când cu batalionul și o baterie a rezistat în mod eroic pe Muntele Boului, producând pierderi grele inamicului, covârșitor în efectiv și artilerie*”.

²⁸⁶ Doc. Nr.77, p.162. În lucrarea sa De la Sibiu până la Siret. Impresiile unui corespondent de război, Karl Rosner, scria despre generalul Dumitru Cocărescu, și vitejii care au apărat Valea Jiului, cuvinte elogioase: „*românii s-au arătat adversari curajoși care știau să se folosească de cel mai mic avantaj pe care-l oferea terenul accidentat și prăpăstios al munților*”. A fost decorat cu Ordinul Steaua României, Coroana României și Franz Josef.

²⁸⁷ Doc. Nr. 5374/30.10 1916, p.169

generalul Anastasiu își îndemna trupele la acțiuni energice, cu menținerea pozițiilor pe timpul nopții, organizarea de patrulare apropiate, înainte, pe flancuri și în spate pentru evitarea surprinderii pe văi și poteci. Cu toții așteptau de la Grupul Jiu să înnoiască legendarele „*fapte de arme pe care ofițerii și trupa le-au săvârșit zilele trecute și care vor rămâne de-a pururea cea mai frumoasă pagină a războiului nostru național*”²⁸⁸. Și faptele nu au întârziat să se arate. Inamicul a fost ținut pe pozițiile sale. „*Șapte atacuri date asupra Sâmbotinului-Porceni au fost ușor respinse de bravele trupe a colonelului Obogeanu*”²⁸⁹, se arată în ordinul de operații nr.77/30 octombrie 1916, a Comandantului Grupului Jiu către comandanții de sectoare. Apoi, continua ordinul că inamicul avea trupe de *mâna doua, spre Urma Boului*. După cum vom vedea tocmai de acolo avea să vină lovitura decisivă dată de generalul Kuhne, unde erau concentrate trupe de elită și cavalerie. La ora 12,15 noaptea /30.octombrie 1916, Colonelul Jippa, comandantul Brigăzii 21 Infanterie, intenționa să atace inamicul din față și spate, cu toate forțele, doar că în zorii zilei, la ora 4 inamicul a devansat atacul cu toată înverșunarea, mai ales în flancul brigăzii, silind trupele să se retragă de pe poziție. A doua zi, comandantul Diviziei 1 raporta, Armatei 1-a, că situația trupelor de la Jiu „*devine din moment în moment mai critică. Inamicul a mai adus pe front 3 noi divizii și artilerie grea*”²⁹⁰. Pe măsură ce inamicul masa trupe proaspete și lărgea capul de pod la ieșirea din munți, se puneau problema evacuării populației din calea războiului, ceea ce crea probleme și mai complicate față de cele deja existente. În acest sens s-au dat dispoziții de retragere de pe acele poziții pe care nu se mai putea rezista. Toate depozitele de la Tg.-Jiu s-au evacuat la Filiași. Materialul sanitar și toți răniții s-au evacuat în interior. Hrănirea trupelor a fost afectată. Cu toate acestea trupa ataca și contraataca cu o *bravură de toată lauda*. Forțele inamicului sporeau cu fiecare acțiune, în timp ce rămășițele unităților noastre, refăcute, porneau câte un nou atac. Comandantul Armatei 1-a cerea rezistență încă „*4-5 zile cu supremul sacrificiu*”. Mai era oare timp și putere de a rezista? După cum s-au desfășurat evenimentele vom constata că timpul a lucrat în favoarea inamicului la Jiu.

Generalul von Falkenhayn raporta, cu satisfacție, Comandamentului Suprem al Armatei că nu mai avea nici o îndoială că gruparea din pasul Surduc trebuia sprijinită cu o nouă divizie, care „*v-a fi suficientă, după toate probabilitățile, ca să punem stăpânire nu numai pe căile de comunicație ce duc prin valea Jiului spre sud, ci și pe calea ferată Orșova-Craiova, pentru a forma astfel o bază ce ne dă posibilitatea de a întoarce celelalte pozițiuni române din munții Transilvaniei înspre Est*”²⁹¹. Previziunea sa a fost una realistă, dar și puternic și continuu sprijinită. De altfel trebuie spus că de când a declanșat ofensiva de la Jiu generalul Falkenhayn nu a modificat misiunea marilor unități.

²⁸⁸ *Ibidem*, p.171

²⁸⁹ *Ibidem*, p.173

²⁹⁰ *Ibidem*, p.175

²⁹¹ Doc. 979/31. Octombrie 1916, ora 5,45 p.m.

Le-a susținut continuu cu forțe și resurse proaspete a 5 divizii. Generalul era responsabilizat de Arhiducele Carol, „se lasă la aprecierea plinei răspunderi a Excelenței Voastre dacă lovitura principală n-ar avea sorți de succes mai mare în altă parte”²⁹²

Ordinul dat de Divizia 1 unităților sale de a „rezista succesiv cu cea mai mare îndărătnicire, pentru a evita lupta în Tg.-Jiu” devenea cu fiecare clipă aproape imposibil de executat. Generalului Vasilescu promitea, la 11,30 noaptea, pe 31 octombrie 1916., că în 2-3 zile vor sosi „ajutoare suficiente nu numai pentru a rezista dar chiar pentru o ofensivă de mare succes”²⁹³ nu au mai ajuns la timp, astfel că succesul scontat a fost compromis. Rezistența dărză pe pozițiile deținute de Grupul Jiu s-au datorat generalului Cocorăscu, coloneilor: Jippa și Obogeanu, Lt. col. Trușculescu și Neagu, și celorlalți comandanți de unități care raportau situația disperată în care se găseau în termenii următori: „Sunt atacat din 3 părți. Efectivele unităților sunt la un sfert. Mă mențin pe poziție. După o știre de la căpitanul Isac, inamicul în forță de 3 batalioane și cavalerie înaintază de la Mușătești-Voinești de Sus. În acest caz retragerea noastră ar fi periclitată.”²⁹⁴. Asemenea rapoarte au sosit de la unitățile aflate în contact cu inamicul în tot cursul nopții. „Rezist pe poziție. Aștept ordine.” De la eșaloanele superioare spre unități curgeau ordine de încurajare la „o rezistență puternică încă, și totul va fi bine”. Comandantul Regimentului 59 Infanterie, Lt. Col. Mlădinescu, pe 1 noiembrie 1916, la ora 5,30, raporta Brigăzii 22 Infanterie „Fiind atacat de forțe mult superioare am fost nevoit să părăsesc poziția”²⁹⁵. Retragerea și ocuparea pozițiilor din adâncime și restabilirea legăturilor dintre unități s-a făcut cu mare greutate fiind necesari km de fir. Pe 1 noiembrie Marele Cartier General înștiința comandamentul Armatei 1-a că pentru sprijinirea Grupului Jiu se pune la dispoziție Divizia 17, cu 9 batalioane de infanterie și Regimentul 28 artilerie, ce urma a se transporta pe calea ferată. Până atunci se cerea „imposibilul ca trupele să se mențină cu orice preț pe pozițiunile actuale și să nu se rupă unitățile”²⁹⁶

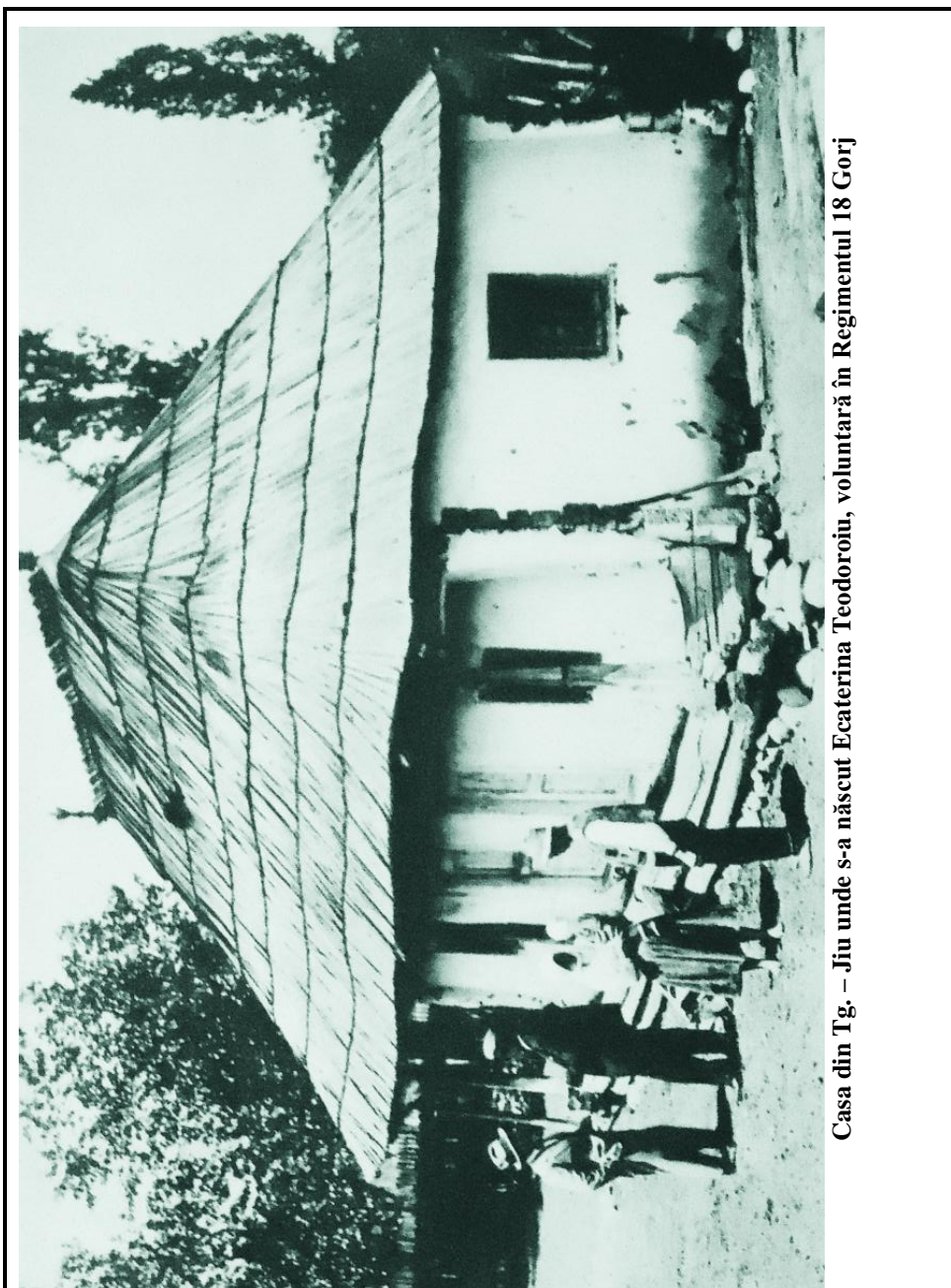
²⁹² *Ibidem*, p.240

²⁹³ Doc. 987/31 octombrie 1916, p.180

²⁹⁴ *Ibidem*, doc. 211, p.183. Lt. col. Mihail Trușculescu a fost decorat cu Ordinul Mihai Viteazul „Pentru vitejia și avântul cu care a luptat pe câmpul de onoare. S-a distins în mod deosebit prin destoinicia și bravura cu care a condus Regimentul 18 Gorj pe câmpul de luptă și prin recunoașterile ofensive ce a condus”. În Regimentul 18 Gorj avea să se înroleze voluntar Ecaterina Teodoroiu.

²⁹⁵ *Ibidem*, doc. 66, p.185

²⁹⁶ *Ibidem*, doc. 996 al Armatei 1-a către Divizia 1.

Casa din Tg. – Jiu unde s-a născut Ecaterina Teodoroiu, voluntară în Regimentul 18 Gorj

5.8 URMĂRIREA ÎNVĂLUITOARE

*„se mai poate spera să surprindem pe inamic, căci după succesul obținut de români
contra trupelor generalului Kneussel era evident că românii nu se vor mai aștepta la un atac din
partea noastră”*

Mareșal – Erik von Falkenhayn

În același timp generalul Falkenhayn transmitea pe 1 noiembrie 1916, la 6,10, ordinul către Corpul 54 de a înainta pe direcția generală Sud, iar Corpului de cavalerie Schmettow, la ora 7 seara, îi fixa ca misiune „*urmărirea învăluitoare a inamicului*”²⁹⁷. Într-o asemenea împrejurare Divizia 1-a transmitea unităților ordinul de a reface pozițiile cu interdicția „*că nu se mai permite retragerea cu nici un pas*”. Proiectul de a opera o rezistență pe front și o manevră cu dreapta asupra stângii și spatelui inamicului era înaintat de generalul Cocorăscu, pe 2 noiembrie 1916. Reușita proiectului depindea de tăria rezistenței și de reușita atacurilor și contraatacurilor, de zi și noapte, ale unităților Grupului Jiu. Proiectul generalului se baza pe tirul reușit al artileriei și distrugerea unei coloane de 5 km care se deplasase spre Tg. Ionești, și respingerea a 2 companii de cavalerie care înaintase de la Tg.-Jiu spre Românești-Rovinari. Ceva mai târziu, inamicul a atacat viguros dinspre Tg.-Jiu. Armata 1-a, prin recunoașteri aeriene, constata concentrarea de forțe superioare pe șoseaua Bumbești-Tg.-Jiu, forțe care au determinat retragerea trupelor noastre spre sud. Dacă la ora 5 generalul Vasilescu, comandantul Armatei I-a, repeta cu insistență subunităților Grupului Jiu că „*vă reamintesc tuturor marea nenorocire ce ar lovi dacă s-ar întâmpla ca dușmanul să ne învingă. Trebuie să-l zdrobim cu orice preț, cu orice sacrificiu*”, la numai o oră constata superioritatea inamicului. Unitățile Diviziei 17, care executase marșul pe cale ferată au întârziat și în acest fel situația se agrava, după cum raporta generalul Cocorăscu, pe 3 noiembrie 1916, la ora 12,15.

Comandantul Grupul Jiu, colonel Anastasiu a trimis diviziei raportul cu nr. 42, din care rezultă dramatismul luptelor din acea zi. „*Conform ordinului de operații nr. 80, toată ziua astăzi, trupele Grupului Jiu au luptat continuu; sate și poziții au trecut din mână în mână, de mai multe ori. Forțe noi inamice intră neconținut în luptă. Șomăneștii a fost luat de inamic; Dăneștii jumătate în stăpânirea noastră, jumătate ocupat de inamic. Urecheștii pierdut, l-am reluat. Inamicul operează pe flancurile noastre, grăbind retragerea. Zăpada face cu neputință funcționarea telefoanelor căci firele cad. Peșteana și Filiași de 5 ore nu putem comunica Diviziei 17, care ar fi ușurat lupta; neacțiunea ei a atras masa forțelor inamice asupra noastră, așa că situațiunea ne devine de tot grea. Mai păstrăm încă cea mai mare parte din pozițiuni trupele complementare epuizate nu mai pot ține mult, presiunea fiind din ce în ce mai mare. Au apărut noi coloane inamice angajate pe valea Tismanei, venind de la Călnic, pe la Stejerei, etc.*”²⁹⁸

Din citatele folosite mai sus putem trage următoarele concluzii:

1. Eșaloanele superioare avansau ordine de luptă în care cereau *sacrificiul*

²⁹⁷ *Ibidem*, doc.nr.1001, 1002, p.191/192. Corpul de cavalerie Schmettow va acționa după trecerea defileului sub comanda Armatei și are ordin de a ajunge deocamdată la Filiași, printr-o urmărire învăluitoare.(...) Corpul de cavalerie va începe învăluirea la 2 noiembrie, să organizeze astfel marșul ca la o rezistență a inamicului opusă Corpului LIV, să acționeze prin învăluire. (Eric v. Falkenhayn, *Campania..op.cit*, p.182)

²⁹⁸ *Ibidem*, p.210/2011

suprem din necunoașterea exactă a situației, sau/și datorită deselor și rapidelor schimbări a liniei frontului.

2. Eșaloanele de luptă, din contact, erau epuizate fizic și zdruncinate moral.

3. Aveau lipsuri materiale de tot felul, și totuși luptau cu dârzenie și dăruire.

4. Ierarhiile superioare raportau suveranului că au dat ordine corespunzătoare, numai că acestea nu erau susținute și prin împropătarea din rezerve, deoarece acestea lipseau.

5. Previziunile generalilor privind folosirea surprinderii și concentrarea forțelor manevriere ale inamicului au fost sesizate cu întârziere. De aceea, uneori, ordinele nu puteau fi întocmai executate. Dau ca pildă ordinul prin care nu se permitea „nimănui a da îndărăt, decât numai atunci când forțe vădit superioare vor impune aceasta”. Dar ce era oare în sufletul și mintea unui comandant pe front când primea informații ca acestea „vă anunț că nu vor sosi ajutoare peste suficient”, iar acestea nu ajungeau. „Trebuie deci să rezistați cu orice preț...să acoperiți direcțiile de adunare și concentrare...nu vă putem da ordine de detaliu”²⁹⁹. Folosiți toată populația civilă pentru a săpa!

6. Breșele din dispozitivul rupt de inamic erau lărgite cu forțe noi, aduse din adâncime, în timp ce Grupului Jiu i se cerea să le astupe cu resturile aruncate înapoi în dezordine. Noul comandant al trupelor de la Jiu, generalul Spirescu reamintea Înaltul Ordin a M.S. Regelui „de a rezista cu îndârjire și a nu ceda terenul, decât după luptă aprigă și pas cu pas”³⁰⁰. Cât de aprigă a fost încheștarea rezultă din rapoartele centralizate din prima linie.

7. Etichetele și amenințarea cu Curtea Marțială a „lașilor și fricoșilor” sau „oprirea sub pedeapsă cu împușcare a oricărui ofițer, grad inferior și soldat, care s-ar retrage din fața inamicului, fără ordin”, considerăm că nu aveau temei real³⁰¹. În instrucțiunile sale, generalul Cocorăscu cerea comandanților de sector să-i aducă la cunoștință „pe aceia care se fac vinovați de retragere nejustificată”. O astfel de listă lipsește. Rapoartele justifică de altfel orice părăsire fortuită a pozițiilor. În raportul său către armată comandantul Grupului Jiu avea să mărturisească: „nu am mai putut rezista, având efective în ofițeri și trupă foarte mult slăbite. Am pus, domnule general, la dispoziția țării și neamului meu, pe lângă trei copii, tot ce D-zeu mi-a dat ca suflet, trup și minte. Regret din suflet că a fost imposibil să ajungem la rezultatele ce speram, când nu cunoșteam îndeajuns forțele inamicului. Ar fi un păcat să mă învinuiască cineva de acest rezultat. El este inerent situațiunii în care ne-am găsit și ne găsim încă. (...)Sunt dator să vă afirm că situația mea este foarte critică și că îmi este teamă că retragerea trupelor și convoiurilor, să nu fie tăiate de cavaleria și coloanele inamicului. (...). Întârzierea trimiterii de ajutoare a fost una din cauzele care au dat naștere acestei situațiuni, fiindcă inamicul a câștigat vreme, a câștigat teren și câștigând teren și-a asigurat ieșirea

²⁹⁹ Ibidem, doc. 83/5 noiembrie 1916, p.240

³⁰⁰ Ibidem, p.245

³⁰¹ Ibidem, doc. 4766, din 5 noiembrie 1916, a Diviziei 1 către Armata 1-a, p.243

defileului, prin care a putut trece forțe și materiale după voie”³⁰².

8. Pe front soldatul român, în raport cu posibilitățile sale, s-a bătut cu strășnicie pentru a-și apăra pământul străbun. Ordinul dat, susținea în raportul său din seara zilei de 6 noiembrie 1916, colonelul Anastasiu, comandantul Diviziei 1, nu putea fi susținut din cauza „*forțelor morale și fizice scăzute, încât rezistența nu mai putea fi serioasă*”³⁰³.

9. Informațiile sosite din teritoriul ocupat, despre jaful generalizat, ceea ce fusese un fapt real, a influențat, demoralizat și a redus forța combativă a trupelor. Vestea că la Strehaia un automobil blindat a tras din plin în populație a produs o mare supărare. Să nu uităm că, soldatul unirii, începuse războiul cu două luni jumătate în urmă și plecase la război doar cu 225 cartușe! Trupele erau reprovizionate cu muniții, de regulă, pe timpul nopții. Contactul permanent cu inamicul a dus la istovirea trupelor. Lipsa rezervelor pentru înprospătare a fost o cauză serioasă a cedărilor.

10. Raportul de forțe ajunsese devastator favorabil pentru inamic atât numeric, calitativ, cât și ca forță manevrieră. Într-un asemenea moment,

³⁰² *Ibidem*, raport nr.82/4 noiembrie 1916, p.237

³⁰³ *Ibidem*, p.249. Colonelul Jippa, comandantul Regimentului 43/59, scria că **Ecaterina Teodoroiu**, înrolată în regimentul ce-l comanda, a căzut prizonieră împreună cu alți camarazi, fiind dusă sub escortă spre Bumbesti. „*Făcându-se noapte și profitând de neobservarea santinелеi, ea a scos un revolver pe care îl avea în sân și, fără a avea un singur moment de ezitare, a împușcat santinela*”. A scăpat cu o rană ușoară la piciorul drept și s-a alăturat din nou regimentului său. *Nerămânându-i pe lume, după cum declară domnia sa, decât singurul frate din Compania a 8-a, Regimentul 18 Gorj, se hotărî să lupte ca soldat lângă dânsul, spre a îmbărbăta pe soldați să-și elibereze pe mama sa. Într-adevăr, în ziua de 16 octombrie 1916 dimineața, tocmai pe timpul loviturii furioase ce am dat cu Divizia noastră, distrugând Divizia 11 Bavareză, trecând să observ mersul luptei a Secției a II-a de Mitraliere a Regimentului 18 Gorj din compania ce comandam, am întâlnit în drum pe domnișoara Teodoriu Ecaterina cu fratele ei, care tocmai îi arăta cum se încarcă arma, ochirea și punerea baionetei. Întrebând-o ce voiește cu aceasta, mi-a răspuns că se duce la Schela să-și scape pe mama sa. De aici înainte cercetașa Teodoriu Ecaterina a luptat cu arma în mână lângă fratele său, constituind un adevărat exemplu eroic pentru soldați, cu care a îndurat toate greutățile și de care nu s-a despărțit nici un moment, chiar când compania pornea la asaltul cu baioneta, după cum mi-au istorisit mulți dintre oamenii companiei mele, în special sergentul Safta Pavel din Compania de Mitraliere, comandantul Secției a IV-a care a luptat mai ales în timpul retragerii din Oltenia, împreună cu Regimentul 18 Gorj” – scria locotenent-colonelului Traian Stârcea, aghiotant regal, șeful Biroului 7 Decorații din Marele Cartier General. De altfel, pentru faptele sale de arme, Comandamentul Marii Legiuni a Cercetașilor i-a decernat Ecaterinei Medalia „*Virtutea Cercetașească*” de aur, iar prin Înaltul Decret nr. 191 din 10 martie 1917, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 292 din 16 martie 1917, la propunerea ministrului secretar de stat la Departamentul de Război nr. 12678 din 10 noiembrie 1916, „*domnișoara Teodoriu Ecaterina din Legiunea de Cercetașe «Domnul Tudor» a fost distinsă cu Medalia «Virtutea Militară» de război clasa a II-a pentru vitejia și devotamentul ce a arătat pe câmpul de luptă, s-a distins în toate luptele ce Regimentul 18 Infanterie a dat cu începere de la 16 octombrie 1916, dând probe de vădită vitejie, mai ales în luptele ce s-au dat la 6 noiembrie 1916, în apropiere de Filiași. A fost rănită de un obuz la ambele picioare*”. Vezi Marian Moșneagu, *Legenda Ecaterinei Teodoroiu: Ce spun Arhivele Militare*, în *Historia.ro**

generalul Cocorăscu avea să ordone distrugerea tuturor „lucrărilor de artă” pentru a împiedica înaintarea inamicului. Pentru a împiedica înaintarea rapidă s-au blocat podurile cu sârmă ghimpată, iar podețele distruse. Oamenilor li se recomanda să se ascundă din fața blindatelor și să nu fugă. Atacul prin surprindere, noaptea, era des folosit. S-au săpat șanțuri transversale peste șosele pentru a împiedica înaintarea autovehiculelor blindate. În aceeași împrejurare Grupul Jiu raporta Diviziei 1, din oră în oră și la ora 2 noaptea, că atacul „cu toată masa forțelor inamicului a întors frontul prin mai multe locuri, ceea ce a produs o completă debandadă. Țin a raporta că suntem peste tot înconjuțați de patrulă de cavalerie”, se încheia unul din multele rapoarte ale colonelului Anastasiu.

EPILOG

A doua Bătălie de la Jiu s-a declanșat la 29 octombrie 1916, după o puternică pregătire de foc a artileriei, care a durat patru ore. Ofensiva s-a declanșat pe mai multe direcții și în același timp la est și vest, încât rezervele bombardate și ele nu au mai putut fi întrebuițate. În fața valurilor copleșitoare ale trupelor germano-austro-ungare, cu toată dârzenia opusă, defensiva noastră a cedat treptat terenul și, până în seara zilei, unitățile s-au retras pe aliniamentul Arseni, Bumbesti, Porceni, Arsuri, Horezu, Vălani. Prin modul de concentrare a forțelor și mijloacelor, inamicul urmărea un atac puternic la intervalul dintre cele două sectoare organizate pe Jiu, în scopul ruperii coeziunii lor de luptă. Armata cerea cu fermitate să se reziste, două trei zile, până când se va lămuri situația de pe Olt. Pentru a trimite în ajutor 3-4 batalioane Grupului "Jiu" i s-a ordonat: "Contraatacați mâine (30 octombrie), și 5 dimineața spre Vălari și spre Schela".

În luptele ce au urmat, printr-o dârzenie formidabilă, trupele s-au agățat de fiecare tranșee, dar - prin introducerea eșalonului doi - inamicul a pus stăpânire pe gura defileului la Bumbesti și a pătruns în depresiunea Târgu-Jiu. Imediat apoi, la 2 noiembrie, a intrat în operație și Corpul de cavalerie Schmettow. Manevra dublu învăluitoare din prima fază a bătăliei nu a mai fost posibilă. Grupul Kühne, deși nu a reușit să surprindă trupele noastre, și-a îndeplinit misiunea de străpungere a trecătorilor în sectorul Jiu, după o luptă dură de zece zile.

Dezamăgit de pierderile suferite de armata română, care a trebuit să se bazeze pe forțele proprii, în notițele sale zilnice generalul Alexandru Averescu scria: "*Marea victorie despre care mi-a vorbit generalul Berthelot (prima fază - n.n.), când a venit să mă vadă la Băicoi, și mulțumită cărei victorii, zicea el, că s-a îmbunătățit definitiv situația în Oltenia, a fost o colorată bășică de săpun*"³⁰⁴. Sentință fără apel, pronunțată de un mare ostaș.

Păcat,, însă că pe 14 octombrie 1916, și-n zilele următoare, nu s-au luat măsuri de întărire a sectorului și în loc de "sfaturi" *Grupului Jiu* i s-ar fi dat ca ajutor artilerie cu siguranță "balonul" ar fi fost de oxigen. Oricum, bătălia a fost una de mare angajament, efort și vitejie fără egal. Ulterior, trupele noastre, sub presiunea puternică a inamicului, superior ca dotare și număr, au fost nevoite să se retragă. În acest timp, între 1 octombrie și 21 noiembrie 1916, la Pitești, generalul Dumitru Cocorăscu a constituit noua Divizie 11 Infanterie, care a rămas în rezerva generală a Armatei 1. Din ordin superior, Diviziile 10 și 11 s-au contopit, constituind Divizia 10/11, sub comanda generalului Constantin Scărișoreanu. Până la 2 decembrie 1916, întreaga Armată 1 s-a retras în Moldova. Pe 17 decembrie 1916, pe drumuri desfundate de ploii și zăpezi, Divizia 11 Infanterie ajungea în zona de reconstituire.

Între timp, ultima rezistență din fața Bucureștilor fusese înfrântă. Trupele inamice conduse de feldmareșalul von Mackensen au ocupat capitala. Frontul s-a stabilizat, la începutul lunii ianuarie 1917, pe linia Carpaților Orientali, valea Siretului și Dunărea inferioară. Două treimi din teritoriul țării fuseseră ocupate, dar țara și armata sa continuau să existe și să lupte. O uriașă și complexă operă de refacere și reorganizare a forțelor de apărare naționale a fost declanșat, în vederea reluării luptei de eliberare și întregire. În cadrul acesteia se vor afla și ostașii Diviziei 11 Infanterie.

Bilanțul luptelor de la Jiu s-a încheiat cu pierderi austro-germane: 6 ofițeri morți, 10 răniți, 9 dispăruți; trupă 125 morți, 418 răniți, 908 dispăruți; 2 baterii de obuziere și 6 tunuri de munte. Grupul Kneussel a capturat drapelul Regimentului 59 Infanterie „Romanai”, 36 de ofițeri și 2178 trupă³⁰⁵. Cu toate eforturile și sacrificiile umane, campania anului 1916 s-a încheiat cu ocuparea unui teritoriu de peste 100.000 kmp, și 3,5 milioane de locuitori. Jafurile au însumat peste 2 milioane tone de cereale, 1 milion tone legume, 300.000 tone alimente diverse, 600.000 cai, 2,8 milioane vite, cca 30000 tone carne de pasăre,

Monumentul eroilor -Vulcan

³⁰⁴ Alexandru Averescu, *Notițe zilnice, op.cit.*, p. 63

³⁰⁵ Nicolae Pătrășcoiu, *op. cit.*, p. 138

etc. Cu toate acestea România, cu armata retrasă în Moldova, nu a fost scoasă din război.

Capitolul VI

MORȚI PENTRU PATRIE

„Voi care veți ști să vorbiți copiilor voștri
de ce vrea să zică vitejia românească,
ce vrea să zică spiritul de sacrificiu”.

Fedinand I

Românii cunoscuți și apreciați pentru seriozitatea și conștiinciozitatea datoriei împlinite pe front, deși, unii, încheiaseră lupta, în dramatice încheștări pe front, după cum le-am exemplificat în bătălia de la Jiu, din 1916, au continuat lupta personală pentru supraviețuire în lagărele de prizonieri. Despre viața și greutățile îndurate avem la dispoziție pentru documentare 3 volume de mărturii despre calvarul prizonierilor români din lagărele germane și austro-ungare³⁰⁶. Din păcate între acestea s-au aflat și soldați din Divizia 11 Infanterie căzuți prizonieri. Mărturiile lor ne dau informații extrem de prețioase întâi despre modul cum au luptat și împrejurările în care au căzut prizonieri și pe de altă parte viața îndurată în lagăr. Mărturiile la care recurgem sunt și o dovadă că cei care au murit și-au jertfit viața pentru PATRIE. Dar oare patria pentru care ei au murit a făcut totul pentru ei, ori măcar ceea ce trebuia. Din păcate concluzia noastră e negativă. Ostașilor le trimitea și le predica preotul militar despre datoria și pilda jertfei, asemenea Mântuitorului (în anexă). Ei, Eroii au drept la recunoștință veșnică! Oare capătă ceea ce merită?

Redăm în continuare relatarea de pe front a preotului Ludu care a servit, la mobilizare, ca preot militar pe lângă spitalul de campanie al Corpului 7 Armată de la Timișoara³⁰⁷. Conform datelor din Arhivele Militare de la Viena, în primul an de război, părintele Ludu a funcționat ca preot militar la Armata a 3-a austro-ungară, pe lângă Spitalul Mobil de Rezervă Nr. 2/7 cu sediul de pace la Timișoara. Aceste informații sunt foarte importante pentru a afla detalii legate de locurile în care a fost detașat preotul Ludu și militarii din compunerea acelui corp cu care a intrat în contact. Ca și preot militar al Armatei a 3-a, pe linie militară, părintele s-a aflat, la începutul conflagrației, sub comanda generalului de cavalerie Rudolf von Brudermann. Luptele grele din zona Lemberg-ului și pierderile de vieți omenești l-au determinat pe generalul von Brudermann, ca în

³⁰⁶ Gheorghe Nicolescu, Gheorghe Dobre, Andrei Nicolescu, *Calvarul prizonierilor români din primul război mondial. Mărturii documentare*, (vol. I-III), Editura Universității din Pitești, 2006. Vezi și Constantin Moșincat, *Divizia 11 Infanterie pe frontul întregirii*, p.174-178 jurnal de prizonier al sg. Nicolae Cilibiu.

³⁰⁷ Pentru detalii vezi și:, articolul semnat de Dr. Ionela Zaharia (Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca), *Model de viață și slujire: preotul civil și militar Ioan Gheorghe Ludu (1887-1952)*, în *Misiunea, Revista Centrului de Cercetare a Conlucrării Bisericii Ortodoxe cu Armata României „General Paul Teodorescu” Anul IV, nr. 1 (4) / 2017*, p. 137 (în cop. Documentar, *Poveste adevărată din război* relatată de Dr. D. Găldău,)

septembrie 1914, să își înainteze decizia de pensionare și să părăsească teatrul de operații din Galiția.

Cercetările istorice au scos la iveală faptul că, în primele două săptămâni din septembrie, trupele k.u.k. au înregistrat pierderi extrem de importante, de ordinul miilor de morți, răniți și prizonieri de război, iar până în iunie 1915 trupele Corpului VII Armată au participat la unele dintre cele mai dificile și mai sângeroase lupte de pe frontul din Galiția și din Carpați, în încercarea de a opri înaintarea trupelor rusești spre nordul Ungariei. Trebuie să menționăm că violențele celor două armate nu s-au limitat doar la linia frontului. În octombrie 1914 spitalul de război amenajat în manăstirea din Chyrow (astăzi Chyriw, în Ucraina, la granița cu Polonia), aflată aproape de linia frontului în zona în care era detașată armata a 3-a, a fost lovită deseori de artileria rusă, asta deși regulamentele internaționale clasificau spitalele și punctele de prim ajutor ca spații neutre în care erau tratați răniții, indiferent de armata din care făceau parte. Spitalele de rezervă mobile, precum cel la care era detașat părintele Ludu, aveau posibilitatea de a prelua 200 de răniți și/sau grav bolnavi de la spitalele de pe câmpul de luptă. Câteva fragmente de memorii, publicate de părintele Ludu în 1918 în Gazeta Poporului, de la Sibiu, foaie politico-culturală ce apărea duminică și era editată de Ștefan Popp, Silviu Dragomir, Nicolae Bălan și Ioan Broșu, redau succint situația pe front și ceva mai detaliat pe cea din sufletul preotului militar și al celor răniți. Primul fragment de amintiri publicat a fost „Prin spitale”. Acesta debutează cu descrierea cu acuratețe a chinurilor prin care treceau soldații răniți, din momentul în care ajungeau pe targă și până în primul spital: „să-l vezi cu corpul, hainele pline de sânge, purtat pe targă, dus de căruțe sanitare de munte, zdruncinat de orice pas al catârului printre bolovani. Jos, în primul spital, targa lui e desfăcută de pe caretă. Începe chinul. E dezbrăcat, osul sfărâmat e pipăit, rana spălată, curățită, dezinfectată și legată de mâini pricepute” Faptul că astfel de imagini făceau parte din viața de zi cu zi a frontului o demonstrează și mențiunea privind desfășurarea luptelor de pe frontul rusesc din primul an de război: „O amintire de acum mai trei ani... [...] Afară plouă, norii se lăsau grei, mohorâți, dușmănoși asupra ținutului frământat de lupte”. Ca și preot de spital, părintele Ludu avea o misiune foarte dificilă. Pe lângă ținerea Sfintei Liturghii, afectată și ea de situația luptelor, după aducerea răniților în spital, preotul trebuia să îi cerceteze pe muribunzi pentru a le oferi posibilitatea de a se spovedi și împărtăși. Apoi venea rândul celor care erau răniți. Era considerat a fi de datoria sa a ajuta personalul medical în vindecare rănilor sufletești, a traumelor psihice provocate de experiența în linia întâi, dominată de imaginile carnagiului provocat de noile tehnologii utilizate în luptă, de spaima provocată de rănile suferite: „Poate glonțul, ori schija de grenadă a rămas undeva, în piept, în braț, în picior. Dar rănitul nu se mai gândește la nimic. Mort de oboseală, sfârșit de dureri, de umblat, cu sângele curgând, ațipește pe targa sau patul lui. Ochii i se închid. Dar gemetele, fața strânsă, răsufletul fierbinte de-i mai arată suferința. De multe ori nici odihna asta nu îi este dată. O operație sau o amputare (tăiere), această groază a tuturor răniților,

se dovedește de neîncurajat: altcum e pierdut. Cu cruțare îl vestește doctorul. Atunci ochii i se împăienjenesc, tot sufletul i se tulbură, un geamăt sălbatic i se rupe din piept: «Nu, nu, mai bine să mor...» Dar doctorul e neînduplecat. Vorbele lui însă nu-l pot încredința, nu-l hotărăsc, toate sfaturile lui sunt degeaba. Românii noștri sunt cei mai îndărătnici, și rar se găsește câte unul să se lase înduplecat de rugămințile doctorului. ”Să vie domnul Feldkurat!” Aceasta-i cea din urmă scăpare. Doctorul mă asigură, cu durere, că amputația (tăierea) nu e de încunjurat. Mai întreb, mai mă îndoiesc și eu, dar apoi mă apropiu de rănit. Îl cunosc de undeva, de la spovedanie, de la vre-o liturghie unde mi-a ținut cădelnița, l-am văzut la locul de bandaj, ori pe targă, ori poate nu-l cunosc. Cum să știu începe, Doamnel!”. Momentele în care trebuia să îi convingă pe răniți să se supună instrucțiunilor medicilor și astfel să accepte amputarea părții de corp distruse l-au marcat profund pe preotul Ludu dar l-au și învățat cum să pătrundă și mai adânc în sufletele celor aflați în suferință. Această incursiune în sufletul celui rănit însemna atingerea unor corzi sensibile, trezirea unor „icoane înrudite cu sufletul”, parafrazându-l pe părinte. Aceste icoane erau: mama, soția, copiii, și casa/câmpul. „Nu-i spun de amputație. Îl întreb de casă, de părinți, nevastă, copii...Cu ochii închiși, printre dinții încleștați răspunde. Îi spun cuvinte de îmbărbătare. El tace...Îi povestesc apoi de mama, care și-așteaptă feciorul, de nevasta cari și-așteaptă soțul, de copiii cari întreabă într-una: ”Tata când vine mamă?”.

Familia și casa/câmpul erau cele mai importante elemente din viața românului care trăia preponderent în lumea satului și care își câștiga pâinea, cea de toate zilele, cu munca fizică la câmp. De aceea, a suferi o amputație, care îi lăsa, în concepția lor, imobilizați și îi obliga să nu poată contribui prin munca fizică la bunăstarea familiei, era văzută ca un blestem: „Rănitul deschide ochii și o privire plină de dușmănie ațintește dureros asupra-mi. «Părinte, nu ți-e milă și păcat?... Ce-am s-ajung eu? Și ceam fost odată...Blăstăm, nu viață!...»”. Ultima „icoană” la care apela părintele pentru a-l convinge pe rănit să accepte operația era moartea. Tocmai pentru că soldatul român venea din lumea satului, însemna, de cele mai multe ori, că avea o legătură aparte cu Biserica, că nu își vedea viața în afară comuniunii cu tainele și ritualurile rânduie de aceasta: Taina Sfântului Botez, Taina Cununiei, Slujba înmormântării și toate cele aferente. Posibilitatea unei morți pe câmpul de luptă, fără o înmormântare după rânduiala Bisericii, fără un mormânt la care să se reculeagă cei dragi, era astfel percepută ca un blestem mult mai mare. De ce? Pentru că înmormântarea creștinească și mormântul erau considerate o condiție sine qua non pentru mântuire și pentru liniștea sufletească a celui trecut la cele veșnice și mai ales a celor de acasă: „...îi povestesc chinul celor ce așteaptă în zadar pe cei ce nu vor mai veni niciodată, pe cei de la cari nu vor auzi, nicidecum vre-o veste. Undeva prin țări străine, prin vre-un colț de câmp, prin vre-un fund de vale, prin vre-un jghiab de munte rămas pe vecie. Nimeni nu va scrie acasă: «Să știți că pe Ion al Dumnevoastră l-am îngropat ieri», și mama așteaptă și văduva așteaptă, și copiii întreabă într-una: tata când vine? Și el nu va mai veni în veci. Și mătăanii bate mama, și în

genunchi stă ceasuri nevasta, și copilașii se roagă și ei, și el nu vine. Și părul mamei încărunțește și ani din viață și-ar da nevasta, să audă, să afle, să știricească, ce-i și cum? Și nu știu, și nu l-or mai vedea, și și-ar da tot ce au să-l mai vadă, și-ar da tot să-i vadă mormântul măcar, dar mama se va prăpădi plângând și nevasta, ce va începe ea, biet cap de femeie cu holdele în câmp, cu o casă de copii...Rănitul oftează, greu, oftează iar, de ți se rupe inima. Îți spui cum îi vor ieși înainte, bucurându-se că-l văd, cum îl vor griji, cum îi va sfătui și se va bucura de zilele lui. Sub pleoapele închise o lacrimă se furișează. Lacrimă fierbinte, arzătoare. Tot focul tinereții, tot dorul de a te simți întreg, sănătos, toată jelea de a nu mai fi om ca oamenii, zace în lacrima asta”.

Acest ultim apel îi determina, în cele din urmă, pe cei răniți să se supună bisturiului care urma să le schimbe viața în mod ireversibil. Dar, cu toate că incursiunea în sufletul celui rănit se încheia cu un „succes”, în sensul în care operația era acceptată și viața era salvată, astfel de conversații, pre și post operatorii, solicitau intens și sufletul preotului, care încerca să își disimuleze durerea din suflet și lacrimile din colțul ochilor: „Îmi vine să întru în pământ. Să m-ascund, să pot vărsa nevăzut lacrimile care mă podidesc. Dar doctorul îmi face semn: mai iute! Îți spun acum că nu se poate fără amputație, că e voia Domnului, că Acesta nu-l va lăsa... mai știu eu ce i-am spus? [...] Stam la căpătâiul lui și așteptam. Îl las să plângă. Tac și îi respect (cinstesc durerea.) Într-un târziu, ridică încet plapuma, cu rușine parcă și se uită lung, cu o privire pe care n-am s-o uit nicicând, la ce i-a mai rămas. «Mai bine muream!» Oftează și închide ochii. Tăcut îi strâng mâna, negăsind cuvinte în acest minut.”

Eforturile de a salva sufletele și viețile celor răniți au fost remarcate și de superiori pe linie militară ai părintelui Ludu. La numai un an de la izbucnirea Marelui Război, pentru activitatea sa din spitalul militar, a fost decorat, pe 2 august 1915, cu geistliche Verdienstkreuz GVK 1 (Crucea preoțească pentru merite militare, clasa a II-a). Intrarea Italiei în conflagrație, și mai apoi cea a României, au determinat autoritățile austro-ungare să realizeze o serie de schimbări în privința trupelor. Din această cauză, în 1916 părintele a fost transferat pe frontul italian, în zona Tirolului de Sud - Carintia. O serie de fotografii de propagandă, accesibile pe site-ul Bibliotecii Naționale a Austriei³⁰⁸ arată că spitalul în care activa părintele a fost mutat de mai multe ori atât în Delach, cât și Mauthen, localități aflate la poalele munților Alpi.

Imaginile cu transporturile de soldați răniți și cele cu camerele în care erau internați pentru recuperare sunt o dovadă în plus a suferinței provocată de Marele Război, suferință pe care preoții militari, indiferent unde au fost mobilizați, au încercat să o aline. Anul 1917 a fost unul și mai dificil din punct de vedere personal. Pe 24 august a fost din nou transferat pe frontul rusesc, la Armata a 10-a, Divizia 34 Infanterie unde a însoțit trupele pe front. Pe acest

308

(http://www.bildarchivaustria.at/Pages/Search/Result.aspx?p_ItemID=2&p_iCollectionID=15760977)

sector de front luptele au continuat și în Bucovina, unde după ofensiva Kerenski, în a doua jumătate a luni iulie 1917, a început contraofensiva austro-ungară pentru eliberarea acestei provincii și a Galiției de Est. Apoi, la finele anului, pe 29 decembrie/11 ianuarie, a trecut la cele veșnice tatăl său, George Ludu, rămas acasă și ca prin minune nearestat de autorități. Pentru că parohia a rămas fără preot, în 4 ianuarie 1918, oficiul parohial aduce la cunoștința Consistoriului de la Sibiu decesul parohului Gheorghe Ludu și cere numirea în funcția rămasă vacantă a capelanului Ioan Ludu și intervenția pe lângă autoritățile militare pentru eliberarea acestuia de la „miliție”. La 29 ianuarie sosește și răspunsul de la oficiul protopopesesc de la Brașov, care înștiințează oficiul parohial de decizia Consistoriului de a-l numi în funcția de paroh pe Ioan Ludu.

Situația critică de pe front, datorată lipsei de hrană și a oboselii psihice acumulate, a făcut ca, exact în această perioadă, autoritățile austro-ungare să lanseze campania de propagandă împotriva inamicului și educația patriotică. Acestea aveau menirea să ridice moralul trupelor și să legitimeze continuarea războiului. Datorită lipsei de personal calificat, autoritățile au decis să implice și clerul militar în această campanie, dat fiind faptul că preoții cunoșteau mai bine sufletul soldaților. Probabil din cauza nevoii de personal, conform celor confirmate de protocol parohiei din Prejmer, abia în iulie 1918 Ioan Ludu a revenit în parohia sa, de unde a trimis Consistoriului, *Offen Befehl-ul* (ordinul) cu care a fost eliberat din armată. Viața și activitatea de după Marele Război După terminarea Marelui Război, părintele Ludu și-a continuat activitatea de preot civil cu o conștiințiozitate și o implicare aparte, pe plan religios, cultural și social, și totodată demnă de urmat. În noiembrie 1918, ca și ceilalți preoții militari ai fostei Dublei Monarhii, el s-a alăturat Gărzilor Naționale și a participat la Marea Adunare de la Alba Iulia, pentru a susține desprinderea Transilvaniei de Austro-Ungaria și unirea ei cu Regatul Român.

Pe baza documentelor studiate și a mărturiilor de fapte autentice, trăite și transmise generației următoare, chiar de către propria noastră familie, vom încerca să dăm răspuns la întrebarea pe care unii locuitori din România de astăzi și-o pun. Prima datorie a unei națiuni demne de acest nume față de strămoși este readucerea lor aminte. Pomenirea lor din neam în neam! În toate timpurile, pe toate continentele, în toate societățile de la cele mai rudimentar organizate și până la cele care au ajuns la cea mai înaltă formă de organizare din zilele noastre și la cele mai rafinate forme de cultură, artă, știință, tehnică și civilizație, există *Memoria Trecutului*. Urmele și amintirea lui se păstrează, se transmit generațiilor viitoare, se onorează și se comemorează. Dar mai ales se păstrează sub tăcerea tainică a CRUCII.

7.1 Religiozitatea în război, își intitula preotul militar dr. Ioan Felea materialul trimis de pe front pentru ca și în revistele și ziarele de la noi, asemenea celor din străinătate, pe o asemenea tematică să fie înserate unele constatări interesante ale manifestării credinței. Deși și preoții militari români - fără a fi considerați maieștrii ai condeiului, dar nici mai prejos ca alții, spunea autorul, ar fi putut face un foarte bun serviciu în privința aceasta pe seama

preoților rămași acasă, încă neconcentrați. Căci, în viața pastorală din campanie survin astfel de momente și scene religioase, care în tot cazul merită a fi cunoscute și de cei de acasă. Trist!, dar adevărat era că, a trebuit să vină războiul cu nenumăratele-i necazuri peste capul oamenilor, spre a se trezi din letargia și indolența religioasă în care căzuseră cu toții: inteligenții și popor! Prin pastorația prestată pe front, preotul a reușit să învingă frica oamenilor și să-i facă să se supună necondiționat voinței divine! Câtă putere, cât har oferea reverenda capelanului și câtă ascultare din partea ardeleanului creștin. Datoria față de țară și Dumnezeu, în înțeles eroic!

Cei, care înainte cu două - trei decenii erau religioși până la bigotism, iată-i deodată balansând cu grabă pe panta decadenței religioase. ”Începusem a ne înstrăina tocmai de aceea ce ne susținuse mai mult ca „națiune”. Eu unul însă cred - împreună cu mulți - că, din acest războiu precum multe popoare, așa și națiunea noastră va ieși regenerată. Numai cât, o Doamne!, de mult ne va costă aceasta „îndreptare”! Să încep cu serviciul divin campestru (în campanie – la război nn.). Nu cred că greșesc afirmând că, *cele mai solemne momente religioase din viața mea le-am simțit și gustat la aceste ocaziuni. Un altar improvizat sub câte un pom, de cele mai multe ori într'un loc mai scutit, e biserica noastră* (subl.ns.)³⁰⁹.

Pe frontul rusesc, locul altarului era ales, înainte de seceriș, cam de regulă printre holdele cu grâu și cu scară înaltă, de înălțimea unui om. Acolo pelerinau trupele ardeleni, cu dorința arzătoare și cu sufletul sfârșit, de a asculta de multe ori, pentru întâia dată de la începutul războiului!, iar o „slujbă ca acasă” în satele modeste de prin munții și câmpia ardeleană. Pelerinajul acesta era destul de complicat, fiindcă dușmanul îndată ce observa cea mai mică mișcare, începea activitatea monstruoasă a tragerilor cu toate tunurile spre spatele frontului. Odată ajunși la locul de rugăciune, soldații respirau mai ușor. Descoperindu-și capetele, cu ochii pironiți spre icoana Mântuitorului, care atârna deasupra altarului, cu deosebită evlavie își făceau apoi fiecare obișnuita cruce.

Unii întrebau dacă părintele care săvârșea slujba acesta era de legea lor, căci *nu le venea a crede că vor mai auzi odată iar slujbă românească*. La răspunsul afirmativ al cantorului, unul câte unul - mai ales maramureșeni – se apropiau cu sfială de altar și rugându-se de preot: „**Sfințite Părinte! aș voi să dau o slujbă de mulțămită Bunului Dumnezeu. Altul: Dle părinte, și eu plătesc două slujbe, una pentru mine și alta pentru familie**. Apoi sărutând darul oferit și suspinând cu ochii plini de lacrimi mă privește țintă: „de doi ani părinte... și m-a ferit Dzeu și acum văzând pe cinstitul părinte, îmi pare că-mi văd familia și satul meu!” Atunci câte unul - mai cărturar - scriu numele tuturor celor ce doresc să fie pomeniți. Destinarea adevărată a acestor contribuiri o află

³⁰⁹ Dr. I. Felea, *Religiozitatea în război*, în *Biserica și școala*, Anul XL, Arad, 11|24 Septembrie 1916. Nr. 37, p.291-292

ei apoi la finea liturgiei în predica ocazională, de care după puțină nu-i lipsesc niciodată. Cei mai mulți să înțelege că n-au auzit de obșteasca instituțiune, a cărei bază a pus-o iarna trecută vrednicul nostru Consistor sibian în frunte cu fericitul Mitropolit Mețianu. Deci iată ocaziunea cea mai potrivită de a le vorbi despre înființarea „Orfelinatului” ce se va zidi cu ajutorul lui Dumnezeu pe seama orfanilor neamului nostru rămași de pe urma războiului. Negreșit trebuie să fii soldat, pentru că prin numita predică să poți șterge șiroaiele de lacrimi ce se strecoară pe obrazul acestor eroi. Ba încă să le întărești și inimile, făcându-i veseli și nepăsători de moarte - în conformitate cu rânduielile militare. Și totuși aceasta succede atât de frumos! Știți de ce? Pentru că cuvintele acestea sunt rostite de *părintele*³¹⁰.

Câteodată iau parte și ofițeri de alte confesiuni la serviciul divin de pe front, care nu pot din necunoștere admiră destul ritul sumptuos al bisericii ortodoxe. La o astfel de ocaziune un înalt ofițer, care petrecuse timp mai îndelungat între români s-a confesat preotului militar astfel: ”îmi place mult să iau parte la serviciul D-Voastră divin, căci *soldatul român e recunoscător și viteaz, mai ales când vede că ofițerii se interesează de el*”³¹¹. Bună impresie a făcut faptul că, acel vice colonel, care tocmai așteaptă porunca să plece cu regimentul în linia întâia de luptă, îndată după ce preotul Felea sosise, în ziua „Nașterii Sfântului Ioan Botezătorul” și i-a împărtășit dorința că să țină un serviciu divin pentru ardelenii români, însuși l-a însoțit și în persoană a comunicat soldaților „părintele a venit să vă țină sfânta slujbă”³¹². Rezultatul a fost că la acea subjă au participat și mulți soldați de altă confesiune. Menționăm că aceștia au venit foarte bucuroși la slujbă, mai ales că erau printre români câțiva cantori buni.

Deosebită atențiune merită mărturisirea și împărtășirea cu Sfânta Cuminecătură a ostașilor pe front. Căci o mare prăpastie a putut observa și consemna preotul militar, între spovedania de pe câmpul de luptă și între acea ce în mod obișnuit se făcea. Dacă acasă cel mult o dată pe an în postul mare credincioșii ortodocși din părțile bănățene și ungurene se spovedeau, ”întâia-dată când am ascultat mărturisirea făcută de credincioșii mei într-un sat fruntaș din părțile acestea, - ca fiu de preot ardelean - **am încremenit la observarea indispoziției sufletești a penitenților de a face o mărturisire cât de cât completă**. Am aflat apoi și de la alți preoți sânguincioși că e aproape imposibil de ai putea face penitenți. Partea cea mai mare a acestora vine la spovedanie numai din obicei și spre a primi Sfânta Cuminecătură cu eludarea aproape totală a cerințelor prescrise de biserica noastră în privința acesta. Nu înțelegem apoi frica credincioșilor de a nu fi vădiți de păcatele mărturisite! O mare scădere pentru instrucția ce are duhovnicul a o face în scaunul mărturisirii este și nepotrivirea timpului. În unele părți ale diecezei arădane credincioșii sunt

³¹⁰ *Ibidem*

³¹¹ *Ibidem*

³¹² *Ibidem*

obișnuți - dar unii duhovnici nici nu-și prea bat capul de a schimba așa un obicei stricător de suflete (se înțelege foarte comod pentru unii din noi !) - de a se prezenta la spovedanie numai duminica între utrenie și liturghie de la oarele 8-9. Iar tu părinte-duhovnic pune-te atunci și fă-ți datorința după cea mai bună conștiință, mai ales când ai de spovedit cu sutele. Se înțelege că sunt unii dintre noi, care exercită aceasta funcțiune spirituală într-un mod briliant! Până aci despre cei de acasă, cler și credincioși”³¹³.

Tema era atât de esențială încât părintele cerea - să fie cu iertare - dacă a trebuit să aducă amintire și de o seamă de obiceiuri rele, care deși au fost și vor mai fi încă și de acum astfel de oameni pe acasă, pe front însă ei sunt cu totul altfel. Mai înainte nici nu putea crede, o față bisericească, că ar putea fi capabili de atâta umilință înaintea lui Dumnezeu, însă ”plinitu-s-a cuvântul Sfintei Scripturi *năcazul îl face pe om umilit*, îndată după sosirea pe front - ca preot la divizie - după primul serviciu divin a fost din toate părțile asediat de bravii soldați ardeleni cu rugămintea: „**Ne-am spovedi părinte! Că nici nu ne-am cuminecat nu mai știu de când**”. Dar și în privința asta Maramurășenii - pe lângă toată sărăcia lor atât materială cât și sufletească - stau mai bine ca cei de care făcui amintire mai sus. E un adevărat deliciu sufletesc pentru duhovnic - și o mare mulțămire am simțit și eu - ascultând mărturia lor cea din toată inima și deci vrednicia de iertare. Sunt sigur că păstorul cel veșnic a primit jertfa lor, „duhul umilit, inimă înfrântă și smerită”, care „Dumnezeu nu o va urgisi”! Cu adevărat mărturisirea lor culminează în Doamne „ne-am făcut”, căci „nu este întru mine loc cuviincios”. La liturghiile când se împărtășesc ei, am înțeles atât de bine iar vorba psalmistului: „Veselise-va sufletul meu întru Domnul”. Urmarea acestora e apoi că, soldații noștri **împăcați fiind cu Dumnezeu și cu lumea, își împlinesc cu scumpătate mai întâi datoria față de patrie, iar timpul liber îl petrec în rugăciuni și contemplații religioase, exprimând aceasta atât de frumos și caracteristic cu deosebire în scrierile ce le trimit acasă sau pe la cunoscuți. Ei sunt convinși că năcazurile războiului sunt trimise de la Dumnezeu pentru mulțimea fărădelegilor noastre. Sângerează deci sărmanii - fără să cârtească - cu nădejdea într-un viitor mai fericit pentru urmași...**”³¹⁴

De aici se explică liniștea lor sufletească de multe ori când aduceau aminte cu dor de familia rămasă acasă, fiindcă ei erau deja împăcați cu gândul de a nu mai trăi pentru sine.

Într-o zi după o luptă strașnică, o ordonanță l-a solicitat la locul de ambulanță vecin – din imediata apropiere aspatelui frontului ca să împărtășească pe un creștin ortodox. După zece minute preotul Felea a ajuns lângă targa de suferință a lui Ioan Mariș. ”Îi prind mâna și-l agrăiesc. Viteazul care avea o împuşcătură mortală în abdomen - deschise liniștit ochii și răspunde cuminte la întrebările mele. Rosti corect rugăciunile împărtășaniei. Sfârșind ritualul, după ce-i dădui patrafirul să-l sărute și în curând apoi să-l îmbărbătez, cu glasu-i

³¹³ *Ibidem*

³¹⁴ *Ibidem*

stâns, însă hotărât, îmi răspunse: „*Cum va vrea D-zeu cinstită Părinte! Mie mi tot una. Acum sun pregătit la orice.* Apoi cu ochi spre cer: *Cel de sus va purta grijă și de familia mea!... Mi-a fost greu să mă despărțesc de el... Mare, fu însă mirarea medicilor - care așteptau afară - când le spusei de limpezimea cu care vorbise cu mine muribundul lor. Atunci îmi venise în minte cuvintele: *La Dumnezeu nici un lucru nu este cu neputință!*”³¹⁵*

Deoarece aceste învățături le-a expediat la fii, părinții și frații iubiți ai celor de acasă, pentru ale alina și lor durerea din inima de soarta celor de pe front, de aceea de pe front preotul militar făcea un apel la frații în Hristos de acasă să insiste în toate ocaziile binevenite asupra acestor dispoziții religioase specifice frontului, pentru ca doar așa vor înțelege mai bine și cei rămași acasă ”fondul cuvintelor lui Iisus: „Duh este D-zeu și cel ce I-se închină Lui să I-se închine cu duhul și cu adevărul”, aducându-le aminte și de conținutul profund al rugăciunii. „Acela ce în toată vremea și în tot ceasul în cer și pe pământ ești închinat și mărit Hristoase D-zeule...” Deci nu numai acum când ape au ajuns la sufletul nostru - când suntem în aceasta mare primejdie - I-se cuvine lui D-zeu „toată mărirea cinstea și închinăciunea”, ci „totdeauna acum și pururea și în vecii vecii vecilor”. La tot cazul numai astfel își va ajunge „biserica văzută” scopul pentru care a întemeiat-o pe dânsa Mântuitorul lumii pe pământ!”³¹⁶

Și pe front și acasă războiul era extrem de dur. Iată câteva relatări, mărturii și declarații ale martorilor la evenimente. Din pricina cenzurii informațiile de pe front ajungeau greu în satele românești, iar uneori apăreau știri mai degrabă pentru propagandă decât despre soarta celor căzuți la datorie. Astfel dr. Creangă, membru al Comisiei de prizonieri a declarat că cei 20.000 prizonieri germani și austro-ungari, existenți la acea vreme în lagărele de pe teritoriul României, cu toate că sunt bine tratați, totuși germanii erau cu moralul zdruncinat, în primul rând pentru că erau ”mutați de pe un front pe altul. Ei sunt ori foarte în vârstă, ori foarte tineri, suferințele sunt vizibile pe fețele lor. Cred că prizonierii de război în nici o țară nu se află mai bine tratați, din punct de vedere al administrației decât la noi. Un neamț, vâzând rația de pâine de 1 kg., distribuită pentru o zi, a întreat dacă-i pentru o săptămână?”³¹⁷.

Cum s-au purtat alții cu prizonierii noștri? Aflăm din documente, din care reproducem informații, ori le redăm în copie, pentru a fi cunoscute. Legile, deși erau făcute pentru ocrotirea și asigurarea drepturilor și în cazul prizonierilor, litera regulamentelor era una, iar punerea lor în practica alta, generându-se astfel abuzuri rămase pentru vecie nepedepsite. "Am luat un porc de la acest valah, contra 3 palme. Semnat: Comandamentul păduchilor", declara cu emfază un ocupant ungar. În comuna Soveja, de pildă, ocupanții unguri au decimat turmele de animale. Din 4900 vite mari (bovine, cabaline), 1000 de porci și 500 de oi câte existau la ocuparea localității, au mai rămas 283 vaci cu

³¹⁵ *Ibidem*

³¹⁶ *Ibidem*

³¹⁷ *Epoca*, an XXIII, nr. 287, p. 1

viței, 2 boi, 21 de cai, 2 scoafe cu 6 porci și 38 de oi, adică doar 5% din efectivul inițial. Din cele 850 de căruțe de fier și 250 căruțe din lemn n-a mai rămas nici una. Am văzut o biata femeie, care cu cei 8 copii ai săi, s-a pus în genunchi înaintea ungurului, ca să nu o lase să moară de foame. Ungurul a lovit-o cu piciorul!. I-am văzut în Buzău oprind o femeie cu căruța, deshămându-i calul și prinzându-l la căruța lor, femeia a rămas bocindu-se cu căruța în drum. Femeile românce erau folosite la spălatul lenjeriei armatei dușmane în cazurile fericite. În satele aflate în vecinătatea tranșeelor germane, precum Crucea de Jos, Satul Nou și Dumbrava, localnicele erau nevoite să aducă mâncare inamicului și să muncească în tranșee în linia de foc, ca scuturi umane, aplicându-li-se deviza: "**dacă nu mor de chinuri și necinstite, atunci să moară de gloanțele noastre**"³¹⁸.

7.2 Lagărele din Alsacia și Lorena

Soldații români, prizonieri pe pământul francez ocupat, erau ușor de identificat căci purtau o uniformă gri albăstruie cu lizieră roșie sau verde la guler, însă cel mai adesea umblau în zdrențe. Unii dintre ei desculți, sau cu picioarele învelite în cărpe. Veșmintele erau deșirate și prizonierii erau adesea nevoiți să recupereze îmbrăcămintea celor morți. Românii erau foarte slăbiți, după cum rezultă din documente și mărturii, iar gardienii germani, care estimau că nu mai sunt capabili nici să evadeze din cauza slăbiciunii fizice, îi supravegheau de bine de rău.

Copii din satele franceze profitau de înmormântarea prizonierilor pentru a se apropia de ei, iar aceștia își duceau mâinile la spate pentru a primi bucăți de pâine, sau câte un cartof fiert. Câteodată copii erau alungați și/ori bătuți de gardieni pentru că ofereau de mâncare prizonierilor români.

Începând cu luna martie a anului 1917, cadavrele prizonierilor români nu mai erau coborâte exclusiv duminica, ci în fiecare zi și uneori de mai multe ori pe zi, de 5 ori pe 11 martie 1917, de 5 ori pe 24 martie. Conform listei stabilite de subprefectul (kaiserliche Kreisdirektor) din Rouffach-Guebwiller, pe 14 decembrie 1917, 142 de soldați români au murit și au fost îngropați la Soultzmatt. Între 4 februarie și 8 mai 1917, au murit lunar: 17 în februarie, 73 în martie, 48 în aprilie și 4 în mai. Conform avizului (Mitteilung) adresat Ortskommandaturii de la Soultzmatt pentru fiecare dintre certificatele de deces ale prizonierilor români înhumați la *Val de Platre, Feldwebnel* - Leutnant Baller (locotenentul medic) declara că soldații români au decedat pur și simplu în urma unui stop cardiac! În realitate, prizonierii de război români mureau de foame, de frig, și din cauza proastelor tratamente.

Este interesantă istorioara soldatul Solomon Coconașu, în vârstă atunci de 35 de ani, care reușise să iasă din barăcile din tabăra de la Val de Platre. A coborât spre primele case din sat și a bătut la geamul casei locuite de părinții lui Ernest Nicollet (născut la Soultzmatt în 1897, copil care se juca printre morții români, coborâți din lagăr spre cimitir), pe strada Preoților, în capătul vâlcei

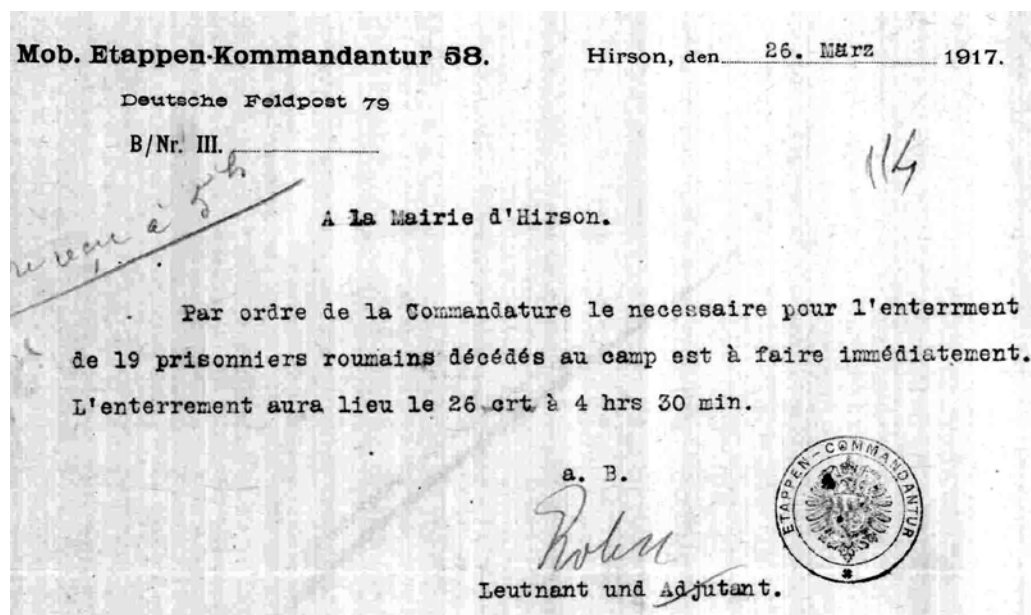
³¹⁸ <https://www.historia.ro/.../suferintele-populatiei-si-ale-prizonierilor-...>

străbătute zilnic de convoaiele mortuare. Purtându-și camarazii decedați la cimitirul de la Grienling, el a reperat cu siguranță itinerariul ce l-a condus spre sat și, mânat de foame, a riscat să coboare și să ceară de mâncare pentru a nu muri de foame. După ce a verificat că nu mai e nimeni pe stradă, familia Nicollet l-a primit în casă. Soldatul român cunoștea câteva cuvinte în limba franceză și a angajat o conversație foarte limitată cu Nicollet senior. Fiul său, Ernest, care, 70 de ani mai târziu, știa încă cele câteva cuvinte în limba română pe care le-a învățat de la Coconașu, își amintește că mama sa a încălzit în seara aceea un rest de cină pentru a-i da să mănânce soldatului român. După ce a mâncat și s-a odihnit lângă foc, Coconașu s-a întors în tabără cu un rucsac plin cu alimente. Din acel moment, el a continuat să iasă din tabără de câte două-trei ori pe săptămână pentru a mânca la familia Nicollet, ceea ce îi va permite să supraviețuiască și să se întoarcă în patrie. A profitat cu siguranță de neglijența gardienilor germani, care se amuzau seara la han. Ceea ce îi uimește pe membrii familiei Nicollet este faptul că Coconașu le săruta mâinile în semn de mulțumire de fiecare dată când vine la ei. O singură dată, este însoțit de un camarad, care de altfel va muri câteva zile mai târziu. Coconașu, care are șansa și curajul să iasă din lagăr fără să trezească suspiciunea gardienilor, va păstra discreția știind că familia Nicollet își riscă viața pentru gestul de umanitate pe care îl face.

Când prizonierii români au fost transferați, Coconașu a cerut adresa familiei Nicollet. Din precauție, aceasta preferă ca prizonierul să o lase pe a sa. La 6 iulie 1919, familia Nicollet trimitea pe adresa indicată în România o scrisoare. Abia în primăvara anului 1921 a primit un răspuns de la Coconașu, o scrisoare datată 18 aprilie 1921. Solomon Coconașu se întorsese în țară, sănătos, și își regăsise familia. "Îmi aduc aminte cu o mare emoție de orele călduroase pe care le-am petrecut la voi și vă mulțumesc pentru primirea pe care mi-ați făcut-o", scria plin de respect soldatul român. El va semnala autorităților române adresa binefăcătorilor săi. Familia Nicollet va primi, la 28 noiembrie 1924, o **scrisoare de mulțumire din partea Reginei Maria**

, înmănată de către doamna sa de onoare, Simone Lahovary, care a adăugat o fotografie cu dedicație din partea reginei. Familia Nicollet a păstrat cu religiozitate această scrisoare din care merită să cităm: "Doamna, Majestatea Sa regina, aflând întregul devotament cu care v-ați ocupat de nefericiții noștri prizonieri români în timpul războiului, mă însărcinează să vă spun cât de impresionată a fost de bunătatea voastră și vă adresează întreaga sa recunoștință. Majestatea sa va trimite alăturat portretul său în costum de încoronare și speră că îl veți păstra în amintirea României pe care nu o cunoașteți, dar pentru care ați făcut atât de mult".

Miercuri, 9 aprilie 1924, regele Ferdinand și regina Maria au fost oaspeții Alsaciei și au poposit să se reculegă la Val de Platre, primiți de generalul Berthelot, fostul șef al Misiunii militare franceze în România, între 1916-1918. După inaugurarea monumentului, regina Maria a depus, "la picioarele mării cruci din cimitir, o imensă coroană de trandafiri și, parcurgând aleile ce separă mormintele, a depus pe fiecare mormânt câte un buchet de garoafe roșii și albe, pe care i le întind tinere alsaciene (...)"³²⁰

³¹⁹ Cornelia Dragodanne, Art-Emis, miercuri 7 Februarie, 2018

³²⁰ <https://www.historia.ro/.../calvarul-prizonierilor-romani-in-primul-r...>

127

Etappen - Kommandantur 58. Hirson, den 8. März 1917.

A u s w e i s .
.....

Monsieur B o q u e t nebst 3 franz. Arbeiter haben den Auftrag 3 verstorbene Rumänen nach dem Friedhof Hirson zu transportieren. Sie können deshalb ungehindert die Strassen zum Friedhof und zurück passieren, auch in der Nacht vom 8. zum 9. März 1917.

 A.B.
Robert
Leutnant.

³²¹ AMR, *fond 5456*, dos. 31, f. 114

³²² *Ibidem*, f.127

139

SOUS-DIRECTION
DES CHANCELLERIES

Paris, le 3 mars 1919 191

No 1275 P9

~~XXXXXXXXXX~~

BORDEREAU D'ENVOI

Dossier

Année 191

à Monsieur le Ministre de Roumanie

N° C.P.G. 20700

à Paris.

AÉ 759 7-17, n° 536

CHANCELLERIES-PRISONNIERS Frère de répondre sous le présent timbre DESIGNATION DES PIÈCES	NOMBRE	SUITE A DONNER
Extrait d'une lettre du Maire d'Hirson relative aux actes de décès de militaires alliés décédés et inhumés sur le territoire de sa commune pendant l'occupation allemande.....	I -	
Copie d'une note en date du 3 mars adressée par le Département à l'Ambassade d'Espagne à Berlin sur le même sujet.....	I -	

17/III/1919

Se

Pour le Ministre et par autorisation :
LE MINISTRE PLÉNIPOTENTIAIRE, DIRECTEUR,
[Signature]

document³²³

³²³ Ibidem, f.139

L I S T E des soldats prisonniers..... ROUMAINS accésés.

	Dates	N°	Noms	Prénoms	Régiment	Lieu de naissance
1	23 Février	Barbureau 40806		Anton	67 Infanterie	Bacau
2	"	d° 40806	Mastea	Dumitru	67 "	"
3	"	d° 40907	Constantin	Dumitru	5 "	Vasca
4	"	41021	Jughina	Stefan	64 "	Ceausi
5	"	41089	Balaceanu	Niculae	I Jäger	Mehedite
6	26 Février	41256	Stanku	Jon	10 "	"
7	28 "	d° 40734	Garabete	Aughel	75 Infanterie	Prahova
8	2 Mars	40613	Capet	Gheorghe	57 "	Mehedinti
9	"	40364	Garnita Stefan	Stephan	71 "	Dolj
10	"	40604	Radu	Chiriac	43 "	Olt
11	"	40940	Dum	Nicolas	78 "	Braila
12	"	41230	Stogea	Cabin	73 "	Fulves
13	"	40610	Draghia	Jon	43 "	Olt
14	"	40628	Rusu	Anton	50 "	Putna
15	"	40670	Léanea	Jon	54 "	Romanati
16	"	40749	Muncia	Florea	59 "	"
17	"	40652	Rosu	Calin	3 Jäger	R. Savat
18	"	41149	Padourarou	Toader	69 Infanterie	Dorchei
19	10 "	41334	Caju	Gheorghe	10 Jäger	Ferusi
20	"	41458	Veghea	Constantin	I Jäger	Mehedinti
21	11 "	41100	Patrascu Mihai	Mihai	67 Infanterie	Bacau
22	12 "	41190	Hozmann	Stephan	I Festg.	Vbasca
23	13 "	40662	Costea	Jon	59 Infanterie	Romanati
24	14 "	40927	Iagusteane	Gheorghe	10 Jäger	Ferusi
25	15 "	40669	Militeru	Jon	42 Infanterie	Valcea
26	16 "	40.710	Buzveanu	Florea		
27	17 "	41.306	Nicori	Georghe		
28	17 "	40.564	Murat	Enache		
29	18 "	40.576	Borocau	Petre		

30	19	Mars	41.082	Tirtulescu	Marin
31	20	"	40.604	Platea	Costachea
32	20	5	40.739	Nistor	Strase
33	20	"	40.512	Spataru	Jon
34	21	"	40.922	Spiridon	Darabanu
35	"	"	40.772	Cismaru	Fanase
36	"	"	40.694	Balaceanu	Marin
37	"	"	41.090	Pipoi	Jon
38	"	"	41.412	Plavigeanu	Gheorghe
39	"	"	40.530	Baranescu	Crisante
40	"	"	41.378	Poncescu	Jon
41	"	"	41.312	Netea	Jon
42	22	"	41.022	Ahne	Toader
43	"	"	40.646	Epura	Oprea
44	"	"	40.745	Alunteanu	Jon
45	"	"	40.584	Aurescu	Ilie
46	"	"	41.427	Baloi	Gheorghe
47	"	"	41.393	Danilof	Alexi
48	25	(26)	40.937	Rabedea	Jon
49	"	"	40.581	Pomana	Jon
50	"	"	40.577	Gastalu	Tudor
51	"	"	40.556	Raiwisau	Constantin
52	"	"	40.350	Voicu	Jon
53	24	"	40.812	BIOU	Alarin
54	"	"	40.560	Milea	Gheorghe
55	"	"	40.691	Tordache	"
56	"	"	40.517	Vladu	Dimitou
57	"	"	41.260	Cornerou	"
58	25	"	40.514	Grigore	Vasile
59	"	"	40.509	NICOLUI	Dimitou
60	"	"	40.941	Aliarte	Constantin
AT	"	"	145	M	

Lista cu câțiva soldați români decedați în februarie – Martie 1917, între ei și soldați din Divizia 11 Infanterie, căzuți prizonieri șla Jiu

Hirson (Canton de Hirsau).

Amus în Hirson am căutat a mă pune în vederea
tipu legăturii cu primarele orașului care pe multe
luna omnia mi-a dat informațiunile necesare și un
agent care mă condus la, înșir. Am găsit morminte
în foarte bună stare, fiecare mormânt are cerceș pe
pe care e câte o porcuță pe care sunt inscripțiunile.
"Aux défenseurs de notre patrie" — Sunt îngropate până
la 50 intru mormânt. În total au fost 19 morminte care
astăzi sunt îngropate în 4 mari morminte. A se vedea
planul N: 1. ^{în planul} N: 15, de modul cum au fost
îngropate la început.

Știu că mormintele sunt formate, după cum se vede
în pl. N: 14 e că muriau zilnic până 25-30. fapt ce
mi-a intrigat foarte mult și pentru care am căutat a
afla motivul acestei grozave mortalități. Rezultatul
e mi-a fost următorul: Cauza ea pu fost boala,
îngrozitor, de sefel, de cămp ce era un belgar, și de
sulf. alterării lui, lipsa de hrană, îmbrăcăminte, nici
o îngrijire salvatoră. Cel ce îndrăznea să spună
interpretului, că sunt bolnavi, și nu pot să se erau
luoati mai întâi de acesta la baterie și apoi de salvate
lasate în fire liberă, cădeau pe drum. Se dădure chiar
ordine salvatelelor pentru a avea în urma fiecarei
detapament când era la lucru, câte o păruță care îi
aduna pe ei ce cădeau morți.

Declarația N: 1. a dlui Gajtondegras, care a avut buna-
voință a mă conduce foarte tot și care deci a fost martor
la toate declarațiunile luate, se poate vedea manevrările
ce au suferit românii în acest oraș.

Declarația 2. a preștelui orașului, care în timpul războiului
a fost un bun spion pentru francezi, și declarațiunii
îngrozitoare.

Declarația N: 3. a unui lucrător ce lipse în

inferiorul uzinei, unde au fost cantonate Români
și care locuia viz-a-viz de uzină -

Declarația № 4. cu mai multe semnături, de locuitorii
străzii unde se găsea cantonamentul.

Declarația № 5. O declarație a unui proprietar, ce
declară deasemenea lucruri îngruzitose.

Declarația № 6. Declarația unui civil ce a făcut
5 zile închisoare pentru motivele și a dat o țigară
la un român -

№ 7. O adresă a unui fost interpret român.

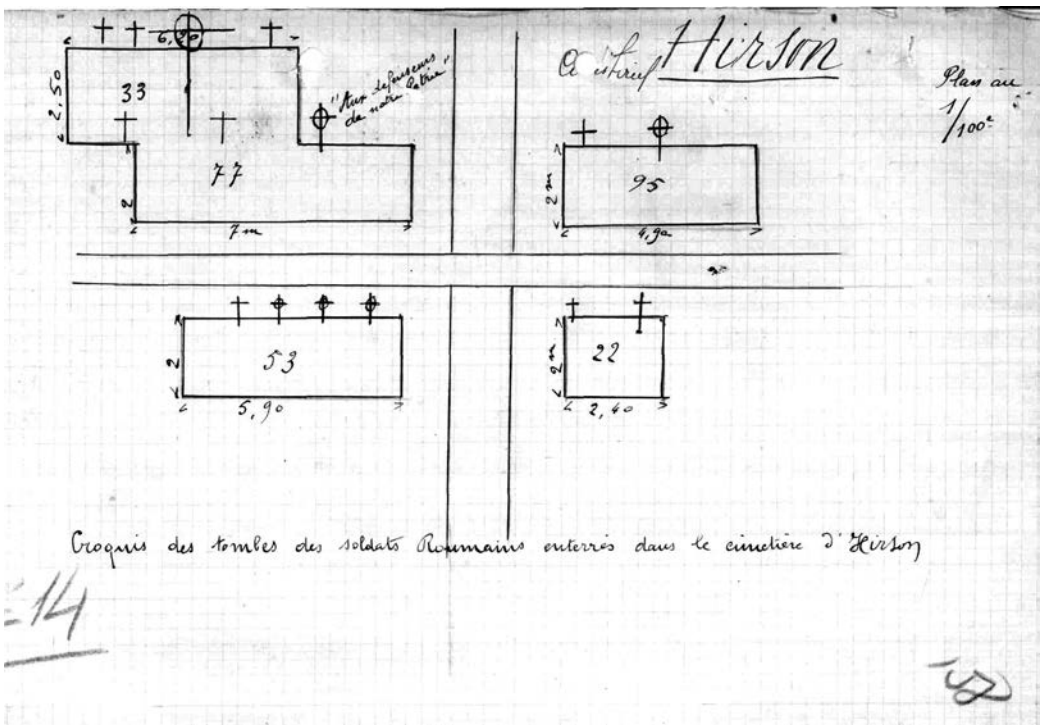
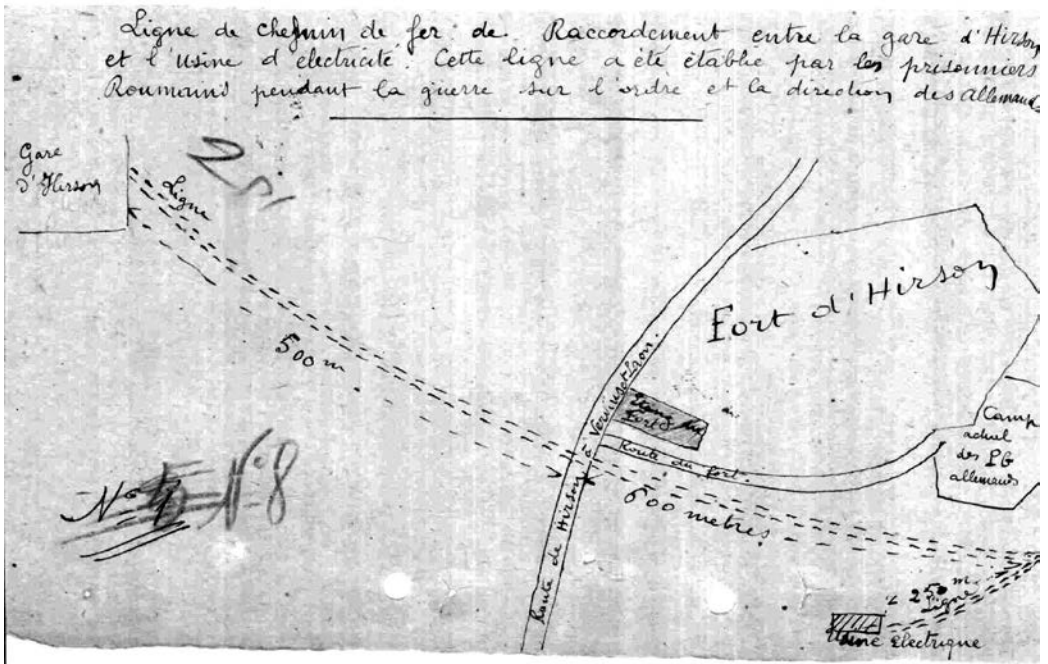
№ 8. Un proceș de drumul de fer lucrat de
Români. pe se garante S-E. de oraș.

9, 10, 11, 12. fotografii, de fostii prizonieri, pe
fotografia № 9 și 10 - însemnat un sergent maior
German, ce a maltratat pe Români X.

№ 13. O declarație a unui civil, care a servit
de conductor la un par funebru, care declară că sdată
priete morții, ce transporta la cimitir, se găsesc
și unul care nu era mort, și numai în agonie,
care revinându - și în fere și văzându se încheie celălalt
morți de spaimă, și a dat în urma ultimul
sfârșit -

№ 14, 15. Planul mormintelor - Hirsau -

Am căutat să aflaj numele (adreseli) fostilor
comandanți ruși și bulgari. E imposibil să
am putei aflaj numele comandanților de pace
Avocat Kaeschlinck, ce locuiește Bochum (Germania).
Ordinile acestuia erau executate de Lt Feurich.
Sunt în curs de afla și alte adrese a fostilor din
comand. de păunp de la câteva dăruce. Foste îngruzitose
în timpul ocupației la acești comandanți și care
actualmente sunt în Paris -

³²⁴ Ibidem, f.156, plan de situatie

³²⁵ Ibidem, f.158, plan cimitir scara 1:100

	6	16	6	14	13	20	159
50	44	14	12	72	14	25	
		mil	72	10	6	2	

Un plan făcut de gruparul
 circișirului fost în
 și care în grupă
 prefabrica
 nr. 15

document³²⁶

³²⁶ Ibidem, f. 159, Plan gropar nr. 15

Sergent Brăilău Gheorghe
câte
L. Maior Giurcăneanu -

Peccat în ziua de 27 Octombrie e. pentru
ca-mi îndeplini misiunea ordonată a Domniei
Voastre, din ordinele date și din cele prezizute
în ord. de serviciu, am căutat ca chiar de
la plecarea din Paris să mă informez
de direcțiunile pe unde au fost prizonierii
Români în teritoriul ocupat, informații
după care am reușit a găsi ceva, Din
conversațiunile avute cu autoritățile franceze
și civile din orașele și satele controlate rezultă
că prizonierii români au suferit un regim
excepțional de mizerabil, cărora se datorește
chiar mortalitățile -

În special în orașul Hirsau, unde câmpul
de prizonieri a fost comandat de un ofițer
bulgar, Români au suferit cele mai
cumplute mizerii, cum puteți vedea din
declarațiunile luate de pe la diferite
locuitori, care au avut ocazia să asiste
la tristețea scene, ale autorităților bulgare
și Germane ce conduceau câmpul -

Deși foarte greu am aflat câteva nume
ale câtorva ofițeri, dar cel mai în măsură
să știe tot ce s'a petrecut cu Români și
numele complete ale ofițerilor bulgari
este fostul primar al orașului, din timpul
ocupatiei, cu care se spune că a fost
bun amic pe aceștia - și care nu a
vrut să-mi dea nici o declarație asupra
acelor ofițeri, și care tocmai spune că
Românii au fost bine tratați, contrar
tuturor declarațiilor locuitorilor.

Deși acest fost primar care se numește
Boquet, printr'o intervenție la autor
ritățile franceze, putete să face să
spună totul -

Din cele controlate mai puțin că
Românii morți, au fost înmormântate
fără nici un act încheiat, decât nu-
merele pe le puneau pe haine, s'au numele
găsite de gropari prin hainele morților
și comunicate primăriei. Pentru acest
fapt nu se poate face nici un act
de deces.

În afară de câteva nume ale fostilor
ofițeri. Numele bulgareului îl vaicu
afla de aci din Paris de la o doamnă care
a fost meșteșga bulgareului -

document³²⁷

³²⁷ Ibidem, f.16, 160v.

Numele ofiterilor germani -
fostu sefi la comandatura Hirson și
Cămpului de Români - 162

Commandant Kœchling. Command. al Bataliei Hirson.
proprie) avcat. Bochum, Germania.

Locotenent. Rusel fost la comandatura -

Robert.

Fleurisch.

Serg. Major. Loch

} fosti la câmpul
și prizonieri Români

Mme. Moreut. bulevardul Schuchovsk ^{Paris} N. 60. fost mizeria
a ofiterului bulgar și de la care se va putea afla adresa
acestuia -

document³²⁸

Un tablou de recapitulatie - 163
Declarații a mai multor civili -
Fotografii de mobil în care se găsesc
areți prizonieri.
O putie cu note pe care sunt
o numeau faimă și din care făceau pușca
pentru prizonierii Români în special -

document³²⁹

³²⁸ Ibidem, f. 162

³²⁹ Ibidem, f. 163. Din păcate până la data încheierii acestui studiu nu am descoperit fotografiile realizate de adj.șef Anghel și sergentul Brăiloiu Gheorghe

Launois.

Canton de -

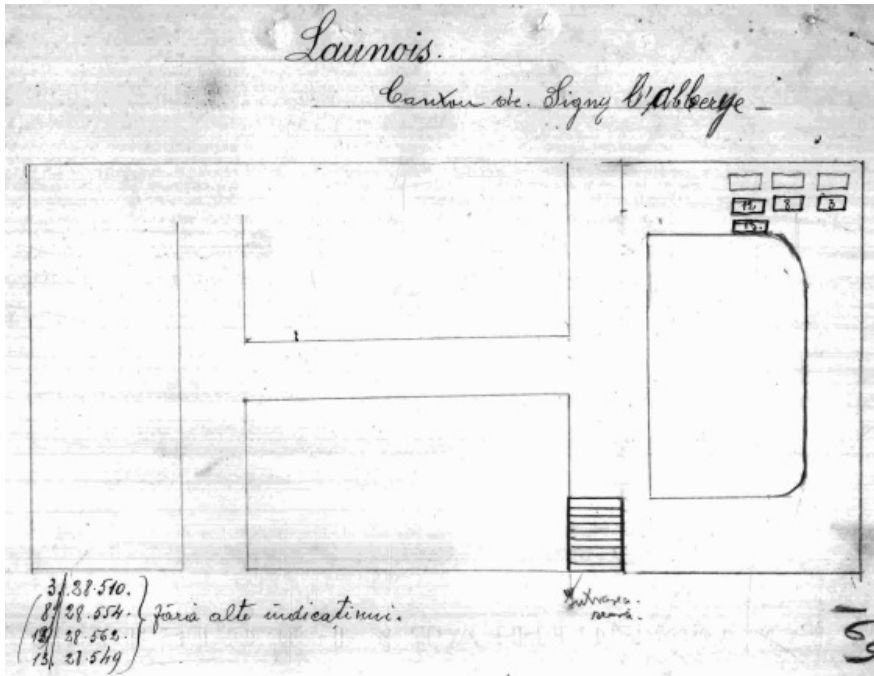
Ligny-l'Abbe 168

In aceasta comuna nu am gasit decat acesti patru Romani.

Sunt incropati fara alte instructiuni, decat simplele numere ce sunt puse pe cruce.

Nomintele sunt bine incrisite.

Serg Brailau

document³³⁰

³³⁰ Ibidem, f.168, 169

Charleville.

Din informațiile căpătate și cercetările făcute am am găsit decât un singur soldat, Kauts Neulac cu N:41,141' avut în gara Charleville 30 Aprilie 1917 - Transportându-mă la cimitir am am găsit de căt pe acesta.

Maruauul e în corpore cu alți alții morți francezi și alți aliați. E foarte bine îngrijit. o cruce albă e afură la cap, pe care e o coroană de trandafiri artificiali - E primul monument din traseul 3^{ea}.

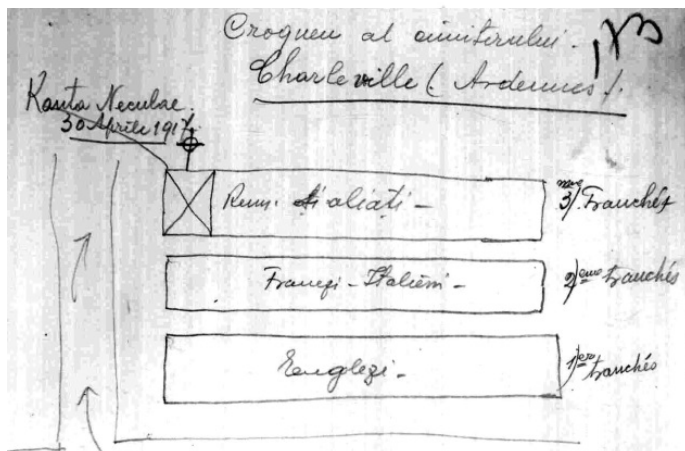
Veniind din nou la primărie, am putut a mi se face actul de deces -

și am scos și o copie de pe un registru de morți aliați. Din conversațiile avute cu persoane prin funcționarii primăriei, șare în timpul ocupării au rămas în oraș, succedat că și nu mai există alți morți, atât în oraș, cât și prin împrejurimi -

Anexez aici -

- 1) Actul de deces -
- 2) una copie dintr-un registru de morți aliați -
- 3) și un mic croquis al cimitirului -

Serg. Pyras Lăuș

document³³¹

³³¹ Ibidem., f.172, f.173

Copie.

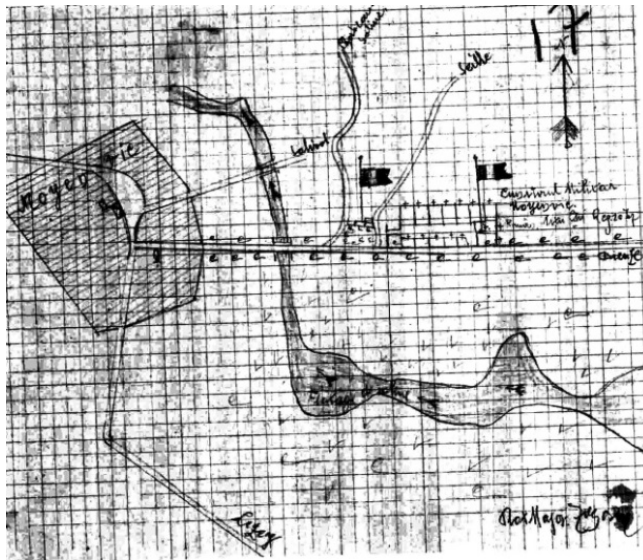
Le huit Avril 1917. JM

Kauts
Nicolas -
N° 174.

mil neuf cent dix-sept. Kauts Nicolas,
soldat Roumain, prisonnier de guerre,
numéro 41.174, (sans autres renseignements) est
décédé à la gare de Charleville, Dressé par
nous le trois Mars, 1917, à dix heures du matin
sur la déclaration de Lucien Ruvicourt 54 ans,
employé à la Mairie, et de Felix Terrou,
Frans, sellier, domiciliés à Charleville qui
lecture faite ont signé avec nous Léon Paillette,
Conseiller Municipal, remplissant en l'absence
de l'absence du Maire et des Adjoints les fonctions
d'officier de l'Etat Civil de la ville de
Charleville -

J. L. Ruvicourt - J. F. Terrou - J. Paillette -

document³³²

document³³³

³³² Ibidem, f.174

³³³ Ibidem, f.17

2e RÉGION
État-Major
1er BUREAU
SERVICE DE L'ÉTAT-CIVIL

Dom-le-Mesnil 10 km. sud de Mezières
(Ardennes)
COMPTE RENDU D'EXÉCUTION *77 Roumann*

N° au Cahier d'Enregistrement 58

L'an mil neuf cent *deux* le *seize* *clout*
à *Dom-le-Mesnil (Ardennes)*
en présence de *Jourdain Emile 91me R^e Infanterie*
et de *Millot Emile 91me R^e Infanterie*

Il a été procédé par mes soins à l'exhumation d'un cadavre dont la tombe portait les indications suivantes *Mort sur le champ (Génétière)*
Renseignements reçus du *Maire de Dom-le-Mesnil*
Dinoiu Vasile Soldat Roumain 25 Mars 1917.

L'examen du corps a permis de recueillir les indications complémentaires suivantes

Ce corps placé dans un cercueil a été inhumé par mes soins au cimetière communal *Dom-le-Mesnil* Tombe *33*
militaire de *Dom-le-Mesnil*

La tombe a été munie de l'inscription suivante :

Dinoiu Vasile Soldat Roumain 25-3-1917

En foi de quoi j'ai dressé le présent compte rendu et signé ci-dessous avec les témoins après lecture.

Fait en double à *Dom-le-Mesnil*
le *seize* *clout*

Signature de l'Officier de Secteur

Signature des deux témoins

Jourdain
Millot

DIVISION DES INHUMATIONS
EXPLOITÉ le 1er Sept 1919

document³³⁴

³³⁴ Ibidem, f.177. Dinoiu Vasile, înmormântat în Dom le Mesuil, pe 25 martie 1917, readus de francezi și îngropat în cimitirul comunei pe 16.07 1919. De asemenea francezii au adus de prin diferite locuri 3 prizonieri români, necunoscuți, despre unul sunt informații că ar fi murit în ianuarie 1917, îngropați în cimitirul comunei Canton de Flize, doc. f. 183-184, 188 (schița).

L'an mil neuf cent dix neuf. Le deux novembre
 Nous nous sommes transportés sur l'indication de M. Willot-
 Gustave d'Hirson au domicile de M. Gonth François clairon,
 au service de la ville pendant la guerre habitant rue
 de Verius n° 109 à Hirson (Aisne) qui nous a déclaré
 que dans l'année 1917, employé comme conducteur
 du corbillard de la ville, il avait vu plusieurs
 Roumains déposés comme morts dans une fosse
 remise au cimetière et destinés à être enterrés,
 quelques heures après, et qu'un de ces soldats
 Roumains s'était relevé puis était retombé
 pour ne plus se relever. Il nous a déclaré que
 la faute de ce fait incombe au policier François
 Marguet dit "l'ardennais" soldat allemand
 Ce Marguet s'occupait du transport des soldats
 Roumains qui décédaient, et il est arrivé une
 autre fois qu'il avait encore donné l'ordre d'en
 enlever un autre qui n'était pas encore mort
 ceci se passait à "La Parisienne"
 après lecture nous avons signé ainsi que
 M. Gonth.

Gaston Legros
 chef de la section
 Hirson.

Marguet

Gonth François

Mad. Laroque
 à Landeru (Ardennes)

document³³⁵

Pe alte tablouri sunt înșirate numele a 89 de prizonieri români înhumați în cimitirele militare din Conflans³³⁶ și Jarny, unde impresionează lista cu numărul decedaților din aceeași zi, 10 soldați murți, pe 26 februarie 1917. Câtă speranță legau cei care ajungeau să fie îngrijiți în spitalele militare de campanie. Dar, vai și acolo erau tot nemți, cum a fost cazul medicului Michelson, contra căruia au fost depuse mai multe reclamații privitoare la relele tratamente aplicate. Numele altor oameni responsabili de fără de legile din "câmpurile de prizonieri" le aflăm din amintirile localnicilor sau ale autorităților, ele fiind confirmate și de documentele pe care chiar ei le-au semnat. Iată-le în caligrafia celor care i-au identificat: Kochling, în calitatea sa de comandant al orașului

³³⁵ Ibidem, f.157

³³⁶ Ibidem, f.195

Hirson, Locotenent Rusel, și Robert, (documentul, datat 8 Martie 1917, privind permisiune de circulație a cetățenul francez Boquet, căruțaș care asigura transportul morților din lagărul de la Hirson) de la comenduire, Fleurisch și sergent major Loch. Patrioții români, care mersese pe urmele prizonierilor, sperau să afle informații despre ofițerul bulgar, comandant al lagărului, stabilit după război în Germania, de la doamna Mureut, care-i fusese menajeră.

162

Numele ofițerilor germani -
 fosti sefi la comandatura Hirson
 Câmpului de Români -

Comandant Kœchling. Comand. al brasului Hirson.
 propriu zis. Bochim, Germanis.

Locotenent. Rusel la comandatura -

Robert

Fleurisch

Serg. Major. Loch

Mme. Mureut. bulevardul Schuchuaar N. 60. Paris -
 ca ofițerului bulgar și de la care se va putea afla adresa
 acestuia -

} fosti la câmpul
 și prizonieri Români

Așa a fost cazul celor 23 se români "îngrijiți" în mod barbar în spitalele înființate de nemți pe teritoriul comunei Effry³³⁷. În cimitirul comunal, foarte bine îngrijit de autoritățile franceze, după constatarea din 1919 a delegatului român, mai erau îngropați 47 ruși într-o groapă comună și în alta 64. Românii fiind repartizați în cele 2 gropi, împreună cu rușii. Alți 19 prizonieri, identificați nominal, îngropați în cimitirul din Conflans.

³³⁷ Ibidem, f.252, f.162

Effrey.

Dir cele cauzate aci rezultă, că
Românii morți în această localitate, sunt
parveniți și în spitalul înființat de morți
aci. Șeful acestui spital a fost un doctor
meșter, care trata pe bolnavi, în mod
cel mai barbar -

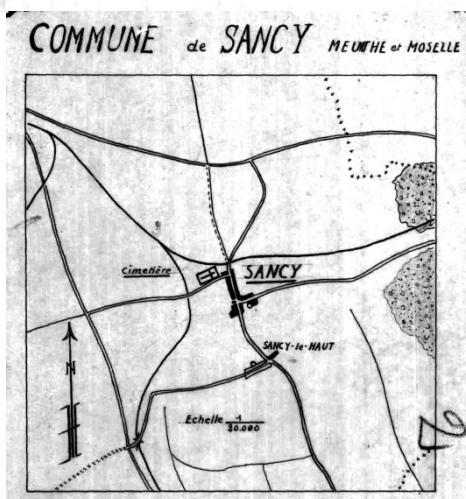
Numele l'au putut afla se numeste.

Michelsohn, contra cărui sunt deja reclamații
făcute la Ministerul de Război francez, de către
populație și de comitetul doctorilor Richard.

Decedate în această comună au găsit 33
Sunt îngropate în cimitirul comunei.

Mormintele sunt foarte bine îngrijite.

Alături aci tabelul nominativ, planul
cimitirului și actele de peceș - făcute
numai cu numele și au numerele găsite

document³³⁸

³³⁸ Ibidem, f.2 Schița cimitirului dată de autoritățile comunale de la Sancy este însoțită de un tabel care cuprinde 89 de nume, cf. tabelelor de la p.199-202.

DEPARTEMENT
DES ARDENNES
ARRONDISSEMENT
DE SEDAN

Ville de Sedan

Il.

Sedan.

Le Maire de la Ville de Sedan

le 13 Decembre 1638
INTRAIRE
DIN 47 Ace 919
Sa laorat cu N°

250

A Monsieur l'Attaché Militaire de Roumanie
Paris.

*Je espère que vous
avez pu avoir
le renseignement
sur les soldats
qui ont été
enlevés par
les Prussiens
et qui ont été
envoyés au
cimetière
de Sedan.*

En réponse à votre lettre du 9 Oct, j'ai
l'honneur de vous envoyer ci-joint la liste des
Soldats Roumains, inhumés au Cimetière Saint
Charles de Sedan, pendant le cours des hostilités.
Veuillez agréer, Monsieur, l'assurance de
mes sentiments distingués.

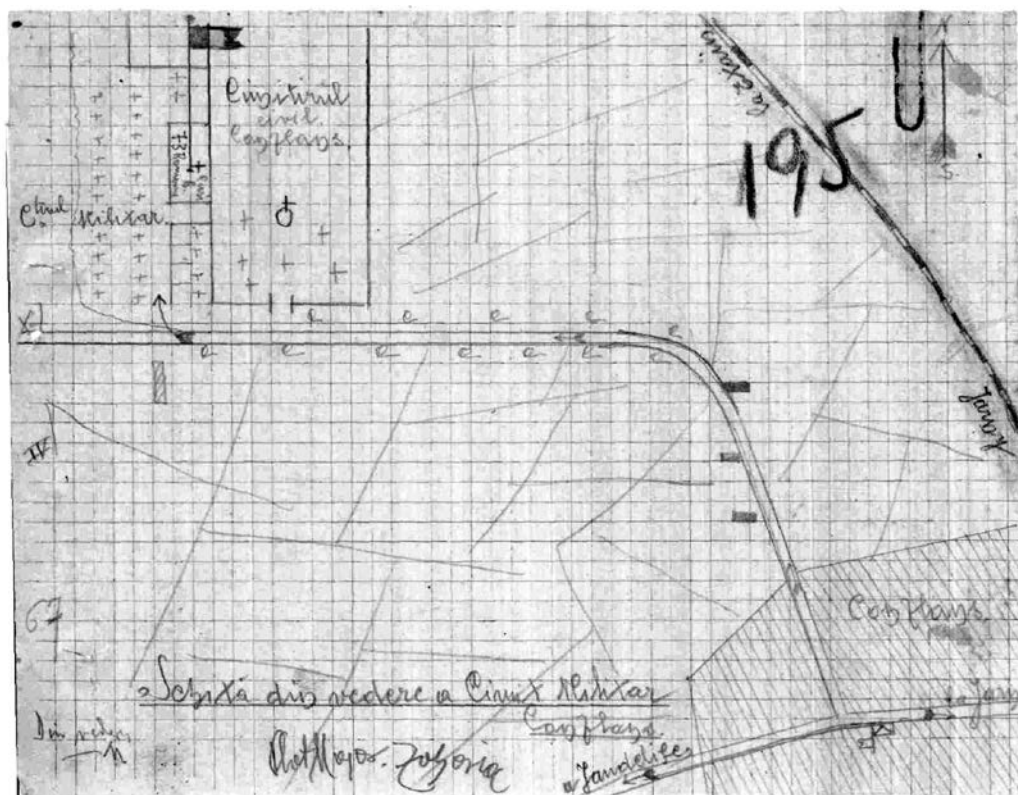

Le Maire
ADJOINT DELEGUE
[Signature]

87

document³³⁹

³³⁹ Ibidem, f.261

155
 Je déclare avoir, en mars 1917,
 été battu et emprisonné pendant
 10 jours par les autorités militaires
 allemandes, pour avoir donné une
 cigarette aux soldats Roumains
 prisonniers à Hirsou.
 Fait à Hirsou. le 31-10-19.
 Lambert. René.

Document³⁴⁰

³⁴⁰ Ibidem, f.155

Je vous salue Joly 15
Auguste Louis né à Fison
Certifie que les prisonniers
Roumains étaient
traités à Fison pendant
l'occupation allemande
d'une façon ignoble.
Par exemple de nombreux
Roumains mouraient
d'inanition par le
manque de nourriture
et les faisaient marcher
à côté de croix de fusils
A. Joly

Document³⁴¹

Statistica, din 1919, ne arată că pe teritoriul Franței (și Lorena), Belgiei și Germaniei nemții au internat și apoi îngropat: în Alsacia, în 21 de localități, 765 de români, în Lorena, în 14 cimitire 617 prizonieri români, pe teritoriul Germaniei de vest, în 11 localități 306 români și în Belgia, la Mons 8 militari³⁴², iar informațiile sunt departe de a fi complete. Identificarea acestora s-a făcut prin trivaliul serios depus de adjutantul șef Anghel Zaharia, care avea să se confrunte cu dificultăți privitoare la obținerea actelor de deces pentru cei înhumați de către nemți. Prin adresa nr. 2732, din 5 martie 1920, președintele Deollfus, trimitea, atașatului militar român de la Paris, actele solicitate, alături de "expresia distinselor sale sentimentelor", luând măsuri operative de și înlocuirea unor cruci care lipseau și îndreptare a neajunsurilor constatate în diferite locuri.³⁴³ Pentru a suplini lipsa formularelor necesare actelor de deces

³⁴¹ *Ibidem*, f.154

³⁴² *Ibidem*,, f.31

³⁴³ *Ibidem*, f.36-37

Anghel Zaharia a elaborat un formular *model* completat cu datele pentru soldatul Neagu Nicolae, din Regimentul 71 Infanterie, aparținător Diviziei 11³⁴⁴.

Modelul 9

Extrac.
N° 250.

Martie 22 1917.

Comanda de prizonieri Români Nr. 4.

Comunică cu: Bazonicul de Război Român
Neagu Nicolae din Regimentul 71 Sup
gradul soldat. vădit în april 1892.

Nașterea: Februarie 28 Zina, din Comuna Crivina
Judetul Mehedinți Țara României de
Profesiune Agricultor. vârstă 25 ani
Religie Ortodoxă a Suediei în Com.

Morboange Comuna Lorenza
în Câmp de puș. Morboange 22 Martie 1917.

ca. nu se știe Motivul de răz a suferit
nu se știe

Ofiterul stării Civile
S. Lobstein

Delegatul Român al. Secret.
M. Mariniciu
Not. Mayor. Zeboriz

³⁴⁴ *Ibidem*, f.9

SITUATIE NUMERICA

De Localitațile ce conțin Morminte de Soldați Români, precum și de numărul lor în fiecare din acestea, aflate în Lorena, N-E. Franței, Belgia și Valea Rinului, după cum se arată în Tabelele alaturate.

<u>FRANTA.</u>		:	<u>GERMANIA.</u>	
1) Hirson	279	1)	Düsseldorf	6
2) Maubeuge	41	2)	Solingen	2
3) Hautmont-Nord	27	3)	Bedburg-Hau	1
4) Maroilles-Nord	4	4)	Krakenhöhe	1
5) Chaumontaine	1	5)	Crefeld	7
6) Launais	4	6)	Worms	160
7) Charleville	1	7)	Dülmen	41
8) Don-le-Mesnil	1	8)	Mannheim	61
9) Conflans	89	9)	Germersheim	26
10) Jarny	10	<u>TOTAL</u>		<u>306.</u>
11) Bayonville	4	<u>LORENA.</u>		
12) Toul	1	1)	Sarburg	263
13) Luneville	2	2)	Thionville	10
14) Fraize	1	3)	Moyenvic	2
15) Gerandmer	1	4)	Lezey	104
16) Effry	23	5)	Gelicourt	86
17) Belval	19	6)	Dommlay	34
18) Briey	6	7)	Chambrey	1
19) Sedan	236	8)	Morhange	46
20) Mousseay	7	9)	Dieuze	7
21) Lubine	8	10)	Ley	9
<u>TOTAL</u>		11)	Juvelize	22
		12)	Basse-Jutz	11
		13)	Sarguemines	19
		14)	Saarlbe	2
		<u>Total</u>		<u>614.</u>
<u>BELGIA.</u>				
1) Mens	8			
<u>TOTAL</u>				
		<u>8</u>		

După o temeinică și migăloasă treabă făcută pe teren și la birou ajutorul Șef Anghel Zaharia întocmește și o cuprinzătoare dare de seamă cu privire la cimitirele identificate. Iată cuprinsul acesteia³⁴⁵.

<u>Dare de seamă</u>	
<u>Asupra Cimitirelor cu Români din Sectorul Strasbourg</u>	
Sectorul Seltstat Comuna Kille	In Cimitiul acestei Comuni sunt înmormântate 2 Soldați Români. Amândoi au cruce și mormintele le sunt bine întreținute. Fără extracte. De la primărie mi sa dat certificate de inhumațion.
Sectorul Strasbourg Comuna Kienheim	In Cimitiul acestei Comuni este înmormântat 1 singur Soldat. La primărie sa găsit doi, dintre care unul fiind Evreu, sa înmormântat în Cimitiul Evreiesc din Comuna Quatzenheim. pentru ambii am luat Copii după extracte de moarte.
" Blaisheim	In Cimitiul acestei Comuni sunt înmormântate 32 Soldați Români, pentru toți mi sa dat Copii după extracte, unul este necunoscut. Toți sunt înmormântate la un loc, lângă Cimitiul Civil, are grilaj de scândura, făcut de fier în prejur, O Cruce mare pentru toți, și cu flori pe mormant. Sunt foarte bine întreținute.
Niederhausbergen	La Primăria acestei Comuni, am găsit înserisi ca moarte 33 Români, dintre care 2 sunt înmormântate în Cimitiul Civil al acestei Comuni. Far restul de 31 sunt înmormântate în Cimitiul Militar Strasbourg, după spusel Primarului. pentru toți 33 am luat Copii după extracte.
Fischheim	La Primăria acestei Comuni, am găsit înserisi ca moarte 14 Români. pentru toți am luat extracte de moarte. după spusel Primarului, toți 14 sunt înmormântate în Cimitiul Militar Strasbourg.
Hurlingham	In Cimitiul acestei Comuni am găsit înmormântat 1 Soldat Roman, la Primărie la fel, Mormântul îi este

³⁴⁵ Ibidem, f. 51, 51v.

Sturtingheim

Nützling

foarte bine întreținut, de la Primărie am luat o copie după extractul de moarte.

În Cimitirul acestei Comuni, sînt înmormîntate 6 Soldați Români, de la Primărie am luat Certificate de înhumation, întru căt n'au avut extracte de moarte. În Cimitir sînt totuși 6 înmormîntați la un loc, ați o Crucă pe care scrie, aici se odihnește 6 Prizonieri Români morți pentru Patrie. Mormântul le este bineșar întreținut. Am rugat pe Primar săși dea puțin interes pentru acești 6 Români, și m'ia promis că m'î și va trece cu vederea.

Egersheim

La această Primărie se găsesc înscrise ca morți 11 Soldați Români, pentru care m'ia dat Copii după extracte, unul este înmormîntat în Cimitirul din Sat, la Biserica. Înviatatorul mea spus că în curînd va fi desgropat el și totuși din împrejur, întrucît în acel loc se va face Capela. Am rugat pe Căpitan să ducă m'ia este nevoie de locul în care se găsește Romanul, să îl lase tot acolo, căci peste cît va timp, va fi scos de noi Români, și dus într-un mare Cimitir. Aceasta am raportat la Oja Sili Dolfus. Restul de 10 după cum se vede din extracte, sînt înmormîntați la o Capela la Est de Sat, la 3 Km. sînt foarte rău întreținute. Totuși au niște crucușele de scîndură săracășivă. Pe ici a crescut buruieni și carba, cu care se hrănesc Mite, ce trece pe acolo, Mormintele aproape că au se mai pînă, din cauza calcăturilor de Vite. Am rugat pe Înviatător să trimiță 2-3 care să le pună puțin mormintele în ordine, dar și acesta după cît lam văzut este un hoș spurcat la inimă. Dea' noi trebuie să luăm măsuri spre a nu le pierde urma!

În nota raport nr. 798, către maiorul Giurăneanu, cu privire la amenajarea cimitirului din Lorena, plutonierul adjutant Anghel Zaharia se angaja dacă i se va lăsa inițiativa acestui serios subiect: "vă gîrnatez că îmi voi da toată osteneala potrivit energiei de care dispun, să duc lucrările la un bun rezultat și

mulțumitor pentru dumneavoastră”³⁴⁶ Dacă în Franța preocuparea pentru amenajarea cimitirelor a fost armonizată între autorități și legația militară română în celelalte teritorii unde au murit la datorie prizonierii români lucrurile au fost copleșite de nepăsarea ce era deacum dusmanul tuturor virtutilor - glasuieste o butada antica.

Nepăsarea față de cei care și-au dat viața pentru țară este nu doar rușinoasă, ci și dureroasă peste măsură. Timp de aproape 100 de ani, obrocul uitării și al nepăsării s-a așezat peste soarta a 7652 de militari români, care și-au dat sfârșitul în lagărele de prizonieri din Pomerania. Ar fi trebuit să rămână veșnic în memoria neamului din care se trag și pentru care plecasera la luptă. Nu s-a întâmplat așa. N-au avut parte de onoruri postume. Dar nici măcar de o lumânare aprinsă la căpătâiul mormântului?.

Despre lagărul prizonierilor români de la Tuchel, contraamiralul N. Gracoski³⁴⁷, în darea sa de seamă cu privire la îndeplinirea misiunii de organizare a serviciului de ajutor al prizonierilor români, menționa cifra de 17-18.000 prizonieri internați, în condiții absolut groaznice, din care 215 au fost din Divizia 11 Infanterie, căzuți în bătălia de la Jiu. Despre soarta celor 292 prizonieri români, din Divizia 11 Infanterie, morți în lagărul din Ungaria, de la Ostffyszonyfa, nu s-a interesat mai nimeni. Lista lor evident că o completăm cu cei morți în lagărele din Alsacia și Lorena. Remarcabilul istoric militar francez Jean Nouzille, în cercetarea întreprinsă privitor la soarta prizonierilor români deținuți pe ”câmpurile de prizonieri” de pe teritoriul Franței, ne-a lăsat o remarcabilă lucrare (*Calvarul prizonierilor de război români în Alsacia și Lorena 1917-1918*) ce răscolește drama celor ce n-au avut șansa să moară eroic pe câmpul de luptă ci să suporte batkocura dușmanului. Realitatea surprinsă de istoricul francez precum rezultă și din declarațiile martorilor supraviețuitori ne permit să reconstituim tabloul sinistru al captivității în care secerătorii de vieți erau: foametea, frigul, maltratarile, munca epuizantă, lipsa îngrijirii și a medicamentelor, presiunea psihologică generată de tăierea oricărei legături cu cei dragi, moartea și barbaria comandanților de lagăre. Ne bizuim această succintă privire asupra prizonierilor răsfoind și memoriile supraviețuitorilor norocoși ce s-au repatriat.

Nu un român și-a amintit de ei, ci eminentul cercetător polonez prof. dr. Zbigniew Karpus, directorul Institutului de relații internaționale din cadrul Universității Nicolaus Copernic din Torun. Prezent, la Suceava, la seminarul organizat de Uniunea Polonezilor din România sub genericul "Mai aproape unii de alții", profesorul Karpus a dat deoparte colbul așternut peste această pagină uitată de istorie a noastră.

7.3 Prizonieri în infern titra, pe bună dreptate, cercetătorul Zbigniew Karpus atitudinea cu totul incalificabilă a autorităților române față de cei care primise **ordinul fără de întoarcere al PATRIEI!**, nefericiții prizonieri căzuți

³⁴⁶ *Ibidem*, f. 55.

³⁴⁷ *Ibidem*, vol. 2, p.10, 17

pe toate văile și trecătorile Carpaților, pe valea Jiului în crâncena și disproporționata confruntare cu forțele germane și austro-ungare, din toamna anului 1916. De lagarele de concentrare în care au fost deportați prizonierii români și cei din statele Antantei, de către armatele germane, intrate după 1920 în componenta statului polonez, până atunci sub stăpânire prusacă, s-a ocupat cercetarea bravului profesor. Lagarul de prizonieri nr. 7 de la Tuchola (1914-1921), din rezultatele investigațiilor rezultă că, imediat după intrarea României în război, de partea Antantei, din cei aproape 43.000 de militari români luați prizonieri de armata germană, în jur de 20.000-25.000 au fost transportați în zona Pomerania-Gdansk. Nemții au amenajat patru lagăre de concentrare: la Gdansk, Brodnica, Tuchola și Czerk. În cel din Gdansk, amplasat într-un cartier situat în apropierea canalului portuar, prizonierii locuiau în vapoare ancorate la mal și în barăci (foto).

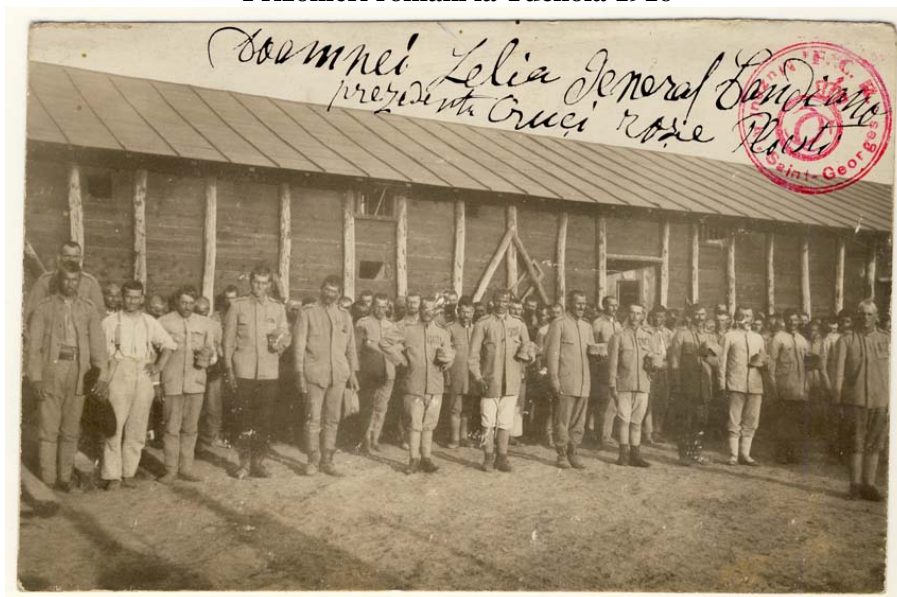
Lagarul de la Tuchola (Tuchel), cu o suprafață de 37,5 hectare, amplasat la 3 kilometri est de orașul cu același nume a fost afectat pentru, probabil, circa 20.000 de persoane. Există mărturii că soldații români ajunși acolo au fost tratați de nemți în mod bestial, fiind considerați "trădători". De altfel de acest tratament s-au "bucurat" și în lagărele din vestul Germaniei. La tratamentul inuman s-au mai adăugat și condițiile de toamnă și iarnă grea, inclusiv faptul că militarii nu aveau posibilitatea de a primi pachete cu hrană din partea familiilor și nici tratamentul convenit de cele 44 state semnatare în 1902, a convenției de la Copenhaga nu se aplicau și nici Crucea Roșie nu re a avea acces. La toate s-a adăugat și slaba preocupare a autorităților române față de proprii prizonieri.

Declarațiile obținute de anchetatorii evenimentelor sunt cutremurătoare. Martorii au vorbit despre numeroasele cazuri de bătaie și maltratare a prizonierilor de către conducerea lagărelor, cât și despre hrana extrem de proastă

și insuficientă. Rația zilnică era formată dintr-o jumătate de pâine, la prânz, și seara dintr-o ciorba cu ceva firimituri de carne trasa prin mașina de tocat. Când în fiertura de ciorbă ajungeau și bucăți de sfeclă furajeră era regal. Primul militar român care a închis ochii în aceste condiții inumane, în lagărul din Tuchola, la 31 octombrie 1916, a fost Gheorghe Antei, în varsta de 36 de ani. În noiembrie și decembrie 1916 au murit în lagărul respectiv încă 45 de prizonieri. Exista documente, ce pot fi studiate în arhivele amintite mai sus, care evocă faptul că, în 1917, în lagărul respectiv au murit 2471 de români. Redam, în extras lista nominală a 215 prizonierii români care au făcut parte din Divizia 11 Infanterie, și care și-au găsit sfârșitul în 1917. În general, în întreaga zona a Pomeraniei au murit 7651 de soldați și un ofițer român³⁴⁸.

Prizonieri români la Tuchola 1916

³⁴⁸ www.9am.ro/stiri-revista-presei/2007-10-13/patria-nerecunoscatoare.html

Prizonieri români la Ploiești - 1916

**7.4 PRIZONIERI ROMĂNI, DIN DIVIZIA 11 INFANTERIE (1916)
MORTI ÎN LAGĂRUL DE LA TUCHEL (TUCHOLA)– 1917**

Nr. crt.	Nr.ord	Numele și prenumele	grad	unitatea	vârsta
1.	41	Alexe Bazavenescu	serg.	R. 71 I.	41 de ani
2.	57	Andrei Simileanu	sold.	R. 41 I.	44 de ani
3.	93	Avram Coina	sold.	R. 41 I.	41 de ani
4.	142	Bobina George	sold.	R. 18 I.	31 de ani
5.	197	Catrina Dumitru	sold.	R. 18 I.	40 de ani
6.	218	Cintege Ion	sold.	R. 71 I.	37 de ani
7.	223	Ciofar Zamfir	sold.	R. 71 I.	33 de ani
8.	236	Coluși Antoniu	sold.	R. 18 I.	36 de ani
9.	246	Concilea Alexandru	sold.	R. 58 I.	32 de ani
10.	259	Constantin Bivolaru	sold.	R. 58 I.	42 de ani
11.	263	Constantin Bosoncea	sold.	R. 58 I.	
12.	268	Constantin Bumada	sold.	R. 18 I.	29 de ani
13.	274	Constantin Cazaru	sold.	R. 18 I.	26 de ani
14.	276	Constantin Chiriac	subof.	R. 18 I.	22 de ani
15.	278	Constantin Ciobanu	sold.	R. 58 I.	36 de ani
16.	282	Constantin Cololoi	sold.	R. 18 I.	39 de ani
17.	299	Constantin Gâscă	sold.	R. 58 I.	34 de ani
18.	311	Constantin Gogolaiu	sold.	R. 71 I.	33 de ani
19.	318	Constantin Lata	subofițer	R. 18 I.	42 de ani
20.	329	Constantin Minică	sold.	R. 41 I.	34 de ani
21.	330	Constantin Morescu	sold.	R. 18 I.	28 de ani
22.	336	Constantin Neamțu	sold.	R. 18 I.	42 de ani
23.	343	Constantin Pachion	sold.	R. 58 I.	35 de ani
24.	348	Constantin Popescu	sold.	R. 58 I.	38 de ani
25.	349	Constantin Porojoană	sold.	R. 68 I.	38 de ani
26.	358	Constantin Simionescu	sold.	R. 58 I.	42 de ani
27.	363	Constantin Tărcureanu	sold.	R. 41 I.	33 de ani
28.	364	Constantin Toader	sold.	R. 41 I.	31 de ani
29.	366	Constantin Trandafir	sold.	R. 18 I.	25 de ani
30.	369	Constantin Vulturu	sold.	R. 71 I.	36 de ani
31.	395	Costin Puric	sold.	R. 58 I.	30 de ani
32.	438	Dincă Geambașu	sold.	R. 41 I.	38 de ani
33.	480	Dumitru Anghel	sold.	R. 41 I.	37 de ani
34.	484	Dumitru Armejoiu	sold.	R. 18 I.	32 de ani
35.	489	Dumitru Boiangiu	sold.	R. 18 I.	28 de ani
36.	493	Dumitru Brejeru	sold.	R. 18 I.	36 de ani
37.	496	Dumitru Butoiu	sold.	R. 18 I.	26 de ani
38.	504	Dumitru Denache	sold.	R. 41 I.	33 de ani
39.	514	Dumitru Filipescu	sold.	R. 18 I.	40 de ani

40.	517	Dumitru Franca	sold.	R. 71 I.	33 de ani
41.	520	Dumitru Giură	sold.	R. 58 I.	38 de ani
42.	522	Dumitru Iancu	sold.	R. 41 I.	40 de ani
43.	529	Dumitru Joneaşcu	sold.	R. 18 I.	30 de ani
44.	538	Dumitru Mărgăreaţă	subofiţer	R. 71 I.	34 de ani
45.	539	Dumitru Marică	sold.	R. 18 I.	27 de ani
46.	542	Dumitru Mitrea	sold.	R. 18 I.	38 de ani
47.	547	Dumitru Negrea	sold.	R. 58 I.	30 de ani
48.	552	Dumitru Nicu	sold.	R. 58 I.	33 de ani
49.	556	Dumitru Panduru	sold.	R. 41 I.	34 de ani
50.	557	Dumitru Petică	sold.	R. 71 I.	37 de ani
51.	562	Dumitru Popescu	sold.	R. 58 I.	32 de ani
52.	563	Dumitru Popescu	sold.	R.71 I.	23 de ani
53.	567	Dumitru Salomon	sold.	R. 18 I.	42 de ani
54.	573	Dumitru Sendroiu	sold.	R.18 I.	25 de ani
55.	577	Dumitru Spahiu	sold.	R. 18 I.	26 de ani
56.	580	Dumitru Surla	sold.	R. 18 I.	30 de ani
57.	591	Dumitru Văpoaia	sold.	R: 58 I.	
58.	594	Dumitru Viţiaşu	sold.	R. 41 I.	30 de ani
59.	605	Emanoil Eremia	subofiţer	R. 58 I.	26 de ani
60.	628	Erou necunoscut		R. 18 I.	
61.	666	Feliş C-tin	sold.	R. 71 I.	33 de ani
62.	673	Filip Ioan	sold.	R. 58 I.	27 de ani
63.	685	Florea Duda	sold.	R. 71 I.	34 de ani
64.	692	Florea Măriuca	subofiţer	R. 71 I.	34 de ani
65.	696	Florea Şerban	sold.	R. 71 I.	28 de ani
66.	718	Garan C-tin	sold.	R. 18 I.	27 de ani
67.	741	Gheorghe Aranghel	sold.	R. 71 I.	30 de ani
68.	742	Gheorghe Baican	sold.	R. 58 I.	35 de ani
69.	758	Gheorghe Burlan	sold.	R. 58 I.	28 de ani
70.	773	Gheorghe Contraş	sold.	R. 58 I.	35 de ani
71.	800	Gheorghe Gaiţă	sold.	R. 58 I.	39 de ani
72.	801	Gheorghe Galaţi	sold.	R. 18 I.	42 de ani
73.	802	Gheorghe Găureanu	sold.	R. 18 I.	36 de ani
74.	812	Gheorghe Grigorescu	sold.	R. 18 I.	40 de ani
75.	854	Gheorghe Olariu	subofiţer	R. 18 I.	26 de ani
76.	858	Gheorghe Oprea	sold.	R. 71 I.	26 de ani
77.	869	Gheorghe Popa	sold.	R. 71 I.	35 de ani
78.	894	Gheorghe Stănele	sold.	R. 41 I.	
79.	903	Gheorghe Tonulescu	sold.	R. 18 I.	22 de ani
80.	906	Gheorghe Truda	sold.	R. 41 I.	36 de ani
81.	913	Gheorghe Vanjuc	sold.	R. 18 I.	31 de ani
82.	934	Greşu Ion	sold.	R. 18 I.	38 de ani

83.	939	Grigore Drăgulescu	sold.	R. 18 I.	37 de ani
84.	953	Grigore Rotaru	sold.	R. 18 I.	27 de ani
85.	959	Grigore Stoparu	sold.	R. 18 I.	41 de ani
86.	977	Herțu Gavrilă	sold.	R. 18 I.	26 de ani
87.	989	Iancu Marin	sold.	R. 71 I.	32 de ani
88.	1007	Ilie Berceanu	serg.	R. 41 I.	34 de ani
89.	1019	Ilie Furu	sold.	R. 58 I.	29 de ani
90.	1020	Ilie Gaman	subofițer	R. 58 I.	37 de ani
91.	1028	Ilie Josa	sold.	R. 71 I.	36 de ani
92.	1042	Ilie Popici	sold.	R. 58 I.	33 de ani
93.	1057	Ioan Albu	sold.	R. 58 I.	39 de ani
94.	1083	Ioan Măgăruși	sold.	R. 71 I.	34 de ani
95.	1085	Ioan Nanu	subofițer	R. 18 I.	43 de ani
96.	1092	Ioan Piscu	sold.	R. 18 I.	37 de ani
97.	1106	Ioan Valvoiu	subofițer	R. 41 I.	32 de ani
98.	1107	Ioan Vanova	sold.	R. 58 I.	37 de ani
99.	1108	Ioan Zbenga	sold.	R. 71 I.	37 de ani
100.	1116	Ion Arsene	subofițer	R. 58 I.	32 de ani
101.	1124	Ion Balona	sold.	R. 58 I.	34 de ani
102.	1134	Ion Călin	sold.	R. 71 I.	37 de ani
103.	1135	Ion Călină	sold.	R. 41 I.	42 de ani
104.	1137	Ion Cerecea	sold.	R. 41 I.	32 de ani
105.	1139	Ion Chelțu	sold.	R. 58 I.	39 de ani
106.	1143	Ion Cioplea	subofițer	R. 58 I.	38 de ani
107.	1151	Ion Constantin	subofițer	R. 41 I.	41 de ani
108.	1152	Ion Cornoiu	sold.	R. 58 I.	38 de ani
109.	1172	Ion Dunovăț	sold.	R. 18 I.	30 de ani
110.	1183	Ion Givaina	subofițer	R. 58 I.	30 de ani
111.	1190	Ion Iancu	sold.	R. 18 I.	29 de ani
112.	1195	Ion Jănoiu	sold.	R. 18 I.	25 de ani
113.	1210	Ion Miron	subofițer	R. 58 I.	36 de ani
114.	1212	Ion Modina	sold.	R. 71 I.	46 de ani
115.	1230	Ion Pascu	sold.	R. 71 I.	36 de ani
116.	1235	Ion Picu	sold.	R. 58 I.	37 de ani
117.	1236	Ion Pluta	sold.	R. 18 I.	33 de ani
118.	1238	Ion Popescu	sold.	R. 58 I.	32 de ani
119.	1280	Ion Vladu	sold.	R. 58 I.	40 de ani
120.	1284	Ion Zestran	sold.	R. 18 I.	23 de ani
121.	1285	Ion Zidaru	sold.	R. 41 I.	34 de ani
122.	1287	Ionașcu Ion	sold.	R. 58 I.	43 de ani
123.	1304	Isac Iosif	subofițer	R. 58 I.	31 de ani
124.	1313	Ivan George	sold.	R. 41 I.	40 de ani
125.	1324	Jacob Condolea	sold.	R. 71 I.	30 de ani

126	1339	Jilica Andrei	sold.	R. 58 I.	40 de ani
127	1342	Joan Alămiță	sold.	R. 41 I.	28 de ani
128	1343	Joan Albișoru	sold.	R. 71 I.	35 de ani
129	1349	Joan Giura	sold.	R. 58 I.	40 de ani
130	1354	Joan Nicoleiciu	sold.	R. 18 I.	24 de ani
131	1356	Joan Popescu	sold.	R. 58 I.	31 de ani
132	1364	Jon Bușeți	sold.	R. 58 I.	30 de ani
133	1416	Lascu Lungu	sold.	R. 58 I.	28 de ani
134	1460	Mărăcine Ion	sold.	R. 18 I.	36 de ani
135	1464	Maria Ion	sold.	R. 41 I.	27 de ani
136	1469	Marin Bălășel	sold.	R. 41 I.	29 de ani
137	1472	Marin Bercea	sold.	R. 71 I.	33 de ani
138	1474	Marin Betan	sold.	R. 71 I.	31 de ani
139	1485	Marin Chiuchia	sold.	R. 71 I.	30 de ani
140	1522	Marin Opodiu	sold.	R. 18 I.	35 de ani
141	1545	Marin Teres	sold.	R. 71 I.	36 de ani
142	1548	Marin Tudora	sold.	R. 18 I.	21 de ani
143	1549	Marin Ursaru	sold.	R. 58 I.	33 de ani
144	1556	Marino Ion	sold.	R. 18 I.	23 de ani
145	1569	Matei Moranciu	sold.	R. 58 I.	35 de ani
146	1574	Matei Tin	sold.	R. 58 I.	29 de ani
147	1584	Miahi Onleu	sold.	R. 58 I.	35 de ani
148	1591	Mierluța C-tin	sold.	R. 58 I.	42 de ani
149	1613	Mihai Popa	sold.	R. 58 I.	35 de ani
150	1616	Mihail Dumitru	sold.	R. 18 I.	25 de ani
151	1674	Narfa Grigore	sold.	R. 58 I.	36 de ani
152	1691	Negrea George	sold.	R. 58 I.	42 de ani
153	1700	Nicola Barbu	sold.	R. 58 I.	47 de ani
154	1712	Nicolae Borcan	sold.	R. 18 I.	36 de ani
155	1713	Nicolae Broască	sold.	R. 71 I.	38 de ani
156	1721	Nicolae Cimpoiu	sold.	R. 58 I.	35 de ani
157	1725	Nicolae Constantin	sold.	R. 41 I.	37 de ani
158	1747	Nicolae Grecu	sold.	R. 58 I.	33 de ani
159	1750	Nicolae Ilie	sold.	R. 71 I.	24 de ani
160	1763	Nicolae Luță	sold.	R. 41 I.	35 de ani
161	1771	Nicolae Mitroiu	sold.	R. 71 I.	31 de ani
162	1773	Nicolae Munteanu	sold.	R. 41 I.	27 de ani
163	1792	Nicolae Pufu	subofițer	R. 18 I.	23 de ani
164	1799	Nicolae Somănescu	sold.	R. 58 I.	30 de ani
165	1815	Nicolae Untariu	sold.	R. 18 I.	30 de ani
166	1840	Oalgan Ion	sold.	R. 71 I.	35 de ani
167	1851	Oprea George	sold.	R. 58 I.	35 de ani
168	1855	Oprișor Vasile	sold.	R. 18 I.	27 de ani

169	1861	Oșel Dumitru	sold.	R. 41 I.	41 de ani
170	1904	Petre Bunet	sold.	R. 18 I.	26 de ani
171	1909	Petre Constantinescu	sold.	R. 18 I.	
172	1910	Petre Corneanu	sold.	R. 71 I.	43 de ani
173	1925	Petre Marin	sold.	R. 41 I.	41 de ani
174	1941	Petre Ponescu	sold.	R. 18 I.	35 de ani
175	1972	Popa Tudorache	sold.	R. 18 I.	41 de ani
176	1973	Popescu Anton	sold.	R. 18 I.	
177	1974	Popescu Constantin	sold.		
178	1975	Popescu Dumitru	sold.	R. 58 I.	39 de ani
179	1987	Preda C-tin	sold.	R. 71 I.	30 de ani
180	2029	Radu Vultur	subofițer	R. 41 I.	30 de ani
181	2030	Rădulescu Ștefan	sold.		
182	2031	Răduți Ion	sold.	R. 71 I.	33 de ani
183	2045	Roșu D-tru	sold.	R. 71 I.	36 de ani
184	2067	Sandu Anghel	sold.	R. 41 I.	30 de ani
185	2073	Sârbu Dumitru	sold.	R. 58 I.	34 de ani
186	2086	Segună Poenaru	sold.	R. 71 I.	27 de ani
187	2094	Șerban Lepădatu	sold.	R. 58 I.	36 de ani
188	2109	Snigitlo Nicolae	sold.	R. 71 I.	30 de ani
189	2113	Sotu Nicolae	sold.	R. 58 I.	41 de ani
190	2114	Spătaru Sava	subofițer	R. 58 I.	37 de ani
191	2117	Spiridon C-tin	sold.	R. 41 I.	38 de ani
192	2119	Spiridon Măndescu	serg.	R. 41 I.	35 de ani
193	2120	Spurcanu Archip			
194	2121	Spusa Preda	sold.	R. 71 I.	33 de ani
195	2169	Ștefan Aninoșanu	sold.	R. 58 I.	37 de ani
196	2172	Ștefan Capriceanu	sold.	R. 41 I.	36 de ani
197	2174	Ștefan Cincurș	sold.	R. 58 I.	42 de ani
198	2177	Ștefan Ciucur	subofițer	R. 58 I.	33 de ani
199	2185	Ștefan Lalea	sold.	R. 58 I.	
200	2191	Ștefan Paptău	sold.	R. 58 I.	29 de ani
201	2201	Ștefan Tuca	sold.	R. 41 I.	36 de ani
202	2205	Stelea Costache	sold.	R. 58 I.	
203	2210	Știșanu Jotit	sold.	R. 41 I.	29 de ani
204	2280	Toma Constantinescu	subofițer	R. 18 I.	26 de ani
205	2293	Trehină Ciociv	sold.	R. 41 I.	41 de ani
206	2301	Tudor Ciortescu	sold.	R. 71 I.	32 de ani
207	2326	Turcu Nicolae	sold.	R. 41 I.	38 de ani
208	2341	Vărzaru C-tin	sold.	R. 71 I.	
209	2410	Vasile Ungureanu	subofițer	R. 58 I.	36 de ani
210	2427	Vodislaw Ion	sold.	R. 18 I.	36 de ani
211	2428	Voicanu Ion	sold.	R. 71 I.	37 de ani

212	2437	Vulceanu Ion	sold.	R. 18 I.	29 de ani
213	2438	Vulcu Petre	civil		39 de ani
214	2439	Vulpea Dincă	sold.	R. 41 I.	39 de ani
215	2447	Zuzu Ion	sold.	R. 58 I.	29 de ani

Regina Maria sprijinind un rănit

7.5 Ordinul de zi al generalului Arghirescu³⁴⁹

aducem la cunoștința marelui public care îi țintuște pe veci la stâlpul infamiei, pe aceia cari astăzi se bucură, cu impertinență, ingratitude și dușmănie de toate foloasele cetățeniei române „*încă de la începutul războiului am avut ocaua să constat că soldații români de religie mozaică se predau sau dezertează la inamic*. Mărturia incontestabilă a acestor fapte rușinoase (*facem acum* statistica proceselor judecate la Curtea Marțială a diviziei, de la intrarea în campanie și până azi. Din totalul de 107 dezertori la inamic dovedite, 50 de cazuri sunt ale soldaților evrei, raportat la numărul luptătorilor evrei, revine peste 15 la sută dezertori la inamic, în timp ce dezertările de aceeași categorie ale românilor, în raport cu numărul luptătorilor români, nu atinge nici 5 la sută. La un dezertor român revine deci 30 de dezertori evrei. Proporția este mai mult decât îngrijitoare: ea dezvăluie mentalitatea și sentimentele antipatriotice ale acelor cari s-au hrănit pe pământul țării noastre, pentru ca la momentul de grea cumpănă s-o părească.

Această purtare lașă a soldaților de rit mozaic, care își calcă fără scrupul, jurământul de credință și datoriile de cinste și omenie față de steagul țării, ne îndreptățește să admitem, că și acei rămași în rândurile noastre vor dezerta, când li se va prezenta ocazia și că, dacă nu au dezertat până în prezent este că nu au avut ocazia s-o facă. Pentru a preîntâmpina răul, ce decurge pentru noi din informațiunile ce acești dezertori conștienți procură inamicului, și pentru a înlătura exemplul imoral, ce ei dau celorlalți luptători: Ordon ca Comandanții tuturor unităților să ia măsurile cele mai potrivite cu situația în care se află unitatea fiecăruia, pentru a nu se mai oferi de aici înainte, în nici un chip soldaților evrei, ocazia de a dezerta la inamic. *Ei nu vor mai fi întrebuințați în patrulă, în posturile de santinelă, observatori, agenți de legătură, semnalizatori etc. Vor fi supravegheați cu ultima rigoare și puși la lucru înapoia frontului, în condițiuni care prin ele înșile să compenseze «îndepărtarea de la posturile periculoase. Fac răspunzători pe toți comandanții de unități, de dezertionile viitoare ale evreilor, care nu vor putea reuși, decât numai datorită nerespectării acestui ordin*". Comandantul Diviziei 6-a *General (ss) Arghirescu*"

În ce privește purtarea jidanilor, căzuți prizonieri alături de români, în taberele de prizonieri, reproducem memoriul următor semnat de 56 grade inferioare: „*Să trăiți d-le General*³⁵⁰

Noi foști prizonieri români din Ostffy Aszonyfa (Ungaria) reîntorși prin punctul Burdujeni în mult datorita țară, voim ca în cele ce vor urma să vă arătăm domniilor voastre și prin dvs. să știe întreaga suflare românească, cauzele distrugerii generației din prezent. Vă vom arăta că intenționat și metodic am fost

³⁴⁹ I. C. Cătuneanu, *Jidanii din armată*, în *Înfrățirea românească*, Revistă națională de științe și chestiuni sociale, An I - Nr. 2/ 15 MAI 1925,p.3

³⁵⁰ *Ibidem*, p4. Toate aceste date sunt luate din broșura lui A. C. Cuza intitulată „*Jidanii în războiu*”, ce nu ar trebui să lipsească din mâna nici unui român, care poartă haina militară, de la ultimul soldat cu știință de carte, până la cel mai valoros general

distruși fizicește și moralmente. *Spunem și vom striga în gura mare ca să audă tot acei români să tresară pământul pe care au trăit aceste canalii, că numai jidanii, jidanii și iarăși jidanii ne-au mâncat.* Ei erau puși în serviciile cele mai importante ale lagărului și pe dată ce vroiam să reclamăm eram alungați cu ciomegile de jidani în timp ce dușmanii noștri făceau haz. Ei au fost aceia cărora li s-a încredințat primirea alimentelor și care au furat aceste puține alimente, cu care abia puteam să ne ținem viața. Câți din plutonieri n-au fost palmuiți și înjurați de cei mai ordinari jidani, cine nu-și amintește de Herșcovici Solomon din Buzău, și prin el toată jidovimea.

Jidanii tălmăci, trimiși cu echipe cu mii de oameni la lucru îi băteau să muncească mai repede, îi lăsau mai bine să moară sub ochii lor însângerați de ură, decât să-i bage în spitale, tălmăcind doctorilor maghiari, că așa-i românul hoț, se preface. Toate aceste barbarii de pe urma cărora zac ai noștri în Ostfyasszonyfa aproape 7000, afară de Pressburg, munții Tirolului și Albania, cimitirele românismului, le-au făcut fără nici o mustrare de conștiință. Faptele lor le putem proba oricând cu date și martori exacti și nici o ură, sau profit personal nu ne îndeamnă a-i divulga de cât numai să se facă odată lumină, că aceștia sunt adevărații dușmani ai neamului românesc, voind să fie pedepsiți după greutatea crimelor făcute, voind ca noi, care am fost martori oculari la tot ce s-a petrecut, să spunem văduvelor că soții lor zac în pusta ungară, orfanilor să le arătăm pe adevărații asasini ale iubiților părinți, ca pe viitor să nu fie și ei asinați, să spunem rudelor și prietenilor și implicit țării, că orice așteptare este zadarnică. Vrem să spunem întregului românism, că dacă nimenea n-a vărsat o lacrimă pentru ei, care au murit ca niște câini, și dacă ale lor lacrimi acum sunt prea târzii, atunci ca un ultim omagiu pentru chinuitoarea moarte ce au suferit, să ceară pedepsirea acestor nelegiuți.

Credem, d-le General că se va da curs acestei drepte cereri, pe care o vom susține cu prețul vieții noastre - cel puțin suntem pe scumpul nostru pământ, unde de vom muri nu ne va părea rău, o vom susține până la infinit. Primiți, d-le General, asigurarea deosebitului respect și dragoste, de la acei ce totdeauna v-au fost supuși, plecați și ascultători.

(ss) Plutonieri majori: Vlădescu Dumitru, Ploșcaru Ioan, TrifanVladan, Mulănescu Const., din Reg 17 inf. T. Severin; Plutonieri majori: Catană Grigore, Iordăchiță Florea, din Reg. I Grăniceri, plutonier major Bivolaru Const., din Reg. 57 inf., plutonier major Pătruț Gh. din bat. 1 pionieri, etc.

Din memoriile prizonierilor noștri întorși din captivitate s-a întocmit un rezumat, sub titlul „Observațiuni Generale”, cu următoarele amănunte:

1 Jidanii purtau toți galoane de sergent și plutonieri, fără a fi avut dreptul, numai cu scopul de a putea maltrata.

2. Băteau pe toți soldații în general, iar pe cei bolnavi greu, după ce-i băteau, le luau pâinea spunându-le că doctorul le-a interzis să mănânce. Ai noștri necunoscând limba străinilor, credeau. Apoi această pâine o vindeau cu 8 și 10 coroane.

3. S-au vârat în toate serviciile de cancelarie, ca și la noi, formând și o societate cu scopul de a lupta contra oricărui român, care ar putea prin acțiunea lui să le opună vre-o piedică.

4. Serviciile cele mai ușoare, le dădeau la jidanii lor, iar pe români îi puneau la cele mai grele corvezi, bătându-i în mod barbar, dacă nu puteau suporta povara lor.

5. Făceau propagandă în contra țării noastre și strigau că acum a sosit Dumnezeu lor.

6. Dacă ai noștri se îmbolnăveau, ei râdeau și se bucurau, iar nemților le spuneau să nu ne creadă, că așa-i românul, hoț și leneș și se preface bolnav.

7. Când ai noștri mureau, erau dezbrăcați și jefuiți de ei.

8. Iarna îi scoteau afară în ger, desculți, la corvezi. În aceste condiții mureau câte 40—60 zilnic.

9. Vindeau alimentele și hainele sosite de la Berna, din care cauză ai noștri mureau literalmente de foame și frig. Țineau câte 4-5 zile pe români nemâncați, sub pretext că au alimente de la Berna, și au ce mânca, așa fel că un prizonier ce era pedepsit de ei mereu cu postul a fost nevoit să fure (Lamsdorf) rinichii unui cadavru, pentru a-și potoli foamea.

10. Sfătuiau pe ai noștrii să facă revoltă contra boierilor la venirea în țară. Au făcut astfel de fapte: Spiegler și Avram Iancu, din reg. 15 inf., Pincu Leon din Galați, Grosman Leibiu din reg. 53 inf., Hascal Roșu din reg. 15 inf., Lupu Moise din reg. 77 inf., Iuster, Spiegler, Leibovici Carol, Moritzsohn, Klinger, Abeles Rubin din reg. 51 Galați, Sloimovici Leon, Frenkel, Herșcovici, Cohn Weintraub, Nadler din Iași, Bereu Moritzsohn din reg. 69 inf. Dorohoi, Focșeneanu de la Caracal, Blumis Bernhard din reg. 9 roșiori București, Barasch și Landes din reg. 6 inf. București, Goldemberg din Pașcani, Herșcovici din Piatra-Neamț și alții nenumărați". Când astfel s-au purtat jidanii în război, când astfel s-au purtat față de prizonierii români, nu mai încapă nici o îndoială, care vor fi sentimentele aceluiași element într-un eventual război al României întregite. Și cum, după ce se va fi realizat maximum de progres tehnic, în condiții de egală pregătire cu adversarul *tot sufletul unei armate rămâne elementul decisiv al victoriei*, vă întreb, dle ministru de război, câtă încredere puteți pune Dvoastră în sufletul jidanului, din viitoarea armată română? Iată de ce nu puteți trece peste această chestiune, dacă vă gândiți serios și lucrați curajos la organizarea temeinică a oștirii noastre.

SOLDATI ROMANI DIN DIVIZIA 11 INFANTERIE, PRIZONIERI DIN 1916
7.3 MORȚI ÎN LAGARUL DIN Ostffyasszonyfa, UNGARIA

Nr. Crt.	Nr. ord.	Numele	Prenumele	Unit.	Ctg.	Localitate de origine	Data morții
1.	505	Bistranu	Constantin	58	1877	Băresești-Gorj	6.3.1917
2.	522	Belu	Marin	71	1887	Boureni-Dolj	5.4.1917
3.	564	Braia	Constantin	18	1875	Balbosic-Gorj	4.10.1917
4.	571	Branduse	Grigore	18	1879	Broșteni-Gorj	6.10.1917
5.	595	Bululete	Nicolae	58	1880	Pocruia-Gorj	15.2.1917
6.	614	Broțăcelu	Ioan	41	1876	Jurma-Romanați	18.5.1917
7.	625	Bucică	Gheorghe	71	1875	Fântâna Banu-Dolj	7.1.1917
8.	631	Budian	Gheorghe	41	1873	Vela-Dolj	16.2.1917
9.	633	Budescu	Petre	41	1885	Ghindeni-Dolj	3.10.1917
10.	748	Cârstea	Nicolae	71	1881	Deca-Dolj	3.6.1917
11.	751	Cârstea	Ion	71	1874	Gludiceni-Dolj	9.5.1917
12.	753	Cârstea	Constantin	58	1882	Cirari-Gorj	7.3.1917
13.	767	Cârlig	Matei	1 Art.	1887	Moșteni-Gorj	8.7.1917
14.	771	Cârciumaru	Constantin	71	1876	Salcea-Mehedinți	8.12.1917
15.	781	Căpraru	Gheorghe	71	1883	Gârla Mare-Meh.	23.10.1917
16.	787	Capatina	Ștefan	71	1882	Vârfulețu-Meh.	17.10.1917
17.	792	Catrinoiu	Mihai	18	1881	Câneni-Gorj	27.1.1917
18.	803	Cebuc	Constantin	71	1881	Salcea-Mehedinți	13.2.1917
19.	804	Celea	Ion	18	1878	Turburea-Gorj	26.3.1918
20.	803	Cebuc	Constantin	71	1881	Salcea-Mehedinți	13.2.1917
21.	804	Celea	Ion	18	1878	Turburea-Gorj	26.3.1918
22.	824	Cocolea	Ioan	18	1893	Balta-Gorj	11.3.1917
23.	839	Ciuperceanu	Anghel	71	1879	Calafat-Dolj	3.3.1917
24.	843	Ciufriță	Dumitru	18	1883	Dobrița-Gorj	27.4.1917
25.	844	Ciudin	Nicolae	58	1884	Pojoceni-Gorj	12.2.1917
26.	852	Ciucă	Constantin	18	1890	Crasna-Gorj	17.5.1917
27.	882	Ciolacu	Ion	18	1889	Corunești-Gorj	23.1.1918
28.	884	Ciolacu	Iacob	1 Art.	1892	Carcea-Dolj	25.2.1918
29.	891	Cioclea	Ioan	71	1872	Desa-Dolj	9.8.1917
30.	901	Ciocalteu	Andrei	71	1887	Galicinca-Dolj	13.7.1917
31.	919	Colaru	Ion	18	1891	Negreni-Gorj	1.12.1917
32.	938	Colici	Petre	71	1882	Galicea Mare-Dolj	30.8.1917
33.	944	Coman	Gheorghe	18	1891	Grosea-Gorj	7.3.1917
34.	966	Copăeru	Marin	71	1892	Lăpușata-Vâlcea	29.12.1917
35.	973	Corcovanu	Ion	58	1882	Andriesi-Gorj	17.2.1917
36.	978	Corneanu	Mihai	71	1874	Galicea Mare-Dolj	19.11.1917
37.	1001	Curieru	Ioan	71	1875	Pătulele-Mehedinți	16.10.1917
38.	1003	Curculete	Iosef	18	1891	Poienarii-Gorj	4.2.1917
39.	1023	Crihan	Gheorghe	58	1883	Galați-Covurlui	20.12.1917
40.	1047	Crăciunescu	Gheorghe	58	1886	Crețești-Gorj	11.12.1917
41.	1080	Constantin	Coșaranu	71	1875	Poiana-Dolj	26.3.1917
42.	1096	Chircu	Ioan	71	1885	Piscu de Câmp-Dj.	
43.	1120	Chiseru	Constantin	71	1880	Casmir-Mehedinți	7.7.1917
44.	1128	Chiuță	Apostol	71	1882	Racovița-Ilfov	7.5.1917
45.	1131	Ciafar	Aurel	41	1894	Segarcea-Dolj	26.4.1917

46.	1132	Ciasa	Ion	41	1875	Predes-Dolj	29.5.1917
47.	1169	Cafadaru	Ilie	41	1879	Grogila-Dolj	9.3.1917
48.	1179	Climan	Gheorghe	58	1883	Pastuia-Gorj	22.10.1917
49.	1192	Ciupagea	Nicolae	71	1895	Flămânda-Meh.	18.5.1917
50.	1204	Corneanu	Marin	71	1874	Bolicea M.-Dolj	9.11.1917
51.	1234	Costaru	Ioan	18	1891	Negreni-Gorj	30.11.1917
52.	1252	Circovan	Ion	58	1882	Adrești-Dolj	17.2.1917
53.	1265	Coliu	Petre	71	1882	Galicea-Dolj	30.8.1917
54.	1288	Duță	Ioan	71	1884	Bameni-Dolj	20.10.1917
55.	1309	Dumitru	Melcea	71	1875	Smârdan-Dolj	7.3.1917
56.	1365	Dudan	Firu	71	1886	Galicea Mare-Dolj	28.3.1918
57.	1366	Duda	Petre	71	1876	Galicea Mare-Dolj	14.3.1918
58.	1371	Drind	Gheorghe	41	1885	Cornu-Dolj	21.3.1917
59.	1419	Drăgan	Constantin	58	1875	Orozani-Gorj	4.1.1918
60.	1373	Drancuca	Dumitru	71	1890	Poiana-Mare/Dolj	10.2.1917
61.	1374	Drănceanu	Stoian	71	1881	Vânători-Meh.	9.11.1917
62.	1458	Dobre	Vasile	18	1882	Celeni-Gorj	10.9.1917
63.	1459	Dobre	Vasile	71	1874	Corlățele-Dolj	18.3.1917
64.	1474	Dinuț	Ioan	71	1876	Galicea Mare-Dolj	26.5.1917
65.	1486	Dinu	Grigore	58	1885	Urdarii de Jos-Gorj	18.5.1917
66.	1489	Dinte	Constantin	71	1881	Salcia-Mehedinți	15.6.1917
67.	1493	Dinculescu	Dumitru	41	1872	Craiova-Dolj	5.6.1917
68.		Dincă	Gheorghe	41	1883	Varvar-Dolj	15.5.1917
69.	1505	Dima	Ioan	71	1886	Urzicata-Dolj	9.7.1917
70.	1541	Deliu	Petre	71	1884	Cetatea-Dolj	4.11.1917
71.	1562	Dărvăreanu	Constantin	71	1874	Cusmir-Mehedinți	13.7.1917
72.	1582	Dachiu	Florea	41	1884	Călărași-Ialomîța	16.3.1917
73.	1595	Duca	Ion	71	1886	Vazuta-Dolj	9.7.1917
74.	1603	Diaconu	Ioan	71	1872	Tesești-Dolj	14.5.1917
75.	1616	Dragomir	Ilie	71	1872	Devca-Mehedinți	9.2.1917
76.	1622	Dumitru	Istvan	71	1887	Baita-Mehedinți	8.2.1917
77.	1645	Enea	Gheorghe	71	1875	Perișor-Dolj	15.5.1917
78.	1701	Fudulu	Petre	71	1885	Galicea-Mare/Dolj	10.10.1917
79.	1730	Florea	Vasile	71	1875	Gogoși-Mehedinți	6.4.1917
80.	1731	Florea	Ștefan	71	1880	Dogoși-Mehedinți	9.2.1917
81.	1752	Firoiu	Ioan	71	1873	Caranba-Dolj	4.5.1917
82.	1869	Gheorghită	Ioan	71	1886	Sălcuța Golcuți-Dj.	11.2.1917
83.	1906	Giurcă	Lepădatu	18	1877	Mușetești-Gorj	18.4.1917
84.	1912	Goantă	Ilie	41	1873	Craiova-Dolj	26.9.1917
85.	1913	Goanță	Ilie	71	1886	Prisăceana-Meh.	4.3.1917
86.	1914	Goanță	Ioan	41	1879	Padea-Dolj	25.1.1917
87.	1923	Gogoloiu	Dinu	71	1878	Punghina-Meh.	4.6.1917
88.	1924	Gogoșanu	Nicolae	71	1877	Tunarii-Dolj	2.4.1917
89.	1932	Gorgan	Mihai	71	1879	Catane-Dolj	3.1.1918
90.	1953	Greco	Petre	71	1880	Gogoși-Mehedinți	21.3.1917
91.	1969	Grosan	Stan	71	1883	Ghidici-Dolj	13.7.1917
92.	1970	Grosu	Petre	71	1878	Foișor-Dolj	11.3.1917
93.	1986	Gurănoiu	Petre	71	1885	Tunari-Dolj	21.7.1917
94.	2003	Gantav	Ilie	41	1873	-	26.9.1917
95.	2049	Hocan	Constantin	18	1876	Balta-Gorj	18.4.1917

96.	2076	Ivagnea	Petre	71	1875	Ciuperceni-Dolj	14.10.1917
97.	2096	Iacob	Ștefan	71	1874	Salcea-Mehedinți	9.5.1917
98.	2137	Ionescu	Nicolae	71	1892	Pistol-Mehedinți	5.4.1917
99.	2142	Ionicel	Ion	71	1875	Cușmir-Mehedinți	21.11.1917
100	2165	Ioniță	Ioan	18	1894	Lagrești-Gorj	20.10.1917
101	2176	Iordache	Ion	41	1876	Ceasata-Dolj	18.5.1917
102	2186	Icalaș	Ștefan	71	1874	Basarabi-Dolj	9.5.1917
103	2206	Ilie	Cafadaru	41	1878	Grogița-Dolj	9.3.1917
104	2209	Ilie	Dragomir	71	1872	Desca-Mehedinți	9.2.1917
105	2225	Iliescu	Gheorghe	71	1888	Dobridoii-Dolj	13.3.1917
106	2245	Ionașcu	Ioan	58	1881	Baia de Fer.-Gorj	29.4.1917
107	2246	Iancu	Dumitru	41	1874	Sălcuța-Dolj	29.5.1917
108	2273	Iancu	Dumitru	41	-	Salcia-Dolj	27.5.1917
109	2280	Ionel	Ioan	71	-	Cioroiși-Dolj	7.4.1917
110	2281	Iota	Cristea	71	-	Băisești-Dolj	21.4.1918
111	2283	Ioan	Nae	41	-	Brabova-Dolj	26.6.1917
112	2294	Jerea	Gheorghe	58	1881	Godinești-Gorj	20.4.1917
113	2298	Jianu	Ioan	18	1870	Novaci-Gorj	10.2.1917
114	2336	Lazăr	Florea	71	1880	Hunia-Dolj	4.8.1917
115	2337	Lazăr	Gheorghe	71	1879	Hunia-Dolj	1.5.1917
116	2356	Lepaduși	Ioan	18	1891	Runcu-Gorj	3.11.1917
117	2360	Leușteanu	Iancu	71	1893	Vânju Mare-Meh.	28.4.1917
118	2362	Licoiu	Marin	71	1874	Corlățele-Dolj	13.3.1917
119	2363	Licurici	Ioan	58	1884	Rășina-Gorj	28.9.1917
120	2371	Liță	Ioan	71	1884	Calafat-Dolj	3.3.1917
121	2386	Lungu	Barbu	41	1893	Brabova-Dolj	7.11.1917
122	2411	Luță	Mihai	41	1888	Lipova-Dolj	3.2.1918
123	2461	Maloiu	Marin	41	1877	Braniștea-Vlașca	12.5.1917
124	2531	Mălăescu	Ioan	58	1880	Bălești-Gorj	10.2.1917
125	2533	Marina	Ilie	71	1887	Fântâna-Dolj	11.12.1917
126	2617	Mihăilescu	Gogu	71	1872	Craiova-Dolj	1.11.1917
127	2620	Micuț	Gheorghe	18	1892	Târgu Jiu-Gorj	13.3.1917
128	2637	Mihalache	Petre	18	1894	Serada-Gorj	9.6.1917
129	2643	Mihai	Nicolae	58	1885	Coltești-Gorj	15.5.1917
130	2650	Mitricina	Ioan	71	1874	Rosti-Dolj	8.12.1917
131	2651	Mitrică	Dumitru	71	1881	Vratu-Mehedinți	10.9.1917
132	2667	Mijoiu	Matei	18	1879	Frumușeni-Gorj	4.5.1917
133	2684	Mirca	Victor	71	1885	Gârla Mare-Meh.	25.12.1917
134	2689	Mirea	Constantin	41	1877	Gogoși-Dolj	8.12.1917
135	2750	Mursea	Neagu	71	1873	Risipiții-Dolj	6.6.1917
136	2780	Mustață	Ioan	71	1875	Curla-Mehedinți	20.5.1917
137	2786	Maladeu	Radu	71	1882	Rast-Dolj	11.3.1917
138	2792	Melcea	Dumitru	71	1875	Smârdan-Dolj	25.2.1917
139	2793	Mijiaiu	Matei	18	1879	Frumușei-Gorj	4.5.1917
140	2816	Malacu	Dumitrache	18	-	Balești-Gorj	10.2.1917
141	2824	Melcea	Dumitru	71	-	Smârdan-Dolj	7.10.1917
142	2826	Mitu	Ioan	71	-	Perișor-Dolj	13.11.1917
143	2827	Mihai	Juta	41	-	Lipova-Dolj	13.2.1918
144	2831	Mirose	Vasile	71	-	Vaidemir-Dusustor	5.5.1918
145	2839	Moanga	Anghel	41	-	Oredil-Dolj	4.3.1918

146	2842	Monea	Stan	71	-	Bajilești-Dolj	17.5.1917
147	2867	Naicu	Gheorghe	71	1885	Fântâna Boului-Dolj	23.4.1917
148	2883	Neacșu	Mihai	71	1874	Salcia-Mehedinți	6.4.1917
149	2888	Neacșu	Tone	41	1884	Sadova-Dolj	23.1.1917
150	2894	Neagoe	Dumitru	71	1874	Salcea-Mehedinți	18.1.1917
151	2968	Nicolae	Matei	41	1883	Gogoși-Dolj	11.5.1917
152	2970	Nicolae	Neagoe	41	1877	Orodel-Dolj	18.1.1917
153	2982	Nicolita	Dumitru	41	1870	Măceșu Sus-Dolj	21.4.1917
154	3003	Niță	Ioan	41	1880	Craiova-Dolj	25.6.1917
155	3022	Niță	Ioan	41	1882	Craiova-Dolj	25.6.1917
156	3024	Nadit	Dumitru	71	1891	Fidostița-Meh.	27.5.1917
157	3040	Nedelcu	Ioan	41	-	Corpeni-Dolj	27.3.1917
158	3041	Neagoe	Nicolae	41	-	Arodel-Dolj	18.1.1917
159	3042	Nedelcu	Valn	71	-	Urziente-Dolj	22.10.1917
160	3055	Nicola	Haret	41	-	Gogoși-Dolj	11.5.1917
161	3071	Obret	Marin	71	1873	Oprișor-Mehedinți	9.3.1917
162	3073	Odgan	Ioan	18	1893	Bratina-Gorj	19.7.1917
163	3126	Ototoc	Vasile	71	1874	Fântâna-Dolj	26.10.1917
164	3147	Pădurețu	Dumitru	41	1886	Fotești-Vâlcea	12.2.1917
165	3174	Pantelimon	Constantin	71	1875	Salcia-Mehedinți	14.1.1917
166	3176	Panteloi	Stan	71	1886	Salcia-Mehedinți	20.5.1917
167	3177	Pantofaru	Marin	71	1881	Crivăț-Ilfov	15.8.1917
168	3208	Parsolea	Constantin	41	1884	Plescoi-Dolj	6.3.1917
169	3210	Pârvan	Ioan	58	1877	Cărbunești-Gorj	5.4.1917
170	3214	Pârvu	Ioan	71	1876	Rastu-Dolj	20.12.1917
171	3217	Pârvulescu	Mihai	71	1876	Deveselu-Meh.	31.1.1917
172	3221	Păsan	Nicolae	18	1894	Mușulești-Gorj	23.1.1917
173	3240	Pătrașcu	Nicolae	58	1886	Hodoreașca-Gorj	13.11.1917
174	3241	Pătrașcu	Petre	58	1889	Șerbănești-Gorj	11.2.1918
175	3250	Păun	Florea	71	1875	Corlățele-Mehedinți	2.12.1917
176	3257	Păuna	Gheorghe	41	1876	Podari-Dolj	8.2.1917
177	3276	Pelea	Ioan	18	1894	Albeni-Gorj	11.11.1916
178	3312	Petrescu	Petre	71	1875	Piscu de Câmp-Dolj	6.10.1917
179	3323	Petru	Zamfir	58	1880	Turceni de Jos-Gorj	20.6.1917
180	3340	Pulbere	Ștefan	58	1877	Pungești-Gorj	10.10.1917
181	3341	Puican	Tănase	71	1880	Jiana Mare-Meh.	15.4.1917
182	3378	Predescu	Constantin	18	1881	Turburea-Gorj	24.3.1918
183	3390	Preda	Alexa	71	1871	Cioroiaș-Dolj	27.10.1917
184	3393	Potârcă	Constantin	41	1883	Plenița-Dolj	3.2.1917
185	3401	Posmac	Dumitru	71	1885	Smârdan-Dolj	4.10.1917
186	3415	Popescu	Ștefan	71	1874	Dessa-Dolj	9.10.1917
187	3418	Popescu	Ioan	71	1874	Casmoi-Mehedinți	8.10.1917
188	3422	Popescu	Ioan	71	1897	Surova-Mehedinți	18.1.1918
189	3425	Popescu	Gheorghe	41	1876	Seaca de Pădure-Dj.	30.4.1917
190	3430	Popescu	Dumitru	18	1877	Crasna-Huși	30.6.1917
191	3440	Popa	Tudor	41	1888	Horezi-Poenari	22.11.1917
192	3443	Popa	Stan	71	1872	Poiana Mare-Dolj	25.6.1917
193	3452	Popa	Gheorghe	58	1882	Picovoleștea-Gorj	8.4.1917
194	3460	Popa	Ioan	71	1881	Vladaia-Mehedinți	21.2.1917
195	3462	Popa	Ioan	41	1882	Săcueni-Dolj	15.2.1917

196	3471	Popa	Constantin	41	1879	Șopotu-Dolj	2.10.1917
197	3481	Poenaru	Dumitru	71	1869	Băilești-Dolj	5.2.1917
198	3482	Poenaru	Dumitru	71	1878	Băilești-Dolj	25.5.1917
199	3493	Plasu	Constantin	18	1888	Lacelu-Gorj	8.6.1917
200	3494	Pițigoi	Marin	41	1870	Gangiova-Dolj	23.4.1917
201	3505	Piru	Constantin	71	1879	Poiana Mare-Dolj	17.9.1917
202	3530	Păraru	Toader	71	-	Cumpereni-Dolj	20.4.1918
203	3531	Pandele	Gheorghe	18	-	Muselești-Dolj	18.1.1917
204	3534	Panaitescu	Mihai	71	-	Deveselu-Meh.	31.1.1917
205	3536	Paolu	Constantin	18	-	Săcelu-Gorj	8.6.1917
206	3543	Pătru	Iorga	71	-	Banului-Tutova	28.9.1917
207	3544	Parsolea	Constantin	41	-	Pleșoi-Dolj	6.3.1917
208	3572	Rădăcină	Alexandru	58	1879	Bărești-Gorj	20.4.1917
209	3624	Ramica	Dere	71	1875	Gogoi-Mehedinți	24.6.1917
210	3639	Rățoi	Nicolae	71	1887	Jiana-Mehedinți	2.5.1917
211	3645	Rebeanu	Ioan	71	1874	Gârla Mare-Meh.	14.3.1918
212	3652	Ristea	Iovan	71	1872	Bailești-Dolj	31.7.1917
213	3659	Robeanu	Ilie	41	1878	Dobrinești-Dolj	7.10.1917
214	3664	Robu	Nicolae	71	1874	Ismasea-Mehedinți	29.4.1917
215	3671	Roibu	Mihai	71	1887	Balta Verde-Dolj	17.11.1917
216	3672	Roiban	Gheorghe	71	1875	Vânjuleț-Meh.	11.4.1917
217	3679	Roncea	Ioan	58	1882	Lăcuști-Gorj	17.8.1917
218	3786	Stancu	Dumitru	41	1886	Carpeni-Dolj	10.8.1917
219	3805	Stanja	Ioan	71	1870	Cetatea-Dolj	29.1.1917
220	3817	Stanciu	Gheorghe	71	1891	Catanele-Dolj	13.2.1917
221	3835	Ștefănescu	Vasile	41	1895	Enesești-Romanați	9.8.1917
222	3847	Știrbu	Ioan	71	1886	Rast.-Dolj	14.3.1918
223	3857	Ștoian	Dumitru	71	1873	Fântâna Banului-Dj.	10.10.1917
224	3866	Ștoica	Constantin	71	1886	Oprișor-Mehedinți	15.11.1917
225	3869	Ștan	Costică	41	1873	Craiova-Dolj	24.4.1917
226	3871	Ștan	Anastasiu	71	1887	Punghina-Meh.	20.1.1918
227	3875	Ștoica	Ion	71	1883	Slasoma-Me.	29.12.1917
228	3876	Ștoica	Ignat	41	1887	Lăcusteni-Dolj	29.5.1917
229	3886	Șpâna	Nicolae	71	1872	Fântâna Banului Mh.	6.3.1917
230	3912	Șornăcu	Mare	41	1883	Terpeșița-Dolj	8.2.1917
231	3922	Șocătea	Petre	71	1885	Gogești-Mehedinți	17.10.1917
232	3930	Șerban	Constantin	58	1888	Vlădeni-Gorj	22.3.1917
233	3937	Șperila	Ioan	71	1875	Rasta-Dolj	20.12.1917
234	3938	Șpincala	Ioan	18	1889	Râilești-Gorj	31.1.1917
235	3941	Șpulber	Ioan	71	1874	Ghidiceni-Dolj	14.8.1917
236	3946	Șpătaru	Marin	71	1874	Darvani-Mehedinți	27.3.1917
237	3957	Șandu	Grigore	18	1890	Schica-Gorj	15.6.1917
238	3962	Șălceanu	Constantin	71	1874	Obârșia-Mehedinți	8.5.1917
239	3988	Șârbu	Constantin	58	1884	Dobritza-Gorj	21.9.1917
240	3996	Șandu	Valeriu	71	1885	Maglavitu-Dolj	21.3.1918
241	4000	Șurdu	Constantin	41	1885	Plenița-Dolj	26.3.1917
242	4013	Șavei	Dumitru	58	1875	Gadinești-Dolj	18.9.1917
243	4015	Șmadoiu	Ioan	71	1880	Valea Anilor-Meh.	23.12.1917
244	4042	Șcarnea	Ivan	18	1894	Frumușei-Gorj	9.3.1917
245	4052	Șaman	Dumitru	58	1881	Ibănița-Mehedinți	30.4.1917

246	4059	Spârlează	Dumitru	71	1871	Rosti-Dolj	29.9.1917
247	4064	Selariu	Ioan	71	1874	Banutru-Dolj	30.4.1917
248	4066	Segârceanu	Gheorghe	71	1873	Desa-Dolj	16.4.1917
249	4079	Șchiopu	Nicolae	71	1883	Potulele-Meh.	26.3.1917
250	4081	Schinteie	Constantin	58	1883	Celin-Gorj	8.1.1918
251	4111	Selimtici	Constantin	58	-	Celia-Gorj	6.1.1918
252	4119	Sfarbează	Dragomir	71	-	Boste-Dolj	29.9.1917
253	4125	Slavu	Dumitru	58	-	Oforinești-Gorj	18.9.1917
254	4130	Spana	Nicolae	71	-	Fântâna-Dolj	16.3.1917
255	4160	Tuel	Grigore	71	1884	Corlățel-Mehedinți	29.5.1917
256	4186	Tusinei	Marin	71	1870	Ciuperceni-Dolj	12.5.1917
257	4195	Treistaru	Dinu	71	1884	Poiana Mare-Dolj	12.12.1917
258	4198	Trasică	Constantin	71	1874	Oprișor-Mehedinți	13.4.1917
259	4205	Trușcă	Andrei	71	1882	Burila Mare-Meh.	16.11.1917
260	4212	Terdoiu	Radu	18	1888	Ionești-Gorj	26.1.1917
261	4219	Tenca	Marin	41	1872	Zăvalu-Dolj	29.3.1917
262	4220	Tena	Dumitru	41	1887	Grecești-Dolj	8.1.1918
263	4251	Țara	Ion	41	1875	Livezi-Dolj	13.7.1917
264	4279	Tabacu	Petre	71	1874	Cușmir-Mehedinți	14.2.1918
265	4298	Ticu	Ștefan	71	1873	Seaca-Dolj	7.3.1917
266	4302	Traian	Pană	71	1884	Burila-Mehedinți	16.4.1917
267	4323	Tosun	Ștefan	41	1881	Orodel-Dolj	17.5.1917
268	4340	Toca	Petrache	71	1874	Băilești-Dolj	29.10.1917
269	4349	Toga	Constantin	71	1876	Cușmir-Dolj	27.4.1917
270	4358	Tudor	Ioan	41	1885	Pleșani-Dolj	1.11.1917
271	4416	Ursoianu	Spiridon	18	1890	Zărcăsești-Gorj	10.11.1917
272	4417	Ursu	Constantin	71	1874	Dobra-Mehedinți	23.3.1917
273	4425	Urziceanu	Ilie	18	1887	Rast-Dolj	9.8.1917
274	4428	Udrea	Constantin	71	1881	Oprișor-Mehedinți	25.4.1917
275	4437	Ungureanu	Adam	18	1877	Schila-Gorj	16.3.1917
276	4455	Ungureanu	Nicolae	41	1886	Bârka-Dolj	6.2.1917
277	4477	Varzan	Ion	71	1887	Pristol-Mehedinți	31.10.1917
278	4488	Vântu	Ilie	71	1874	Gideni-Dolj	7.5.1917
279	4489	Vânta	Ștefan	71	1880	Perișori-Dolj	19.1.1918
280	4548	Vidsu	Ioan	58	1878	Urdari-Gorj	22.11.1917
281	4551	Vinatu	Dumitru	41	1883	Breasta-Dolj	14.3.1918
282	4559	Veza	Stan	71	1874	Galicea Mare-Dolj	19.11.1917
283	4561	Vulturu	Petre	41	1874	Craiova-Dolj	11.10.1917
284	4579	Vrejea	Ioan	58	1883	Stănești-Gorj	25.2.1917
285	4613	Vlădoiu	Constantin	18	1887	Areni-Dolj	11.2.1917
286	4628	Vinulescu	Ioan	18	1877	Vlădueni-Meh.	2.5.1917
287	4662	Vlădui	Dumitru	71	-	Pruja-Mehedinți	15.11.1917
288	4675	Zaizon	Terentz	41	1870	Craiova-Dolj	28.7.1917
289	4679	Zamfir	Dumitru	71	1885	Slobozia-Ialomîța	-
290	4691	Zerneanu	Nicolae	71	1875	Cioroiși-Dolj	16.12.1917
291	4705	Zognea	Petru	71	-	Ciupercani-Dolj	14.10.1917
292	4706	Baba	Aurica	71	1887	Ciupaci-Dolj	17.3.1917
292		TOTAL	LAGĂRE		D.11 I.	UNGARIA	

7.7 Anexă

Eroii noștri³⁵¹.

Afară ploaună, e frig, e o înfiorătoare zi de toamnă, care țese fire nespuse de negre în cugetul meu. El hoinărea astăzi mai mult ca ori când pe afară pe câmpul de luptă îndepărtat, unde sângele poporului nostru, se scurge încet și întunecos, ca fumul pe gura hornului. Înaintea ochilor sufletului meu stă deschisă o carte cu chipuri dureroase, pline de tristețe, fiecare pagină îmi imaginează frică și groază, răni și moarte; dar mai dureros mă zguduie corpurile palide, sângeroase și zdrențuite ale eroilor noștri, amuțiți acum pentru totdeauna. Un grozav seceriș al războiului. Cu gândurile acestea mă apucă noaptea, și eu șed în odaia-mi singuratică pe când afară vântul tânguindu-se și suspinând aleargă pe lângă ziduri. Și acest zgomot sună ca un ecou plin de jale a suspinelor, și plânsetu lui, a nenumăraților părinți, a văduvelor și orfanilor care și-au pierdut pe cel mai scump al lor, în crâncenul război de astăzi. Sufletul meu parcă ar fi obosit de atâtea: gânduri triste și simte lipsa mângâerii. Pe când meditam asupra acestora, un înger bun mi-a dus cugetul înapoi la acea seară plină de sfințenie, pe care a aranjat-o cu apostolii săi Mântuitorul lumii, o zi înainte de suferințele sale. Măiestrul î-și începe chiar vorbirea de adio, pentru că mâne va muri. Cât de cald cât de mângâietor, și ce simțitoare sunt cuvintele Lui. „Să nu se tulbure inimele voastre” - așa a început, - ”voi credeți în D-zeu, deci credeți și în mine. Căci dacă nu ar fi așa, atunci v-ași fi spus-o, eu mă duc acolo pentru ca să vă pregătesc locuință. Și dacă am ajuns acolo, și am pregătit voaună locuință, atunci voi veni iarăși și vă voi lua și pe voi la mine, pentru ca să fiți și voi acolo, unde sunt eu”. Iar după aceea a vorbit de tatăl, din ceruri, care e și tatăl nostru, de fericire, de mângâierea pe care ne va trimite-o pentru ca ai Lui să nu rămână ca niște orfani. Și acum urmează un cuvânt, care ca o stea luminoasă străbate sufletul meu trist și toate icoanele dureroase ale amintirilor războiului le iluminează cu o strălucire nespuse de blândă. E un cuvânt adevărat, un cuvânt de mângâiere, care cu cât omul cugetă la el, cu atât parcă îl stăpânește: „O iubire mai mare nu are nimeni, decât acela, care își dă și viața pentru prietenul său” (Ioan. 15, 13.) Cuvintele acestea mi le pun la inimă, pentru că cugetele mele grăbesc iarăși îndărăpt la prezentul de acum, și ochii sufletului meu privesc iarăși în cartea cu chipuri războinice și se opresc pe trupurile fiilor neamului meu. „O iubire mai mare nu are nimeni”, oare cuvintele acestea ale Mântuitorului nu se potrivesc și eroilor noștri? Ei și-au dat viața lor tânără pentru preteni, pentru noi toți. „Mergem să făurim copiilor noștri o soartă mai bună” astfel am citit pe un cupeu al trenului care ducea pe războinicii noștri pe câmpul de luptă. Acestea sunt unele dintre cele mai frumoase cuvinte, cari s-au rostit în marele războiu actual. Ele sunt revelațiunea măreață a sentimentului adânc și nobil al eroilor noștri. Ei se cugetă la soție și copii, la părinți, frați și surori, la toate neamurile - „o soartă mai bună”, voim să le luptăm cu sângele și viața noastră chiar. Ce nespuse de frumos e acest curajiu atât de nobil. Cu drept cuvânt trebuie să zicem cu toții de eroii noștri: ei au murit pentru mine, ei au murit cu toții pentru mine. Moartea de erou e o moarte de jertfă. Eroul își jefeste ce are mai scump, aceea, de ce omul se desparte mai cu greu; el își jefeste viața, pentru a cruța viața altora, pacea și libertatea. Ei au săvârșit un act de iubire atât de mare și de înălțător, încât noi nu aflăm cuvinte pentru ai prețui

³⁵¹ *Biserica și școala*, Anul XL. Arad, 16/29 Octomvrie 1916. Nr. 42, p.311-313. Material semnat la Statul Major Central, în toamna anului 1916, de Nerăianțul.

pe deplin. „O iubire mai mare nu are nimeni." Dar oare nu își are orice faptă bună răsplata cuvenită? Noi o știm din gura divină, că cel ce din iubire îți intinde apă - setos fiind, nu-și va pierde răsplata. Deci cum va rămânea fără răsplată iubirea, când ea sângele și viața și-a dat-o? Făcând abaterea de la aceea, că moartea face imposibilă mulțumire pământească celor căzuți, mă întreb: există oare o remunerațiune pământească, care să răsplătească în mod demn jertfa de moarte a eroilor noștri? Fără îndoială, că noi îi stimăm, iar patria pururea recunoscătoare va prețui nespuse de mult numele fiilor ei eroi, îl va săpa în piatră sau metal pentru a le pune de model în fața generațiilor viitoare. Dar în aceasta zace o satisfacție mai mare pentru cei ce există, decât pentru cei ce au căzut pe câmpul de luptă. Și totuși dreptatea pretinde, iar cuvântul divin garantează că lor personal li se va răsplăti fapta atât de nobilă și cea din urmă a vieții lor, dar nefiind ocaziune pe pământ, astfel va trebui să aibe loc în altă lume, în lumea cerească. Luptători noștri drepți credincioși, care au căzut în luptă, vor primi răsplată cerească pentru aceea, că și-au dat viața drept jertfă în mărirea conștiință a datorinții pentru patrie și împărat pentru iubii și concetățenii lor. Numai răsplata cerească e demnă de ei, iar răsplata e mare, ca pentru moartea de erou. Viață pentru viață! Eroul și-a dat viața și va trebui să primească viața ca remunerațiune. Toate celelalte sunt prea puține. „Cine își pierde viața pentru mine, acela va câștiga-o. Astfel a vorbit Mântuitorul lumi (Mt. 10. 39.) Dar întrebi tu sperând, și totuși plin de teamă: oare iubitul meu, sau bărbatul meu, tatăl meu sau mirele meu avut-au ei judecata dreaptă și neclintită în ora morții? Dacă ei, în momentul ultim când zăcea cu trupul sângerând, la pământ, avut-a părerea de rău a păcatelor sale, sau fost-a predispus spre căință? Căci dacă nu atunci el cu toată cruzimea jertfei pe care a adus-o, va fi pierdut pe vecie! Răspunsul iată-l: Luptătorii noștri sunt cu toții creștini. Doar aici-colea câte unul, deși nu a putut fi socotit între temătorii de D-zeu, totuși opaițul credinței licura în adâncul sufletului lui și aceasta lumină D-zeu nu a stins-o ci va ațâța-o. Aceasta a adus-o cu sine însă războiul cu fațai serioasă arătându-ne moartea, dar și vecinicia. Și prin aceasta apoi drept credincioșii au devenit temători de D-zeu, iar cei nesocotiți și mai puțin creduli, au devenit penitenți și mai serioși. În moartea eroică însă, zace o putere spre pocăință deosebită. De când Messia a murit pe cruce, pentru ca prin ea să nimicească păcatul din lume, și lumea să se pocăiască, are moartea, puterea de a curăți de păcate. Prin moartea mântuitoare a lui Hristos, e sfințită și moartea noastră, și dacă noi ne jertfim viața pentru o faptă nobilă, va fi privită aceasta, ca o satisfacere pentru păcat. Astfel e și cu moartea eroilor noștri. Când au plecat ei la luptă plini de sentimentul datorinții și al supunerii pentru patrie și rege, atunci și-au cugeat ei și au zis: Viața ne este în mâna lui D-zeu, eu îmi voi împlini datorința și chemarea, iar cât privește celelalte va avea D-zeu grijă de ele. Eu mă duc lăsând totul în grija Domnului. Acesta e fără îndoială cugetul său cel mai sublim, cea mai frumoasă și creștinească întrupare a intelectului omenesc. Eroului, care moare cu cugetul liniștit ca luptătorul nostru, desigur îi va dărui bunul D-zeu în ceasul morții binefăcătoarea iertare. Acesta e ultimul dar pe pământ, ca răsplată pentru împlinirea datorinții. Dreptatea Dumnezeiască și bunătatea Lui, ne dă nouă aceasta credință. Deci liniștiți-vă, și resemnați rugați-vă pentru eroii voștri, căci zice Mântuitorul: „voi aveți acum întristare, dar iar vă voi vedea și atunci inima voastră se va bucura și nimenea nu va lua de la voi bucuria voastră." (Ioan 16. 22.)

Capitolul VIII DOCUMENTAR

1.

A murit Mathia și cu el dreptatea!

Slăvit fie numele tău, slavă fie mai ales duhul tău cel drept, legendarule Rege, care de mâine încolo apari iarăși în mijlocul nostru, și vei sta pe veci, privind furnicarul de oameni ce vor mișuna în jurul tău, pe sub picioarele tale.

Turnat-au chipul tău în bronz, iar de era să fie desăvârșită imaginea ta, și o inimă de aur trebuiau să toarne și să ți-o anine pe piept, ca toți să o vadă și toți aminte să-și aducă de inima ta cea mai strălucitoare decât tot metalul din lume!

Reînviatu-te-au după sute de ani, și te-au așezat pe superbul tău armăsar, cu mâinile pe biruitoarea sabie și cu privirea-ți senină cercând parcă să străbați lumea din jurul tău, să o ispitești, să o pătrunzi, să o vezi cum e azi, față de cea pe care tu ai lăsat-o moștenire acestor plaiuri. Te-au ridicat din mormântul tău, în care odihneai liniștit, și neauzind mai mult nici bunele, nici relele din lumea, în care odată mare și tare și model de bunătate fuseseși.

Dar teamă mare ne e, idealule Rege, că în frumoșii tăi ochi, prea curând ivi-se - vor lacrimi, și cu cât mai bine vei cunoaște lumea de azi, în șiroaie preface-se-vor lacrimile din ochii tăi și nu mai înceta a le vărsa, văzând multă nedreptate ce se face popoarelor, pe care tu cu dreptate și cu blândețe le-ai fost deprins, - și mai ales văzând crunta nedreptate ce se face azi poporului blând și tu te-ai născut și te-ai înălțat!

Tu, care nu ți-ai tăgăduit originea ta de Român, ci pe însăși mama ta ai lăsat să o zugrăvească în simplul ei port țărănesc, cu furca în brâu, pe perețele din castelul tău iubit de la Hunedoara, ca etern document de prețuire a originii tale, tu ai plânge azi, ba poate ai sfârâma Castelul și pe procleții lui îngrijitori, care au lăsat să se șteargă acel chip, ca cu el să se șteargă această mărturie a originii tale !..

Următorii tăi la conducerea țării, te-au așezat chiar în părțile răsăritene ale ei, în orașul unde te-ai născut. Dar ei au scăpat din vedere, că acest loc e înconjurat, ca un ostrov în mijlocul mării, de popor Român, - și că tu aici prea o să auzi gemetele și strigătele de durere ce se izbesc mereu de porțile cetății tale, venind de la poporul ce geme sub loviturile nedreptății ce se face cu el, cum se ivesc în vuiet valurile mării de țărnuț ostrovului.

Te-au așezat aici, și uitat că aici, mai vârtos ca ori-și - unde, te vor face să își pară rău că te-au scos iar pe lume, putând aici mai bine ca și ori-și unde, să te încredințezi despre adevărul prefăcut în proverb și rostit cu duioșie și cu oftări de popor: *A murit Mathia și cu el dreptatea !*

Nu departe de picioarele chipului tău, care reprezintă dreptatea, eșafond este ridicat tocmai dreptății, și zeci din noi, care ne silim a fi apostolii adevărului, și ai dreptății celei iubite de tine, duși am fost și suntem trași pe acest eșafond modern, zvârliți în temnițe, expatriați, sărăciți, pentru cererile noastre care strigă după - dreptate !

Te-au așezat chiar într-un colț de țară, în mijlocul poporului român, bag seama ca cu atât mai vârtos să auzi plângătoarele lui doine, pline de durere și de jale, - care spun tânguitoare, că:

Sus la munte, jos la vale,
Si-au făcut dușmanii cale,
Din Sătmar până-n Săcele,
Numai vaduri ca acele !
Vai de biet Român săracul
Înapoi tot dă, ca racul,
Nici îi merge, nici se-ndeamnă,
Nici îi este toamna, toamnă,

Nici îi vară vara lui
Și-i străin în țara lui !...
Și te va înduioșa cântecul trist, dar mai mult te va durea adevărul din cântec, că azi :
Numai umbra spinului,
La ușa creștinului...

Și asta nici nu pentru altceva, decât pentru faptul, că cea mai mare virtute a ta, dreptatea, a pierit demult de pe aceste plaiuri, și lăcomia și pofta criminală de a nimici cel mai tare pe cel mai slab, și cel bogat a se îmbogăți și cu puținul celui sărac, iar pe urmă a trage din sărac și oropsit și sufletul și al face pe el una cu negrul suflet al său, - numai pentru aceea sună doinele noastre atât de trist pentru tine atât de dureros...

Teamă ne e, slăvitule Crai, că prea iute te vei încredința că pigmeii ce se vor cocoța în jurul tău cu vorbiri în ziua dezvelirii tale, te profanează și numai prin faptul că se apropie de chipul tău cioplit !. Că nimeni nu erau mai puțin potriviți a ridica statuie dreptății tale, ca acești nedrepti, ca acești farisei și vameși!

Când mai zvăpăiați face-și vor mâine, acești pigmei, vânt în jurul tău, ridicându-se mai mult pe sine ca pe tine, prin vorbiri afectate, false, fă o minune, măritule Rege, și scutură-ți greul metal în care ești turnat, și ridică-ți cu puternicele mâini, biruitoarea-ți spadă, și deschide-ți întru-aurita-ți gură și spune-le tu însuși cum a fost viața ta, prin ce te-ai făcut mare, proverbial, neuitat, iubit de toate popoarele: prin aceea că ai fost blând și drept!, și alungă-le din creieri nebunele idei după care ei azi aleargă, dedându-se la tiranie și nedreptate, și încheie-ți divina vorbire spunându-le, că dreptatea în lumea aceasta este floare albă, frumoasă, dulce, fericitoare, neuitată, nedreptatea este spini, scaieți, ciulini, și cântă-le în uimitele urechi:

Cine-a îndrăgît ciulinii
Mânca-i-ar inima câinii,
Mânca-i-ar casa pustia
Și neamul nemernicia !...

Ca glas de buciom de aur să răsunе glasul tău, făcând ca dreptatea în această țară, numai amici să aibă, nu dușmani, și cerând ca :

Toți dușmanii ei să piară
Din hotare în hotare,
Îndrăgi-i-iar ciorile
Și spânzurătorile !...

Dacă ai ajunge acest lucru: împlânzirea celor nedrepti și întoarcerea lor la dreptatea ideală: ar fi aceasta cea mai mare glorie a apariției tale de nou în mijlocul popoarelor țării !...Cu câtă bucurie te-am slăvi în cântece răsunătoare peste toate plaiurile țării, a căror refren de fericire să fie: *A înviat Mathia, a-nviat dreptatea!*....

Fugi însă de la mine iluzie frumoasă, muzică de divine cuvinte și fă loc crudului adevăr, pe care de veacuri îl repetăm cu durere: A murit Mathia și cu el dreptatea !....

Iancu

Ioan Moța, Libertatea, 1903, Nr.18 de la 3/16 Mai

2.

Ce să facem? Aceasta întrebare mi-a pus-o, deunăzi, un tânăr preot care abia de 4-5 ani a ieșit din seminar. - învățătorul îmi e mobilizat, școala stă pustie, oamenii-s necăjiți de nu mai știu de capul lor, eu sunt sărac și nu pot stă de școală, căci trebuie să-mi văd de puțina economie, - ce să fac în împrejurările acestea? Dă-mi un sfat!³⁵² Mai întâi voiam să-i spun pe scurt: - „Știi

³⁵². Onisifor Ghibu, refugiat în București între anii 1914 și 1916, colaborează cu Octavian Goga, Vasile Lucaciu și cu alți refugiați ardeleni la campania pentru intrarea României în război alături

bine că prin ordinul consistorial Nr. 9655 a. c. preoții au fost strict îndatorați să suplinească ei în școală pe învățătorii mobilizați, fără să aibă drept a cere pentru aceasta nici o remunerație", - dar apoi mi-am dat seama că pe calea aceasta n-aș fi ajuns să conving pe tânărul preot despre datoria ce o are. Ce efect putea să aibă invocarea unui ordin asupra unui om, al cărui suflet e cuprins din toate părțile de disperare și de neînțelegere?

Și, în loc să invoc ordinul, i-am zis: „Părinte! Vremurile care le-am ajuns, sunt pentru toți atât de grele, cum n-au mai fost niciodată. Sunt grele pentru milioanele de soldați, care în bătaia gloanțelor dușmane trebuie să îndure frigul și foamea și osteneala și fiorul morții - și gândește-te că între aceștia sunt și mii de învățători, între care și al Dumitale! sunt grele pentru soțiile rămase fără sprijin acasă și pentru copiii care vor rămânea, poate, orfani, - sunt grele pentru săteanul care nu mai are vite de lucru și pentru orășanul dimis din fabricile care nu mai au pentru cine lucra deocamdată, sunt grele pentru mamele care așteaptă zi de zi cu o încordare crescândă știri, de la fiii lor de care n-au mai auzit nimic, și sunt grele pentru cei care află că iubii lor nu se vor mai întoarce niciodată de pe câmpul de luptă, unde au murit ca eroi, - sunt grele pentru mai marii oștirilor, sunt grele pentru miniștrii, pentru regi și pentru împărați.

Cu ce drept aștepți Sf. Ta, ca aceste zile, grele pentru toată lumea, să fie ușoare pentru Sf. Ta? Când greutatea tuturor sunt mai mari decât ale Sf. Tale, de ce aștepți ca ale Sf. Tale să înceteze cu totul, să nu mai existe de loc? De ce am învățat noi istoria Testamentului vechi și istoria Testamentului nou, de ce am învățat Dogmatică și Morală, de ce am învățat atâta carte și știință? Pentru ca să nu găsim în ele nici în zilele grele ca acestea un reazem? Dacă disperăm noi, care în cultură ar trebui să vedem o putere sufletească, un reazem pentru cele mai grele încercări, atunci trebuie să zicem că cultura nu e o fericire pentru noi, ci o nefericire. Nu te lăsa răpit de greutatea zilei și ale vremii, ci punându-te pe un punct de vedere mai înalt, stăpânește-ți durerea și stăpânește-o pe a tuturor aceluia cu care vii în contact. Ești părinte sufletească al mai multor sute de oameni, care acum sunt mai năcăjiți decât oricând. Ce se va alege de aceștia, dacă Sf. Ta și-ai pierdut busola de orientare? Fii sufletește mai presus de ei, fii sfătuitoarea, fii mângâietorul, fii ajutorul, fii luminătorul lor! Acum se cere aceasta mai mult decât în întreaga viață a lor și a Sf. Tale, Când e primejdia mai mare, atunci trebuie să aibă conducătorii mai mare prezență de spirit. Îți stă goală școala, și copiii stau degeaba pe acasă, sălbătăcindu-se? Gândește-te nu la ordinul consistorial Nr. atâta ci la acei bieți copii, care nu sunt de vină la războiul cumplit de azi, care nu sunt de vină că învățătorul lor e dus să lupte pentru țară, care nu-și pot da seama de pierderea cea mare pe care o îndură nemergând la școală în timpul acesta, gândește-te apoi că acești copii nenorociți sunt copiii parohienilor Sf. Tale și sunt parohienii Sf. Tale de mâine. Ce vor zice aceștia mâine poimâne, când își vor putea da seama de împrejurările de acum: iată preotul nostru nici habar n-a avut de noi, când n-avem învățător și când Sf. Sa avea și poruncă să ne învețe, ne-a lăsat neluminați, nu i-a fost milă de noi, ci și-a văzut numai de sufletele lui.

Și atunci toate cuvintele pe care le vei citi Sf. Ta din Liturgier și din Molitvelnic, vor face asupra lor numai impresia unor cuvinte goale, și parohienii Sf. Tale vor fi niște oameni fără credință adevărată, căci credința fără fapte moartă este, - vor fi niște egoiști, împotriva cărora te vei plânge, zadarnic, cu orice prilej. Sfatul meu e să te duci deci casă și mâine, după slujbă, să le vorbești oamenilor despre datoriile mari pe care le avem cu toții cei care am rămas acasă, față de țară, față de noi înșine. Și ca să fii cel dintâi în sat întru împlinirea datoriei, adaogă la sfârșit că a doua zi toți oamenii să-și trimită copiii la școală, pentru că ei nu pot rămânea nici în vremea asta fără învățătură și fără bună creștere. Și deoarece învățătorul e dus pe câmpul de luptă, ca să-și facă datoria față de țară, iată Sf. Ta iai asupra-ți să le fii însuși învățător, până se va isprăvi războiul. Sf. Ta vrei să fii, acum în vremurile acestea, mângâietor și ajutor al mai multora decât în alte vremuri; vrei să fii adevăratul părinte al tuturor, mic și mare, pentru ca prin aceasta

de Antantă, împotriva Austro-Ungariei. Pentru activitatea sa pe această linie, Onisifor Ghibu a fost condamnat în 1915, în contumacie, de Curtea Militară Maghiară din Cluj, la moarte.

să faci cu puțință trecerea cu mai puține greutateți peste aceste vremuri cumplite. Fă așa și vei da prin aceasta cea mai bună educație creștinească și omenească tuturor credincioșilor Sf. Tale, iar Sf. Ta vei avea cea mai mare liniște și mulțumire sufletească. Și a doua zi du-te la școală - unde te trimite și porunca consistorului, care trebuie să vie după porunca conștiinții Sf. Tale. Împarte-ți lucrurile așa ca să poți ținea în fiecare zi cel puțin 2-3 ore școală cu copiii; învață-i frica lui Dumnezeu, dă-le știință și fă tot ceea ce-ți va sta în puteri pentru micii copilași. Nu vei putea face cât cer legile și regulamentele școlare? Nu-i nimic! Fă însă cât cer trebuințele actuale și cât poți într-adevăr, pe conștiința Sf. Tale. Aceasta să o faci!

Dr. Onisifor Ghibu *Biserica și școala*, Anul XXXVIII,
Arad, 9/22 Noiembrie 1914, Nr. 45, p.358

3.

Conferință pastorală pe front.

Cincizeci și cinci de preoți militari inimoși și mândri de biserica lor, arzând de dorul de a vedea în mijlocul lor pe capul bisericii reformate din Debrețin, *episcopul Balthazar*, s-au întrunit într-o conferință pastorală pe malul râului Drava, în orașul Villach, din Carinthia. Și ferventul apostol al bisericii și școlii sale însoțit de secretarul său se coboară pentru a doua oară în mijlocul preoțimii sale pentru a-i da lumină, deșteptare, directivă, pe care să le pună în practică în mod caritabil în sfera lor cea mică. Curios să văd o conferință protestantă și curios să văd *legătura dintre episcop și preoții săi*, am plecat și eu și m-am pomenit deodată prezent într-o adunare pompoasă, unde am aflat o preoțime conștientă, trează și entuziastă pentru apărarea intereselor bisericii sale, am aflat tineri inimoși și mândri de biserica lor, care totdeauna știu și vor ști să dea o nouă îndreptare mai sigură și mai puternică tuturor puterilor, de viață ale bisericii lor. Am aflat la acești preoți unitatea de acțiune, care e supremă cheazășie a izbândeii cauzei lor naționale.

În conferință s-a discutat, cu mult temei și cu baze, lucruri privitoare la ameliorarea stării sufletești a soldaților. S-a luat inițiativă de a se introduce *biblioteca ambulantă* pentru soldații din *linia primă de foc*. S-a vorbit despre activitatea pastorală a preotului militar, care în actualul război, fie pe câmpurile de luptă, ori prin diferitele orașe, e de o foarte mare însemnătate. S-a discutat însă mai mult lipsa de cărți de rugăciuni și lipsa Sfintei Scripturi și episcopul dicește cu un gest de tot nobil la propunerea secretarului său votează suma de 100 mii coroane pentru a se tipări Biblia și cărți de rugăciuni. L-am întrebat pe Măria Sa, după conferință, dacă se poate vota suma așa mare fără consimțământul Consistoriului, la care mi-a zis: „*Eu cu secretarul meu formăm Consistoriul, când avem o chestie urgentă și membrii ceilalți trebuie să consimtă cu noi, pentru că lucrăm pentru binele preoțimii și al credincioșilor*. O dragoste similară plutea deasupra celor prezenți. Parcă auzeam cuvintele Mântuitorului: „**Veniți la mine toți cei osteniți și însărcinați și eu vă voi odihni pe voi, căci blând sunt și smerit cu inima**". Și acest episcop, această personalitate cu toată dragostea inimii sale, ca un prietin a vorbit de frumoasa și de înalta chemare a preoțimii sale. „*Viața unui preot trebuie să fie un cuvânt viu. Ușa lui trebuie să fie deschisă la ori ce oară celui ce așteaptă și sufletul lui să fie candelă aprinsă. Un tâlcuitor viu al Sfintei Scripturi, care conține toată morală, toată rațiunea, civilizațiunea și toată politica*".

Privind la acest grup de **preoți militari** am aflat, că niciodată chemarea acestor preoți nu a fost mai sublimă ca în aceste timpuri de urgie, căci preotul militar, care **servește sub ceriul liber în arșița soarelui ori pe ger, la groaznicul bubuit de tunuri, e silit să aducă mângâiere sufletească unor oameni de tot istoviți**. Și cugetându-mă cum apare înaintea ochilor falnicul arbore al culturii românești - biserica ortodoxă națională - și o jale, o durere a fost pentru mine aceste momente cugetate. Mi-am adus aminte de nepăsarea păcătoasă și de dezvinovățire dintre noi. Mi-au venit în minte acei slujitori ai altarului și ai națiunii, care stăpâniți de pătimi în loc să înpodobească biserica lui Hristos cu purpură, strică prin faptele lor frumșetea ei genuină; la acei

slujitori ai miilor de gloate românești, care nu-s conștienți de sublima chemare și de pozițiunea ce o au, de nobila sarcină de a fi apostoli ai creștinismului, luminători ai lumii, ai neamului, așa cum Biserica, lumea și miile de gloate române îi voiește „*Mirii lui Hristos Domnul nostru, seduși de plăcerile lumești, devin infideli față de biserică, față de națiune, dând lui Cezarul ceia ce se cuvine lui Dumnezeu*”, cum zice Heine.

Rolul preotului român, fie prelat ori preot la sate nu se restrânge numai la funcțiunile liturgice. Pe lângă serviciile altarului are rolul de luminator și părinte al sătenilor. El este un organ de mult folos pentru neam și țară. Datorința lui e a lumina poporul, prin procurarea de gazete, formarea de societăți a dezvoltă în el dragostea de neam și de moșie. Mii de soldați români de pe diferitele fronturi dornici de literă românească vor fi siguranța zilelor de mâine, dar trebuie să te cobori până în adâncimile sufletului fiecăruia pentru a-i trezi nădejdele biruinței de mâine. Trebuie să cunoști spiritul, temperamentul, să pătrunzi în lumea lor sufletească și nimenea ca preotul nu vine mai des și mai în variate ocazii în contact cu poporul. Preotul poate cunoaște mai bine gradul de pricepere al țăranului, inteligența lui naturală, preotul poate studia sentimentele lui pentru a i-le cultiva.

Păstoresc peste zece mii de soldați și sunt duhovnic la cinci spitale și mi s-a dat prilejul să pătrund până și în cele mai ascunse colțuri ale sufletului său. Am înjghebat cu soldații bibliotecă populară, desfășurând aproape la trei-patru mii de exemplare din literatura popularizată și o mulțime de cărți de rugăciuni, cu un succes grandios. Precum cel flămând caută mâncare pentru a-și potoli foamea, întocmai așa și poporul nostru e dornic de lumină. Ce să zic despre sufletul lui care e un mărgăritar neprețuit, care însă zace în pulbere, pentru că nu e curățit, nu e cizelat. Câte cântece de dor și jale s-au născut în războiul actual din gura soldaților români! În amurgul serii până în depărtări mari se aude trăgănatul dulce al poeziei populare românești și de atâtea ori sufletul ni-se înduioșează la auzul cuvintelor pline de pătrundere ale doinei. În scurt timp o să le adun acestea mărgăritare scumpe pentru a le păstra prin tipar.

E evident deci, că **activitatea unui preot român trebuie să fie multilaterală**, atât pe teren religios cât și cel social și cultural. În întunecime zace cea mai mare parte a poporului nostru și pentru a-l scăpa de răul acesta e datorința cea mai sublimă a noastră a tuturor cari ne numim conducătorii lui. Lipsa de cărți religioase și mai ales lipsa a unei ediții populare a sf. Scripturi e adânc simțită. Soldații îmi cer mereu cartea sfântă și nu pot să le satisfac. Gestul nobil al preotului reformat ar putea să ne servească și nouă de exemplu. Ce bine le-or fi căzut și soldaților noștri, văzând că și ai lor se interesează de ei. Ar putea să se facă o vizitație canonică cu binecuvântarea P. S. Sale, care provenită din dragostea și îngrijirea tuturor celor de acasă, ne-ar fi adusă și nouă celor de pe front momente de înălțare sufletească.

Timpul trece! Ceasul a sunat pentru toți. Să ne afle deci pe toți pregătiți de luptă culturală, căci acești soldați care petrec pe la diferitele fronturi, care au văzut și au trecut prin multe, vor învinge mizeria din colibele satelor românești, vor învinge nepăsarea acelor factori cari nu se interesează de soarta unui popor credincios tronului și patriei și doritor de înaintare și vai va fi acelora, pe care acești luptători conștienți mergând acasă li vor afla și pe mai departe dormitând și dușmani vieții lor sufletești.

Corneliu Leucuța, preot militar, *Conferință pastorală pe front*,
în *Biserica și școala*, an. XLII, Arad, 27 octombrie 1918, nr.42, p.1

4.

Anexă

Domnilor! Această teză fundamentală am avut-o în vedere viața mea întregă asemenea și în cursul convorbirilor între mine și între unii deputați (?) diriguitori ai Partidului Național Român. *Am încercat să-i conving, că pentru ei este un interes de existență, a se înrola în rândurile națiunii maghiare alcătuitoare de stat*, să-i sprijinească năzuințele politice, să-i înmulțească greutatea și puterea, fiind asta pentru Români un interes vital, mai mult decât pentru oricare altă naționalitate, cu excepția celei germane. Germanii din patria noastră atunci fac

servicii ideii naționale germane, dacă nu ajută tendințelor slave din monarhie (așa-i!) dacă susțin dualismul, în cadrele căruia națiunea unitară maghiară totdeauna exercită o influență decisivă asupra politicii monarhiei. (Vii aprobări). **Așa e și cu Românii.** Numai dureroasele evenimente din istoria trecutului neînțelegerile, suferințele, fărâdelegile, crimele și vărsările de sânge care s-au ținut lanț, au putut fi pricina că tocmai între români și maghiari să se nască atâta antagonism, atâta antipatie, atâta neîncredere, aci în aceste părți ale lumii, unde aceste două popoare trebuie să fie deplin solidare, față de puhoiul Slavilor. (Adevărat! Așa e!) Până la o vreme speram să mă pot înțelege cu cea mai mare parte a partidului naționalist. Pot să spun verde, că în toată vremea știam, că există în sânul acelor domni o direcție, care nicicând nu va putea fi câștigată pentru o pace durabilă. Dar în schimb tocmai acele convorbiri m-au lăsat să cunosc și o parte, cu mai multă înțelegere, cu mai multă înțelegere patriotică, care este încătușată de terorism în măsură mai mică sau mai mare, care simte instinctiv, că nu bate căi bune, și nu cred, că face greșeală oricare maghiar, încercând să-i scape de terorism pe aceștia, ademenind pe cât mai mulți români pentru tendințele politice maghiare. (Așa-i!)

Acele convorbiri, domnii mei, n-au avut măcar rezultatul de-a putea câștiga o parte cât de mică a partidului naționalist român. Spre marea mea părere de rău, domnii aceia au găsit mai de cuviință - le respect deciziunea - de-a rămânea în o tabără cu aceia, a căror activitate mai recentă ne arată îndeajuns cât de mult se opintesc a târâ cu ei elementele mai moderate. Dar asta, domnii mei, nu va altera nicidecât atitudinea noastră din viitor. Datorința noastră este și de aci înainte, ca prin mijloace, în conformitate firește cu împrejurările date, dar totdeauna potrivite principiului călăuzitor - să ne dăm silința a împăca un număr din ce în ce mai mare al românismului din țară, cu politica națională maghiară. (Aprobări).

Stimați domni! Să nu credeți că aceasta e o năzuință vanitoasă. Eu știu foarte bine că în Ardeal avem de a face cu o situație până la un punct oarecare gravă. Știu foarte bine, că o atare chestie, căreia prin amintirile dureroase ale mijlocului secolului trecut păstrate în adâncul inimilor i se pun în cale atâtea piedeci amare, zic, o atare chestie nu se poate rezolva așa de ușor; dar eu atrag atențiunea numai asupra a două lucruri. La frontierele Ardealului, respectiv afară de comitatele ardelene, să zicem: în așa numita Ungarie o mare parte a românilor luptă cu vizirul deschis împotriva tendințelor naționaliste; o foarte considerabilă parte a preoțimii încă se așează pe față tendințelor politice maghiare și luptă împotriva tendințelor naționaliste. Dacă aceasta e posibil acolo, unde o atare situație a fost facilitată prin aceea că nu au existat pasiuni ca și cele amintite mai sus, pentru ce să nu fie aceasta, cu vremea, posibil și aici. Se cere numai din amândouă părțile acea hotărâre fermă de a nu mai reaminti **amintirile dureroase ale trecutului care să ne amărască.** (Aprobări.) Acestea să ne servească ca învățătură, dacă vrem să ameliorăm și situația patriei. (Aprobări). Aruncând vâlul asupra durerilor din trecut, trebuie să constatăm numai, că și în trecut au existat tendințe care n-au fost spre folosul niciuneia dintre părți, ci au avut darul numai să producă suferințe și să fie în detrimentul popoarelor, care au năzuit spre nimicirea reciprocă. (Așa-i!)

Cealaltă este, că: să ne aducem numai aminte, care era situația Sașilor din Ardeal acum 30-35 de ani. Oare pe acea vreme o mare parte a sașilor din Ardeal nu profesau o foarte pronunțată politică naționalistă? N-au făcut oare Sașii tot posibilul ca să azmută opinia publică germană împotriva noastră? Oare pe acea vreme, în măsură potențată, nu din partea săsească auzeam acuzele împotriva tiraniei maghiare, pe cari le auzim azi din partea ultraștilor români? Iar, de atunci concetățenii noștri Sași s-au convins, că pe acea vreme ei, atât din punctul de vedere al intereselor proprii, cât și din punctul de vedere al intereselor Germaniei umblau pe căi greșite. Propria lor convingere i-a îndemnat să urmeze o altă direcțiune politică, iar azi, mulțămită lui Dumnezeu, între Sași și Ungurii din Ardeal s-a stabilit o armonie, care, sper, va aduce totdeauna roade binecuvântate până în cele mai îndepărtate vremuri. (Așa-i!) Dar, acum vreo 35 de ani ar fi fost luat în răs acela care ar fi afirmat că e posibilă o înțelegere între Sași și Maghiari. E posibil că azi să-și rădă cineva de mine, dar eu, repet, știu, că nici noi, dar nici fiii noștri nu vor ajunge vremea când să nu mai existe agitație naționalistă în Ardeal, dar trebuie să ajungem acea vreme când românii din Ardeal care au mai multă considerație și judecă mai

rațional, să se oprească din calea fatală pe care înaintează și la sfârșitul căreia îi pândește pe români primejdia catastrofală, și să urmeze acea direcție corectă pe care o urmează germanii din Ungaria, care de bună seamă țin la marele popor german, care de bună seamă sunt mândri de ființa lor germană întocmai ca și românii de ființa lor românească, dar care știu că Germania așteaptă de la ei să dea sprijin guvernamentului maghiar. (Aprobări vii.)

Așadar noi, domnii mei, trebuie să înaintăm pe calea noastră: așa să meargă guvernul, așa societatea. Despre aceea, spun încă odată, puteți fi convinși că guvernul cu acei care țin la programul lor politic naționalist, nu va încheia nici un compromis politic. (*Aprobări zgomotoase și aplauze prelungite.*) Condiția fundamentală a înțelegerii politice e: **să facem totul ceea ce în cadrele statului unitar național maghiar, se poate face în favorul dorințelor lor vrednice de apreciat.** (Aprobări vii.) **dar mai mult nici o iotă. În schimb apoi să înceteze agitațiile politice naționaliste.** (Strigăte: Adevărat! Așa-i! *subl. ns.*) După mine aceasta e politica corectă. (Adevărat! Așa-i!) Aceasta cu o consecvență nealterabilă vreau să o continui, fără considerația că va avea oare rezultat imediat, ori nu, pentru că totuși va avea un rezultat.

Dacă noi năzuim de exemplu pe terenul catehizării și în alte chestiuni similare să luăm în considerație dorințele și postulatele respectabile ale românilor și dacă facem tot posibilul să îndreptăm administrația, ca exponenții statului maghiar să fie adevărați părinți sfătuitori, conducători, îngrijitori ai poporului încredințat lor, (Adevărat! Așa-i!) *dacă noi de fapt năzuim să remediem tot răul, toate neajunsurile: aceasta își vor aduce roadele și din zi în zi se vor înmulți românii care vor recunoaște, că merg pe cărări greșite când se avântă în labirintul agitației naționaliste și în care într-un moment dat va naște tăria morală să se declare pe față și să urmeze o politică românească patriotică și cu adevărat corectă.* (Adevărat! Așa-i! *subl. ns.*)

La aceasta, domnii mei, am trebuință și avem trebuință de sprijinul societății maghiare, avem trebuință de sprijinul d-voastre. (orale.) Societatea maghiară trebuie să fie tare. Tăria, pe lângă altele, mai are însușirea eminentă, că împreună liniștea și are putere atractivă. Unde e putere internă, acolo se formează un centru sinagitațional, care va atrage la sine elementele răslețe. (Adevărat! Așa-i) va da impuls pentru alăturare la sine. (Aprobări.)

Domnilor! În numele celor mai sfinte interese ale patriei Vă rog, să dezvoltați această putere atractivă și să o valorificați. Înconjurați tot ce vă desparte, evitați tot ce poate deștepta în cetățenii cu intențiuni pașnice ai acestei patrii amărăciunea și nemulțămirea, ceea ce pregătește terenul pentru agitația ultraiștilor. Noi nu trebuie să mână masele spre agitatori, din contra, trebuie să atragem masele de la agitatori; trebuie să le atragem prin aceea că vom năzui să primim cu simpatie cererile lor ce se pot împlini, vom năzui cu sfaturi bune să le facem servicii și să-i ajutăm în viață, vom năzui să le fim prieteni credincioși, buni și nepreocupați. (Adevărat! Așa-i!)

Domnilor! Acestea sunt lucruri cari nu se pot aduna în paragrafi, din care nu se pot face legi, care nu se pot ordona, dar un neam care vrea să trăiască trebuie să posede aceste însușiri, trebuie să și le afirme victorios, (Așa-i!) chiar și cu prețul supunerii acelor momente sentimentale, care nimeni nu le ține mai sfinte și curate, ca mine. (Urale.) Aceasta e politica de naționalitate profesată de mine, care o recomand și care rog țin să o urmeze. (Urale.) Credeți-mă că mi-ar fi fost cu mult mai ușor să rostesc fraze șoviniste sonore; dar în convingerea că vorbesc după conștiința mea, voi primi bucuros orice critică; mai bucuros voi primi când aceia mă vor prezenta în fața maghiarimii din Ardeal ca pe un rău patriot, ca pe sacrificătorul maghiarimii din Ardeal - care au făcut și fac politică împreună cu alde Aurel Vlad și Iașa Tomici și cari voiau să fericească părțile ardelene cu votul universal. Alegeți între prietenia mea și a acestor domni! (Urale nesfârșite și aplauze zgomotoase.)

5.

Ministrul de culte și instrucție publică ungar, către comisiile administrative, pentru a se face instrucția în școalele primare de stat, cu ajutorul limbii materne, și pentru a se propune aceasta limbă ca obiect de învățământ. În vederea faptului, de-a se ușura învățământul în limba maghiară, la școalele primare de stat, pentru școlarii cu limbă maternă nemaghiară, apoi, în vederea faptului de-a înlesni școlarii să învețe scrisul și cititul în limba lor maternă, dispun ca în cazurile și în felul de mai la vale să se facă uz de limba maternă, ca limbă auxiliară în clasele I și II, iar în clasele III, IV și V să se propună ca studiu separat.

1. În școalele primare ale statului, unde 73 partea a elevilor nemaghiari însă de aceeași limbă maternă, înscrisi în clasa I nu cunosc limba maghiară de învățământ, în clasele I și II învățătorul, în învățământul propriu zis, întrucât îl ajută cunoștințele lui de limbă, are să se folosească de limba maternă a elevului, în măsura dorită de progresele instrucției. Dacă elevii nemaghiari aparțin mai multor limbi materne, și fiecare din cei ce nu știu ungurește, fac 1/3 parte a totalității elevilor din clasa I, în clasele I și II, învățătorul să se folosească de fiecare limbă maternă, întrucât îl ajută cunoștințele lui. Cu elevii ce intră mai întâi în școală, și nu știu ungurește, învățătorul, întrucât îl ajută cunoștințele lui de limbă, să se folosească de limba lor maternă chiar și în afară de învățământul propriu zis, fără cele două decrete ministeriale în măsură, ca să fie înțeles de elev, îndată la început, să fie considerat de un îngrijitor cu tragere de inimă, să i se ceară sfatul cu încredere, și să îndrăgească școala. În acest înțeles am dat ordin și inspectorilor, etc.

2. La dorința părinților (tutorilor) de limbă maternă nemaghiară, dar de aceeași limbă 1/3 parte a școlarii de clasa III, IV, V, în urma ordinului d-voastră întemeiat pe darea de seamă a inspectorului regesc, și în urma petiției înaintate de părinți, să primească instrucție de scris și de citit și în limba maternă a părinților, în acele școale, unde învățătorul e atât de stăpân peste limba respectivă, încât poate să prepară e materialul reglementar din planul de învățământ, ce însoțește decretul meu trimis, deodată cu acesta, tuturor inspectorilor școlari. (Anexe la planul de învățământ al școalelor populare). Dacă mai multe limbi formează, separat, 1/3 parte, atunci se poate dispune și propunerea alor două sau trei limbi, dacă sunt la îndemână destule puteri didactice necesare. În contra hotărîrii d-voastre se poate face apel la ministerul dirigit de mine.

Cătră toți inspectorii școlari regești, cătră șefii secțiilor expoziturilor școlastice, și cătră guvernorul din Fiume. (În aceeași chestie. În vederea faptului de-a ușura învățământul limbei maghiare, etc, etc, dispun...)

1. În clasa I în care, etc .. (Ca și punctul I din decretul precedent, cu deosebirea că se repetă motivarea și se completează: pentru a se înlesni învățarea limbei maghiare, și mai cu seamă în școalele populare nedespărțite, pentru a se face o nepns de însemnată econ - mie de timp, N. Red.) Și până veți primi instrucții mai amănunțite, veți avea să luați următoarele dispoziții sumare. înainte de toate să Vă notați, că limba maghiară ca limbă auxiliară are să se întrebuințeze numai pe o scară atât de întinsă, câtă se pretinde pentru înlesnirea învățării limbei maghiare, și pentru progresele instrucției în limba maghiară. Ajutarea cu limba maternă, să fie deci numai un procedeu de sistem, iar nu traducere în limba maghiară (!). Acest procedeu să se urmeze astfel în toate materiile, și anume în chipul următor: Când e vorba să învețe elevul un cuvânt maghiar, întâi să se facă uz de mijloace intuitive, prin acțiune, și numai pe urmă, pentru înțelegerea sigură a noțiunei, să i se spună elevului numirea în limba maternă, sau să i se ceară să o spună el, fiind aceasta un metod de adevărate, că a înțeles, iar după aceasta să i se spună de mai multe ori numirea maghiară. În continuare, formarea propozițiilor, asemenea și fixarea cuvântului în memorie, prin convorbire, să se facă exclusiv în limba maghiară, spre a se asigura progresele. Acest procedeu deoparte ne încredințează, că elevul a înțeles deplin concepția, pe care o exprimă cutare cuvânt, va să zică nu dă înțeles greșit cuvântului, dealtă parte înlesnește nespun de mult învățarea acelor cuvinte maghiare, ce însemnează noțiuni abstracte, a căror învățare, fără de ajutorul limbei materne, se face cu mare risipă de timp și de energie.

învățătorul să țină seamă prin urmare de urmă toarele gradații: a) înțelegerea concepției, prin acțiune intuitivă. b) În caz de lipsă numirea în limba maternă sau dacă numai se poate, lăsarea elevului să spună el nu mirea. c) Numire a maghiară. d) Exerciarea noului cuvânt în cadrul conversației maghiare. învătătorul să facă așa, de câte ori o crede de lipsă, în interesul înțelegerii. În cursul instrucției, bineînțeles, cum elevul ajunge în posesiunea tot mai multor și mai multor cuvinte maghiare, și simțul lui pentru limba maghiară se dezvoaltă, întrebuintarea limbii materne, în mod auxiliar, se reduce tot mai mult în mod automatic. Cu elevii începători, cari nu știu limba maghiară învătătorul să uzeze de limba maghiară și înafară de de instrucția propriu zisă. Să luați dispoziții în acest senz.

2. In clasele III, IV, V (ca în decretul precedent. N. Red). Prin urmare , dacă părinții cer propunerea scrisului și cetitului (literatură, istorie, etc.?? N. Red.) în limba maternă, petiția lor, chiar și dacă pare neîndreptățită, aveți să o înaintați, însoțită de raportul d-voastră, comisiei administrative, pentru a se aduce decisiune în chestie, iar pe urmă veți îngriji de îndeplinirea decisiunii. Împotriva decisiunii comisiei administrative se poate face apel la ministerul de sub diriguirea mea. D-voastră puteți face apel de asemenea în anul de învățământ va fi complectat cu anexa de mai la vale. Conform anexei, limba maternă, ca materie de învățământ, se începe în clasa III, va să zică atunci când elevul a trecut peste greutățile tehnice ale scrisului și cetitului în limba maghiară, și se termină în clasa V având a se face examen în aceste clase. Deoarece dorința mea este, ca de profitele cuprinse în partea a doua a decretului meu, să se bucure și elevii înscriși în anul școlar 1914/15 în clase mai înalte decât clasa III, în mod transitoriu dispun, ca, întrucât învătătorul cunoaște limba maternă respectivă, încă în anul școlar viitor elevii din clasele III—V făcându-se scădere, adunați în raport cu numărul lor, să învețe materialul clasei III. În anul școlar 1915/16 clasa III va primi separat instrucție, iar clasele IV, V împreună . În anul școlar 1916/17 fiecare clasă va primi separat instrucția. Instrucția se va da peste numărul obișnuit al orelor. Deoarece instrucția aceasta se va da numai elevilor ai căror părinți o cer, trebuie să se întocmească astfel orarul, ca ceilalți elevi să nu fie stânjeniți. Elevii claselor paralele se pot aduna într-o singură clasă, cu învoirea d-voastră, dacă nu e prea mare aglomerația. Dacă orarul cel nou, va însemna pentru învătător un plus de ore reglementare, el va fi răsplătit cu taxe reglementare, în urma recomandăției Dvoastre. Pe timpul războiului taxele acestea nu se plătesc. Iar ca neștiința învătătorului, în ce privește limbile materne respective, să nu fie piedecă, dispun, ca informațiile Dvoastre, ce-mi dați asupra numirilor de învătător, să le întocmiți așa, ca aceasta piedecă să nu existe. Vă leg de inimă în sfârșit, ca, pătrunzând în toate înțelesurile decretului meu, în practicitatea lui metodică, să faceți tot ce e cu putință, pentru ca aceste dispoziții, întemeiate pe echitate, tocmai cu ajutorul echității să potențeze educația patriotică în școale, și să rezulte din ele aceea ce este dorința mea. Despre experiențele Dv. să-mi faceți dare de seamă, la sfârșitul anului școlar.

Biserica și școala, An XXXVIII, 24 august (6 sept.) 1914, nr.34, p.294-295
Budapesta, 13 August 1914. B. Jankovich, m. p. ministrul de culte și instrucție publică. 114.000/1914 II.

6.

Anexa nr. 2

Biserica noastră și războiul.

Se înțelege însă, că gestul acesta impunător, conduita aceasta corectă și loială a poporului românesc nici un om serios nu o va atribui unei grabnice metamorfoze a psihicului nostru național, provocate peste noapte de viforul războiului actual. Trâmbițată acum în largul lumii și admirată chiar de cei mai sceptici adversari, atitudinea neamului, în vremurile acestea de grea cumpănă, se prezintă cu farmecul unui fenomen neașteptat numai în ochii acelor, care s-au datat a ne cunoaște din condiții și a ne aprecia după clișeurile zugrăvite de creierii înfierbântați ai patrioților de la ziarele budapestane. Cel ce a învățat a ne cunoaște însă mai de aproape acela

știe, că noi tot așa am fost, de când ne-am pomenit pe plaiurile acestea: în vreme de pace oameni de rânduală, în vreme de bătaie oameni de ispravă. Ținuta loială și purtarea eroică a fiilor neamului nostru în fapt nu este, decât o atribuțiune firească a individualității sale etnice și o urmare a educației sale sufletești. Să stăruim puțin asupra acesteia din urmă.

Fiecare popor își are sufletul său propriu, potrivit cu îndemnurile firii sale, cu împrejurările de viață și creșterea culturală, de care s-a împărtășit. Sufletul neamului nostru s-a plămădit - cum bine știm toți - și s-a format sub ocrotirea directă a bisericii. ***Legătura între cler și popor poate la nici un alt popor nu este atât de strânsă, atât de intimă, ca la noi românii din statul ungar.*** La noi preotul, departe de a fi un simplu duhovnic înfășurat în mantaua misterioasă a reprezentantului lui Christos pe pământ, a fost și este de-a dreptul un cârmuitor al sufletelor, este însuși crescătorul turmei sale cuvântătoare sub toate raporturile vieții spirituale. Veacuri dearândul singura școală culturală a țaranului nostru a fost biserica, iar manualele lui didactice au fost cărțile de slujbă religioasă. Sufletul poporului nostru a devenit astfel un aluat frământat de mâinile preotului și dospit la căldura doctrinei bisericești. Povățuit de înțelepciunea sfintelor scripturi ale ecleziaștului țaranul nostru a învățat a primi cu resemnare și a suportă toate intemperiiile vieții cu credință și nădejde în Dumnezeu, care ca un părinte bun și drept ne trimite vremuri cu pace, roadă pământului, secetă, foamete sau războaie sângeroase, după cum suntem vrednici, după mulțimea păcatelor noastre. Pe lângă credința religioasă însă, călăuziți de povăța slovei bisericești, care învață, că »toată stăpânirea de la Dumnezeu este«, preoții au sădit în inima poporului și sentimentul alipirii și, al supunerii cătră domnul și stăpânul țării. »Dați Cezarului ce este al Cezarului...« sunt cuvinte evanghelice, care au străbătut adânc în sufletul clerului și poporului nostru prefăcându-se pentru el în axiomă de viață, în normă de conduită cetățenească. Evident, așadar, că manifestarea poporului nostru ca element de ordine și de încredere nu a fost nici un fenomen neașteles și cu atât mai puțin un calcul de ordin diplomatic, ci în ultima analiză ea este o urmare a creșterii sale sufletești primite în și prin biserica ortodoxă.

La învățătura desprinsă din cărțile bisericești, la povețele și îndemnurile preotului vin apoi și se alătură rânduielile care se pogorau în răstimpuri și la prilejuri anumite din graiul vlădicilor. Am putea spune fără exagerare, că în țara aceasta n-a fost episcop și mitropolit românesc, care în pastoralele sale să nu fi îndemnat cu stăruință poporul credincios la cinstirea legilor, la supunere și, ascultare față de cârmuirea cea lumească, la plătirea birurilor și la împlinirea datorințelor ostășești. Cadrele acestui articol nu ne îngăduie să ne coborâm prea jos pe scara diptichonului pentru ilustrarea acestui adevăr istoric. Vom trece deci peste vlădicii mai vechi și ne vom opri la Șaguna, care a fost fără îndoială cel mai înțelept cârmuitor al bisericii noastre. Din momentul în care și-a pus piciorul în Sibiu, ca vicar general și apoi ca episcop, Șaguna ni se prezintă ca cel mai zelos și mai devotat împlinitor al dorințelor și poruncilor mai înalte. O seamă din pastoralele și circularele sale sunt pline cu povețe și instrucțiuni menite a îndruma atitudinea cetățenească și a face educația - putem zice politică - a clerului și poporului său. Astfel în prima sa pastorală, din din decembrie 1847, dă ordin preoților să îndemne pe ficiori să meargă toți la asentare și să se prezinte fără cârtire »la măsură«. În cursul anilor 1848-1849 sfătua *turma* la toată ocazia să fie în pace și în ascultare și să se ferească de orice »vrășmășie și volnicie«, ca să se plinească zisa scripturii: »fericiți cei făcători de pace«.....»Să fiți totdeauna buni și ascultători - zice într-un circular - credincioși cătră împăratul și cătră mai marii voștri diregători. Să aveți dragoste frățească între voi și cătră celelalte nații cu noi locuitoare...«După încetarea războiului din 1848 Șaguna a fost primul, care a grăbit să descopere curții din Viena credința și loialitatea poporului său și mai ales enormele jertfe de sânge și avere, ce le-a adus acesta pentru casa domnitoare. Iar la 1859, când a izbucnit războiul cu Italia, Șaguna își îndeamnă poporul credincios să urmeze glasului împărătesc și să prindă arma pentru apărarea monarhiei. Este știut apoi, că nimeni n-a alergat atâta cât Șaguna înaintea tronului imperial și regal, ca să prezinte monarhului »credința cea neclătită și neântinată a poporului său românesc. În același timp însă Șaguna a știut să exopereze și recompensa cuvenită pentru loialitatea și sacrificiile credincioșilor săi față de tron și dinastie. Câtă vreme deoparte întăria dogmaticismul în sânul bisericii noastre, de altă parte solicită pe sama ei acordarea libertății și

autonomiei, ce i se cuvenia în temeiul dreptului ei istoric și de creierii înfierbântați ai patrioților de la ziarele budapestane. Cel ce a învățat a ne cunoaște însă mai deaproape acela știe, că noi tot așa am fost, de când ne-am pomenit pe plaiurile acestea: în vreme de pace oameni de rânduială, în vreme de bătaie oameni de ispravă. Ținuta loială și purtarea eroică a fiilor neamului nostru în fapt nu este, decât o atribuțiune firească a individualității sale etnice și o urmare a educației sale sufletești. Să stăruim puțin asupra acesteia din urmă.

Fiecare popor își are sufletul său propriu, potrivit cu îndemnurile firii sale, cu împrejurările de viață și creșterea culturală, de care s-a împărtășit. Sufletul neamului nostru s-a plămădit - cum bine știm toți - și s-a format sub ocrotirea directă a bisericii. Legătura între cler și popor poate la nici un alt popor nu este atât de strânsă, atât de intimă, ca la noi românii din statul ungar. La noi preotul, departe de a fi un simplu duhovnic înfășurat în mantaua misterioasă a reprezentantului lui Hristos pe pământ, a fost și este deadreptul un cârmuitor al sufletelor, este însuși crescătorul turmei sale cuvântătoare sub toate raporturile vieții spirituale. Veacuri dearândul singura școală culturală a țaranului nostru a fost biserica, iar manualele lui didactice au fost cărțile de slujbă religioasă. Sufletul poporului nostru a devenit astfel un aluat frământat de manile preotului și dospit la căldura doctrinei bisericești. Povățuit de înțelepciunea sfintelor scripturi ale ecleziastului țaranul nostru a învățat a primi cu resemnare și a suportă toate intemperiiile vieții cu credință și nădejde în Dumnezeu, care ca un Părinte bun și drept ne trimite vremi cu pace, roadă pământului, secetă, foamete sau răsboaie sângeroase, după cum suntem vrednici, după mulțimea păcatelor noastre. Pe lângă credința religioasă însă, călăuziți de povața slovei bisericești, care învață, că »toată stăpânirea dela Dumnezeu este«, preoții au sădit în inima poporului și sentimentul alipirii și, al supunerii cătră domnul și stăpânul țării. »Dați Gesarului ce este al Cesarului...« sunt cuvinte evanghelice, cari au străbătut adânc în sufletul clerului și poporului nostru prefăcându-se pentru el în axiomă de viață, în normă de conduită cetățenească. Evident așa dar, că manifestarea poporului nostru ca element de ordine și de încredere nu a fost nici un fenomen neînțeles și cu atât mai puțin un calcul de ordin diplomatic, ci în ultima analiză ea este o urmare a creșterii sale sufletești primite în și prin biserica ortodoxă.

La învățătura desprinsă din cărțile bisericești, la povețele și îndemnurile preotului vin apoi și se alătură rânduielile cari se pogorau în răstimpuri și la prilejuri anumite din graiul vlădicilor. Am putea spune fără exagerare, că în țara aceasta n'a fost episcop și mitropolit românesc, care în pastoralele sale să nu fi îndemnat cu stăruință poporul credincios la cinstirea legilor, la supunere și, ascultare față de cârmuirea cea lumească, la plătirea birurilor și la împlinirea datorințelor ostășești. Cadrele acestui articol nu ne îngăduie să ne coborâm prea jos pe scara diptichonului pentru ilustrarea acestui adevăr istoric. Vom trece deci peste vlădicii mai vechi și ne vom opri la Șaguna, care a fost fără îndoială cel mai înțelept cârmuitor al bisericii noastre. Din momentul în care și-a pus piciorul în Sibiiu, ca vicar general și apoi ca episcop, Șaguna ni-se prezintă ca cel mai zelos și mai devotat împlinitor al dorințelor și poruncilor mai înalte. O seamă din pastoralele și circularele sale sunt pline cu povețe și instrucțiuni menite a îndruma atitudinea cetățenească și a face educația - putem zice politică - a clerului și poporului său. Astfel în prima sa pastorală, din din decemvrie 1847, dă ordin preoților să îndemne pe ficiori să meargă toți la asentare și să se prezinte fără cârtire »la măsură«. În cursul anilor 1848-49 sfătuia turma la toată ocazia să fie în pace și 'n ascultare și să se ferească de orice »vrăsmășie și volnicie«, ca să se plinească zisa scripturii: »fericiți cei făcători de pace...«. Să fiți totdeauna buni și ascultători - zice într-un circular - credincioși cătră împăratul și cătră mai marii voștri diregători. Să aveți dragoste frățească între voi și cătră celelalte nații cu noi lăcuitoare...« După încetarea războiului din 48, Șaguna a fost primul, care a grăbit să descopere curții din Viena credința și loialitatea poporului său și mai ales enormele jertfe de sânge și avere, ce le-a adus acesta pentru casa domnitoare. Iar la 1859, când a izbucnit războiul cu Italia, Șaguna își îndeamnă poporul credincios să urmeze glasului împărătesc și să prindă arma pentru apărarea monarhiei. Este știut apoi, că nime n-a alergat atâta cât Șaguna înaintea tronului imperial și regal, ca să prezinte monarhului »credința cea neclătită și neîntinată a poporului său românesc. În același timp însă Șaguna a știut să exopereze și recompensa cuvenită pentru loialitatea și

sacrificiile credincioșilor săi față de tron și dinastie. Câtă vreme deoparte întâria drasticismul în sânul bisericii noastre, de altă parte solicită pe sama ei acordarea libertății și autonomiei, ce i-se cuvenia în temeiul dreptului ei istoric și canonic. Și cine se mai îndoiește azi, că numai el și numai în chipul acesta a putut face din umila noastră biserică un factor de drept public și a putut crea raportul existent până azi între biserica ortodoxă și putestatea statului ungăr.

Moștenirea aceasta a lui Șaguna s-au străduit să o păstreze toți următorii săi în scaun și toți episcopii români până astăzi. Probă sunt faptele și rânduielile lor și probă mai nouă sunt pastoralele date și din prilejul războiului actual precum și rugăciunile, care se înalță aproape zilnic de la altarele bisericilor noastre pentru biruința armelor împărătești. Mulțumită acestor îndemnuri tradiționale și atribuțiunilor sufletești ale poporului, loialitatea și dinasticismul credincioșilor noștri s-a manifestat și de astădăta în chipul cel mai strălucit. Dacă însă, pe lângă tot tratamentul rigid, ce i s-a aplicat în viața publică, poporul nostru s-a afirmat și acum ca element credincios statului, și dacă regimentele ardelenesti au dovedit o bravură uimitoare în linia de foc, să nu se uite, că meritul de căpetenie este al bisericii românești, care, cum am zis, săvârșește marea operă de educație sufletească a neamului nostru. Vrednicia fiilor se restrânge în mod firesc asupra mamei: asupra bisericii. Ținem să fixăm momentul acesta, nu pentru a ne lăuda întru neputințele noastre nici pentru a ne afișa patriotismul, cum vedem, că fac alte confesiuni, ci pentru că în constatarea acestui fapt rezidă incontestabila realizare a bisericii noastre în raportul ei față de puterea statului. Din relațiunea între stat și biserică rezultă pentru aceasta datorința de a întări organismul statului prin întărirea moralității și a virtuților cetățenești în inimile supușilor. Despre biserica noastră românească nu se va putea zice de acum, că nu și-ar fi împlinit această îndatorire superioară. Atitudinea mai recentă a credincioșilor ei a făcut dovadă, că ea este un razim sigur și un stâlp puternic al tronului și al statului, tot atât de sigur și puternic, ca celelalte confesiuni din patrie. Aceasta este concluziunea logică și firească, la care sperăm, că vor ajunge și factorii conducători ai vieții de stat, care s-au convins și n-au pregetat a recunoaște virtuțile cetățenești și militare ale poporului românesc. Și în consecință nu ne îndoim, că în viitor se vor năzuii să promoveze în măsură tot mai considerabilă interesele morale și materiale ale bisericii noastre, menținând neștirbite drepturile ei autonome, acordând întregă încrederea cuvenită ierarhilor ei și ascultând cu bunăvoință justele ei doleanțe și postulate. Sau - după cum spune Șaguna într-un loc - să fie cu grijă, că precum purtăm greutățile, așa să gustăm și bunătățile. Tocmai în zilele acestea s-au făcut în cuprinsul țării subscrierile obligațiunilor emise de stat pentru acoperirea cheltuielilor de război. Toate corporațiunile morale, toate confesiunile și societățile private s-au întrecut în a-și manifesta patriotismul, semnând cât mai multe rente de stat. E știut, că biserica noastră nu dispune de averi, iar clerul românesc e sleit de sărac. Preoțimea noastră, îndeosebire de clerul papistaș, nu se bucură de ecleejii grase și pe deasupra e încărcată și cu greutăți familiare. Episcopii noștri nu dispun de domenii extinse, cum au episcopii (și canonicii romano-catolici), care în vechia lor calitate de feudali le-au exoperat de la regii medievali ai Ungariei, primind însă obligamentul de a ajuta pe regele în timp de război, cu soldați și proviant. În lipsa de averi și de fonduri disponibile clerul bisericii noastre, în raport cu preoțimea altor confesiuni, va fi semnat desigur mai puține hârtii de stat, iar vlădicii noștri nu pot fi în situația - norocoasă a primatului catolic din Strigoni, care zilele trecute spunea în coloanele unui jurnal din capitală, că toți banii gata, care i-a avut la casă, în sumă de 200.000 coroane, i-a plasat în obligațiuni de stat. Nu trebuie uitat, însă, că venitul anual al primatului trece peste un milion, în vreme ce un episcop românesc să cruțe o viață întregă și nu va putea agonisi 200 mii de coroane din venitul său legal. Sub raportul acesta »patriotismul« bisericii noastre și serviciul ei pentru stat va rămânea deci în urma altora, care știu să-și facă reclamă chiar și din plasarea rentabilă a capitalelor, care le prisosesc. Cu toate acestea conștiința noastră e împăcată. Cu încredere și nădejde privim spre vremurile ce vor veni. Biserica și clerul nostru, ca totdeauna și-a împlinit și acum datorința față de rege și patrie, dându-i cetățeni de ispravă, ostași credincioși, cu suflete oțelite, gata să învingă sau să moară pe câmpul de onoare. Forțele acestea reprezintă un capital moral, de o valoare cel puțin egală cu a capitalului material, în actuala economie politică a statului.

7.

Anexa nr.3

Act de fidelitate³⁵³. P. S. S. Dnul Episcop diecezan, în vederea situației creată de noua fază a războiului româno-maghiar a convocat Consistorul plenar diecezan, carele s-a întrunit în ședința de Miercuri 24 August (6 septembrie). Prezenți au fost: P. S. S. Dnul Episcop diecezan Ioan I. Papp ca prezident, și următorii asesori din cler: Roman Ciorogariu, Gheorghe Popoviciu, Vasile Beleş, Cornel Lazar, Fabrițiu Manuilă, Mihaiu Păcățian, Dr. Gheorghe Ciuhandu, Traian Vățian, Dimitrie Muscan, Mihaiu Lucuța, iar mireni : Sava Raicu, Dr. Gheorghe Popa , Vasile Goldiș, Petru Truția, Gherasim Serb, Iosif Moldovan, Dr. Nestor Oprean, Aurel Petroviciu și Dr. Cornel Iancu. La propunerea secretarului consistorial Vasile Goldiș s-a adus cu unanimitate următorul *Manifest de loialitate*. Consistorul diecezan gr. or. român din Arad în fața izbitorului fapt, că România învecinată a declarat războiu monarhiei noastre, în care sub scutul glorioasei dinastii a Habsburgilor în fidelitate și îmbucurătoare desvoltare trăiesc milioane de Români, își ține de sfânta datorință a declară, că credincioșii gr. or. români ai acestei dieceze, întocmai ca întreg poporul român al Ungariei, care popor în decursul unei mii de ani în frățească împreună lucrare cu maghiarimea și-a apărât patria față de oricare dușman din afară, ca în trecut, astfel în prezent și în viitor își păstrează neclintită credința față de tron și patria lor Ungaria și acest tron și această patrie o vor apăra cu averea lor și cu sângele lor și cu toată jertfa, de care vor fi capabili față de fiecă dușman din oricare parte ar veni acela. Roagă pe Excelența Voastră, binevoiiți a lua grațios la cunoștință această declarațiune a noastră și să Vă îndurați totodată a tălmăci înaintea Majestății Sale gloriosului nostru Împărat și Rege Apostolic Francisc Iosif I-ul în veci neclintita noastră alipire și omagială supunere. Arad, din ședința plenară a Consistorului gr.-or. român, ținută în 24 august (6 Septembrie) 1916. Vasile Goldiș, secretar, notarul consistorial, Episcopul Aradului.

8.

Conștient de marea datorie și răspundere ce avem în fata lui Dumnezeu pentru mântuirea turmei cuvântătoare, încredințată păstoririi noastre, mai ales în aceste zile de grea încercare pentru neamuri și popoare, cuvântul Nostru cel dintâi ce vi-l adresez de aici, de la marginea Mitropoliei, iubit cler și popor, este asigurarea și hotărârea noastră fermă, de a cârmui biserica pe baza instituțiilor canonice și în special pe baza statutului nostru organic, urmând totdeauna ca scop, folosul sufletesc al credincioșilor și în general prosperitatea sfintei noastre biserici ortodoxe. Drept aceea, iubiții Noștri fii în Domnul, una să gândiți, o dragoste să aveți, o inimă și un suflet să fiți, (Fapt. Ap. 4- 32) pe toți cinstiți, frăția iubiți, pe Regele cinstiți, (I. Petru 2 17.) Siliți-vă a dovedi mai mult cu faptele, decât cu vorbele, împlinirea datoriilor voastre către sfânta noastră biserică și către stat, arătând că sunteți urmași vrednici ai strămoșilor noștri, care au dat totdeauna dovezi strălucite despre iubirea lor către biserică și patrie, apărându-le cu viața lor. Urmați dar porunca sfintei maice biserici, rugându-vă neîncetat: ca Domnul Dumnezeu să încununeze, să umbrească capul Maiestății Sale, împăratului și Regelui nostru Francisc Iosif I. În ziua războiului, să-i întărească brațul, să-i înalțe dreapta, să-i susțină stăpânirea, să-i supună pe toate neamurile, cari s-au ridicat cu război asupra noastră, să-i dăruiască pace, să grăiască Domnul în inima lui cele bune pentru biserica ca și pentru poporul său, pentru că în liniștea lui să petrecem o viață lină și fără gălceavă, întru toată bună creștinătatea și curăția. Dându-vă binecuvântarea Noastră arhipăstorească, în legătura dragostei și a ordinii canonice, Vă rugăm să

³⁵³ Acest act s-a înaintat prim-ministrului- ungar contele Ștefan Tisza și se aduce totodată la cunoștința obștei credincioșilor noștri pe calea oficiilor parohiale

ne cuprindeți în sfințele Voastre rugăciuni. Oradea-Mare — Nagyvárad, la 16/29 Oct. 1916.
Vasilie, Arhiepiscop și Mitropolit.

Biserica și școala, Anul XL. Arad, 20 Noemvrie (3 Dec.) 1916, Nr. 47, p.344

9.

Războiul_ardealul_biserica_poziții

Nr. 4000/1916. **IOAN** , din îndurarea lui Dumnezeu dreptcredinciosul Episcop al Aradului, Orăzii-Mari, Ienopolei și al Hălmaგიului, precum și a părților adnexate din Bănatul-Timișan. Iubitului cler și tuturor credincioșilor din eparhia Aradului, dar și pace dela Dumnezeu Tatăl și Domnul nostru Isus Hristos, împreună cu salutarea noastră arhierescă ! Iubiților creștini și fii sufletești!

În mijlocul războiului înfricoșat, care mai bine de doi ani de zile a aprins lumea, reclamând jertfele cunoscute pentru apărarea înaltului Tron și a patriei noastre iubite, ca un fulger din senin și ca un trăznet mistuitoriu ne-a mai lovit acum știrea, că în rândul contrariilor Statului nostru ungar, a intrat și România. Această știre, pre cât de neașteptată pre atât și de sguđuitoare, ne-a umplut inima de o mâhnire cu atât mai profundă și mai simțită, cu cât nici când nu am putut crede, ca România să ridice armele sale contra monarhiei, în care, sub scutul puternic al dfnastiei glorioșilor Habsburgi și sub binevoitoarea îngrijire a patriei noastre mame, trăim milioane de Români. Este mai presus de ori ce îndoială, că acest fapt al României ne-a umplut pre toți cetățenii Statului nostru ungar de o adâncă mâhnire și de temeince și serioase îngrijiri, dar deosebi a umplut de spaimă și neliniște poporațiunea din comunele mărginașe, adecă poporațiunea din apropierea locului, unde sau dat primele signale de luptă, pentrucă acea po - porațiune a fost neviotă să-și părăsească casele și avutul și să se refugieze, care cum a putut. Dar ori cât de mare ne este mâhnirea și ori cât de temeince și serioase sunt îngrijirile noastre, urmate din faptul de mai sus, un lucru ni-se impune nainte de toate și anume acela: de a ruga pre milostivul D-zeu, părintele nostru cel ceresc, ca să ne întărească în nădejdea îndreptării lucrurilor spre bine, ca astfel să nu decădem cu duhul și să nu ne pierdem ci să ne păstrăm bunul cumpăt, și astfel să fim răbdători între toate împrejurările vieții și deosebi între împrejurările grele, cum sunt și celea de acum. Cugetându-ne acum, precum și trebuie să ne cugetăm la situația înăsprită prin noul resbel, nu putem să nu ne dăm seamă, că această situație este fără păreche în istoria Statului ungar, și este fără păreche și de aceea, pentrucă cetățenii acestui Stat, nici când n'au fost avizați și îndrumați la o înțelegere mai frățească și la o conlucrare mai harmonică spre unul și acelaș scop comun, decât cum suntem avizați și îndrumați acum cu toții, fără deosebire de limbă și lege - **să colaborăm la apărarea cu bărbăție a înaltului Tron și a iubitei noastre patrii comune**, contra năvălirilor dușmane, fie din ori ce parte ar veni acelea. Credința neclintită a poporului nostru din acest Stat cătră înaltul Tron și alipirea lui necondiționată cătră patria sa mamă, a fost și este tradițională; aceasta a dovedit-o în tot cursul veacurilor de când s'a așezat pe acest pământ și a dovedit-o în mod recunoscut de autoritățile civile și militare și în cursul războiului pomenit, și de aceea mă cred în drept a face mărturisire înaintea lumii, ca aceasta credință și alipire a poporului nostru cătră înaltul Tron și cătră pământul Statului ungar, cătră iubita sa patrie comună, nu numai nu se va slăbi nici acum, dar nici nu se va clătina nici pe un moment, din contră ea se va potenta în măsura, că de tăria ei să se sfarme ori ce încercare năvălitoare a dușmanilor acestui Stat. Aceasta mărturisire mă cred în drept a o face cu atât mai vârtos, cu cât este lucru de notorietate publică, dovedit prin fapte istorice, că nu este popor pe fața pământului, care să se lipească mai tare de glia strămoșească și de căminul părintesc, de cât cum a făcut-o și o face aceasta poporul nostru românesc în deplina cunoștință a adevărului, că aici odihnesc osemintele moșilor, ale strămoșilor și ale părinților săi; că aici este leagănul nostru, aici am văzut lumina soarelui, aici am învățat cunoștința de Dumnezeu, aici ne-am desvoltat și afirmat, și tot aici voim să ne desvoltăm și afirmăm și în viitoriu ca și popor de ordine și credincios înaltului Tron și iubitei noastre patrii, și ca atari să trăim în dragoste creștinească și în bună înțelegere cu toți cetățenii acestui Stat. Când îndreptez

acest cuvânt al meu cătră voi iubiți creștini și fiii sufletești, o fac această a nu numai spre dovedirea convingerii ce am despre voi și despre neamul nostru românesc din acest Stat, dar o fac și pentru aceea, ca să înțelegeți din cuvântul meu, din cuvântul arhierului și părintelui vostru sufletesc, că acum a sosit vremea, să dăm mai mult ca și ori când probe învederate, că suntem conștii de datorințele noastre cetățenești. Să dăm probe învederate, că suntem și acum - pre cum am fost în tot trecutul îndepărtat și apropiat, de un cuget și de o simțire cu concetățenii noștri și cu conducerea Statului de câte ori s'a ivit și se ivește trebuința de apărare a înaltului Trou și a patriei noastre mame, în contra vrășmașului comun, cum e situația de acum. De aceea cătră voi iubiților protopopi, preoți și învățători, către voi iubită inteligență clericală și mireană, fără deosebire de rang și stare socială, îndreptez glasul meu de acum cu rugarea: Să fiți interpreți adecă tълmăcii fideli ai acestor sentimente, congruente nu numai cu interesele Statului, dar și cu interesele binepricepute ale biserici și ale neamului nostru. Sfătuiți pre toți, ca fiește-care să-și păzească cumpătul; să trăiască în bună înțelegere între sine și cu toți concetățenii acestei patrii comune fără deosebire de limbă și de lege ; să stăruie fiește-care a fi spre ajutorul și mângâierea deaproapelui său în vreme de lipsă; să fie cu respect cătră legi și stăpâ nire, cu supunere și ascultare cătră autoritățile militare și civile; iar spre scopul apărării înaltului Tron și a patriei, a acestui pământ strămoșesc, și astfel spre scopul biruinții armelor noastre contra dușmanilor văzuți și nevăzuți, să deede de bună voie toată jertfa posibilă, ce i-s'ar cere. Vă mai sfătuesc și îndemn pre toți: să vă rugați cu credință lui Dumnezeu, ca să deede biruință armelor noastre; rugați-vă cu psalmistul: „Doamne deșteaptă puterea Ta, și vino, ca să ne mântuiești pre noi". Arad , 18/31 August, 1916. Al vostru tuturor de binevoitoriu Ioan Papp, Episcopul Aradului.

în fața războiului româno-maghiar.

De doi ani de zile curge părău de sânge românesc întru apărarea patriei. Vitejia neasămănată a fiilor noștri a fost recunoscută de supremul comandament militar, care de repețite ori a lăudat regimentele românești și n'a lipsit nici premierul țării, contele Tisza, de a remarcă emularea popoarelor dir monarhie întru împlinirea datorințelor cetățenești atât pe câmpul de luptă cât și pe câmpul muncii pașnice de acasă prin care s'a putut providea armata luptătoare. Prin acest tezaur al meritelor pentru patrie și tron ne vedeam răscumpărat un viitor de aur pentru biserică și neam. Stăm cu fruntea deschisă în fața judecății obștești, că nimenea dintre noi n'a conspirat contra țării, nu s'a retras de la datoria lui cetățenească. Cei puțini câți au trecut munții la începutul războiului s'au desfăcut de bună voie de corpul național de aici, au încetat de a mai fi cetățeni ungari. Nu cu a nostru consentiment s'au dus în urmare nici răspunderea n'avem pentru ei. Îndeosebi remarcăm ținuta patriotică a preoțimei noastre, care cu cuvântul de pe amvon și cu fapta exemplului în vieța socială au inspirat în credincioși credință cătră patrie și tron. Atâtea predici nu s'au rostit nici când* în biserică noastră și toate actuale, având de subiect împlinirea datoriei creștinești și cetățenești.

Pastoralele episcopilor noștri sunt acte istorice de fidelitate și de îndrumări patriotice. Așa am făcut față războiului »dela vlădică până la opincă«. Împrejurări fatale au adus regatul român în conflict cu monarhia noastră. Acest conflict ne-a creat o situație penibilă, dar nu pentru că am ezită în fidelitatea noastră cătră patrie și tron, ci pentru că zace în psihologia acestui războiu neîncrederea fără motiv a unora față de noi. Dar noi trebuie să dezarmăm neîncrederea aceasta prin corectitatea ținutei noastre. Va trebui să luăm răspunderea unul pentru toți și toți pentru unul; că suntem nevinovați în urzirea războiului acestuia și că nu ne vom face vinovați în trădare de patrie sub decursul lui. Prin solidarizarea aceasta vom alungă neîncrederea și din sufletele acestor puțini. Pastorală P. S. S, domnului episcop diecezan revarsă lumină asupra spiritului în care să lucrează din centrul diecezan. Alături și înalt Preacuvioșia dl vicar episcopesc și ales metropolit Vasilie Mangra a luat poziția pentru cimentarea încrederii reciproce în mijlocul acestei prăpăstii. Dânsul întâmplător se află în Arad în ziua declarării de războiu. Întrebat de un ziarist maghiar asupra direcției ce o va lua i-a dat răspunsul publicat în Nr. 29 din »Aradi Kozlony«, că »ținuta mea principala sub durata războiului româno-maghiar va fi să cultiv și să susțin încrederea reciprocă și mă voiu nizu din toate puterile, să nu fie conturbată aceasta solidaritate și să nu-i slăbească puterea vre-o neînțelegere. Dacă eventual va

fi nevoie, conform datoriei mele arhipăstorești, voi lua sub scutul meu pe cei suspicionați pe nedrept și fără vina lor ajunși în situație neplăcută, dar de sine înțeles că în considerarea situației absolut serioase voi cumpeți cu cea mai mare temeinicie pașii ce-i voi întreprinde în direcția aceasta, având în vedere pururea și mai presus de toate interesele mari ale statului ungar». Cu acest gând a și plecat I. P. C. S. în aceeași zi la Budapesta să-și înceapă misiunea protectoare înaintea guvernului. Privim cu mângâiere sufletească la aceasta cale și sperăm în succesul ei. În direcția aceasta suntem pe urmele lui Hristos, care a dat îndrumarea, ca păstorul cel bun să-și pună sufletul pentru oile sale. Preotul român a fost totdeauna un bun păstor, el și-a pus sufletul pentru oile sale. Nici când nu i-s-a deschis mai largă cale pentru virtuțile pastorale decât în aceste zile ale nenorocirilor, când dela prudența lui depinde salvarea vieții turmei sale cuvântătoare. Clar și neînduios să dea fie-care preot dovadă despre corectitatea sa și să inspire asemeni sentimente și în credincioșii săi ca să nu se ră-tăcească și piarză nici un suflet din turma cuvântătoare încredințată păstoririi lui. Dați chesarului ce este a chesarului și lui Dumnezeu ce este a lui Dumnezeu. Roman R. Ciorogariu.

Biserica și școala, Anul XL. Arad, 28 august (10 septembrie) 1916. Nr. 85, p.273

10.

Pastorală din Caransebeș. P. S. Sa Dr. Miron E. Cristea a adresat credincioșilor săi următoarea pastorală din prilejul izbucnirii războiului cu România:

»Acum - după 2 ani de crâncenă războire - ne puteam cu drept cuvânt și după atâtea jertfe, aștepta la încheierea de toți doritei păci care să puie capăt războiului. Dar în loc de asta vedem, că războiul acesta mondial nu numai se încinge din nou, ci atrage în luptă și alte popoare, până acum neutrale. Așa în pre-sara Sf. Măriei Mari a declarat războiu Monarhiei noastre Austro-Ungare spre marea noastră mahnire și durere și regatul vecin al României; și ne sosesc vești, că în unele locuri s-au și început luptele cu acest nou inamic. În toate pastoralele noastre din ani ultimi și în multele circulare și ordine, privitoare la războiul acesta, v-am atras atențiunea asupra datorințelor militare și cetățenești, ce în asemenea zile grele trebuie să le dovedească orice cetățean: iar fiii poporului român din patrie și îndeosebi și cei de pe teritoriul eparhiei Caransebeșului au documentat pe toate fronturile o rară vitejie și o încredere neîntrecută de alte popoare. Mai ales Regimentul nostru de casă Nr. 43 de infanterie s-a distins pretutindenea astfel încât prin ținuta, vitejia și isprăvile sale a făcut cinste nu numai poporului român din eparhia Caransebeșului, ci și întregii armate a Monarhiei. Cu un cuvânt fiii românilor din patrie au pecetluit în modul cel mai splendid fidelitatea către tron și patrie cu sângele lor, vărsat în atâtea lupte glorioase ale acestui războiu mondial și prin eroismul dovedit în atâtea rânduri și recunoscut de toți factorii competenți. Deci, nu mă îndoiesc, că credincioșii eparhiei noastre și toți fiii ei vor dovedi și pe viitor aceeași ținută bravă, loială și vrednică de toată încrederea. Cu toate acestea îmi țin de datorință, ca și în fața situației, ce s-a creat patriei noastre prin noaua declarație de războiu - să vă sfătuesc și îndemn, să nu părăsiți vechile voastre virtuți militare, ci să ne facem și pe viitor cu aceeași dovedită loialitate datorință către patria și tronul, cari și până acum ne-au ocrotit. Deci, fiecare credincios al eparhiei să rămâie fidel Regelui, fidel steagului lui și credincios față de patria ungară, identificându-se cu toate interesele pământului, pe care s-a născut și care l-a hrănit pe el și pe strămoșii săi, și pe care trebuie să-l apere între alte împrejurări. Sperez, că toți fiii noștri sufletești se vor purta până la sfârșit așa, încât nimenea să nu poată avea nici barem vr'o umbră de bănuială, că fie și numai unul și-a uitat de sine și-a dat mâna cu inimizii țării, ori cari ar fi aceia. On. preoți se aducă acestea în biserici la cunoștința tuturor în modul cel mai convingător și să stăruie și din partea ei cum va ști mai bine în același înțeles; iară preoții militari, să le comunice și ostașilor, sfătuiindu-i a-și împlini cu sfințenie jurământul depus. Cu acestea rog pe bunul Dumnezeu, care conduce destinele omenimei și ale popoarelor, ca să iee pe viitor sub scutul său pe Împăratul și Regele nostru, să ducă la biruință armele lui, să ocrotească țările și popoarele lui, să vă scutească și pe voi și vetrele voastre de

toate relele și primejdiile, iară diu parte-mi vă împărtășesc Caransebeș, 16/29 August 1916. Binecuvântarea noastră arhipăstorească; Dr. MIRON E. CRISTEA, Episcop

Biserica și școala, An XL, Arad, 4/17 septembrie 1916, Nr. 36, p.1

11.

Mitropolia noastră din Sibiu. Un comunicat oficios aduce știrea, că în urma stărilor de război din Ardeal, Oradea-Mare este decretată de sediul mitropoliei ortodoxe române din Ungarea și Transilvania și că Maj. Sa a confirmat alegerea primului vicar episcopesc Vasilie Mangra în scaunul de arhiepiscopsc și mitropolit. Ziarele aduc știrea, că I. P. S. Sa mitropolitul Mihlayi și-a mutat rezidența la Nagyvárad ducând cu sine întregul capitol, seminariul, consistoriul, puterile didactice ale diferitelor institute - cu totul 208 persoane - precum și toate colecțiile de preț și arhivă. La Nagyvárad va fi oaspele P. S. Sale Episcopului Dr. D. Radu. Tot aici va apărea deocamdată și «*Unirea*.»

Ibidem, p.289

12.

Scrisoare circulară către venerabilul cler și către poporul drept credineios român din de Dumnezeu păzită mitropolie a românilor ortodocși din Ungaria și Transilvania. România, căreia ființă i-a dat patria noastră Ungaria, căci Radu-Negru dela Făgăraș a întemeiat principatul Țării-românești, Dragoș din Maramurăș a întemeiat principatul Moldovei și cu sprijinul monarhiei Habsburgice s'a ridicat și s'a întărit România modernă, liberă și independentă, care de bună voie s'a legat de monarhia noastră cu contract de credincioșie, ca făgăduieli de sprijinire rec procă: România - spre marea noastră durere - a călcat făgăduiala de credință, a rupt pecețile contractului în chip perfid și a ridicat arma asupra acelor frați, cari de doi ani de zile luptă pe moarte și vieață cu o vitejie nemaipotrivită împotriva dușmanilor monarhiei. Da, ei n-au ascultat porunca sângelui, n'au auzit chemarea tainică a fraților de o limbă și un sânge de a ne da mâna de ajutor, ca trupele regatului român să lupte alături cu noi împotriva dușmanului comun, care tinde la nimicirea patrie noastre și la sugrumarea neamului românesc, să lupte hotărâți și cu bărbăție încontra Rusiei cotropitoare. Nu, ci ei - amăgiți de lupii îmbrăcați în piei de oi și amețiți de făgăduielile lui Iuda, au considerat cele mai vitale interese ale neamului și sub cuvântul, că vin «să ne slobozească» vin să ne facă robi muscalilor, vin înfrățiți cu hoardele rusești, cari au jefuit și au aprms satele și bisericile întemeiate de Ștefan cel Mare, cari au ucis pe urmași plăieșilor vestiți dela Dumbrava-roșie, cari au necinstit Putna și Suceava, locuri sfinte de închinare sufletului românesc - vin acum să ne clace și să ne fure moșia agonisită de moșii și părinții noștri cu sudori de sânge! Unde vă este și în ce se arată patriotismul vostru, Români ucigători de frați, vă întrebăm cu Lactanțiu: «Cum patriotismul vostru poate să fie o virtute? Poate să existe o virtute într'un sentiment esențialminte dușmănos și răutăcios? Binele, la care tinde iubirea voastră de patrie constă în face rău altora. Voi întindeți granițele voastre în hotarele vecinilor voștri, voi creșteți puterea voastră, venitele voastre, desbrăcând pe alte natiui. Puteți voi să numiți virtutea aceea ce e distrucțiunea a toată virtutea? Voi rupeți legăturile societății umane, voi distrugeți inocența, voi nutriți rapacitatea, voi nimiciți idea de dreptate. Drept aceea și urile naționale sunt necompatibile; acolo unde lucesc armele, dreptatea se nimicește. Poate să fie drept acel ce vatămă, urește, despoaie și ucide? Iată faptele voastre, acelor ce ziceți, că vă iubiți patria (Lactantius. Div Inatit. Vi. 6.) Acela, care cu vorbele vicleniei pe buze, cu dorul de jaf în suflet vine în hotarele noastre, nu-i frate, ci cel mai păgân dușman, care pentru a-și împlini pofta sălbatică își omoară frații și părinți. Da, frații de ieri, astăzi prin voința și faptele lor păcătoasă și nelegiuite s'au făcut pentru noi în cei mai mari și mai urgisiți dușmani, asupra cărora glasul sângelui și legea firii poruncește să-ți rădici brațul fără milă. «Că cel ce varsă

sângele omului, pentru sângele aceuia sângele lui se va vărsa». (Facere IX. 6) Iubit cler și popor! Avem cea mai mare mângâiere și bucurie a sufletului, că iubirea voastră față de patrie e nemărginită, că alipirea și credința voastră către înaltul tron sunt neclătite, că din iubirea, alipirea și credința aceasta curată și tradițională purcede ascultarea voastră necondiționată și isvorește vitejia, care mai ales în anii din urmă în mod atâta de strălucit din nou a-ți dovedit o. De aceea vă svătuim, mai vărtos acum, în aceste "zile de cea mai grea cumpănă, și vă îndemnăm cu cuvintele sf, apostol Petru ca cu blândețe să vă supuneți autorităților și rânduielilor înaltei stăpâniri „ori împăratului, ca celui mai pe sus, ori guvernatorilor, ca celor trimiși de el spre pedepsirea făcătorilor de rele și spre lauda făcătorilor de bine, căci așa este voia lui Dumnezeu, ca cu facerea de bine să amuțiți necunoștința oamenilor celor fără de minte, ca cei liberi, iară nu ca cum ați avea libertatea, ca un acoperemânt răutății ci ca servii lui Dumnezeu/ (I. Petru C. II. v. 13-16.) Față cu noul dușman, care râvnește în chip atâta de păcătos la știrbirea și la stricarea hotarelor patriei noastre, veți ști sa luptați cu aceeaș îndârjire, vitejie și credință, cu care eroi noștri au sfârmat cetățuile de granit dela hvangorod. Căci dragostea, credința și alipirea către tron și patrie vă va lumina mintea și sufletul, vă va întări inima și vă va oțeli brațul. Întăriți-vă dar cu credință în Dumnezeu, bucușii fiind în inimile voastre, că ați știut și ați putut să dovediți credința și alipirea voastră către tron și patrie cu fapte atâta de strălucitoare și cu jertfe atât de scumpe Fiți cu încredere, că în ziua judecării și a răsplătirei Maiestatea Sa înălțatul nostru împărat și rege, împreună cu luminatul său guvern ungar nu vor întârzia a răsplăti după merit credința și vitejia, cu care ați apărat tronul și patria, asigurând condițiunile pentru desvoltarea și întărirea etnică, culturală și economică a poporului român din patrie. Noi n'am provocat și n-am dorit rășboiul cu frații noștri și cu toată sinceritatea am stăruit pentru înfăptuirea păcii și buneii înțelegeri între români și maghiari și credincioșii chemării noastre nu vom înceta de a ruga pe Dumnezeu ca să ne trimită păzea de sus, pacea la toată lumea, pentrucă zice sf. Vasile cel mare: „Nu există un cine mai mare, decât pacea, care este un dar ceresc, a căreia și numele numai este mai dulce, decât ori ce.-' (Basil Ep, 46, 1. Ep. 70.) Isns Hristos este principiul păcii, zise -sf. Grigorie; apostolii au predicat pace lui Dumnezeu. Armonia domină în Dumnezeu și în toată creațiunea; oameni trebuie să înainteze pe creatorul, păzind între ei concordia și în puterea acestei condițiuni trebuie să existe cetățuile, societățile și popoarele. (Greg. Naz. Orat, 12.) Oradea-mare — Nagyvárad — la 8/21 Septemvrie 1916, Vasile Mangra, ales și întărit arhiepiscop și mitropolit, Ioan I. Papp, episcop al Aradului, Dr. Miron E. Cristea, episcopul Caransebeșului

Biserica și școala, Anul XL. Arad, Octomvrie 2115 1916. Nr. 40, p.1

13.

Consistor plenar. Joi, în 6/19 Octomvre s-a întrunit consistorul plenar al diecezei noastre, în care P. S. S. D. episcop diecezan a prezentat răspunsul ministrului president, contele Ștefan Tisza dd. 14 Septemvre prin care anunță P. S. Sale, că a luat cu recunoștință la cunoștință declarațiunea patriotică a consistorului plenar ținut la 6 septemvre și că a susțernut acest act patriotic Mai. Sale cesaro și apostolico regești, mai departe rescriptul dd. 4 Octomvre prin care aduce la cunoștință P. S. Sale, că Maiestatea sa cu viuă mulțumire preagrațios a primit omagiul și declarația de fidelitate a Consistorului gr. or. român din Arad făcut din incidentul declarației de rășboiu a României. Prezintă mai departe actul P. S, S. in calitate de president suplent prin care aduce la cunoștință consistorului, că în înțelegere cu eselența sa alesul arhiepiscop și mitropolit Vasile Mangra, a stabilit ziua sfințirei, întru episcop și a întroduceri dînsuini în scaunul mitropolitan pe 16/29 Oct. în Oradea-mare. Consistorul luând act despre acest act istoric în viața noastră bisericească delegă pe asesori congressuali Roman R. Ciorogariu, Sava Raicu și Gheorghe Popa să ia parte în reprezentanța diecezei. Sa urmat apoi la petiția corpului profesoral și a funcționarilor diecezani de a li se vota pe durata rășboiului o urcare de scumpete de 40 % la salarul fundamental. Cosistorul incuvițează cererea.

14.

Denumirea de consilier intim a **mitropolitului Vasile Mangra** S-au primit numeroase felicitări pe calea poștei. Iar la Residența Sa actuală din Oradea-mare a fost felicitat de toți șefii autorităților bisericești, civile și militare din Oradea-mare. S-a prezentat Excelenței Sale d-nul Arhiepiscop și Mitropolit Dr. Victor Mihalt, Prea Sântia Sa d-nul episcop Dr. Radu, d-nul comite suprem al comitatului Bihor Dr. Misholczy Ferenc, d-nul comite al orașului Oradea-mare Dr. Gziffra Kalman. Prezidentul tablei regești, dnii generali Cziler și Fuülop, etc. Membrii consistorului arhidiecezan și corpul profesoral al seminarului Andreianu s-au prezentat Joia trecută sub conducerea I. P. Cuv. Sale Arhimandritului Vicar Dr. Eusebiu Roșea, care în cuvinte alese și bine chibzuite a dat expresiune bucuriei arhidiecezei din incidentul înaltei distincțiuni, de care a fost împărtășit Capul bisericii noastre din partea Maiestății Sale, dorindu-i de la D zeu mulți ani de arhipăstorie spre binele Bisericii și a Patriei. Iar Dumineca trecută după finirea serviciului divin s-a prezentat înaintea Exc. Sale membrii Consistorului orădean, inteligența și un număr frumos de credincioși din Oradea. Cu această ocaziune P. On. domn protopop Andrei Horvath a rostit următoarele: «Excelență! Credincioșii bis. ort. rom. membrii consistorului nostru eparhial din loc, își țin de datorință plăcută a se prezenta de data aceasta înaintea Excelenței Voastre, pentru a-și manifesta respectul, dragostea și alipirea față de înalta persoană a Ex. Voastre, și a Vă aduce omagiile sincere, felicitându-Vă din prilejul distincțiunii primite din partea Preagloriosului nostru rege apostolic cu titlul de consilier intim al Maiestății Sale! Dacă privim acest fapt, vom vedea, că distincțiunea aceasta s-a dat acelui, care cu mare însuflețire și nădejde în viitor, a fost ales capul sfintei noastre biserici ort. române din patrie. S-a dat aceasta distincțiune deci bărbatului, care pentru însușirile sale sufletești, a fost ridicat din modestul nostru cerc la cea mai înaltă treaptă, drept răsplata virtuților sale atât ca cetățean cât și ca biserican. Am fost și suntem obicinuiți a Vă vedea Exc. în mijlocul nostru, propovăduind adevărul și dreptatea, dragostea patriei și concetățenilor noștri. V-am văzut în frutea tuturor afacerilor promițătoare pentru neam și biserică la lupta înverșunată, unde se driesc indivizi și popoare, ați mers în frunte, cu tărie neînfruntată, ne-ați arătat calea - ca odinioară Moise din Biblie, - pe care mergând avem să ajungem la limanul dorit. Acum, când capul bisericii noastre autonome este distins, aceasta distincție se revarsă și asupra noastră a tuturor, care facem parte din sf. noastră biserică, Aceasta distincție ne este cu atât mai scumpă, cu cât o primim de a noastră comună și avem datorință, ca prin muncă cinstită, alipire cătră patrie și tron, să ne facem demni de ea. Gloria Excelenței Voastre este gloria noastră! Și în zilele noastre, când toată lumea e în foc, când atâtea mii de vieți se sting, când neamul nostru din patrie pe atâtea fronturi sângerează, aflam o bucurie de mângâiere în distincțiunea Escelenței Voastre, văzând răsplata muncii cinstite. Vă rugăm deci Excelența Voastră, să ne dați voie, ca să Vă dorim ani mulți fericiți. Dumnezeu sfântul să Vă țină în sănătate spre binele sf. noastre biserici, și să fiți talmăcitori acolo sus, la tronul regal, că noi Românii de sub coroana sf. Ștefan, ori când și între orice împrejurări, totdeauna suntem gata a aduce orice jertfă pentru tron și patrie! Să trăiți Escelență La mulți ani!» Ambelor deputațiuni a răspuns Exc. Sa cu cunoscuta-i afabilitate, împărtășind celor prezenți sfaturi și povețe înțelepte.

Biserica și școala, Anul XL. Arad, 16/29 Octombrie 1916.Nr. 42, p.1

15.

Sfințire de metropolit. In 15/28 oct. a. c. va avea loc in Oradea-mare — actualul sediu interimal al metropoliei gr. or. române, hirotonirea Intru episcop a Es. Sale D-lui Vasile Manga alesul arhiepiscop și metropolit al nostru. Actul sfințirii va fi celebrat de P. S. L. Ioan I. Papp epicopol Aradului și Miron E. Cristea epicopol Caransbeșului. Imediat va urma și introducerea

in scaun și cu aceasta — avem dreptul să sperăm, că s-a pus capăt unei epoci învechite și se vor pune baze sigure și neclintite unei epoci sigure, salutare și de muncă neîndoelnică, spre fericirea neamului și al bisericii. Intru mnłți ani Stăpâne! P. S. S. D. episc. Miron Cristea, a sosit Miercuri in Arad unde a petrecut ca oaspele P. S. S. D-lui nostru episcop până Vineri, când împreună au plecat la Oradea-mare să săvârșească actul sfințirii întru episcop și Instalări Esc. Sale Vasile Mangra în scaunul mitropolitan.

Ibidem

16.

Cuvântul de instalare a I. P. S. D. arhiepiscop și mitropolit Vasile Mangra. „Să nu socotiți că am venit să stric legea sau prorociei. Nu am venit să stric, ci să plinesc" (Mat. V. 17.) Prea sfințiți părinți episcopii în temeiul alegeri săvârșită de Congresul național al bisericii ortodoxe române din Ungaria și Transilvania și în puterea decretului de întărire al M. Sale împăratului și Regelui nostru Francisc Iosif I. cu darul ce vi s-a dat de sus, m-ați sfințit astăzi, pe mine cel ce nu mă pot lăuda decât întru neputințele mele, împreună slugitor și cârmuitor bisericii lui Hristos, predându-mi toiagul autorității arhieresti asupra turmei cuvântătoare, ca celor ascultători să le fie toiag de razim și întărire, iar pentru cei neascultători și nestatornici să-l întrebuițeze ca toiag de constrângere și de certare. M-ați investit cu chipul supremului Arhiereu, având se îndeplinesc întreita lui dregătorie de învățator, de preot și cea împărătească sau ocârmuitoare. Împlinirea acestei întreite slujbe se impune prin legea evangheliei în primul rând episcopilor, căci poruncă a dat mântuitorul Hristos apostolilor săi și prin ei urmașilor lor, episcopilor și preoților ca să învițe toate neamurile. (Mat. 28.191) Mijloacele prin care se învață se răspândește și se întărește învățătura, sunt catedra sau școala și amvonul sau predica. Preotul e dascăl și predicator. „Buzele preotului vor păzi știința și legea vor cerca din rostul lui", zice Domnul prin gura profetului Malachia (II. 7.) Că păstori după inima lui sunt, aceia care pasc cu știința și cu învățătura" (Jeremia III. 15.) De aceea legiuește canonul apostolesc 58 ca: Episcopul sau presbiterul ne purtând grije de cliros sau de popor, și neînvățându-i pe ei buna cinstire de Dumnezeu, să se afurisească, iar stăruind în nepurtarea de grije și în lenevire să se caterisească. Preoția s-a instituit cu scop de a cultiva, de a propaga a apăra religiunea. Ea este scutul și păzitoarea învățăturai și a moralei ei împotriva rătăcirilor și a filozofiei mincinoase. Cum va conserva dar preotul acest prețios depozit, dacă nu-l va cunoaște? Cum va apăra adevărurile religiunei și ale moralei, dacă nu le cunoaște? Cum va cunoaște cel fără de învățatură? Fără, putere de a învăța de pe amvon și necapabil de a îndrepta la mărturisire, preotul nu poate nici să împedee săvârșirea păcatelor prin învățatură nici să le curețe prin pocăință. Neștiința, care se poate imputa unui simplu credincios, este criminală la un preot. Laicul se poate apăra câteodată pentru rătăcirile sale cu neștiința, aruncând vina asupra păstorului său, care lipsit de învățatură l-a lăsat să rătăciască, ori el însuși l-a învățat rău. Dar preotul ce justificare va avea pentru criminala sa neștiință? Ceea-ce poate să justifice pe unul, mărește vina și pedeapsa celuilalt."Poporul meu se nimicește din lipsa de știință. Pentru că ai lăpădat știința și eu te voi lepăda pe tine, ca să nu preoțești mie, zice Domnul prin rostul profetului Osie (Osie IV. 6.) Unii socotesc că se poate suplini lipsa științei cu pietatea și curăția vieții, dar greșesc. Preotul ori cât de pietos, curat, cumpătat, umil și îndurător va fi, nu va produce tot fructul dorit de nu va avea și știința neapărată stărei sale. Isus Hristos n-a poruncit să se arunce în întunerecul cel mai din afară, unde este plâns și crișnirea dinților, numai servitorul necredincios, ci și cel nefolositor sau netrebnic. (Mat. 25. 30.) N-a zis să se taie și să se arunce în foc numai pomul neroditor, ci și cel ce nu face poame bune. (Mat. VII. 19) Pentru aceea sf. apostol Pavel nu încetează a recomanda învățacelui său Timotei a se aplica din toate puterile sale la cetirea, la meditarea scripturei și la instruirea credincioșilor. „Ci te fă pildă credincioșilor cu cuvântul, cu petrecerea, cu dragostea, cu duhul, cu credința, cu curăția: Păzește cetirea și învățătura, că aceasta făcând și pre tine te voi mântui, și pre cei ce te vor asculta". (I-Timotei 4. 12. 16.) Sfinții părinți de asemenea amintesc

clerului în scrierile lor datorința de a se perfecționa în știință pentru a învăța pe popor și a lucra cu succes la mântuirea sufletelor. „Fără știință zice fericitul Augustin, este imposibil a agonisi virtuțile, care fac viața cea sfântă și care ne dreg cu siguranță peste stânci la scopul cel adevărat, la fericirea eternă”. Un laic fără știință, poate să fie sfânt, dacă nu are sarcina și răspunderea sufletelor, dar un preot nu se poate mântui pe sine și pe alți decât prin știință. Judecător pus pentru a împăca cu o măsură înțeleaptă cerințele dreptăți cu ale milei, dacă el n-a studiat și n-a aprofundat numeroasele legiuri, pe care trebuie a le aplica, va compromite prin hotărâri arbitrare sacra judecătorie, ce el exercitează; doctor al sufletelor, dacă el nu știe regulile acestei arte sublime, se află fără mijloace de vindecare în fața boalelor spirituale, pe care trebuie să le vindece, ba adeseori mâna sa imprudentă v-a irita și invenina ranele de care se va atinge. Dascăl în biserica lui Dumnezeu, dacă nu posedă deplin știința religiunii, el lasă în întunec regiunile, ce trebuie să lumineze. Lipsei de știință și de cuvenita cultură teologică a preotului se atribuie faptul întristător, încât se pare că tocmai asupra noastră s-au împlinit cuvintele profetului Amos: „Iată vin zile, zice Domnul, și Voiu trimite foamete pe pământ, însă nu foamete de pâne, nici sete de apă, ci foamete de a-se auzi cuvântul lui Dumnezeu. Și vor alerga împrejur, cercând cuvântul Domnului, și nu-l vor afla” (Amos 8. 11. 12.) Preocuparea noastră de căpetenie va fi așadar, ca să restabilim onoarea amvonului, să dăm poporului preoți, după porunca Domnului, care îl vor paște cu știință și învățătură, și în scopul acesta, vom căuta să ridicăm nivelul învățământului teologic prin reforma seminariilor și intemeierea unei academii sau facultăți teologice. Dar preotul nu e învățător și predicator numai, ci și administrator al înfricoșatelor și prea sfintelor taine. „Așa să ne socotească pe noi omul, zice sf. apostol Pavel, ca pe niște slugi ale lui Hristos și ispravnici ai tainelor lui Dumnezeu, împreună lucrători a lui Dumnezeu.” (1. Cor. III. 9. IV. 1.) Omul, prin învățătură și prin predică ajunge la cunoașterea adevărilor religiunii, nu însă la fericirea vecinică, la unirea cu Dumnezeu, scopul final al religiunii. Acestea se va ajunge și dobândi prin comunicarea sfintelor taine. Isus Hristos ca Arhiereu etern, însuși a așezat serviciul dumnezeieștilor taine învățând neconținut, că cel mai esențial scop al venirii sale pe pământ a fost ca să se aducă pe sine jertfă pentru mântuirea lumii. „Eu sunt pâinea cea vie, care s-a pogorât din ceriu, cel ce va mânca din pâinea aceasta viu va fi în veci, și pâinea care eu voi da trupul meu este, pe care-l dau pentru viața lumii”. (Ioan VI. 51.) Aceasta este jertfa cea fără de sânge ce o săvârșește preotul în Sf. liturgie. În privirea acestui înalt și sfânt oficiu al preoției, zice Ioan Gură de Aur: „Preoția se exercitează pe pământ, dar face parte din lucrările cerești acest rang cu drept cuvânt se cuvine preoției, pentru că ea nu este instituită nici de înger, arhanghel, sau de vre-o putere supranaturală ori creată, ci de Duhul Sfânt: El a voit ca ființe îmbrăcate în corp să exerciteze acest oficiu cu totul îngeresc. De aceea preotul care este însărcinat cu acest oficiu trebuie să fie așa de curat, ca și cum ar fi în ceriu printre puterile supranaturale.” „Dar când invoacă Sfântul Duh și celebrează înfricoșatul sacrificiu, preotul atingând așa de aproape cu mâinele sale pe suveranul stăpân al universului, spune-mi în ce rang îl punem? întrebă Sf. Ioan Gură de Aur. Ce sanctitate de sentimente religioase nu avem drept să cerem de la el? Ce caste trebuie să fie aceste mâini, ce curată aceasta limbă, ca instrumente a celor mai strălucitoare taine! Evident că oricât de înaltă și întinsă va fi cultura științifică a preotului, fără o bună și temeinică cultură morală, fără a fi înpodobit cu virtuțile evanghelice, nu-i va aduce folos esențial în servirea sa, ba uneori poate fi mai mult vătămătoare decât folositoare, pentru că în preot nimenea nu voiște să vadă un om de o natură comună, ci îl voiște înger liber de toate slăbiciunile oamenilor, cum se exprimă Sf. Chrysostom. Pentru aceea zice Sf. Ioan Damaschin: „Sau nu învață, sau învață prin moravuri, ca nu prin cuvinte să chemi, iară prin moravuri să alungi”. De fapt s-a constatat cu durere prin rapoartele consistoriilor eparhiale către sinoade și congresul național bisericesc că în multe părți ale mitropoliei noastre, moravurile poporului s-au stricat, credința religioasă a slăbit și dragostea față de biserică și așezămintele ei a răcit. Izvorul acestui rău, căutându-l nu l-am putea găsi numai în popor, ci în multe cazuri în exemplele cele rele, în viața nebisericească a preoților, că asupra acelor se rapoartă asprele muștrări ce le face Dumnezeu prin profetul Isaia: „Pentru voi pururea se hulește numele meu între neamuri.” (Isaia 52. 5.) Păcatele unui om de rând se pierd în umbră și nu au urmări decât

pentru el, dar scandalul comis de un om pus sus, ca o privesc pentru ceialaltii, este un fel de flagel public. Pentru că la cei ce șed în locul înalt a preoției, zice Sf. Ioan Gură de Aur, ori cât de puțin ar uita unde se găsește, cele mai mici slăbiciuni ale lor se privesc ca mari crime, pentru că în general, mărimea păcatului se măsoară nu după natură lucrării, ci după rangul celui ce păcătuiește. De aci urmează pentru noi datoria imperativă, ca paralel și deodată cu reforma învățământului teologic să reformăm și viața internă a seminarilor noastre, să dăm preoților o educație bisericească, să-i supraveghem de aproape, ca să nu fie nebăgători de seamă de darul ce li s-a conferit prin punerea mâinilor arhieresti, ca zelul pastoral nu numai să nu slăbească, ci tot mai mult să se încălzească, că preotul fiind solilor și mijlocitor între Dumnezeu și om, el trebuie să aibă totdeauna liberă apropiere și îndrăznire către Dumnezeu, ca fără rușinare să mijlocească în tot timpul nu numai pentru sine, ci și pentru alții. Și spre a-i ține la înălțimea datoriilor vom reînnoi și aplica constiințios și de rigoare legile canonice și disciplinare ale bisericii. Dar pentru exercitarea cu deplin succes a dregătoriei sale de învățător, întru luminarea spirituală a credincioșilor, și de săvârșitor al sfintelor taine spre sfințirea acelor, preotul are neapărată trebuință de autoritate și de puterea de a stăpâni și a governa sufletele oamenilor, aceasta autoritate și putere el o primește în taina preoției prin transmisiune de la Isus Hristos, care ca împăratul cerurilor pe pământ s-a pogorât și cu oamenii au petrecut, întrebuițând autoritatea și puterea sa împărătească pentru mântuirea noastră: „Bucura-te fiica Sionului, saltă fiica Ierusalimului, iată împăratul tău vine la tine drept și mântuitor, a căreia împărăție nu va avea sfârșit, cum învață biserica în simbolul credinței. În conducerea și guvernarea spirituală a credincioșilor, în prudenta purtare și tractare cu oamenii, în știința de a le da povăzuirile necesare, nu numai în biserică, ci și afară de biserică în deferitele referințe și cazuri ale vieții lor, se cuprinde toată puterea morală a preotului, tot secretul autorității și chemării sale. Pentru aceea, cu dreptate zice Sf. Grigorie Teologul, că a direge pe om este arta artelor și știința științelor. Credincioșii bisericii nu trăiesc singuri și izolați ci în societatea tuturor cetățenilor, care alcătuiesc statul, oameni, fiind egali, în respectul originiei și a lui Dumnezeu, ei nu formează, după expresiunea Sf. Vasile, decât un popor și o frățietate (Epist. 161. 1.) Dumnezeu ne-a creat frați, zice Lactanțiu ca să ne iubim unii pe alți și să ne bucurăm de egalitatea noastră" (Lact. Div. Inst. VI. 10.) De aici speciala chemare a preotului de a povăzui pe credincioșii săi în toate afacerile și relațiile cu concetățenii lor, a cultiva și propaga iubirea și bunăînțelegerea cu toți fiii patriei. Biserica ortodoxă orientală, din care face parte și biserica noastră națională ortodoxă română, nu s'a constituit nici odată stat în stat, ci a respectat totdeauna principiul evanghelic; dați cele ce sunt ale Cezarului Cezarului și cele ce sunt ale lui Dumnezeu, lui Dumnezeu, recunoscând dreptul statului în afacerile ce privesc organizația și activitatea sa esterioră, jus circa sacra, dreptul de supraveghere și de paza (jus ispiciendi et cavendi) ca nu cumva prin activitatea esterioră și prin dispozițiuni unilaterale să lucreze în contra statului și a intereselor lui. Din acest raport de drept dintre stat și biserică, pentru conducătorii spirituali ai poporului naște înalta îndatorire de a cultiva și a propaga iubirea față de patrie și spiritul de ordine și de supunere la legile statului și rânduielilor stăpânirii civile: Căci nu este stăpânire fără numai dela Dumnezeu, și stăpânirile care sunt, de la Dumnezeu sunt rânduite. De aceea ce-ce se împotrivesc stăpânirii sale, rândueli lui Dumnezeu se împotrivesc". (Rom. 13. 1, 2.) Am ținut de datorința mea de a pune în vedere acestea adevăruri evanghelice pentru prestigiul bisericii noastre, ca credincioșii ei și îndeosebi conducătorii spirituali ai poporului, preoții de toate stările, să știe trage din ele concluziunile și învățăturile cuvenite, că biserica ortodoxă a mers totdeauna mână în mână cu statul spriginindu-se reciproc. În consecință asemenea tuturor bunilor fii ai patriei, preotul bisericii naționale ortodoxe române, dator este a conlucra din toate puterile sale la binele comun și la fericirea patriei cu cuvântul și cu fapta, că lucrând pentru binele comun al patriei păstorul totodată conlucra la fericirea familiei și a poporului său, care se cuprinde în fericirea patriei. Preotului mai ales trebuie a cultiva și întări legăturile iubirei reciproce și ale frățietății, cu cetățenii patriei fără deosebire de limbă și de confesiune, pentru a înfăptui unirea tuturor când patria e în pericol și are nevoie de apărarea fiilor săi încât pentru mine, îndreptariu și normă vieții îmi vor fi cuvintele prorocului David: „Făclie picioarelor mele legea ta Doamne

și luminează cărările mele." (Ps. 118. v. 105.) Căutând ca dreptatea, legalitatea și corectitatea să domnească de sus până jos, pe toate terenele vieții noastre bisericești, ținând cu tărie ca să fie respectată de toți și întru toate autonomia și constituția bisericii noastre ortodoxe naționale române. Voi stăruî prin armonică conlucrare cu Prea Sfinții Episcopi în înțelesul legii bisericii și a sfințelor canoane, pentru îmbunătățirea vieții interne bisericești, cum și pentru înaintarea culturii și a bunei stări materiale a poporului. Cu aceasta îmi sfârșesc juruința mea de arhieru al bisericii ortodoxe naționale române, și mulțumind cu recunoștință măritului congres bisericesc, care m-a ales, mulțumesc cu omagială supunere și cu devotament fiesc Maiestăți Sale împăratului și Regelui nostru Francisc Iosif I., care a binevoit prea grațios a mă întări, mulțumesc înaltului guvern, care a binevoit a mă recomanda și Prea Sfințiilor Voastre, care prin chemarea Sf. Duh ați binevoit a osteni pentru mine. Mulțumesc îndeosebi P. S. Sale Dluî Episcop al Aradului care a ostenit și pentru îndeplinirea scaunului mitropolitan și instalarea mea în acest scaun. Trăiască M. Sa împăratul și Regele nostru Francisc Iosif I ! Trăiască Alteța Sa moștenitorul de tron Arhiducele Carol și toată casa domnitoare! Trăiască iubita noastră patrie ungară! Darul Domnului nostru Isus Hristos și dragostea lui Dumnezeu Tatăl și împărțășirea Sfântului Duh să fie cu voi cu toți. Amin.

Biserica și școala, Anul XL Arad, 23 Octomvrie (5 Nov.) 1916. Nr. 43, p. 315-318

17.

Hirotonirea și instalarea I. P. S. Sale Vasile Mangra.

Instalarea s-a întâmplat în Oradea-Mare, unde s-a refugiat autoritățile noastre bisericești din Sibiiu. Cu privire la situația stării de războiu s-a hotărât, ca festivitățile să fie ținute într-un cerc cât se poate de restrâns numai la actele religioase, acest act istoric a ieșit însă din cadrele plănuite și au luat proporții mai mari decum se contemplant. Vineri în 14/25 Octomvrie a sosit P. S. S. Lor Ioan I. Papp episcopul Aradului și Dr. Miron Cristea episcopul Caransebeșului însoțiți de suitele lor. La gară au fost întâmpinați de comitetul arangiator al festivităților în frunte cu protopresbiterul Oradiei-Mari, Andreiu Horvat. P. S. S. D. episcop Dr. Demetrie Radu a pus la dispoziția episcopilor trăsura sa de gală, cu care și-au făcut întrarea în oraș și au fost conduși în palatul deputatului dietal Bolonyi Jozsef. Consistor mitropolitan. Sâmbătă, în 15/28 Octombrie ora 10 a. m. s-a ținut în localul consistorului orădean ședința Consistorului Metropolitan prezidată de P. S. S. episcop Ioan I. Papp. La aceasta ședință au participat: P. S. S. episcop Dr. Miron Cristea, I. P. C. S. D. arhimandrit Filaret Musta, Dr. Eusebiu Roșea, Dr. Traian Badescu, Roman R. Ciorogariu, Dr. Gheorghe Popoviciu, Mateiu Voileanu, Lazar Triteanu, Dr. Petru Ionescu, Dr. Ioan Stroia, Procopiu Givulescu, Nicolae Zigre, Sava Raicu, Constantin Burdea, Arseniu Vlaicu, Patriciu Dragalina, Dr. Gheorghe Popa, Dominic Rațiu, ca asesori ordinari și Dr. Iosif Olariu, Ioan Popa, Dr. Gheorghe Proca, Aurel Petroviciu ca asesori suplenți în consistorul metropolitan. P. S. S. D. episcop Ioan I. Papp, deschide ședința prin accentuarea momentului istoric a actului pentru care s-a întrunit acest consistor. Înainte de intrarea în merit fac jurământ în fața consistorului următorii asesorii, de nou aleși, în consistorul metropolitan: Dr. Petru Ionescu, Arseniu Vlaicu, Dr. Gheorghe Popa, Patriciu Dragalina, Sava Raicu, Constantin Burdea, Dominic Rațiu, ordinari; Dr. Iosif Olariu, Dr. George Proca, Ioan Pepa, Aurel Petroviciu, suplenți. Raportul comisarului mitropolitan I. P. C. S. Filaret Musta despre actul electoral metropolitan săvârșit sub presiunea I. P. S. S., să ia la cunoștință. Se comunică: 1) răspunsul primministrului contele Tisza prin care Maj. Sa ia la cunoștință cu viuă plăcere adresa omagială a congresului; 2) Actul maiestatic de confirmare a noului mitropolit se ia cu devotament la cunoștință. 3) Pentru introducerea alesului mitropolit în scaunul mitropolitan este rugat P. S. S. D. episcop Ioan I. Papp, carele conform §. 157 din statutul organic îl va introduce în numele consistorului metropolitan.

Privegherea. După amiază la ora 5 s-au început actele religioase prescrite pentru hirotonirea de episcop, anume priveghierea celebrată de candidatul de hirotonie părintele Vasilie

Mangra, însoțit de P. C. Lor Dr. Eusebiu Roșea, Dr. Train Badescu, Roman R. Ciorogariu și de P. Onorați protopopi Dr. Ioan Stroia și Procopiu Givulescu și diaconii Dr. Octavian Costa și Ioan Ciora. La finea vecerniei mici din partea diaconilor i se vestește nou alesului faptul alegerii și al întăririi alegerii din partea preainaltului nostru rege apostolic. Nou alesul Arhiepiscop și Mitropolit intră apoi în sfântul altar se îmbracă în odăjdiile sale de arhimandrit, și apoi sub conducerea I. P. C. Sale se sevârșește serviciul vecernei celei mari și al privegherii. În cursul vecerniei celei mari s-au cetit polihroanele prescise din partea P. Sfinților Lor, episcopii Ioan I. Papp al Aradului și Dr. Miron Elie Cristea al Caransebeșului. Ceremonialul frumos al mesei arhieresti împreună cu întreg actul privegherii a fost viu ascultat de mulțimea credincioșilor adunată în biserică.

Hirotonirea. Duminecă 16/29 Octomvrie s-a început sfânta liturgie la ora 9 dimineața. În considerarea bisericii prea înguste pentru primirea afluenței mari, s-au distribuit bilete de intrare. La începutul sfintei liturghii s-a celebrat conform tipicul hirotonirea de P. S. L. D. episcopi Ioan I. Papp și Dr. Miron E. Cristea, asistați de I. P. C. L. lor părinți arhimandriți Filaret Musta, Dr. Eusebiu Roșea, protosincelii Dr. Traian Bădescu, Roman R. Ciorogariu, protopopii Dr. Ioan Stroia, Procopiu Givulescu și diaconii Dr. Octavian Costa și Ioan Ciora. Actul hirotoniei întru episcop s-a petrecut așa: La începutul sfintei Liturghii nou alesul Arhiepiscop și Mitropolit a fost condus la sfintele icoane pentru facerea cuvenitelor închinăciuni și apoi luând loc pe covorul cu vultur, - simbolul atât de important, semnalând, că precum vulturul se înalță spre regiunile cele mai înalte, așa să se înalțe prin curățania moravurilor și pilda vieții sale episcopul, ca urmaș al Apostolilor, ce ne-a putut duce cu gândul la evanghelistul Ioan și la prorocul Ezechiel, care amintește de vultur, - înaltul candidat așteaptă cu smerenie de taină până la vohod. Fiind apoi dus de un preot și un diacon înaintea Preasfinților episcopi, a fost întrebat, alternativ, asupra dreptei credințe și asupra cunoștințelor sale despre canoane, instituțiile bisericii noastre dreptcredincioase răsăritene, precum și cu privire la învățăturile părinților bisericești. Nou alesul Arhiepiscop și Mitropolit rostește atunci cu glas înalt simbolul credinții și mărturisește doctrina bisericii noastre privitoare la canoane. Făcându-se la vohod intrarea în altar, înainte de cetirea apostolului a urmat actul propriu zis al hirotonirii întru episcop al Excelenței Sale, săvârșit de amândoi Preasfinții episcopi, cari au purtat pe înaltul candidat în jurul sfântului prestol, cântându-se cu această ocaziune „Vrednic este”, „Isaia dănuiește” și cântarea cu începutul: „Sfinților mucenici”. După punerea mâinilor, nou alesul a fost îmbrăcat în ornatele arhieresti și prezentat apoi poporului din partea episcopilor. A urmat cetirea Apostolului și a Sf. Evanghelii. Răspunsurile le-a cântat corul constituit din parohiile refugiate din arhidieceză și din Oradea-Mare sub dirigerea profesorului de muzică Timoteiu Popoviciu. Nici odată nu s-a cântat mai frumos o liturghie în Oradea-Mare.

Instalarea. La ora 11 s-a terminat sfânta liturghie și s-a început actul instalării. La acest act au luat parte toate autoritățile civile și militare din Oradea-Mare. Din partea romano catolicilor au fost trei canonici, episcopul reformat Desideriu Balthazar a venit din Debrețin la instalare. Am simțit însă dureros lipsa Excelenței Sale dlui mitropolit Dr. Victor Mihali și a P. S. S. dlui episcop Dr. Demetrie Radu, căroră afirmativ nu le-ar permite disciplina bisericească intrarea în bisericile noastre. Însă afară de biserică P. S. S. Lor sau purtat cu toată delicatetea față de mitropolitul și episcopii noștri. Așa simțim noi, că ar trebui să fim frați și în internul bisericii, căci suntem rudenie de sânge și nu numai de cuscrie. Sperăm că după aceasta frapantă demonstrație se va regula raportul extern între cele două biserici române. Prea sfințitul episcop al Aradului vestește faptul confirmării alegerii din Sibiu prin următoarea cuvântare: „În numele Tatălui și al Fiului și al Sf. Duh, amin. „Înalță-te peste cer Dumnezeuule și peste tot pământul Mărirea Ta”. Psalm 56 v. 6. Excelența Ta, I. P. Sfințite D-le Arhiepiscop și Mitropolit! Prea Sfințite D-le Episcop! Venerabili membri ai Cons. Mitropolitan! Cu cântarea versului de mai sus se veselea odinioară prorocul și împăratul David, mărind pe Dumnezeu întru bucuria inimii sale, că l-a învrednicit să poată împlânzi furia gonaciului Saul, care tentase la vieța lui. Acest imn, introdus în ritualul sfintei noastre biserici, slujitorii ei la sfântul altar îl intonează cu umilință, dar și cu osârdie nu numai în Dumineci și sărbători, nu numai la praznicile mari și mici, ci și la toate

sfințele liturgii de peste an și aceasta o fac spre semnul vădit al mulțămirei, pentru că s-au învrednicit de sfântul dar al preoției, prin care deodată cu darul și puterea de a binevesti cuvântul lui Dumnezeu și de a administra sfințele taine, li s-a dat și darul și puterea, că servind la sfântul altariu, stau, - precum zice Sf. Grigorie, - cu îngerii, aduc doxologii cu arhanghelii și înalță cu Hristos sfințirea; prin urmare li s-a dat tăria și puterea de-a aduce daruri și jertfe duhovnicești pentru păcatele și neștiințele oamenilor, de a lega și deslega, și astfel darul și puterea de a fi mijlocitori între cer și pământ, între om și Dumnezeu. Acest imn l-am intonat și eu la sfânta liturgie de astăzi și tot cu acest imn: „Înalță-te peste ceruri Dumnezeule și peste tot pământul Mărirea Ta" îmi încep și cuvântul meu de acum. Și o fac aceasta din motivul, pentru că abia aș afla un alt imn mai potrivit spre a expune situația, în care ne aflăm, și astfel spre a arăta analogia dintre pornirea dușmănoasă a Statului vecin contra puterilor centrale și astfel împotriva Statului nostru, și dintre pornirea lui Saul contra lui David, - pentru că dacă David a avut motiv de bucurie și veselie când a înlănzit furia gonaciului Saul, - motiv de bucurie avem și noi, Statul nostru, dimpreună cu puterile centrale, învrednicindu-ne Dumnezeu să înlănzim furia statului vecin, care cu o **îndrăzneală temerară și cu o vrăjmășie surprinzătoare a pornit război contra statului nostru și astfel și contra noastră, și astfel avem motiv de deosebită bucurie**, că prin biruința armelor noastre ne-am recăștigat echilibrul liniștei noastre sufletești adânc turburate, iar prin aceasta ni s-a făcut parte de bucuria acestei zile mari, „pe care a făcut-o Domnul, ca să ne bucurăm și să ne veselim întrânsa". (P s 117. v. 23.) adevărat ni s-a făcut parte de bucuria de a ne îndeplini chemarea pentru care ne-am întrunit. La actul vecerniei de ieri ați avut prilejul a auzi și a înțelege, că pe baza votului măritului nostru congres național bisericesc, trecut prin cenzura preasfințitului sinod episcopesc și întărit de Majestatea Sa, preagrațiosul nostru Rege apostolic Francisc Iosif I, scopul întrunirii noastre de astăzi este sfințirea întru Arhiepiscop al Escelenței Sale, iubitului de Dumnezeu arhimandrit Vasile Mangra și introducerea lui solemnă în scaunul de Arhiepiscop al Transilvaniei și de Mitropolit al bisericii noastre ortodoxe române din Ungaria și Transilvania. Ca să vă convingeți despre prea înalta întărire, dispun, ca să se citească însăși prea grațioasa rezoluțiune maiestică și îndexul ei gramata canonică, edată de către preasfințitul sinod episcopesc". 1) După citirea acestor acte, Prea Sf. Episcop al Aradului ia la braț pe alesul și nou hirotonitul corespondentului. Aceste 2 acte le citește Prea Sfinția Sa dl. Episcop Dr. Miron Elie Cristea al Caransebeșului, **iar textul decretului de întărire în traducere românească diaconul Dr Octavian Costea**, secretarul consistorial arhidiecezan. 2), Pe Hirotonitul și-l conduce la scaunul episcopesc, în care așezându-se, continuă cuvântul de introducere astfel:

„Excelența Ta! „Prin aceasta Te declar de introdus cu solemnitatea prescrisă în scaunul de Arhiepiscop al Transilvaniei și de Mitropolit al bisericii noastre naționale ort. române din Ungaria și Transilvania. Deși acest scaun nu e propriu zisul scaun Arhiepiscopesc și Mitropolitan, ci este numai simbolul aceluia scaun, cu toate acestea Te declar de introdus definitiv și astfel această introducere este deplină în scopul de a-Ți începe activitatea, și până ce se va restabili ordinea de mai nainte și până să-ți poți schimba sediul în centrul arhidiecezei și al mitropoliei, Țin de prisos să ating drepturile și datorințele încopciate cu poziția înaltă, cu care Te-a distins încrederea reprezentanților clerului și poporului credincios din mitropolia noastră și prea înaltă încredere a preagrațiosului nostru Monarh.

Țin de prisos accentuarea acestora, pentru că ele sunt expuse în actul mărturisirii credinței, ce ai făcut în fața noastră și în fața sfântului altar. Ating însă două momente, și anume: mai întâi, că toate acestea să le privești de o dovadă a adevărului cuvintelor Sf. apostol Pavel, că: «Celor ce iubesc pe Dumnezeu, toate li se îndreaptă spre bine», (Rom. VIII. v. 28) și că deși toiagul arhiepiscopesc, care ți s-a dat spre apărarea turmei este neted și luciu, cărările vieții sunt și pot fi grunțuroase, și deși aureola, ce se formează în jurul feței Tale își are splendoarea ei deosebită, - poate și invidiată, - să nu pierzi din vedere, că sarcinile, care s-au pus pe umerii Tăi cu ziua de astăzi, sunt cu mult mai grele, decât splendoarea aureolei, ceea ce este umarea naturală a situației, prin care trecem și a activității, ce trebuie să dezvoltăm spre a îmbina interesele bisericii cu ale statului, și ale statului cu ale bisericii noastre naționale, spre ajungerea scopurilor

ei. Această greutate însă n-are să Te descurajeze, precum nu ne descurajă nici pe noi, pentru că viața Ta destul de zbuciumată de 44 ani pe terenul vieții publice bisericești și politice îți va indigeta calea și mijloacele, de care să Te folosești spre împlinirea misiunii Tale sublime ce o începi cu ziua de astăzi, și nu vei pierde 2) Momentul luării la braț a făcut o impresie deosebi de bună asupra publicului asistent, care l-a considerat ca un agajament, că Prea Sfinția Sa, episcopul Aradului, va sprijini pe noul Arhiepiscop și Mitropolit în toate acțiunile sale bune și legale din vedere, că noi, ca cetățeni și ca bisericiani, trăim în sat și ca atari suntem biserică liberă, iară biserica liberă nu poate să fie, decât în stat liber, deci ai să fii **apostolul libertății bisericii noastre precum ai fost și ești și apostolul libertății statului nostru**. Introducerea Ta, întâmplată în ziua de astăzi, o țin de un bun augur pentru coincidența ei fericită, că această introducere s-a întâmplat tocmai în Dumineca Sămănătorului, deci din sf. evanghelie a acestei zile vei lua învățătura de a curăți spinii și polomida, ca toată sămânța să cadă pe pământ roditoriu și să aducă roadele așteptate. După toate aceste, rog pe Dumnezeu, Tatăl nostru cel ceresc, să-Ți dea viață îndelungată, sănătate deplină, tărie și putere, ca să poți realiza ideile Tale sănătoase și speranțele noastre legate de Tine, să-ți dea Ție Domnul, înțelepciunea lui Solomon șiblandetele lui Iov, ca să conduci nava bisericii, trecându-o fără primejdie printre Scyila și Charybdis, spre mărirea lui Dumnezeu, spre binele bisericii noastre naționale și spre întărirea statului, ai cărui fii și cetățeni credincioși suntem și voim a rămânea. În numele Tatălui și al Fiului și al sfântului Duh, Amin".

Introdus astfel în scaunul arhieresc I. P. S. metropolitul Vasilie Mangra rostește cuvântul de instalare publicat în întregime în Numărul precedent al *Bisericii și Școlii*. Acest cuvânt este un program bine încheiat pe baza așezămintelor noastre bisericești, programul celor trei misiuni pastorale: învățătoresc, preoțesc și ocârmuitor. Discursul acesta ne-a transpus sufletește în vremile mari apostolești, fie ca cuvântul să se intrupeze în faptele I. P. Sale, și să ne aducă o epocă mare bisericească. Programul acesta este calea vieții să-l urmăm, ca să ușurăm marea operă a regenerării vieții sufletești deschisă de I. P. S. S.

Recepțiunile. După săvârșirea actului instalării Exsceleța Sa dl arhiepiscop și metropolit Vasilie Mangra a părăsit biserica într-o trăsură de gală în societatea Prea Sfințitului episcop al Aradului. În a doua trăsură au luat loc Prea Sfințitul episcop al Caransebeșului și Prea Cuvioșia Sa arhimandritul Filaret Musta. De-a lungul întregului drum de la biserică și până la reședința vicarului episcopesc, Exsceleța Sa a fost obiectul celor mai călduroase ovațiuni din partea imensului public care se adunase, fără deosebire de confesie și naționalitate să salute pe noul șef al bisericii ortodoxe române din patrie. Sosit la reședința vicarială, Exsceleța Sa a primit în modesta sală de ședința a Consistorului orădan numeroase deputațiuni cari s-au prezentat spre a-i exprima omagile. Exsceleța Sa a ținut, ca recepțiunile să se facă în localul oficial al Consistorului orădan, unde și-a desfășurat și activitatea de vicar episcopesc deși autoritățile administrative, care în genere au o deosebită atenție față de marea serbare a bisericii noastre, au pus cu o deosebită prevenire la depozitia Exsceleței Sale palatul primăriei și casa comitatului.

Recepțiile s-au făcut în ordinea următoare: 1. În numele *clerului și credincioșilor* din întreaga metropolie s-au prezentat Prea Sfinții episcopi Ioan I. Papp și dr. Miron Cristea, însoțiți de membrii consistorului metropolitan. Prea Sfințitul episcop al Aradului, Ioan I. Papp talmăcind sentimentele de stimă și venerațiune ale întregii obști a bisericii noastre, compară pe noul metropolit cu Iosif de odinioară, care deși prigonit și chiar vândut de frații săi, totuși cu voia lui Dumnezeu și prin vrednicia sa ajungând în cel mai înalt post de încredere la curtea lui Faraon, el nu numai nu s-a răzbunat, ci printr-o rară pildă de mărinimozitate și nobleță sufletească a iertat pe frații, care îl prigoniseră și a devenit salvatorul neamului său. Această pildă o așteaptă biserica noastră vie și de la capul ei încoronat astăzi, continuă grăitorul, constatând că misiunea, în fața căreia stă noul metropolit, e strălucită și sublimă dar și grea și anevoioasă, și tocmai de aceea întru înlăturarea greutăților activității sale, recomandă noului metropolit patru pilde de urmat: pe marele Șaguna, pe blândul Ivacicovici, pe înțeleptul Roman și pe energicul Mețianu, pentru că imbinând asprimea cu dragostea, Exsceleța Sa va fi totdeauna în situația de a revărșa binecuvântarea activității sale asupra tuturor. În aceasta

speranță Prea Sfinția Sa urează noului metropolit mulți ani de mănoasă activitate. Excelența Sa mulțamește pentru urările făcute și semnele de iubire și încredere, ce i-se arată și-și exprimă speranța, că cu concursul Prea Sfințiilor episcopi și al tuturor factorilor chemați va putea realiza toate acele rezultate, pe cari le reclamă interesele bisericii și neamului nostru.

2. *Deputăția bisericii reformate* din districtul de dincoace de Tisa, în frunte cu episcopul Desideriu Balthazar, care constată, că districtul bisericii reformate coincide geograficește cu metropolia gr. or. română și că și până acum între credincioșii celor 2 biserici a domnit pacea și cea mai desăvârșită armonie. Oratorul speră, că sub noul metropolit, care stă în fața unei sublime dar enorm de grele misiuni, aceste relațiuni de frățească armonie se vor consolida și mai mult. Escelența Sa relevază în răspunsul său, că apreciază pe deplin dorințele deputațiunii bisericii reformate și precum și în trecut, așa și în viitor va fi apostolul celei mai desăvârșite armonii între toți fiii patriei, conform spiritului de toleranță al bisericii ortodexe, fără deosebire de confesiune.

3. În numele *consistorului arhidecezan, al corpului profesoral* de la institutul teologie - pedagogie din Sibiu și în numele protopopilor din arhideceza arhimandritul dr. Eusebiu Roșea adresează Escelenței Sale următoarele cuvinte: „Excelența Voastră, înalt Preasfințite D-le Arhiepiscop și Mitropolit! În decursul serviciului de astăzi primind Excelența Voastră hirotonirea de arhiepiscop și instalat în scaunul de arhiepiscop și metropolit al nostru, ne prezentăm asesorii consistorului arhidecezan, corpul profesoral al seminarului arhidecezan „Andreian” precum și un număr considerabil de protopopi, preoți, învățători și mireni, cari au dorit, ca să participe la hirotonirea și instalarea capului nostru bisericesc, rugându-vă să primiți și din partea noastră sincerile și respectuoase noastre felicitări, dorind, ca spre binele bisericii și neamului nostru, să trăiți mulți fericiți ani! Tare în credința și nădejdia, că atotputernicul Dumnezeu ne va fi ușurător și sprijinitor și în aceasta stare de nesiguranță și convinși, că în persoana Excelenței Voastre tocmai în acest timp de grea cumpănă, cum am zis, în prezent și pentru viitor, biserica și-a primit pe cărmaciul dibaciu și pe părintele devotat binelui fiilor săi sufletești, cred că dau expresiune sentimentului tuturor asesorialilor consistoriali, când vă asigur, că vă întimpinăm cu dragoste fiasca și devotament asigurându-vă despre împreuna noastră conlucrare devotată în conducerea afacerilor bisericești rezervate competenței Consistorului, conștii și pătrunși fiind de datorințele noastre având în vedere numai prosperarea și promovarea intereselor bisericii în general și a credincioșilor în special prestând munca ce ni-se cere fără preget. Dorind ca arhipăstoria Escelenței Voastre să formeze o pagină strălucită în istoria bisericii noastre și să vă asigure un nume apretiat în șirul celor mai vrednici arhieriei din trecut vă urăm să trăiți mulți ani spre binele bisericii și al neamului. Excelența Sa constată, că fiind *homo novus* în arhideceza pe puțini îi cunoaște dintre cei chemați să conlucre cu Exscelența Sa la marea operă de prosperare a instituțiilor noastre bisericești școlare. Sperează însă că munca comună va apropia pe toți factorii, cari muncesc la aceeași vie a bisericii. Fiind omul faptelor și nu al vorbelor, Exscelența Sa așteaptă să fie sprijinit în toate intențiile sale bune și în toate acțiunile sale.

4. Deputațiunea *bisericii evanghelice maghiare* își exprimă prin rostul protopopului Materni Imre speranța, că conlucrarea armonică între cele 2 biserici va da cele mai frumoase roade spre mărirea lui Dumnezeu și a patriei. Oratorul imploră binevuvântarea lui Dumnezeu asupra activității noului mitropolit. Excelența Sa pune în vedere cu toată dragostea inimei întregul său concurs la toate acele acțiuni, care asigură armonia între credincioșii diferitelor confesiuni ca și prosperarea patriei comune.

5. *Rabinul dr. Kecskemeti Lipot* întrun discurs avântat face analiza individualității distinse a noului metropolit: dacă Excelența Sa în decursul agitatei sale vieți de-o **eroică tenacitate și perseveranță a fost până acum apostolul războinic și militant al ideilor sale înalte, de aci înainte să devină propoveditorul păcii** și asupra Israiliților neologi, față de cari Escelnta Sa a dovedit și în trecut o binevoitoare atenție și o nobilă condescendență. Excelența Sa asigură pe orator de spiritul tolernat și liberal, care l-a călăuzit și în trecut și care nu e străin de tradițiile bisericii gr. orientale.

6. Directorul *dr. Gabel Jakab* salută în numele *comunității israelite ortodoxe* pe noul mitropolit român, în care vede pilda preotului, că amândouă bisericile au nota comună de a fi ortodoxe și de a sta pe baza tradițiilor vechi, cere și pentru viitor bunăvoința Excelenței Sale față de Israelii ortodocși. Excelența Sa constată, că-și ține de datorie, de-a căuta puncte de contact, care apropie și care nu înstrăinează - cu toți fii patriei, iar sentimentul, în care se întâlnesc toți cetățenii acestei țări, este iubirea de patrie.

7. *Generalul Ziegler Conrad* tâlmăcește Excelenței Sale *omagiul corpului ofițeresc* și al armatei, în rândurile căreia și credincioșii Excelenței Sale dau aceleași dovezi de credință față de tron și patrie, ca și ceilalți fii ai patriei. Excelența Sa mulțamește pentru constatările măgulitoare, făcute la adresa devotamentului tradițional al soldaților români și constată, că credința față de stăpânirea lumească, este unul din principiile fundamentale ale bisericii ortodoxe și în special afe bisericii române.

8. *Viceșpanul Frater Barnabds* sultă pe noul mitropolit în numele *comitatului Bihor*, unde Maghiarii și Românii trăiesc de veacuri în cea mai desăvârșită frățietate și speră, că sub noul mitropolit, fervent apostol al apropierii maghiaro-române, aceste relațiuni vor deveni și mai trainice. Excelența Sa promite tot concursul său la înfăptuirea marei opere patriotice, de a înlătura toate piedicile din calea înțelegerii atât de mult dorite, dintre poporul maghiar și român.

9. În numele *funcționarilor de stat*, al direcției finanțare, al inspectoratului regesc de școale și al camerei comerciale și advocațiale, fișpanul *dr. Czifra Kalman* constată cu satisfacție, că **poporul român din patrie a dat dovezi strălucite, că să știe identifica cu ideia statului unitar ungar, fără a renunța la individualitatea sa etnică și culturală** (subl. ns.) Oratorul vede în noul mitropolit pe unul din cei mai fervenți propovăduitori ai frăției și armoniei între poporul maghiar și românii din patrie. Ureează Excelenței Sale mulți ani ca și în noul său post să poată propovedui cu și mai multă autoritate principiile profesate cu atâta credință și până acum. Excelența Sa asigură pe orator că una din problemele principale ale vieții sale, pentru care a militat și până acum cu toată puterea convingerei sale și pe care nu o va abandona nici de aici înainte, este crearea acelei armonii a sufletelor, care este crezul politic al tuturor fiilor aleși ai acestei patrii.

10. În numele *tablei regești*, al tribunalului și preturei salută pe Excelența Sa președintele tablei regești *dr. Lăbăn Lajos*.

11. În numele *procuraturii regești* bineventează pe Excelența Sa în noul său post *dr. Sztaniszoszki Adolf*, care își exprimă, speranța că Excelența Sa se va face nu numai propoveduitorul sentimentelor religioase, ci și al sentimentului de legalitate și al iubirii și respectului între toate neamurile, care alcătuiesc patria noastră.

12. În numele *băncii Austro-Ungare* salută pe Excelența Sa directorul *Hiemesch*.

13. Președintele corporațiunei meseriașilor *Ceglédi Jeremiaș* vorbește în numele meseriașilor bihoreni.

14. *Deputăția protopopilor și preoților* din vicariatul Orăzii își tâlmăcește omagiile sale prin rostul protopopului Orăzii *Mari, Andrei Horvath*. Excelența Sa vădit emoționat de manifestările de dragoste ale preoțimei, pe care a condus-o ca vicar episcopesc și cu care a lucrat atâția ani, pune la inima preoților să-și facă și în viitor datoria de păstori sufletești cu același devotament, ca și până acum și-i asigură și pentru viitor de simpatia și sprijinul său.

15. Preoțimea din *dieceza Aradului* se prezintă sub conducerea *P. C. Sale protosingelul Roman R. Ciorogariu*. Excelența Sa, promite în răspunsul său că nu va pierde nici când din vedere interesele morale ale preoțimei noastre.

16. Învățătorul *Bandu* din *Timiș-Recaș* roagă pe Excelența Sa în numele tuturor reuniunilor învățătoresți din întreaga metropolie, ca Excelența Sa să ia în înalta Sa ocrotire și școală românească și interesele învățătorilor confesionali români. Excelența Sa asigură pe învățători de toată bunăvoința sa, așteaptă însă de la ei, ca să infiltreze în inima fragedă a tinerimei **iubirea de patrie care nici decum nu eschide, ci completează iubirea de neam și de biserică. Orice învățător, care așteaptă sprijinul moral al statului pe seama școlai**

românești, dator este să propovăduiască în școală sentimentele de alipire și credință față de statul nostru.

Banchetul. La orele 2. d. a. a fost banchet în sala mare de la Panonia.

Sirul toastelor l-a deschis Excelența Sa, Mitropolitul Vasilie Mangra, care a vorbit mai nainte în românește, apoi în ungrește cam următoarele: „**În această răsturnare mare a lumii, când tot ce a creat mintea și voința omenească în curs de mii de ani e pustiit în câteva clipite, când popoarele și națiunile caută să se nimicească unele pe altele, ochii noștri sufletești, speranțele și doririle noastre se îndreaptă spre purtătorul sfințit al sfintei coroane ungare, care urmărește cu îngrijirile sale izvorâte din inimă iubitoare de părinte luptele eroice, jertfitoare de sine, ale țărilor și ale popoarelor sale.** Pătruns din adâncul sentiment de grațitudine, cu care biserica ortodoxă română din patrie datorează Maiestăți Sale pentru toate timpurile pentru sancționarea grațioasă a dispozițiilor legislative, cari au dat ființă autonomiei noastre bisericești, **sufletul meu, încălzit de focul sacru al iubirii de patrie și al fidelității tradiționale a poporului român din patrie, roagă pe Domnul cerurilor, cu sentimente și gândiri eșite din cele mai curate adâncuri și provocate de momentul sărbătoresc de astăzi, ca să binecuvinte și să țină pe iubitul nostru rege apostolic, să-i încunjure cu glorie lucratoarea sa coroană și să facă să devină mare și fericită iubita noastră patrie. Trăiască regele**”. A tostat apoi P. S. Sa, Episcopul Ioan I. Papp al Aradului, (în românește) în onoarea Exc. Sale Mitropolitului Vasilie, accentuând, că biserica noastră ortodoxă română din Statul ungar serbează astăzi una dintre cele mai mari și mai însemnate zile din viața ei constituțională, că ea serbează o zi, de la datul căreia atât în istoria ei, cât și în istoria patriei noastre ungare, se deschide o pagină nouă, pe care pagină se vor induce și au să se petreacă succesiv toate momentele mai însemnate, toate faptele de trăinicie din viața și activitatea noului ei cap încoronat, a Excelenței Sale I. P. S. D. arhiepiscop și metropolit al nostru Vasilie Mangra, care astăzi a primit atât preasfântul dar arhieresc cât și conducerea afacerilor arhidiecezei și a metropoliei noastre. Pentru ca această activitate să fie încoronată cu rezultate mănoase, reclamate de interesele bisericii și neamului nostru, cu fapte de trăinicie pe toate terenele vieții sale bisericești și de stat, ridică paharul întru sănătatea și îndelunga viață cu bine a Esc. Sale Dlui arhiepiscop și metropolit Vasilie Mangra. P. S. Episcopul Dr. Miron E. Cristea rostește (în ungrește) al treilea toast, făcând constatarea, că **guvernul ungar a dat probe și în trecut, că e gata să realizeze năzuințele juste și echitabile bisericești și culturale ale Românilor din Ungaria, credincioși patriei lor.** Dovadă despre interesul ce-l poartă guvernul față de poporul român din Ungaria e și aceea, ca la această sfântă sărbătoare a ținut se fie reprezentat prin vrednicii comiți supremi al comitatului Bihor și al orașului Oradea-Mare. Își ține deci de plăcută dorință a goli paharul în onoarea membrilor guvernului și în onoarea reprezentanților săi, aflători de față, comiți supremi Dr. Miskolczy Ferencz, Dr. Czifra Kalman. Răspunde Ilustritatea Sa, domnul comite suprem al comitatului Bihor, Dr. Miskolczy. Mulțamește P. S. Sale pentru frumoasele și **plăcutele cuvinte, care i-au pricinuit mare bucurie, și constată, că societatea maghiară și autoritățile ei din Bihor, acest comitat mare cu peste 600,000 de suflete, conform tradiției vechi și corecte, a trăit totdeauna în frățească concordie cu cetățenii de limbă română.** Nu s-a căutat niciodată, că ce limbă vorbește cineva, în ce limbă preamărește pe Dumnezeu, ci numai aceea, **ca să fie fiu credincos al patriei maghiare, membru adevărat și credincios al națiunii maghiare.** N-a cerut niciodată, ca Românul se devină renegat, să-și părăsească credința, limba, neamul, naționalitatea, dar a cerut se fie cetățean credincios al statului, se recunoască, că statul acesta e stat național, și încă stat național maghiar, alcătuit de Maghiari, a-i apăra și acuma, că în trecut, cu viața, cu sângele și averea lor, integritatea teritorială conservându-i cu jaluzie caracterul național maghiar.(subl.ns.) **În cadrele acestea trebuie să se pună fiecare fiu adevărat al patriei, fiecare cetățean credincios, putându-și cultiva limba în cadrele acestea, putând să țină la neam, la naționalitate, la tradiții, și putându-și câștiga cultura necesară.** Ridică paharul în onoarea Excelenței Sale, Mitropolitului Vasilie Mangra, **fiul credincios al statului unitar național**

maghiar și îi dorește viață lungă, ca reprivind după mulți ani asupra rezultatelor activității sale să poată exclama cu satisfacție și deplin mulțumit: „am învins.”

P. C. Sa, Arhimandritul Dr. Eusebiu R. Roșea, director seminarial în Sibiu, toastează în onoarea Preasfințiților Episcopi Ioan și Miron, și a I. P. C. Sale Arhimandritul Musta, vorbind (în românește) următoarele: Excelența Voastră, înalt Preasfințite D-le Arhiepiscop și Mitropolit! Preaestimaților Domni! În șirul momentelor festive de instalare a Excelenței Sale , I. P. Sf. D . Arhiepiscop și Mitropolit, întruniți la această masă distinsă, ca și în această formă socială să dăm expresiune bucuriei și stimei prin care îl întâmpinăm ca pe capul bisericii noastre și părintele nostru sufletesc, este mai presus de orice îndoială, că punctul culminant al învestirii cu jurisdicțiunea de arhipăstor este hirotonirea sa de arhieru, săvârșită în decursul serviciului divin de astăzi, pentru că prin această hirotonire a primit **darul plenitudinii puterii spirituale**, dată de Mântuitorul nostru Isus Cristos, Fiului Dumnezeu, apostolilor săi: prin această hirotonire a **primit facultatea de a putea deveni un vrednic apostol al popovăduirii dreptei credite și părinte al fiilor sufetești** de sub jurisdicțiunea sa arhipăstorească. Fără nici o preocupățiune voi releva, că sunt frumoase și impunătoare formele rituale ale bisericii noastre ortodoxe-orientale, care stau în raport adevărat și cu însemnătatea de credință a actelor la care se referă îndeplinirea acestor forme rituale. Astfel și măreția formelor rituale ale hirotonirii întru arhieru stă în raport adecvat cu însemnătatea de credință și dogmă a darului ce să primește prin această hirotonire. Dar precum orice lucrare câștigă în valoare prin executarea ei perfectă, - astfel constat, că și executarea formei de hirotonire a Excelenței Sale întru arhieru a primit decorul impunător prin solemnitatea cu care a fost îndeplinită de preasfinții episcopi Ioan I. Papp și Dr. E. Miron Criștea. Și tot ca un moment de colorit festiv să fie relevantă și îndeplinirea cu tact și solomitate cuvenită a actului de alegere sub conducerea mandatarului Preaveneratului consistor mitropolitan, înalt Preacuvioșia Sa dl Arhimandrit Filaret Musta, vicar episcopesc. Ridic deci paharul și închin în sănătatea Preasfințiților domni episcopi Ioan I. Papp și Dr. E. Miron Cristea, precum și a înalt Preacuvioșiei Sale Filaret Musta dorindu-le să trăiască mulți ani fericți!

Toastează apoi P. C. Sa, Protosinclul **Roman R. Ciorogariu**, director seminarial în Arad, rostind mai nainte în românește, vorbirea următoare: Excelența Voastră, Prestimaților Domni! **Mântuirea sufletelor unește toate confesiunile într-o misiune comună.** Sunt fericit a saluta la aceasta strălucită masă pe venerabilii reprezentanți ai confesiunilor în frunte cu Excelențele lor I. P. S. mitropolit Dr. Victor Mihali, episcop conte Nicolau Szechenyi, P. S. S. episcop Dr. Demetriu Radu și I. S. episcop Desideriu Balthazâr, ca un cor armonios al sublimiei misiuni pastorale, chemat a *înălța sus inimile în zilele urgiei de astăzi. Spiritul profetic a înflorit în timp de luptă. În luptele mari de astăzi vedem cum se încălzesc inimile conducătorilor bisericești; acest fenomen sufletesc este o rază a renașterii vieții religioase, care este temelie societății.* (Continuă apoi în limba maghiară): Excelența Voastră! Mult stimați Domni! Când am onoare a saluta pe apostolii iubirii, pe reprezentanții confesiunilor, fie-mi permis a-mi lua din sf. Scriptură motivele : „Și aveți să auziți războaie și vești de războaie, zice sf. evangelist Matei, căutați să nu vă spăimântați. Că se cuvine toate acestea să fie, ci încă nu va fi atunci sfârșitul. Că se va scula neam peste neam și împărăție peste împărăție. Și pentru înmulțirea fărădelegilor, va răci dragostea multora. Dar ceta ce va răbda până la sfârșit, acela se va mântui". Iată s-au împlinit zilele de urgie prevestite de sf. evangelist și dragostea multora s-a răcit. Dar să nu fie acesta sfârșitul. Spiritul religios, veșnicul salvator al omenirii, se înalță peste valurile luptei de existență. Dragostea ei nesecată și neînfricoșata ei statornicie, întotdeauna a reînviat dragostea plecată spre apunere, și a **restabilit armonia sufletească. Aceasta sublimă problemă este idealul unșilor** Domnului. Din tot sufletul închin în sănătatea iluștrilor reprezentați ai confesiunilor, ca cu cunoscuta lor virtute să ducă la izbândă acest ideal. Aceasta va fi învingerea finală din care va răsări fericirea societății și a patriei strălucire. Întru mulți ani reprezentanții confesiunilor!

Răspunde Escelența Sa Arhiepiscopul și Mitropolitul Dr. Victor Mihalyi din Blaj, vorbind (în românește și ungurește) cam următoarele: „Între împrejurări extraordinare s-a făcut instalarea Arhiepiscopului și Mitropolitului bisericii greco-orientale române din Ungaria, a

Exceleței Sale, domnului Vasilie Mangra. Ales din încrederea bisericii sale, întărit de grația Maiestății Sale, a Regelui apostolic, principele bisericii își ocupă înalta poziție, în care întră în mod reglementar, cu conștiință sigură, adevărat, că nu în reședința deschisă pentru activitatea sa viitoare din Sibiu, ci pe teritoriul cercului modest de activitate, îngrijit în șirul lung de ani de zelul seu, în Oradea-Mare, unde și părtașii ostănelor sale din viitor au fost necesități să se refugieze. Localitățile de la margine ale țării, de deosebită importanță, între ele Oradea și Boroșineul, ca întăriri de război, au format obiect de îngrijire pentru legislatură și în trecut, cu toate că atunci, din când în când, a căutat să valoreze și părerea, că cu punerea în stare de apărare a localităților de la margine, ar trebui să meargă în mod paralel și mântuirea cu totul neobișnuită în fața noastră a liberei exerciții a religiunii. În zilele noastre **Oradea nu mai e localitate de margine, ci în urma importanței regnicolare ce o are, punct luminos de concentrare a tuturor instituțiilor apărării țării, iar prin instalarea principelui bisericii gr. ort. române în demnitatea sa, a dovedit, că concilianta cetățenească a bisericilor între olaltă e acomodată se aducă spiritele mai aproape deolaltă, să îndemne pe fiii patriei, ca să înțeleagă interesele patriei, și pe calea respectării drepturilor să-i însuflețească la fapte glorioase, jertfitoare de sine, săvârșite din iubire de patrie.** Ridic paharul întru sănătatea instalatului principe bisericesc. Deie-i Dumnezeu putere și zile senine, ca cu voie să poată munci, în statornicie, ani numeroși, spre binele tronului regesc și al patriei maghiare. Trăiască!"

A toastat apoi Ilustritatea Sa, **comitele suprem Dr. Cziffra Kalman.** Constatată, că **dacă au fost în trecut părte despărțitor între cetățenii de diferite limbi ai țării, războiul l-a dărâmat, pentru că primejdia comună, recunoașterea corectă a interesele comune, vărsarea sângelui întru apărarea patriei comune din partea eroilor de diferite naționalități au fost focul sacru, în care s-au contopit sufletele, care a creat armonia sufletelor, puterea de viață din viitor.** Leagă cele mai bune speranțe în privința aceasta de membrii prezenți ai înaltului cler românesc, greco-catolic și grecooriental, și în onoarea lor golește paharul.

Domnul Arseniu Vlaicu, directorul școalelor comerciale române din Brașov, ridică paharul *în onoarea conducătorilor, cari duc la învingeri pe vitejii soldați, maghiari și români, și în special pentru reprezentați aflători de față ai armatei noastre.*

În numele armatei răspunde Escelența Sa, **generalul de divizie Siegler** răspunde la toastul directorului Arseniu Vlaicu, făcând constatarea, că la *învingerea pe care o vom avea, apărându-ne patria iubită, participă în cea mai mare măsură pionirii științei și ai culturii, școala, care a instruat poporul și l-a îndemnat la iubire de patrie.* Ridică paharul pentru *înflorirea culturii maghiară și a instrucției poporală.* Episcopul reformat al districtului de dincolo de Tisa, Ilustritatea Sa, domnul Desideriu Balthazar, luând cuvântul declară că e pătruns pe deplin de marea responsabilitate, care apasă în situația gravă de astăzi umerii mitropolitului Vasilie Mangra. Admiră pe omul, care cu sentimente de datorință patriotică a acceptat aceasta mare responsabilitate. Și când vede cum se năzuște să-și servească poporul și biserica cu respect îi întinde mâna frățescă. Ridică paharul întru sănătatea Mitropolitului Vasilie Mangra.

Urmează toastul domnului **Dr. Gheorghe Popa, jude de tribunal în Arad.** A vorbit următoarele: *„înțelepciunea nestrăbătută a provedinței așa a dispus, ca serbarea cea mai însemnată în viața bisericească a românimeii grecoorientale din patrie, hirotonirea și instalarea principelui bisericii, se decurgă tocmai în cea parte a patriei noastre, unde elementul românesc trăește, la granițele de limbă, în atingere nemijlocită cu poporul maghiar băștinaș și curat.* Aceasta atingere nemijlocită nu numai că nu a dus la înstrăinare, ci din contră a fost totdeauna izor de putere al concordiei frățești, al stimei reciproce și al iubirei deaproapelui. **Gândirea înaltă a minții maghiare, căldură înțelegătoare a inimii maghiare, nobilul cavalerism al sufletului maghiar, unit cu blândeța benignă a poporului român și cu respectul său față de legi, a dat viață puternicului sentiment patriotic, care a caracterizat totdeauna elementul românesc din Bihor.**(subl.ns.) Acestui sentiment patriotic este a se mulțumi, că armonia între Maghiari și Români, aici în Bihor, în aceasta frumoasă țărișoară, nu a conturbat-o niciodată nici un fel de glas disonant, căci orice curent mai răcoros s-a domolit și s-a descompus fără urmă în căldura arzătoare a atmosferei

patriotice. Acest spirit patriotic își ține astăzi sărbătoarea învingerii, când în cea mai nouă fază a războiului mondial, cu Românii bihoreni împreună, întreaga românie din patrie a dat dovadă splendidă, că nu cuvântul poruncitor al puterii supreme de stat, ci comunitatea de sentimente, înrădăcinată în adâncul sufletului poporului, iubirea de patrie, luată în înțelesul adevărat maghiar al cuvântului, formează puterea de unire care leagă pentru totdeauna și în mod nedespărțit de națiunea maghiară, și că nu exista puterea aceea a comunității și de rasă, sânge și limbă, care ar putea să slăbească legătura aceasta. Acest spirit patriotic își serbează astăzi învingerea când prin suprema reprezentanță a bisericii poporului român gr. oriental din patrie a fost croită sentința decizătoare ca nu trădătorul neamului său, ci înțelegătorul și credinciosul tâlcuitor al avântului acestuia, al lumii sale sentimentale, este acela, care în urma poziției luate în politică, în mijlocul celor mai obraznice atacuri, a dus la valoare adevărul validat acum în mod splendid, că românimea din patrie nu are și nu poate avea aspirațiuni și tendințe separatistice politice. Și va urma pentru că trebuie să urmeze, și ultimul triumf al spiritului patriotic, atunci când după încheierea glorioasă a războiului, urmându-se direcția croită de marele fiu al comitatului Bihor, de domnul ministru president conte Ștefan Tisza, și urmată de domnul Arhiepiscop și Metropolit Vasilie Mangra, cu năzuințe reciproce și cu bunăvoință vor fi delăturate din calea perfecte înțelegeri și ultimele piedeci și va fi creată marea armonie a sufletelor, **epoca de aur a dezvoltării și fericirii patriei milenare maghiarei!** Cu ziua însemnată de astăzi comitatul Bihorului cu avânt puternic și cu greutate, s-a încopciat, ca povestitor, în evenimentele importante ce se arată în viața din viitor a poporului român din patrie. Deie ceriul, ca aceasta încopciere să fie izvor de fericire și de binecuvântare, îmi ridic paharul întru sănătatea mult prețuiților conducători ai autorităților regescului guvern, de la administrația comitatului Bihor și a orașului Oradea-Mare, de la justiție, apoi a instituțiilor și corporațiilor culturale industriale și comerciale. „Să trăiască.”³⁵⁴

Ultimul toast l-a rostit Dr. George Alexici, docent universitar în Budapesta, **în onoarea poporului maghiar și a poporului român, popoare avizate să trăiască în bună-înțelegere și frățietate.** La orele 4 d. a. masa a fost ridicată.

Consistorul metropolitan de Luni. Luni înainte de prânz s-a întrunit Consistorul metropolitan plenar, prezidat pentru prima oară de Excelența Sa noul arhiepiscop și mitropolit. Excelența Sa deschizând ședința salută Consistorul și apelează la concursul sincer al tuturor membrilor, căci numai prin adevărat și dezinteresant devotament și prin armonie netulburată se pot înlăptui cu bine toate acele însemnate probleme, ce cad în competență consistorului metropolitan. Prea Sfințitul Episcop al Aradului Ioan I. Papp talmăcind încrederea și dragostea, cu care întâmpină consistorul metropolitan pe noul său cap, promite Excelenței Sale întregul concurs al consistorului. Directorul A. Vlaicu felicită în numele consistorului metropolitan pe Excelența Sa, pentru înalta distincție, de care a fost împărțit Excelența Sa, ca și biserica noastră, prin numirea Excelenței Sale de *consilier intim* al Majestății Sale și propune, ca consistorului metropolitan să ia cu plăcere act în protocolul ședinței de această înaltă distincție. Propunerea se primește cu unanimitate. Roman R. Ciorogariu face următoarea propunere: Considerând, că peste doi ani se împlinesc 50 de ani de la introducerea erei constituționale în viața noastră bisericească, consistorul metropolitan să esmită *0 comisiune constituită din 6 membri*, și anume câte 1 din fiecare dieceză, care să studieze, adune și după un anumit metod critic să grupeze toate dispozițiile legislative și administrative-din primul semicentenar al vieții noastre constituționale-înt-un volum jubiliar, prin care s-ar pune temelie nu numai pentru codificarea dreptului bisericesc modern și s-ar da avânt unui ram al literaturii noastre bisericești, neglijat până acum, ci ar aduce și foloase practice prin curmarea tendenței de descentralizare și ar da elementele de centralizare indispensabile pentru o dezvoltare unitară bisericească, școlară și culturală. Propunerea se primește și se însărcinează biroul mitropolitan de a veni la proxima ședință cu propunere concretă. Se citesc apoi concluziile transpuse din partea congresului și cu

³⁵⁴ *Biserica și Școala*, Anul XL, p. 328

aceasta se încheie ședința consistorului plenar, pentru ca să se poată întruni diferitele senate. Constituirea și alegerile cele noi s-au amânat până când consistorul metropolitan se va putea întruni la Sibiu. La prânz membrii consistorului metropolitan au fost întruniți la masa ospitalieră și bogată a Excelenței Sale.

Ședința plenară a consistorului Arhidiecezan. Marți în 31 Octombrie 1916 la 8 și jumătate ore dimineața s-a întrunit prima ședință plenară a Consistorului arhidiecezan sub prezidiul Excelenței Sale Domnului Arhiepiscop și Mitropolit Vasilie Mangra. Prezenți au fost asesori: Dr. Eusebiu Roșea, Mateiu Voileanu, Nicolae Ivan, Lazar Triteanu, Dr. George Proca, Dr. Vasilie Stan, Arseniu Vlaicu, Dr. Lucian Borcia, Nicolae Borza, Ioan Lepedatu, Victor Frâncu și Dr. Octavian Costea. Excelența Sa Mitropolitul deschide ședința cu o vorbire scurtă, dar adânc pătrunzătoare, în care arată de ce principii va fi condus la ocârmuirea bisericii cu împreună conlucrare frățiască a consistorului și face apel la sprijinul tuturor fiilor aleși ai neamului și bisericii noastre, să-i dea deplină încredere și ajutor. La această vorbire însuflețită întâmpinată cu călduroase „Să trăiască” răspunde înalt Prea Cuvioșia Sa Arhimandritul Dr. Eusebiu Roșea, asigurând pe Excelența Sa, că membrii Consistorului îl întimpină întocmai cu aceeași încredere, cu același devotament și cu aceeași înaltă stimă, cu care a fost ales în fruntea bisericii noastre de Congresul nostru național bisericesc și recomandat de înaltul guvern și întărit de Majestatea Sa Regele nostru apostolic în cea mai înaltă demnitate, ce o poate asigura neamul și biserica noastră fiilor lor distinși. Îi dorește sănătate, putere și viață îndelungată, ca să-și poată realiza toate idealurile vieții Sale. După terminarea ovațiunilor însuflețite intrându-se în ordinea zilei, secretarul dă citire actului prin care I. P. C. Sa, dr. Eusebiu Roșea depune în mâinile Excelenței Sale Mitropolitului sarcina purtată în mod provizoriu de a conduce ca vicar substituit agendele Arhidiecezei, mulțumind încrederea și sprijinul de până acuma. Excelența Sa Mitropolitul Vasilie Mangra îi mulțumește pentru serviciile aduse până acuma Arhidiecezei și-l roagă și institue să conducă mai departe ca vicar substituit afacerile ei în absenta Arhiepiscopului, dovedind și mai departe același zel, corectitate și tăria, de care a dat probe și până acuma. Arhimandritul Dr. Roșea mulțumește pentru această încredere și distincțiune și promite, că va năzui să stea la înălțimea chemării sale. Apoi la propunerea asesorului Nicolae Ivan, Consistorul roagă pe dl Dr. Lucian Borcia, asesor onorar mirean în senatul școlar, să substituie pe fiscul consistorial Ioan de Preda, pe timpul cât Consistorul va fi refugiat în Oradea-Mare. Mai discutându-se apoi unele mici afaceri curente, Consistorul își încheie ședința.

La 1 oră p. m. Excelența Sa Mitropolitul a întrunit la o masă bogată pe toți asesorii Consistorului arhidiecezan, pe funcționarii consistoriali și pe toți profesorii seminariali aflători în Oradea-Mare. Telegrama sosite la adresa Excelenței Sale d-lui arhiepiscop și mitropolit cu prilejul instalării Sale. Dintre numeroasele telegrame de felicitare, ce le-a primit noul nostru mitropolit cu prilejul instalării sale reproducem următoarele:

Cu prilejul instalării de azi cu încredere și bucurie patriotică salut pe Excelența Voastră, plin de recunoștință față de providința divină, care în acestea zile epocale ale istoriei universale Va ridicat pe Excelența Voastră în fruntea bisericii gr. or. române din Ungaria. Ștefan Tisza.

Salutându-te cu prilejul instalării Tale, cu părere de rău Te anunț, că nu pot da urmare invitării Tale cordiale. Khuen Hedervdry

Mulțumesc și sunt recunoscător pentru invitarea la instalarea Excelenței Voastre, dar spre cea mai mare a mea părere de rău din cauza ocupațiunilor mele prea intensive, nu pot participa. Folosesc însă iarăși privilegiul, ca salutând pe Excelența Voastră, să implor binevovântarea ceriului pentru activitatea Excelenței Voastre. Nicolae Betegh.

Îți mulțumesc pentru invitarea prietenească, dar ocupațiile ofițiale mă împiedecă să fiu de față. Primește deci pe calea aceasta urările mele sincere și expresiunea acelei dorințe, ca activitatea Ta în înalta Ta poziție, în interesul patriei, să fie totdeauna încoronată cu un deosebit succes. Ioan Teleszky.

Primiți Excelența Voastră cu prilejul instalării de azi sincerile mele urări de bine. Spre părerea mea de rău la festivitate nu pot participa, căci fiind în călătorie, prețioasa Excelenței Voastre invitare am primit-o prea târziu. *Baronul Josika, presidentul casei magnaților*

Te salut din inimă cu prilejul instalării. Cu sufletul sunt între voi și implor binecuvântarea lui Dumnezeu asupra activității Tale de arhipăstor. *Ilosvay Lajos, secretar de stat.*

Pe fiul credincios al patriei, pe conducătorul vrednic al bisericei sale, în ziua sărbătorească a instalării Sale, cu sincer respect și cu cea mai mare căldură îl salută și imploară binecuvântarea bogată a lui Dumnezeu asupra activității Tale de arhipăstor. *Nemethy Karoly, secretar de stat.*

Cu prilejul instalării sărbătorești de mâne implor binecuvântarea divină asupra activității Tale patriotice, cu adânc respect. *Lukacs Gydrgy, fost ministru.*

Așteptând pe fiul meu care sesește bolnav de pe câmpul de luptă, la banchetul de mâne cu părere de rău nu pot participa, dar cu atât mai mare însuflețire mă alătur la cei ce urează viață lungă mitropolitului nostru. *Simonich Elemer.*

Cu prilejul instalării Excelenței Voastre urându-Vă din inimă noroc, implor binecuvântarea lui Dumnezeu asupra activității Excelenței Voastre. *Markovics Mano, fișpanul Cenadeului.*

Sunt recunoscător și mulțămesc Excelenței Voastre pentru binevoitoarea invitare pentru ziua de Duminecă. Spre cea mai mare părere de rău a mea însă din cauza ocupațiunei mele intensive nu pot da urmare invitării, ceace rog pe Excelența Voastră a nu-mi lua în nume de rău. Devotat *Drasche Lazar Alfred, comisilier ministerial.*

Vă rog se primiți în numele secției mele gratulările mele respectuase, cu rugarea, să binevoiți a cultiva și mai departe și mai temeinic relațiunile noastre excelente, dinpreună cu toți factorii bisericei Excelenței Voastre. *Csorba Ferencz.*

Spre cea mai mare părere a mea de rău bătrânețele mă împiedecă, ca să dau urmare distinsei Tale invitări, dar cu sufletul sunt în mijlocul stimărilor Tăi. *Zilinszky Mihaly.*

Mulțămind cu recunoștință pentru invitarea cordială, durere, din cauza ocupațiunilor mele oficiale nu pot participa. Te rog Excelență primește urările mele cele mai sincere. *Perenyi Zsigmond.*

Din cauza unor afaceri, ce nu se pot amâna, spre cea mai mare părere de rău nu pot veni acolo. Mulțămind cu recunoștință pentru prețuita invitare, doresc din adâncul inimei, ca activitatea patriotică a Excelenței Voastre s-o însoțească binecuvântarea lui Dumnezeu și s-o încunune deplin succes spre binele bisericei gr. or. și al patriei noastre. *Walbaum Ftiges. fișpan.*

Episcopul gr. Or. al Dalmației, Dimitrie Brancovici, a adresat Excelenței Sale următoarea epistolă: Zara, în 4/17 Octomvre 1916. Înalt Prealuminatului și Prea Sfințitului Domn Vasile Mangra, întărit din Prea înaltă parte de arhiepiscop și mitropolit de Sibiu al românilor ortodocși din Ungaria în Oradea-Mare. Înalt Preasfințite Domnule, înaltul ministeriu imperial din Viena m-a încunoștințiat, că **Maiestatea Sa cezaro-regească s-a îndurat să Vă întărească de arhiepiscop și mitropolit român cu reședința la Sibiu.** Cu acest prilej îmi iau voie a Vă exprimă stima mea izvorâtă din inimă, salutându-Vă în noua poziție și vă rog, ca să mă primiți în rugăciunile înalt Prea Sfinției Voastre. Fratele și împreună slujitorul în Christos Dimitrie, episcop.

Cu prilejul instalării de azi primiți Escelența Voastră urările mele cele mai sincere. *Zubkovics, episcopul gr. or. de Buda*

Biserica și Școala, Anul XL Arad, 6/19 Noembrie 1916. Nr. 44-45, p. 319-330

18.

Predarea clopotelor, de la biserica gr.-or. rom. din Sânt Nicolaul-Mare. 28 Noiembrie v. 1916

Mult Onorată Redacțiune! A sosit în cele din urmă rândul și la clopotele noastre ca să fie ridicate din înălțimea turnului de la falnica noastră biserică de aici și să se predeie noii lor destinațiuni. Părintele paroh Ioan Popovici anunțase Duminecă, la 20 Noiembrie v. a. c. după Sf. liturgie, credincioșilor, că mâinezi, adecă la serbătoarea „Intrarea în biserică”, o să ne cheme clopotele noastre pentru ultima oară la sfânta biserică și de aceea să spună la ai lor, că cu toții să vie la Sf. „slujbă”, în „Casa Domnului”, spre a asista și la parastasul, ce se va oficia întru pomenirea vecinica odihnă a fericitilor donatori de clopote: Maria Albu și George Bobârnac și spre a ne îndulci în decursul sfințelor rugăciuni și cântări încă odată și mai pe urmă de sunetul lor duios din nemijlocita apropiere și a ne lua rămas bun pentru totdeauna de la ele. Bunii și evlavioși creștini au și ascultat de cuvântul iubitului lor păstor sufletesc, căci mâinezi, în ziua serbătorii amintite când clopotele chemătoare la rugăciune sunau parcă mai înduioșitor și mai pătrunzător ca de altădată, au și grăbit cu mic cu mare, tângeri și bătrâni, bărbați și femei, adecă toți, cărora numai li-a permis împrejurările să vie la Sf. biserică, care pe vremurile acestea de grea urgie și cercare de mult nu întrunise atât credincioși în sânul său. După Sf. liturgie a urmat parastasul amintit mai sus, oficiat de câtă concelebranții: Nicolau Fizeșeanu, protoprezbiter castrens în retragere și Ioan Popovici, paroh local, care la finea parastasului urcând amvonul a rostit o cuvântare emoționantă prin care a schițat de și numai în liniamente generale, dar cu cuvinte foarle elocvente și pătrunzătoare menirea și scopul, pe care l'au îndeplinit până acum clopotele noastre dragi, cari au stat atât de aproape de sufletul nostru și de cari acum trebuie să ne despărțim pentru totdeauna. În decursul avântatei vorbiri ascultate de cei prezenți cu cea mai încordată atențiune, am văzut pe mulți bărbați bătrâni ștergându-și întruna lacrimile din ochi, iar unele dintre femei erau atât de mișcate, încât nemai putându-se reține, plângeau formal. Terminându-și zelosut părinte Popovici succesa sa cuvântare, imediat au mai sunat odată toate clopotele împreună, ceea ce a fost un moment de multă înduioșare, iar când au amuțit melodia lor armonioasă oratorul care stătea încă tot pe amvon zice: „Rămas bnn clopote dragi și plecați pe noua cale, ce vă este vouă destinată, rămas bun, rămas bun!” Momentul acesta atât de mișcător, toți cei ce au fost de față în sfânta biserică, cred, că nu-l vor uita în veci. Sub împresiunea adâncă a vorbiri rostite și a momentului solemn din urmă am eșit cu toții din „Casa Domnului”, reîntorcându-ne la ale noastre cu dorința ferbinte în inimă: - comună tuturor oamenilor de bine - că bunul și înduratul D-zeu, care conduce destinele omenești, să se milostivească spre noi și să pună capăt cât mai curând înfricoșatelor vărsări de sânge între popoare aducându-ne: „pe pământ pace și între oameni bunăvoire”. De încheiere mai țin să amintesc, că în cursul zilei de Vineri, din 26 Noemvre v. a. c., au fost coborâte trei clopote din turnul biserici noastre, unde au rămas acum numai un singur clopot, cel mare. La coborârea lor au asistat de la stradă un public foarte numeros fără osebite de neam și lege și mai cu seama femei de ale noastre, care mai greu ca ori cine, s-au putut despărți de clopotele noastre dragi. Înainte de-a fi acestea coborâte din turn, la dispoziția părintelui Ioan Popovici, în semn de rămas bun au mai fost trase toate patru clopotele împreună, ca încă odată și acum de fapt pentru ultima oară să ne mângâie cu sunetul lor frumos și armonios, admirat de multe ori chiar și de concetățeni noștri străini de aici, dar care în acest moment ne părea atât de jalnic signalizându-ne plecarea lor pentru totdeauna din mijlocul nostru. Coborâte din turn cele trei clopote, ele fură încununate și împodobite cu cununi de flori și ramuri verzi de brad, - semnele iubirei și ale speranței de cătră românele noastre miloase, care atât de greu se puteau despărți de vestitoarele multora din sărbătorile de bucurie și de întristare, după cum, adecă se perânda și se perândă în viața noastră trudită pământescă ziua de serbătoare, ziua de bucurie, cu ziua de jale și de întristare. Actul pios al încununării și împodobirii clopotelor coborâte a fost însoțit, în semn de despărțire, de dangătul plângător și jalnic al clopotului mare rămas acum părăsit în turn, ca să îndeplinească de aci în colo singur și rolul tovarășilor săi de până aci. Parcă și el grăia în limba lui de aramă cătră tovarășii săi plecați: „Rămas bun, rămas bun!” de care bună dorință va fi fost pătrunsă de sigur inima fiecăruia dintre număroșii asistenți și privitori tăcuți și îngândurați la acest act din urmă cari apoi finite fiind toate se îndepărtau încetișor unul după altul de la față

locului nu tocmai cu puțină mângăere, că li-a fost dat să mai auză odată glasul sonor al clopotelor noastre dragi și să le vadă plecând departe, departe... Corespondentul.

Biserica și școala, Anul XL. Arad, 18|31 Decemvrie 1916. Nr. 51, p. 372

19.

Plecarea clopotelor. (Raport întârziat) Săliște în 15/28 Aug. 1916. Demontarea clopotelor, coborîrea lor din turnurile bisericilor și predarea pentru scopurile armatei și ale războiului va fi fost însoțită pretutindeni de scene mișcătoare, de jalea inimilor îndurerate, de perdeaua de lacrimi a ochilor întunecați și de suspinele nădușite al privitorilor mărniți. În unele sate pe cât am putut știrici, s-au întâmplat chiar scene dureroasă de porniri potrivnice din partea poporului contra preoților, pe cari îi învinuiau că și-au dat învoirea să fie luate clopotele, fără a întreba, dacă se învoiește și poporul întreg. Unde s-au luat clopotele cele mai vechi, oamenii ziceau, că acestea să rămână, fiindcă au fost așezate de preoți cucenici cu sute de ani mai înainte și au putere a risipi norii aducători de furtuni. În comuna Săliște s-au luat clopotele Vineri în 12/25 August. De la trei biserici gr.-or. române dintre 8 clopote s-au luat 5 astfel, că au rămas numai 3: câte un clopot la fiecare biserică. Soldați încredințați cu demontarea sosiseră, încă de Joi seara în comună. Atât Joi seara, cât și Vineri dis de dimineață au mai sunat odată toate clopotele într-un glas atât de armonios și mișcător, încât nu va fi rămas ochii care să nu lăcrămeze în clipa, când a simți că se desparte de aceste clopote, ca de niște vechi și buni prietini. De la toate bisericile clopotele au fost aduse în curtea școalei. Cele mai vechi fiind vărsate din material foarte trainic, deși au fost aruncate din turnurile înalte jos pe piatră, nu s-au spart, ci a rămas întregi, iar unul mai mare, neîncăpând pe fereastra turnului, a fost spart în turn. Când întreg materialul celor 5 clopote era așezat pe un car, înainte de a ieși din cimitir, băiatul protopresbiterului nostru, Semproniu T. I. Lupaș, elev în clasa a III-a elementară a declamat acestea versuri ocazionale, compusă de însuși părintele său:

Adio clopotelor!

Plecați și voi sfințite clopote bătrâne,

în lupta mare pentru tron și țară!

Izvor de lacrimi - atâta ne rămâne,

Să ușurăm plângând a inimii povară.

Din turnurile înalte când coborâră

Arama voastră veche, grea și sfântă,

Poporu întreg adânc se înfioară

Și gândul creștinesc se înspăimântă.

În zile de lumină și serbare

Voi ne-ați vestit a Domnului tărie,

Chemându-ne la rugă și închinare,

În suflet ne-ați sădit putere vie.

Ca să luptăm cu neînvinsă bărbăție,

Vâslind prin marea vieții tulburate

Și ținta luptei noastre în veci să fie:

Lumină și credință și dreptate!

În zile grele ați fost ca niște paznici

Ai vieții noastre credincioase și smerite,

Iar în dureri - de mângâiere darnici

Vindecători ai inimilor obidite.

În glasul vostru s-a împletit credința

Atâtor rânduri de strămoși strădălnici,

Acum plecați, s-aduceți biruința

Oștenilor iubiți, viteji și falnici.

De-acum cântarea voastră cea evlavioasă

Își schimbă versul în glas de vijelie.

Deaceia-i despărțirea dureroasă,

Dar mila Domnului spre noi să fie!

Așa au plecat clopotele bisericilor noastre, din Săliște după relatarea unui: asisten

Biserica și școala, Anul XL. Arad, 25 Septembrie (8 Oct.) 1916. Nr. 39, p.1

20.

Anexa nr.

*Ideile politice ale lui Eminescu. Spicuiuri din diferite lucrări*³⁵⁵.

Educațiunea străină implică spirit străin și un corp cuprins de spirit străin e asemenea unei pietre desprinse din zid. Ea aparține zidului prin destinațiunea ei, însă spiritul străin al atrac-țiunii pământului o face să cadă. Căzând la pământ, ea încă nu e pământ, — cum Românul renegat nu e încă Ungur, cum Evreul botezat nu e încă creștin... Factorul infectat de străinism e o mortăciune morală a corpului, — ce mirare dar cum că inamicii noștri așteaptă să cadă mortăciunile corpului nostru, ca din ele să-și constituie pe al lor...

Renegații sunt veninul Pe care natura binefăcătoare ta depărtat din corpul nostru. Fericire e că lamura aurului nostru e însemnată pe lângă șgură ce-am putut-o lăpăda fără ca să ne pese. Am râs totdeauna de 'ncercarea de-a readuce în sinul națhinei pe renegați. S'au dus? Cu atât mai bine; era mai rău de rămâneau. La noi era(u) un rău. Ei sunt boala lor cea ascunsă, dar cronică. Răi naționaliști, ei sunt răi servitori. Mașine oarbe și materialiste, ei lovesc fără rațiune. Toată iarna corpul e sănătos, fața e roșie. Vine primăvara și buba venerică umple părțile cele mai nobile ale corpului — ochii, gura, nasul — și pătrund până 'n crieri, rozând până și oasele creerului. In curând capul națiunei ungurești nu va fi decât un monstru urcios și plin de bube — un cap incurabil. In fine Românii naționaliști vor lucra spre binele nostru, Românii renegați fără să vrea chiar spre răul inamicilor noștri. Să vină numai primăvara libertăii! noastre, și apoi veți vedea. * Cine mi-o poate ținea de rău, dacă voiu ca și copiii mei să fie ca mine de Români. Guvernul? — Nu-l recunosc de competente. El are a-și regula trebile lui, ordinea publică, nu limba și religia copilului meu; are de-a surveghia referințele dintre el și persoane străine lui, nu caracterul lui propriu sau pe el însuși nepus în referință cu elemente străine lui. Și când eu plătesc pentru școală, datorita mea implică dreptul de-a cere cum să fie (copilul meu) instruit. Si eu cer să fie instruit în limba mea și numai în limba mea, nu și în limba mea. Gimnaziile de stat din Transilvania ar trebui să fie române — căci Românii le susțin cu birul lor amar, pe ca- ! re-l storc Pietrei și costișelor, cu care i-a împro- ; prietărit o dreptate nedreaptă. Veni-va vremea și a dreptății celei drepte.

*

După noapte vine și ziua - vine, pentru că trebuie să vină. Și dacă somnul nostru a fost lung, cu atât mai puternică va fi manii estațiunea vieții noastre. E pietroasă și încovoiată calea Dreptății, dar e sigură. Știu că mi-ați închide gura, de-ati putea fără ca să vă scuipați vouă însuși în față -, dar nu veți închide-o și vom protesta mereu -, nu voim cu toții decât un protest personificat. Nu se ucid lesne națiunile, domniile mei - și mai cu seamă cea română nu. * Avem dreptul de a petiona. Sala tronului este, trebuie să fie deschisă popoarelor ca și indivizilor, și inima suveranului trebuie să fie dreaptă și nepărtinitoare, fără considerante unilaterale față cu toti, asemenea limbii la cumpănă, asemenea echilibrului voințelor umane, ce se numește drePt.

*

Națiunea română trebuie să se pună pe terenul de drept, pe care stau toate celelalte națiuni ale Austriei, — nimica mai mult și nici o iotă mai puțin. Cine ced(eaz)ă degetul, va trebui să cede(ze) și mâna. Puși odată pe acest teren de drept, nu trebuie să cedăm nimănui nici cât e negru sub unghie, căci numai o egală îndreptățire poate duce la liniște și la împăcare. Politica lingăilor trebuie lăsată pe seama lingăilor; pe flamura noastră trebuie scris pur și simplu voințele noastre. Cehii spun în organele lor cumcă vor face opozițiune până atunci, până când

³⁵⁵ *Românul, An IV Arad, Duminecă, 15/28 Iunie 1914, Nr. 130, p.3*

se va recunoaște deplina autonomie Bohemiei. De ce să nu cerem neted și clar pentru noi, ceea ce Cehii pretind pentru ei? Transacțiunile în drepturi naționale nu se încap, împăcarea cu Ungurii ori cu Nemții nu se încap, până când nu ne vor ceda ceea ce voim noi; căci față cu sistemul constituțional de astăzi, trebuie să fim ireconciliabili. Dacă mai are cineva o singură îndoială despre importanța unui congres, acela cugete numai cât de degradați trebuie să fim noi Români, dacă până și Maghiarii, au ajuns să fie stăpânii noștri și să-și bată joc de noi în ședințele acelei adunări, ce se pretinde cameră. Am disperat de mult de a cere delă Români virtutea și demnitatea străbunilor, nici credem că am putea deștepta în el simțul cetățeanului Romei; dar nici că facem aicea apel la sentimente, de cari noi nu suntem capabili, ci numai la simplul sentiment de demnitate și mândrie curat omenească.

*

În caz dacă opiniunea publică a popoarelor Austriei ar cere schimbarea sistemului constituțional de astăzi, Români, spre a fi factori eminent activi întru formarea viitorului imperiului, să convoace un congres general al lor în care toată națiunea românească să fie reprezentată, și care să decidă atitudinea ei față de situațiunea cea nouă, ce împrejurările par a o crea și impune imperiului. 2. Congresul să se declare solidar cu națiunile din Austria ce urmăresc aceleași interese ca și cea română. 3. Congresul să-și aleagă reprezentanța sa, care să comunice tronului voința națiunii românești, cerând a ei satisfacere. Condițiunea de viață a unei legi, garanția stabilității sale e ca să fie un rezultat, o expresiune fidelă a trebuințelor unui popor — și tocmai de aceea dreptul de a formula acele trebuințe în articole și paragrafe este, după spiritul timpului nostru, al popoarelor. Un popor — ori cum ar fi el — are dreptul de a-și legiuire trebuințele și transacțiunile ce rezultă neapărat din acele trebuințe, reciprocitatea relațiilor sale; într'un cuvânt: legile unui popor, drepturile sale, nu pot purcede decât prin el însuși. Alt element străin, esențial diferit de al lui, nu-l poate impune nimica; și dacă-i impune, atuncia e numai prin superioritatea demnă de recunoscut a individualității sale, cum, de ex., au impus Francezii Românilor. E o influență pacinică, pe care cel pasiv o primește cu bucurie, cu disprețul său propriu, fără de a judeca cumcă din asta poate să nască nenorocire pentru el. Noi suntem amici ai unității Austriei și tronul va găsi în noi totdeauna apărători sinceri, deși legi pe cari nu le-am făcut noi înșine, nu ne obligă. Îndată ce nu vom mai crede în ideea, în unitatea Austriei, simbolul ideii: dinastia, pentru noi nu mai există. Ideea asta însă până azi a fost o credință, o religiune a Românilor. Ideea asta însă trebuie să se conformeze cu trebuințele popoarelor tuturor, ea să trăiască în toate, toate să trăiască în ea, deși fiecare în concentrațiunea sa proprie. Ea să fie comună tuturor popoarelor, cum o religiune poate fi comună mai multor individe, fără ca de aceea individele să nu aibă Interesele lor proprii. Astfel federațiunea garantează pe de o parte dezvoltarea proprie a fiecăruia din popoare, pe de alta e gajul cel mai sigur al unității Austriei. • Nu, unitatea Austriei nu cere existența unei Ungarii, cum este ea astăzi; Ungaria este, nu e o condițiune a Austriei. Noi am putea uza de drepturile noastre prin propria noastră inițiativă, am putea proclama autonomia Transilvaniei, fără ca prin asta să periclitiăm unitatea Austriei, singura rațiune care are respectul nostru și care ne obligă.

**ATITUDINEA OFIȚERILOR PROVENIȚI DIN ARMATA AUSTRO-UNGARĂ
FAȚĂ DE DICTATUL DE LA VIENA**

Oricare descendent al celor întruniți pe câmpia Blajului în 1848 sau participanți la Adunarea Națională de la Alba Iulia, nu va consimți la ciuntirea teritoriului Ardealului, Banatului, Crișanei și Maramureșului și toți acei români care vor șovăi să stea neclintiți de veghe pentru apărarea hotarelor noastre, vor fi socotiți de noi și de urmașii noștri ca dezertori pentru totdeauna condamnați.

Iuliu Maniu, Bădăcin, 8 august 1940

București, 6 Iunie 1941

MEMORIUL Românilor din Transilvania și Banat care au luptat în războiul 1914-1918 sub drapelul austro-ungar împreună cu armatele Germane

Comitetul

Președinte - general Iosif Iacobici

Vicepreședinte - general Boeriu

General Hanzu, general Ilcușu, general Papp

Secretar general Barbu

Germanii și Români au stat în cursul veacurilor din urmă neconținut în cea mai strânsa legătură.

De mai bine de o mie le ani, au stăvilat împreună năvălirea slavilor ce se îndreptau spre Balcani; un Prinț din casa Hohenzollern a luptat la Nicopole alături de Români în contra Turcilor. Ștefan Cel Mare avea relații politice cu țări germane, iar voievodul Petru Rareș era mândru de prietenia lui Ioachim de Brandenburg. Mihai Viteazul a fost aliat cu împăratul Germaniei luptând în Transilvania contra Prințului maghiar Batory, care se unise cu Turcii și Polonii contra acestuia. În sfârșit România Modernă datorează progresul ei rapid politicii înțelepte a Marelui ei Rege Carol I, de origine german.

Asuprirea maghiară, care la sfârșitul secolului al XIX-lea, a început să ia forme insuportabile în Transilvania și Banat, a împins românii „*pentru vreo douăzeci de ani în tabăra adversarilor Germaniei, fără să fi existat cândva o dușmănie între aceste două popoare*”. Timpul acesta scurt - o clipă în lupta seculară pentru existența și propășire națională - a fost de ajuns pentru ca să năruie clădirea României întregite, cu toate că poporul român din Transilvania și Banat în anii cei mai grei ai acestei epoci, anii de război 1914-1918, „*a luptat și a sângerat și pentru cauza germană în împrejurări deosebit de grele și de tragice*”.

Ofițerii reproșau furerului că a crezut că „*meritele maghiarilor pentru cauza germană se cuvine să fie răsplătite; fie-ne îngăduit a expune pe scurt și participarea românilor la aceleași campanii alături de Germania și Alianții săi*”.

Memorandiștii arătau că din cele 5 Corpuri de Armată austro-ungare din Ungaria de dinainte de război, „*aproape jumătate (Corpul 7 și 12) se recrutau din Transilvania și Banat și erau în majoritate covârșitoare compuse din Români. Aceiași era situația în Diviziile de Honvezi (Armata Națională Ungară) din aceleași regiuni*”. De asemenea amândouă Corpurile de Armată au intrat de la începutul războiului contra Rusiei și au luat parte la cele mai grele bătălii ale armatei austro-ungare, menite a ușura sarcina apărării graniței Imperiului German în August și Septembrie 1914.

Tributul românilor în morți, sacrificiați și pentru cauza germană au fost de „*23 la mie, aproape egal cu al maghiarilor care au avut 28 la mie*”. Așadar românii din Transilvania și Banat și-au făcut datoria de ostași nu numai cu arma în mână ci **au contribuit în mod însemnat chiar și la pregătirea și conducerea războiului.**

Generalul baron Boeriu, Comandantul Suprem al Armatei naționale române din Transilvania, în iarna anului 1918-1919, precum și Colonelul Baron Popovici sunt cavaleri ai Ordinului Militar Maria Terezia. Generalul Domășneanu a fost mulți ani înainte de război și

mult timp chiar în cursul războiului, sufletul muncii de organizare a Ministerului de Războiu din Viena. Colaboratorul lui cel mai de seamă în chestiuni de artilerie a fost Generalul Hanzu, Generalul Dănilă Papp a fost apărătorul viteaz al Bucovinei și stâncă de ocrotire a multor căminuri germane. Sub ordinele sale a luptat Locotenentul Colonel Rusu, Conducător al unui război de guerilă în Carpați, devenit aproape legendar. Pe capul lui puseseră Comandamentul Rus importante premii. Generalii Iacobici și Ilcușu, actualul și fostul Ministru al Apărării Naționale al României, au fost ca ofițeri de Stat Major colaboratori valoroși pentru conducerea supremă a armatei austro-ungară. Unul dintre ofițerii armatei austro-ungare care a primit cele mai multe și cele mai frumoase decorații de front, a fost Generalul Vlad. Mulți ofițeri români se mândresc a fi decorați cu Ordinul German Crucea de Fier.

După prăbușirea Austro-Ungariei turburările din toamna anului 1918 au cuprins și Viena, capitala imperiului, Regimentele de Infanterie, curat românești, Nr. 51, din Cluj și 64 din Orăștie, care juraseră pe Drapelul românesc credință Consiliului Național Român din Viena, au servit „mai mult de o lună ca reazim tânărului guvern Germano-Austriac în cele mai grele situații”.

Reîntors în țară acele trupe au slujit drept cadre Gărzilor Naționale Române, formate în Transilvania și Banat cu ofițerii activi și de rezervă și au garantat trecerea liniștită în noua ordine politică a țării, adânc zdruncinată prin prăbușirea Regatului Ungar.

Dacă luăm în seamă totalitatea serviciilor aduse de români din monarhia austro-ungară în anii 1914-1918 cauzei germane, atunci înțelegem că **au convingerea lor îndreptătită, ca și-au împlinit cel puțin în aceiași măsura și cu același devotament ca maghiarii, datoria față de poporul de care erau legați prin jurăminte de credință.** Mai mult decât atât. *Ei au sentimentul, că, din punct de vedere moral, sacrificiile lor sunt superioare, fiind aduse în împrejurări deosebit de grele, căci românii din fosta Ungarie se găseau într-o coaliție ce lupta împotriva conaționalilor lor din vechiul regat, care duceau războiul pentru unitatea națională.*

Cât privește campania din Balcani „ați recunoscut maghiarilor dreptul la reparații pe baza serviciilor aduse de ei cauzei germane în războiul mondial. Noi românii din fosta monarhie austro-ungară înțelegem și apreciem deplin acest drept, credem însă că pe baza acelorași servicii pentru cauza germană **am dobândit cel puțin dreptul ca recompensă ce s-a acordat maghiarilor să nu se prefacă într-o pedeapsă pentru noi și să nu se înfăptuiască în dauna unității noastre etnice cum de fapt s-a întâmplat prin arbitrajul de la Viena**”.

Aprecierea atât de diferită a serviciilor maghiare și românești pentru cauza germană ne lovea cu atât mai greu cu cât hotărârile de la Viena nu au făcut să înceteze politica de intoleranță națională dusă de o minoritate maghiară față de națiunile conlocuitoare și au reînviat stările insuportabile de odinioară.

Această intoleranță politică și stăpânirea arbitrară a guvernelor maghiare era caracterizată de generalul Glaise von Horstenau, în însăși lucrarea oficială asupra primului război mondial, în următoarea propoziție: „Românii au trebuit să constate cu amărăciune că au fost lăsați, fără milă, pe mâna maghiarilor, contra cărora luptaseră și sângeraseră în anul 1848 ca supuși credincioși ai împăratului”.

După 1940 amărăciunea era și mai mare ca oricând. Căci trecerea românilor transilvăneni din nou pe mâna maghiarilor s-a făcut într-un timp, când asuprirea națională era considerată atât de insuportabilă, încât ea a putut servi chiar ca motiv principal pentru intervenția armatei, cum a fost cazul campaniilor care au curmat asuprirea germanilor de către cehi, polonozi și jugoslavi.

Măsura amărăciunii ofițerilor creștea mai cu seamă văzând că suferințele impuse din nou românilor din teritoriile retrocedate Ungariei, se bazează, cel puțin în parte, „pe o abilă falsificare a faptelor politice de către propaganda maghiară”.

Pe cât de adevărat era că tratatele de pace care au urmat primului război mondial, au siluit poporul german, pe atât de falsă era afirmația că „**același „dictat” al tratatelor de pace**

ar fi călcat în picioare și drepturile maghiarilor. De fapt ele au pus capăt asupririlor maghiare față de minorități”.

O dovadă era chiar dezvoltarea istorică a evenimentelor referitoare la actul unirii.

Furerul era încunoștințat că deși **soldații nu făceau politică**, totuși își îngăduiau a prezenta acel memoriu, fiind deplin convinși că, cuvintele rostite răspicat și fără înconjur de soldați, a căror mentalitate a fost adânc influențată de spiritul german, vor fi bine primite de camaradul lor din războiul mondial, care este și cel mai mare soldat al timpului nostru.

Aveau deplina speranță că astfel **„vor contribui să se repare greșeala unei singure generații și să se schimbe soarta a unui milion și jumătate de conaționali, a căror moși și strămoși au luptat secole de-a rândul pentru politica Vienei și care tocmai la Viena au fost din nou aruncați pradă asupritorilor”.**

În motivarea memoriului au reiterat faptele de bravură săvârșite de românii bănățeni, transilvăneni și bucovineni în cursul marelui război, consacrate și de conducerea armatei germane prin numeroase decorații și medalii, sunt dovada viu grăitoare a spiritului de curaj și vitejie al acestui popor. În cadrul monarhiei austro-ungare, aliată a Germaniei. *Nu trebuie să se uite că aceste dovezi de sacrificiu personal și de dispreț de moarte au fost date de un popor care de veacuri a suferit jugul apăsător și crud al aristocrației maghiare trufașe și tiranice.*

Cu toată schimbarea politică realizată prin dualism, orientarea politicii românești spre Viena și spre dinastia germană s-a prelungit până la războiul mondial. Planurile de reformă structurală a monarhiei concepute de arhiducele Franz Ferdinand pentru federalizarea imperiului, nu erau decât consfințirea concepției politice a unui român, a publicistului de mare nume Aurel Popovici, expuse în cartea lui „*Grossoester-reich*”, a cărei apariția în anul 1907 a făcut multă vâlvă în publicistica europeană. Planul lui Aurel Popovici era de a atrage prin federalizarea Austro-Ungariei și România care, nemaiaivând motive de îngrijorare pentru soarta românilor din Ungaria s-ar fi asociat noului sistem politic, păstrându-și dinastia de Hohensollern. România ar fi ajuns astfel cu monarhia austro-ungară într-un raport de confederație în felul Saxoniei față de Reich. Când în anul 1902 - 6 ungurii începuseră, marea lor luptă parlamentară pentru obținerea limbii lor de comandă în armată, concesiune care ar fi însemnat de fapt începutul desfacerii monarhiei, reprezentantul partidului național român deputatul Iuliu Maniu și-a atras atacurile pline de ură ale parlamentarilor și presei ungurești pentru faptul că românii din Transilvania nu aprobă maghiarizarea limbii de comandă și cer menținerea limbii germane în armata austro-ungară.

În cursul războiului mondial când **Regatul României se ciocneau două curente**, unul favorabil intrării în acțiune alături de Austro-Ungaria și Germania pentru eliberarea Basarabiei de sub Ruși, altul făcând propagandă eliberării Transilvaniei și Banatului de sub unguri prin intrarea în acțiune alături de Franța, Anglia și Rusia, argumentul principal al partizanilor politicii francofile a fost *reava situație națională și politică a românilor* din Transilvania și Banat creată de guvernele maghiare.

Berlinul care a înțeles că punctul principal și nevralgic al problemei atitudinii României este chestiunea îmbunătățirii situației românilor ardeleni și bănățeni a început, peste capul guvernului unguresc, negocieri cu românii din Transilvania și Banat. Din însărcinarea împăratului Wilhelm II, cunoscutul deputat Erzberger a intrat în contact cu Partidul Național Român, reprezentat prin Iuliu Maniu, Al. Vaida Voievod, V. Goldiș și publicistul Aurel C. Popovici. În raportul său adresat Împăratului, el a expus că românii ardeleni și bănățeni cer pentru ei realizarea autonomiei naționale în cadrul Austro-Ungariei și că în urma acestei concesiuni opinia publică românească, dezarmată, ar putea să fie convinsă să adere la intrarea în acțiune a armatei române alături de Germania și Austro-Ungaria. Împotrivirea categorică a guvernului unguresc, prezidat de contele Ștefan Tisza, a zădărnicit realizarea acestui plan. Se pare însă că cererile românești ar fi întâmpinate la Berlin înțelegere și bunăvoință și este sigur că dacă Românii au intrat în cele din urmă în acțiune împotriva puterilor centrale faptul se datorează exclusiv intransigenței maghiare care a împiedecat ca intenția Berlinului de a soluționa problema românească din Transilvania să devină o realitate. Este însă de subliniat că România

nu a declarat Germaniei război spre a demonstra că obiectivele războiului ei nu se îndreptau împotriva imperiului german, cu care trăise în bune raporturi și cu care avusese intensive relațiuni economice, ci exclusiv contra Austro-Ungariei.

Scopul acestei succinte expuneri istorice a fost de a face să se înțeleagă mai bine starea suflatească a românilor din Austro-Ungaria, stare suflatească din care au rezultat actele de bravura ale românilor ce luptau în armata austro-ungară.

Ar fi desigur să falsificăm istoria, dacă am afirma că prin reușita acestui plan românii ar fi ajuns într-o colaborare directă cu Berlinul, dar este sigur că realizarea lui ar însemna că în mod practic românismul s-ar fi asociat politicii germane și obiecțiunilor ei cu care Austro-Ungaria era atât de strâns legată în ultimele decenii ale existenței ei. Ca dovadă poate servi și eroismul fără pereche ale Regimentului de Inf.31 (compus din români în proporții de 80%), regiment care a săvârșit unul din cele mai strălucite fapte de arme din cursul întregului război, luând cu avânt și dispreț de moarte faimoasa cetate rusească a Ivangorodului și lăsând el singur mii de morți și răniți pe teren. Nu este o simplă întâmplare că acest fapt de arme a fost săvârșit tocmai în epoca tratativilor deputatului Erzberger cu d-nii Maniu și Aurel Popovici la Viena, tratative a căror veste pătrunsesse și la front.

Germania avea în fața sa două popoare cu două atitudini invers deosebite: de o parte ungerii care au ficit o politică externă progermană, dar practicau în politica internă o atitudine și sentimente categoric antigermane, detestarea și insultarea a tot ce este german în poezia lor populară ca și în cea cultă (Petofi) până la exterminarea limbii și mișcării național germane în Ungaria; de altă parte românii care în politica externă au intrat ce-i drept, în conflict cu Germania, contra voinței lor, siliți de Ungaria după o alianța de 30 de ani cu Reich-ul, dar carei în politica internă au practicat o largă libertate față de germani, salvând sute de aii de germani de la pierrea națională; aceasta tocmai într-un timp când Reich-ul învins, trecând printr-o epocă de slăbiciune și umilire nu putea să se ocupe de această problemă și nu exercita nici o presiune. Am asistat astfel la paradoxul că în timp ce România, aliata de după război a Franței, deschidea sute de școli germane în țară la ea și favoriza alegerea deputaților și senatorilor pentru Parlamentul din București, primindu-i chiar pa listele electorale ale tuturor guvernelor s-au perindat.

De altfel, în ce privește politica externă a Ungariei, este sigur că ea a fost alături de Germania. Ungaria a cheltuit după război multe și grele milioane cu propaganda în Franța, Anglia și America; aristocrația maghiară a cultivat fără repaus relațiile cu clasa plutocratică și aristocratică a acelor țări. Nenumărați ziariști și publiciști apoi personalități de vază din viața politică și economică a Puterilor Centrale au fost invitați să viziteze Ungaria spre a fi convinse *„de sentimentele franco și anglofile ale națiunii maghiare. Enorma literatură de propagandă maghiară, publicată în limbile engleză și franceză, cu cheltuiala statului maghiar, cultiva una din tezele de căpetenie, invocate în favoarea Ungariei, teza nevinovăției maghiare în declanșarea războiului mondial, provocat exclusiv de Germania împotriva protestului primului ministru maghiar contele Ștefan Tisza”*.

Faptele incontestabile istorice pe care ne-am îngăduit să le evocăm aici, demonstrează că în timp ce germanofilia Ungariei în politica externă suprapunea pe un fond intim de dușmănie permanentă împotriva germanismului, politica francofilă și anglofilă a României nu excludea de loc bunele sentimente pentru germanism și pentru limba și cultura lui, practicate chiar în epoca de slăbiciune politică și militară a Germaniei și menținute în linia de continuitate neîntreruptă, mergând până la numirea unui membru german, în unul din cabinetele zise "francofile" ale României, încă înainte de declararea celui de-al doilea război mondial.

În concluzia acestei părți a expunerii generalii și ofițerii ardeleni țineau să sublinieze că politica externă a României a condus-o alături de Franța și Anglia, nu grație unei atitudini de ostilitate fundamentală și permanentă, având rădăcinile ei în sentimente anti-germane adânci și invincibile - cum poate se credea în Germania - ci grație unei *„fatalități regretabile în îndrumarea evenimentelor externe, în care răspunderea nu cădea nici asupra României și nici asupra Germaniei ci aproape exclusiv asupra Ungariei ale cărei tendințe de politică*

asupritoare și silnic deznaționalizatoare au fost resimțite nu numai de românism, dar și de germanismul din Ungaria”.

Ei subliniau cu toată tăria adevărul că România nu a dobândit Transilvania, Banatul și Bucovina prin hotărârile aliaților învingători, **„ci încă înainte de conferința păcii de la Paris prin hotărârea liberă a poporului român din aceste provincii de a se uni cu România. La baza alipirii acelei provincii se găsește nu un act de cucerire și anexiune printr-un tratat, Tratatul de la Trianon, redactat și semnat cu un an mai târziu, ci autodeterminarea provinciilor eliberate prin căderea statului maghiar”.**

Era firesc ca în acest curent general de eliberare să intre și românii din Transilvania, Banat și Bucovina. Încă în primele zile ale lunii Noiembrie, reprezentantul lor Iuliu Maniu, îmbrăcat în uniformă de sublocotenent, sosit de pe frontul italian unde armata austro-ungară era în plină disoluție, s-a prezentat la Viena Ministrului de război, generalul Steiner-Stoger. El îi aduse la cunoștință că din cauza descompunerii autorității de stat, **„însăși capitala Viena se găsește în primejdia iminentă de a fi teatrul unor dezordini și tulburări funeste, amenințată să cadă pradă bandelor de jefuitori, criminali și asasini răscolite din suburbii și că din toate regimentele garnizoanei Viena nu se mai poate conta decât pe regimentele compuse din români ardeleni”.** Iuliu Maniu a cerut și obținut îndată comanda acelor regimente care, împreună cu ofițerii români se puseră fără rezervă la dispoziția lui. Generalul Steiner-Stoger a recunoscut adevărul afirmațiilor lui Maniu și i-a pus la dispoziție mai multe birouri chiar în clădirea ministerului de război pentru a-și instala comandamentul. Viena a fost astfel **„salvată de un masacru și de un jaf înfricoșător”.**

În același timp fruntașii românilor ardeleni conduci de: St. C. Pop, Al. Vaida-Voevod, Vasile Goldiș, Theodor Mihali și Aurel Vlad se întruniră spre a forța Consiliul Național Român la Arad. Fără nici o împotrivire din partea reprezentanților autorităților maghiare se formară pretutindeni în Transilvania și Banat gărzi naționale românești, care preluară serviciul de ordine și siguranță.

Când Ungaria în întregimea ei, cu organizația de stat în plină dezagregare, fără suveran, fără am armată - atributul de căpetenie al suveranității - cu aparatul administrativ incapabil să mențină ordinea publică, se desfăcea în părțile constitutive după naționalități, când până și germanii din Ungaria, îndelung înăbușiți își reclamau dreptul lor de a trăi o viață națională era oare cu putință ca cea mai numeroasă din toate naționalitățile nemaghiare din țară și să nu reclame dreptul de a hotărî de soarta ei și aceasta când germanii conlocuitori cu ei îi confirmau acest drept în libertate și deplină loialitate?

Hotărârea românilor de a se uni cu România a precedat cu aproape un an hotărârea conferinței de la de a-i atribui Regatului român. Este deci un adevăr riguros controlabil, verificabil prin documente, că unirea Transilvaniei și Banatului cu România a precedat atât intrarea trupelor românești în acele provincii, cât și Conferința de la Paris, că ruperea lor de Ungaria s-a făcut în urma prăbușirii de fapt a statului maghiar în vechile lui hotare, artificial menținute cu ajutorul armatei habsburgilor și că guvernul de la Budapesta a recunoscut aceste schimbări, resemnându-se cu neputința în fața transformărilor istorice, impuse cu putere irezistibilă de spiritul timpului care împingea la formarea statelor naționale.

(A.M.R., fond 950, dos.724, f.8-22)

22.

Conferință pastorală pe front.

Cincizeci și cinci de preoți militari inimoși și mândri de biserica lor, arzând de dorul de a vedea în mijlocul lor pe capul bisericii reformate din Debrețin, episcopul Balthazar, s-au întrunit într-o conferință pastorală pe malul râului Drava în orașul Villach din Carinthia. Și ferventul apostol al bisericii și școlii sale însoțit de secretarul său se coboară pentru a doua oară în mijlocul preoțimii sale pentru a-i da lumină, deșteptare, directivă, pe care să le pună în

practică în mod caritabil în sfera lor cea mică. Curios să văd o conferință protestantă și curios să văd legătura dintre episcop și preoții săi, am plecat și eu și m-am pomenit deodată prezent într-o adunare pompoasă, unde am aflat o preoțime conștientă, trează și entuziastă pentru apărarea intereselor bisericii sale, am aflat tineri inimoși și mândri de biserica lor, care totdeauna știu și vor ști să dea o nouă îndreptare mai sigură și mai puternică tuturor puterilor, de viață ale bisericii lor. Am aflat la acești preoți unitatea de acțiune, care e supremă cheazășie a izbândeii cauzei lor naționale.

În conferință s-a discutat, cu mult temeii și cu baze, lucruri privitoare la ameliorarea stării sufletești a soldaților. S-a luat inițiativă de a se introduce *biblioteca ambulantă* pentru soldații din *linia primă de foc*. S-a vorbit despre activitatea pastorală a preotului militar, care în actualul război, fie pe câmpurile de luptă, ori prin diferitele orașe, e de o foarte mare însemnătate. S-a discutat însă mai mult lipsa de cărți de rugăciuni și lipsa Sfintei Scripturi și episcopul diecezei cu un gest de tot nobil la propunerea secretarului său votează suma de 100 mii coroane pentru a se tipări Biblia și cărți de rugăciuni. L-am întrebat pe Măria Sa după conferință, dacă se poate vota sumă așa mare fără consimțământul Consistoriului, la care mi-a zis: „*Eu cu secretarul meu formăm Consistoriul, când avem o chestie urgentă și membrii ceilalți trebuie să consimtă cu noi, pentru că lucrăm pentru binele preoțimii și al credincioșilor.*” O dragoste similară plutea deasupra celor prezenți. Parcă auzeam cuvintele Mântuitorului: „**Veniți la mine toți cei osteniți și însărcinați și eu vă voi odihni pe voi, căci blând sunt și smerit cu inima**”. Și acest episcop, această personalitate cu toată dragostea inimii sale, ca un prieten a vorbit de frumoasa și de înalta chemare a preoțimii sale. „*Viața unui preot trebuie să fie un cuvânt viu. Ușa lui trebuie să fie deschisă la ori ce oră celuice așteaptă și sufletul lui să fie candelă aprinsă. Un tâlcuitor viu al Sfintei Scripturi, care conține toată morală, "toată rațiunea, civilizațiunea și toată politica*”.

Privind la acest grup de **preoți militari** am aflat, că niciodată chemarea acestor preoți nu a fost mai sublimă ca în acestea timpuri de urgie, căci preotul militar, care **servește sub ceriul liber în arșița soarelui ori pe ger, la groaznicul bubuit de tunuri, e silit să aducă mângâiere sufletească unor oameni de tot istoviți**. Și cugetându-mă cum apare înaintea ochilor falnicul arbore al culturii românești - biserica ortodoxă națională - și o jale, o durere a fost pentru mine aceste momente cugetate. Mi-am adus aminte de nepăsarea păcătoasă și de dezvinovățire dintre noi. Mi-au venit în minte acei slujitori ai altarului și ai națiunii, care stăpâniți de pătimi în loc să împodobească biserica lui Hristos cu purpură, strică prin faptele lor frumsețea ei genuină; la acei slujitori ai miilor de gloate românești, care nu-s conștienți de sublima chemare și de pozițiunea ce o au, de nobila sarcină de a fi apostoli ai creștinismului, luminători ai lumii, ai neamului, așa cum Biserica, lumea și miile de gloate române îi voiește „*Mirii lui Hristos Domnul nostru, seduși de plăcerile lumești, devin infideli față de biserică, față de națiune, dând lui Cezarul ceia ce se cuvine lui Dumnezeu*”, cum zice Heine.

Rolul preotului român, fie prelat ori preot la sate nu se restrânge numai la funcțiunile liturgice. Pe lângă servicii altarului are rolul de lumnator și părinte al sătenilor. El este un organ de mult folos pentru neam și țară. Datorința lui e a lumina poporul, prin procurarea de gazete, formarea de societăți a dezvoltă în el dragostea de neam și de moșie. Mii de soldați români de pe diferitele fronturi dornici de literă românească vor fi siguranța zilelor de mâine, dar trebuie să te cobori până în adâncimile sufletului fiecăruia pentru a-i trezi nădejdiile biruinței de mâine. Trebuie să cunoști spiritul, temperamentul, să pătrunzi în lumea lor sufletească și nimenea ca preotul nu vine mai des și mai în variate ocaziuni în contact cu poporul. Preotul poate cunoaște mai bine gradul de pricepere al țăranului, inteligența lui naturală, preotul poate studia sentimentele lui pentru a i-le cultiva.

Păstoresc peste zece mii de soldați și sunt duhovnic la cinci spitale și mi s-a dat prilejul să pătrund până și în cele mai ascunse colțuri ale sufletului său. Am înjghebat cu soldații bibliotecă populară, desfășurând aproape la trei-patru mii de exemplare din literatura popularizată și o mulțime de *cărți de rugăciuni*, cu un succes grandios. Precum cel flămând caută mâncare pentru a-și potoli foamea, întocmai așa și poporul nostru e dornic de lumină. Ce

să zic despre sufletul lui care e un mărgăritar neprețuit, care însă zace în pulbere, pentru că nu e curățit, nu e cizelat. Câte cântece de dor și jale s-au născut în războiul actual din gura soldaților români! În amurgul serii până în depărtări mari se aude trăgănatul dulce al poeziei populare românești și de atâtea ori sufletul ni-se înduioșează la auzul cuvintelor pline de pătrundere ale doinei. În scurt timp o să le adun acestea mărgăritare scumpe pentru a le păstra prin tipar.

E evident deci, că **activitatea unui preot român trebuie să fie multilaterală**, atât pe teren religios cât și cel social și cultural. În întunecime zace cea mai mare parte a poporului nostru și pentru a-l scăpa de răul acesta e datorința cea mai sublimă a noastră a tuturor cari ne numim conducătorii lui. Lipsa de cărți religioase și mai ales lipsa a unei ediții populare a sf. Scripturi e adânc simțită. Soldații îmi cer mereu cartea sfântă și nu pot să le satisfac. Gestul nobil al preotului reformat ar putea să ne servească și nouă de exemplu. Ce bine le-or fi căzut și soldaților noștri, văzând că și ai lor se interesează de ei. Ar putea să se facă o vizitație canonică cu binecuvântarea P. S. Sale, care provenită din dragostea și îngrijirea tuturor celor de acasă, ne-ar fi adusă și nouă celor de pe front momente de înălțare sufletească.

Timpul trece! Ceesul a sunat pentru toți. Să ne afle deci pe toți pregătiți de luptă culturală, căci acești soldați care petrec pe la diferitele fronturi, care au văzut și au trecut prin multe, vor învinge mizeria din colibele satelor românești, vor învinge nepăsarea acelor factori cari nu se interesează de soarta unui popor credincios tronului și patriei și doritor de înaintare și vai va fi acelora, pe care acești luptători conștienți mergând acasă li vor afla și pe mai departe dormitând și dușmani vieții lor sufletești.

Corneliu Leucuța, preot militar, *Conferință pastorală pe front*, în *Biserica și școala*, an. XLII, Arad, 27 octombrie 1918, nr.42, p.1

23.

Tânărul Monarh și Români.

Soarta și împrejurările așa au voit și au făcut, ca primul român, cu care a ajuns în coatingere tânărul Împărat Francisc Iosif I. să fie episcop ortodox român din Ardeal, Andreiu Șaguna. Lucrurile s-au întâmplat astfel: La începutul anul 1849 răsboiul civil să afla încă în plină deslănțuire, peste întreg teritoriul statului ungar, fără a i se putea prevedea sfârșitul. Tulburările erau generale în țară și dușmăniile între popoare atât de mari încât nimeni nu era sigur de viață. De aceea, membrii delegațiunii române, însărcinată din partea unei adunări naționale, ce se întrunise în 28 Decembrie 1848 în Sibiu, cu mergerea la Viena, pentru ca să depună la poalele tronului omagiile poporului român, din prilejul suirei pe tron a noului și tânărului monarh Francisc Iosif I, au trebuit să facă drumul la Viena cu mari ocolituri, pe căi lăturatnice, prin alte țări. Însuși conducătorul delegațiunii, episcopul Șaguna, a trebuit să meargă pe la București și Cernăuți la Viena. Curtea împărătească era în Olmütz. Episcopul Șaguna a plecat deci de la Viena la Olmütz, pentru a să prezenta, și până la sosirea celorlalți membri din delegațiune, singur monarhului, în scopul de a-i espune cu credință și sinceritate starea poporului român din monarhia austriacă, vrednic de o soarte.mai bună. A solicitat deci o audiență la curte, care imediat i s-a acordat. În 6 Februarie 1849 a fost primit Șaguna la curte, cu care ocaziune a rostit în fața tânărului domnitor o vorbire mai lungă, rugându-l să iee pe români sub scutul său. Și-a terminat vorbire astfel: „Pe când națiunea română își jertfește în proba de foc a credinței sângele pentru tronul Maiestății Tale, își ia îndrăzneala de a-și așterne a tot umilita rugare, ca M. Ta se te milostivești cu îndurare de acesta națiune credincioasă a o face părtașe de libertate constituțională, - între binecuvântările păcii, a rândului bun și a bunei stări din aceeași izvorătoare, - de care se vor bucura celelalte popoare ale monarhiei întregi". Primirea la curte a episcopului Șaguna a fost din cea mai afabile, după cum singur spune în o scrisoare trimisă consistorului său din Sibiu, în care zice, că; „după suferirea și învingerea celor mai mari năcazuri, am ajuns in 4 Februarie 1849 aici în Olmütz, și în 6 am și dobândit audiența la împăratul, care mulțumită lui Dumnezeu, m-a primit bine și m-a încredințat despre asemenea

îndreptărire și pentru nația noastră. Tot în ziua aceea am fost norocos a prânzi la împăratul. Episcopul Șaguna s-a dus apoi la Praga, ca să raulțamească pentru bunăvoința manifestată față de poporul român fostului împăratat Ferdinand, care asemenea l a primit foarte bine. S'a întors de acolo la Olmütz, unde a făcut vizite la toți miniștrii, și în urmă a mers la Viena, unde întâlnindu-se cu ceialalți membri din delegațiune, au compus împreună și au subscris petițiunea națională, pe care a prezentat-o Monarhului în 25 Februarie 1849 iarăș în Olmütz. Monarhul, primind petițiunea din mâna episcopului Șaguna, a dat delegațiunii poporului român următorul răspuns: „Primesc cu bucurie asigurarea despre credința și alipirea curagioasei națiuni române și recunosc cu gratitudine jertfele grele ce le-a dus pentru tronul meu și monarhia iutreagă, în contra unei partide violatoare de legi, care a început războiul civil, și prin cerbicia sa îl face să mai dureze. Petițiunea credincioasei mele națiuni române voi dispune să fie luată în apriicare amănunțită și o voi rezolva în cel mai scurt timp, spre mulțumirea ei”. Și iarăși soartea și împrejurările așa au voit și așa au făcut, ca românul cu care a ajuns mai pe urmă în coatingere Maiestatea Sa. împăratul și Regele Francisc Iosif I și să steie cu el vreme mai lungă de vorbă, să fie tot capul bisericii ortodoxe române din patrie, Escelența Sa, Inaltpreasfințitul Arhiepiscop și Mitropolit Vasile Mangra. În 12/25 Septembrie a. c s-a prezentat Excelența Sa în fața Monarhului, în castelul din Schonbrunn, pentru a depune jurământul de fidelitate ca Arhiepiscop și Mitropolit ales și întărit al bisericii ortodoxe române din Transilvania și Ungaria, iar după depunerea jurământului Excelența Sa a fost primit în audiență particulară de jumătate oară. Revocăm în memoria cetitorilor noștri cele ce scrisesem în numărul 85 despre aceasta audență, când spunem următoarele: „Cu ocaziunea depuneri jurământul de fidelitate, ca ales și întărit Arhiepiscop și Mitropolit al bisericii ortodoxe române din Ungaria și Transilvania, Excelența Sa, Părintele Vasile Mangra, a fost primit în audiență particulară de jumătate oră, în castelul din Schonbrunn în Viena, din partea Maiestății Sale, împăratul și Regelui nostru Francisc Iosif I. Cu ocaziunea aceasta, după cum suntem informați de la loc compaten, Maiestatea Sa și-a exprimat deplina preînaltă satisfacție asupra atitudinii poporului român din monarhie, atât pe câmpul de luptă, la diferitele fronturi, cât și acasă, și asupra credinței și alipirii din nou dovedite față de tron și de patrie. Excelența Sa, Mitropolitul Vasile Mangra apoi a asigurat pe Maiestatea Sa, Monarhul nostru, despre sincera și neclintita fidelitate și loialitate a românilor din monarhie, în special a celor din statul ungar, față de persoana majestății Sale, față de dinanstie și față de patrie. îndeosebi a accentuat Excelența Sa, Mitropolitul nostru, că atacul perfid și nesocotit al României asupra Monarhiei, austro-ungare, a rupt orice legătură sufletească ce a existat până acuma între românii din monarhie și cei din regat. Ceice mai înainte se considerau ca frați, astăzi stau față în față ca dușmani neînpăcați. Românii din patrie consideră atacul României asupra monarhiei austro-ungare ca un atentat criminal, îndreptat în contra intereselor neamului românesc, nu numai din monarhie, ci de pretutindenea, iar în contra trădătorilor nesocotiți ai cauzei românești, întreaga suflare românească din patrie, fără deosebire de partid, stă gata să lupte până la ultima picătură de sânge, jertfindu-și viața și averea pentru tron și patrie. Maiestatea Sa a luat cu vădită bucurie la preînaltă cunoștință aceste corecte și înțelepte declarațiuni ale Arhiepiscopului și Mitropolitului nostru Vasile Mangra, căruia mulțumitor și recunoscător avem să-i fim toți, pentrucă s-a făcut la poalele tronului interpretul fidel al sentimentelor și al mentalității poporului întreg românesc din patria aceasta iubită și apărată și de el din toate puterile și cu toată credința și sinceritatea”- „Telegraful”

Biserica și școala, Anul XL, Arad, 27 Noembrie (10 Dec.) 1916, Nr. 48, p.350-351

Poveste adevărată din război

Era în toamna anului 1917. Batalionul nostru se afla deasupra Câmpulungului, în marginea satului Lerești. De la începutul războiului eram în linia întâi, deoarece rezerve de schimb nu aveam. Vă puteți închipui în ce stare se aflau trupa și ofițerii: nespălați, cu bărbile

nerase de câteva săptămâni, cu schimburile neprimenite tot de atâta vreme și plini de gadine. Dar dacă trupurile ne erau în starea aceasta, sufletele ne erau și mai năcăjite, deoarece ne dădeam prea bine seama că, cu toate străduințele și ostenelele noastre, neamțul în cele din urmă tot ne va dovedi și ne va cotropi țara.

Dar într-o bună zi sufletele ni se însenină, și nădejdea ne umplu inimile amărâte. Se întâmplă anume că batalionul primi vreo cincizeci de voluntari din Bucovina și Ardeal. Ce putea face această mână de voivoci, într-un război atât de mare? Nimic, sau aproape nimic. În zadar însă, că noi ne bucuram de venirea lor, parcă ar fi intrat America în război. Pe semne așa este biata inimă omenească în clipele de grea cumpănă: ea se leagă și de-un fir de pai și nădăjduiește că cu ajutorul lui va scăpa. Pe cel ajuns la strâmtoare, singură nădejde a-l mai ține în picioare. Și iată așa ne bucuram noi de venirea flăcăilor din Ardeal și Bucovina. Frunțile ni se descrețiră, glumele și voia bună se întoarseră între noi. E drept că noii camarazi erau unul și unul, săritori la treabă și însuflețiți în lupte.

Din tot batalionul însă eu eram cel mai vesel, deoarece o parte dintre cei veniți erau din părțile noastre, de prin Munții Apuseni, unde-mi lăsasem părinții, frații și prietenii, despre cari de atâta vreme nu mai știam nimic. Vă puteți închipui deci că petreceam ore întregi în mijlocul lor, aducându-ne aminte de vremurile bune de pace și făurind planuri pentru zilele de după război. Era între noii veniți un plutonier de prin părțile Aiudului, un flăcău înalt și frumos ca un brad de munte, cu care mă împrietenisem mai bine, deoarece era și om cu carte. Îmi aduc aminte și acum cu câtă dragoste-mi povestea despre soția și cei doi copii pe care îi lăsase acasă și cât dor le ducea să-i vadă odată. Săracul de el n-a ajuns să-și vadă visul cu ochii, căci într-o bună zi mi-l aduseră pe targa: un glonte nemțesc îi pătrunsesse prin pânțele. Era slab și palid, se vedea cum viața i se stinge încetul cu încetul:

- Ce crezi, Domnule Doctor - îmi zise el cu voce slabă - o să mai scap eu cu viață ?

- De bună seamă, îi răspunsei eu, în jumătate de ceas ajungi la Divizie, unde ți se face o mică operație și ești bun scăpat. »Curaj, găină, că iată cuțitul« - îmi răspunse el cu un suspin în glas. Înainte de a ajunge la Divizie, sârmanul muri în urma pierderii de sânge.

Și azi așa, mâine așa, aproape în fiecare zi pierdeam câte un voluntar, căci, după cum vă spusese, toți erau vrednici în luptă. Așa într-o bună zi sanitarii îmi mai aduseră un bucovinean, care era pe jumătate mort. Și pe acesta ucigașul glonte dușman îl nimerise în burtă și sângele i se scurgea fără putință de oprire. Lângă targa rănitului plângea un alt voluntar care-mi spuse următoarele:

— Trăiți, Domnule Doctor, eu sunt fratele rănitului. Vă rog să faceți ceva să scape, că a lăsat acasă în Bucovina șapte copilași, toți ca ulcelele. Ce o să se facă fără tată, sârmanii de ei?

Luai deoparte pe bietul soldat și îi spusese că nu este nici o scăpare pentru rănit, căci cel mult într-o jumătate de oră va fi mort, de aceea nici nu-l mai trimet la Divizie. Peste puțin, rănitul își dete obștescul sfârșit și fu îngropat de fratele său.

Sârmanul Vicoveanu!

După înmormântare, fratele mortului veni din nou la mine și mă rugă să-l iau de sanitar, deoarece și în armata austriacă slujise la Sanitari. Îmi făgădui că dacă-i voi implini cererea și-i va ajuta bunul Dumnezeu să se întoarcă sănătos acasă, se va îngriji de nepoții orfani, ca un tată.

Fiindcă tocmai fusese împușcat un sanitar, luai pe Vicoveanu, căci rasa îl chema lângă mine. Nu mi-a părut, rău de ceea ce am făcut, căci noul sanitar era harnic, săritor la treabă, și isteț nevoie mare, fiind de meserie chelner în București. Văzându-l că este „așa de isteț îl luai Ordonanță căci se pricepea omul și la bucătărie. Îți gătea Vicoveanu niște mâncăruri, de să te lingi pe degete sau să-ți bați copiii și nu altceva. D'apoi cafelele ce le făcea?! i-se dusesse vestea pe întreg batalionul și toți veneau la postul de prim ajutor să guste din cafeaua cu caimac a lui Vicoveanu! Cu toate că era ordonanță bună și bucătar iscusit Vicoveanu ținea însă să fie și sanitar, de aceea îndată ce era slobod el alerga să lege răniții, să sape gropi, și să dea doctorii celor bolnavi, astfel că toată lumea era îndestulată de el, dar mai cu seamă eram mulțumit eu, căci pe lângă fapta bună ce făcusem, mai găsisem și o ordonanță harnică, pricepută și de încredere.

Dar mai avea Vicoveanu încă o parte bună: era credincios ca un câine. Îmi citea din ochi orice dorință, și mi o împlinea înainte de ce i-ași fi spus-o: și eu țineam la el, și cercam să-l feresc de toate primejdiile. Dacă era vreun bombardament mai mare îl chemam lângă mine, iar pe front nu-l lăsam să meargă, de teamă să nu i se întâmple ceva. Așa duserăm noi câteva săptămâni, astfel veni și un curier de la Divizie cu o poruncă grabnică. În clipa când el deschise ușa pivniții căzu și se sparse în curte un șrapnel, împrôscând cu pământ și schije toata vecinătatea. Pe ușa întredeschisă de curier intră și o schijă rătăcită, care lovi drept în frunte tocmai pe bietul Vicoveanu pe care-l chemasem în adăpost ca să-l scap de moarte.

Sărmanul Vicoveanu, care se află lângă mine, se prăvăli la pământ și muri pe loc, fără să fi putut spune vreun cuvânt. După masă îl îngroparăm în groapa lărgită (lărgită –n.n.) e drept că, anume, împreună cu Ardeleanu, din Fundul Moldovei, „Singurul prieten care mai rămăsese pe lumea aceasta“.

Au trecut mulți ani de atunci. Multe lucruri, mulți oameni și locuri le-am uitat, dar pe sărmanul Vicoveanu nu l-am putut uita. De câte ori nu mi s-a arătat el și în vis! De câte ori n-am văzut înaintea mea și pe cei șapte nepoți „ca ulcelele“ și pe cei doi copii rămași pe urma lui în satul pe care nu-l știu din Bucovina. Ce se va fi ales de acești orfani, mai trăiesc ei oare, știu ei unde și cum le-au murit părinții ce au luptat pentru mărirea țării și pentru drepturile neamului nostru!? Și de câte ori îi văd și mă gândesc la ei, mi se pare că port pe sufletul meu o grea mustrare și o mare răspundere. Cine știe dacă n-ași fi luat pe sărmanul Vicoveanu lângă mine, ei ar avea astăzi un tată și un unchiu?!

Piatra aceasta nu mi-o poate lua nimeni de pe suflet, decât gândul că de ce ti-e dat nu poți scăpa nici în gaură de șarpe, și că voința lui Dumnezeu nu o putem ști noi bieții muritori.

Dr. D. Găldău, *Poveste adevărată din război*, în *Astra Bihariei*, an I, nr. 1
Oradea, 6 Martie 1932, p.2-3; Idem, Nr. 2, p.4

25.

Revederea naturii – a tot ce duce către cuibul tău -, îți impun să retrăiești trecutul înnoindu-ți sufletul, și fiecare colț cunoscut poartă partea lui de amintire cu sigilul dragostei ce te leagă de el. Amintirile: făclii rare, care se aprind la liturghia trecutului, acorduri duioase pentru cel dintâi cântec al vieții, miresme întăritoare în valurile deznădejdiei, rădăcini puternice, care te cimentează cu semeția trecutului pentru luptă în viitor. Dorul de casă nu se înlocuiește cu nimic. Înstrăinatul moare privind spre cerul ogorului lui. Pe ori unde trece, omul lasă sufletul său. Aceiași putere de legătură o au locurile în care viața ți-a fost primejduită. Cu câtă sfințenie un aruncat în valuri apucă cioata ce întâmplarea i-a trimis-o ca sprijinindu-se pe ea, să se despartă de nemărginirea apelor și cine îl poate împiedeca să nu poarte la sânul lui mărturia mântuitorului său?

După ani revenind în aceiași loc el spune cu lacrimi „aici mi-am scăpat viața”, în loc să zică, „aici era să mor”³⁵⁶. Cuprins de duiosia întoarcerii acasă și a revederii locurilor în care, nu - viața mea a fost în cumpănă, - dar trecând pe acolo unde Patria a gustat amărăciunea celor mai cumplite încercări - acolo unde țara a plâns cu sânge -, buimăcit de amintirile trezite în mintea mea, uit că trenul alunecă încet pe valea Mureșului, cotește către de existență națională, nu dispunem nici barem de un răboj, fie cât de primitiv. Vălul odată aruncat de pe aceste chestiuni, conștiincios și sistematic haotizat, de cei interesați, de care cel inițiat în taină se apropie cu aversiune, pe când rușine și durere, cei chemați a discerne binele de rău, cei ce se girează de conducători a maselor românești, marea mulțime a savanților și bărbaților noștri de stat, trec din

interes egoist, sau de frică, indiferenți, așteaptă asanarea. Iar, dacă în trecut se găseau, chiar și doctori, cari nu știau, că pentru a te scăpa de vreo epidemie, trebuie să izolezi, sau să ucizi bacteria, astăzi sunt sigur, nici laic negoim, nu se găsește, care să nu știe. Dr. Ș. Julea gura morții Palanca, coboară pe Trotuș la Târgul-Ocna și mă scoate în plaiul domol al Moldovei. Iată drumul pietruit - alături de cel de fier - pe aici au mers încet-încet flăcării victoriei în 1918, Borsec, Turda, Cluj, apa Tisei, până colo departe unde am dat pâine, celor care vremi îndelungate nu ne-au dat decât fiere și oțet, le-am dat putere să-și descurce capul într-un timp când duhul rău le lua mințile!

Mă pierd pe gânduri și nici-o preocupare nu mă tulbură. Ochiul și gândul se completează unul pe altul, mă țin strâns în jocul lor și în liniștea aceasta aș vrea să rămân poate pentru totdeauna. Dar cum nu ține vreme îndelungată senin și soare, tot așa se adaugă mulțumirii mele vedenii urâte, cari îmi stâlcesc tabloul și iau ochiului ceea ce îi mai drag: plăcerea de a putea săgeta în largul lui! Hât din Reghin și până la Palanca, ori în dreapta, ori în stânga, abia pot zări câte un colț de pădure. Șire întregi de scânduri se întind oprindu-mă să văd codrul, asemenea adorării unei grădini minunate ale cărei flori ești nevoit să le privești prin stâlpii prea deși ai gardului. Pădurea, codrul, îngrădite? Mormane de scânduri proaspete de brad își așteaptă rândul. Mureșul spumegă sub greutatea plutei nesfârșite. Voinici cu picioarele goale își arată mușchii vânjoși în opintiri bărbătești la cârme. E ceva trist în grămezile aceste de brad, forfecate după planuri, cine pustia mai știe din care parte a pământului! E o durere tăcută în picurii de rășină care țâșnesc sub furia miilor de ferestraie automate, grăbite să zdrobească și să sfărtece mândria seculară a bradului. Cine mai poate da viață unei ființe, decapitate? Cine mai pune în picioare un brad? Pe acolo, la poalele codrilor străvechi, unde părinții noștri în amurgul zilei întindeau arcurile încordate spre dușmani - pe acolo nici semințele nu mai rămân! Nebunia mașinilor de război, mai năprasnică decât trăsnetul seceră tot. Brazi pe care ochiul nu-i putea cuprinde sunt doborâți și împachetați ca chibriturile și porniți în largul lumii. Umbra lor, hohotul văilor împădurite, răsunetul cântecelor și frunzei se duc odată pentru totdeauna. Groapa li'i gata! Mă îngrozesc de atâta moarte semănată și strig: „Române, ori unde ești și ce faci? Vin-o cât mai este vreme la înmormântarea fratelui tău. E, fratele tău orice brad, căci așa cântai tu pe vremuri: „Codru-i frate cu românul". Pe când te chem la înmormântare - soarele bogat de primăvară îmi pare că încălzește pe orice pachet de scânduri câte-o șopârlă.

Neagră ca întunericul își mișcă solzii după răstimpuri lungi de gândire și strâmbături de labe. Nu-i văd tot trupul. Abia se deslușește că e vie, stând atârnată de scânduri cu partea dinainte, cu frică să se arate toată ca să n-o croiască cineva amărât de urâciunea ei. O închipuire de lighioaie ne mai văzută cum ne spuneau poveștile că trăiesc prin păduri. Vreo pocitură de balaur care roade lemnul. O fermecătură adormită pe bradul omorât și legat. Cine o fi lepădăturile care molfaie fără rușine? Nu ele, au asasinat flăcării trecutului, care ne-au purtat în brațe, ocrotit, de ploi și vânt și adăpostit de schijele tunurilor în vremuri de strădanie? Grăbiți-vă români! Codrul, fratele vostru e în ceasul din urmă. Și nu moare de moarte bună, i se sfășie inima găurită de colțul șopârlei care în forma ei neînchipuită și schimbătoare îl roade și pândește sălbătăciunea stăpână pe un singur gând - pofta și bogăția nelegiuită. Ne spun poveștile. Războaie cu lăcuste, cu raci, cu furnici - au mai fost și altădată. Oare jigodiile astea care ne stârpesc codrii, nu le putem trimite în țara Sfintei Vineri cea fadă postitoare de dihăanii? N-au scăpat din închisorile ei și prin șarlatanii și zvârcoliri de râme ajunse la larg, le-au crescut labe cu unghii tari și cu ele se agață de trupul sănătos al fratelui nostru? Cobor la Târgul-Ocna. Voi, care ați fost pe aici atunci când aruncam ultimul zar în jocul sorții, Voi, care ați înfruntat urgia dușmanului pe crestele muntoase ce îmbrățișa cărărușa către Slănic, Voi care, vă amintiți de zdrobirile nesfârșite ce le-ați suferit. Voi, martiri ai Vânătorilor de Munte care însuflețiți de semnul conducătorului domnesc ați pătruns adânc în inima vrășmașă, Voi, ostași de toate armele grămădiți în gura Slănicului, stavile puhoiului barbar, Voi, singuri veți înțelege și plânge cu mine: Din Comănești, Bogata, Măgura Schitului și cât prinde ochiul mormintele celor adormiți n-au pic de umbră. Măgura cea îmbrăcată în haina verde a bradului, azi e pleșuvă, pare o pasăre căreia i s-au smuls penele înainte de tăiere, adică un păcat de moarte. Luptătorii îngropați pe

aceste meleaguri n-au parte de liniște, li s-au luat roua dimineții ce din mila cerului le uda florile mormântului. Nici o mângâiere nu le mai rămâne. Ei care au adormit momiți de îngânarea pădurii strămoșești amestecată cu șuierul uscat al schije, ei care s-au jertfit în contopirea vieții proprii cu a neamului, acei căror le-am răzimat capul în loc de cruci, de rădăcinile tari a brazilor, lor, nu le-a mai rămas nimic. Toată mângâierea li s-a dus. Foșnetul frunzei ce le-a închis ochii în vraja cântecelor părinților nu se mai aude. Pe locurile sfinte, în altarul unde vitejii s-au botezat cu sânge forfotie lipitorile care bat în sicrie să scoată lemnul, pentru chibzuieli trezite în ele de Satana mai marele lor.

Bietul schit! Îl văd în zilele de cumpănă, cu stranelle pătrunse de gloanțe, cu părinții călugări îngenunchiați în gând de mântuire. Văd blândul comandant înalt ca și bradul, — când îl priveam parcă îmi spunea bradul „Uite copilul meu, a crescut cu mine, el mă va apăra, în el orice nădejde”. Poruncile aceluși îndrăzneț flăcău din Hangu primite în vâjâitul frunzei de brad ne îmbătau de tămâia trecutului, înțelegeam ceea ce condeiu nu va spune niciodată. Unde e bradul pe care încrestasem numele câtorva eroi? Cât de tainic era schitul ascuns sub aripa deasă a Măgurei, ceva ceresc avea orice călugăr. Marele fast al bătrânilor mănăstirii era pădurea și tăcerea ei. Azi bietul schit nu le mai are. În câte părți ale țării nu e la fel? Așa se duc toate, fără rost și folos, ne dezbracă alții sufletul, de tot ce-a avut sfânt și mărinimos. Mai este cineva dintre noi care să se teamă de mânia cerului? Atunci să se trezească! Voi capete luminate, care vă adunați în divănării și cu chibzuială dreaptă trebuie să hotărâți leacuri pentru orice durere a țării, spuneți câte fonduri credeți destule pentru înmormântarea fratelui nostru, a codrului. De lacrimi nu vă întreb, căci românul plânge pe plută și plânge de mila celor doi plvănași slabi, căzuți sub greutatea butucului de brad pe povârnișul prăpăstios. Și plânge românul a cărui casă e acoperită cu paie și stuf, ograda e împrejmuțată cu spini, căci lemnul pentru șindrila și scândură îl vede de mult pornit, nu știe de cine și nici știe unde. Tot ce-i bun în grădina țarinei lui, e deprins să știe că într-o bună zi, pleacă? unde,? cum...? Dumnezeu știe... Noroc celor care am prins ceva din taina codrului, am gustat împărțășania viforului sălbatec care ne-a sădit puterea răbdării, încercării trecute.

Iar grija învățaturii copiilor de azi și mâine în dragostea glicii mormintelor, s-o facă bărbații chemați la cârmă, aducând pozele copacilor din alte țări, dacă le sunt prea departe brazii înalți cât cerul sub care se întind mormintele celor ce le-a dat norocul să ajungă la cârmă. Cei care, nu suntem cârmuitori, dar pe care, *ne-a cârmuit nevoia și glonțul și am cârmuit victoria, să plângem căci ni se înmormântează fratele, dulcele frate: Codrul*. Poate lacrimile noastre se vor face cândva otravă și dihaniile ce ne sfredelesc codrii dând de ea, vor plesni în nouă ori nouăzeci și nouă de bucăți mai mititele decât bobul de nisip, ori decât firicelul de mac. Și de n-o regăsi vre-o altă otravă care să sleiască scorpiile, ce ne taie sub ochii noștri fratele, să cântăm prohodul ce ni l-a lăsat poetul în profeția lui care s-a adevărit, și Dumnezeu să ne învețe și de data aceasta să știm ce să facem. Cântă române: „Codrul frate cu Românul, De secure se tot pleacă, Și izvoarele îi seacă!

Képolus a români fronton.

*Un frate în gura morții în Înfrățirea Românească, Anul I, Nr.6, p.8-10,
articol semnat de Un cavaler al ordinului „Minai Viteazul”*

M E M O R I U

Asupra acțiunii mele de la 14 August- 15 Decembrie 1916.-

---oo0oo---

Prin Înaltul Ordin No.13644 din 22 Decembrie 1916, subsemnatul este depărtat din armată " neîndeplinind însărcinarea de Comandant al Diviziei de Dunăre potrivit cerințelor împrejurărilor."

Nu știu despre ce împrejurări poate fi vorba; căci, singurele împrejurări prin care am trecut sunt numai acelea în cari n'am primit decât mulțumiri și dacă un ofițer general care nu primește decât laude și mulțumiri trebuie depărtat din armată, apoi atunci sunt de acord.-

Împrejurările în cari m'am găsit sunt :

14 - 24 August	la Turtucaia
24 - 27 "	"	" Silistra
28 " - 1 Sept.	"	în drum spre Rasova.
2 Septembrie - 9 Oct.	"	la Rasova
10 - 11 Octombrie	"	la Cernavoda
11 - 16 "	"	pe drum spre Hârșova-Brăila Gura Gariuței .-
26 - 27 "	"	La Hârșova
27 Oct. - 22 Nov.	"	la Topal ,
25 Noiembrie	"	retragere încetată ordonată, intaiu la Galați apoi pe canalul Măcinului .-
6 - 8 Decembrie	"	la Turcoaia
11 "	"	" Ismail

În timp de 4 luni, acțiunea mea într'ânsele se rezumă astfel :

1). În noaptea de 21-22 August salvez flota de șiretlicul de războiu bulgar .-

General Teodorescu C., Comandantul Cetății Turtucaia, informat de posturile telefonice de la frontieră că Bulgarii

aruncă un pod la Flămânda, îmi dă ordin să ies cu flota ca să-l distrug .-

Podul era imaginar .- Bulgarii îmi întindeau o cursă, dând drumul la brulots-uri și la mine de curent pe Dunăre; peste noapte aceste mine au distrus o parte a estacadei de lemn care bară Dunărea .-

M.S. Regele a ordonat imediat o anchetă care a adus pedeapsirea unui ofițer superior din Serviciul Apărărilor sub apă ale frontierei (Ordinul Marelui Stat Major , Serviciul Marinei , No.122 din 23 August .)

2). La 24 August salvez Statul Major al Cetății Tur-tucaia, dând ordin la 5 din vasele mele să-l ia cu orice preț.

3). La 2 Septembrie și în zilele următoare am resta-bilit frontul de la Rasova .-

La sosirea noastră în această localitate , atacul inamic strânge de aproape trupele noastre , șrapnelele ve-neau del Sud, între Rasova și Cochirleni, până aproape de malul Dunărei, o baterie fugeă în goana cailor spre Cernavoda, venind de pe dealul din față pe versantul dealului pe care e satul, malul Dunărei se umplea din ce în ce mai mult de fugari era viziunea dela Turtucaia .-

Am dat atunci acel concurs eficace cu ambele flote ruso-române reunite, că frontul s'a restabilit repede și Ge-neralul Petala Niculae aflând de prezența noastră, a depeșat M.S. Regelui : " Divizia de Dunăre ne ajută puternic " .-

Frontul de la Rasova a ținut apoi 39 zile și ar ține și astăzi dacă centrul și aripa stângă a armatei din Dobrogea ar fi putut rezista.-

Aceasta este însă acțiunea ridiculizată de Căpitanul din rezerva Marinei franceze de Berg de Bréda care s'a fă-cut ecoul răsunării Lt.Comandorului Buchholtzer, luat din sânul familiei pentru a fi adus pe front, în locul deceda-tului Lt. Comandor Stihl Eugeniu .-

4). Pe la 10 Septembrie, contra amiralul Grașoski s'a prezentat în numele M.S. Regelui ca să mă felicite și să-mi mulțumească pentru eroismul ce am arătat , adăogând că M.S. nu așteaptă decât o ocazie favorabilă să-mi mulțu-

mească în persoană. -

Dela mine, amiralul Grașoski s'a dus acasă să prezinte soției și copiilor mei aceleași felicitări. -

5). La 15 Septembrie am păzit flota fără să-mi indice nimeni nimic - de atacul a 7 aeroplane inamice care, negăsindu-mă deși eram la fața locului, au făcut ravagii la Cochirleni și la Ivrinezul Mic. -

6). La 9 Octombrie primesc radiograma de 3 ori repetată a Cuartierului Rus al armatei de Dobrogea, să apară podul dela Cernavoda cu toată energia și cu risicul scufundării tuturor vaselor flotei, " Să fac mai mult chiar decât la Turtucaia"

Nu este oare aci recunoașterea implicită a unor merite ?

7). După retragerea armatei podul trebuia totuși distrus ; dar Serviciul de Geniu al armatei nu reușește. Mi se dă ordin mie prva târziu și la miezul nopții dintre 11-12 Octombrie, Generalul Nișitzki, inspector general al genului rus, după ce stătuse 2 ore în conferințe cu Comandanții diviziei ruse de Canoniere, vine la Bonsgic să-mi ceară să-l distrug eu cu obuze. -

La începutul campaniei marina noastră nu avea ca dotație în proiectile decât 4010 lovituri pentru tunurile de 120 mm., ceea ce făcea pentru fiecare tun câte 360 lovituri, compuse din :

1660 srăpnele ,
2350 obuze mine și de semi ruptură ,

Total.... 4010 .

Adică, câte 140 srăpnele și 200 obuze tun(mină și semi ruptură) și din acestea o bună parte se consumase. -

Aceasta era dotația ce șefii marinei s'au îngrijit s'o aibă pentru războiu , acesta era stocul complet pentru mobilizare , cum arată contra amiralul Eustatziu în raportul său din 1912, iar acelea ce se aduc astăzi din Franța sunt cele cerute de mine ca Director al Marinei , prin referatul din 15 Ianuarie 1915. - Cu cele dintâi

am făcut însă Compania, cu ele trebuia să fac mari fapte militare, cu ele am luat parte la 18 acțiuni (18 zile), păstrând și un stoc intangibil pentru o luptă cu flota adversă.-

La 12 Octombrie primesc telegrama generalului Ilișcu să distrug podul dela Fetesti, dacă e prea târziu pentru cel dela Cernavoda, și la 13 Octombrie, ora 3.30 p.m. podul este distrus după instrucțiunile mele personale de se întrebuița mine în locul explosivului simplu pe care ofițerul vrea să-l ia.- Reușese astfel acolo unde geniul militar, sub conducerea unui general, și geniul civil dăduseră greș, așa că scap Marele Cuartier General de preocuparea unei invazii pe pod.-

8). La 13 Octombrie salvez personal vedetele 1 și 8 care schimbau garda, încadrate perfect în fața Hârșovei de 2 secții de tunuri de 75 mm., așezate pe stâncile dela Celea Mare și Celea Mică, eșind de după stâncă dela Varos cu "Principele Nicolae" (vas nearmat, cu un salon de sticlă, cu 12 ferestre cu geamuri de 45/55 cm.). În mijlocul Dunărei, pentru a atrage loviturile asupra mea care n'aveam nici o apărare, ceea ce s'a și întâmplat cauzând groaza Comandanților ruși, în loc să mă scobor liniștit la vale prin Canalul Gâsca, unde aveam 4 metri de apă.-

Mi-am făcut socoteala că nu se prind doi epuri de odată.- Inamicul, îndată ce m'a văzut, a lăsat vedetele, a lăsat Monitorul "Kogălniceanu", care veneau în urma mea, încadrându-mă așa de precis că o schije de obuz a atins vasul în tribord, pe când celelalte cădeau la 2 m. în prova și pupa mea.-

9). La 27 Octombrie - Comunicatul No.74 al Marelui Cuartier General anunță luarea Hârșovei cu ajutorul escadrei de Dunăre, așa că se aduc laude unei isprăvi a noastre.-

Hârșova s'a luat exclusiv de marină, din inițiativa Comandorului Toescu Vasile, pus în urmă în retragere.-

Era prima înaintare pe care o ordonă Generalul Sakharoff de la venirea sa, - în urma cererei mele formale, - și cum armata era mult înapoi, am trimis și Monitorul "Brătianu" cu vedetele sale pe Dunărea Veche, pentru a sprijini flancul ei drept; comandantul lui "Brătianu" a primit pentru aceasta mulțumirile Generalului Regulski .-

10). Imediat după luarea Hârșovei am dat ordin Escadrei să înainteze asupra Topalului, 20 km., mai la sud de Hârsova și cunoscând valoarea pozițiilor tari dintre dealurile acestui sat și acelea cari, începând de la Boasgie dus spre Cernavoda dau instrucțiuni precise Comandorului Negru Niculae cum și cât să procedeze și să oprească la Piuța Petri pentru a conferi cu generalul Alieff comandantul Corpului 4 de armată din Jalomîța și cu Generalul Krasowski, cari m'au așteptat 2½ ceasuri pentru a-mi cere concurs mie, în loc să-l ceară Comandantului Canonierelor rusești care se aflau în imediata sa apropiere .-

Escadra noastră - alungă singură de pe dealul Topalului pe inamic, care se refugiase în grabă, fără a mai putea prădă și lua captivii și captivile de mai înainte aranjați la marginea satului; o delegație compusă din notabili rămași vine să-i mulțumească că a scăpat satul de distrugere .-

Armata rusă nu intră în Topal decât 2 ceasuri în urmă, la 4 p.m., stabilindu-și pozițiunile pe versantul nord al văii Colachioi; aceasta a fost limita înaintării ruse în Dobrogea .-

Trebue să menționez că în ambele aceste operațiuni, Comandorul Zarine care se separase de sub comanda mea, a căutat în toate chipurile să le execute dânsul; - ne priepându-se însă ce are de făcut, a rămas la Piuța Petri.

11). La 8 Noembrie Generalul Alieff îmi mulțumește pentru concursul dat, telegrafînd și M.S.Tarului .-

12). La 20 Noembrie Generalul Sirelins, Comandantul

Corpului 4 armată siberian, îmi mulțumește pentru concursul flotei în ofensiva de la 17 și 18 dela Topal.-

13). La 21 Noembrie Generalul Sișchievici, șef de stat major al Generalului Sakharoff îmi mulțumește prin radiogramă pentru apărarea podului pe vase ce instalase la Vadul Oii.

Nu aveam nici o cunoștință de acel pod, făcut la 32 Km. înapoia mea ; am aflat-o numai în ziua de 14 Noembrie , după ce inamicul, umplând Dunărea cu mine de curent , a distrus în fața podului o barcă omorând 7 oameni

Din inițiativa mea personală , fără ordin scris, aviz sau rugăciune, am trimis la 15 Noembrie serviciul minelor ca să întindă o plasă dublă, căci pe pod trecea multă armată, mai ales înspre București, și la Piuș Petri veneau vapoare de mare de mii de tone, cu altă armată.-

14). La 4 Decembrie mă prezint pe rând Generalilor Sișchevici și Sakharoff cari, strângându-mi mâna mi-au declarat : " Amirale, am avut mai multe ocazii în cari am fost foarte mulțumiți de D-ta ."

15). La 8 Decembrie solicitat de Generalul Prinț Dolgoruki, am dat la Turcoia un larg concurs cu monitoare și cele 700 obuze franceze ce mi se trimiseseră în urma ofensivei de la Topal și nu am întrerupt extragerea decât în urma ordinului Generalului Turikoff, noul Comandant al armatei ~~la~~ rusă, care mă trimitează la Isaccea .-

Am fost informat că Prințul Dolgoruki a cerut Comandamentului Marinei un tabel de ofițerii cari trebuiau decorați ; cum însă se pusese la cale depărtarea acelor ofițeri din armată , nu știu ce curs s'a dat acelei cereri. Dar aceasta este un gest de mulțumire .-

16). Conform ordinului Armatei 6-a am dus flota pe Canalul Kilei cu proviziuni, materiale și munițiuni și tot ce trebuia pentru a primi sau a da o luptă .-

Proviziunile Convoifului meu de aprovizionare , făcute în afară de intervenția Comandamentului Marinei,

au servit toată iarna întregii marine militare din Galați, evacuată de contra amiralul Eustatziu cu statul său major, la Kilia Veche , fără mâncare pe a doua zi .-

In cele 4 luni de Campanie nu am pierdut nici un vas vedeta no.8 "Valter Mărăciineanu" înecată din cauza unei exploziuni a unei mine de curent pe canalul Alionte, în noaptea de 20-21 Noembrie , a fost scoasă în 2 zile și dusă la Galați .-

Aceasta nu ar fi avut loc dacă un ofițer superior în curent cu cele ce se urzea la Galați împotriva mea, nu ar fi călcat ordinul meu înscris dat în ziua de 15 Noembrie .-

In sfârșit, în cele de mai sus, am lăsat la o parte hărțuclile convoiurilor inamice pe cari nu le-am intensificat numai din cauza lipsei de munițiuni ; am lăsat la o parte cererea mea verbală de a mi se permite să dau ajutor în trecerea de la Flămânda , cum și faptul că n'am fost nici o dată înaintea armatei în retragere , ci totdeauna am urmat-o la interval de 24 sau 48 ore .- Mă vor binecuvânta satele românești de pe marginea Dunărei de la Silistra la vale pentru ajutorul ce le-am dat , cum mă vor binecuvânta răniții de la Turtucaia și aceia dintre trupele regimentului 3 Olt și 19 Romanați .-

17). In ziua de 16 Decembrie, ziua predării comandei , am lăsat flotei de războiu și celei de comerț un ordin de organizare care a fost dat ca model de Marele Cuartier General.

Rezumând :

1). Până la 10 Septembrie acțiunea mea este acoperită de mulțumirile și felicitările M.S. Regelui .-

2). De la 10 Septembrie până la 15 Decembrie am fost sub ordinele exclusive sau alături de generalii ruși, primind ordine directe și dela Generalul Iliescu .-

Dela Generalii ruși nu am decât mulțumiri scrise sau verbale .-

Totuși,

La 15 Decembrie sunt gonit pentru totdeauna ~~etc~~

din armată pentru că n'ași fi fost la înălțimea împrejurărilor, ceea ce ~~se~~ echivalează cu incapacitatea.-

Dar dacă Generalii alături de cari s'au sub cari am servit au fost mulțumiți ei nu au putut face raport contra mea.- Rămâne atunci altă cauză și nu poate fi decât o cauză nedemnă.-

Stiu că la mijloc nu este decât o cestiune de intrigă și de favoritism. Este regretabil că o acțiune ocultă, pusă la cale de ambițioși nevrednici de a obține înaintări prin meritele lor proprii, ci numai prin uneltiri și înrudiri să poată distruge cariera unui om care în loc de a obține numai mulțumiri dela patria sa pe care a apărut-o cu curaj, cu abnegațiune și cu demnitate, nu pleacă din carieră decât cu desamăgirea unui patriotism înșelat și nerecunoscut, cu durerea că în războiul cel mai mare al omeneirii biruiesc numai patimele mici, cu durerea că marina țării este astăzi înjosită, deși pe Dunărea-noastră ar fi avut dreptul a fi socotită mai presus decât marina fluvială rusă pe care a avut-o în subordine.-

Dacă un sentiment de dreptate mai există și nu mă îndoiesc că există în inima Marelui Suveran al țării, rog să se ceară părerea asupra mea numai din partea acelor Comandanți cu cari am lucrat și să nu se consfințească opera intriganților de întuneric și a ambițioșilor incapabili.-

Rog dar cu stăruință a se cere asupra mea părerea generalilor Zaianceicovski și Sakharoff.-

C. Amiral Negrescu

11 Mai 1917.-

Ana și Vasile Moșincat – 1947 - la nuntă
(rama cioplită de tata)

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

- Izvoare arhivistice*
Arhivele Militare Române, fond MST, Divizia 11 Infanterie, 1696, 950, 5456, serviciul istoric, Registrul jurnal de operații
Arhivele Militare Maghiare, Budapesta
Arh. Institutului de Studii Istorice și Social Politice, Fond XIII dosar 1125, mapa 2
Arhivele Naționale-Direcția Județeană Bihor, fond Confesoratul militar austro-ungar romano-catolic de Sibiu
- Periodice*
Colecții: *Astra Bihor, Foaia Poporului, Transilvania, Unirea 1919, Unirea Poporului, Vestul României, Cele trei Crișuri, Blajul, Clujul, Crișul Negru, Cultura, Cultura poporului, Gazeta ilustrată, Afirmare, Arhiva someșană, Înfrățirea românească, Țara noastră, Românul, Biserica și școala Tribuna, Identitatea națională*, An 1, nr. 1, 22017, nr.3 2018; *Eroi neamului, Serie nouă, an X, nr. 1/2018, Tactic așa strategia, Revistă de istorie militară românească și internațională nr.1-2 și 3-4/2018, Neamul românesc, Cultura, Mărturii culturale, Epoca*,
Lucrări de referință
*****Istoria. militară a poporului român*, vol. V, București, 1988;
*****Istoria artei militare*, vol. 3, București, 1988;
*****Istoria militara a românilor*, vol. 2, București, 1992;
*****România în anii primului război mondial*, vol. 2, București, 1987;
*****România în primul război mondial*, București, 1975;
*****România în războiul mondial 1916-1919*, vol. I-IV, *Documente anexe*, 4 volume, București, 1936-1941;
*****Magyarország Hadtörténete*, vol. II, Budapesta, 1985;
*****Bihor- Biharmegye, Oradea-Nagyvarad kulturtenete es oregdiakjainak emlekkonyve, 1933-1937*
*****Astra și marea unire*, coordonator Mircea Popa, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2017
****Amintirile lui Viorel Tilea. *Cum s-a constituit România Mare*, în *Magazin istoric*, 2000, nr.6. p.11-15, nr.3., p. 19-23, nr.4., p.63-67, nr.5, p. 65-68, nr.6, p.51-54, nr.7, p.48-52;
*****Destrămarea monarhiei austro-ungare, 1900-1918*, Editura Academiei, 1964
*****Guerre et societe en Europe*, Editions Europa Nova, Bukarest, 2004
*****Jerfa de sânge a Bihorului*, coordonator prof. Gheorghe Damian, Editura Arca Oradea, 2008
*****Erdely ezredekek a vilaghaboruban (1914-1918)*, Ardoi iradalom es konyvkiado vallalat kiadasa, Budapest
*****Memorandul (1892-1894), Ed.II-a*, Ed. Progresul românesc, Burucești, 1994
*****Comuna Telciu în preajma Centenarului marii uniri (1918-2018)*, studii de istorie, articole și poezii, Coordonator Vasile Șt. Tutula, Cluj Napoca, 2017
*****Corpul voluntarilor români din Siberia (1918-1920)*, Album, Ed. Maris, Baia Mare, 2010
Monarhia de Hohenzolern văzută de contemporani, ediție coordonată de Ioan Popescu-Puțuri, Augustin Deac, Editura Politică, București, 1968;
Argetoianu, Constantin, *Pentru cei de mâine amintiri din vremea celor de ieri*, vol. V Memorii (1916-1918), ediție, postfață, și indice adnotat de Stelian Neagoe, Ed. Machiavelli, 1995
Averescu, Alexandru, *Noțte zilnice din război*, Editura Militară, București, 1992;
Abrudan Mircea Gheorghe, *Fragmente din istoria primului război mondial: arestarea și deportarea preoțimii române din Transilvania*, în *Misiunea*
Babos, Alexandru, *Consiliul Dirigent, ardelenii și apărarea Marii Uniri*, Editura Spicon, Târgu Jiu, 2001;
Babos, Alexandru, *O divizie de ardeleni în apărarea României Mari*, în „*Revista de istorie militara*”, nr. 1, 1966, p. 2-3;
Bârloiu, Viorel, *Grațița de vest a României între promisiuni (1916) și realitate (1920)*, în *Pietre de hotar*, vol.1, p. 94-99;
Bertheloth, Henri, *Sur le front roumain en 1917*, Paris, 1927;
Bernath Mathias, *Habsburgii și începutul formării națiunii române*, Cluj 1994
Berindei, Dan, *Marea unire:1918. De la conștiința de neam la conștiința națională*, în *Academica*, 1996, nr. 2, p.16-17;
Blaga, Mihoc, *Ionel I.C. Brătianu, cultura istorică a unui ilustru politician*, în *Familia*, 1994, nr. 9, p. 30-32;
Botoran, Constantin, *România și statele succesoare*, în *Revista de istorie militară*, 1990, nr.6, p.37-40;
Calcan Gheorghe, Agrigoroaiei Ion, *România și Conferința de pace de la Paris, 1919-1920*. Studii și documente, Ed. Prahova, Ploiești 2001
Cioară, Ion, *Acțiunile armatei române (12.04.1.05 1919) în limitele stabilite de către aliați prin convenția politică din august 1616*, în *Pietre de hotar*, vol.1, Ed. GP, Oradea, 1997, p. 42-48;
Ciolan N. Ioan, *Transilvania ultima prigoană maghiară*, Editura Paco, 2008
Clopoteș, Ion, *Revoluția din 1918 și Unirea Ardealului cu România*, Cluj, 1926;
Crăciun Victor, *Centenarul Unirii Basarabiei cu România 1918-2018*, Ed. Semne, 2017
Cupșa, Ion, *Mărăștii, Mărășești, Oituz*, Editura militară 1967;
Cupsa, Ion, *Armata romană în campaniile din anii 1916-1917*, București, 1967;

- Dabija, G. A., *Armata română în războiul mondial 1916-1918*, vol. I-IV, București, 1928-1936;
- Dobrinescu, Văreanu Florin, *Strategia neutralității României la începutul celor două războaie mondiale*, în *Cultură și societate*, București, Ed. Științifică, 1991;
- Dobrinescu Valeriu Florin, *România și Ungaria de la Trianon la Paris 1920-1947*, Ed. Viitorul românesc, 1996
- Discursurile lui Ion I. C. Brătianu*, publicate de George Fotino, vol.1, București, 1940;
- Enea Constantin, *Organizarea și acțiunile prizonierilor români transilvăneni din Rusia (1917-1918)*; 1968
- Faur, Viorel, *80 de ani de la adoptarea la Oradea a Declarației de independență a românilor din Transilvania, Crișana și Maramureș (12 octombrie 1918)*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 1998;
- Faur Viorel, *Viața politică a românilor bihoreni 1849-1919*, Fundația Cele trei Crișuri, 1992
- Faur, Viorel, *Geneza Marii Uniri. Evenimente din Bihor (decembrie 1918-aprilie 1919)*, Editura Fundației „Cele trei Crișuri”, Oradea, 1995;
- Faur Viorel, *Centenarul unirii. Contribuția bihorenilor la actul istoric de la 1 decembrie 1918*, Editura Primus, Oradea, 2018
- Constantin C. Giurescu, *Istoria României în date*, București 1971
- Grozea, Elsa, *Sublocotenent Ecaterina Teodoroiu*, București, 1967;
- Generalul Radu R. Roseti, Mărturii (1914-1919)*, ediție de Georgescu, Maria,. Ed. Modelism, București, 1997;
- Goga, Octavian, *Pagini din luptele ardelenilor pentru unire*, Chișinău, 1927;
- Ispas, Constantin, *Nemuritorii. Generali gorjeni, valori ale neamului românesc*, vol. 1-2, Editura Centrului județean de creație Gorj, Târgu-Jiu, 2002;
- Iuga Augustin, Vasile Lucaciu, acte. Documente. Procese., Ed.Dragoș Vodă, Cluj-Napoca, 2017
- Falkenhayn, *Campania Armatei IX – a germane contra românilor și rușilor, 1916-1917*, București, 1939;
- Kirițescu, Constantin, *Istoria războiului pentru întregirea României, 1916-1919*, vol. 2, București, 1989;
- Jurnal de operații al Comandamentului Trupelor din Transilvania (1918-1921)*, vol.1, ediție îngrijită de Viorel Ciubotă, Gheorghe Nicolescu, Cornel Țucă, Editura Muzeului Sătmărean, 1988;
- Marghiloman, Alexandru, *România în primul război mondial 1914-1919*, ediție și introducere de Stelian Neagoe, București, Ed. Scripe, 1993;
- Manciulea Ștefan, *Granița de vest*, ed. Gutinul, Baia Mare, 1994
- Maior Liviu, *România în armata habsburgică. Soldați și ofițeri uitați*, București, 2004, p. 191-192.
- Moghior, Neculăe, Dănilă, Ion, Moise, Leonida, *Ferdinand I, cuvânt pentru întregirea neamului românesc*, Editura Metropol, 1994;
- Moghior, Neculăe, Miler, Didi, *Credință și glorie generalului Eremia Grigorescu. Mărturii documentare*, Editura Softeq, Brăila, 1997
- Moghior, Neculăe, *Eroi uitați-propuneri pentru o eventuală temă de cercetare*, în *Cetatea Bihariei*, 2005, nr 2, p. 21-25;
- Moghior, Neculăe, *Unele aspecte ale preluării tronului României de către Ferdinand I Întregitorul și ale intrării României în primul război mondial*, în *Cetatea bihariei*, 2005, nr.1, p. 32-48
- Neculai Moghior, *Ferdinand, cuvânt pentru unirea neamului românesc. O poveste adevărată Basarabia 1918*, Editura Tipo MC, Oradea, 2018
- Moșincat, Constantin, *Din poarta sărutului cu dragoste de țară*, Editura Cogito, Oradea, 1996;
- Moșincat, Constantin, *Cronica de marș, 80 de ani de la înființarea Diviziei 11 infanterie*, Editura Cogito, Oradea, 1996;
- Moșincat, Constantin, Moghior, Neculăe, Dănilă, Ion, *Din întuneric un soare nou răsare. Basarabia - 1918*, Ed. GP, Oradea, 1997;
- Moșincat, Constantin, *Starea de veghe*, Editura Papyrus, Oradea, 1997;
- Moșincat, Constantin, *Considerații cu privire la ofensiva armatei române din aprilie 1919*, în *Cetatea Bihariei*, 2004, nr.1, p. 9-20;
- Moșincat, Constantin, *Traian Moșoiu, un general intrat în istoriografia Bihorului*, în *Cele trei Crișuri*, 1994, 1994, nr. 9-10, p. 7;
- Moșincat, Constantin, *Erou al întregirii - general Eremia Grigorescu*, în *Munții Apuseni*, 1996, nr.1, p. 82-89;
- Moșincat, Constantin Poinar, Dan, *Statistica oamenilor, pe comune, plecați în război de la 15 iulie 1914 (pe orice front) și cari nu s-au mai întors*, în *Pietre de hotar*, vol. IV, Ed. Tipo MC, Oradea, 1994, p. 9-23;
- Moșincat Constantin, *Divizia 11 Infanterie pe frontul întregirii*, Editura Tipo MC, Oradea, 2006
- Moșincat Constantin, *Ordine de zi și de operații*, Editura Tipo MC, Oradea, 2011
- Moșoiu, Traian, *Ocuparea Budapestei în legătură cu operațiunile militare din Ardeal, 1918-19*, București, Editura Atelierele Cartea Românească, f.a.;
- Moșoiu, Traian, *Memorial de război (august-octombrie 1916)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1987, ediție, studiu introductiv și note de Al. Dragomirescu, Marius Pop;
- Mușat, Mircea, Ardeleanu, Ion, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, București, 1983;
- Mustăță Constantin, *Teroare în Ardeal*, vol. 1-3, Ed. Roza Vânturilor, București, 2008, 2009
- Neamțu Gelu, *În america pentru unirea Transilvaniei cu România*, Ed. Dagerom Impex, Cluj-Napoca 1997
- Nicolescu, Gheorghe, *Personalități politice și militari români în viziunea generalului Berthelot*, în *In Honorem Viorel Faur*, Ed. Universității din Oradea, 2006, p. 326-336;
- Nicolescu, Gheorghe, *Aviatori francezi pe frontul românesc*, în *Cetatea Bihariei*, 2005, nr.2, p.9-12;

- Nicolescu, Gheorghe, Dobrescu Gheorghe, Nocolescu Andrei, *Calvarul prizonierilor de război. Mărturii documentare*, Editura Universității din Pitești, 2006, vol. 1, 2,3.
- Nichifor, Gheorghe, *Un veteran își amintea. Pagini inedite din epopeea reîntregirii neamului*, Ed. Clusium, Cluj-Napoca, 2001;
- Nistor, Ioan Silviu, *Personalități marcante ale Marii Uniri*, în *Steaua*, 1996, nr. 9-10, p. 57
- Otu Petre, *România în primul război mondial., Criza balcanică 1912-1914*, Ed. Litera București, 2017, Idem *Neutralitatea (1914-1916)*
- Păcățianu V Teodor, *Jertfele românilor din Ardeal, Banat, Sătmar și Maramureș, aduse în războiul mondial din anii 1914-1918*, în *Transilvania*, an IV, Ianuarie-Februarie 1923, nr. 1-2, p.32-54
- Pentelescu, Aurel, *Trei documente inedite privitoare la primul episcop ortodox al Oradei, Roman Ciorogariu (1852-1936)*, în *In Onoare Viorel Faur*, Ed. Universității din Oradea, 2006, p. 351-357;
- Pentelescu Aurel, *Pentru fâurirea României Mari (1916-1919)*, Ed. Universității Naționale de Apărare Carol I, București, 2007
- Pétin (general), *Le drame roumain. 1916-1918, Paris, 1932*;
- Pascu, Ștefan, *Făurirea statului național unitar român, 1918, vol. 1*, București, 1983;
- Pascu Ștefan, Marinescu C. Gheorghe, *Răsunetul internațional al luptei românilor pentru unitate națională*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1980
- Pătrășcoiu, Nicolae, *Bătălia de la Jiu*, Editura Institutul de arte Marvan, București, 1937;
- Preda, Dumitru, Alexandrescu, Vasile, Prodan, Costică, *În apărarea României Mari*, București, 1994;
- Preda, Dumitru, Moghior, Neculai, Velter, Tiberiu, *Berthelot și România*, Editura Univers enciclopedic, 1997;
- Pop Aurel, *În Memoriam Epaminonda Lucaciu - 140 (1877-2017)*, în *Mărturii culturale*, anul II, nr.3(7), iulie-septembrie 2017, p. 17-22
- Rotaru, Jipa, Velter, Tiberiu, *Ordine și decorații românești de război 1867-1947 (Albumul)*, București, 1994;
- Rosetti, Radu, *Extrase din publicațiile englezești pentru a servi la istoria războiului reîntregirii neamului*, București., f.a.;
- Roșu Elisbeta, *Roman R. Ciorogariu (0852-1936). Repere istorice*, Editura Arca, Oradea, 2007
- Russu Sorin Valer, *Unirea de la Blaj, de la prima apariție la marea Unire (1891-1918)*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2014
- Tiron Albini, *Leul de la Șişești, Ed. îngrijită și completată de Vasile Iuga de Săliște, Cluj Napoca, Ed. Dragoș Vodă, 2017*
- Tudor-Bihoreanu, Gheorghe, Moșincat, Constantin, Tulvan, Ioan, *Generalul Traian Moșoiu arhangel al bătăliei pentru Ardeal*, Editura Tipo MC, Oradea, 2002;
- Tudor-Bihoreanu, Gheorghe, Moșincat, Constantin, Tulvan, Ioan, *Odă marii uniri*, Ed. Tipo MC, Oradea, 2004;
- Tănase Mircea, *Sentimentul religios pe câmpul de luptă – un studiu al criticului literar dimitru caracostea la sfârșitul primului război mondial*, în *Misiunea*, p.182.
- Scurtu, Ioan, Almaș, Dumitru, Goșu, Armand, Pavelescu, Ion, Ioniță. I. Gheorghe, *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 1994*, Ed. Europa Nova- tempus, București, 1994;
- Simă, Ioachim, *Serviciul Credincios*, Editura, GP Oradea, 2000;
- Szakaly Sandor, *Hadsereg, politika, tarsadalom. Valoatott irasok*, Budapest, 1991
- Simion Irina Alexandra (Locotenent psiholog, Comandamentul Flotei Constanța), *Venerabila pildă a eroismului feminin martiriul sublocotenentului Ecaterina Teodoroiu*
- Simion Retegan, *Luptând pe două fronturi. Memorandistul Vasile Lucaciu*, ed. Argonaut, Cluj Napoca, 2016
- Spânu Alexandru-Alin, *Eroi ai unui război nevăzut. Agenții acoperiți „U” și „F” (1916)*, în *Eroism și eroi la români*, Ed. Fundației Andrei Șaguna, Constanța, 2006, p. 211-212
- Stanca Șebastian, *Contribuția preoșimii române din Ardeal la războiul pentru întregirea neamului (1916-1919)*.
- Tepelea, Ioan, *1919 – O campanie pentru liniștea Europei*, Cluj-Napoca, 1995;
- Vlad, Ioan, *Brașovul și Marea Unire*, Editura Dacia Europa Nova, 1996;
- Vlad, Ioan, *Cărturarii brașoveni pentru România Mare*, Brașov, 1999;
- Vasilescu Stelian, *Calvarul Bihorului*, Editura Galant, Oradea, 1994;
- Zaharia Ionela (Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca)1, *Model de viață și slujire: preotul civil și militar Ioan Gheorghe Ludu (1887-1952)*;

Résumé

Le volume relatif à la guerre des roumains de Transylvanie apporte comme éléments de nouveauté la présence, sur les fronts contre les serbes, les russes et les italiens, des troupes d'Autriche-Hongrie où d'entiers régiments avaient été recrutés sur le territoire de Transylvanie, Bucovine, Maramuresh, Crisane et Banat - des vastes territoires habités par des roumains. Ceux-ci représentaient plus de 53% du nombre total des soldats, et dans certains régiments, exceptée la commande, ils étaient purement roumains. Cette réalité n'a pas été jusqu'à présent mise en évidence dans des travaux de spécialité sur la première guerre mondiale.

Le livre conçu et réalisé par un officier de carrière, porte, comme éléments de nouveauté, sur la structure d'organisation et sur le déroulement des actions militaires les plus impressionnantes menées sur le front roumain par les troupes d'Autriche-Hongrie et allemandes commandées par le général Erik von Falkenhayn, celui-ci étant basé sur des documents d'archive et sur des mémoires des combattants ayant commandé la 11ème Division d'Infanterie dans la bataille de Jiu. Dans l'opinion de l'auteur, celle-ci a été le plus important déroulement de forces de toute la campagne de 1916, y ayant été concentrées les unités d'élite de la 9ème armée allemande. Déroulées d'après les plans allemands et roumains, les opérations militaires ont été souvent dramatiques.

La guerre menée par les roumains de Transylvanie avait comme support moral la préparation reçue de la famille roumaine, qui croyait seulement au devoir envers Dieu et pour la patrie. L'entente profonde de la lutte pour autonomie des roumains de Transylvanie apparaît dans le paradigme du devoir envers le trône et le peuple, les deux ayant un caractère constricteur légalement et étant draconiquement ressentis au front par la frustration de ne pouvoir parler dans la langue maternelle et de défendre le drapeau national. Cet aspect de la lutte pour liberté et autonomie territoriale apparaît comme radiographié, l'auteur donnant des exemples sur la création du miracle de la résistance et de l'unification du peuple roumain de Transylvanie, sur l'entier espace habité par les roumains.

L'unification du 1-er Décembre 1918, a constitué le couronnement astral de la lutte séculaire des roumains, dont on retient pour la Transylvanie les périodes: 1-er Décembre 1918 - 20 Avril 1919; 5 septembre 1940 - 25 Octobre 1944. Nous répondons à l'appel général dans cette année centenaire, à la place de ceux qui ont perdu leur vie au front ou dans des camps, comme prisonniers, à l'étranger: Présents, en leur HONNEUR !

Summery

This volume related to Romanians from Transylvania war has as novelty elements the presence on fronts against Serbians, Russians, Italians, of the Austro-Hungarian troops, where entire regiments had been recruited from Transylvania, Bukovina, Maramureș, Crișana-vast territories inhabited by Romanians. Representing some 53% out of all the soldiers; in some regiments, excepting the command, they were purely Romanians. This reality has not been pointed out in specialty works on WW I.

This work conceived and realized by a professional officer gives as novelty elements the organization structure, the display of the most impressive military actions on Romanian battle field by Austro-Hungarian and German troops commanded by General Erik von Falkenhayn. It is based on archive documents and on memoirs of some of the 11-th Infantry Division fighting commanders on Jiu battle field. In the author's opinion this battle was the most important force display out of the entire campaign of 1916, and it concentrated the pick 9-th German army units. Carried on following German and Romanian plans, many were dramatic military operations.

The war waged by Transylvanians had as moral support the preparation in the Romanian family, the creed limited to the duty towards God and their homeland.. In the deep meaning, the autonomy fight of the Romanians from Transylvania is depicted in the paradigm: duty towards the throne and the conscience for their people, the both of them under legal compulsion and draconically felt on front by frustration to speak in the maternal language and to defend the national flag. This aspects when struggling for liberty and autonomy are like radiographies, by examples which created that miracle of the resistance and unity of Transylvania Romanian people, in the entire Romanian space.

The Unification on 1-st December 1918, was the astral fulfillment of the Romanians secular struggle; from this for Transylvania we can detach the periods: 1-st December 1918 - 20 April 1919; 5 September 1940-25 October 1944. We are replying to the general appeal, in this centenary year, taking the place of those who died on battle-fields or in abroad camps: We are present, a Honorary Salute !

INDICI

,
dr. Nicolae Dămian · 46

A

A. C. Cuza · 229
Al. Budiș · 14
Al. Marghiloman · 128
Al. Vaida Voievod · 280
Al. Vaida-Voevod · 282
Albert I · 27
Alexandru Averescu · 7, 17
Alexandru Ioanovich · 92
Alexandru Martin · 77
Alexandru Sala · 77
Alexandru Vaida · 46, 101, 104, 107
Alexandru Vaida Voievod · 107
Alexandru Vaida Voievod · 101
Alexandru Vlahuță · 46
Alfred Schliffen · 130
Anastasiu · 150, 152, 157, 158, 167, 171, 177, 178
Andrei Horvath · 258, 267
Andrei Horváth · 77
Andrei Mureșanu · 37
Andrei Nicolescu · 181
Andrei Șaguna · 41
Andrei Șaguna · 39, 40
Anghel · 203
Anghel Saligny · 126
Anghel Zaharia · 214, 215, 217, 218
Apponyi · 37
Ardoi Gyula · 92
arhiducele Carol · 103, 169
arhiducelui Ferdinand · 24
Armando Diaz · 47
Arsenie Vlaicu · 35
Arseniu Vlaicu · 262, 270, 272
Arthur Arz · 138
Arz von Staussenburg · 147
Arz von Straussenburg · 128
Augustin Iuga · 83
Augustin Mihali · 70
Augustin Pinte · 70
Augustin Russu Șirianu · 42
Aurel C. Popovici · 40, 280

Aurel Lazăr · 37
Aurel Nyilván · 70
Aurel Petroviciu · 252, 262
Aurel Popovici · 42, 104, 280, 281
Aurel Popovici Barcian · 42
Aurel Vlad · 37, 246, 282
Aurel Vlaicu · 37, 38
Averescu · 14, 138, 140, 142, 179
Avram Iancu · 17, 40, 44, 83, 231
Avram Inacu · 37

B

Babeș · 16, 38, 181, 301
Baller · 190
Barbu Știrbei · 60
Barițiu · 40, 54
Bădescu Haralambie · 171
Bălan · 51
Bărnățiu · 37, 38, 40
Beaconsfield · 55
Bela Kun · 9
Betagh · 47
Betcg · 91
Bismarck · 54, 55, 56, 313
Blideran Floare · 33
Blideren · 51
Boieriu · 94, 278
Boquet · 209
Botha · 57
Bourbon · 52
Brăiloiu Gheorghe · 203
Brătianu · 79, 102, 127, 132
Buboi Găvrilă · 32
Bucică Petre · 117
Bucur Bădescu · 117
Budha · 57
Busse · 164

C

C Bucșa · 80
C. D. Gherea · 121, 125
C. Franc · 14
Cantacuzino · 126
Carol · 18, 31, 46, 58, 60, 78, 112, 120, 121, 123, 124, 125, 127, 132, 139, 173, 231, 262, 278

Carol (II) · 79
Carol al II-lea · 31
Carol Francisc Iosif · 103
Carol Franz Iosif · 102
Carol I · 7, 18, 23, 78, 120, 121, 124, 125, 278
Carol IV · 31, 102, 107
Carp · 120, 123, 124, 128, 132
Cavour · 54
Ciceo Pop · 37, 38
Cihoschi · 78
Cloșca · 16, 17, 37
Coandă · 38, 163
Coconașu · 191
Cocorăscu · 148, 150, 151, 152, 158, 168, 171, 173, 175, 176, 178, 179
col. (r.) dr. Constantin Moșincat · 5
col. r. dr. Constantin Moșincat · 12
colonel Anastasiu · 154, 156, 158, 167, 168, 175
colonel Jipa · 163, 164
colonel Jippa · 167, 168, 171
colonel Petroianu Scarlat · 164
Colonel Rusu · 279
Colonelul Jippa · 177
colonelul Moscu · 145
Comșa Nicolae · 164
Conrad von Hoenzendorf · 93
Conrad von Hotzendorf · 129, 138
Conrad von Hötendorf · 78
Constantin Burdea · 262
Constantin C. Giurescu · 39
Constantin Cristescu · 7, 78
Constantin Ispas · 14
Constantin Jipa · 145, 148
Constantin Kirișescu · 13
Constantin Moșincat · 10, 11, 35, 116, 181
Constantin Moșincat · 4, 14, 15, 40, 78, 116, 117, 121, 123, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 145
Constantin MOȘINCAT · 1, 3
Constantin Pietraru · 47
Constantin Prezan · 7
Constantin Scărișoreanu · 179
Constantin Teodorescu · 140, 141
Constantin Zaharia · 126
Constatin Găvănescu · 151
conte Smettow · 8
contele Tisza · 76

contelui Czernin · 102
Coriolan Brediceanu · 45, 46
Cornel Lazar · 252
Cornel Teodor Durgheu · 4
Cornelia Dragodanne · 192
Corneliu Leucuța · 113, 114, 284
Costel Cărăianul · 4
Costică Moșincat · 5
Creangă · 189
Creșului · 32
Crișan · 16, 37
Csernoch · 76

D

Dalai Lama · 57
Daniela Bălu · 81
Darius Filip · 83
David · 112, 261, 263, 264
Dănilă Papp · 93, 94
Dejoianu · 153, 156, 157, 158, 159
Delarey · 57
Demetrie Radu · 262, 263
Deseo Lajos · 92
Desideriu Balthazar · 263, 266, 270
Dewet · 57
Dimitrie David · 77
Dimitrie Muscan · 252
Domășneanu · 278
Dominic Rațiu · 262
dr. Alexandru Vaida Voevod · 43, 46
Dr. Alexandru Vaida-Voevod · 104
Dr. Aurel Popovici · 23
dr. Aurel Vlad · 44, 45, 46
Dr. Aurel Vlad · 44
Dr. Gheorghe Ciuhandu · 252
Dr. Gheorghe Popa · 252, 262, 270
Dr. Gheorghe Proca · 262
Dr. Ioan Cherecheș · 64
dr. Ioan Mihu · 46
Dr. Ioan Stroia · 262, 263
dr. Ion Rațiu · 40
Dr. Iosif Olariu · 262
Dr. Ioan Stroia · 263
dr. Lucian Borcea · 43
Dr. Mihali · 65, 66
Dr. Miron E. Cristea · 255, 257, 263, 268
Dr. Miron Elie Cristea · 263, 264
Dr. Octavian Costa · 263

Dr. Petru Ionescu · 262
dr. Rațiu · 41
dr. Silviu Moldovan · 42
Dr. Sterie Ciurcu · 104
dr. Teodor Mihali · 46, 67
Dr. Teodor Mihali · 61, 64, 65, 71, 75, 104
Dr. Traian Bădescu · 262
Dr. Traian Bădescu · 263
dr. Vasile Lucaciu · 40, 41, 45, 48
dr. Victor Bontescu · 43
Dragalina · 151
Dragoș · 108
Dragoș Vodă · 83
Ducesa de Hohenberg · 24
Dumitrescu · 153, 158, 171
Dumitru Caracostea · 15, 16
Dumitru Cocărăscu · 145, 147, 149
Dumitru Cristu · 152
Dumitru Diamandi · 145
Dumitru Moșincat · 34
Dumitru Pașalega · 145

E

Ecaterina Teodoroiu · 14, 16, 173, 174, 177
Ecaterinei Teodoroiu · 177
Edgar Mavrocordat · 132
Eduard al VII-lea · 57
Eduard VII · 57
Eleftera Dr. Mihali · 64
Elefteria Mihali · 101
Elek Gusztáv · 77
Elie Miron Cristea · 106
Elsa Grozea · 14
Emanoil Gojdu · 38
Emanuil Gojdu · 37
Emil Borcea · 46
Emil Porumbarii · 102
Emil Rebreanu · 47
Emilian Piso · 47
episcop Ioan I. Papp · 262
episcop Ioan I. Papp · 262
Episcopul Miron Cristea · 108
Erich von Falkenhayn · 31, 143
Ernest · 49, 190, 191
Ernest Nicolle · 190
Erwin Rommel · 147
Erzberger · 280
Eusebiu Roșea · 258, 262, 263, 266, 272

F

Fabrițiu Manuilă · 252
Falkenhain · 7
Falkenhayn · 14, 138, 143, 147, 149, 165, 169, 170, 172, 174, 175
Fasciotti · 122, 134
Ferdinad I · 31
Ferdinand · 13, 17, 23, 35, 50, 51, 60, 61, 102, 123, 127, 128, 132, 133, 136, 137, 140, 142, 169, 192
Ferdinand I · 60, 61, 127, 132, 133
Ferigo · 123, 135
Filaret Musta · 262, 263, 265, 269
Fleurisch · 209
Floare · 32
Florian Draica · 161, 162, 163
Francisc Ferdinand · 23, 24, 102, 103, 104
Francisc Iosif · 54, 55, 107, 252, 264
Francisc Iosif I · 107, 112, 113, 252, 259, 262, 264
Francisc Iosif I · 23
Frantz Iosif · 26, 78
Franz Ferdinand · 23, 78, 280
Franz Iosef · 103
Franz Iosif · 31, 118
Franz Josef · 171
Franz Joseph I · 17

G

Gagiu · 171
Gancev · 138
Garibaldi · 54
Gavrilă Bubo · 34
Gavrilo Princip · 23
Gegner · 161
general Barbu · 278
general Boeriu · 278
general Culcer · 166
General Dumitru Cocorășcu · 169
general Dumitru Iliescu · 144
General Hanzu · 278
general Ilcușu · 278
general Iosif Iacobici · 278
General M. Aslan · 139
general Papp · 278
Generalii Iacobici · 279

generalul Anastasiu · 172
generalul Arz · 8
generalul Averescu · 142
generalul Bădescu · 118
generalul Berthelot · 179, 192
generalul Cocorăscu · 175
Generalul Dănilă Papp · 279
Generalul Domășneanu · 94
generalul Dumitru Cocărescu · 171
generalul Ernest Broșteanu · 49
generalul Falkenhayn · 172
Generalul Hanzu · 94, 279
generalul Kuhne · 170, 172
generalul Muică · 149
generalul Nicolae Petală · 157
generalul Presan · 142
generalul Steiner-Stoger · 282
Generalul Steiner-Stoger · 282
generalul Vasilescu · 175
Generalul Vasilescu · 171
generalul Văitoianu · 49
Generalul Vlad · 94, 279
generalul von Arz · 149
generalului Culcer · 151
Generalului Vasilescu · 173
George Bobârnac · 274
George Costescu · 47
George Coșbuc · 46
George David · 77
George Finat · 77
George Ludu · 185
George Pop · 42
George Pop de Băsești · 37, 89
Gheorghe Popescu · 145
Gheorghe A. Dabija · 14
Gheorghe al Tomii · 163
Gheorghe Barițiu · 41
Gheorghe Dima · 47
Gheorghe Dobre · 181
Gheorghe Domășneanu · 93
Gheorghe Ghiorghiu Dej · 31
Gheorghe Ludu · 185
Gheorghe Mărdărescu · 7
Gheorghe Nicolescu · 181
Gheorghe Pop de Băsești · 89
Gheorghe Popoviciu · 252, 262
Gheorghe Șincai · 17
Gheorghe Tulbure · 19
Gheorghe Vasilescu · 106, 109
Gherasim Adamovici · 17

Giurăneanu · 218
Glaise von Horstenau · 279
Goga · 38
Goluchowski · 56
Greceanu · 157
Gregoriu Sindean · 70
Grigore Crăiniceanu · 125

H

Henri Bertheloth · 14
Hermann von Staubs · 128
Hindenburg · 28, 170
Hohenberg · 24, 102
Hohensollern · 280
Hohenzolern · 128
Hohenzollern · 52, 55, 123, 132, 136, 278
Hohenzollern Sigmaringen · 55
Hohenzollern-Sigmaringen · 132
Horea · 16, 17, 37
Horea, Cloșca, Crișan · 37, 47

I

I. Danilă · 132, 133
I. G. Duca · 60, 127
I. I. Șerban · 93
I. Oprișan · 14
Iacobici · 94
Ian Dordea · 42
Iancu · 32, 39, 241, 252
Iancu de Hunedoara · 43
Ignatie Darabant · 17, 37
Ilarie Chendi · 46
Ilcușu · 94, 279
Ilie Gherban · 47
Inochentie Micu Klain · 37
Ioan Anca · 70
Ioan Basarabescu · 140
Ioan Bob · 17
Ioan Boeriu · 47
Ioan Boieriu · 93
Ioan Broșu · 182
Ioan Budai Deleanu · 17
Ioan Cherecheș · 67
Ioan Ciora · 263
Ioan Culcer · 138, 142, 146, 149
Ioan Georgescu · 89

Ioan Gheorghe Ludu · 16, 181, 301
Ioan I. Papp · 108, 252, 257, 258, 262, 263, 268,
269, 271
Ioan I. Popp · 110
Ioan Luca Caragiale · 46
Ioan Ludu · 185
Ioan Lupaș · 40, 52
Ioan Mariș · 188
Ioan Moldovan · 64, 70
Ioan Moța · 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51
Ioan Moța · 37, 45, 241
Ioan Mureșan · 70
Ioan P. Lazar · 84
Ioan Papp · 108, 109, 116
Ioan Para · 17
Ioan Piuariu-Molnar · 17
Ioan Pocol · 64
Ioan Popa · 262
Ioan Popovici · 274
Ioan Pușcariu · 40
Ioan Russu Șirianu · 41
Ioan Scurtu · 23
Ioan Senchea · 47
Ioan Slavici · 41, 42
Ioan Șliam · 70
Ioan Tipu Sălăjanul · 83
Ioan Vancea · 51
Ioanovici · 24
Ion Anastasiu · 145, 148, 165
Ion Bianu · 16
Ion Cioară · 122, 135
Ion Clopoșel · 13
Ion Culcer · 151, 169
Ion Cupșa · 14
Ion Dănilă · 60, 121, 123, 128, 134, 136
Ion Dragalina · 150
Ion Dragalina · 7
Ion Gîgurtu · 16
Ion I. C. Brătianu · 22, 23, 60, 120, 121, 122,
134, 135
Ion I.C. Brătianu · 120, 124, 125
Ion Inculeț · 49
Ion Muică · 145, 148
Ion Munteanu · 47
Ion Pocol · 64
Ion Rațiu · 37
Ionel I. C. Brătianu · 133
Ionel I.C. Brătianu · 127, 128, 133
Ionela Zaharia · 16, 181
Iosif al II-lea · 39

Iosif Boca · 64, 70
Iosif Meheși · 17
Iosif Vulcan · 41
Irina Alexandra Simion · 16
Isăceanu · 104
Iuliu Hosu · 115, 116
Iuliu Maniu · 37, 45, 46, 51, 67, 89, 278, 280,
282
Iuliu Pop · 70

J

Jankovich · 76
Jean Nouzille · 219
Jipa Rotaru · 18, 313
JIPA ROTARU · 12
Jippa · 154, 167, 172, 173
Joseph Joffre · 130, 131
Julea · 167

K

Karl Frantz Iosef · 169
Karl Rosner · 171
Knakfuss · 57
Kneusel · 170
Kneussel · 143, 148, 149, 151, 157, 159, 164,
169, 174, 179
Knneusel · 169
Kochling · 208
Kossuth · 35
Koșuth Lajos · 83
Krafft von Delmensingen · 149
Krüger · 57
Kuhne · 170
Kühne · 165, 178
Kurt von Morgen · 128, 147

L

Lazar Tritean · 262
Lazăr · 38
Leonida Moisa · 132, 133
Liviu Albini · 42
Liviu Rebreanu · 47, 105
Loch · 209
Locotenent Rusel · 209

locotenent-colonel Dejoianu · 152
Iosif Vașadi · 77
lt. col. Dejoianu · 153, 156
lt. colonel Dejoianu · 154
lt.col. Dejoianu · 152
lt.-col. Dejoianu · 152
lt.-col. Dejoianu · 152
lt.-col. Dejoianu · 153
lt.-col. Dejoianu · 153
lt.-col. Dejoianu · 153
lt.-col. Dejoianu · 156
lt.-col. Dejoianu · 156
lt.-col. Dejoianu · 156
lt.-col. Dejoianu · 157
lt.-col. Dejoianu · 157
Lt.-col. Mărculescu · 168
lt.-colonel Dejoianu · 153, 154, 156, 157
Lucaciu · 32, 38, 82, 83, 108
Lucian Blaga · 37
Ludendorff · 28, 142, 144
Ludovic Dellinanic · 91
Ludovic Vasady · 77
Ludu · 181, 182, 184

M

M. Niculescu · 15
maior Dumitrescu · 153, 154
maior Trușculescu · 148, 150, 154, 156, 157
maiorul Iliescu · 146
Makenssen · 128
Maniu · 51, 68, 73, 74, 281, 282
Marghiloman · 102
Maria · 1, 18, 35, 60, 94, 102, 191, 192, 226, 228, 278
Maria Albu · 274
Maria Silaghi · 35
Maria Terezia · 94
Marian Moșneagu · 177
Marius Eppel · 107, 108
Martian · 70
Matei Corvin · 43
Mathia · 43, 44, 240, 241
Mathias Bernath · 39
Matia · 74
Mavrocordat · 102
Maximilian · 55
Măria Iosefa · 102
Măriuța · 33

Mehedinți · 152
Meșianu · 107, 187, 265
Mihai Eminescu · 41, 88
Mihai Georgiță · 105
Mihai I · 31
Mihai Viteazul · 74, 124, 130, 133, 136, 137, 160, 163, 164, 171, 173, 278
Mihail Aslan · 138, 140
Mihai-Octavian Groza · 101
Mihaiu Lucuța · 252
Mihaiu Păcățian · 252
Mihali · 18, 19, 37, 65, 67, 68, 73, 263, 269
Mircea Gheorghe Abrudan · 16
Mircea Păcurariu · 106
Mircea Tănase · 15, 16
Mircea-Gheorghe Abrudan · 101
Miron Cristea · 33, 105, 106, 107, 108, 109, 116, 118, 119, 259, 262, 265, 269
Miruță Grigore · 162
Mlădinescu · 145, 156, 173
Molke · 26
MOȘINCAT, CONSTANTIN · 4
Moța · 45, 46, 47, 48, 49, 50
Mureșan · 41
Mureut · 209

N

N. Iorga · 157, 164
N. Lazar · 64
N. Moghior · 132, 133
Napoleon · 52, 53, 54, 55, 58
Napoleon III · 53, 54, 55, 58
Neagu lui Lupușor · 97
Neagu Nicolae · 215
Neculai Moghior · 17, 60, 123
Neculai Moghir · 61
Nicodim · 49
Nicolae al II-lea · 25, 131
Nicolae Alircea · 23
Nicolae Arghirescu · 140
Nicolae Bălan · 182
Nicolae Ceaușescu · 31
Nicolae Cilibiu · 181
Nicolae Cristea · 40
Nicolae Filipescu · 60, 120, 124, 128, 133
Nicolae I · 26, 53, 78
Nicolae Iorga · 13, 21, 60, 61, 77, 78, 79, 80, 98, 99, 120, 124, 127
Nicolae Ivan · 108, 272

Nicolae Munteanu · 145
Nicolae Negrescu · 140
Nicolae Pătrășcoiu · 160, 164, 165, 179
Nicolae Pop · 81
Nicolae Sulică · 35
Nicolau Fizeșeanu · 274
Nicollet · 191, 192
Nogi · 57

O

O. Ghibu · 80
O. Goga · 70, 80
Obogeanu · 145, 165, 172, 173
Octavia Goga · 37
Octavian Filipan · 70
Octavian Goga · 82, 108, 120, 124, 241
Onișfor Ghibu · 35, 37, 49, 241, 242, 243
Oprean · 252
Oskar Iaczi · 38
Ostroveanu · 163, 164
Ottokar Czernin · 79
Ovid Densusianu · 16

P

P. P. Carp · 128
Pantelimon Halippa · 48
Paraschiv Vasilescu · 165
Partinie Cozma · 46
patriarh Miron Cristea · 9
Patriarhul Miron Cristea · 106
Patriciu Dragalina · 262
Patriciu Dragulina · 262
părintele Ludu · 181, 182, 185
Păsărin Gheorghe · 162
Păsărin Grigore · 160, 163, 165
Pătru · 68
Pârvoțoiu Gheorghe · 162
Petofi · 281
Petre Bucică · 117, 118
Petroianu · 145, 164
Petru cel Mare · 53
Petru Maior · 17
Petru Poruțiu · 70
Pomponiu · 167
Pop · 70, 73
Popilian · 159

Popovici · 94, 274
Pr. Ioan Moța · 40, 41
Preotul Ioan Moța · 40, 42, 45
Preotul Lazăr Popa · 47
preotul Ludu · 181, 183
Presan · 138, 142
Prințul Ferdinand · 78
Procopie Constantin · 162
Procopiu Givulescu · 262, 263
profesorul Karpus · 219

R

Racoviță · 38
Radetzky · 53
Radu Demetrie · 115
Radu Negru · 108
Radu-Negru · 256
Rafael Mărculescu · 145, 146
Raymond Poincare · 131
Rebetea · 162
Regele Carol I · 46
regele Ferdinand · 60
Regele Ferdinand I · 123, 127
regina Maria · 133, 192
Robert · 165, 209
Robert von Kühne · 165
Roman · 37, 47, 81, 102, 108, 252, 255, 257, 262, 263, 265, 267, 269, 271
Roman Ciorogariu · 116, 252
Roman R. Ciorogariu · 81, 102, 109, 255, 257, 262, 263, 267, 269, 271
Romanov · 52
Roșea · 73
Rudolf · 23
Rudolf von Brudermann · 181
Rusu · 94

S

Safta Pavel · 177
Saint Aulaire · 121, 134
Samuil Micu · 17
Samuil Vulcan · 38
Sanda Lupulescu · 161
Sándor János · 74
Sava Raicu · 252, 257, 262
Savu Neagu · 145

Scărlătescu · 166, 167, 168
Schmettow · 128, 148, 149, 165, 170, 175, 178
Sebastian Stanca · 101
Secărea · 45
Semproniu T. I. Lupaș · 275
Septimiu Albini · 42
Serafim · 49
Sf. Grigorie · 264
Sfântului Ioan Botezătorul · 187
Silviu Dragomir · 182
Simion Mehedinți · 86
Simion Mehedinți · 22
Simion Retegan · 83
Simion Secărea · 45
Sir George Barclay · 121, 134
Slavici · 42
Sofia · 17, 23
Sofia de Hohenberg · 23
Solomon Coconașu · 190, 191
Sorin Valer Russu · 41
St. C. Pop · 282
St. Cicio Pop · 45
Stanislas Pokleski – Koziell · 122
Stanislas Pokleski Koziell · 134
Stănescu · 152
Stelian Popescu · 50
Stossel · 57

Ș

Șaguna · 37, 38, 40, 129, 249, 250, 251, 265, 301
Șerban Milcoveanu · 109
Ștefan cel Mare · 58
Ștefan Ciceo Pop · 107
Ștefan Pascu · 47
Ștefan Pop · 35
Ștefan Popp · 182
Ștefan Stoica · 77
Ștefan Tisza · 84
Știrbăț · 79

T

T. Mihali · 67, 70
T. Popescu · 15
Take Ionescu · 60, 80, 120, 124, 128
Tallian · 91

Tatarinoff · 123, 135
Teiușeanu · 163
Teiușeanu Liviu · 163
Teodor Ardelean · 83
Teodor Mihali · 18
Teodor V. Păcățianu · 102
Teodoriu Ecaterina · 177
Theodor Mihali · 101, 282
Thomson · 122, 135
Timotei Cipariu · 38, 40
Timoteiu Popoviciu · 263
Tiron Albani · 83
Tisza · 18, 19, 24, 61, 71, 74, 75, 76, 84, 85, 89, 90, 93, 106, 107, 116, 129, 252, 254, 257, 262, 271, 272, 280, 281
Tisza Kalman · 69, 84
Tisza Ștefan · 93
Tisza Ștefan · 89
Tisza Ștefan · 65, 69, 89
Titu Maiorescu · 16, 22, 60, 128
Todor · 68
Toma Costescu · 145
Traian Moșoiu · 14, 116
Traian Moșoiu · 7
Traian Stârcea · 177
Traian Vățian · 252
Traian Vuia · 38
Trifa · 50
Trușculescu · 150, 156, 173
Turghenieff · 53

Ț

Țarul Nicolae · 53

V

V. Goldiș · 280
V. Lucaciu · 80
Vaida · 73
Vaida Voievod · 38
Valentin Drăgan · 70
Valer Roman · 70
Vareriu Florin Dobrinescu · 14
Vasile Boldorean · 47
Vasile Goldiș · 37, 109, 115, 116
Vasile Goldiș · 282
Vasile Lucaciu · 37, 81, 82, 83, 108, 241

Vasile Mangra · 107, 108, 109, 111, 113, 115,
116, 257, 258, 259, 273
Vasile Popa · 60
Vasile Stoica · 48
Vasile Stroescu · 106
Vasilie Beleş · 252
Vasilie Goldiş · 252
Vasilie Mangra · 254, 256, 262, 263, 264, 265,
268, 270, 271, 272
Vasle Hossu · 70
Vâlcu Ion · 163, 164
Victor Bontescu · 36
Victor Emanuil · 54
Victor Emanuil II · 54, 55
Victor Gael · 70
Victor Manu · 70
Victor Mihali · 70
Victor Mihalyi · 115, 269
Vintilă Brăteanu · 50
Vintilă Brătianu · 50
Viorel Bârloiu · 122, 135
Viorel Faur · 14
Vlad · 73
Vlaicu · 74
Voicu Şichet · 81, 83
von Busse · 8

von Deetmensingen · 147
von Kneussel · 8, 149
Von Kneussel · 149
von Knoissel · 128
Von Kühne · 8
von Mackensen · 139, 141, 147, 179
Von Morgen · 8
von Staabs · 149
von Straussenburg · 138

W

Wilhelm · 25, 26, 53, 54, 55, 56, 57, 128, 129,
132
Wilhelm II · 280

Z

Zbigniew Karpus · 219
Zita Măria · 103

Cuprins	
Cuvant înainte, Comandor r., prof. univ. dr. Jipa Rotaru	p.5
Capitolul I	
Precizări de ordin istoriografic	p.13
Capitolul II	
CONTEXTUL EUROPEAN DE ALIANȚE	p.21
2.1 Pe 28 iulie a început războiul	p.23
2.2 Război pornit din greșală	p. 26
2.3 Luna fierbinte a declarațiilor de război - August 1914	p.27
Capitolul III	
RĂZBOIUL ROMÂNILOR ARDELENI PENTRU NEATÂRNARE	
3.1 Strămoșii mei plugari	p 31
3.2 Egala îndreptățire – ideal al străbunilor ardeleni	p.36
3.3 Curente, și politici europene	p.54
3.4 Unitatea Germaniei a făurit-o Bismarck prin foc și sabie	p.55
3.5 Geneza Triplei Alianțe	p.57
3.6 Ideea statelor naționale	p.61
3.7 Războiul ardelenilor cu ungurii	p. 61
3.8 Rezoluția de la Ileana Mare	p.63
3.9 Notele informative ale serviciile secrete austro-ungare	p.79
3.10 Ordinul imperial de mobilizare	p.92
3.11 Organizarea armatei	p.94
Capitolul IV	
BISERICA ȘI DATORIA DE OSTAȘ	p. 103
4.1 Împărțșirea doliului imperial	p 104
4.2 Aservirea intereselor statariale	p.107
4.3 Fidelitate impusă, loialitate asumată?	p.109
4.4 Misiunea pastorală pe front	p.116
Capitolul V	
CAMPANIA 1916 A DIVIZIEI 11 INFANTERIE	
5.1 Neutralitatea României	p.123
5.2 Unitatea – obiectiv strategic	p.127
5.3 Un trăznet din senin	p.130
5.4 Planuri de război, strategii noi de luptă	p.135
5.5 .PLANURILE DE CAMPANIE 1916	p.140
5.6 Acțiunile Diviziei 11 Infanterie pe valea Jiului - 1916	p.148
5.7 A doua bătălie de la Jiu (29 Octombrie-4 Noiembrie 1916)	p.173
5.8. Urmărirea învâluitoare	p.179
Capitolul VI	
Morți pentru Patrie	p.185
7.1 <i>Religiozitatea în război</i>	p. 190
7.2 Lagărele din Alsacia și Lorena	p.194
7.3 Prizonieri în infern: lagărul de la Tuchel (Tuchola)	p.223
7.4 Lista prizonierilor morți la Tuchola	p.226
7.5 Ordinul de zi al generalului Arghirescu	p.232
7.6 Morții D.11 I. în lagărul din Ostffyasszonyfa, Ungaria	p.235
7.7 Anexă eroii noștri	p.241
Capitolul VII.	
DOCUMENTAR	p.243
Bibliografie	p.303
Rezumate	p.306
Indici	p. 308

Caseta tehnică

